

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204166

UNIVERSAL
LIBRARY

ఆంధ్రమహాభారతము

విరాటపర్వము

వ్యాఖ్యాత :

శ్రీ పురాణపండ రామమూర్తి

ఎడిటర్ :

పి. యస్. ప్రకాశ దీక్షితులు

పోషకులు 116 రు

శ్రీ మానేపల్లి సూర్యమాణిక్యంగారు

శ్రీ పొన్నా సత్యనారాయణంగారు

భీమవరం

మహాభారత ప్రచారక సంఘము

కార్యదర్శి :

జి. సిహెచ్. వెంకటస్వామి

కోశాధికారి :

మాజేటి గోవిందరాజులు

కృతజ్ఞతలు

జననీ జన్మభూమిశ్చ స్వర్గాదపి గరియసి'

ఈ దేశమున జన్మించిన ప్రతి ప్రాణికి ఓన జన్మభూమిపై కన్నతల్లిపై అభిమాన గౌరవము లుండుట సహజము. ఇది ఆర్షభూమి. ఈ ఆర్షభారతములో అవిర్భవించిన వారందరూ ఈ గౌరవాభిమానములను ప్రదర్శించుచునే యున్నారు. ఇకముందు హడ ఈ దేశమున నీ సంప్రదాయము వర్ధిల్లుచునే యుండుననుటకు ఈసందిక ప్రచురణను తమ తల్లిగారు యేడిద గంగమ్మగారి పేర ప్రకటింపగోరిన శ్రీ యేడిద సత్యనారాయణ యేడిద నరశింహమూర్తి సోదరుల ఉదారదృష్టియే తార్కాణము.

భారతమును గౌరవభావముతో పఠించుటకంటె జన్మభూమిపై గౌరవముంచువని వేరొకటి లేదు. భారత మహాగ్రంథమే ఈ దేశమునకు భారతదేశమును పేరు తెచ్చినది. ఆ విషయమును గ్రహించిన విజ్ఞులు కనుకనే శ్రీ యేడిద సత్యనారాయణ, యేడిద నరశింహమూర్తి సోదరులు ఆంధ్రమహాభారత పఠనముతో తృప్తిపడక సందికను తమ మాతృస్మృతిగా ప్రచురింపించి తమ అస్తిరతతో బౌద్ధార్యమునుకూడ ప్రకటించుకొనిరి. వారి కుటుంబములనూ వారినీ పరమేశ్వరుడు ఆయురారోగ్య దివ్యదర్శ యశశ్రీ సముపేతులను జేయుగాక.

కార్య దర్శి

మహాభారత ప్రచారక సంఘము

విషయ సూచి

విరాటనగర ప్రవేశము	1-37
జీమూతమల్లుడు	38-41
కీచకుడు	42-60
కీచకవధ	60-90
దక్షిణగోగ్రహణము	91-115
ఉత్తరగోగ్రహణము	115-128

నారాయణం నమస్కృత్య, నరంచైవ నరోత్తమం
దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం, తతో జయము దీరల్యే॥

విరాట పర్వము

కథం విరాటనగరే నును పూర్వపితామహః
అజ్ఞాతవాసముషితా దుర్యోధనభయూర్ధితాః.
పత్నివహా మహాభాగా సతతం బ్రహ్మవాదినీ
ద్రాపదీ చ కథం బ్రహ్మన్నజ్ఞాతా దుఃఖతావసత్
యథా విరాటనగరే నన పూర్వపితామహః
అజ్ఞాతవాసముషితా స్తత్రుఃకుంభ్య నరాధిప.
తథా నతు వరాహస్థ్యాభగ్నో ధర్మభృతాం వరః
గత్వాఽత్రమం బ్రాహ్మణ్యేభ్య ఆచభ్యా సర్వ
మేవ తత్.

కథయిత్వా తు తత్సర్వం బ్రాహ్మణ్యోయుధిష్ఠిరః
అరణ్యసమీతం తస్మై బ్రాహ్మణాయ స్యవేదయత్
తతో యుగ్మికో రాజా ధర్మభృతౌ మహామనాః
సంవివర్త్యసుజాన్ సర్వానితి హోనాచ భారత.
ద్వాదశేమాని నష్టాని రాజ్యవిరోషితావసుం
త్రయోదశోఽయం సగ్రహస్తః శృచ్ఛాత్ పరమ
దుర్వసః.

౪ సాధు కౌంటేయ ఇతో వాసమస్తున గోచయ

పత్నివతాశిరోమణిద్రాపదీ, ప్రపితా
మహులైన పాండవులూ ప్రచ్ఛన్నవేషాలు ధరించి
విరాటనగరంలో ఏవిధంగా గడిపినదీ విన కోరిక
ప్రకటించిన జనమేజయునికి వైశంపాయనుడు
అజ్ఞాతవాసానికి సంబంధించిన విరాటపర్వం విని
పిస్తున్నాడు.

యక్షునివల్ల వరాలు పొంది తిరిగి వచ్చిన
ధర్మరాజు ఆ ఆశ్రమాలలోని బ్రహ్మణులందరికీ

సంవత్సరమిమం యత్ర వసేమా వినితాః ప్నయైః.
తస్యైవ పరదానేన ధర్మస్య మనూభిస
అజ్ఞాతా విచరిష్యామో సరాహం గాత్రం వసః
తత్ర వాసాయ గాస్త్రాశి కీర్తయిష్యామి కానిచిత్
రమణీయాని గుప్తాని తేషాం కించిత్ స్స గోచయ
సంతి రమ్యా జనపదా బహ్వన్నాః పరితః కురుక్
పాంచాలాశ్చేదిమత్యాశ్చ సూతసేనాః గు
చరాః.

దశార్ణా నవరాష్ట్రశ్చ మల్లాశాల్యాయుగంధరాః
అకుంతిరాష్ట్రం చ విభూం సురాష్ట్రానంశయస్త్రా.
ఏతేషాం కతిమో రాజన్ నివాస స్తన గోచతే
యత్ర వత్సానుమే రాజన్ సంవత్సరిమానం

ప.౪౦

శ్రుతమేతన్నహాహా యథా స భగవాన్ శ్రవః
అబ్రవీత్ సర్వభూతేశస్తత్ తథా న లదాన్యథా
అవశ్యం త్వేన వాసాథం రమణీయం శివం సుఖం
సమృంత్యసహితైః సర్వైర్వస్తస్యమకుతోభయైః

అగణులు అర్పించి వారికి విషయముంతా చెప్పి
సోదరులను పిలిచి - మనం రాజ్యంవదిలి పన్నెం
డేళ్ళు అయింది. ఇక పడమూడవ సంవత్సరం
గడచాలి. అజ్ఞాతవాసం సాగించాలి. ఇది పరమ
దుఃఖప్రదమైనది - అని అడ్డునునివైపు తిరిగి ఈ
సంవత్సర కాలంలో ఇతరులకు తెలియకుండా మనం
నివసించడానికి యోగ్యమైన ప్రదేశం ఏదో చెప్ప
మన్నాడు.

మహోన్మి విరాటో బలవానభిరక్రోధేన పాండవాన్
ధర్మశీలో నదాన్యశ్చ నృధశ్చ సతతం ప్రియః
విరాటనగరే తాత సంసన్నిహిమం నయం
కుర్వంతి స్తస్య కిర్మాణి విహరిష్యామి భారత.
యాని యాని చ కర్మాణి తస్య నత్యైమహే
పయం

ఆసాన్య మత్స్యం తత్ కిర్మ ప్రబ్రూత కురుసం
దనాః.

నరదేవ కిథం తస్య రాష్ట్రే కిర్మ కరిష్యసి
విరాటనగరే సాధో రంస్యసే కేస కర్మాణా.
మృదుర్వదాన్యో హీమాంశ్చ ధాన్యః సత్యవి
క్రమః

రాజం స్వమాపదాఽఽశ్మప్తః కిం కరిష్యసి
పాండవ
న దుఃఖముచితం కించిద్రాజ్ వేద యథా జనః
స ఇమామాపదం ప్రాప్య కథం ఘోరాం తరి
ష్యసి.

ధర్మదేవుని అనుగ్రహం మనపై ఉండగా
మనలను గుర్తించేవా రెవరు. మనం ఎక్కడైనా
నిర్భయంగా అజ్ఞాతవాసం నాగించవచ్చు. ఇప్పుడు
మనకు తొణ కాష్ట జల సమృద్ధమైన ప్రాంతం
కావాలి. అయివంటి ప్రాంతాలు కొన్ని చెపుతాను.
అందులో సువ్ర మంచదిగా భావించినచోట
గడుపుదాము.

కురుదేశ సమీపంలో పాంచాల, చేది,
మత్స్య, హరసేన, పటచ్చర, దశార్ణ, నవరాష్ట్ర,
మల్ల, శాల్య, యుగంధర, కుంతీరాష్ట్ర, సురాష్ట్ర,
అవంతీ దేశాలున్నాయి. ఇవన్నీ సర్వసమృద్ధాలే
కాక సుందరదృశ్యభరితాలు. వీనిలో సువ్ర దేవిని
నిర్ణయిస్తావు - అన్నాడు అర్జునుడు. అర్జునా ధర్మ

శ్రుణుధ్వం యత్కరిష్యామి కర్మవై కురుసందనాః
విరాటమనుసంప్రాప్య రాజానం పురుషైర్బాః.
సభాస్తానో భవిష్యామి తస్య రాజ్ఞో మహాశ్మినః
కంకోనామ ద్విజో భూత్యామతాతః ప్రియదేవనః.
వైదూర్యాన్ కాంచనాన్ దాంతాన్ శత్రైర్జ్యోతీ
రస్యైః సహ

శృష్టాన్లోహితవర్ణాంశ్చ నిర్వరాన్యమి మనోర
మాన్.

విరాటరాజం రమయన్ సామాన్యం సహబాం
ధవం
న చ మాం వేత్స్యతే కశ్చిత్ తోషయిష్యే చ
తం నృపం.

ఆసం యుధిష్ఠిరస్యాహం పురా ప్రాణసమః సభా
ఇతి నత్యైమి రాజానం యది మాం సోఽను
యోక్ష్యతే.
ఇత్యేతద్ వో మయాఽఽభ్యాతం విహరిష్యా
మ్యహం యథా

దేవత అజ్ఞుని తిరస్కరించడం భావ్యం కాదు.
ఆయనమాల ప్రకారమే చరించాలి. మనందరం
వసించడానికి యోగ్యమైన రమణీయ ప్రదేశం
లోనే మనం నిర్భయంగా ఉండాలి-అని ధర్మరాజు
దేశనిర్ణయం చేస్తున్నాడు.

తిమ్మనూ సువ్ర చెప్పిన దేశాలలో
మత్స్యదేశాన్ని పాలించే విరాటరాజు పాండవ
పక్షపాతికనక మనం ఆ రాజ్యంలో ఈ సంవత్స
రమూ గడపటం మంచి దనిపిస్తోంది. అయితే
అక్కడకు చేరేముందు ఎవరెవరు ఏ ఏ కార్యాలు
చేస్తూ గడపాలో నిల్చియుంచుకోవాలి గనక మీరు
మీ మీ అభిమతాలు చెప్పండిఅనగా అర్జునుడు -
అగ్రజా! ఉదారబుద్ధితో కోమల స్వభావంతో

పవన నిద్రిత్య చాత్మానం భీమసేనమువాచ హ.
భీమసేన కథం కర్మ మాత్స్యరాష్ట్రే కరిష్యసి
మాత్స్యా క్రోధవశానస్తత్ర షన్యతే గంధమాదనే.
యత్క్షోక్త్రోధాభితాన్రాక్షాన్ రాక్షసాంశ్చాపి
పౌరుషాన్

ప్రదాః పాంచాలకన్యామై పద్మాని సుబహూ
స్యసి.
ఒకం రాక్షసరాజానం భీమణం పురుషాదకం
జమ్నివాససి కాంక్షేయ (బ్రాహ్మశాస్త్రమరించమ.

క్షేమా చాభయసంవీతా హ్యేకచక్రాత్స్వయా
కృతా
హింసం చ మహావీర్యం కిర్మీరం వైవ రాక్షసం
త్స్వయా మాత్స్యా మహాబాహూ ననం నిష్కంఠ
కం శ్శతం.

ఆకదం చాపి సంప్రాప్తా బ్రాహ్మణీ చానుశాసిని
జటాసురవధం కృత్వా స్వయా చ పరిమోక్షితా
మత్స్యరాజాంతికే శాత సీర్షపూర్వోన్యమన్వణః
న్యోకోచర విరాటే శ్శం చంస్యసే కేన హేతునా.

రెండవ అధ్యాయం

పౌరోగవో బ్రువాణోఽహం బల్లవో నామభారత
ఉపస్థాస్యామి రాజానం విరాటమితి మే మతిః.
సూపానస్య కరిష్యామి కుశలోఽస్మి మహానసే
కృతపూర్వాణి యాన్యస్య వ్యంజనాని సుశిక్షిచైః
తాన్యన్యభిభః మ్యామి క్షీతిం సంజనయన్నహం
ధర్మోజ్జాశీలంతో ఉండే నీవు విరలుని కొలుపులో
ఏవని చేయగలవు - అని ప్రశ్నించాడు.

అన్యనా నేను ద్యౌనిక్రీడానైపుణ్యం కల
'కంక'నామంతో ఆ సుహృదాజ సభలో స్థానం
సంపాదించి ద్యౌతక్రీడతో ఆయనను మెప్పిస్తాను.
వైద్యుని కాంచన దంతబిణాలతో శ్మశ్మలోహ
తాక్షాలతో విరలునితో క్రీడ సాగిస్తూ అలరిస్తాను.

రెండవ అధ్యాయం

వలలుడు :

అగ్రజా! నేను విరలుని కొలుపు ప్రవేశించి
పాకశాస్త్రంలో నాకు ప్రావీణ్యం ఉన్నదనీ సన్ను
వల్లపు ఉంటారనీ చెప్పి వారి పాకశాలలో ప్రవేశి
స్తాను. (తెలుగు భారతంలో భీముడు వలలుడు అనే
పేరుతో ప్రవేశిస్తాడు, ఇది పాతభేదం మాత్రమే.)

ఆహరిష్యామి దారూణాం నిచయూన్ మహాణో
2.పి.చ.
యత్రేప్త్యి విపులం కర్మ రాజా సంయోజ్యతే
స మాం
అమానుషాణి కుర్వాణస్తాని కర్మాణి భారత.
విరలునికే కాక నాని మంత్రీ శాంధవులకు కూడా
ఆనందం కలిగిస్తాను. ఒకవేళ విరలుడు నన్ను
గూర్చి ప్రశ్నిస్తే నేను ధర్మరాజుని ప్రాణమిత్రుడ
నని చెబుతాను - అని ధర్మరాజు తన కార్యక్రమం
వివరించి భీమసేనుని వైపు సాభిప్రాయంగా చూస్తూ
అతని కార్యక్రమం పుచ్చించాడు.

అలా ప్రవేశించి అమృతోపనుంగా భక్త్య
భోజ్యాలూ లేహ్య చోష్య పానీయాలూ సమకూ
రుస్తూ ఉంటాను. పవనానికి అవసరమైన ఇంధన
సామగ్రి నేనే తెస్తాను. ఆ విధంగా విరలుని
మనసు నలరించి వాని మహానసశాలకు అధ్యక్ష
పీఠం స్వీకరిస్తాను. రాజసేవకు లండరూ నా మీద

రాజ్యస్థస్య పరే ప్రేష్యా మంస్యంతే మాం యథా నృపం

భక్త్యోన్నతసపానానాం భవిష్యామి తథేశ్వరః.

ద్విషా వా బలినో రాజన్ వృషభా వా మహాబలాః

వినిగ్రాహ్యౌ యది మయా నిగ్రహేష్యామి తానపి.

యే చ కేచిన్ని యోత్యంతి సమాజేషు

నియోధకాః

తానహం హి నియోత్యామి రతిం తస్య వివర్ధయన్.

న త్వేలాన్ యధ్యమానాన్ వై హనిష్యామి కథంచన

త్వధైతాన్ పాతయిష్యామి యథా యాస్యంతి న శయం.

ఆరాణికో గోవికర్తా సూపకర్తా నియోధకః

ఆసం యధిష్ఠిగస్త్యాహమితి వత్స్యామి పృచ్ఛతః.

భక్తితో ఆదరంతో ఉండేటట్లు వారివారి రుచు

లకు అనుగుణంగా వంటచేస్తాను. ముందిచిన ఏను

గులనూ వృషభాలనూ శిక్షించి సక్రమమార్గంలో

ఉంచుతాను. మల్లయుద్ధవిశారదులైన ప్రే వారితో

చెయ్యికలిపి చిత్తుచేసి మహారాజుకి ర్మప్తి కలిగి

స్తాను. వారిని చంపుతానని మాత్రం మీరు

భావించకండి. ఇవన్నీ చూసికాని పిసికాని వారు

నా వివరాలు అడిగితే నేను ధర్మజుని కొలువులో

గజశిఖకుడననీ మహావీరుడనే కాక కవిని కూడా

చెపుతాను. గద్యపద్యాత్మక కవితలో నిపుణుడ

నని కూడా చెప్పవచ్చుకదా. పైగా ధర్మజుని

మహానసశాలలో వంటలు చేసేవాడినని కూడా

చెపుతాను. ఇలాచెప్పి బహుజాగ్రతగా అజ్ఞాత

వాస సంవత్సరం గడిచేస్తాను - అన్నాడు.

భీమసేనుని మాటలకు సంతోషించి ధర్మ

అత్మానమాత్మనా రక్షంశ్చరిష్యామి విశాంపశే

ఇత్యేతత్ ప్రతిజానామి విహరిష్యామ్యహం యథా

యమగ్నిర్రాబ్రహ్మణో భూత్వా సమాగచ్ఛన్నస్మ

కాం వరం

దిగట్టుః ఖాండవం దావం దాశాన్వసహితం పురా.

మహాబలం మహాబాహుమజితం కురునందనం

సోఽయం కిం కర్మకాంతేయః కరిష్యతి ధనంజయః.

యోఽయమాసాద్య తం దావం తర్పయామాస

వానకం

విశ్వీకైకరథేనేంద్రం హత్వా పన్నగరాక్షసాన్.

వాసుకేః సర్పరాజస్త్వస్వసారం హృతవాంశ్చయః

ప్రేష్టాయః ప్రతియోధానాం సోఽర్జునః కింకరిష్యతి.

సూర్యః ప్రతపతాం ప్రేష్టో ద్విషదాం బ్రాహ్మణో

వరః

ఆశీవిషశ్చ సర్వాణామగ్ని ప్రేషస్వినాం వరః.

రాజు అర్జునునివైపు తిరిగి - బ్రాహ్మణరూపం

ధరించి వచ్చిన అగ్నికి తృప్తికలిగించడం కోసం

కృష్ణసమేతుడై వెళ్ళి ఖాండవనన దహనసమ

యంలో ఇంద్రుని జయించి పన్నగాలను సంహ

రించి వాసుకి సోదరిని హరించిన ఈ అజేయవీరుడు

విరాటుని కొలువులో ఏం చేస్తాడు. ఉష్ణవస్తువు

లలో సూర్యుడూ, మనుష్యులలో బ్రాహ్మణుడూ,

నాగజాతిలో విషసర్పమూ, తేజోమూర్తులలో

అగ్ని, ఆయుధాలలో వజ్రమూ, గోబాతిలో వృష

భమూ, జలశయాలలో సముద్రమూ, ఏనుగు

లలో ధృతరాష్ట్రమూ, దేవగజాలలో ఏరావ

తమూ, ప్రేయంకరులలో పుత్రుడూ శ్రేష్ఠులైన నల్ల

ధనుర్ధరులలో ఈ అర్జునుడే శ్రేష్ఠుడు. శ్రీకృష్ణు

నితో సమానమైన కాంతికలిగి శ్వేతాశ్వాలు

పూన్చిన రథంమీద సాగే ఈ మహాశూరుడు

అయథానాం వరం వజ్రం కకుద్ధీ చ గవాం వరః
హదానాముదధిః శ్రేష్ఠః పక్ష్యన్యో వర్షతాం వరః.
ధృతరాష్ట్రశ్చ నాగానాం హస్తీమైరూవణో వరః
(ఐరావతో)

పుత్రః ప్రియాణామధికో భార్యా చ సుహృదాం
వరా.

గిరీశాం ప్రవరో మేరుద్దేవానాం మధుసూదనః
గ్రహాణాం ప్రవరశ్చంద్రః సరసాం మానసం వరం.
యదైతాని విశిష్టాని జాత్యాం జాత్యాం వృకోదర
ఏవం యువా గుడాకేశః శ్రేష్ఠః సర్వధనుమ్మతాం.
సోఽయమింద్రాదనవరో వాసుదేవాన్మహాద్యుతిః
గాంధీవధన్వా బీభత్సుః శ్వేతాశ్వః కిం కరిష్యతి.
ఉషిత్యా పంచవర్షాణి సహస్రాక్షిన్య వేశ్యసి
అశ్రుయోగం సమాసాద్య స్వపీర్యాన్మానుషా
ద్భుతం.

దివ్యాన్యస్త్రాణి చాస్త్రాని దేవరూపేణ భాస్వతా
యం మన్యే ద్వాదశం రుద్రమాదిత్యానాం
(త్రయోదశం)

అయిదు సంవత్సరాలు ఇంద్రలోకంలో వసించి
లోకాన్నే విస్తరించుకొని చేసే రీతిగా అశ్రువిద్య
అభ్యసించాడే. పాశుపతాది దివ్యాస్త్రాలు సాధిం
చాడే.

పన్నెండవ రుద్రునిగా, పదమూడవ
మూర్త్యునిగా, తొమ్మిదవ వసువుగా, పదగ్రహ
ముగా నేను వీనిని భావిస్తున్నానే. వీడి భుజపరా
క్రమం అశ్రువిద్యలో అసమానమైనదే! పర్వతా
లలో హిమాలయమూ, దేవతలలో ఇంద్రుడూ,
జంతువులలో సింహమూ, పక్షులలో గరుడపక్షి
ఉత్కృష్టములైనట్లే యోధులలో అర్జునుడు మహా
యోధుడే. ఇటువంటివాడు ప్రచ్ఛన్నరూపంలో

వసూనాం నవమం మన్యే గ్రహాణాం దశమం తథా
యన్య బాహూ సహా దీర్ఘా బ్యాఘాతకఠినత్వచా
దక్షిణే చైవ సవ్యే చ గవామివ వహః కృతః.

హిమవానివ శైలానాం సముద్రః సరితామివ
త్రిదశానాం యథాశక్తో వసూనామివ హవ్యవాహ్.
మృగాణామివ శార్దూలో గరుడః పతతామివ

(పశుగా)

వరః సంసహ్యామానానాం సోఽర్జునః కిం కరిష్యతి.
ప్రతిజ్ఞాం మంథకోఽస్మితి కరిష్యామి మహీపతే
బ్యాఘాతౌ హి మహంతౌ మే సంవర్తుం నృప
దుష్కరా.

వలయైశ్చాదయిష్యామి బాహూ కిణకృతావిమూ
కర్ణయోః ప్రతిముచ్ఛ్యాహం కుండలే జ్వలనప్రభే.
పినద్ధకంబుః పాణిభ్యాం తృతీయాం ప్రవృత్తిం గతః
వేణీకృతశిరా రాజన్ నామ్నా చైవ బృహన్నలా.
పతన్నాభ్యానికాశ్చైవ శ్రీభావేన పునః పునః
రమయిష్యే మహీపాల మన్యాంశ్చాంతఃపురే
జనాన్.

విరాటుని కొలువులో ఉండి ఏంచేయగలడు- అని
చింతించగా అర్జునుడు అగ్రజునికి తనకార్యక్రమం
వివరించి అయినఖ సంతోషం కలిగించడానికి
యత్నిస్తున్నాడు.

మహారాజా, నేను వారి కొలువు చేరు
తూనే నవుండునడనని చెప్పి ప్రవేశిస్తాను. నా
భుజాలమీద ధనుస్సు చిహ్నాలు కనిపించకుండా
దంతముతో చేసిన అలంకారాలు ధరిస్తాను. రెండు
కుండలాలు చెవులకు తగిలించుకుంటాను. శంఖాలు
చేతులకు అలంకరించి జడవేసి బృహన్నలా
నామంతో ప్రవేశించి వారి రాజివాసంలో చేరి
అక్కడ శ్రీలకు ప్రాచీన చక్రవర్తులగాధలు రమ్య

గీతం సృత్యం విచిత్రం చ వాచిత్రం వివిధం తథా
శిక్షయిష్యామ్యహం రాజన్ విరాటస్య పురస్త్రియః.
ప్రజానాం సముదాచారం బహుకర్మకృతం వదన్
ధాదయిష్యామి కౌంతేయ మాయయాఽఽత్మాన
మాత్మనా.

యథిష్ఠిరస్య గేహే వై ద్రాపద్యాః పరిచారికా
ఉపితాస్త్రితి వత్స్యామి పృథో రాజ్ఞా చ పాండవ.
ఏతేన విధినా చ్ఛన్నః కృతకేన యథానలః
విహరిష్యామి రాజేంద్ర విరాటభవనే సుఖం.

మూ డ వ అ ద్వా యం

ఇత్యేవముక్త్యా పురుషప్రవీర
ప్రధాన్జనో ధర్మభృతాం పరిష్ఠః
వాక్యం తథాసౌ విరరామ భూయో
సృహేఽవరం భ్రాతరమాబభాషే.
కిం త్వం నకుల కుర్వాగణస్తత్ర తాత చరిష్యసి
కర్మ తత్ త్వం సమాచక్షి రాజ్వై తస్య
మహేపతేః
సుకుమారశ్చ శూరశ్చ దర్శనీయః సుఖోచితః.

అశ్వబంధో భవిష్యామి విరాటసృపతేరహం
సర్వథా జ్ఞానసంపన్నః కుశలః పరిరక్షతే.
గ్రంథికో నామ నామ్నాహం కర్తైతత్సుప్రియం మమ
కుశలోఽస్మాశ్చశ్శితాయాం తథైవాశ్వదికిత్సనే
ప్రియాశ్చ సతతం మేఽశ్వాః కురురాజ యథాతవ.
యే మామామంత్రయిష్యంతి విరాటనగరే జనాః
తేభ్య ఏవంప్రవత్స్యామి విహరిష్యామ్యహంయథా

మనోవాగంగా వినివస్తాను. విరటు రాణినాస
మ్నన విచిత్ర సృత్యగీతాలూ వాయిద్యాలూ
నేర్పుతూ, ఆ నగరప్రజలుచేసే ఉదార కార్యకలా
పాలు ప్రశంసిస్తూ ఉంటాను. ఒకవేళ విరటుడు

నన్ను వినరా లడిగితే నేను ధర్మజని ఆస్థానంలో
ద్రాపదీదేవికి పరిచారికనని చెప్పి వారికి నమ్మిక
కలిగించి సంవత్సరమూ గడిపేస్తాను - అన్నాను.

మూ డ వ అ ద్వా యం

అజ్ఞాతవాసకాలంలో భీమాన్జనులు ఏ
విధంగా చరించేదీ తెలిసికొన్న అనంతరం ధర్మరాజు
నకులునివై పు తిరిగి-సోదరా, నువ్వు శూరుడవు,
నీ సౌందర్యం సర్వజనసమాకర్షణ సమర్థమైనది.
అటువంటి నువ్వు విరటరాజు కొలువులో సంవ
త్సరకాలం అజ్ఞాతవాసం ఏ ప్రకారంగా గడుపు
తావు-అని పృచ్ఛించగా నకులుకు సమాధాన
మిస్తున్నాడు. ధర్మనందనా, నాకు అశ్వశిక్షణలో
అద్భుత నైపుణ్యం ఉన్నది. శిక్షణలోనే కాక
అశ్వదిక్సాశాస్త్రం కూడా నే నెరుగుదును. ఈ

రెండింటికీ శోధు నాకు గుర్రాలంటే అపారమైన
ప్రేమ ఉన్నది. ఈ విషయాలన్నీ చెప్పి నేనుగ్రంథి
కనామంతో విరటుని కొలువులో చేరుతాను.
అశ్వపాలకుడుగా ఉంటాను. ఎవరయినా నన్ను
గురించి వివరాల డిగితే నేను పాండవులవద్ద అశ్వ
శాఖాధ్యక్షుడుగా ఉండేనాడినని చెబుతాను-అని
పలికిన నకులునివై పు సంతృప్తిగా చూచి ధర్మ
రాజు సహదేవునివై పు తిరిగి-నాయనా నీ కార్య
క్రమ మేమిటి-అన్నాడు.

అగ్రజా, నాకు గోవుల పాలన పోషణాదు

పాండవేన పురా తాత అశ్వేష్వధిక్మతః పురా
విరాటనగరే చ్చనశ్చరిష్యామి మహీపతే.
సహదేవ కథం తస్య సమాపే విహరిష్యసి
కిం వా త్వం కర్మ కుర్వాణః ప్రచ్ఛస్మి

విహరిష్యసి.

గోసంఖ్యాతా భవిష్యామి విరాటస్య మహీపతేః
ప్రతిషేధా చ దోగ్ధా చ సంఖ్యానేకుళలో గవాం.
తంతిపాల ఇతి ఖ్యాతో నామ్నాహం విదిత స్త్యథ
నిపుణం చ చరిష్యామి వ్యేతు కే మానసో జ్వరః.
అగోగా బహుభాః పుష్టాః క్షీరవతో బహుప్రజాః
నిష్పన్నసత్వాః సుభృతా వ్యపేతజ్వరకల్పిమాః.
నష్టచోరభయా నిత్యం వ్యాధివ్యాఘ్రవివర్జితాః
గావశ్చ సుసుఖా రాజన్ నిరుద్విగ్నా నిరామయాః.
భవిష్యంతి మయా గుప్తా విరాటపత్రో నృప
అహం హి సతతం గోషు భవతా ప్రహితః పురా

లస్మి బాగా తెలుసు. ఎటువంటి గోవునయినా
సక్రమ మార్గంలో నడిచే నేర్పు నాకున్నది. కనక
ఈ విషయమే చెప్పి విరటుని కొలువులో ప్రవేశి
స్తాను. అక్కడ ఉన్నంతకాలమూ తంతిపాలు డనే
పేరుతో వ్యవహరింపబడతాను. ఆదిలో మీరు
నన్ను గోశాలకు అధ్యక్షునిగా నియోగించారు.
ఆ సమయంలో నేను గోవుల శుభాశుభలక్షణాలూ
వాని సాంకర్యవివరాలూ సమగ్రంగా గ్రహిం
చాను. వృషభాల విషయం కూడా నాకు బాగా
తెలుసు. ఏ వృషభ మూత్రం వాసన చూపిస్తే
గోద్రానికి గర్భం నిలుస్తుందో నే నెరుగుదున్ను.
నాకు గోజాతియందు ఇష్టమూ దయా కూడా
ఉన్నాయి. నేను గోపాలక వేషంతోనే విరటుని
అస్థానంలో అడుగుపెట్టి వారి అభిమానంతో
అజ్ఞాతవాసవర్షం గడిచేస్తాను-అని సహదేవుడు

తత్ర మే కాశలం సర్వమవబుద్ధం విశాంఘతే.
లక్షణం చరితం చాపి గవాం యచ్ఛాపి మంగళం
తత్సర్వం మే సువిదితమన్యచ్ఛాపి మహీపతే.
వృషభానపి జానామి రాజన్ పూజితలక్షణాన్
యేషాం మూత్రముసాహ్రూయ అపి వంధ్యా

ప్రనూయతే.

సోఽహమేవం చరిష్యామి ప్రీతిరత్ర హి మే సదా
న చ మాం వేత్స్యతే కశ్చిత్ తోషయిష్యే చ
పార్థివం.

ఇయం హి నః ప్రియా భార్యా ప్రాణేభ్యోఽపి
గరీయసి

మాతేన పరిపాల్యా చ పూజ్యా క్ష్యేషేవ చ స్ససా.
కేన స్మ ద్రాపదీ కృష్ణా కర్మణా విచరిష్యతి
న హి కించిద్విజాసాతి కర్మ కర్తుం యథా స్త్రియః.
సుకుమారీ చ బాలా చ రాజపుత్రీ యశస్వినీ

పలకగా ధర్మరాజు ద్రాపదీ విషయమై ప్రస్తావించబోతున్నాడు.

సోదరులారా, ఈ ద్రాపదీ మనకు ప్రాణం
కంటె ప్రియమైనది. ఈమెను మనతల్లివలె పూజించాలి. అక్కవలె ఆదరించి పూజించాలి. ఈమె సామాన్య స్త్రీలవలె ఆపని ఈపని చేస్తూ గడపలేదు. వయస్సా! అంతగా లేదు. శరీరమూ! సుఖమూరమైనది. పరమపతివ్రత. మహాభాగ్యశాలిని. ఈ ఆగర్భశ్రీమంత సీమంతిని ఆబాల్యం సుముచందన సువర్ణభూషణాలంకారాలతో భాసించేది. అటువంటి ఈమె విరటుని కొలువులో ఎలా అజ్ఞాతవాసం చేయగలదు - అని విత్తిరిస్తూండగా ద్రాపదీ గొంతువిప్పి - మహారాజా, ఈ లోకంలో ఒక విధమైన దాసీజాతి ఉన్నది. వారికి స్వతంత్ర ప్రతిపత్తి ఉన్నది. వీరిని సైరంధ్రీ నామంతో

ఁచివతా మహాభాగా కథం ను విచరిష్యతి.
మూల్యగంధానలంకారాన్ వస్త్రాణి వివిధాని చ
ఏతాన్యేవాభిజానాతి యతో జాతా హి భామినీ.
సైరంధ్ర్యో రక్షితా లోకే భుజిష్యాః సంతి భారత
వై పమన్యాః స్త్రీయో యాంతి ఇతి లోకస్య నిశ్చయః.
సాహం బ్రువాణా సైరంధ్రీ కుశలా కేశకర్మణి
యుధిష్ఠిరస్య కేహే వై ద్రాపద్యాః పరిచారికా
ఉపితాస్త్రీతి వత్సోమి పృష్టా రాజ్ఞా చ భారత.
ఆత్మగుప్తా చరిష్యామి యన్మాగ్ త్వం పరిపృచ్ఛసి

నాలుగవ అధ్యాయం

కర్మాణ్యక్తాని యుష్మాభిర్వాని యాని కరిష్యథ
మమ చాపి యథా బుద్ధిరుచితా విధినిశ్చయాత్.
పురోహితోఽయ మస్మాక మగ్నిహోత్రాణి

రక్షతు

మాదపరోగతైః సార్థం ద్రుపదస్య నివేశనే.

వ్యవహరిస్తారు. ఈ వృత్తికి ఉన్నతవంశ స్త్రీలే
అట్లులని విన్నాను - కనక నేను సైరంధ్రీ అనే
పేరుతో విరటుని కొలువులో ప్రవేశించి ఆయ
నతో ఇలా చెపుతాను: విరటరాజా! నేను జడలల్ల
డంలో కేశాలంకరణలో పూలు ముడువటంలో
నేర్చుకలదానిని. ద్రాపదీదేవిదగ్గర ఉండేదానిని -
అలా ప్రవేశం సాధించి విరటుని రాణియైన సుదే
ష్ణను అలరిస్తాను. ఆమె ఆదరాభిమానాలు సాధి
స్తాను - అన్నది.

నాలుగవ అధ్యాయం

వైవస్వతేరణానుసారం మనం ఏ ఏ పనులలో
ప్రవర్తిస్తూ అజ్ఞాతవాస సంవత్సరం గడపాలో
నిశ్చయమైంది. ఇప్పుడింక వీరందరినీ ద్రుపదనర
పాలుని ఆస్థానానికి పంపాలి-అని ధర్మరాజు-పురో
హిత పరిజనుల వైపుచూస్తూ-మన అగ్నిహోత్రా

సుదేష్టాం ప్రత్యుపస్థాస్యే రాజభార్యాం యశస్వినీం
సా రక్షిష్యతి మాం ప్రాప్తం మా భూత్ తే దుఃఖ

మిదృశం.

కళ్యాణం భాషనే కృష్ణే కులే జాతాసి భామిని
న పాపమభిజానాసి సాధ్వీ సాధువ్రతే స్థితా.
యథా న దుర్హృదః సాపా భవంతి సుఖనః పునః
కుర్యాస్తత్ త్వం హి కళ్యాణి లక్షయేయర్షతే
తథా..

ఇంద్రసేనముఖాశ్చేమే రథానాదాయ కేవలాన్
యాంతు ద్వారవతీం శీఘ్రమితి మే వర్తతే మతిః
ఇమాశ్చ నార్యో ద్రాపద్యాః సర్వాశ్చ పరిచా
రికాః

పాంచాలానేవ గచ్ఛంతు సూదపరోగతైః సహ

ధర్మరాజు ప్రహర్షపరిపుత మృదయుడై -
కళ్యాణీ, ఉత్తమవంశంలో జన్మించి సదాచార
సంపత్తితో సాగే నీకు యోగ్యమైన కార్యమే
నువ్వు ఎన్నుకున్నావు. ఏ దురాచారానికి నువ్వు
ఒడిగట్టవని నాకు తెలుసు. అయితే ఈ అజ్ఞాతవాస
వర్షంలో ఎలాగయినా మనలను గుర్తుపట్టాలని
ఆ దుష్టులు యత్నిస్తూనే ఉంటారు. కనక నువ్వు
బహుజాగ్రత్తగా ఉండాలి-అని హెచ్చరించాడు.

లను పరిరక్షించే ధౌమ్యుల వారు కూడా ద్రుపద
రాజు దగ్గరకు వెడతారు. ఇంద్రసేనాది ప్రముఖులు
రథాలతో ద్వారక వెళ్ళాలి. మిగిలిన సారథుల
వెంట ద్రాపదీ పరిచారికలూ అన్యస్త్రీలూ వెడ
తాడు. అక్కడ వీరిని చేరి ఎవరయినా పాండవులను

సర్వైశ్చ చ వక్తవ్యం సప్రాజ్ఞాయంత పాండవాః
గతా హ్యస్మానపాహాయ సర్వే ద్వైతవనా దితి.
ఏవం తేఽన్యోన్యమామంత్ర్య కర్మాణ్యుక్త్వా
పృథక్ పృథక్

ధౌమ్యమామంత్రయామాసుః స చ తాన్
మంత్ర మబ్రవీత్.

విహితం పాండవాః సర్వం బ్రాహ్మణేషు
సుహృత్సు చ

యానే ప్రహరణే చైవ తథే వాగ్నిషు భారత.

త్వయా రత్నా విధాతవ్యా కష్టాయాః శాల్మణేన చ
విదితం వో యథా సర్వం లోకవృత్తమిదం తవ.

విదితే చాపి వక్తవ్యం సుహృద్భిరనురాగతః.

ఏష ధర్మశ్చ కామశ్చ అర్హత్యైవ సనాతనః.

అతోఽహమఙ్గి నత్కౌమి హేతుమత్ర నిబోధత
హంతేమాం రాజవనతిం రాజపుత్రాబ్రవీమ్యహం.

గురించి ప్రశ్నిస్తే ద్వైతవనం నుంచి ఎక్కడికి
వెళ్ళానో తెలీదని చెప్పాలి-అన్నాడు.

ఈ విధమైన నిశ్చయాలన్నీ పూర్తిచేసి
ఆ విషయాలన్నీ ధౌమ్యులతో నివేదించి ఆయన
అభిప్రాయం అర్థించారు.

ధర్మం పాండవా నువ్వు బ్రాహ్మణుల
విషయంలో స్నేహితుల విషయంలో చాహానాది
కాల విషయంలో సముచితమైన నిర్ణయమే చేశావు.
మీకు లౌకికవ్యవహారజ్ఞానం ఉన్నా మిత్ర ధర్మాను
సారం నేను చెప్పవలసిన మాటలు చెపుతున్నాను.
నువ్వు అర్జునుడూ నిరంతరం ద్రావడిని కంటికి
రెప్పలా కాపాడుకుంటూ ఉండాలి. లౌకిక
వ్యవహారజ్ఞానమే ధర్మార్థ కామ రక్షణకు ఉపకరి
స్తుంది. ఈ వ్యావహారిక పరిజ్ఞానం ఉన్న వారు
కూడా రాజాస్థానాలలో అప్పుడప్పుడు సరికూడా

యథా రాజకులం ప్రాప్య సర్వాన్ దోషాన్ ప్రతిష్ఠ్యథ
దుర్వసం చైవ కౌరవ్య జానతా రాజవేశ్యని.

అమానితైర్మానితైర్వా అజ్ఞాతైః పరివత్సరం

తతశ్చతుర్దశేవవై చరివ్యథ యథాసుఖం.

దృష్టద్వారో లభేద్ద్రిష్టుం రాజస్వేషు స విశ్వసేత్
తదేవాసనమన్విచ్ఛేద్ యత్ర నాభివతేత్ పరః.

యో న యానం సపర్యంకం న పీరం న గజం రథం
ఆరోహేత్ సమృతోఽస్మీతి స రాజవనతిం వసేత్.

యత్ర యత్రైవమాసీనం శంకేరన్ దుష్టచారిణః

స త్రోఽపిశేర్ యో వై స రాజవనతిం వసేత్.

స చానుశిష్యాత్ రాజానమపుచ్ఛంతం కదాచన

తూష్ణీం త్వేనముపాసీత కాలే సమభిపూజయేత్.

అనూయంతి హి రాజానో జనానన్తతవాదినః

తస్మైవ చానమన్యంతే మంత్రీణాం వాదినం

మృషా.

లలో పడి పోతుంటారు. అందుచేత ఇప్పుడు నేను

చెప్పబోయే విషయాలు శ్రద్ధగా ఆలకించి ఆ

ప్రకారంగా చరించినట్లయితే మీరు ఏ కాష్టాలూ

పడకుండా సుఖంగా కాలం గడపగలుగుతారు.

మీకు సమ్యాసం జరిగినా అవమానం

నెత్తిమీద పడ్డా ఈ సంవత్సరకాలం ఒకేదోట

అజ్ఞాతంగా గడిచినట్లయితే అసంతరం సుఖదినాలే

లభిస్తాయి.

రాజాస్థానాలలో రాజసమ్ముఖంలో ఏ

విధంగా చరించి ప్రవర్తించాలో ధౌమ్యులు ధర్మ

రాజాదులకు సమగ్రంగా వివరిస్తున్నారు.

చక్రవర్తిని దర్శించాలని ఉన్నప్పుడు

ముందుగా ద్వారపాలుని ద్వారా కలుగుచేసి కాని

వెళ్ళకూడదు. ఏ సమయంలోనూ చక్రవర్తిమీద

పరమవిశ్వాసం ఉంచి చరించకూడదు. ఆ సభా

నైహం దారేషు కుర్వీత మైత్రీం ప్రాజ్ఞః కదాచన
అంతఃపురచరా యే చ ద్వేష్టియానహితాశ్చయే.
విదితే చాన్య కుర్వీత కార్యాణి సులఘూన్యపి
ఏవం విచరతో రాజ్ఞి న క్షీర్ణాయ తే క్వచిత్.
గచ్ఛన్నపి పరాం భూమిమపృథ్వా వ్యానియోజితః
జాత్యంధ ఇవ మన్యేత మర్యాదామనుచింతయన్.
న హి పుత్రం న నప్తారం న భ్రాతరమరిందమాః
సనుతిక్రాంతమర్యాదం పూజయంతి సరాధిపాః.
యత్నాచోపచరేదేనమగ్నివద్ దేవవత్ త్వహ
అన్యతేనోపచిత్తో హి హన్యాదేవ న సంశయః.
యద్ యద్ భర్తానుయుంజీత తత్ తదేవాను
వర్తయేత్

ప్రమాదమవలేపం చ కోపం చ పరివర్జయేత్.
సమర్థనాసు సర్వాసు హితం చ ప్రయమేవ చ
సంవర్ణయేత్ శదేవాన్యప్రియాదపి హితం భవేత్

స్థలంలో ప్రతిష్ఠగల పురుషులు ఆసీనులయే ఆసనాల
మీద మనం కూర్చుండడానికి ప్రయత్నించ
కూడదు. మనం కూర్చున్న స్థలంనుంచి ఎవరూ
మనలను లేపకుండా ఉండే స్థానమే చూచుకోవాలి.
చక్రవర్తి గౌరవం లభించిందికదా అనే గర్వంతో
మహారాజు అధిగోహించే రథగజాదివాహనాలు
అధికాహించటం కానీ ఆయన కూర్చునే
ఆసనాలు స్వీరించటం కానీ ఎంత మాత్రం
తగదు.

మనం ఎక్కడ కూర్చుంటే రాజదూతలు
శంకించగో అక్కడే కూర్చుంటూ ఉండాలి చక్ర
వర్తి ఆజ్ఞకోశం నిరీక్షిస్తూ కూర్చోక కొన్నికొన్ని
పనులు మనమే నిర్వర్తిస్తూ అవసరానుసారం
సాహసపరాక్రమాలు ప్రదర్శిస్తూ రాజసమ్మానా
నికి పాత్రులవుతూండాలి. అబద్ధ మాడే అమాత్యు

లనుకూలో భవేచ్ఛాన్య సర్వాశ్శేష కథాసు చ
అప్రియం చాహితం యత్ స్యాత్ తదస్మై నాను
వర్ణయేత్.

నాహమన్యప్రియోఽస్మీతి మత్వా సేవేత పండితః
అప్రమత్తశ్చ సతతం హితం కుర్యాత్ ప్రియం చ
యత్.

నాన్యానిష్టాని సేవేత నాహితైః సహ సంవదేత్
స్వస్థానాన్న వికంపేత స రాజవసతిం వసేత్.
దక్షిణం చాధ వామం వా పార్శ్వమాసీత పండితః
రక్షిణాం వ్యత్రశస్త్రణాం స్థానం పశ్చాద్విధీయతే
నిత్యం హి ప్రతిషిద్ధం తు పురస్తాదాసనం మహాత్
న చ సందర్శనే కించిత్ ప్రవృత్తమపి సంజయేత్.
అపి హ్యేతద్ దరిద్రాణాం వ్యలీకస్థానముత్తమం
న మృషాభిహితం రాజ్ఞాం మనుష్యేషు
ప్రకాశయేత్.

నికికూడా చక్రవర్తినుండి తిరస్కారమే లభిస్తుంది.
కనక అసత్యభాషణమే సాగించరాదు.

ఇంతవరకూ రాజసమ్మిళనంలో రాజసభా
స్థలిలో ప్రవర్తించవలసిన విధానాలను చెప్పి
ధౌమ్యులు మరికొన్ని ముఖ్యాంశాలు చెపు
తున్నాడు.

ధర్మసందనా, ప్రాజ్ఞుడైన వాడు ఎన్నడూ
రాణివాసం వారితో ఏవిధమైన పరిచయాన్నీ
పెంచుకోకూడదు. వారితో మైత్రీ అనేది యెంత
మాత్రము కూడదు. రాణివాసంలోని నారీజనం
తోనే కాదు ఆ అంతఃపురంతో సంబంధం కల
వారితోనూ అతిగా చరించకూడదు. చక్రవర్తితో
శత్రుత్వం ఉన్న వారితో కానీ, చక్రవర్తి మీద
విద్వేషాభిప్రాయం ఉన్న వారితో కానీ ఏ
విధమైన సఖ్యమూ పనికిరాదు.

అనూయంతి హి రాజానో సరానాన్మృతవాదినః
 త్నైవ చావమన్యంతే సరాః పండితమానినః.
 శూరోఽస్మీతి న దృష్టః స్యాద్ బుద్ధిమానితి
 వా పునః
 ప్రియమేవాచరన్ రాజ్ఞః ప్రియో భవతి భోగవాన్.
 ఐశ్వర్యం ప్రాప్య దుష్ప్రాపం ప్రియం ప్రాప్య చ
 రాజతః
 అప్రమత్తో భవేద్రాజ్ఞః ప్రియేషు చ హితేషు చ.
 యస్య కోపో మహాశాధః ప్రసాదశ్చ మహాధలః
 కస్తస్య మనసాపీచ్ఛేదనర్థం ప్రాజ్ఞసమ్మతః
 స చోష్ఠే న భుజౌ బానూ న చ వాక్యం సమా
 షీపేత్

ఇకపోతే -

ఏ పాటి చిన్నపని అయినా మహారాజుకి
 నివేదించకుండా చెయ్యకూడదు. మహారాజు ఏ
 స్థితిలో ఏ దశలో ఉన్నా ఆయన అడగనిదే
 ఏమీ చెప్పకూడదు, ఆయన చూడనిదే అటు
 చూచి కూడా చూడనట్లే ఉండాలి.

యుద్ధ సమయంలో మహారాజు నిన్ను
 అవమాన పూర్వకంగా చూచినా అది మనసులో
 ఉంచుకోకుండా నిష్కలంబంగానే అగ్నినీ దేవత
 లనూ అర్పించేట్లు ఆయనను అర్పించాలి. అంతే
 కాని తద్వ్యతిరీక్తంగా చరిస్తే మరణశిక్ష
 మాత్రమే లభిస్తుంది

మనకు చక్రవర్తి ఏపని నియోగిస్తే అదే
 చెయ్యాలి ఆయన ఏ ప్రశ్న అడిగితే దానికే
 జవాబు చెప్పాలి. గర్వం కోపం అనేవి మనకు
 పనికిరావు. రాజసభలో ఉండ దలచిన వాడు ఏ
 మాత్రమూ ప్రమత్తుడుగా చరించకూడదు.

కార్యారంభ సమయంలోనూ అవసాన

సదా వాతం చ వాచం చ స్థివనం చాచరే
 చ్చన్తైః.
 హాస్యవస్తుషు చాన్యస్య వర్తమానేషు కేషుచిత్
 నాతిగాఢం ప్రహృష్యేత స చాప్యన్మృతవర్ణసేత్
 స చాత్తిధైర్యేణ చ రేద్ గురుతాం హి వ్రజేత్
 తతః
 స్థితం తు మృదుపూర్వేణ దర్శయే త ప్రసాదజం.
 లాభే న హర్షయేద్ యస్తు న వ్యధేద్ యోఽవ
 మానితః
 అసమ్మూళశ్చ యో నిత్యం స రాజవనతిం వసేత్
 రాజానం రాజపుత్రం వా సంవర్ణయతి యః సదా
 అమాత్యః పండితో భూత్వా స చిరం తిష్ఠతే ప్రియః.

వేళలోనూ మంగళమైన శబ్దాలే వినాలి. హితవు
 పలకాలే కాని ప్రియవాక్యాలతో గడపకూడదు.
 ఏది మాట్లాడినా అది చక్రవర్తికి సర్వవిధాలా
 అనుకూలించేదిగానే ఉండాలి. రాజుకు ప్రియంగా
 ఉంటుందని అహితవు చెప్పకూడదు. అటువంటి
 విషయం వచ్చినప్పుడు మానం వహించడం
 చాలా తెలివైనపని. ధీచాతుర్యం గలవాడు అతి
 జాగ్రత్తతో రాజసేవ చేస్తాడు ఏవ్యక్తి రాజుకు
 అనిష్టం కలిగించకుండా ప్రవర్తిస్తాడో ఏవ్యక్తి
 రాజశత్రువులతో భాషించకుండా ఉంటాడో
 రాజాజ్ఞానుసారియై ప్రవర్తిస్తాడో వాడు చక్రవర్తికి
 పార్శ్వంలోనే ఉంటూంటాడు. శత్రుధారియైన
 అంగరక్షకుడు వెనుక భాగంలో ఉంటాడు ఎంతటి
 శూరుడైనా మహావీరుడైనా పండితుడైనా రాజ
 సింహాసనాన్ని అధఃకరించే ఆసనం అధిష్టించ
 కూడదు. రహస్య విషయాలు సభామధ్యంలో
 పలకకూడదు. అవి ఒక్కొక్కప్పుడు రాజుకే
 అవమానకరాలవుతాయి. చక్రవర్తి అప్రియం

ప్రగృహీతశ్చ యోఽమాత్యో నిగృహీతస్త్యకా
రణైః

న నిర్వృతతి రాజానం లభతే సంపదం పునః.

ప్రత్యక్షం చ పరోక్షంచ గుణవాదీ విచక్షణః
ఉపశమీ భవేద్రాజ్ఞో విషయే యోఽపి వా భవేత్
అమాత్యో హి బలాద్ భోక్తుం రాజానం ప్రార్థ
యేత యః

న స తిష్ఠేచ్ఛిరంస్థానం గచ్ఛేచ్ఛ ప్రాణసంశయం.
శ్రేయః సదాఽఽత్మానో దృష్ట్వా పరం రాజ్ఞా న
సంపదేత్

విశేషయేచ్ఛ రాజానం యోగ్యభూమిషు సర్వదా
అష్టానో బలవాన్చరశ్చాయేవానుగతః సదా
పత్యవాదీ మృదుద్ధాంశః స రాజవసతిం వసేత్.

భాషించినా అది మరోచోట చెప్పకూడదు.
ప్రపంచంలో కొందరు పూజ్యస్థానియైన పెద్ద
లను అవమానించడానికి ప్రయత్నిస్తూంటారు.
అటువంటి వాటికి సావకాశం ఇవ్వకూడదు.

రాజసభా మధ్యంలో మన ఘనతను ప్రశం
సించుకుంటూ అహంకారంతో భాషించకూడదు.
చక్రవర్తి మనస్సు సదా అలరిస్తూనే భాషించాలి.
ఆ విధంగా రాజభోగాల ననుభవించడానికి
ప్రయత్నించాలి. మహారాజవల్ల విశ్వర్యాలు
పొందిన వాడు సదా ఆయన హితవునే కోరుతూం
డాలి. రాజు అనుగ్రహిస్తే అష్టైశ్వర్యాలూ లభి
స్తాయి. అగ్రహిస్తే దుఃఖ పరంపరలే స్త్రాప్తిస్తాయి -
అని పలికి ధౌమ్యుడు రాజ సమ్ముఖంలో నిలబడ
వలసిన విధానాన్ని కూడా చెబుతున్నాడు.

ధర్మ సందనా! రాజు ఎదుట చేతులూ
కాళ్లూ కదపకుండా పెదవులు విప్పకుండా భుజా
లనూ మోకాళ్లనూ స్వాధీనంలో ఉంచుకొని

అన్యస్మిన్ ప్రేమ్యమాణే తు పురస్తాద్ యః సము
త్పతేత్

అహం కిం కరవాణీతి స రాజవసతిం వసేత్.

ఆంతరేనైవ బాహ్యే చ రాజ్ఞాయశ్చాథ సర్వదా
ఆదిప్తో నైవ కంపేత స రాజవసతిం వసేత్.

యో నై గృహేభ్యః ప్రవసన్ ప్రియాణాం నాను
సంస్కరేత్

దుఃఖేన సుఖమన్విచ్ఛేత్ స రాజవసతిం వసేత్.
సమవేషం న కుర్వీత నోచైస్యః సంనిహితో వసేత్
న మంత్రం బహుధా కుర్యాదేవం రాజ్ఞః ప్రియో
భవేత్.

న కర్మణి నియుక్తః సన్ ధనం కించిదపి స్పృశేత్
ప్రాప్నోతి హిహరన్ ద్రవ్యం బంధనం యదీవావధం

నిలబడాలి. రాజు ఎదురుగా ఉమ్మటం ఆవులించ
డం ఆదిగాగల పనులు చెయ్యకూడదు. పట్ల కన
పడేలా నవ్వకూడదు. హాస్యప్రసంగాలు నడుస్తూ
ఉన్నప్పుడు వెకిలినవ్వులు నవ్వకూడదు - అని
చెప్పి మానంగా ఉండకూడదు. మందహాసంతో
ఆ సందర్భాని గడపాలి. అనుగ్రహానికి పొంగిపోతూ
ఆగ్రహానికి లొంగిపోతూ ప్రవర్తించే వాడు రాజ
సేవకు పనికిరాడు. రాజునూ రాజపుత్రులనూ
అభినందనలతో మెప్పించేవాడు వారికి అభిమాన
పాశ్రుడౌతాడు. ఒకప్పుడు మంత్రిపదవి నలంక
రించి అకారణంగా పదవీమృతుడై నప్పటికీ
చక్రవర్తిని నిందించనివాడే తిరిగి ఉన్నతస్థితి పొంద
గలుగుతాడు. ప్రత్యక్షంలోనూ పరోక్షంలోనూ
చక్రవర్తిని అభినందించేవాడు కార్యకృతలు డని
పించుకుండాడు. చక్రవర్తిని తన అధీనంలో ఉంచు
కోవాలని అడిగిన ప్రశ్నకు సమాధానం ఇవ్వకుండా
శాఖా చంక్రమణంచేస్తూ విషయాంతరాలకు

యానం వస్త్రమలంకారం యచ్చాన్యత్ సంప్ర
యచ్చతి యచ్చతి
తదేవ ధారయేన్నిత్యమేవం ప్రియతతో భవేత్.
ఏవం సంయమ్య చిత్తాని యశ్చింతః పాండునందనాః
సంవత్సరమిమం తాత తథాశీలా బుభూషత
అథ స్వవిషయం ప్రాప్య యథాకామం కరిష్యథ.
అనుశిష్టాః స్మృత్యభద్రం తే నైతద్ వక్తాస్తి కశ్చిన్
కుంతీమృతే మాతరం నో విదురం వా మహామతిం
యదేవానంతరం కార్యం తద్ భవాన్ కర్తుమర్హతి
తారణాయాస్య దుఃఖస్య ప్రస్థానాయ జనాయ చ

పోయేవాడు ఎంతోకాలం మంత్రిశీతంమీద ఉండ
లేడు. వాడికి జీవితం కూడా చాలా క్లిష్టంగానే
సాగుతుంది. స్వలాభార్థం శత్రువులతో విగ్రహం
కాని సంధి కాని చెయ్యకూడదు. ఉత్సాహంతో
శూరత్వంతో సత్యభాషణతో శాంతస్వభావంతో
జితేంద్రియుడై చక్రవర్తి వెనుక నీడలా చరించే
వాడు రాజభవనంలో ఉండడానికి అర్హుడవుతాడు.

సేవకులకు ఆజ్ఞలు ఇచ్చేటప్పుడు తనపని
తానే అడిగేవాడు కూడా రాజసాధంలో ఉండ
టానికి అర్హుడే. చక్రవర్తి స్వీయరక్షణార్థం
కాని అంతఃపురరక్షణార్థంకాని సామంతరాజులను
ఓడించమనికాని నియోగించినప్పుడు ఎవడు
నిర్భయంగా నిలబడతాడో వాడికి కూడా రాజ
సాధంలో నివసించేందుకు సావకాశం ఉంది.
దేశాంతరాలు వెళ్లవలసి వచ్చినప్పుడు మిత్ర
పుత్ర పత్నీవియోగాలను సహించగలవాడుకూడా
రాజసేవకు అర్హుడే. అతిగా నవ్వనివాడూ అన్య
లతో ధీర్ఘప్రసంగాలు రహస్యంగా సాగించని
వాడూ లంచగొండి కానివాడూ రాజు బహూ

ఏవము క్షస్తతో రాజ్ఞా ధౌమ్యౌఽథ ద్విజస త్రమః
అకరోద్ విధివత్ సర్వం ప్రథానే యద్ విధీయతే
తేషాం సమిధ్య తానగ్నిన్ వంశ్రవచ్చ జహావ సః
సమృద్ధివృద్ధిలాభాయ పృథివీవిజయాయ చ.
అగ్నిన్ ప్రదక్షిణీకృత్య బ్రాహ్మణాంశ్చ తపోధనాన్
యాజ్ఞసేనీం పురస్కృత్య షడేవాథ ప్రనవ్రజః.
గతేషు తేషు వీరేషు ధౌమ్యౌఽథ జవతాం వరః
అగ్నిహోత్రాణ్యుపాయ పాంచాలానభ్యగచ్ఛత
ఇంద్రసేనాదయశ్చైవ యథోక్తాః ప్రాప్యయాదవాన్
రథానశ్వాంశ్చరక్షంతఃసుఖమూషుఃసుసంవృతాః

కిరించిన వస్తువులను సదా ధరించేవాడూ ఆయనకు
ప్రియులౌతారు.

పాండునందనులారా! ఈ విషయాలన్నీ
మీరు మనసులో ఉంచుకొని ఈ పదమూడవ
సంవత్సరం అతిరహస్యంగా గడపండి. ఆతరు
వాయి మీ రాజ్యభోగాలు మీకు లభిస్తాయి-అని
ధౌమ్యుడు మానం వహించగా ధర్మరాజు -
మహానుభావా! ధీశాలియైన విదురుడూ మాతృ
దేవియైన కుంతీ తప్ప మా ఓటువంటి సందేశం
ఇచ్చినవారు లేరు. ఈ దుఃఖ విమోచనార్థం
మే మేమి చెయ్యాలో చెప్పవలసిన దని కోరాడు.

ధౌమ్యుడు పాండవ ఐశ్వర్యాభివృద్ధికి
అగ్నిని సంతృప్తిపరిచే సంకల్పంతో ప్రజ్వలింప
జేసి హోమం చేసి ద్రాపదితో సహా పాండవుల
చేత ప్రదక్షణ చేయించి ఆశీర్వదించాడు.

అక్కడి నుండి అజ్ఞాతవాసదీక్షతో పాండ
వులు బయలు దేరారు. అగ్నిహోత్రాలు వెంట
బెట్టుకొని ధౌమ్యుడు పాంచాల దేశంవైపు వెళ్లాడు.
ఇంద్రసేనాదులుద్వారకవైపు రథాలు నడిపించారు.

వి ద వ అ ధ్యాయం

తే వీరా బద్ధనిస్త్రింశాస్తథా బద్ధకలాపినః
బద్ధగోధాంగుళితాణః కాళిందీమభిలో యయుః
తతస్తే దక్షిణం తీరమన్వగచ్ఛన్ పదాతయః
నివృత్తవనవాసా హి స్వరాష్ట్రం ప్రేష్యనస్తదా
వసంతో గిరిమగ్రేషు వనదుగ్రేషు ధన్వినః.
విధ్యంతో మృగజాతాని మహేష్వాసామహాబలాః
ఉత్తరేణ దశార్ణాంస్తే పంచాలాన్ దక్షిణేన చ.
అంతరేణ య్యల్లోమాన్ శూరసేనాంశ్చ

సాండవాః

లుభా బ్రువాణా మత్స్యస్య విషయం ప్రావిశత్
ననాత్.

ధన్వినో బద్ధనిస్త్రింశా వివర్ణాః శ్మశ్రుధారిణః
తతో జనపదం ప్రాప్య కృష్ణా రాజానమబ్రవీత్.

పశ్యైకపద్వో దృశ్యంతే తేత్రాణి వివిధాని చ
వ్యక్తం దూరే విరాటస్య రాజధానీ భవిష్యతి
వసామేహాపరాం రాత్రిం బలవాన్ మే పరిశ్రమః.
ధనంజయ సముద్యమ్య సాంచాలీం వహ భారత
రాజధాన్యాం నివత్స్యామో విముక్తాశ్చ వనాదితః
తామాదాయార్జునస్తూర్ణం ద్రౌపదీం గజరాడివ
సంప్రాప్య నగరాభ్యాశమవతారయదర్జునః.
స రాజధానీం సంప్రాప్యకాంతేయోఽర్జునమబ్రవీత్
క్వాయుధాని సమాసజ్జ్య ప్రవేత్స్యోమఃపురంవయం
సాయుధాశ్చ ప్రవేత్స్యోమోవయంతాతపురం యది
సముద్వేగం జనస్యాస్య కరిష్యామో న సంశయః
గాండివం చ మహద్గాఢం లోకే చ విదితం నృణాం
తచ్ఛేదాయుధమాదాయగచ్ఛామోనగరంవయం

వి ద వ అ ధ్యాయం

ప్రాండవవీరులు ధనుర్బాణ తూణీకధారులై
అంగుళిత్రాణధరులై క్రమంగా సాగిసాగి యమునా
నదిని సమీపించారు దాని దక్షిణతీరం వెంట
ప్రయాణం సాగిస్తూ వనవాసక్షేత్రాలు గమ్య కింక
లేవనీ అత్యల్పకాలంలో మహారాజభోగా లనుభ
వించ వచ్చుననీ ఆనంద హృదయాలతో ఆడు
గులు వేస్తూన్నారు. వనదుర్గాలలో పర్యటదుర్గా
లలో నివసిస్తూ నెమ్మది నెమ్మదిగా ముందుకు
పోయి దశార్ణ దేశానికి ఉత్తరంగా సాంచాలానికి
దక్షిణంగా య్యల్లోమ శూరసేన దేశాలకు
మధ్యగా వారి ప్రయాణం సాగుతోంది. వారి ఒర
లలో కత్తు లున్నాయి. చేతులలో ధనుస్సు
లున్నాయి. మీసాలూ గడ్డాలూ పెరిగిపోయాయి.

శరీరాలు మలినంగా ఉన్నాయి. దారిలో ఎవరైనా
వారినిగురించి ప్రశ్నిస్తే మత్స్యదేశంలో నివసించ
డానికి పోతున్నామని సమాధానం చెపుతున్నారు.

అలా ప్రయాణం చేస్తూచేస్తూ ఒకజనపదం
ప్రవేశించారు. అక్కడ ద్రౌపది ధర్మరాజు నుద్దే
శించి—మహారాజా సస్యశ్యామలమైన భూములు
న నకు కనిపిస్తూన్నాయి. ఇక్కడనుంచి సుఖంగా
ప్రయాణం చేయటానికి దారులు గోచరిస్తు
న్నాయి. ఆలోచించిచూస్తే విరాటనగరం చాలా
దూరంగా ఉండేమో ననిపిస్తోంది. ఇంతవరకూ
జరిగిన ప్రయాణంతో నేను చాలా అలసిపోయాను.
ఇంక అడుగు వెయ్యలేను. ఈ రాత్రికి ఇక్కడే
విశ్రాంతి తీసికోవడం మంచిది — అన్నది.

అప్రమత్తాన్ విజానీయర్థనుష్యానాత్ర సంశయః
తతో ద్వాదశ వర్షాణి ప్రవేష్టవ్యం వనే పునః
ఏకస్మిన్నాపి విజ్ఞాతే ప్రతిజ్ఞాతం హి నస్తథా.
ఇయం కూటే మనుష్యేంద్రగహనామహతీశమీ
భీమశాఖా దురారోహ శృణానస్య సమీపతః.
స చాపి విద్యతే కశ్చిన్ననుష్య ఇతి మే మతిః
యోఽస్మాక్ నిదధతో ద్రష్టా భవేచ్ఛస్త్రాణి
పాండవాః.

ఉత్పథే హి వనే జాతా మృగవ్యాళనిషేవితే
సమీపే చ స్తృణానస్య గహనస్య విశేషతః.
సమాధాయాయుధం శమ్యాం గచ్ఛామో నగ
రం ప్రతి
ఏవమత్ర యథా యోగం విహరిష్యామ భారత
ఏవమక్వాప్య స రాజానం ధర్మరాజం యుధిష్ఠిరం
ప్రచక్ర మే నిధానాయ శస్త్రాణాం భరతర్షభ.

ఆమె మాటలువిని ధర్మరాజు ఆరోజు
తోనే వనవాసం ముగించి అజ్ఞానవాసం ఆరంభించి
చాలికనుక వనం నిడిచిపెట్టివేయాలని అర్జునునితో
చెప్పుతూ ఆమెను అతని భుజస్థంధాలమీద
వహించమన్నాడు. గజరాజ సదృశ బలిష్ఠుడైన
విజయుడు అగ్రజుని అజ్ఞానుసారం ద్రౌపదిని తన
భుజాలపైకెత్తుకుని విరాటనగరపర్యంతం తీసుకొని
వచ్చి సరిహద్దులు సమీపిస్తూండగాఆమెను
క్రీడికి దించాడు.

ధర్మరాజు అర్జునునివైపు తిరిగి పార్థా!
మన ఆయుధాలతో ఈ నగరప్రవేశం చేసినట్లు
యితే ఈ పౌరులందరూ మనలను చూచి భయపడి
తీరతారు. పైగా నీ గాంధీవం ఉన్నదే అది లోక
విఖ్యాతమైనది. దాని నెరుగనివారు లేరు. కనుక
ఈ ఆయుధాలను ఎక్కడో ఒకచోట రహస్యంగా

యేన దేవాన్ మనుష్యాశ్చ సర్వాంశ్చైకరథోఽ
జయత్
స్థితాంజనపదాంశ్చాన్యాన జయత్ కురుపుంగవః
తదుదారం మహాఘోషం సంపన్నబలసూదనం
అపజ్యమకరోత్ పార్థో గాంధీవం సుభయంకరం.
యేన వీరః కురుక్షేత్రమభ్యరక్షత్ పరంతపః
అముంచద్ ధనుషస్తస్య జ్యామక్షయ్యాం యుధి
ష్ఠిరః.

పాంచాలాన్ యేన సంగ్రామే భీమసేనోఽజయ
త్రైభుః
ప్రత్యషేధద్ బహూనేకః సపత్నాంశ్చైవ దిగ్భయే
నిశమ్య యస్య విస్ఫారం వ్యద్రవంత రణాత్ పరే
పర్వతస్యేవ దీర్ఘస్య విస్ఫోటమశనేరివ.
సైంధవం యేన రాజానం పర్యామృషితవానథ
జ్యాపాశం ధనుషస్తస్య భీమసేనోఽవతారయత్.

ఉంచి వెళ్ళాలి. మనలో ఏ ఒకరిని ఎవరు గుర్తించినా తిరిగి పన్నెండు సంవత్సరాలూ అరణ్యవాసం తప్పదు-అన్నాడు.

మహారాజా! ఈ శృణాన సమీపంలో
అరణ్యంవలె ఉన్న అవృక్షాలమధ్య కనిపించే
జమ్మిచెట్టు చూడండి. విశాల శాఖలతో నిండిన
ఆ మహావృక్షం వైపు ఎవరూ వెళ్ళడానికి సాహ
సించరు. ఇప్పుడు ఈ చుట్టుప్రక్కల మనుష్యులు
కూడా ఎవరూ లేరు. ఆ చెట్టు బాటకు చాలా
దూరంగా ఉంది. దానిపరిసరాలలో సింహవ్యాఘ్ర
భల్లూకాలు విచ్చలవిడిగా చరిస్తున్నాయి. వల్ల
కాటికి సమీపంలో ఉండటంవల్ల ఈ వైపు జం
రాకపోకలు సాగించే అవకాశం లేదు. ఒకనేళ
వచ్చినా ఆ చెట్టు ఎక్కవలసిన అగత్యమూలేదు.
అందుచేత ఈ ఆయుధాలను ఆశమీవృక్షం మీద

అజయత్ పశ్చిమామాశాం ధనుషాయేనసాండవః
మాద్రీపుత్రో మహాబాహుస్తామ్రాస్యమితభాషితా
తస్య మాన్వీమపాక్షదూఘః సంక్రందనో యధి
కులే నాస్తి సమా రూపే యస్యేతి నకులః స్మృతః
దక్షిణాం దక్షిణాచాగో దిశం యేనాజయత్ ప్రభుః
అపజ్యమకరోద్వీరః సహదేవస్తదాయుధం.

ఖడ్గాంశ్చ దీప్తాన్ దీప్తాంశ్చ కలాపాంశ్చ మహాధ

నాన్

విపాశాన్ క్షురధారాంశ్చ ధనుర్భిక్షిదధుః సహ.
అధాన్వశానన్నకులం కుంతీపుత్రో యధిష్ఠిరః
ఆరుష్యమాం శమిం వీరధనూంప్యేతాని నిక్షిప
తాముపారుహ్య నకులో ధనూంషి నిదధే స్వయం
గుప్తపరచి నగరప్రవేశం చేసి ఈ సంవత్సరమూ
గడుపుదాం-అన్నాడు అర్జునుడు.

దేవదానవమానవులను అవలీలగా జయించగల గాండీవం యొక్క నారిని అర్జునుడు విసంధించాడు. ధర్మరాజు కూడా తన ధనస్సుయొక్క నారిని యెక్కుడించాడు. దిగ్విజయయాత్రలో అనేకవీరులను పరాజితులను చేసిన, అరణ్యవాస సమయంలో పైంధవుని పరాభూతుని చేసిన ధనుస్సుయొక్క అల్లెతాటిని భీమసేనుడు విముక్తం చేశాడు. కురువంశంలో అంతటిసౌందర్యశాలి లేడని పేరుపడ్డ నకులుడు అన్నలను అనుసరించాడు. సదాచార సంపన్నుడూ శాస్త్రజ్ఞానకుశలుడూ దక్షిణదిగ్విజేత అయిన సహదేవుడు కూడా అన్నలనే అనుకరించాడు. తూణీరఖడ్గ విపాశాది ఆయుధాలతో పాటు పరశు పట్టిన శూల ముద్గర ప్రముఖాయుధాలు అన్న ఒక చోటకు చేర్చారు.

అప్పుడు ధర్మరాజు నకులుని పిలిచి ఈ ఆయుధాలన్నీ ఆ శమీవృక్షం మీద భద్రపరచమని

యాని తస్యావకాశాని దివ్యరూపాణ్యమన్యత.
యత్ర చావశ్యత స వై తిరోవర్తాణి వర్షతి
తత్ర తాని దృఢైః పాతైః సుగాఢం పగ్యబంధత
శరీరం చ మృగవైకం సమబధ్నంత పాండవాః.
వివర్జయిష్యంతి నరా దూరాదేవ శమీమిమాం.
ఆబద్ధం శవమాత్రేతి గంధమాఘ్రాయ పూతికం
అశీతిశతవన్దేయం మాతా న ఇతి వాదినః.

కులధర్మోఽయమస్తాకం పూర్వైరాచరితోఽపి వా
సమాసజ్జ్యధ వృక్షేఽస్మిన్నితి వై వ్యాహరంతి తే
ఆగోపాలావిపాలేధ్య ఆచక్షణాః పరంతపాః
ఆజగ్మర్షగరాభ్యాశం పార్థాః శత్రునిబర్హణాః.
జయో జయంతో విజయో జయత్యేనో జయద్భులః

చెప్పగా నకులుడు ఆ చెట్టు నెక్కి అతిగుప్తమైన ప్రదేశంలో వాటిని ఉంచాడు. ఏ విధంగా వర్షం కురిసినా ఆ ఆయుధాలకు సోకని ప్రాంతంలో వాటిని భద్రపరచి దృఢపాశాలతో బంధించి ఆ సమీపంలోనే ఉన్న ఒక వృద్ధవనితాశవం ఆ చెట్టుకు వ్రేలాడదీశారు. అది చూసిన కొందరు గోపాలురు అదే మని ప్రశ్నించగా ఆమె తమతల్లి అనీ నూటఎనభై సంవత్సరాలు జీవించిన వారిని తమ వంశాచారానుసారం మరణానంతరం ఆవిధంగా బంధిస్తారనీ సమాధానం చెప్పారు. (అయితే ఇక్కడ అసత్యదోషంలేదా! అనే శంక రావచ్చు. సర్వశాస్త్రవిమృశైన ధర్మరాజు అస్త్రసంరక్షరూపమైన మాతృత్వమును దానియం దారోపించాడు. అస్త్రబంధనమే శవబంధనమని ధర్మజుని ఉక్తిలోని అంతరాధ్యం).

అక్కడనుండి విరాటనగరం పోతూ వారు తమపేరులకు సంకేతంగా జయ, జయంత, విజయ, జయత్యేన, జయద్భుల అని వ్యవహరించుకోవాలని

ఇతి గుహ్యని నామాని చక్రే తేమాం యుధిష్ఠిరః అజ్ఞాతచర్యాం వత్స్యంతో రాష్ట్రే వర్షం త్రయో
తతో యథాప్రతిజ్ఞాభిః ప్రావిశన్ నగరం మహత్ దశం,

ఆటవ అధ్యాయం

విరాటనగరం రమ్యం గచ్ఛమానో యుధిష్ఠిరః
అస్తునస్థనసా దేవీం దుర్గాం త్రిభువనేశ్వరీం.
యశోదగర్భసంభూతాం నారాయణవరప్రియాం
సంగోపకులేజాతాం మంగళ్యాం కులవర్ధినీం.
కంఠపిద్రావణకరీ మసురాణాం క్షయంకరీం
శిలాశటచినిక్షిప్తా మాకాశం ప్రతి గామినీం.
వాసుదేవస్యభగినీం దివ్యమాల్యావిభూషితాం
దివ్యాంబరధరాం దేవీం ఖడ్గభేటకధారిణీం.
భారావతరణే పుణ్యే యే స్మరంతి సదాశివాం
తాన్ వై తారయసే పాపాత్ పంకే గామిన
దుర్బలాం.

ఆ వ్యవహారం తమలో తాము మాట్లాడుకునే
టప్పడే ఉండాలనీ ధర్మరాజు చెప్పాడు. అనంతరం

స్తోత్రం ప్రచక్రమే భూయో వివిధైః స్తోత్రసంభవైః
ఆమంత్రిత్య దర్శనాకాంక్షీ రాజా దేవీం సహానుజః
సమోస్తు వరదే కృష్ణే. కుమారి బ్రహ్మచారిణి
బాలార్కసదృశాకారే పూర్ణచంద్రనిభాసనే.
చతుర్భుజే చతుర్వక్త్రే పీనశ్రోణిశయోధనే
మయూరపింధవలయే కేయూరాంగదధారిణి
భాసి దేవి యథా పద్మా నారాయణపరిగ్రహః
స్వరూపం బ్రహ్మచర్యం చ విశదం గగనేశ్వరీ
కృష్ణచ్ఛనిసమా కృష్ణా సంకర్షణసమాసనా.
బిభ్రతీ విపులా బాహూ శక్రధ్వజసముచ్ఛరతా
పాత్రీ చ పంకజీ ఘంటీ శ్రీవిశుద్ధా చ యా భువి
అజ్ఞాతవాసదీతౌ ప్రతిజ్ఞలై నగరంలో ప్రనే
శించారు.

ఆటవ అధ్యాయం

రమణీయమైన విరాట నగరంలో అడుగు
పెట్టబోతూ ధర్మరాజు సర్వలోకేశ్వరియైన దుర్గను
ప్రార్థిస్తున్నాడు.

నారాయణునకు అత్యంతప్రియమైన మాతృ
దేవీ! నీకు నమస్కారము. సందగోపకులంలో
యశోదాగర్భాన అవతరించినదానవు. సర్వజీవ
కోటికి సుఖ, శుభాలు కలిగించే దానివి. కంసునికి
సదా భయం కలిగించేదానివి. వానిచేత రాతిపై
విసరబడి గగనతలానికి ఎగిరిపోయినదానివి. గంధ
మాల్యానులేపన శోభనాంగివి. సర్వాభరణభూషి

తురాలవు. చీనిచీనాంబర ధారిణివి. గదాఖడ్గ
శూల తోమర భిందివాల పరశు ముద్గర పరిఘాది
సర్వ ఆయుధధారిణివి. శ్రీకృష్ణుని సహోదరివి.
స్మరణమాత్రంచేత సమస్త క్లేశానూ హరించి
సుఖపరంపరలను చేకూర్చేదానవు. బక్కచిక్కిన
ఆవు బురదలో కూరుకుపోతే దానిని పైకితీసి
రక్షించే పురుషునివలె నువ్వు నిన్ను ఆర్పించే భక్తు
లకు దుఃఖాలు నివారిస్తావు. నీకు నమస్కారము.

ఈ విధంగా ధర్మరాజు తన సోదరుల చేత
కూడా దుర్గాస్తవం చేయించి ఆ జగత్కళ్యాణ

పాశం ధనుర్వహాచక్రం వివిధాన్యాయధాని చ
కుండలాభ్యాం సుపూర్ణాభ్యాం కర్ణాభ్యాం చ
విభూషితా.

చంద్రవిస్పర్ధినా దేవి ముఖేన త్వం విరాజసే
ముకుటేన విచిత్రేణ కేశబంధేన శోభినా.
భుజంగభోగనాసేన శ్రోణిసూత్రేణ రాజతా
విభ్రాజసే చావబద్ధేన భోగేనేవేహ మందరః
ధ్వజేన శిఖిపంచానాముచ్చితేన విరాజసే
కౌమారం ప్రతమాస్థాయ త్రిదివంపావితం త్వయా
తేన త్వం స్తూయసే దేవి త్రిదశైః పూజ్యసేఽపి చ
త్రైలోక్యరక్షణార్థాయ మహిషాసురునాశిని
ప్రసన్నా మే సురశ్రేష్ఠే దయాం కరు శివా భవ
జయా త్వం విజయాచైవ సంగ్రామే చ జయప్రదా
మరూపి విజయం దేహి వరదా త్వం చ సాంప్రతం
రూపిణిని మనసుదీర ప్రస్తుతిస్తున్నాఁడు.

నీవు కుమారివి. బ్రహ్మచారిణివి. బాలార్హుని
వలె అరుణవర్ణ దేహము కలదానివి. చతుర్ముఖ
యతుడైన విష్ణు స్వరూపురాలపు చతుర్ముఖ
బ్రహ్మరూపిణివి నువ్వే. శరదందుబింబ సదృశ వద
నపు. పైకత శ్రోణివి. కఠినోత్తుంగ వక్షోజమండ
లివి. మయూరపింఛ ధారిణివి. అంగదకేయూర
కటకాది సర్వభూషణ భూషితాంగివి. నారాయ
ణుని అర్థాంగియైన శ్రీదేవితో సముమైన శోభ గల
దానివి. కృష్ణునితో సముమైన దేహచ్ఛాయ గల
దానపు. గగనచారిణీ! నీ రూప బ్రహ్మచర్యాలు
అసమానమైనవి. సంకర్షణ ముఖ మండలంతో
నీవరనాన్ని పోలుస్తున్నారు. వరద అభయాది
ముద్రలు ధరించే నీ బాహువులు ఇంద్రధ్వజ
సమోన్నతాలు, నీ మూడవ హస్తంలో పాత్ర
ఉన్నది. నాల్గవదానిలో కమలం ఉన్నది. మిగిలిన

వింధ్యే చైవ నగశ్రేష్ఠే తవస్థానం హి శాశ్వతం
కాలి కాలి మహాకాలి ఖడ్గఖట్వాంగ ధారిణి.

కృతానుయత్రా భూతై స్త్వం వరదా కామచారిణి
భారావతారే యే చ త్వాం సంస్మరిష్యంతి
మానవాః.

ప్రణమంతి చ యే త్వాం హి ప్రభాతే తు నరాభువి
సతేషాం దుర్లభం కించిత్ పుత్రతోధనతోఽపి వా
దుర్గాత్ తారయసే దుర్గే తత్ త్వం దుర్గా
స్మృతా జనైః
కాంతారేష్వవసన్నానాం మగ్నానాం చ
మహర్ణవే.

దస్యుభిర్వా నిరుద్ధానాం త్వంగతిః పరమాన్యజాం
జలప్రతరణే చైవ కాంతారేష్వటపిషు చ.
యే స్మరంతి మహాదేవి న చ నీదంతి తే నరాః

హస్తాలలో ఘంట, పాశము, ధనుస్సు, అసుర
భీకరమైన చక్రమూ విరాజిల్లుతున్నాయి. ఈ
విశ్వంలో నీకంటే భిన్నమైన విశుద్ధ స్త్రీ స్వరూపం
లేదు. మణి కుండలాలతో నీ కర్ణయుగళమేకాక
ముఖసీమకూడా ప్రకాశిస్తోంది. చిత్రాతిచిత్ర కిరీట
ధారిణివై చంద్రుని పరిహసించే ముఖకాంతితో
ప్రకాశించే నీ వివీలకేశపాశం తుమ్మెద రెక్కలను
అదఃకరిస్తూ నల్లతాచువలె నిగనిగ లాడుతోంది.
వాసుకిచే పరివృతమైన మందరా చలంవలె నీశ్రోణి
స్థలం సూత్రబంధంతో శోభిస్తోంది. మయూర పింఛ
లాంఛితమైన నీ పతాకం ఉన్నతాకాశవిధిలో
విచిత్రకాంతు లీనుతోంది.

బ్రహ్మచర్య నియమంతో ముల్లోకాలనూ
పవిత్రం చేసే నిన్ను దేవతాగణా లన్నీ అర్చిస్తు
న్నాయి. లోకసంరక్షణార్థం మహిషాసురునిమర్దిం
చిన ఓ ఈశ్వరీ! మూపై అనుగ్రహముంచి నీదర్శన

త్వం కీర్తిః శ్రీధృతిః సిద్ధిర్విద్యా సంతతిర్గతిః
సంధ్యా రాత్రిః ప్రభా నిద్రా జ్యోత్స్నా కాంతిః

క్షమా దయా

నృణాం చ బంధనం మోహం పుత్రనాశం ధన
క్షయం.

వ్యాధిం మృత్యుం భయం చైవ పూజితా నాశ
యిష్యసి

సోఽహం రాజ్యాత్ పరిభ్రష్టః శరణం త్వాం
ప్రసన్నవాన్.

ప్రణతశ్చ యథా మార్గా తవ దేవి సురేశ్వరి
త్రాహిమాం పద్మపత్రాక్షీ సత్యే సత్కాభవస్య నః.

శరణం భవ మే దుగ్ధే శరణ్యే భక్తవత్సలే

ఏవంస్తుతా హి సా దేవీ దర్శయామాన పాండవం

భాగ్యం లభింపజేసి సుఖ సంతోషాలు కలిగించు.

జయ విజయ రూపిణీ! మా యందు ప్రసన్నరాలవై

మాకు విజయం ప్రసాదించు. పర్వత శ్రేష్ఠమైన

వింద్యాచలం నీ నివాసస్థానం. మహాకాళీ! ఖడ్గ

ఖట్వాంగ ధారిణివైన నిన్ను ప్రార్థించే భక్తుల

కోరికలీడేచున్నానని ప్రాజ్ఞులు చెపుతున్నారు. సర్వ

క్షేత్ర నివారణార్థం అనుదినం ఉషఃకాలంలో నిన్ను

సేవించే వారికి ధనధాన్యపుత్రసంపదలు లభించడం

పరమ సులభం. మఃఖాలనుండి తరింపజేసే

మహాశక్తివి గనుకనే నిన్ను “దుర్గా” అని పిలుస్తు

న్నారు. మహాక్షేత్రాలలో పడిపోయిన వారికి అగాధ

సాగరాలలో మునిగిపోయేవారికి చోరులచేత

పీడింపబడేవారికి నువ్వే గతి. అరణ్యాలలో దుర్గమ

ప్రాంతలలో చరించేవారు నిన్ను స్మరించిన ఉత్తర

క్షణంలో ఏక్షేత్రమూ లేకుండా సుఖంగా ఉండకలరూ.

కీర్తి శ్రీ హ్రీ ధృతి మతి సిద్ధి విద్యా సం

తతి సంధ్య రాత్రి ప్రభా నిద్రా జ్యోత్స్నా కాంతి

ఉపగమ్య తు రాజానమిదం వచనమబ్రవీత్

శ్రుణురాజన్ మహాబాహో మదీయం వచనంప్రభో

భవిష్యద్యచిరాదేవ సంగ్రామే విజయస్తవ

మమ ప్రసాదాన్నిర్జ్జిత్వ హత్వా కౌరవవాహినీం.

రాజ్యం నిష్కంఠకం కృత్వా భోక్ష్యసేమేదిసింపునః

భార్యభిః సహితో రాజన్ ప్రీతిం ప్రాప్స్యసి

పుష్కలాం.

మత్ప్రసాదాచ్చుతే సౌఖ్యమాగోగ్యంచ భవిష్యతి

యే చ సంకీర్తయిష్యంతి లోకే విగతకల్మషాః.

తేషాం తుష్టా ప్రదాస్యామి రాజ్యమాయుర్వపుః

సుతం

ప్రవాసే నగరే చాపి సంగ్రామే శత్రుసంకశే.

అటవ్యాం దుర్గకాంతారే సాగరే గహనే గిరౌ

క్షమా దయాది రూపాలన్ని నువ్వే. నిన్ను

అర్పించి ఆరాధించే వారికి బంధనమోహాలూ

ధన పుత్రతీయాలూ వ్యాధి మృత్యుభయాలూ

ఉండవు. నేను రాజ్యభ్రష్టుడనై నిన్ను శరణు వేడు

తున్నాను. కమలదళవయనా! దేవదేవేశ్వరి! నీపద

పద్మాలకు నమస్కరిస్తున్నాను. నీసత్య స్వరూపం

తో సాక్షాత్కరించి మమ్ము సంగడించు.

శరణాగతత్రాణ బిరుద లాంఛనీ! హైమవతీ!

మమ్ము అనుగ్రహించు - అని ధర్మరాజు ప్రార్థిం

చగా ప్రసన్నురాలై దుర్గ స్వర్వరూపంకో సాక్షా

త్కరించి ఇలా అంటున్నది.

మహారాజా! రానున్న సంగ్రామంలో నీకు

విజయం లభిస్తుంది. నా అనుగ్రహంతో కౌరవ

సేననుహతమార్చి నిష్కంఠకంగా రాజ్యంపాలిస్తూ

సోదర సహితుడనై సర్వసుఖాలూ అనుభవిస్తావు.

మీకు ఆయురారోగ్యాలు ప్రసాదిస్తూన్నాను.

ధర్మ పందనా! నువ్వు చేసిన ఈ స్తోత్రంతో

యే స్మరివ్యంతి మాం, రాజన్ యథాహం భవతా
స్మృతా.
న తేహం దుర్లభం కించిదస్మిన్లోకే భవిష్యతి
ఇదం స్తోత్రవరం భక్త్యా శ్రుణుయాద్ వా పఠేత్ వా
తస్య సర్వాణి కార్యాణి సిద్ధిం యాస్యంతి పాండవాః

మత్ప్రసాదాచ్చవః సర్వాన్ విరాటనగరేస్థితాః...
న ప్రజ్ఞాస్యంతి కురవో నరా వా తన్నివాసినః
ఇత్యుక్త్వా వరదా దేవీ యథిష్ఠిరమరిందమం.
రథౌం కృత్వాచ పాండునాం తత్రైవాంతరధీయతా

ఏ ద వ అ ధ్యాయం

తతస్తు తే పుణ్యతమాం శివాం శుభాం
మహర్షి గంధర్వనిషేఠోదకాం
త్రిలోకకాంతా మపతీర్య జాహ్నువీ
మృషీంశ్చ దేవాంశ్చ పితౄనతర్పయన్.
వరప్రదానం హ్యనుచింత్యి పార్థివో
హుతాగ్నిహోత్రః కృతజప్యమంగళః
దిశం తృచ్ఛేంద్రమభితః ప్రవేదివాన్
కృతాంజలిర్ధర్మమపాహ్వయచ్ఛవైషః.

వరప్రదానం మమ దత్తవాన్ పితా
ప్రసన్నచేతా వరదః ప్రజాపతిః
జలాగ్నినో మే తృప్తితస్య సోదరా
మయా ప్రయక్తా వివిశుర్జలాశయం.
నిపాతితా యక్షవరేణ తే వనే
మహాహవే వజ్రభృతేవ దానవాః
మయా చ గత్వా వరగోఽభిఠోషితో
వివక్షతా ప్రశ్నసముచ్చయం గురుః.

నన్ను స్తుతించే వారికి సర్వపాపాలూ నాశనమవు
తాయి. రాజ్య భోగాలూ రోగరహితమైన ఆయు
ర్దాయమూ పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి ప్రాప్తిస్తాయి.
వరదేశాలలో ఉన్నవాడు కాని స్వదేశంలోనే
సంగ్రామం సాగించే వాడు కాని శత్రుపీడితుడు
కాని ఘోరారణ్యవాసి కాని దుర్గమప్రదేశచారి
కాని సముద్రమధ్యగామి కాని పర్వతప్రాంత సం
చారి కాని ఈ విధంగా నన్ను స్తుతించిన మరు

క్షణంలో సర్వక్షేత్ర విముక్తుడై పరమసుఖా లనుభ
విస్తాడు. దీనిని భక్తితో చదివినా వినా సర్వ
కార్యాలూ సిద్ధిస్తాయి.

విరాట నగరంలో మీరు నివసించే సంవ
త్సర కాలమూ ఆ నగరవాసులు గాని కౌరవులు
కాని మిమ్ము గుర్తుపట్టకుండా ఉంచే భారం నాది-
అని వరం అనుగ్రహించు దుర్గ అదృశ్యురాలయింది.

ఏ ద వ అ ధ్యాయం

మహర్షి దేవతా సేవితమైన పవిత్ర గంగా
నదిలో స్నానం చేసి దేవతలకూ ఋషులకూ పితృ
దేవతలకూ తర్పణాలిచ్చి అగ్నిహోత్రం జపం
పూర్తిచేసికొని మంగళమయస్తోత్రాలు పఠించి
ధర్మదేవతను స్తుతించి ఆ దేవత ప్రసాదించిన
వరాలు స్మరించి ఈ విధంగా ప్రస్తుతించసాగాడు.

నాతండ్రియైన ధర్మదేవుడు సర్వవరప్రదాత.
అయినే ప్రహుపతి. ఆ మహాపురుషుడు ప్రసన్నుడై
నాకు వరాలు అనుగ్రహించాడు. దాహపీడితుడనై
నీరుతెమ్మని నా సోదరులకు ఆజ్ఞాపించగా వారు
వెళ్లినప్పుడు యక్షరూపంలో వచ్చి వారిని భూ పతి
తులను చేశాడు. అప్పుడు నేను వెళ్లి ఆ ధర్మమూర్తి

స మే ప్రసన్నో భగవాన్ వరం దదా
పరిష్కృజంశ్చహ తథైవ సౌహృదాత్
వృణోష్వ యద్ వాంఛసి పాండునందన
స్థితోఽంతరిక్షే వరదోఽస్మి పశ్యతాం.
స వై మయోక్తో వరదః పితా ప్రభుః
సదైవ మే ధర్మరతా మతిర్భవేత్
ఇమే చ జీవంతు మమానుజాః ప్రభో
వపుశ్చ రూపం చ బలం తథాపుయ్యః.
క్షమా చ కీర్తిశ్చ యథేష్టతో భవేద్
వ్రతం చ సత్యం చ సమాప్తిరేవ చ
వరో మమైషోఽస్తు యథానుకీర్తిణో
న తస్మైహ దేవవరో యథాబ్రవీత్.
ఇత్యేవమక్వాధర్మార్థాధర్మమేవానుచింతయన్
తదైవ తత్రసాదేన రూపమేవాభజత్ స్వకం.
స వై ద్విజాతి స్తరుణస్త్రిదండధృక్

ప్రశ్నలకు సమాధానాలు చెప్పి సంతృప్తి కలిగించాను. అప్పు డాయన ఆనందపరవశుడై నన్ను కొగలించుకుని వరాలు కోరుకోమన్నాడు. ఆకాశ విభిలోనుండి మేఘగంభీరస్వరంతో పలికే ఆయన మాటలు విని నేను చేతులు జోడించి మహాప్రభూ! నాబుద్ధి ఎల్లవేళల ధర్మమార్గంలోనే చరించేటట్లు చెయ్యి. నా కనిష్ఠ సోదరుడైన సహాదేవుని పునర్జీవితుని చేసి వాని సౌందర్య తేజోబలాదులతో బాటు ఓజస్సుకూడా అనుగ్రహించు. క్షమా కీర్తి మాకు ప్రసాదించు. సదా సత్యవ్రతనిష్ఠులమై మెలగేటట్లు చూడు. అని నేను కోరగా ఆయన సంతోషంతో అనుమతించాడు. అటువంటి ధర్మప్రభువుకు అభివాదాలు - అని ధర్మరాజు ధర్మదేవతనే స్మరిస్తూ నిలబడగా అజ్ఞాతవాసయోగ్యమైన ఆకారం అతనికి కలిగింది. ఒకచేత కమండలం రెండవచేత

కమండలూష్టీషధరోఽన్వజాయత
సుర క్రమాంజిష్ఠవరాంబరః శిఖ
పవిత్రపాణిర్దృశ్యే తదద్భుతం.
తథైవ తేమామపి ధర్మచారిణాం
యథేష్ఠితా హ్యేభరణాంబరసజః
క్షణేన రాజన్నభవన్మహాత్మనాం
ప్రశస్తధర్మార్థగ్రఫలాభికాంక్షీణాం.
తతో విరాటం ప్రథమం యుధిష్ఠిరో
రాజా సభాయాముపవిష్టమావ్రజత్
వైదూర్యరూపాన్ ప్రతిముచ్య కాంచనా
నతూన్ స కక్షే పరిగృహ్య వాససా.
నరాధిపో రాష్ట్రపతిం యశస్విన
మహాయశాః కౌరవవంశవర్ధనః
మహానుభావో నరరాజసత్త్వతో
దురాసదస్తీక్షణిపో యథోరగః.

త్రిదండం శిరస్సున ఉష్టీషముతో తరుణ బ్రాహ్మణుడై కామాయాంబరాలతో శిఖాకుశలతో ధర్మరాజురూపం ఎరిగినవారు కూడా గుర్తుపట్టలేనంతగా మారిపోయింది.

అదేవిధంగా భీమార్జునాదులకు కూడా అజ్ఞాతవాసార్థరూపాలు ఏర్పడ్డాయి. సత్యవ్రతిజ్ఞులూ, ధర్మపరాయణులూ కావటం మూలానే పాండవులకు ధర్మదేవుని అనుగ్రహంవల్ల ఇతరులు గుర్తుపట్టలేని రూపురేఖలూ వేష భూషణాలూ ప్రాప్తించాయి. వైదూర్య మాణిక్య సువర్ణవర్ణాలు గల పాచికలు మూటగట్టి చంకబెట్టుకుని ధర్మరాజు విరటుడు సింహాసనాసీనుడై ఉండగా ఆ సభాస్థలివైపు వెళ్లాడు.

మత్స్యదేశాధీశుడైన విరటుడు కురువంశీయుడైన ధర్మజునివలెనే విఖ్యాత కీర్తివంతుడు.

బలేన రూపేణ సర్వభో మహా
 నపూర్వరూపేణ యథామర స్తథా
 మహాభ్రజాలైరివ సంవృతో రవి
 ర్యథానతో భస్మవృత్తశ్చ వీర్యవాన్
 తమావతంతం ప్రసమీక్ష్య పాండవం
 విరాటరాడిందుమివాభ్రసంవృతం
 సమాగతం పూర్ణశశిప్రభావనం
 మహానుభావం న చిరేణ దృష్టవాన్.
 మంత్రిద్విజాన్ సూతముఖాన్ విశస్త్రధా
 యే చాపి కేచిత్ పరితః సమాసతే
 పప్రచ్ఛ కోఽయం ప్రథమం సమేయివాన్
 సృపోఽమోఽయం సమవేక్షితే సథాం.
 న తు ద్విజోఽయం భవితా ననోత్తమః
 పతిః పృథివ్యా ఇతి మే మనోగతం
 న చాస్య దాసో న రథో న కుంజరః

ధర్మరాజు స్వరరాజన్యలచేత సమ్మూనాలు పొందినవాడు. విషసర్పంవలె దుర్గతుడు. దివ్యస్వరూపుడు. రూపబలాకారాలలో మానవాతీతుడైన ఆ ధర్మరాజు మేఘచ్ఛన్నుడైన సూర్యునివలె నివురు గప్పిన నిష్పవలె వస్తుభూషణాచ్ఛాదనలతో మరుగుపడి ఉన్నాడు. అతని పరాక్రమం యుధిష్ఠిర నామంలోనే వ్యక్తమౌతుంది. మేఘావృతమైన పూర్తిమచంద్రునివలె ప్రకాశించే ముఖశోభతో వచ్చే ధర్మరాజు సభాభవనంలో అడుగుపెట్టిన ఊణంలోనే విరటుని దృష్టి అతనిపై కేంద్రీకృతమైంది.

ఉత్తరక్షణంలో విరాటవృపతి మంత్రి ద్విజ సూతమాగధ వైశ్యులనూ, తన పార్శ్వవర్తులనూ ఉద్దేశించి - ఓ సభ్యులారా ! మన సభాభవనానికి వచ్చే ఈ సూతన పురుషుని మీరెవరై నా ఎరుగు

సమీపతో భ్రాజతి చాయమింద్రవత్
 శరీరలింగై రుపసూచితో హ్యయం
 మూర్ధాభిషిక్త ఇతి మే మనోగతం
 సమీపమాయాతి చ మే గతవ్యథో
 యథా గజస్తామరసీం మదోత్పలః.
 వితర్కయంతం తు నరగ్ధస్తథా
 యుధిష్ఠిరోఽభ్యేత్య విరాటసుబ్రవీత్
 సప్రమాడ్విజానాత్విహ జీవనార్థినం
 వినష్టసర్వస్వముపాగతం ద్విజం.
 ఇహోహమిచ్ఛామి తవానధాంతికే
 వస్తుం యథా కామచర స్తథా విభో
 తిమబ్రవీత్ స్వాగతమిత్యనంతరం
 రాజా ప్రహృష్టః ప్రతిసంగృహణ చ.
 తం రాజసిహం ప్రతిగృహ్య రాజా
 ప్రీత్యాఽఽత్యనా వై సమిదం బభాషే.

దురా? మనిషిని చూస్తే మహారాజులా ఉన్నాడు. వేషమేమో బ్రహ్మణవేషం. అంతమాత్రం చేత గ్రాహ్యుడని నేను నమ్మలేక పోతున్నాను. పోనీ మహారాజందామా చతురంగ బలాలులేవు దాన దాసీజనమూలేరు. అనుశీలించి చూస్తే అమరాధీశుడులా ఉన్నాడు. శరీరలక్షణాలు చూస్తే మూర్ధాభిషిక్తుడైన సప్రమాటులా ఉన్నాడు. వీని ప్రవేశం చూద్దామా అంటే కమల సరోవరంలో ప్రవేశించే మత్తేభంలా నిశ్చయంగా మన సభలో ప్రవేశిస్తున్నాడు-అని అంటూండగానే ధర్మరాజు ఆ సరపాటుని సమీపించి మహారాజా ! నేను బ్రాహ్మణుడను. నా సర్వసంపదలూ కోలుపోయి జీవయాత్ర సాగించే కోరికతో నీవగ్గరకు వచ్చాను. నీ ఆజ్ఞానుసారం ప్రవర్తిస్తాను - అన్నాడు.

ఆ మాటలు విని ఓ భూసురవర్య! నీకు

కామేన తాతాభివదామ్యహం త్వాం
కస్యాసి రాజ్ఞో విషయాదిహాగతః.
గోత్రం చ నామాపి చ శంస తత్వతః
కిం చాపి శిల్పం తవ విద్యతే కృతం.
యుధిష్ఠిరస్యాసమహం పురా సఖా
వైయాఘ్రపద్యః పునరస్మి విప్రః
అఘోన్ ప్రయోక్తుం కుశలోఽస్మి దేవినాం
కంకేతి నామ్నాస్మి విరాట విశ్రుతః.
వదామి తే హంత వరం యమిచ్చసి
ప్రశాధి మత్స్యాన్ వశగో హ్యహం తవ
ప్రియాశ్చ ధూర్తా మమ దేవినః సదా
భవాంశ్చ దేవోపమ రాజ్యమర్హతి.
ప్రాప్తో వివాదః ప్రథమం విశాంసతే
న విద్యతే కం చ న మత్స్య హీనతః
న మే జితః కశ్చన ధారయేద్ ధనం

స్వాగతము. అని పలికి విరటరాజు యథావిధిగా
స్వాగత సత్కారాలు జరిపి ఉచితాసన మిచ్చి ఓ
మహాపురుషా! తమ రేప్రాంతంవారు? తమ గోత్ర
నామా లేమిటి? ఏ రాజ్యం నుండి వస్తున్నారు? ఏ
విద్యలో మీకు అభినవేశం ఉన్నది? అని రాజ్యాంగ
తంత్రానుసారం ప్రశ్నించాడు.

మహారాజా! నేను వైయాఘ్ర పదగోత్రీకు
డను, బ్రహ్మణుడను, నన్ను లోకులు కంకభట్టు
అని పిలుస్తారు. ధర్మరాజుకు ప్రియమిత్రుడను.
ఆయన నన్ను ఎంతో ప్రేమతో చూసేవాడు.
ద్యూతవిద్యాకుశలుడను - అని ధర్మరాజు సమా
ధానం చెప్పగా మాతృస్వయం-ఓబ్రహ్మణోత్తమా!
నువ్వు ఏమికోరినా ఇవ్వడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాను.
ఈ రాజ్యానికి నిన్ను అధిపతిగా చెయ్యడానికి
కూడా నాకభ్యంతము లేదు. దేవసముడవైన నువ్వు

వరో మమైషోఽస్తు తవ ప్రసాదజః.
హన్యామవశ్యం యది తేఽప్రియం చరేత్
ప్రవ్రాజయేతుం విషయాద్ ద్విజాంస్తథా
శృణ్వంతు మే జానపదాః సమాగతాః
కంకో యథాహం విషయే ప్రభుస్తథా
సమానయానో భవితాసి మే సఖా
ప్రభూతవస్త్రో బహుపానభోజనః
పశ్యేత్స్వమంతశ్చ బహిశ్చ సర్వదా
కృతం చ తే ద్వారమసావృతం మయా.
యే త్వానువాదేఽయ్యుగవృత్తి కర్మితా
బ్రూయాశ్చ తేహం వచనేన మాం సదా
దాస్యామి సర్వం తదహం న సంశయో
న శే భయం విద్యసి సంనిధోమయ.
ఏనం తు రాజ్ఞః ప్రథమః సమాగమో
బభూవ మాతృస్వయ యుధిష్ఠిరస్య చ

రాజ్యపాలనకే అర్హుడవు. నాకు అక్షివిద్యాకుశలు
రంటే పరమప్రీతి - అన్నాడు.

మహారాజా! నాకు నీచవర్ణపువారితో వివా
దం ఏప్పుడూ రాకూడదు. నాతో జూదమాడి ఓడిన
వాడు బుడ్డిన పండ్లెరుగనం నాకిచ్చిప్రీతిలే కాని
తన దగ్గరే ఉంచుకోకూడదు. ఈ రెండింటికీ నువ్వు
అంగీకరిస్తే నేను నీ దగ్గర పనిచేస్తాను. అనగా ఓ
బ్రాహ్మణోత్తమా! బ్రాహ్మణేతరు డెవడైనా నీ
పట్ల వివరీతంగా ప్రవర్తిస్తే చురణదండన విధిస్తాను.
బ్రాహ్మణుడే అయితే నా దేశంనుండి బహిష్కరి
స్తాను. అని పలికి ప్రజలవైపు తిరిగి ఓ సభాసదు
లారా! ఈ మత్స్యనేతానికి నావలెనే ఈ కంక
భట్టు కూడా అధిపతి. అని ధర్మజునివైపు తిరిగి
ఓ కంకభట్టా! నేటి నుండి నువ్వు నాకు ప్రాణ
మిత్రుడవు. నావాహనాలు నువ్వువాడుకోవచ్చును.

విరాటరాజస్య హి తేన సంగమో
బభూవ విష్ణోరివ వజ్రపాణినా.
తమాసనస్థం ప్రియరూపదర్శనం
నిరీక్షమాణో న తత్సర్వ భూమిపః
సభాం చ తాం ప్రజ్వలయన్ యధిష్ఠిరః

శ్రియా యథా శక్ర ఇవ త్రివిష్టపం
ఏవం స లభ్యా తు వరం సమాగమం
విరాటరాజేన సర్వభస్తదా
ఉవాస ధీరః పరమార్చితః సుఖ
స చాపి కశ్చిచ్ఛరితం బుభోధ తత్.

ఎ ని మి ద వ అ ధ్యాయం

యథాఽహో భీమబలః శ్రియా జ్వల
న్నుపాయయా సింహవిలాసవిక్రమః
ఖిలాం చ దర్శ్యం చ కరేణ ధారయ
న్నసిం చ కాలంగమకోశమప్రణం.
స సూదరూపః పరమేణ వర్చసా
రవిర్యధా లోకమిమం ప్రకాశయన్

స కృష్ణవాసా గిరిరాజసారవాం
స్తం మత్స్యరాజం సముపేత్య తస్థివాన్.
తం ప్రేక్ష్య రాజా రమయన్నుపాగతం
తతోఽబ్రవీజ్ఞానపదాన్ సమాగతాన్
సింహాన్నతాంసోఽయమతీవ రూపవాన్
ప్రదృశ్యతే కో ను సర్వభో యువా.

భోజన భాజన వస్త్రాభరణాలు నావలెనే నీకూ
లభిస్తాయి. ఉద్యానవనాలూ కోశాగారమూ
రాజ్యమూ ధన దారాది సర్వవిషయాలూ నువ్వు
పరిశీలిస్తూ ఉండాలి. రాజద్వారం నీ కోసం
ఎప్పుడూ తెరువబడి ఉంటుంది. నువ్వు స్వేచ్ఛగా
చరించవచ్చు. ఈ దేశంలోని ప్రజలలో ఏ వృత్తి
లేనివారూ జీవనాధారం కోసం అల్లల్లాడే వారూ
నిన్ను కలుసుకొనేటట్లు ఆజ్ఞాపిస్తాను. వారి కష్టాలు
విని వారికి జీవనాధారంగా నువ్వు ఏది నిర్దేశిస్తే

అది నేను చేస్తాను-అని ఆదరపూర్వకంగా గౌరవ
స్థాన మిచ్చాడు.

భగవానుడైన నారాయణుడు దేవేంద్రు
నితో కలిసినట్లు ధర్మరాజు విరాటరాజుతో కలి
శాడు. ఇంద్రుడు స్వర్గాన్ని ప్రకాశింప జేసేటట్లు
పాండవాగ్రజుడు మత్స్య సభాభవనాన్ని శోభా
మయం చేస్తూన్నాడు. ఆ సరపాలుని ఆదరసత్తా
రాలతో ధర్మరాజు ఆ నగరంలో సుఖంగా గడుపు
తున్నాడు.

ఎ ని మి ద వ అ ధ్యాయం

వల్లవుడు

ధర్మరాజు కంకభట్ట నామంతో విరాట
రాజు అస్థానంలో ప్రవేశించాడని విన్నావు గదా
జనమేజయ మహారాజా! ఇక భీమసేనాదుల ప్రవేశ
విధానము విను-అని వైశంపాయనుడు కథాభాగం
సమగ్రంగా వివరిస్తూన్నాడు.

భీమసేనుడు గరిటనూ కూరలు తరిగేక త్రిసి

చేత బట్టుకుని ఆ చక్రవర్తియొక్క అస్థానంలోకి
ప్రవేశించాడు. నల్లని వస్త్రాలు ధరించి వంటలవాని
వేషంలో ఉన్న అతని శరీరము సూర్యునివలె
ప్రకాశిస్తూనే ఉంది. మేరు శిఖరంలా ఉన్న ఆ
విశాలదేహుని చూస్తూనే విరాటరాజు సభాసదుల

అదృష్టపూర్వః పురుషో రవిర్యథా
వితర్కయన్ నాస్య లభామి నిశ్చయం
తథాస్య చిత్తే హృషి సంవితర్కయన్
నరక్షభస్యాస్య న యామి తత్వతః.

దృష్టైవ చైవం తు విచారయామ్యహం
గంధర్వరాజో యది వా పురందరః
జానీత కోఽయం మమ దర్శనే స్థితో
యదీప్సితం తల్లభతాం చ మా చిరం.
విరాటవాక్యేన చ తేన చోదితా
నరా విరాటస్య సుశీఘ్రగామినః
ఉపేత్య కౌంతేయమథాబ్రువంస్తదా
యథా స రాజావదతాచ్యుతానుజం
తతో విరాటం సమపేత్య పాండవ
స్త్యదీనరూపం వచనం మహామనాః

వైపు తిరిగి ఓ సభ్యులారా! మనకు ఎదురుగావచ్చే
ఈ రూపవంతుడైన నవయువకుడు సింహాసదృశాం
సంతో ప్రకాశిస్తూన్నాడే వీనిని ఇతఃపూర్వంనేను
చూడలేదు. ఎంత ఆలోచించినా వీని అంతు చిక్కి
టంటేదు. ఏ కారణంకో ఇలా వస్తున్నాడో తెలి
యదు. గంధర్వుడో దేవేంద్రుడో అయిఉండాలి.
వీడు ఏ కోరిక కోరినా నేను నెరవేర్చ దలచు
కున్నాను గనుక మీరు పోయి వాని వివరాలు
తెలికొనిరండి - అన్నాడు.

అప్పుడు ఇద్దరు సభాసదులు లేచి భీమసే
నుని సమీపించి ఆర్యా! తమరెవరు? ఏ కోరికతో
ఇలా వచ్చారు? మీరు ఏదికోరినా నెరవేర్చడానికి
మా మహారాజు సిద్ధంగా వున్నాడు-అనవిని భీమసే
నుడు విరాటరాజును సమీపించి మహారాజా! నేను
వంటల వాడిని. ఆ విద్యలో నేను నిపుణుడను.

ఉవాచ సూదోఽస్మి నరేంద్ర బల్లవో
భజస్య మాం వ్యంజనకారముత్తమం.

న సూదతాం బల్లవ శ్రద్ధధామి తే
సహస్రనేత్రప్రతిమో విరాజసే
శ్రియా చ రూపేణ చ విక్రమేణ చ
ప్రభాససే త్వం నృవరో నరేష్వివ.
నరేంద్ర సూదః పరిచారకోఽస్మి తే
జానామి సూపం ప్రభుమం చ కేవలాన్
ఆస్వాదితా యే నృపతే పురాభవన్
యథిష్ఠిరేగాపి నృపేణ సర్వతః.

బలేన తుల్యశ్చ న విద్యతే మయా
నియుద్ధశీలశ్చ సదైవ పార్థివ
గజైశ్చ సిహైశ్చ సమేయివానహం
సదా కరిష్యామి తవానఘ ప్రియం.

నన్ను సూపకాదుడుగా నియోగించండి. నన్ను
వల్లపుడని పిలుస్తారు - అన్నాడు.

వల్లవా! వంటలవాడి వంటే నేను నవ్వును.
ఇంద్రునితో సమానమైన నీ రూపమూ నీ శోభా
పరాక్రమాలు చూస్తూంటే నువ్వొక మహా
రాజులా కనిపిస్తున్నావు. అని ఆ జనపాలు డనగా-
నిస్సంశయంగా నేను వంటలవాడినే. అనేక విధా
లయిన పదార్థాలు తయారుచేయడంలో శాకపా
కంలో నేను బహునేర్పరిని. ఇదివరలో నేను ధర్మ
రాజు అస్థానంలో నా పనితనం చూపించాను.
ఆయన నా యందు పరమప్రీతితో ఉండేవాడు.
వంట విషయంలోనే కాదు. శారీరక బలంలో
కూడా నా అంతటివాడు లేడు. మల్లయుద్ధాలలో
సింహవ్యాఘ్ర మత్తైభాలతో పోరాటంలో నాకు
ఆభినివేశం ఉన్నది. ఈ కార్యాలతో నీకు నేను

దదామి తే హంత వరాన్ మహానసే
తథా చ కుర్యాః కుశలం ప్రభాషసే
న చైవ మన్యే తవ కర్మ యత్ సమం
సముద్రనేమిం పృథివీం త్వమర్హసి.
తథా హి కామో భవతస్తథా కృతం
మహానసే త్వం భవ మే పురస్కృతః

నరాశ్చ యే తత్ర సమాహితాః పురా
భవాంశ్చ తేషామధిపో మయాక్షతః.
తథా స భీమో విహితో మహానసే
విటాటరాజ్ఞో దయతోఽభవద్ దృఢం
ఉవాస రాజ్యే న చ తం పృథగ్ జనో
బుభోధ తత్రానుచరాశ్చ కేచన.

తౌ మ్మి ద వ అ ధ్యాయం

తతః కేశాన్ సముక్షిప్య వేల్లితాగ్రాననిందితాన్
కృష్ణాన్ నూత్నాన్ మృదూన్ దీర్ఘాన్ సముద్గ్రీభ్య
శుచిస్మితా.

జగూహే దక్షిణే పార్శ్వే మృదూనసితలోచనా
వాసశ్చ పరిధాయైకం కృష్ణా సుమలినం మహత్.
కృత్వా వేషం సైరంధ్ర్యాస్తతో వ్యచరదార్ద్రవత్

సర్వదా ప్రియం కలిగిస్తూ ఉంటాను - అన్నాడు
భీముడు.

!వల్లవా! నేను పరమ సంతోషంతో నీ కోరిక
సెరవేరుస్తున్నాను. వంటలో నువ్వు నిపుణుడనని
చెపుతున్నావు కనుక మా పాకశాలలో ప్రవేశించు.
దానికి నువ్వే అధ్యక్షుడుగా ఉంటావు. ఇతః

తాం నరాః పరిధావతీం స్త్రియశ్చ సముపాద్రవన్.
అపృచ్ఛంశ్చైచ తాం దృష్ట్వా కాత్వం కిం చ

చిక్షీర్షసి

సా తానువాచ రాజేంద్ర సైరంధ్ర్యహమిహగతా
కర్మ చేచ్ఛామి వై కర్తుం తస్య యో మాం

యయుక్షతి

పూర్వం ఆ పాకశాలలో ఉండేవా రందరూ నీ
శాసనానువర్తులై మెలగేటట్లు ఆజ్ఞాపిస్తాను -
అన్నాడు విరటుడు.

ఈ విధంగా భీమసేనుడు విరాటరాజయొక్క
మహానసశాలలో సూపకారునివలె చరిస్తూ కాలం
గడుపుతున్నాడు.

తౌ మ్మి ద వ అ ధ్యాయం

సైరంధ్రి

సురుచిర విశాలపద్మదళ సేత్రాలతో
దరహ సభాసుర కాంతుద్వీతవదనంతో ముడివై
చిన దీర్ఘ కేశపాశంతో మలినవస్త్రధారిణియై
సైరంధ్రి రూపంతో దుఃఖభాగినివలె. విరాట
నగరవీధులలో తిరిగే ద్రాపదిని ఆ నగరవాసులు
సమీపించి ఆమె ఎవరో అలా తిరగటానికి
కారణం ఏమిటో చెప్పుతున్నారు.

ద్రాపది తాను సైరంధ్రినీ ఎవరైనా
ఆశ్రయ మిస్తే వారిని సేవించి జీవిద్దామని వచ్చా
ననీ సమాధానం చెపుతూన్నది. అంతటి సౌద
ర్యవతి వచశ్రీలలితురాలు అన్నవస్త్రాలకు ఆశ
పడి ద్యాసం చేస్తుందని విశ్వసింపలేక పోయారు
పురజనులు.

ద్రాపది రాజవీధికి వచ్చింది. పట్టపురాణి
సుధేష్ఠాదేవి అదేసమయాన సౌధాగ్ర భాగాన

అస్యా రూపేణ వేషేణ శ్లక్ష్యయా చ తథాగిరా
న శ్రద్ధగత తాం దాసీమన్న హేతోరుపస్థితాం.
విరాటస్య తు కైకేయీ భార్యా పరమసన్ముతా
ఆలోకయంతీ దదృశే ప్రాసాదాత్ ద్రుపదాత్మజాం
సా సమీక్ష్య తథాయాపామనాభామేకవాససం
సమాహూయా బ్రవీద్ భద్రే కా త్వం కిం చ

చిక్కిరి.

సా తామవాచ రాజేంద్ర సైరంధ్ర హమసాగతా
కర్మ చేచ్ఛామ్యహం కర్తుం తస్య యో మాం
యయుక్షతి.

నైవయాపా భవంత్యేన యథా వదసి భామిని
ప్రేషయంతీవ నై దాసీర్దాసాంశ్చ వివిధాన్

బహూన్.

నోచ్చగుల్ఫా సంహతోరుస్త్రిగంభీరాషడున్నతా
రక్తా పంచసు రక్తేషు హంసగద్గదభాసిణీ.

నిలచి రాజవీధివైపు చూస్తూ మలినవస్త్రాలు ధరిం
చిన ఆ దివ్యసౌందర్యవతిని అవలోకించి తక్షణం
తన అంతఃపురానికి రప్పించి—అమ్మా! నువ్వె
వరపు? ఎందుకోసం ఇలా తిరుగుతున్నావు?—అని
ప్రశ్నించింది.

రాజ్ఞీమత్సలీ! నేను సైరంద్రిని. అన్నవస్త్రా
లిచ్చి పోషించేవారి ఆశ్రయంలో జీవిద్దామని ఈ
నగరానికి వచ్చాను—అని ద్రౌపది సమాధాన
మిచ్చింది.

పౌరులకు వలసే ఒట్టపురానికి కూడా ఆమె
మాటలు నమ్మదగినవిగా కనిపించ లేదు.
—అమ్మాయి! త్రైలోక్య సుందరిని నువ్వు
సైరంద్రిగా ఉండటం నామనస్సుకు అంగీ
కారంగాలేదు. అనేక దాసదాసీజనానికి రాణివిగా
ఉండదగ్గలక్షణాలు నీలో ఎన్నో కనిపిస్తున్నాయి.

సుకేశీ సుస్తనీ శ్యామా పీనశ్రోణిపయోధరా
తేన తేనైవ సంపన్నా కాశ్ఠీరీవ తురంగమీ.
అరాళపక్షులయనా బింబోష్ఠీ తనుమధ్యమా
కంబుగ్రీవా గూఢశిరా పూర్ణ చంద్రవిభాసనా.
శారదోత్పలపతాత్యా శారదోత్పలగంధయా
శారదోత్పలసేవిన్యా రూపేణ సదృశీ శ్రియా.

కా త్వం బ్రూహియథాభిదే నాసిదాసీకథంచన
యక్షీ వా యది వా దేవీ గంధర్వీ యదివాప్సరాః.
దేవకన్యా భుజంగీ వా నగరన్యాథ దేవతా
విద్యాధరీ కిన్నరీ వా యది వా రోహిణీ స్వయం.
అలంబువా మిశ్రకేశీ పుండరీకాథ మాలినీ
ఇంద్రాణీ వారుణీ వా త్వం త్వష్టర్ధాతుః ప్రజాపతేః
దేవ్యో దేవేషు విఖ్యాతాస్తాసాం త్వంకతమాశుభే
నాస్మి దేవీ న గంధర్వీ నాసురీ న చ రాక్షసీ
సైరంద్రి య భుజిష్యాస్మి సత్యమేతద్రద్రవీమి తే.

నీ నాభిదేశం, నాకూర్మ, నీశక్తిగంభీర గంభీర నిశితా
లుగా ఉన్నాయి. నాసికా, కర, నఖ, స్తనాలు
సమున్నతంగా ఉన్నాయి. అకచేతులూ పాదాలూ
అధరోష్ఠాలూ జిహ్వోచనాంతాలూ అరుణ
కాంతు లీనుతున్నాయి. నిస్సర్వలాలిత్యం నీలో
తొణికిసలాడుతోంది. సుదీర్ఘవినిల కేశవాళం నీ
సౌందర్యసుషమకు అలంకారప్రాయంగా ఉంది.
నీ కంఠం హంసరుతంలా మధుర మధురంగాఉంది.
నీ కనుబొమ్మలు ధనస్సురతల వంగి కాలుక రేఖ
తీర్చివేస్తుంది. నీ గళం శంఖ సదృశంగా ఉంది. ఓ
తనుమధ్యా! నీ వదనం శనిత్కూర్మిచూ చంద్రబిం
బాన్ని పరిహసిస్తోంది. నీ కోమల శరీరం నుండి
పద్మగంధసారభం వ్యాపిస్తోంది. నామేత్తూ లక్ష్మీ
దేవిలా ఉన్నావు. నువ్వు యక్షకన్యవా! దేవ
గంధర్వ భామవా! విద్యాధర కిన్నరీకాంతవా!

కేశానజానామ్యహం కర్తుం పింషే సాధువిలేపనం
మల్లికోత్పలపద్మానాం చంపకానాం తథా శుభే.
గ్రథయిష్యే విచిత్రాశ్చ స్రజః పరమశోభనాః
ఆరాధయం సత్యభామాం కృష్ణస్యమహిషీం

(పియాం.

కృష్ణాం చ భార్యాం పాండునాం కురూణామేక
సుందరీం

తత్ర తత్ర చరామ్యేవం లభమానా సుభోజనం.
వాసాంసి యావంతి లభే తావత్ తావద్ రమేతథా
మాలినీ త్యేవ మే నామ స్వయం దేవీ చకార సా
సాహమద్యాగతా దేవి సుదేష్టే త్వన్ని వేళనం.
మూర్ధ్ని త్వం వాసయేయం వై సంశయో మే

న విద్యతే

న చేదిచ్చతి రాజా త్వం గచ్ఛేత్ సర్వేణచేతసా
స్త్రియారాజకులే యాశ్చ యాశ్చమా మమవేశ్మని

ఈ సగరాధిపాన దేవతవా! నాతో నిజం చెప్పు.
అప్పుకో భామలలో అగ్రక్రేణి నలంకరించిన
అలంబుషవో ముక్తకేశివో మాలినీవో ఐ యం
దాలి. కాకపోతే పరుణుని అనుగురాణివో దేవేం
ద్రుని దేవేరివో కావాలి. విశ్వకర్మ ఇల్లాలివో
సావిత్రివో ఐ తీరాలి. సువ్రు సామాన్య మానవ
స్త్రీవి మాత్రం కాదు. నీలో దీప్యలక్షణా లన్నీ
గోచరిస్తూంటే నీన్న మనుష్యస్త్రీగా నేను విశ్వ
సింహలేక పోతున్నాను. మర్నం విడిచి నాతో
సత్యం చెప్పు - అని సుధేష్ట (గుచ్చి గుచ్చి)
ప్రశ్నించింది.

మహారాణీ! సువ్రు భావించినట్లు నేను సుర
గరుడోరగ యక్షగంధర్వ కాంతలలో ఎవరైనా
గాను. రాక్షసస్త్రీనీ గాను. పైరంధ్రీవృత్తిలో
జీవించే మానవస్త్రీనే. అగరుచందనాది అంగ

ప్రసక్తాస్త్యాం నిరీక్షంతే పుమాంసం కం స

మోహయే.

వృతౌంశ్చావస్థితాన్ పశ్యయ ఇమే మమ వేశ్మని
తేఽపి త్వం సంనమంతీష పుమాంసం కం స

మోహయే.

రాజా విరాటః సుశ్రోణి దృష్ట్వా వపురమానుషం
విహాయ మాం వరాగోపే గచ్ఛేత్ సర్వేణచేతసా
యం హి త్వమనవద్యాంగి తరళాయతలోచనే
ప్రసక్తమభివీక్షేథాః స కామవశగో భవేత్.

యశ్చ త్వం సతతం పశ్యేత్ పుగుష్త్వారుహాసిని
ఏవం సర్వానవద్యాంగి స చానంగవశో భవేత్.

అధ్యాయోపేత్ యథా వృతౌన్ వధాయైవాత్సవో
నరః

రాజవేశ్మని తే సుబ్రు గృహేత్ స్వాత్ తథా మమ

రాగాలను తయారు చేయండంలో కేశాలంకరణ
విధానాలలో నాకు కొంత అభినివేశం ఉంది.
మల్లె లూ సంవెంగలూ కలువలూ కమలాలూ
మాలలు కట్టడంలో వాని అలంకరించడంలో నేను
ప్రవీణురాలిని. ఇతఃపూర్వం నేను సత్యభామనూ
ద్రౌపదిని నేవించాను. ఇంకా ఎన్నెన్నో చోట్ల
సేవలుచేస్తూ వారిచ్చిన అన్నవస్త్రాలతో తృప్తి
పడుతూ కాలం గడిపేదానిని. పాండవ ధర్మపత్ని
ద్రౌపది నను - మాలినీ - అని పిలచేది. సువ్రు
నన్ను దాసిగా స్వీకరించి అనుగ్రహించ గలవని
విశ్వసిస్తున్నాను-అని ద్రౌపది పలికింది.

పైరంధ్రీ! నిన్ను నాదాసిగా స్వీకరించ
డానికి నా కేమీ అభ్యంతరం లేదు. కాని నీ అతి
లోక సౌందర్యం ఈ అంతఃపుర స్త్రీలనే సమ్మో
హిం జేస్తోంది. వీరందరూ నీవైపు కన్నురెప్ప.

యథా చకర్-తీ గర్భమాధత్తే మృత్యుమాత్మనః
తథా విధమహం మన్యే వాసం తవ శుచిస్మితే.
నాస్మి లభ్యా విరాటేన న చాన్యేన కదాచన
గంధర్వాః పతయోమహ్యం యువానః పంచభామిని
పుత్రా గంధర్వరాజస్య మహాసత్వస్య కస్యచిత్
రక్షంతీ తేచమానిత్యం దుఃఖాచారాతథాహ్యహం
యోమేనదద్యాదుచ్ఛిష్టం నచ పాదాప్రధావయేత్
ప్రీతేరంస్తేన వాసేన గంధర్వాః పతయో మమ.
యో హి మాం పురుషో గృధ్రేభ్యద్యథాన్యాః
పాకృతాః స్త్రీయః

వాల్మీకిగారు చూస్తున్నారు. ఈ స్థితిలో నిన్ను
చూసి ఏ పురుషుడు కామవశీభూతుడు కాకుండా
ఉంటాడు? ఈ అంతఃపుర ప్రాంగణంలో ని
వృత్తులు కూడా నిన్ను చూచి తలలు వంచుకున్న
ట్లున్నాయి చూశావా? నీలావణ్యం చూసి
విరాట మహారాజుకూడా నిన్నే మోహిస్తారు.
అప్పుడు మహారాజు దృష్టికి నేను కనపడనే కనప
డను. నీమీన సేత్రాలు ఎటుకదలితే అటే నడు
స్తాడు పురుషుడు. నీ చిరునవ్వు పురుషుల సేత్రా
లకు-రజ్జువులు బిగిస్తుంది. ఒక్కసారి నిన్ను చూసి
నవాడు. మదనదాహతప్పుడు కాక తప్పదు. ఆత్మ
హత్యకోసం చెట్టు చిటారికొమ్మ ఎక్కడంతో
సమానమైనది నిన్ను నేను నాయింట్లో ఉంచుకో
వడం. వీత గర్భం ధరించినదంటే దానికి మరణం
అసన్నం అయిందన్నమాటే. నిన్ను నాయింట్లో
ఉంచుకోడం కూడా అటువంటిదే-అని పలికింది.

విరాటరాజమహిషీ! ఐదుగురు గంధర్వ
భర్తలుకల నన్ను ఈ మహారాజేశాడు, ఏ పురు
షుడూ కూడా కన్నెత్తి చూడలేడు. నా భర్తలు
అమలిత శౌర్యబల పరాక్రమోపేతులు. వారు

తామేవ నివసేద్ రాత్రిం ప్రవిశ్య చ పరాంతనుం.
న చాప్యహం చాలయతుం శక్త్యా కేనచిదంగనే
దుఃఖశీలా హి గంధర్వాస్తే చ మే బలినః ప్రియాః.
ప్రచ్ఛన్నాశ్చాపిరక్షంతీ తే మానిత్యం శుచిస్మితే
ఏవంత్యాంవాసయిష్యామి యథాత్వం నందినీ చ్ఛసి.
న చ పాదాన చోచ్ఛిష్టం స్పృశ్యసి త్వం కథంచన
ఏవం శృష్టా విరాటస్య భార్యయా పరిసాంత్యతా.
ఉవాస నగరే తస్మిన్ పతిభర్తృవతీ సతీ
న చైనాం వేద తత్రాస్య స్తత్యేన జనమేజయ.

సర్వథా నన్ను రక్షిస్తూనే ఉంటారు. నేనుకూడా
అంతశక్తిలేని దానినిగాదు. అందుచేతనే నేను
ఉచ్ఛిష్టాన్నం భుజించనని చెబుతున్నాను. పాద
ప్రక్షాళనాది నీచకార్యాలలో నన్ను నియోగించ
కుండా ఉన్నట్లయితే నా భర్తలు నీ రాజవం
శాన్ని సదారక్షిస్తూ ఉంటారు. ఏ పురుషుడైనా
నన్ను సామాన్యస్త్రీగా భావించి నావైపు మోహ
దృష్టులు ప్రసరించినట్లయితే ఆ రాత్రే వానికి
మరణం ప్రాప్తిస్తుంది. నా సతీత్వానికి భంగం
కలిగించడానికి ప్రయత్నించినవాడికి ప్రయాస
మాత్రమే మిగులుతుంది. కారణంతరాలవల్ల నా
భర్తలు కొన్నికష్టాలలోబడి దుఃఖభాజనయ్యారు.
అయినా వారు గుప్తరూపంలో నన్ను రక్షిస్తూనే
ఉంటారు-అని ద్రాపది సమాధానం ఇచ్చింది.

అప్పుడు సుధేష్ఠ సంతోషించి-సుందరి!
నువ్వు నా భవనంలో యథేచ్ఛగా చరించవచ్చు
పాదప్రక్షాళనకూ ఉచ్ఛిష్టాన్నం ఆరగించడానికీ
నిన్ను నియోగించను-అన్నది.

ద్రాపది ఇతరులెవ్వరికీ తన వాస్తవస్థితి తెలి
యనివ్వకుండా రాచనగరిలో కాలంగడుపుతోంది.

పదియవ అధ్యాయం

సహదేవోఽపి గోపానాం కృత్వా వేషమును త్రమం
భాహం వైహం సమాస్థాయ విరాటముపయాదభ
గోష్ఠమాసాద్య తిష్ఠంతం భవనస్య సమీపతః
రాజాభ దృష్ట్వా పురుషాన్ ప్రాహిణోజ్ఞాతవిస్మయః
తమాయాంతమభిప్రేక్ష్య భ్రాజమానం నరర్షభం
సముపస్థాయ వై రాజా భవచ్ఛ కురునందనం.
కస్య వా త్వం కుతో వా త్వం కిం వా త్వం తు
చిక్కిర్హసి
స హి మే దృష్టపూర్వస్త్వం తత్త్వం బ్రూహి
నరర్షభ.
సంప్రాప్య రాజానముత్తరాశపనం
తతోఽబ్రవిన్నేఘముహూఘనిఃస్వనః

వైశ్యోఽస్మి నామ్నా హమరిష్టనేమి
ర్గోసంఖ్య ఆసం కురుపుంగవానాం.
వస్తుం త్వయ్యాచ్ఛామి విశాం వరిష్ఠ
తా రాజసింహాన్ న హి వేద్మి పార్థాన్
న శక్యతే జీవితముప్యకర్మణా
న చ త్వదన్యో మమ రోచతే నృపః.
త్వం బ్రహ్మణో యది వా త్మత్రియోఽసి
సముద్రనేమీశ్వరరూపవానసి
ఆచక్షు మే తత్త్వముత్తరకర్మణ
న వైశ్యకర్మ త్వయి విద్యతే త్తమం.
కస్యాసి రాజ్ఞో విషయాదిహగతః
కిం వాపి శిల్పం తవ విద్యతే కృతం

పదియవ అధ్యాయం

సహదేవుడు

సహదేవుడు గోపరిపాలక వేషంతో విరాట
నగరంప్రవేశించి రాజగోళాలలో అడుగుపెట్టాడు.
అక్కడ గోవులను పరిశీలిస్తూన్న సహదేవుని
రూపురేఖలను చూసి విరటుడు విస్మితుడై భటుని
పిలిచి వానిని తీసికొని రమన్నాడు.

సభాస్థలికి వచ్చే సహదేవుని కెదురేగి విర
టుడు-ఎవని కుమారుడవు! ఎక్కడ నుండి ఏమి
పనిమీద వస్తున్నావు! ఇతః పూర్వం మేము
నిన్ను చూచినట్లు తోచదు. నీ వివరాలన్నీ వాస్త
వంగా చెప్పు-అన్నాడు.

మహారాజా! నన్ను ఆరిష్టనేమి అని పిలు
స్తారు. నేను వైశ్యుడను. నేను ధర్మరాజు ఆస్థా
నంలో గోరక్షణచేస్తూ గోపాలకుడుగా ఉండేవా
డిని. దైవోపహతులై వారెక్కడ తిరుగుతు

న్నారో తెలియదు. ఏ కృషి లేకుండా జీవించడం
కష్టంకదా! అందుచేత దేశాధీశులలో అధికమైన
గోసంపద కలవాడవనీ, ధర్మాత్ముడవనీ నిన్ను
గురించి అందరూ చెబుతుంటే విని నీ సేవలో
ఉందామనీ వచ్చాను-అని సహదేవుడు సమాధా
నంచెప్పగా-నువ్వు బ్రాహ్మణుడవో త్మత్రియు
డవో కా వా లి నీ రూపరేఖలు చూస్తూంటే
భూమండలాధిపతి లక్షణాలు గోచరిస్తున్నాయి.
ఎక్కడనుంచి ఇలా వస్తున్నావు. నా దగ్గరస్థిరంగా
ఉండగలవా. నీకు వేతన మెంత కావాలి-అని విర
టుడు ప్రశ్నించాడు.

మహారాజా! పాండవాగ్రజుడైన ధర్మ
రాజువద్ద ఎనిమిదిలక్షల గోగణాలు ఉం డే వి.
ఒక్కొక్క గణంలో సూరేసి గోవులుండేవి.
మరొక తరగతిని లక్షగోవులుండేవి. మూడవ తర

శత్రుం త్వమస్మాను నివత్స్యసే సదా
వదస్య కిం చాపి తవేహ వేతనం.

పంచానాం పాండుపుత్రాణాం క్షేప్తౌ భ్రాతా
యుధిష్ఠిరః

తస్యాష్టశతసాహస్రా గవాం వగ్గాః శతం శతం.

అపరేశతసాహస్రా ద్విస్తావంతస్తథా పరే

తేషాం గోసంఖ్య ఆసంవై తంతిపాలేతిమాం విదుః

భూతం భవ్యం భవిష్యం చ యచ్చ సంఖ్యాగతం

గవాం

సమే-స్యవిదితంకించితసమంతాద్దశయోజనం.

గుణాః సువిదితా హ్యసన్ మమ తస్య మహాత్మనః

అసక్తౌ స మయా తుప్తః కురురాజో యుధిష్ఠిరః

క్షీప్రం చ గావో బహుశా భవంతి

స తాసు రోగో భవతీహ కశ్యప

తైస్తైరుపాయైర్విదితం మమైత

దేతాని శిల్పాని మయి స్థితాని.

ఋషభాంశ్చాపి జానామి రాజన్ పూజితలక్షణాన్

యేషాం మూత్రముపాగ్రూయ అపి వంధ్యా

ప్రసూయతే.

శతం సహస్రాణి సమాహితాని

సవర్ణవర్ణస్య విమిశ్రితా గుణైః

పసూన్ సపాలాన్ భవతే దదామ్యహం

త్వదాశ్రయా మే పశవో భవంత్యిహ.

తథా సరాక్షోఽవిదితో విశాంపతే

రువాస తత్రైవ సుఖం నరోత్తమః

న చైనమన్యేఽపి విదుః కథంచన

ప్రాదాచ్చ తస్మై భరణం యథేషితం.

గతివి రెండులక్షలు. ఈ గోవులన్నీ నా అధీనంలో
ఉండేవి. నేనేగవాధ్యక్షుడుగా అక్కడ ఉండే
వాడిని. నన్ను వారు తంతిపాలు డని పిలిచేవారు.
పదియోజనాల పరిధిమధ్యంలో ఎన్ని గోవులు
డేవో అంతకు ముందెన్ని ఉండేవో పదిసంవత్స
రాలలో ఆ సంఖ్య ఎంతకు పెరుగుతుందో నేను నిర్ణ
యించగలను. వాటి భూతభవిష్య ద్వర్తమాన
విషయాలన్నీ నాకు తెలుసు. ఈ విషయాలునాకు
తెలిసినట్లు ధర్మరాజు మాత్రమే ఎరుగును.
అందుచేతనే ఆయన నన్ను సర్వాధికారిగా విడి
చాడు. నా మీద ఎంతో ఆదరాభిమానాలు
చూపించేవాడు. గోవులకు ఏ విధమైన తెగుళ్లు
రాకుండా చూడడంలో వచ్చిన వాటిని నిర్మా
లించడంలో నేను సమర్థుడను. ఏ వృషభం
యొక్క మూత్రాక్ష్రాణ మాత్రంచేత గొడ్డుమాడ
కూడా ఈనమోపుకు వస్తుందో నేను నిర్ణయించ

గలను. నా అధీనంలో ఉంచినట్లయితే గోసంపద
పరంపరాభివృద్ధి చెందుతుంది - అని తనసుగుర్ని
సమగ్రపరిచయం చేసుకున్నాడు. సహదేవుడు.

పరేంగి తావగాహనశక్తి సమర్థుడైన విర
టుడు సహదేవుని మాటలలోని వాస్తవం
గ్రహించి విశ్వసించి-తంతిపాలా! నా వద్ద లక్ష
గోవులున్నాయి. అందులో ఒకగణం ఒకేవర్ణంలో
ఉంటుంది. మిగిలినవి మిశ్రవర్ణాలతో భిన్నగుణా
లతో ఉన్నాయి. వాటికి గోపాలకులు కూడా
ఉన్నారు. ఈ గణాలనూ పాలకులనూ నేటినుండి
నే అధీనంలో ఉంచుతున్నాను-అని పలికాడు.

ఈ విధంగా సహదేవుడు గుప్తంగా విర
టుని కొలువులో ప్రవేశించాడు. విరటుడు వానికి
అవసరమైన సదుపాయాలన్నీ సమకూర్చడానికి
ఆదేశాలిచ్చాడు.

పదకొండవ అధ్యాయం

అథావరోఽదృశ్యత రూపసంపదా
 శ్రీరామలంకారధరో బృహత్పూర్వా
 స్రాకారవప్రే ప్రతిముచ్చ కుండలే
 దీర్ఘే చ కంబూపరి హటకే శుభే.
 బాహూ చ దీర్ఘాన్ ప్రవికీర్య మూర్ధజాన్
 మహాభుజో వారణతుల్యవిక్రమః
 గతేన భూమిం ప్రతికంపయంతస్తదా
 విరాటమాసాద్య సభాసమీపతః.
 తం ప్రేక్ష్య రాజోఽగతం సభాతలే
 వ్యాజాత్ ప్రతిచ్ఛన్నమరిప్రమాధినం
 విరాజమానం పరమేణ పర్చసా
 సుతం మహేంద్రస్య గజేంద్రవిక్రమం.

సర్వానపుచ్ఛచ్ఛ సభానుచారిణః
 కుతోఽయమాయాతి పురా న మే శ్రుతః
 న చైనమూచుర్విదితం తదా సరాః
 సవిస్మయం వాక్యమిదం నృపోఽబ్రవీత్.
 సత్వోపపన్నః పురుషోఽమరోపమః
 శ్యామో యువా వారణయూథపోపమః
 ఆముచ్చ కంబూపరి హటకే శుభే
 విముచ్చ వేణీమవినహ్య కుండలే.
 స్రగ్వీ సుకేశః పరిధాయ చాన్యథా
 శుశోభ ధన్వీ కవచీ శరీ యథా
 ఆరుహ్య యానం పరిధావతాం భవాన్
 సుతైః సమోమే భవ వా మయా సమః.

పదకొండవ అధ్యాయం

బృహన్నల

జనమేజయ మహారాజా ! సహదేవ ప్రవే
 శానంతరం అర్జునుడు శ్రీ రూపం ధరించి తదుచి
 తమైన వేషభూషణాలతో విరటరాజ కొలువులోకి
 వచ్చాడు. వాని శిరోజాలుసుదీర్ఘాలై చేతులచివల్ల
 వరకు వేలాడుతున్నాయి. మండమ త్రేభ గమ
 నంతో అర్జునుడు ఆ కొలువులో అడుగుపెడు
 తూంటే సభాస్థలి అంతా ఆర్చర్యంతో చూడ
 సాగింది.

వచ్చిన వ్యక్తినిచూస్తూ విరాటుడు సభా
 సదులవైపు తిరిగి-సదస్సులారా ! దివ్యతేజస్సు
 తో ప్రకాశించే ఈ వ్యక్తి ఎవరు. ఇది వరలో
 ఇటువంటి వానిని కనినట్లూ వినినట్లూ లేదు. వీని
 పరిచయం కలవారివైనా ఉన్నట్లుంటే తక్షణం

నాకు చెప్పండి-అని ప్రశ్నించి ప్రత్యుత్తరం లభిం
 చక పార్థునివైపు తిరిగి-పూజ్యా ! నీ దేవతా సమ
 లక్షణాలు గోచరిస్తున్నాయి. ధైర్యశక్తులు ఇతో
 ధికంగా కనిపిస్తున్నాయి. తరుణవయస్సులో గజ
 గమనంతో శంఖకంకణాభరణాలతో జుట్టు ముడు
 వనికేశవాళంతో నారీజనోచితమైన భూషణ
 వస్త్రాలు ధరించికూడా నువ్వు కవచఖడ్గ ధనుర్బా
 నాలతో మహావీరమూర్తిలా గోచరిస్తున్నావు.
 ఈ విధంగా నీ వంటి వ్యక్తి పాదచారియై చరిం
 చడం నా కిష్టంకాదు. నేను వృద్ధునైపోయాను.
 రాజ్యచక్ర నిర్వహణశక్తి నాకు సన్నగిల్లింది. నీ
 ఇష్టమైన వాహనాలు గ్రహించి నా పుత్రులతో
 సమంగా చరిస్తూ ఈ రాజ్యభారం వహించు. నీ
 అధీనంలో ఈ దేశం అభ్యుదయం పొందాలి.
 నువ్వు సప్రసక్తుడవుగా నాకు కనిపించడం లేదు.

వృద్ధో హృహం నై పరిహారకామః
సర్వాః మత్స్యం స్తరసా పాలయన్త్య
నై వంవిధాః క్లిబరూపా భవంతి
కథంచనేతి ప్రతిభాతి మే మనః
వేణీం ప్రకుర్యాం రుచిరే చ కుండలే
తథా స్రజః ప్రావరణాని సంహరే
స్నానం చరేయం విమృశే చ దర్పణం
విశేషకేష్యేవ చ కాశలం మమ.
క్లిబేషు బాలేషు జనేషు నర్తనే
శిక్షాప్రదానేషు చ యోగ్యతా మమ
కరోమి వేణీషు చ పుష్పపూరణం
స మే స్త్రియః కర్మణి కాశలాధికః.
తమబ్రవీత్ ప్రాంశుముదీత్య విస్మితో
విరాటరాజోపస్మృతం మహాయశాః.
నార్హస్తు వేషోఽయమనూర్జితస్తే

నీ రూపానికి నపుంసక త్యానికి ఏ విధమైన సంబంధ
మూలేదు-అని పదిమాదరంతో పలికాడు.

మహారాజా! నాకు కేశసంస్కార కాశ
లముంది. జడలు వేయడంలో, జుట్టుముడవడంలో
అన్ని దేశాల సంప్రదాయాలూ నాకు తెలుసు.
పూలమాలలు నిర్మించడంలో కూడా నాకు ప్రవే
శంకర్దు. శయనాసనాలు అమర్చడంలో నేర్పరిని.
ఘటనిర్మాణమూ దర్పణలంకారమూ, చందనా
దులతో సఖిచేళాచిత్ర నిర్మాణమూ నే నెరుగుదును
బాల, నంపునకాదులతో పాటు ఇతరులకు కూడా
వారి మనస్తత్వానుసారం స్పృత, గీత, వాద్యా
లలో అభినివేశం కలిగించగలను. జడలల్లి పూలు
ముడువడంలో ఏ స్త్రీ నన్ను మించలేదు. నారీజన
సంబంధమైన కళాకాశలంగల నేను రాజ్యభార
నిర్వహణకు అనర్హుణ్ణి-అని పార్థుడు పలుకుతూ

నాపుం స్వమహ్నో నరదేవసింహ
తనైష వేశోఽశుభవేషభూషణై
ర్విభూషితో భూతపతేరివ ప్రభో.
విభాతి భానోరివ రశ్మిమాలినో
ధనావరుద్ధే గగనే ఘనైరివ
ధనుర్వి మన్యే తవ శోభయేద్ భుజౌ
తథా హి పీనావతిమాత్రమాయతౌ.
గాయామి నృత్యామ్యథ వాదయామి
భద్రోఽస్మి నృత్యే కుశిలోఽస్మి గీతే
త్వముత్తరాయై ప్రదిశస్వ మాం స్వయం
భవామి దేవ్యా నరదేవ నర్తకః.-
“ఇదం తు రూపం మమ యేన కిం తవ
ప్రక్షీర్తయిత్వా భృతశోకవర్ధనం
బృహన్నలాం మాం నరదేవ విద్ధి
సుతం సుతాం వా పితృమాతృవర్జితాం.”

విరాటుని సమీపించాడు.

దగ్గరకువచ్చే కొద్దీ విరటునికి మరింతవి
భ్రమం కలిగి-ఓ పురుష సింహుడా! ఓ జస్తేజో
బలాలతో అలరారే నువ్వు నపుంసకుడవంటే నేను
నమ్మలేను, ఈ వేషం నీకు ఉచితమైనదీ కాదు.
పరమేశ్వరుడైన సదాశివుడు చర్మాంబరధారియై
సర్వాలం కృతుడై, కపాలహస్తుడై తన రూపాన్ని
వికృతంగా ప్రదర్శించేటట్లు నువ్వు కూడా ఈ
వేషంతో నీ రూపాన్ని మరుగుపరుస్తున్నావు.
మేఘుచ్చాదితుడైన సూర్యునివలె నువ్వు వెలుగు
తూనే ఉన్నావు. నీ ఆజానుబాహువులు ధను
ర్బాణాలను ధరించడానికి యోగ్యంగా ఉన్నాయే
గాని, పువ్వులు గుచ్చడానికి, చిక్కు విడదీసి జడ
లల్లడానికి యోగ్యంగా లేవు-అన్నాడు.

ప్రభూ! నేను అడగలను. వాడగలను. వీణా

దదామి తే హంత వరం బృహన్నలే
 సుతాం చ మే సర్తయ యాశ్చ తాదృశేః
 ఇదం తు తే కర్మ సమం స మే మతం
 సముద్రనేమిం పృథివీం త్వమర్హసి.
 బృహన్నలాం తామభివీక్ష్య మత్స్యరాట్
 కళాసు సృత్యేషు తథైవ వాదితే
 సమ్మంత్య రాజా వివిధైః స్వమంత్రిభిః
 పరీక్ష్యచైనం ప్రమదాభిరాశు వై.
 అపుంస్త్యమప్యస్య నిశమ్య చ స్థిరం

తతః కుమారీపురముత్సర్జ తం
 స శిక్షయామాస చ గీతవాదితం
 సుతాం విరటస్య ధనంజయః ప్రభుః.
 సఖశ్చ తస్యాః పరిచారికాస్తథా
 ప్రియాశ్చ తాసాం స బభూవ పాండవః.
 తథా స సత్రేణ ధనంజయో వసన్
 ప్రియాణి కుర్వన్ సహ తాభిరాత్మనాన్
 తథా చ తం తత్ర న జజ్ఞిరే జనా
 బహిశ్చరా వాప్యధ చాంతరేచరాః.

వేణు మృదంగాది వాద్య విశేషాలలో, నృత్య గీతాది కళలలో సమర్థుడను, నీ కుమార్తెకు ఈ విద్యలునేర్చే ఉద్యోగంలో నన్ను నియోగించు. అంతేకాని ఈ రూపాన్ని గురించి నా జన్మవిశేషాలను గురించి నవ్వడిగి ప్రయోజనం లేదు. అది చెప్పడంవల్ల నా దుఃఖం అధికమవుతుందే కాని నివారంపబడదు. నన్ను ఒక అనాధునిగా భావించు నీ కొడుకుగానో నీ కూతురుగానో ఎలాగోలాగ చూసుకో. నన్ను బృహన్నలగా గ్రహించు. ఇంతకుమించి చెప్పవలసింది లేదు - అన్నాడు బృహన్నలరూపంలో ఉన్న పాథుడు.

విరటుడు అంగీకరించి తన కుమార్తెకు, సమవయస్కులైన కన్యలకు నృత్య గీతాదులు నేర్పమని నియోగిస్తూ ఇంకా వారి కవసరమైన బృహన్నలకు తెలిసిన కళలు నేర్పమని అంటూ - బృహన్నలా! చతుస్సముద్రముద్రితమైన భూమండలాన్ని పాలించే శక్తిగల నీ వంటివాడు సర్వనశాలలో మువ్వలమ్రోతలు వింటూ ఉండిపోవడం నా కిష్టంలేదు. అయినా నీ అభిమతం ఎలాఉందో

అలానే కానియ్యి-అన్నాడు.

అనంతరం బృహన్నలయొక్క కళాకౌశలాన్ని గురించి కొంత పరీక్షించి పరీక్షించి సభాసదులు వానిని కళావిమనిగా గుర్తించారు.

బృహన్నల అంతఃపురంలో ఉండవచ్చునా? కూడదా? అనే విషయం మంత్రులతో ఆలోచించి వయస్సులో ఉన్న కామినీజనులచేత పరీక్షింపించి వానిని సప్తంసకుడుగా నిర్ణయించి అందరి అనుమతితో బృహన్నలకు కన్యకాంతఃపుర ప్రవేశానుమతి ఇచ్చాడు.

సర్వసమర్థుడూ విద్వాంసుడూ అయిన పాథుడు బృహన్నలనేషంలో అంతఃపురంలో అడుగుపెట్టి ఉత్తర పద్మితి రాజకన్యలకు నృత్య గీత వాద్యాలు నేర్పుతున్నాడు.

జితేంద్రియుడైన పాథుడు మనస్సును వశంలో ఉంచుకొని అంతఃపుర నారీజనానికి సర్వ కళలలో అభిరుచిని కలిగించి వారి అభినందనలు పొందుతూ తననుగూర్చి ఎవరికీ తెలియకుండా అప్రమత్తుడై కాలం గడుపుతున్నాడు.

పండ్రెండవ అధ్యాయం

అథాపరోఽదృశ్యత పాండవః ప్రభు
 ర్విరాటరాజం తరసా సమేయివాక్
 తమాపథంతం దదృశే పృథగ్జనో
 విముక్తమభ్రాదివ సూర్యమండలం.
 స వై హయానైక్షిత తాంస్తతస్తతః
 సమీక్షమాణం స దదర్శ మత్స్యరాట్
 తతోఽబ్రవీత్ తాననుగాఢ నరేశ్వరః
 కుతోఽయమాయాతి సరోఽమనోపమః.
 స్వయం హయానీక్షతి మామకాఢ దృఢం
 ధ్రువం హయజ్ఞో భవితా విచక్షణః
 ప్రవేశ్యతామేష సమీపమాను మే
 విభాతి వీగో హి యథామరస్తథా.

అశ్యేత్య రాజానమమిత్రహాబ్రవీ
 జ్జయోఽస్తు తే పార్థివ భద్రమస్తు వః
 హయేషు యుక్తో స్పృశ సమృతః సదా
 తవాశ్వసూతో నిపుణో భవామ్యహం.
 దదామి యానాని ధనం నివేశనం
 మమాశ్వసూతో భవతుం త్వమ్హసి
 కుతోఽసి కన్యాసి కథం త్వయాగతః
 ప్రబ్రూహి శిల్పం తవ విద్యతే చ యత్.
 పంచానాం పాండుపుత్రాణాం జ్యేష్ఠో భ్రాతా
 యుధిష్ఠిరః
 తేనాహమశ్వేషు పురా నియుక్తాః శత్రుకర్తవ.
 అశ్వానాం ప్రకృతిం వేద్ధి విషయం చాపి సర్వశః

పండ్రెండవ అధ్యాయం

జనమేజయ మహారాజా ! అర్జునుడు
 బృహన్నల రూపంతో విరటుని కొలువులో ప్రవేశి
 శించిన అనంతరం నకులుడు ప్రవేశించాడు. మేఘ
 మండలం నుండి వెలువడే ప్రభాకరునివలె వెలిగే
 నకులుడు ప్రవేశిస్తూనే గుర్రాలను పరిశీలించసా
 గాడు. అశ్వపరీక్షచేసే నకులుని సదస్యులందరూ
 ఆశ్చర్యచకిత దృక్కులతో చూడసాగారు. విర
 టుడు కూడా నకులునివైపు దృష్టి మరలార్చాడు.
 మరలుస్తూనే భటులను పిలిచి-ఈ విద్య పురుషుడే
 వడో నాతో ఏ విధమయిన ప్రసంగమూ చేయ
 కుండా నా అశ్వాలను పరిశీలిస్తున్నాడు. ఆలో
 చించి చూస్తే అశ్వవిద్యలో సమర్థునివలె గోచరి
 స్తున్నాడు. మీరు త్వరగావెళ్ళి వాని వివరాలు
 తెలుసుకొని తీసికొనిరండి.

రాజాజ్ఞానుసారమై భటులు నకులుని తీసి

కొని వెళ్ళారు. నకులుడు విరటుని సమీపిస్తూనే
 మహారాజా ! విజయోస్తు, కళ్యాణమస్తు. అశ్వ
 శిక్షణలో కౌశలంగల నేను ఎందరో చక్రవర్తుల
 ఆస్థానాలలో సన్మానాలు పొందాను. నీ దగ్గర
 అశ్వసారధిగా పనిచేయాలని వచ్చాను. అందులో
 నన్ను నియోగించ గోరుతున్నాను - అన్నాడు.

ఓ ధీరుడా ! నీకు ధన గృహ వాహనాలు
 ఇస్తాను. నువ్వు సారధిగా ఉండడం నా కంగీకార
 మే. అయితే నువ్వు ఎక్కడయింది వస్తున్నావో
 నీ వివరాలేమిటో తెల్లి దండులెవరో తెలియనిదే
 నీకు నా ఆస్థానంలో ప్రవేశం ఇవ్వడం ఉచితంగా
 నాకు తోచడంలేదు-అని విరటుడనగా-

మహారాజా ! నా వివరాలు వినిండి. పాండ
 వులలో జ్యేష్ఠుడైన ధర్మరాజు తన అశ్వశాలలో
 అధికారిగా నన్ను నియమించాడు. అశ్వజాతు

దుష్టానాం ప్రతిపత్తిం చ శృత్వైవ చైవ చికిత్సితం
స కాతరం స్యాన్యమ జాతు వాహనం
స మేఽస్తి దుష్టా వడవా కుతో హయాః
జనస్తు మామాహ స చాపి పాండవో
యుధిష్ఠిరో గ్రంధికమేన నామతః.

మాతలిరివ దేవపతేర్దశరథస్యపతేః సుమంత్ర
ఇవ యంతా
సుమహ ఇవ జామదగ్నే స్తదైవ లవ
శిక్షయామ్యశ్వాన్.

యుధిష్ఠిరస్య రాజేంద్ర సరరాజస్య శాసనాత్
శతసాహస్రకోటీనామశ్వానామస్మి రక్షితా.
యదస్తి కించిన్యమ వాజవాహనం
తదస్తు సర్వం త్వదధీనమద్య వై

యే చాపి కేచిన్యమ వాజయోజకా
స్యదాశ్రయాః సారథయశ్చ సంతు మే.
ఇదం తవేష్టం యది వై సురోపమ
బ్రవీహి యత్ తే ప్రసమీక్షితం వసు
స తేఽనురూపం హయకర్మ విద్యతే
ప్రభాసి రాజేవ హి సమ్మతో మమ.
యుధిష్ఠిరస్యేవ హి దర్శనేన మే
సమం తవేదం ప్రియమత్ర దర్శనం
కథం తు భృత్యైః స వినాకృతో వనే
వసత్యనిన్ద్యో రమతే చ పాండవః.
తథా స గంధర్వవరోపమో యువా
విరాటరాజ్ఞ ముదితేన పూజితః
స చైనమన్యేఽసి విదుః కథంచన
ప్రియాభిరామం విచరంతమంజరా.

లలో ఉండే భేదాలన్నీ నే నేరుగుదును. అన్ని
రకాల గుర్రాలకూ శిక్షణ ఇవ్వడంలో సమర్థు
డను. వాటిలోని దుష్టలక్షణాలను మాపడం నే
నెరుగుదును. నా చేతిలో శిక్షణపొందిన గుర్రం
ఏ పరిస్థితిలోనూ భయపడదు. పెంకిగా చరించదు.
అది చెడదు. ధర్మరాజూ వాని ప్రజలూ నన్ను
గ్రంధికుడు అని పిలిచేవారు. ఇంద్రునికి మాతలి
వలె దశరథునికి సుమంత్రునివలె, పరశురామునికి
సుమహునివలె ధర్మరాజుకు నేను సారథిగా ఉండే
వాడిని. ఆయన దగ్గరఉండే నూరుకోట్ల అశ్వాల
మీదా నేనే సర్వాధికారిని అప్రమత్తతతో
చరిస్తూ ఆయన ప్రశంసకు పాత్రుడి నయ్యాను.
వైవోహుతుడై ఆ మహారాజు వెళ్ళిపోవడంవల్ల
నే నిలావచ్చాను. మీ అశ్వశాలాధ్యక్షపదవి
నా కిచ్చినట్లయితే దానిని సక్రమంగా నిర్వహించ
గలను-అన్నాడు.

గ్రంధికా ! నా గుర్రాలూ ఇతర వాహ
నాలూ ఇది మొదలుగా నీ అధీనంలో ఉంటాయి.
నా సారథులూ అశ్వ శిక్షకులూ నీ కనుసన్నలలో
మెలగుతారు. ఇందరిమీదా నిన్ను సర్వాధికా
రిగా నియమిస్తున్నాను. అయితే దేవతా సముడ
పుగా కనిపించే నీకు ఈ పదవి ఉచితమయినది
కాదని నా అభిప్రాయం. నీ ముఖ లక్షణాలు
చూస్తుంటే రాజచిహ్నాలు గోచరిస్తున్నాయి.
రాజ్యనిర్వాహణ సామర్థ్యం నీలో గోచరిస్తోంది.
నిన్ను చూస్తే ధర్మరాజును చూసినట్లే ఉంది.
ధర్మరాజు పరిజనాన్ని విడిచి వనవాసం ఎలా
చేస్తున్నాడో పాపం : విధివిధానం ఎవరికీ తప్పిం
చరానిది కదా! నీ కింకా ఏమయినా కావలిస్తే
అడుగు. ఈ అశ్వశాలాధ్యక్షుడుగానే ఉంటానం
టావా ! అందుకు నేతన మంతకావాలో చెప్పి-
అని విరటుడు ప్రశ్నించగా నకులుడు ఉచితరీతిని

ఏవం హి మత్స్యే న్యవసంత పాండవా
యథాప్రతిజ్ఞాభిరమోఘదర్శనాః

అజ్ఞాతచర్యాం వ్యచరన్ సమాహితాః
సముద్రనేమీపతయోఽతిదుఃఖతాః.

ప ద మూ డ వ అ ధ్యాయం

ఏవం తే మత్స్యనగరే ప్రచ్ఛన్నాః కురునందనాః
అత ఙ్గోర్ధ్వం మహావీర్యాః కిమకుర్వత వై ద్విజ.
ఏవం మత్స్యేన్య నగరే ప్రచ్ఛన్నాః కురునందనాః
ఆరాధయంతో రాజానం యదకుర్వత తచ్చుణు.
తృణబిందుప్రసాదాచ్చ ధర్మస్య చ మహాత్మనః
అజ్ఞాతవాసమేవం తు విరాటనగరేఽవసన్.
యుధిష్ఠిరః సభాస్థానో మత్స్యనామభవత్ప్రియః
త్వదైవ చ విరాటస్య సపుత్రస్య విశాంపతే.

సవ్యాఖ్యహృదయజ్ఞస్తాః క్షీడయామాస పాండవః
అక్షవత్యాం యథాకామం సూత్రబద్ధానివ
ద్విజాః
అజ్ఞాతం చ విరాటస్య విజిత్య సను ధర్మరాట్
భ్రాతృభ్యః పుగుషవ్యాఘ్రో యథార్హం
సంప్రయచ్ఛతి.
భీమసేనోఽపి మాంసాని భక్ష్యోణి వివిధాని చ
అతిసృష్టాని మత్స్యేన విక్రీణి తే యుధిష్ఠిరే.

ప్రసంగించి అశ్వశాలాధ్యక్ష పదవిని స్వీకరించాడు.
తన రూపురేఖలు ఇతరు లెవరూ గుర్తు
పట్టకుండా చరిస్తూ కాలం గడుపుతున్నాడు.
ధర్మరాజు ద్రాపదీ సోదర సహితుడై విర

టుని కొలువులో ప్రచ్ఛన్న నేమంతో అజ్ఞాత
వాసం సాగిస్తున్నాడు. కాలచోడితులై ఆ మహా
పురుషులు ద్రాపదీ సాధ్యతో పరులపంచను మెల
గవలసి వచ్చింది—అన్నాడు నైశంపాయనుడు.

ప ద మూ డ వ అ ధ్యాయం

జీమూత మల్లుడు :—

వైశంపాయన మహర్షీ ! తేజోమయులైన
పాండవులు మత్స్య దేశంలో ప్రవేశించి సాగించిన
అజ్ఞాతవాసంలో సాధించిన కార్యాతేమిటో వివ
రించండి — అని జనమేజయుడు కోరగా వై శంపా
యనుడు చెబుతున్నాడు.

రాజర్షియైన త్రుణబిందుని అనుగ్రహము
మహాత్ముడైన ధర్మదేవతకృప కారణంగా పాండ
వులు విరటనగరంలో ప్రచ్ఛన్నవేషాలతో అజ్ఞా
తవాసదీక్ష ప్రారంభించారు. ధర్మరాజు ఆ సభా
స్థలిలో ప్రముఖస్థానం ఆక్రమించాడు. మత్స్యదేశ

ప్రజలు ధర్మరాజుని నీతులనే ఆకర్షిస్తూ ఆయనగాధలే
వింటూ అధికంగా వానినే అభిమానిస్తున్నారు.
విరాటరాజు పుత్రబాంధవ సహితుడై ధర్మ
రాజుపై ఆదరగౌరవాలు అభివ్యక్తీ కరిస్తున్నాడు.
సూత్రబంధితమయిన పక్షిని మనుష్యుడు తన
ఇష్టంవచ్చినట్లు విసరగలిగినట్లు ద్యూతశాలలో
ప్రవేశించిన ధర్మరాజు తాయించువచ్చినట్లు పాచి
కలు విసరుతున్నాడు. సుహృద్ద్యూతంలో ధర్మ
రాజును ఓడింపగలవాడు లేడు. వాని ద్యూత
విద్యాకౌశలం చూపరులకు ఆశ్చర్యం కలిగిస్తోంది.
విరటరాజుతో ద్యూతక్రీడ సాగిస్తూ గెలిచిన

వాసాగి పరిజీర్ణాని లభ్యాన్యంతఃపురేన్ద్రునః
విక్రీణానశ్చ సర్వేభ్యః పాండవేభ్యః ప్రయచ్ఛతి.
సహదేవోఽపి గోపానాం వేషమాస్థాయ పాండవః
దధిక్షీరం ఘృతం చైవ పాండవేభ్యః ప్రయచ్ఛతి
నకులోఽపి ధనం లభ్యా కృతే కర్మణి వాజనాం
తుష్టే తస్మిన్ నరపతౌ పాండవేభ్యః ప్రయచ్ఛతి.
కృష్ణా తు సర్వాన్ భర్తృంస్తాన్ నిరీక్షంతీతపస్విని
యథా పునరవిజ్ఞాతా తథా చరితి భామిన్
ఏవం సంపాదయంతస్తే తదాన్యోన్యం మహారథాః
విరాటనగరే చేరుః పునర్గర్భదృతా ఇవ.

సాశంకా ధార్తరాష్ట్రస్య భయూత్
పాండుసుతాస్తదా
ప్రేక్షమాణాస్తదా కృష్ణానుమానుశ్చన్నా నరాధిప
అథ మాసే చతుర్థే తు బ్రహ్మణః సుమహాత్మనః

ధనాన్ని సోదరులందరికీ పంచిపెడుతున్నాడు.
కాలం గడుస్తున్నా అక్కడి వారెవరూ ధర్మరా
జును గుర్తుపట్టలేక పోయారు.

భీముడు అనేకవిధాల భక్ష్య భోజ్య చోష్య
లేహ్యదులు పచనంచేసి పెడుతూ విరటుని మెప్పు
పొంది అనుగ్రహంతో ఆ మహారాజు ఇచ్చే
ధనాన్ని ధర్మరాజాదులకు అందజేస్తున్నాడు.
సహదేవుడు గోసంరక్షణలో మెలగుతూ దధిక్షీర
ఘృతాలు సోదరుల కిస్తున్నాడు. అశ్వశిక్షణలో
నకులుడు ప్రదర్శించే వైపుణ్యానికి మెచ్చి విర
టుడిచేచు కానుకలు ధర్మరాజాదులకు పంచుతు
న్నాడు. సాత్వివత్స నియమంతో త్రైలోక్యసాం
దర్యంతో ద్రాపది సర్వదా భర్తలనే అనుసరిస్తూ
గుట్టుగా కాలక్షేపం చేస్తోంది. ఈ విధంగా వారు
జ్ఞానోపకరణ సహాయం చేసికొంటూ కన్నతల్లికడు
పులో ఉన్నట్టుగా చరిస్తూ దుర్యోధనుడు తమ్ము

అసీత్ సమృద్ధో మత్స్యేషు పురుషాణాం
సుసమృతః.
తత్ర మల్లాః సమాపేతుర్దిగోభ్య రాజన్ సహస్రశః
సమాజే బ్రహ్మణో రాజా యథా పశుపతేరివ.
మహాకాయా మహావీర్యాః కాలఖంజా ఇవాసురాః
వీర్యోన్మతా బలోదగ్రా రాజ్ఞా సమభిపూజితాః.
సింహస్కంధకటిగ్రీవాః స్వవదాతా మనస్వినః
అనకృల్లబ్ధలతౌక్షే రంగే పార్థివసంనిధా.
తేషామేకో మహానాసీత్ సర్వమల్లానథాహ్వ
యత్

ఆవల్లమానం తం రంగే నోపతిష్ఠతి కశ్చన.
యదా సర్వే విమనసస్తే మల్లా హతచేతనః
అథ సూదేన తం మల్లం యోధయామాస
మత్స్యరాట్.

గుర్తుపట్టకుండా ప్రవర్తిస్తున్నాడు.
మూడు మాసాలు గడిచాయి. నాల్గవ
మాసం ప్రారంభమయింది. ఆచారానుసారం
మత్స్యదేశంలో బ్రహ్మాత్మవానికి ప్రయత్నాలు
జరుగుతున్నాయి. ఆ దేశీయులందరికీ ఆనందం
కలిగించే ఉత్సవం కావడంచేత పౌరజానపదులం
దరూ ఉత్సాహంతో కృషిచేస్తున్నారు. దేశ
దేశాలనుండి మల్లయుద్ధ విశారదులు వస్తున్నారు.
ఆ రోజులలో అది సత్యలోకంలోని బ్రహ్మసభ
వలె కైలాసంలోని రుద్రసభవలె గోచరిస్తోంది.
వచ్చిన మల్లు లందరూ కాలఖంజాసుగులవలె
ఉన్నారు. బలమద గర్వితులూ పరాక్రమోన్మ
త్తులూ అయిన మల్లులందరినీ విరటుడు ఉచితరీ
తిని ఆహ్వానించి సత్కరిస్తున్నాడు. వారి శరీ
రాలు సింహసదృశంగా ఉన్నాయి. అనేక రాజా
స్థానాలలో మల్లయుద్ధం ప్రదర్శించి కీర్తిప్రతిష్ఠలు

నోద్యమానస్తదా భీమో దుఃఖేనైవాకరోన్మతిం
న హి శక్నోతి వివృతే ప్రత్యాఖ్యాతుం నరాధిపం.
తతః స పురుషవ్యాఘ్రః శార్దూలశిథిలశ్చరన్
ప్రవేళ మహారంగం విరాటమభిపూజయన్,
బబంధ కక్షం కౌంతేయస్తతః సంహర్షయంజనం
తతస్తు వృత్రసంకాశం భీమో మల్లం

సమాహ్వయత్.

జీమూతం నామ తం తత్రమల్లం ప్రఖ్యాతవిక్రమం
తావుభౌ సుమహాత్మాహాపుభౌ భీమపరాక్రమా.
మత్తావివ మహాకాయా వారణౌ షష్ఠిహాయసౌ
తతస్తా నరశార్దూలా బాహుయుద్ధం సమీయతుః
వీరా పరమసంహృష్టావనోన్యస్యజయకాంక్షీణౌ
ఆసీత్ సుభీమః సంసాతో వజ్రపర్వతయోరివ.
ఉభౌ పరమసంహృష్టౌ బలేనాతిబలావుభౌ
అనోన్యస్యాంతరం ప్రేప్యౌ పరస్పరజయైషిణౌ.
పొందిన ధైర్యసాహసో పేతులందరూ వచ్చారు.
వారిలో విశాలకాయుడు ధైర్యధైర్య గంభీర్య
డూ అయిన మల్లుడొకడు వచ్చినవారందరినీ
యుద్ధానికి ఆహ్వానిస్తున్నాడు. మేఘ గంభీరగర్జన
లతో పిలుస్తూ వాడు గంతులువేస్తూ ఉంటే మిగి
లిన మల్లులవరూ వానిని సమీపించ లేకపోతు
న్నారు. భయకంపితులై అందరూ పరాజయాన్ని
ప్రకటించగా విరటుడు తన మహానశాలలోని
వలలుడు వీనితో యుద్ధం చేయగలడని నిశ్చయిం
చుకొని భీముని రప్పించి ఆ మల్లునితో యుద్ధం
చేయమని ఆజ్ఞాపించాడు.

అది భీమునికి చాలా దుఃఖం కలిగించింది.

ఈ మల్లయుద్ధ సమయంలో తనను నగరవాసులు
కానీ దుర్యోధనుని గూఢచారులు కానీ గుర్తుపట్ట

ఉభౌ పరమసంహృష్టౌ మత్తావివ మహాగజౌ
కృతప్రతికృతైశ్చిత్తైర్బాహుభిశ్చ సుసంకటైః
సందిసాతావహూతైశ్చ ప్రమాథోన్మథనైస్తథా.
క్షేపణైర్బుష్టిభిశ్చన వరాహోద్ధాతనిఃస్వనైః
తలైర్వజ్రనిపాతైశ్చ ప్రసృష్టాభిస్తథైవ చ.
శాలాకానఖపాతైశ్చ పాదోద్ధూతైశ్చ దారుణైః
జానుభిశ్చాస్త్రనిష్టౌషైః శిరోభిశ్చనఘట్టనైః.
తద్ యుద్ధమభవద్ ఘోరమశస్త్రం బాహుతేజసా
బలప్రాణేన శూరాణాం సమాజోత్సవసంనిధా.
అరజ్యత జనః సర్వః సోత్కృష్టమనదోత్థితః
బలినోః సంయుగే రాజన్ వృత్రవాసవయోరివ.
ప్రకర్షణాకర్షణయోరభ్యాకర్షవికర్షణైః
ఆకర్షతురథాన్యోన్యం జానుభిశ్చాపి జఘ్నుతుః.
తతః శబ్దేన మహతా భిర్నయంతే పరస్పరం
ప్ర్యాఘోరసాగ్ర దీర్ఘభుజౌ నియుద్ధకుశలావుభౌ

రుకదా! అజ్ఞాతవాసం ఆరంభమయి మూడు
మాసాలయింది. ఇంకా తొమ్మిది నెలలు గడవాలి.
ఇప్పుడు నేను బైలుపడిపోతే నా సోదరులనూ
ద్రావడినీ గుర్తుపడతాను. అరణ్యవాసం మళ్ళీ
ఆరంభమవుతుంది కష్టాలు మొదలవుతాయి-అని
తనలోతనే అనుకుని రాజాజ్ఞను తిరస్కరించలేక
పోయాడు. పయిగా తొనక్కడ ఉండగా పరచే
శంనుంచి వచ్చిన మల్లుడు విజయశంఖధ్వనం
చేయడం తనకే తలవంపుగా భావించుకొని మల్లు
యుద్ధానికి సన్నద్ధుడయ్యాడు.

యుద్ధభూమిలో ప్రవేశించి ఆ జీమూత
మల్లుని ఆహ్వానించాడు. భీమజీమూతులిద్దరూ పట్టి
పూర్తియైన మత్తేభాలవలె కలియబడ్డారు. ఉత్సా
హంతో వారు బాహుయుద్ధం చేస్తూంటే పర్య
తమూ వజ్రమూ ఘోరన్నట్లు పిడుగులు పడుతూ

బాహుభిః సమసజ్జేతామాయసైః పరిమైరివ.
చక్రం దోర్భ్యాముత్పాత్య భీమో మల్లమమిత్రహా
నిసందమభిక్రోశాత్ శార్దూల ఇవ వారణం.
సముద్యమ్య మహాబాహుస్థామయామాస
వీర్యవాన్
తతో మల్లాశ్చ మత్స్యాశ్చ విస్మయం చక్రీరే
పరం.

భ్రామయత్వా శతగుణం గతసత్వమచేతనం
ప్రత్యపింషన్మహాబాహుర్మల్లం భవి వృకోదరః.
తస్మిన్ వినిహతే వీరే జీమూతే లోకవిశ్రుతే
విరాటః పరమం హర్షమగచ్ఛద్ బాంధవైః సహ
ప్రహర్షాత్ ప్రదదౌ విత్తం బహు రాజా

మహామనాః
వల్లవాయ మహారంగే యథా వైశ్రవణస్తథా,
న్నట్లు ధ్వములుచేగాయి. పరస్పరజయాభిలాషతో
బాహుయుద్ధం సాగిస్తూ బలోత్సాహంతో వెను
కంజ వేయకుండా తీవ్రంగా పోరుతున్నారు. ఒకడు
ఒకడి అవయవాన్ని పీడిస్తే రెండవవాడు అదే
విధంగా వేధిస్తున్నాడు. చిత్రవిచిత్ర గతులతో
ముష్టిప్రహారాలు ప్రారంభమయినాయి. క్రింద
పడినవాడు రెండవ వానిని కాళ్ళతో తన్నుతు
న్నాడు. వాడు తన దేహంతో వీడిదేహాన్ని మర్చి
స్తున్నాడు. వనవరాహాలవలె గోండ్రిస్తూ రొమ్ము
మీద తలంతో పొడుచుకుంటున్నారు. రెండు
చేతులతో వైకెత్తి గిరిగిరితిప్పి భూమికివేసి కొడు
తున్నారు. చూపుడువేలా బొటనవేలా కలిపి
గుద్దుకుంటున్నారు. అరచేతులతో బాదుకుంటు
న్నారు. గోళ్ళతో గీరుకుంటున్నారు. కాళ్ళతో
తన్నుకుంటున్నారు. మోకాళ్ళతో పొడుచుకుం
టున్నారు. ఆంబోతులవలె తలలతో గుద్దుకుంటు

వనం స. సుబహూక్ మల్లాక్ పురుషాంశ్చ
మహాబలాక్
వినిఘ్నౌ మత్స్యరాజస్య ప్రీతిమాహరదు త్రమాం
యదాస్య తుల్యః పురుషో న కశ్చిత్ తత్ర విద్యతే
తతో వ్యాఘ్రైశ్చ సింహైశ్చ ద్వీరదైశ్చాప్య
యోధయత్..

పునరంతఃపురగతః స్త్రీణాం మధ్యే వృకోదరః
యోధ్యతే స విరాటేన సింహైర్వత్సైర్మహాబలైః.
బీభత్సురపి గీతేన స్వస్థిత్యేన చ పాండవః
విరాటం తోషయామాస సర్వాశ్చాంతః
పురస్త్రియః.

అశ్వైర్విసీతైర్ద్రవనైస్తత్ర తత్ర సమాగతైః
తోషయామాస రాజానం సకులో నృపసత్తమం.
న్నారు. ఆ కుమ్మలాలులో రెండు కర్కశపాహ
ణాలు సంఘుర్విస్తున్న శబ్దం బయలుదేసతోంది.
తోడలతో మర్చించుకుంటున్నారు. ముందు వెనక
లకూ పార్శ్వాలకూ తిరుగుతూ త్రిప్పతూ అకస్తా
త్తుగా గుద్దుకుంటూ ధీశక్తి సంపన్నులయిన బాహు
బలాన్నితులు భీమజీమాతమల్లులు శస్త్రాస్త్రాల
అవసరం లేకుండా మల్లయుద్ధం చేస్తున్నారు. పళ్లు
కొరుకుతూంటే ఉరుములు ఉరుముతూన్నట్లు
న్నాయి. పదఘట్టనంతో ముష్టి ఘాతాలతో
దిక్కులు పిక్కటిల్లు తున్నాయి. వారి శరీరాలు
వేడికి రక్తకణాలు రాలుతున్నాయి. ప్రేక్షకు
లలో జయజయధ్వానాలు బయలుదేరాయి. కర
తాళ ధ్వనులు మిన్నముట్టాయి. అంతలో ఆ
మల్లుల ఉత్సాహం ఇనుమడించింది. అలస్యం
లేకుండా కుమ్మకుంటున్నారు. జయాపజయ నిర్ణ
యం జరగడంలేదు. పరిఘాకారబాహువులుచాచి

తన్నై ప్రదేయం ప్రాయచ్చత్ పీతో రాజా
 ధనం బహు
 వినితా వృషభాః దృష్ట్వా సహదేవస్య చాభిరః
 ధనం దదౌ బహువిధం విరాటః పురుషర్షభః.
 ద్రౌపదీ ప్రేక్ష్య తా సర్వాః క్షిశ్యమానాః
 మహారథాః

విశాలవక్షస్థలంతో వారు సింహగర్జనలు చేస్తూ చేతులుకలిపారు. కొంతసేపటి వరకూ ఆ రంగస్థలంపై ఒకరున్నారో ఇద్దరున్నారో తెలియలేదు. ప్రేక్షకులు ఆంగోళితి మనస్సులతో తూండగా భీమ సేనుడు దిక్కులు పక్కటిల్లేట్లు గర్జించి ఏనుగు మీద కురికే సింహంవలె జీమూతమల్లునిపై కురికి రెండు చేతులతో వానిని పట్టుకొని ఆకాశంలోకి ఎత్తి గిరగిర త్రిప్పడం మొదలుపెట్టాడు. ప్రేక్షకాగారమంతా నిశ్శబ్దంతో చిత్రప్రతిమ వలె ఉండి. మల్లయుద్ధవిశారదులు స్థంభించిపోయారు. భీమసేనుడు త్రిప్పతూంటే జీమూతమల్లుడు ఆ వేగంలో గాలికూడపీల్చుకోలేకపోయాడు. చైతన్యం కోల్పోయాడు. త్రిప్పిత్రిప్పి వానిని నేలకు వేసి కొట్టాడు.

(ప్రమథన, ఉన్మథన, క్షేపణ, ముష్టివరా హోదూత నిస్వన, వజ్ర, ప్రవ్రష్ట, ప్రకర్షణ ఆకర్షణ సమ్మోహితరణ భ్రమణ, వికరణాది చిత్ర గతులతో ఆయుధరహితంగా జరిగేయుద్ధం మల్లయుద్ధ మన బడుతుంది.)

వలలుడు జీమూతమల్లుని సంహరించడంతో విరటుడూ వాని బంధువులూ ఎంతో సంతోషించారు. అక్కడే విరాటుడు విశేషధనమిచ్చి వలలుని సత్కరించి అభినందించాడు. ఈ విధంగా భీముడు ఎందరో మల్లులను జయించి విరటుని అభిమానానికి పాత్రుడయ్యాడు. అంతకంతకు విరటుకు

నాతిప్రీతమనూ రాజు నిఃశ్వాసపరమాభవత్
 ఏవం తే న్యవసం స్తత్ర ప్రచ్ఛన్నాః పురుషర్షభాః
 కర్మాణి తస్య కుర్వాణా విరాటస్మపతేస్తదా.

వానిని అధికంగా సత్కరిస్తున్నాడు. వలలుని ఖ్యాతి అంతటా వ్యాపించడంతో మత్స్యదేశానికి మల్లుడనేనాడు రావడం మానేశాడు. విరటుడు తన సంతోషంతో సింహానూ పులులనూ ఏనుగులనూ వదలి భీముని పిలిచి వాటితో యుద్ధం చెయ్యమంటున్నాడు ఆ సూతుకమృగాలనుభీముడు బంతులవలె విసురుతున్నాడు. ఈ విధమైన క్రీడలు అంతఃపుర కాంతలకోసం ప్రత్యేకంగా విరటుడు ఏర్పాడు చేయిస్తున్నాడు. ఆయుధరహితుడై భీముడు క్రూరమృగాలను అవలీలగా ఎత్తిపారేస్తూంటే అంతఃపుర నారీజనం చకిరే పీక్షణలతో భీముని ప్రశంసించేది. ఈ విధంగా వలలుడు విరటునికి వాని పరిజవానికి వినోదం కలిగిస్తున్నాడు.

నారీజన మధ్యంలో నృత్యంచేస్తూ గీతాలు పాడుతూ వాద్యాలువినిపిస్తూ అర్జునుడు గౌరవంగా కాలం గడుపుతున్నాడు. నకులుడు నానా దేశాల నుండి వచ్చే గుర్రాలకు శిక్షణనిస్తూ చక్రివర్తిని మెప్పించి బహుమతులు పొందుతున్నాడు. సహదేవుడు పశు పోషణపాలనలలో విరటుని అభిమానధనాలు కొల్లగొంటున్నాడు. మహారథికులైన భర్తలు ప్రచ్ఛన్నవేషాలతో కాలం గడుపుతూ ఉంటే ద్రౌపది వేడినిట్టూర్పులు విడుస్తూ రోజులు లెక్కబెడుతుంది. దైవోపహతులైన పాండవులు ఈ విధంగా విరటుని కొలువులో అజ్ఞాతవాసం సాగిస్తున్నారు.

ప దు నా ల్గ వ అ ధ్యాయం

వసమానేషు సాధేషు మత్స్యస్య నగరే తదా
మహారథేషు ఛన్నేషు మాసా దశ సమాయయః
యాజ్ఞసేనీ సుదేష్టాం తు శుశ్రూషంతీ విశాంపతే
ఆవసత్ పరిచారాద్వా సుదుఃఖం జనమేజయ.
తథా చరంతీ పాంచాలీ సుదేష్టాయా నివేశనే
తాం దేవీం తోషయామాస తథా చాంతః

పురస్త్రీయః.

తస్మిన్ వక్షే గతప్రాయే కీడికస్తు మహాబలః
సేనాపతిర్విరాటస్య దదర్శ ద్రుపదాత్మజాం.
తాం దృష్ట్వా దేవగర్భభాగ్నుచరంతీం

దేవతామివ

కీచకా కామయామాస కామశాణప్రవీడితః.
స తు కామాగ్నిసంతప్తః సుదేష్టామభిగమ్య వై
ప్రహసన్నివ సేనాసీరిదం వచసమబ్రవీత్.
నేయం మయా జాతు పురేహ దృష్టే
రాజ్ఞో విరాటస్య నివేశనే శుభా
రూపేణ చోన్మాదయతీవ మాం భృశం
గంధేన జాతా మదిరేవ భామినీ.

కా దేవయాచా హృదయంగమా శుభే
హ్యేచక్ష్య మే కస్య కుతోఽత్ర శోభనే
చిత్రం హి నిర్మథ్య కరోతి మాం వశే
స చాన్యదత్రోషధమస్తి మే మతం.

ప దు నా ల్గ వ అ ధ్యాయం

మత్స్యరాజధానిలో కాంతేయులుఅజ్ఞాత
వాస దీక్ష ప్రారంభించి పది నెలలు గడిచాయి.
దాసదాసీజనంతో నిండిన రాజభవనంలో సర్వ
భోగభాగ్యాలూ అనుభవించవలసిన ద్రాపది
సుదేష్టవద్దపరిచారికయై ఆమెను సేవిస్తూ కష్టమయ
కాలాన్ని గడుపుతోంది. బుద్ధితక్కి విద్యావై
దుష్ట్యం తోడుపడినకాంత ద్రాపది మహారాణికి
అంతఃపుర కాంతలకూ అనుకూలంగా చరిస్తూ
వారిమన్ననలందుకుంటూ అప్రమత్తతోరోజులు
గడుపుతోంది. అజ్ఞాతవాసవత్సరం పూర్తికావ
స్తూన్నది.

మత్స్యసైన్యానికి సర్వసేనాధిపతియైన కీచ
కుడు ఒకనాడు సుదేష్ట అంతఃపురానికి వచ్చి
అక్కడ ద్రాపదినిచూసి కామపరవశుడై విరహో
గ్నితో వేగుతూ వివేకశూన్యుడై సుదేష్టను సమీ
పించి - అక్రూ! ఇంతటి సౌందర్యవతిని నే నెప్పుడూ

చూడలేదు. మనదేశంలోనే కాదు. ఇతర
దేశాల అంతఃపురాలలో కూడ ఇటువంటి లావ
ణ్యవతి ఉంటుందని నే నెరుగను. దేవకాంతవలె
వెలిగే ఈ సుందరి దేహాంతుండి వెలువడే ఒడ్డు.
సుగంధం నాకు మత్తుకలిగిస్తోంది. ఈమెనా హృద
యాన్ని ఆక్రమించింది. నా మనస్సును మధిస్తోంది.
ఈ విరహజ్వరాన్ని నేను భరించలేను. నాదుగ్ధ
తకు ఈమెతోడి సంగమమే ఔషధం. ఇంతటి
అందమైన యువతి నీ గృహంలో దాస్యం చేయ
డానికి తగదు. ఈమె రూపసౌందర్యాలు నవన
వోస్తేమంతో నన్ను అలరిస్తున్నాయి. నా
గృహిణియై నాకూ నా పరివారానికి అధికారం
వహించడానికి ఈమెకు అర్హతఉంది. రథగజతుర
గాలూ దాసదాసీజనమూ సిరిసంపదలూ రత్న
ఖచితమైన స్వర్ణభూషణలూ, చీచీనాంబరాలూ
షడ్రసోపేతమైన ఆహారపదార్థాలూ నా కెన్నో

అహో తనేయం పరిచారికా శుభా
 ప్రత్యగ్రహా ప్రతిభాతి మామియం.
 అయ్యుక్తరూపం హి కరోతి కర్మ తే
 ప్రశాస్త్ర మాం యచ్చ మయాస్తి కించన.
 ప్రభూతనాగాశ్వరథం మహాజను
 సమృద్ధియుక్తం బహుచానభోజనం
 మనోహరం కాంచనచిత్రభూషణం
 గృహం మహచ్ఛోభయతామియం మమ.
 తతః సుదేష్టామనుమంత్ర్య కీచక
 స్తతః సమభ్యేత్య నరాధిపాత్మజాం
 ఉవాచ కృష్ణామభిసాంత్యయం ప్రదా
 మృగేంద్రకన్యామివ జంబుగో వనే.
 కా త్వం కన్యాసి కల్యాణి కుతో వా త్వం వరాననే
 ప్రాప్తా విరాటనగరం తత్ త్వమాచక్ష్య శోభనే.

ఉన్నాయి. అటువంటి నాభవనానికి ఈమె వచ్చిన
 ప్లయితే ఆ సాధానికే ఎంతో శోభకలుగుతుంది.
 దాస్యవిముక్తిపొంది నాతోవచ్చి సూతనాలం
 కారాలతో ఈమె భాసించాలి. అని ఆమెను
 బిప్పించి ద్రావదిని సమీపించాడు. అప్పుడు
 వాడు సింహాకిశోరిని సమీపించిన జంబుకంలా
 ఉన్నాడు.

ఓ కన్యాణీ! నీ వెవరి ఇంటి బిడ్డవు? ఎక్కడ
 నుంచి ఈ నగరానికి వచ్చావు? నీ దివ్యరూపము,
 సౌకుమార్యము, శరీరకాంతి ఈ లోకంలో ఎవ
 రికి లేవు. ఉత్తమ లక్షణాలతో నిండిఉన్న నీ
 ముఖం శరచ్చంద్రబింబాన్ని పరిహసిస్తోంది.
 మనోహరమైన కనుబొమ్మలతో పద్మదళాలను
 తిరస్కరించే విశాల నేత్రాలతో పుంసోక్తిలాలా
 చాన్ని వెక్కిరించే కంఠంతో నీ సౌందర్యం
 సమ్రోహకంగా ఉంది. ఇంతటి మనోహర

రూపమగ్ర్యం తథా కాంతిః సౌకుమార్య
 మనుత్తమం
 కాంత్యా విభాతి వక్త్రం తేశశాంక ఇవ నిర్మలం.
 నేత్రే సువిపులే శుభ్ర పద్మపత్రవిభే శుభ్రే
 వాక్యం తే చారుసర్వాంగి పరపుష్టకుతోపమం.
 ఏవం రూపా మయా నారీ కాచిదన్యా మహీతలే
 న దృష్టపూర్వా సుశ్రోణి యాదృశీ త్వమనిందితే.
 లక్ష్మీః పద్మాలయా కా త్వమథ భూతిః సుమధ్యమే
 ప్రీః శ్రీః కీర్తిరథో కాంతిరాసాం కా త్వం
 వరాననే.

అతీవరూపిణీ కిం త్వమనంగాంగవిహారిణీ
 అతీవ భ్రాజసే సుభ్ర ప్రభవేందోరనుత్తమా.
 అపి చేక్షణపక్ష్యాణాం స్మితం జ్యోతోస్సపమం
 శుభం

రూపాన్ని ఇదివరలో నేను కనలేదు. పద్మాలయ
 వైన లక్ష్మీవా నువ్వు? మూర్తిభవించిన పరమే
 శ్వర విభూతివా? సుందరీ! కీర్తి, కాంతి, శ్రీ,
 లజ్జ ఆదిగాగల దేవతా శక్తులలో ఎవరవు! శర
 జ్యోత్స్నలా ప్రకాశించే నువ్వు, మన్మథునితో
 చరించే రతీదేవివి కాదుగదా! నీ చంద్రవనంలో
 లక్ష్మీ కనిపిస్తోంది. అర్ధనిమిలిత నేత్రాలలో
 వెన్నెలలు కురుస్తున్నాయి. నీ ముఖ చంద్రుడు
 నా మనోంబుధిని ఓలలాడిస్తున్నాడు. నిన్ను చూసి
 కామాతుడుకాని పురుషు డెవరు? పర్వతశిఖరో
 న్నతములై కనకకలశ సదృశములై శ్రీ సముపే
 తంగా భాసించే నీ చక్రవర్తిజాల పరస్పర సంఘ
 ర్షణలో మణిరత్న చంద్రహారాలు అలంకరించి
 తీరాలి. అని మన్మథుని చేతిలోని ప్రహేడముల
 (కొరడా) వలె, నన్ను వేధిస్తున్నాయి. ఓ తను
 మధ్యా! త్రిదళీయతమైన నీ దేహం స్థనభారంతో

దివ్యాంశురశ్చిత్తైర్వృత్తం దివ్యకాంతిమనోరమం.
నిత్యే వక్త్రచంద్రం తే లక్ష్మ్యసమయా

యుతిం

కృతేన్న జగతి కో నేహ కామస్య వశగో భనేత్
హారలంకారయోగ్యా తు స్తనో చోభా సుశో

భనా

సుజాతౌ సహితౌ లక్ష్మ్యో పీనౌ వృత్తై నిరంతరా.

కుడ్మలాంబురుహాకాశ తవ సుధ్రు పయోధరా

కామప్రతోదావప మాం తుదతశ్చారుహాసిని.

వళివిభంగచతురం స్తనభారవిరామితం

కరాగ్రసమృతం మధ్యం తవేదం తనుమధ్యమే.

దృష్ట్యేవ చారు జఘనం సరిత్పుళినసంనిధం

శోభామయ మాతోంది. నదీతటాలవలె నున్న నీ

జఘనభాగం నా కంటి మహావీరుని ధైర్యాన్ని

కూడా పొలిస్తోంది. మదనుడు దయారహితుడై

నా హృదయవనంలో దవానలంలా ప్రవేశించి

దహిస్తున్నాడు. నీ సమాగమ వాంఛారూపమైన

ఆజ్యధార ఆ అగ్నిని ప్రజ్వలింప చేస్తోంది. నీ

సంగమ రూపమైన మేఘంతో ఆత్మసమర్పణ

రూపమైన వర్షం వర్షించి ఈ అగ్నిని చల్లార్చు.

నాకు ఉన్నతత కలిగించే మదనబాణాలు నీ

సమాగమమనే రాతిమీద పదును పెట్టబడుతు

న్నాయి. మన్మథుడు విడిచే ఆ బాణాలు నా హృద

యాన్ని చీల్చి నన్ను ఉన్నతస్థితి చేస్తున్నాయి.

నీ కన్ను చూపుతో సంగమావధంతో నా వ్యాధిని

నిర్మూలించు. చిత్రవిచిత్రమాల్యాంబరాభరణాలు

ధరించి నన్ను కలిసి నా కానందం కల్గించు.

సుఖభోగా లనుభవించవలసిన నీవు ఇటువంటి

దాస్యం చెయ్యకూడదు. అంతఃపురవాసం కంటే

రాజసేవలో కష్టమయినది లేదు. ఈ సేవలో సుఖ

కామవ్యాధిరసాభ్యో మామప్యక్రామతి భామిని

జజ్వల చాగ్నిమదనో దావాగ్నిరివ నిర్దయః

త్వత్సంగమాభిసంకల్పవివృద్ధో మాం దహత్యయం

ఆత్మప్రదానవర్షేః సంగమాంభోధరేణ చ

శమయస్య వరాగోహే జ్వలంతం మన్మథానలం

మచ్చిత్తోన్మాదనకరా మన్మథస్య శరోత్కరాః

త్వత్సంగమాశానిశితా స్త్రీవాః శశినిభాననే

మహ్యం విదార్య హృదయమిదం నిర్దయవేగితాః

ప్రవిష్టా హ్యసితాపాంగి ప్రచండాశ్చండదారుణాః

అత్యున్మాదసమారంభాః ప్రీత్యున్మాదకరా మమ

చిత్రమాల్యాంబరధరా సర్వాభరణభూషితా

కామం ప్రకామం సేవ త్వం మయా సహవిలాసిని.

మనేదే స్మృతికిరాదు. అందుచేతనే నన్ను పొంది.

అనంతసుఖా లనుభవించమంటున్నాను.

రుచిరస్మితముఖ! నా భవనంలో అమ్మ

తోపమైన భోజనపానీయాలు లభిస్తాయి. నేను

విశ్వవిఖ్యాత వీరుడను. తలుచుకుంటే లభించని

భోగా లుండవు. నిర్విరామంగా ఆనందజోలిక

లలో ఊగవచ్చు.

ఇలానే ఉండిపోతే నీ సౌందర్యం అడవి

కాచిన వెన్నెలలా, సాగరంలో వర్షంలా వృథా

అయిపోతుంది. దివ్యహారాలు కంఠసీమలో అలంక

రించుకోనివాడి శోభవలె నీ సౌందర్యం కూడా

ఒక సుందరవీరుని గళహరంగా ఉండకపోతే

వ్యర్థమే ఔతుంది. నువ్వు ఆజ్ఞాపించినట్లయితే

ఇతఃపూర్వం నా దగ్గరఉన్న స్త్రీ లందరినీ విడిచి

నీకు సేవ చేయిస్తాను. నేనుకూడా నీ ఆజ్ఞానుసారం

చరిస్తాను - అని పలికాడు.

కీచకుని మాటలు విని వానిని ఏ విధంగా

పయినా నీతిమార్గాన నడపా లనే సంకల్పంతో

నార్హసీహాసుఖం వస్తుం సుఖార్హా సుఖవర్జితా
ప్రాపుహ్యను త్తమం సౌఖ్యం మత్తస్త్వం మత్త
గామిని.

స్వాదూస్యమృతకల్పాని పేయాని వివిధాని చ
పిబమానా మనోజ్ఞాని రమమాణా యథాసుఖం.
భోగోపచారాన్ వివిధాన్ సౌభాగ్యం

చాప్యను త్తమం

చానం పిబ మహాభాగే భోగైశ్చాను త్తమైః శుభై
ఇదం హి రూపం ప్రథమం తవానఘే

నిరర్థకం కేవలమద్య భామిని
అధార్యమాణా స్రగివో త్రమా శుభా
న శోభసే సుందరిశోభనా సతీ.

త్యజామి దారా మమ యే పురాతనా
భవంతు దాస్యస్తవ చానుహాసిని
అహం చ తే సుందరి దాసవత్ స్థితః

ద్రాపది తన ప్రసంగం ప్రారంభిస్తున్నది. —
సూతపుత్రా! నా వంటి నీచజాతిస్త్రీని దాసీవృత్తి
లో ఉన్న దానిని వాంఛించడం నీకు ఉదితం కాదు.
నా వేషం ఎంత వికృతంగా ఉందో చూశావా !
కేశాలంకరణ వినా మరేవిధమయినదీ తెలియని
తుచ్ఛవృత్తి నాది. ధీమంతులు అగ్నిసాక్షిగా
గ్రహించిన భార్యనే అనుకూలంగా వర్తించేటట్లు
చేసుకుంటారు. ఆత్మకళత్రం మీదనే అనురాగం
కలవాడు సుఖభోగా లనుభవిస్తాడు. అధర్మంవల్ల
అపకీర్తి పాషమూ వస్తాయి గనక ఆదారిని పోక
ధర్మపథాన చరిస్తూ ఆత్మకళత్రంతోనే అనురాగం
సాగించేవాడు ఇహ పరా లలో సుఖస్తాడు.
ఆమెయే వానికి ఐహికభోగాలనూ పారలౌకిక
సుఖాలనూ ఇవ్వగలుగుతుంది. మరణించే భర్తకు
ఆమె ఇచ్చే తిలాంజలులు పరలోకంలో సుఖ

సదా భవిష్యే వశగో వరాననే.

అప్రార్థనీయామిహ మాం సూతపుత్రాభిమన్యసే
నిహీనవర్ణాం సైరంధ్రీం బీభత్సాం కేశకారిణీం.
స్వేషు దారేషు మేధావీ కుకుతే యత్నము త్తమం
స్వదారనిరతో హ్యశు సరో భద్రాణి పశ్యతి.
న చాధర్మేణ లిప్యేత న చాకీర్తిమవాపుయాత్
స్వదారేషు రతిర్ధర్మో మృతస్యాపి న సంశయః.
స్వజాతిదారా మర్త్యస్య ఇహలోకే పరత్ర చ
ప్రేతకార్యాణి కుర్వంతి నివాసైస్తప్తయంతి.
తదక్షయ్యం చధర్మ్యంచస్వగ్యమాచుర్మనీషిణః
స్వజాతిదారజః పుత్రా జాయంతే కులపూజితాః
ప్రియా హి ప్రాణినాం దారాస్తస్మాత్ త్వం
ధర్మభాగ్ధవ

పరదారరణో మర్త్యో న చ భద్రాణి పశ్యతి.
పరదారాస్మి భద్రం తే న యుక్తం తవసాంప్రసంగం
మిస్తాయి. ఇటువంటి ధర్మకార్యంవల్ల అక్షయమైన
పుణ్యలోకాలూ సిద్ధిస్తాయి. స్వజాతి స్త్రీ యందు
కలిగిన సంతతికే కులగౌరవం లభిస్తుంది. ధర్మ
పత్నియే ప్రియమైనదీ హితమయినదీ. పరస్త్రీ
లంపటత్వం విడిచి నువ్వు నీధర్మపత్నితోనే అను
రాగంతో చరించు. పునారీవాంఛారతులకు ఇహ
పరాలోక ఆనందసుఖాలు లేవు. నన్నే కాదు నువ్వు
ఏ ఇతరస్త్రీని వాంఛించకూడదు. పరస్త్రీనైపు
కన్నెత్తి చూడకూడదు. ఇది ఆర్మ్యసమ్మతమైన
సజ్జనలక్షణం. అధర్మమార్గంలోనూ, అసర్వప్రస
ర్తనలోనూ ఆ సక్తికల పాపాత్ముడు భయంకర
మోహపాశ బంధితుడై అపకీర్తి పాలవుతాడు.
వానికి దుర్మరణమే సిద్ధిస్తుంది. అందుచేత
దైత్యాన్ని విడిచిపెట్టక ఇంద్రియాలను స్వాధీనం
లో ఉంచుకొని ధర్మపథాన సత్యబద్ధమయిన

కయితాః ప్రాణినాం దారా ధర్మం సమనుచితయ
పరదారే న తే బుద్ధిర్జాతు కార్యా కథంచన

వివర్జనం హ్యకార్యాణామేతత్ సుపురుషవ్రతం.

మిథ్యాభిగృహ్లోఽహి నరః పాపాత్మా మోహ
మాస్థితః

అయశః ప్రాపుయాద్ ఘోరం మహద్ వా
ప్రాపుయాద్ భయం.

ఏవముక్తస్తు సైరంద్ర్యా కీచకః కామమోహితః
జానన్నపి సుదుర్బుద్ధిః పరదారాభిమర్శనే.

దోషాన్ బహూన్ ప్రాణహర్తా నర్వలోఽవి
గర్హితాః

(ప్ర)వాచేదం సుదుర్బుద్ధిర్ద్రాపదీమజితేంద్రియః.

నార్హస్యేపం వరారోహే ప్రత్యాఖ్యాతుం వరా
ననే

మాం మన్మథసమావిష్టం త్వత్కృతేచారుహాసిని

సదాచారంలో జీవించు-అన్నది. కీచకునికి ద్రాపది
చేసిన సీతిమార్గోపదేశం వర్ణమే అయింది.
కామావేశితుడైన కీచకునికి పరస్త్రీని అంటడంనల్ల
అపఖ్యాతి వస్తుందని ప్రాణాపాయం కూడ ఏర్పడ
వచ్చునని తెలుసు. అయినా ఇంద్రియ వశేభూతు
డై బలగర్వంతో సర్వసైన్యాధిపత్యాహంకారం
తో నిర్లక్ష్యంగా ఆమెను సమీపించి - సైరంద్రీ
ఈవిధంగా నువ్వు నన్ను వ్యతిరేకించడం ఉచితం
కాదు. ఈ కామావేశంతో నేను వేగలేను.
నేను ఎంతోప్రియంగా బ్రతిమాలి ప్రార్థిస్తున్నాను.
మహావీరుడైన కీచకు డెప్పుడూ ఇంతటి దైన్యస్థితి
ననుభవించలేదు. నా వంటి వీరుడు నీకు దాసుడై
చరించడం కంటే కావలసిన దేముంది? ఇప్పుడు
నన్ను తిరస్కరిస్తే తరువాయి నీకు పశ్చాత్తాపం
తప్పదు.

ప్రత్యాఖ్యాయ చ మాం భీరు వశగం ప్రియావా
దినం

నూనం త్వమసితాపాంగి పశ్చాత్తాపం కరిష్యసి.

అహం హి సుభ్రు రాజ్యస్య కృత్సన్నిహ్యస్య
సుమధ్యమే

ప్రభుర్వాసయితా చైవ వీర్యే చాప్రతిమః షీతౌ.

పృథివ్యాంమత్సమోనాస్తి కశ్చిదన్యః పుమానిహ
రూపయావనసాభావై ర్భౌతైశ్చ సుతమైః.

శుభైః

సర్వకామసమృద్ధేషు భోగేష్వనపమేష్విహ
భోక్తవ్యేషు చ కల్యాణి కన్యాద్ దాస్యే

రతాహ్యసి.

మయా దత్తమిదం రాజ్యం స్వామిన్యసి శుభాననే
భజస్వ మాం వరారోహే భుంక్త్వి భోగాననుత్త

మాన్.

ఈ రాజ్యానికి నేను ప్రభువును. నా ఆజ్ఞ
లేకుండా ఈ దేశంలో ఏమీ జరగదు. నా అను
మతి లేనిదే ఏ ఒక్కరూ ఇక్కడ నివసించడానికి
వీలేదు. రూప యావన సాభాగ్య వీరత్వాల్లో
నా అంతటివాడీ పృథ్వీలోలేడు. ఈ విరటుడు
నామ మాత్రానికి ప్రభువు. నీవు నామాటవిని నా
వెంట ఉన్నట్లయితే ఈ భోగాలన్నీ అనుభవించ
గలవు. అటువంటి మహదవకాశాన్ని వదులుకొని
ఇటువంటి దాసీవృత్తిలో ఎందుకుంటావు? ఈ
రాజ్యమంతా నీకు ధారపోస్తున్నాను. దీని ఆధి
పత్యం వహించి ఆనందిస్తూ నాకు సంతోషం కలి
గించు. - అని కీచకుడుచేసిన అమంగళప్రసంగం
తన హృదయాన్ని నేధించగా ద్రాపది వానిని
మందలిస్తూ ఇలా అన్నది.

మూతప్రతా! నువ్వు మోహాంధకారంలో

చవముక్తా తు సా సాధ్వీ కీచకేనాశుభం వచః
 కీచకం ప్రత్యువాచేదం గర్హయంత్యస్య తద్వచః.
 మా నూతపుత్ర ముహ్యస్య మాద్య త్యక్ష్యస్య
 జీవితం

జానీహి పంచభిష్టోరైర్నిత్యం మామభిరక్షితాం.
 సచాప్యహంత్యయాలభ్యాగంధర్వాఃపతయోమమ
 తే త్వాం నిహన్యః కుపితాః సాధ్వలం మా
 వ్యసినశః.

అశక్యరూపం పురుషైరధ్వానం గంతుమిచ్ఛసి
 యథా నిశ్చేతనో బాలః కూలస్థః కూలముత్తరం
 మునిగిపోకు. నా కైదుగురు గంధర్వభర్త
 లున్నారు. వారు నన్ను నిరంతరం రక్షిస్తుంటారు.
 ఆ ఐదుగురికీ క్రోధం వస్తే నిన్ను యమసదనం
 చేర్చగలరు. నీ మనస్సును కుదుటపరుచుకో! ఈ
 ఇంద్రియా లనే గుర్రాలను అదుపులో పెట్టు. పాప
 బుద్ధిని వదలకపోయినట్లయితే నీకు సర్వనాశనం
 తప్పదు. తెలివితక్కువపిల్లవాడు నది బడ్డున
 కూర్చుని అవ్వలిబడ్డుకు పోవాలనుకుంటాడు.
 కాని అది సాధ్యమా అలానే నువ్వు చరించా
 లనుకుంటున్నావు. ఏ విధమయిన దుర్మార్గమ
 యినా నాపట్ల ఆచరింపబడినట్లయితే ఉత్తర
 ఊణంలో ప్రాణాపాయం సంభవిస్తుంది. నా మీద
 దుస్సంకల్పం కలిగినట్లయితే నువ్వు పాతాళంలో
 ఉన్నా, సముద్రంలో దాగినా, ఆకాశాని కెగిరినా,
 ప్రచ్ఛన్నరూపంలో ఉన్నా మృత్యువు తప్పదు.
 నా భర్తలు దేవతలవల్ల జన్మించారు. అవలీలగా
 ఏ లోకానికయినా పోయే ఆకాశగమనం వారి
 కున్నది. శాత్రవ చమూసంహారంలో వారు సర్వ
 సమర్థులు. నాకు నువ్వుచేసే అవమానం అంతం
 తగా పోయేది కాదు. అగ్నిహోత్రునివలె సర్వాన్ని

తర్జుమిచ్ఛతిమందాత్మా తథాత్వంకర్తुమిచ్ఛసి.
 అంతర్మహీ వా యది వోధ్యముత్పతేః
 సముద్రపారం యది వా ప్రధావసి
 తథాపి తేహం స విమోక్షమన్వసి
 ప్రమాధినో దేవసుతా హి భేదరాః.

మాం హి త్వమనమన్వాసః సూతపుత్రవినంక్ష్యసి
 ఆశు చాద్వైవ నచిరాత్ సపుత్రః సహబాంధవః.
 దుర్గభామభిమన్వాసో మాం వీరైరభిరక్షితాం
 పతిష్యస్యవశస్తూర్ణం వృంతాత్ తాళఫలం యథా
 యో మామజ్ఞాయ కామూర్తః అబధ్ధానిప్రభాషసే
 దగ్ధం చేసితీరుతుంది. సోదరబాంధవ సహతుడవై
 నశించిపోతావు. నా భర్తలయిన గంధర్వులయిదు
 గురూ సజీవులయి ఉన్నారు. వారుజీవించిఉండగా
 నువ్వు నన్ను పొందలేవు. నాపై ఏ విధమయిన
 అసభ్యప్రవర్తన సాగించినా పండినతాటిపండువలె
 నేలకూలుతావు. అసమర్థుడు పర్వతాన్నిలంఘించ
 లేడు. అలానే నువ్వు నన్ను పొందలేవు. దుర్గ
 మారణ్యాలలో దాగినా, పర్వతగుహలలో
 దూరినా, తపస్సులో ఉన్నా, సూర్యాగ్నులను శరణు
 వేడినా నన్నవమానించిన వాడికి ప్రాణరక్షణ
 లేదు. పర్వతాన్ని త్రాసులో తూచడానికి ప్రయ
 త్నించడం ఎంత అవివేకమో నీ ప్రయత్నమూ
 అంతే! గ్రీష్మకాలంలో దావానల దగ్ధమయే
 ఘోరారణ్యంలో ప్రవేశించే వాడికి నీకూ భేదం
 లేదు. ఈ దావానలం నిన్నే కాదు నీ బంధుగోటిని
 కూడా నశింపజేస్తుంది. నేను నా స్వరూపాన్ని
 రహస్యంగా ఉంచుకోవడం వల్ల నా నిజస్వరూపం
 నీకు బోధపడటం లేదు.

నువ్వు సర్వవైద్యాధిపతివై ఉండి స్వీయ
 కర్తవ్యాన్ని విస్మరించి ప్రవర్తిస్తున్నావు. నీ

అక క్రస్తు పుమాన్చైలం న లంఘయితుమర్హతి.
 దిశః ప్రపన్నో గిరిగహ్వరాణి వా
 గుహం ప్రవిష్టోఽస్త్రితోఽపి వా క్షితేః.
 జహ్వన్జపన్ వా ప్రపతన్ గిరేస్తటా
 ద్దుతాశనాదిత్యగతిం గతోఽపి వా
 భార్యాభిమంతా పురుషో మహాత్మనాం
 న జాతు ముచ్యేత కథంచనాహతః.
 మోఘం తవేదం వచనం భవిష్యతి
 ప్రతోశనం వా తులయా మహాగిరీః
 హుతాశనం ప్రజ్వలితం మహావనీ
 నిదాఘమధ్యాహ్నా ఇవాతురః స్వయం.
 ప్రవేష్టుకామోఽసి వధాయ చాత్మనః
 కులస్య సర్వస్య వినాశనాయ చ

సచేవగంధర్వమహర్షి సంనిధౌ
 సనాగలోకాసురరాక్షసాలయే.
 గూఢస్థితాం మామవమన్య చేతసా
 న జీవితాగ్ధీ శరణం త్వయాప్యసి.
 త్వం కాళరాత్రీమివ కశ్చిదాతురః
 కిం మాం దృఢం ప్రార్థయసేఽద్య కీచక
 కిం మాతురంకే శయితో యథా శిశు
 శ్చంద్రం జిఘృక్షురిన మన్యసే హి మాం.
 తేహం ప్రియాం ప్రార్థయతో న తే భువి
 గత్వా దివం వా శరణం భవిష్యతి
 న వర్తతే కీచక తే దృశా శుభం
 యా తేన సంజీవనమర్థయేత సా.

పదునైదవ అధ్యాయం

ప్రత్యాఘాతో రాజపుత్ర్యా సుదేష్టాం కీచకోఽ
 బ్రవీత్

రాజ్యంలోని స్త్రీల సౌశీల్యానికి రక్షణనివ్వవలసిన
 సువ్రు రాజధాని నగరంలోనే ఉత్తమ సాధ్యుల
 శీలాన్ని భంగపరచటానికి ప్రయత్నిస్తున్నావు.
 ఇది నీకు తగనివని, నన్నవమానించిన తరువాయి
 చేవ గంధర్వ యక్షాసుర రాక్షస నాగలోకాలలో
 కూడా నీ ప్రాణానికి భద్రంలేదు. మహర్షులు కూడ
 నీకు రక్షకవచం ఇవ్వలేరు. రోగి కాళరాత్రి
 కోసం ఎదురు చూచేటట్లు సువ్రు నన్ను పొంద
 గోరుతున్నావు. దురాగ్రహంతో చేసే నీ ప్రార్థ

అమర్యాచేన కామేన ఘోరేణాభివర్జిస్తుతః.
 యథాకై కేయిసైరంధ్రీసమేయాత్ తద్విధీయతాం
 నకు అర్థంలేదు. తల్లిఒడిలోఉండే పసిపాప చంద్ర
 బింబకోసం చేతులు చాచేటట్లు సువ్రు నాకోసం
 అర్రులు జాస్తున్నావు. గంధర్వ పత్నివైన నన్ను
 కామించి నువ్వీసాంచభౌతికప్రపంచంలో జీవించ
 లేవు. నీ దురుబ్ధి శుభకామనలనైపు బోవడం
 లేదు. నీకు కాలమానసన్నమైంది - అని ద్రౌపది
 తన భర్తల పరాక్రమాన్ని తన పాతివ్రత్య సౌశీ
 ల్యాలనూ వివరించి అవశ్యమయిన సీతని బోధించి
 కుశితభుజంగంవలెనిట్టూర్పులువిడుస్తూ నిలబడింది.

పదునైదవ అధ్యాయం

ద్రౌపదితిరస్కృతుడై కీచకుడుకామవ్యధతో
 సుదేష్టను సమీపించి - కేకయ రాజనందినీ!

ఏ ఉపాయం చేతనైనా ఈ సైరంధ్రీ నన్నకలిసే
 మార్గ మాలోచించి నా అంతః పురానికి పంపు.

యేనోపాయేన సైరంధ్రీ భజేన్నాం గజగామినీ
తం సుదేష్ఠే పరిష్పస్వ ప్రాణాన్ మోహాత్
ప్రహాసిషం.

తస్య సా బహుశః శ్రుత్వా వాచం విలపతస్తదా
విరాటమహిషీ. దేవీ కృపాం చక్రే మనస్విని
శరణాగతేయం సుశ్రోణీ మయా దత్తాభయా చ సా
శుభాచారా చ భద్రం తే నైనాం

వక్తుమిహోత్సహే.

నైషా శక్యాహి చాన్యేన స్పృష్టం పాపేన చేతసా
గంధర్వాః కిల పంచైనాం రక్షంతి రమయంతి చ.
ఏవమేషా మమాచప్తే తథా ప్రథమసంగమే
తద్దైవ గజనాసోరుః సత్యమాహ మమాంతికే.
తే హి క్రుద్ధా మహాత్మానో నాశయేయ్యంతి జీవితం
రాజాచైవ సమీక్ష్యేనాం సమ్మోహం గతవానిహ.

ఆ విధంగా నువ్వు చెయ్యకపోతే ఈ బాధతో
నేను మరణిస్తాను-అని పరిపరివిధాల దీనంగా
ప్రార్థిస్తూ విలపించాడు.

ఏ విధంగా అయినా కీచకుని మనస్సు మర
ల్చాలని సుదేష్ఠ - సోదరా ! ఈ మహాపతివ్రత
నన్ను శరణువేడింది. సదాచారసంపత్తిగల ఈ
సాశీల్యవతితో నీ మనోరథాన్ని గూర్చి నేను
ప్రసంగించలేను. దుర్బుద్ధితో ఆమె నెవరూ సమీ
పించలేరు. ఆమె భర్తలైన గంధర్వులైదుగురు
నిరంతరం ఆమెను కంటికి రెప్పలా కాపాడుతారు.
వారివల్ల ఆమె ఎల్లప్పుడూ సంతోషతరంగాలలో
ఓలలాడుతూంటుందని నేను కర్ణాకర్ణిగా ఆకర్ణిం
చాను. ఆమె కూడా ఈ విషయం చెప్పింది. ఆమె
కేవిధమైన అవమానం జరిగినా ఆ గంధర్వులు
క్రోధోన్మత్తులై వచ్చి ఆమె నవమానించిన వారి
ప్రాణాలను బలిగొంటారని ఆమె చెప్పింది. ఈ

మయూ చ సత్యవచనైరనునీతో మహీపతిః
సోఽప్యేనామనిశం దృష్ట్వా మనసైవాభ్యసందత
భయాద్ గంధర్వముఖ్యానాం జీవితస్వేప

ఘాతినాం

మనసాపి తత స్తేనాం స చింతయతి పార్థివః.

తే హి క్రుద్ధా మహాత్మానో గగుడానిలతేజసః

దహేయరసి లోకాన్ ప్రీన్ యుగాంతేష్యివ

భాస్కరాః.

సైరంధ్రాహ్యేతదాఖ్యాతం మమ తేషాం

మహద్బలం

తన చాహమిదం గుహ్యం స్నేహదాఖ్యామి

బంధువత్.

మా గమిష్యసి వై క్షిప్రాచ్చాం గతిం

పరమదుర్గమాం

మహారాజ ఆమెనిక్కడై చూసి మోహనశృండైన
పుడు నే నాయనకు ఈ విషయం చెప్పాను. అది
మొదలు ఆయ నెప్పు డామెనుచూచినా నిష్క
ల్మష చిత్తంతోట చూస్తున్నారు. గరుత్మంతు
నితో, వాయుదేవునితో, సమమైన పరాక్రమం
గల ఆ గంధర్వులు చండభానునివలె క్రోధోదీప్తి
తులై విక్రమిస్తే ఈ ప్రపంచాలు భస్మమయిపో
తాయి. ఈ విషయం కూడా సైరంధ్రీ నాకు
చెప్పింది. సోదరప్రేమతో నీ కీ విషయాలు చెప్పు
తున్నా. ఆమెపై మనసుంచుకొని దుఃఖసాగ
రంలోపడిపోకు. ఈవిషయం తెలిస్తే ఆగంధర్వులు
నీ కులాన్ని సంపదల్ని నాశనం చేసేస్తారు. నీ
ప్రాణాలమీద నీకు తీపిఉంటే నా హితోపదేశం
నీకు రుచించినట్లయితే ఈమె నుండి నీ దృష్టి
మరల్చుకో. ఎప్పుడూ ఆమె వైపుకు పోకు -
అన్నది.

బలినస్తే రుజం కుర్వ్యః కులస్య చ ధనస్య చ.
తస్మాన్నాస్యాం మనః కర్తుం యది ప్రాణాః

ప్రియాస్తవ మా చింతయేథా మా గాస్త్యం మత్ప్రియం చ యదీచ్ఛసి.
ఏవముక్తస్తు దుష్టాత్మా భగినీం కీచకోఽబ్రవీత్
గంధర్వాణాం శతం వాపి సహస్రమయతాని వా.
అహమేకో హనివ్యామి గంధర్వాన్ పంచ కిం పునః
ఏవముక్తా సుదేష్టా తు శోకేనాభిప్రేషిషితా.
అహోదుఃఖమహోకృచ్ఛమహో పాపమితి స్మ హ
ప్రాదురద్ భృశదుఃఖార్తా విపాకం తస్య వీశ్య సా
పాతాలేషు పతత్యేష విలపన్ వడవాముఖే
త్వత్కృతే వినశిష్యంతి భ్రాతరః సుహృదశ్చ మే
కిం ను శక్యం మయా కర్తుం తత్ త్వమేమభిప్రుతః
న చ శ్రేయోఽభిజానీమే కామమేవానువర్తసే

సోదరి ! నేను ఒక్కడనే నిలిచి నేలకొద్ది
గంధర్వులను సంహరించగలను. అటువంటి నాకు
అయినగురు గంధర్వులు ఒక లెఖియా ! - అని
కీచకుడు వివేకశూన్యుడై కాచూర్తుడై పల్కాడు.

సుదేష్ట పరిపరివిధాల ఆలోచించింది. వీడికి
దుష్కాలం ప్రాప్తించడం వల్లనే ఇటు వంటి
దురూహ జల్గింది. వీడు బడభానుని ముఖంలో
ప్రవేశించడానికి ఉద్వృక్తు డవుతున్నాడు. అని
విచారించి కీచకా, నీ వలన ఈసోదరులు నీస్నేహి
తులు నశిస్తారు. నీబలాన్ని సమ్మొకొని కామాంధు
డవై అనుచితానికి పాల్పడుతూ నీ శ్రేయస్సును
గుర్తించుకోలేక పోతున్నావు. నీకు ఆయువు
మూడింది. లేకపోతే ఇంతమూర్ఖంగా ఆమెను
వాంఛించవు. ఇటువంటి పాపకార్యాలలో నన్ను
కూడా ప్రవేశపెట్టడం మంచిపనికాదు. వంశానికి

ధ్రువం గతాయుస్త్యం పాప యదేవం

కామమోహితః

అకర్తవ్యేహి మాం పాపే నియునంక్షి సరాధమ
అపి చైతత్ పురా ద్రోక్తం నిపునైర్మనుజోత్తమైః
ఏకస్తు కురుతే పాపం స్వజాతిస్తేన హన్యతే.
గతస్త్యం ధర్మరాజస్య విషయం వాత్ర సంశయః
అదూషకమిమం సర్వం స్వజనం ఘాతయిష్యసి.
ఏతత్ తు మే దుఃఖితరం యేనాహం

భ్రాతృసౌహృదాత్

విదితార్థా కరిష్యామి తుష్టో భవ కులతీయాత్
స్వమంత్రమభిసంధాయ తిస్యాధమనుచింత్య చ
ఉద్యోగం చైవ కృష్ణాయాః సుదేష్టా సూతమ

బ్రవీత్

పర్వణి త్వం సముద్దిశ్య సురామన్నం చ కారయ
తత్రైవాం ప్రేషయిష్యామి నుగాహారీం తవాంతికం

ఒక్క దుష్టుడు జన్మిస్తే చాలు. ఆ వంశమంత
నశిస్తుందని పెద్దలంటారు. నీ చేతులతో నువ్వు
సమసదనానికి దారి పేసుకుంటున్నావు. నీ బంధ
వులకు నీ నిత్రులకు కూడా చేటు తెస్తున్నావు. ఈ
విషయాలన్నీ నాకు తెలుసు. అయినా సోదరి
వాత్సల్యంతో నీకోరిక నెరవేరుస్తాను. ఈ వంశ
న్నంతనీ నాశనంచేసి తృప్తిపడుదువుగాని ఏపర్వ
దినంనాడో సైరంద్రిని నీ మందిరానికి పంపుతాను.
నీ ఇంట్లో మధురమధురమైన భోజనాలు, మదిర
(కల్లు) తయారుచేయించి ఉంచు. ఆమెను మదిర
తెప్పని పంపుతాను. అక్కడ ఏకాంతప్రదేశంలో
ఆమెకు ఏవిధమైన కష్టమూ కలగకుండా చరించు.
అని చెప్పి పంపింది.

కీచకుడు నిజసాధానికి వచ్చాడు. భక్తు
భోజ్యాలు మధురపానీయాలూ తయారుచేయించి

తత్ర సంప్రేక్షితామేనాం విజనే నిరవగ్రహే
సాంత్యయేథా యథాకామం సాంత్యమానా
రమేద్ యది.

ఇత్యుక్త స వినిష్క్రమ్య భగిన్యా వచనాత్ తదా
సురామాహారయామాస రాజార్థాం

సుపరిష్క్రూతాం.

భక్ష్యంశ్చ వివిధాకారాః బహూంశ్చోచ్యావ
చాంస్తదా

కారయామాస కుశలైరన్నం పానం సుశోభనం.
తస్మిన్ కృతే తదా దేవీ కీచకేనోపమంతి
త్వరాణా కాలపాశేన కంఠే బద్ధః పశుర్యథా
నానబుధ్యత మూఢాత్మా మరణం సముపస్థితం.
మధుమద్యంబహువిధం భక్ష్యంశ్చవివిధాఃకృతాః
సుదేష్టే బ్రూహి సైరంధ్రీం యథా సా మే
గృహం వ్రజేత్.

సుదేష్టకు తెలియజేశాను. కాలపాశాన్నికంఠంలో
బంధించుకొన్న కీచకుడు ఆసన్నమృత్యువును
గుర్తించలేక ద్రావది మీద మనస్సు మరల్చు
కొనలేక - అక్కా మధురమధురమైన మత్తుపదా
ర్థాలు స్వామివులైన భోజ్యులు తియూరుచేయిం
చాను. ఈనాడీ సైరంధ్రీని నా మందిరానికిఁబంపు.
ఈ సైరంధ్రీతో నాకు సమాగమము కలిగించక
పోతే మరణమే శరణ్యము. - అనగా సుదేష్ట
అలానే చేస్తానని వానిని త్వరగా వాని మందిరా
నికి వెళ్ళుని చెప్పింది. కీచకుడు వెళ్ళిపోయాడు.

సుదేష్ట సైరంధ్రీని పిలిచి-నా కిష్ట డెంతో
దాహంగా ఉంది. కీచకుని ఇంట రసభరితమైన
ద్రవపదార్థాలున్నాయి. నువ్వు తక్షణం వెళ్ళి
అవి తీసుకురా - అని ఆజ్ఞాపించగా - మహారాణీ!
ఆసిగ్గుమాలినవాడింటికివెళ్ళు. స్వేచ్ఛాచారిగా,

కేనచిత్ త్వద్యకార్యేణ త్వరశీఘ్రంమమ ప్రియం
అహం హి శరణం దేవం ప్రపద్యే వృషభధ్వజం
సమాగమం మే సైరంధ్ర్యా మరణం వా విశేతి నై
సా తమాహ వివిశ్యస్య ప్రతిగచ్ఛ స్వకం గృహం
ఏమాహుపి సైరంధ్రీం సురాధే నూర్ణమాదిశే.
ఏవముక్తస్తు పాపాత్మా కీచక స్త్వరితః పునః
స్వగృహం ప్రావిశత్ తూర్ణం సైరంధ్రీగతమానసః
సుదేష్టా ప్రేమయూమాస సైరంధ్రీం కీచకాలయం
ఉత్తిష్ఠ గచ్ఛ సైరంధ్రీ కీచకస్య నివేశనం
పానమానయ కల్యాణి పిపాసా మాం ప్రశాదతే.
న గచ్ఛేయమహం తస్య రాజపుత్ర నివేశనం
త్వమేవ రాజ్ఞి జానాసి యథా స నిరవత్రయః.
న చాహమననద్యాంగి తన వేశ్యని భాషిని
కామవృత్తా భవిష్యామి పతీనాం వ్యధిచారిణీ.
త్వం చైవ దేవి జానాసి యథా స సమయః కృతః

న్యధిచారిగా, నా భర్తలు నన్ను శంకించే
టల్లు నేను చరించను. నీ రాణీవాసంలో చేర
బోయే ముందు నేనే సత్తిజ్జలుచేసానో నువ్వు
మరచిపోయిండ్రు. కీచకుడు పరమమూర్ఖుడై
కామోద్రేకంతో మదించి ఉన్నాడు నేను బంట
రిగా కనపడతే అవమానించే సంకల్పంతో
ఉన్నాడు. ఈ సౌధంలో ఇందరు దాసదాసీజను
లుండగా వారిలో ఏ ఒకరినైనా పంపక ఈ విష
యంలో నన్నెందుకు ఆజ్ఞాపిస్తావు నన్ను పంపకు
నీకు మేలు కలుగుతుంది - అని సైరంధ్రీ విస
యంగా సమాధాన మిచ్చింది.

శుభస్వరూపిణీ? ఇప్పుడే నేను కీచకున్ని
పంపుతూ సురకోసం నిన్ను పంపుతున్నానని
చెప్పాను. నాకు నీ కేకస్థము కలిగించడు- అని
సుదేష్ట ఒక సుచర్లపాత్ర సైరంధ్రీ కిచ్చింది.

ప్రవిశంత్యా మయా పూర్వం తవ వేశ్మని భామిని
 కీచనకస్తు సుకేశాంతే మూఢో మదనదర్శితః
 సోఽవమంస్యతి మాం దృష్ట్వా న యాస్యే తత్ర
 శోభనే.
 సంతి బహ్వస్తవ ప్రేష్యా రాజపుత్రి వశానుగాః
 అన్యాం ప్రేమయ భద్రం తే స హి మామవ
 మంస్యతే.
 వైవత్వాంజాతుహింస్యాత్ స ఇతః సంప్రేషితాం
 మయా
 ఇత్యుక్త్వా ప్రదదౌ పాత్రం సపిఢానం హిరణ్మయం
 సా శంకమానా రుదతీ దైవం శరణమియమీ
 ప్రాతిష్ఠత సురాహారీ కీచకస్య నివేశనం.

ప దు నా ర వ అ ధ్యాయం

స్వాగతం తే సుకేశాంతే సువృష్టా రజనీ మమ
 స్వామిని త్వమనుప్రాప్తా ప్రకురుష్వ మమ ప్రియం.
 సువర్ణమాలాః కంబూశ్చ కుండలే షరిహాటకే

యథాహమన్యం భర్తృభ్యో నాభిజానామి కంచనః
 తేన సత్యేన మాం ప్రాప్తాం మా కుర్యాత్
 కీచకో వశే.
 ఉపాతిష్ఠత సా సూర్యం ముహూర్తమబలా తతః
 స తస్యాస్తనుచుఢ్యాయాః సర్వం సూర్యోఽవ
 బుద్ధవాన్
 అంతర్వీతం తతస్తస్యా రక్షో రక్షార్థమాదిశత్
 తచ్చైనాంనాజహాత్ తత్రసర్వావస్థాస్య నిందితాం.
 తాం మృగీమివ సంప్రేస్తాం దృష్ట్వా కృష్ణాం
 సమీపగాం
 ఉదాతిష్ఠన్ముదా సూతో నావం లభ్యేవ పారగః.

— ౩ —

పైరంధ్రీ వ్యాకులచిత్తంతో కీచకుని మంది
 రంవైపు బయలుదేరింది. దారిలో వెడుతూ శీల
 రక్షణార్థమై సూర్యభగవానుని ఇలా ప్రార్థించింది.
 భాస్కరా ! నేను నా భర్తలనుతప్ప ఇతరు
 లెవ్వరినీ ఎన్నడూ నా మనసులోకి రాకుండా
 చరించినట్లయితే ఆ పాతివ్రత్యధర్మ ప్రభావంవల్ల
 ఈ నాడు కీచకుని గృహంలో నా కేవిధమైన
 ప్రమాదమూ రాకుండా ఉండుగాక అని అనేక
 విధాల నూర్చుని ప్రార్థించింది.

ప దు నా ర వ అ ధ్యాయం

పైరంధ్రీ! నీకు శుభమగు గాక. ఈ రాత్రి
 నాకు సర్వసఖాలూ చేకూరేమూచనలు గోచరిస్తు
 న్నాయి. నా ప్రేమను అంగీకరించి నాకు సంతో

నూర్చుడు ద్రాపదిస్థితిని గ్రహించి ఆమెను
 రక్షించుటకై అదృశ్యరూపంలో ఒక రాక్షసుని
 నియోగించాడు. నూర్చుని ఆజ్ఞానుసారం ఆ
 అసురుడు ద్రాపదిని వెన్నంటి నడుస్తున్నాడు.
 భయపడిన లేడిలా ద్రాపది కీచకుని మందిరంలోకి
 ప్రవేశించింది. నదీమధ్యంలో మునిగిపోయేవాడికి
 నావ దొరికినట్లు కీచకుడు ద్రాపదిని చూచి
 పరమానందం పొందాడు.

— 4 —

వం కలిగించు. నా దానీజనం నీకు నేవలు చేస్తూం
 టారు. ఇప్పుడే నిన్ను దివ్యమాల్యాభరణాంబరా
 లతో అలంకరిస్తారు. సుందర సువర్ణహారాలూ,

ఏహి తత్ర మయా సార్థం పిబస్వ మధుమాధవీం.
నాహం శక్యా త్వయా స్పృష్టం నిహదేనేన

(బ్రాహ్మణీ

మా గమిష్యసి దుర్బుధే గతిం దుర్గాంత

రాంతరాం.

యత్ర గచ్ఛంతి బహవః పరదారాభిమర్శకాః
స గాః సంభిన్నమర్యాదాః కీటనచ్చ గుహశయాః
అస్త్రైష్విద్రాశపుత్రీమాం సురాహారీం తనాంతికం
పానసూహరమేష్టైః పిపాసామేఽతి చాబ్రవీత్.
అన్యార్థదేనయిష్యంతి రాజపుత్ర్యాః ప్రతిశ్రుతం
ఇస్యేతాం దక్షిణే పాతా నూనపుత్రాః పరామృశత్
యథా నాహం నాభిచరే కదాచిత్
పతీం మదాద్ మై మనసాపి హతు
తేనైవ సత్యేన పశీకృతం త్వాం
ద్రష్టాస్మి పాపం పరికృష్యమాణాం.

శంఖధవళకుండలాలూ, మణిరత్నఘటితభూష
ణాలూ, పట్టుచీరలూ, అంగరాగాలూ నీముందుంచు
తారు. హంసతూలికాతల్పం నీకోసం సిద్ధంగా ఉంది.
నీ మృదుకంఠంతో నాకు శ్రవణానందం కల్గించు-
అని కీచకుడు మదోన్మత్తుడయి ప్రలాపించగా-
ఓరిదుష్టుడా ! ఉత్తమ బ్రాహ్మణవంశంలో ప్రభ
వించిన స్త్రీని నీచనిషాదుడు స్పృశించలేనట్లు
నువ్వు నావైపు కన్నెత్తికూడాచూడలేవు. ధర్మ
మార్గం విడిచి పరస్త్రిగమనానికి ఉద్యుక్తులయిన
దురాచారులకు కలిగిన దుర్గతులను గుర్తుకు తెచ్చు
కొని స్రక్రమంగా ప్రవర్తించు. సుదేష్టాదేవి
దాహంతో ఉంది. సురతెమ్మని నన్ను నీ ఇంటికి
పంపింది. నన్ను అడ్డుపెట్టక త్వరగా పంపు - అని
ద్రాపది తీవ్రస్వరంతో పలికింది.

కామార్తుడయిన కీచకుడు విచక్షణాజ్ఞాన

స తామభిప్రేక్ష్య విశాలనేత్రాం
జగ్మత్ మాణః పరిధర్మయంతీం
జగ్రాహ తాముత్తరవస్త్రుదేశే
స కీచకస్తాం సహసాఽఽక్షిపంతీం.

ప్రవృహ్యమాణా తు మహాజవేన
ముహుర్వినిశ్చస్య చ రాజపుత్రీ
తయా సమాక్షిప్త తనుః స పాపః
పపాత శాఖన నిశ్చల్తమూలః.

సా గృహీతా విధుర్వానా భూమావాక్షిప్య కీచకం
సభాం శరణమాగచ్ఛద్ యత్ర రాజా యుధిష్ఠిరః
తాం కీచకః ప్రధాచంతీ కేశచాశే శరాయుశత్
అన్యై నాంపశ్యతోరాజ్ఞః పాతయత్వా పదాపధీత్
తస్య యోఽపాతనాస్తేనా రాక్షసః సంనియోజితః
స కీచకమదోవాహ వాతవేగేన భారత.

స పపాత తదా భూమా రక్షోబలసమాహరః

కూన్యడయ - సైరంగ్రీ! సుదేష్టకు నా దాసీలు
మదిర తీసుకొనివెళ్ళి ఇస్తారు. ఇప్పుడే వారిని పంపు
తాను - అన్నాడు.

ద్రాపది కోరోద్రిక్తయయి - ఓరి పాపా
త్ముడా! నేను పాతివ్రత్య నియమాన్ని ఉల్లం
ఘించకుండా ఇంతవరకూ చరించినట్లయితే అద్య
తన భావిలో నీ పాపఫల మనుభవిస్తావు - అని
పళ్ళు పటపట కొరికింది.

కామాంధుడయిన కీచకుడు ఆమెను తన
బాహుబంధంలో బంధించడానికి ఉద్యుక్తుడ
యాడు. ద్రాపది పారిపోవడానికి ప్రయత్నించింది.
చీరచెంగుపట్టి కీచకు డామెను దగ్గరకు తీసికో
బోతుండగా ద్రాపది వేడినిట్టూర్పులు విడుస్తూ
రెండుచేతులతో కీచకుని త్రోసిపారేసింది. మూలం
తెగిన చెట్టులా వాడు నేల కూలాడు. ఆమె కీచ

విఘ్నార్జునానో నిశ్చేష్టశ్చిన్నమూల ఇవ ద్రుమః
సభాయాం పశ్యతో రాజ్ఞో విరాటస్య మహాత్మనః
బ్రాహ్మణానాం చ వృద్ధానాం క్షత్రియాణాం చ
పశ్యతాం
తస్యాః పాదాభిరస్తాయాముఖాద్గుధిరమాస్రవత్
తాం దృష్ట్వా తత్ర తే సభ్యా హాహాభూతాః

సమంతతః.

స యుక్తం సూతపుత్రేతి కీచకేతి మానవాః
కిమియం వధ్యతే బాలా కృపణా చాప్యబంధవా
తాం చాసీనా దదృశతుర్భిషుసేనయుద్ధిషిరౌ
అమృత్యమాణౌ కృష్ణాయాః కీచకేన పరాభవం
తస్య భీమా వధం ప్రేపునః కీచకస్య దురాత్మనః
దంతైర్దంతాంస్తదారోపాన్నిషిప్తివేషమహామనాః
ధూమచ్ఛాయా హ్యభజతాం నేత్రే చోద్భిత
పక్షిణే

కుని సాధం విడిచి విరటరాజ సభామధ్యానికి
వచ్చింది. కీచకుడు ఒళ్ళు దులుపుకొని ఆమెను
వెంటించాడు. విరట ధర్మరాజాడు లందరూ
కొలుపుతీర్చిఉన్న సభలో ఆమెను పరాభవించ
డానికి కీచకుడు ప్రయత్నిస్తూండగా సూర్యాజ్ఞా
బద్ధుడయిన రాక్షసుడు ఆ దుష్టుని బంధించి
దూరంగా విసిరేశాడు. కీచకుడు చైతన్యశూన్య
డయి నేలమీద పడ్డాడు. ద్రాపది ముఖంనుండి
కీచకుని పాదతాడనంవల్ల రక్తం కారింది.

సభాసదులందరూ కీచకుని పాపకార్యాన్ని
నిందించారు. సభలోఉన్న ధర్మజ భీమసేనులు
కూడా ఆ దృశ్యాన్ని కన్నులారాచూస్తూ ఏమీ
చేయలేకపోయారు. సహజకోరిధియైన భీముడు
పళ్ళు పటపట కొరుకుతూ కనుబొమలు బిగించి
కీచకుని చంపటానికి నిశ్చయించుకున్నాడు. భీముని

సస్వేదా భృకుటీ చోగ్రా లలాటే సమవర్తత.
హస్తేన మమృతే చైవ లలాటం పరవీరహా
భూయశ్చ త్వరితః క్రుద్ధః సహసోత్థాతుమైచ్ఛత.
అథాపమృద్దాదంగుత్తమంగుత్తేన యుద్ధిషిరః
ప్రబోధనభయాద్ రాజా భీమం తం ప్రత్యక్షేధ
యత్.

తం మత్తమివమాతంగం వీక్షమాణం వనస్పతిం
స తమావారయూమాస భీమసేనం యుద్ధిషిరః.
ఆలోకయసి కిం వృక్షం సూద దారుకృతేన వై
యది తే దారుభిః కృత్యం బహిర్వృక్షాన్నిగృ
హ్యతాం.

యస్య చార్ద్రస్య వృక్షస్య శీతచ్ఛాయాం సమా
శ్రయేత్

న తస్య వర్ణం ద్రుపేత్యత పూర్వవృత్తమనుస్మరన్
ఇంగితజ్ఞః స తు ఛాతున్త్యాషీమానీద్ వృకోదరః

ముఖంలో కోదం గమనించి ధర్మరాజు పరిస్థితి
విషమిస్తోందని గ్రహించి తన బొటనప్రేలితో
భీమునికాలు నొక్కాడు. భీముడు కొంతసేపు తట
పటాయించి పరిసరాలలోఉన్న ఒక వృక్షంవైపు
దృష్టి పోనిచ్చాడు. ధర్మరా జది గ్రహించి -
వల్లవా! కట్టెలకోసం ఆ చెట్టుకేసి చూస్తావెందుకు.
వంటకు కట్టెలులేకపోతే నగర బాహ్యప్రదేశానికి
వెళ్ళి తెచ్చుకో! అంతేకాని ఫలపుష్పభరితమయి
ప్రజలకు సంతోషం కలిగించే ఈ వృక్షాన్ని మనం
రక్షించుకోవాల్సినదిగాని మనచేతులతో పాడుతేయ
కూడదు - అని ద్వంద్వార్థయుక్తంగా పలికాడు.
అదివిని భీముడు శాంతించాడు. ద్రాపది కుపిత
భుజంగంవలె నిట్టూర్పులువిడుస్తూ రాజసభాముఖ
ద్వారంలోనిలిచి ఎర్రవారిన కనులతో తన భర్త
లనూ విరటరాజునూచూచాడు - మహారాజా! ప్రజా

భీమస్య తు సమారంభం దృష్ట్వా రాజ్ఞశ్చ చేష్టితం
 బ్రహ్మపద్యభ్యధికం క్రుద్ధా ప్రారుదత్ సా పునఃపునః
 కీచకేనానుగమనాత్ కృష్ణా తామ్రాయతేక్షణా
 సా సభాద్వారమాసాద్య రుదతీ మత్స్యమబ్రవీత్
 అవేక్షమాణా సుశ్రోణీ పతీంస్తాన్ దీనచేతసః.
 అకారమభిరక్షంతీ ప్రతిజ్ఞాధర్మసంహితా
 దవ్యామానేన కౌదేణ చక్షుషా ద్రుపదాశ్మజా.
 ప్రజారక్షణశీలనాం రాజ్ఞాం వ్యామితతేజసాం
 కార్యం హి పాలనం నిత్యం ధర్మే సత్యే చ
 తిష్ఠతాం.

స్వప్రజాయాం ప్రజాయాం చ విశేషం నాధిక

చ్ఛతాం

ప్రియేష్వపిచ ద్వేష్టేషు సమత్వం యే సమాశ్రితాః,
 వివాదేషు ప్రవృత్తేషు సమం కార్యానుదర్శినా
 రాజ్ఞా ధర్మాసనస్థేన జితౌ లోకాపుభావసి.

రక్షణ తత్పరులైన మీరు సత్యధర్మాలను విడువ
 కుండా ఈ ప్రజలను కన్నబిడ్డలవలె ప్రేమించి
 పాలిస్తున్నారు. ఆశ్రితజన రక్షణ మహారాజుకు
 ప్రధాన కర్తవ్యం. హితులనూ అహితులనూ సమ
 దృష్టితో చూస్తూ ప్రజలమధ్య వివాదాలు చెల
 రేగినప్పుడు ప్రభువు న్యాయస్థానంమీద ఉండి
 ధర్మదృష్టితో చరించాలి. అటువంటి ప్రభువుకు
 ఇహపరాలలో కీర్తిసుఖాలు లభిస్తాయి. ధర్మాసన
 మధిష్ఠించిన మీరు ఈ అబలకు రక్షణ కల్పిం
 చండి. ఈ దుష్టుడు మీ కనుల ఎదుటగా నన్ను
 తన్నుతున్నాడు. తండ్రి బిడ్డలను చూసేటట్లు
 మీరు మీ ప్రజలను రక్షించండి. ప్రభువు మోహ
 బుద్ధియై అధర్మమార్గం అనుసరిస్తే త్వరలోనే
 నశిస్తాడు. పవిత్ర మత్స్యవంశంలో జన్మించిన
 విన్ను సత్య మాశ్రయించుకొని ఉంది. నీవంటి

రాజన్ ధర్మాసనస్థోఽపి రక్ష మాం త్వమనాగసీం
 అహం త్వసపరాధ్యంతీ కీచకేన దురాత్మనా.
 పశ్యతస్తే మహారాజ హతా సాదేన దానపత్.
 మత్స్యధిప ప్రజా రక్ష పితా పుత్రానివారసాన్
 యస్త్యధర్మేణ కార్యాణి మోహాత్కాకురుతే నృపః
 అచిరాత్ తం దురాత్మానం వశే కుర్వంతి శత్రవః
 మత్స్యనాంకులజస్త్వంహితేహంసత్యంపరాయణం
 త్వం కిలైవంవిధో జాతః కులే ధర్మపరాయణే.
 అతస్త్వామభిక్రందే శరణార్థం నరాధిప
 త్రాహి మామద్య రాజేంద్ర కీచకాత్పాప

పూరుపాత్.

అనాధామిహ మాం జ్ఞాత్వా కీచకః పురుషాధమః
 ప్రహరత్యేన నీచాత్మా న తు ధర్మమవేక్షతే.
 అకార్యాణామనారంభాత్ కార్యాణామనుపాల
 నాత్

ధర్మపరులవల్లనే మీవంశం వన్నె పెరిగింది. ఈ
 దుర్మార్గుడు ద్రోహబుద్ధితో ధర్మమార్గం విడిచి
 నన్ను హింసిస్తున్నాడు. అవసరమకూలంగా
 కర్తవ్యాన్ని నిర్వర్తించే మహారాజు స్వర్గసుఖాలు
 పొందుతాడు. అంతేకాని సామాన్య ప్రజలవలె
 ప్రభువు పాపాచారపరాయణుడై ప్రవర్తిస్తే అధో
 గతికి పోతాడు. యాగాలు, దానాలూ గురుజన
 సేవలూ ఆచరించక చలించేరాజు కర్తవ్యజ్ఞాన
 శూన్యుడయి నీచగతులు పొందుతాడు.

ఈ భూమండలంమీద ధర్మాధర్మభేదా
 లను గ్రహించి చరించేవారికి సత్వరం ఫలప్రాప్తి
 కలుగుతుందని విధాత నిర్దేశించాడు. సజ్జనులు
 మంచిపనులనూ దుష్టులు పాపకర్మలనూ ఆచరించి
 తత్ఫలాలు పొందుతారు. మోహంధకారంలో పడి
 మానవుడు దుష్కర్మలుచేస్తే పశ్చాత్తాపం తప్ప

ప్రజాసుయేసువృత్తాస్తేస్వర్గమాయాంతిభూమిపాః.
కార్యకార్యవిశేషజ్ఞాః కామకారేణ పార్థివ
ప్రజాసుకిల్బిషంకృత్యానరకం యాంత్యధోముఖాః
నైవ యజ్ఞైర్న వా దానైర్న గురోరుపసేవయా
ప్రాప్నువంతి తథా ధర్మం యథా కార్యానుపాల
నాత్.

క్రియాయామక్రియాయాం చ ప్రాపణే పుణ్య
పాపయోః
ప్రజాయాం సృజ్యమానాయాం పురా హేయతి
దుదావృత్తం.

ఏతద్వో మానుషాః సమ్యక్ కార్యం చ్యుచ్ఛ్వి
ల్యుయోధువి
అస్మిన్ సునీతే దుర్నితే లభతే కర్మజం ఫలం.
కళ్యాణకారీ కళ్యాణం పాపకారీ పాపకం
తేన గచ్ఛతి సంసర్గం స్వర్గాయ నరకాయ వా.

దని ఇంద్రునికి నీతిమార్గం చెబుతూ బ్రహ్మ
చెప్పాడు. ఆ ప్రజాపతి మాటలను యథార్థంగా
పాలించి ఇంద్రుడు స్వర్గాధిపతి అయ్యాడు. ఆ
మార్గాన్ని ననుసరించి నువ్వు నడిచినట్లయితే నీకు
మేలు కలుగుతుంది - అని పతికి దీనంగా విలపించ
సాగింది.

బలశౌర్యసంపన్నుడయిన కీచకుని దండించే
శక్తిలేక వారిని శాంతపచనాలతో మందలించ
బోయాడు. ద్రాపది ఉత్తమధర్మాలను ఒక్క
మారు స్మరించి విచారభారంతో సభాసదులను
కలయజూసి - అసహాయస్థితిలోనున్న ఈ అబల
నూతపుత్రుని వల్ల అవమానింపబడుతుంటే
రక్షించేవారి సభలో లేరా! నా భర్తలయొక్క
శత్రువుల అయిదుదేశాలూ దాటి ఈ ఆరవ
దేశంలో నివసిస్తున్నా ఇక్కడకూడా నాకు

సుకృతం దుష్కృతం వాపి కృత్వా మోహేన
మానవః.

పశ్చాత్తాపేన తప్యేత స్వబుధ్ధ్యా మరణం గతః.
ఏవముక్త్యాపరం వాక్యం వినసజ్జ శత్రుకతుం
శక్రోఽప్యాపుచ్ఛ్య బ్రహ్మణం దేవరాజ్య
మపాలయత్

యదోక్తం దేవదేవేన బ్రహ్మనా పరమేస్థినా
తథా త్వమపి రాజేంద్ర కార్యకార్యే స్థిరో భవ.
ఏవంవివిహాగాయాం పాంచాల్యాం మత్స్య
పుంగవః

అశక్తః కీచః తస్మా శాసితం బలవర్జితం.
విరాటరాజఃసూతృతు సౌత్యేనైవ స్యమాయత్
కీచనం మత్స్యరాజే. శత్రుగ్రాహమనిందితా.
నాపరాధానురూపేణ దండేన ప్రతిపాదితం
పాంచాలరాజస్య సుతౌ దృష్ట్వా సురసుతోపమా.

భయంవల్ల మరణం సిద్ధిస్తే అది నా తప్పకాదు.
ఈ దుష్టకీచన పదతాడనంతటై మరణమే మేలు.
దానాసక్తచిత్తులూ నప్రతిగ్రహీతలూ బ్రాహ్మణ
భక్తులూ సత్యవాదులూ అయిన వీరశ్రేష్ఠుల
భార్య ఈనాడు సూతసుతుని పదతాడనాలకు
గురికావలసి వచ్చింది. కాలమూ కర్మా అనుభ
వించక తప్పనివికదా! -దేవదుందుభులవలె మోగే
ధనుష్టంకారమాత్రంచేత శత్రువీరుల గుండెలను
బద్దలుచేసే మహావీరుని భార్యనయి ఉండి నే నీ
పరాధనం పొందక తప్పలేదు. బలశౌర్య సమ
న్వితులూ తేజస్సంపన్నులూ జితేంద్రియులూ
అయిన వారిభార్యనై ఈనాడు రక్షణలేక ఈ
నూతుని కాలి తాపులకు గురికావలసి వచ్చింది.
శరణువేడినవారిని రక్షించే ప్రతంతోసాగే మహా
రథిగుడు నాకు భర్తయైఉండినన్ను రక్షించకుండా

ధర్మజ్ఞా వ్యవహారాణాం కీచకం కృతకీర్తిమం
పునఃప్రోవాచ రాజానం స్మరంతీ ధర్మము త్తమం.
సంప్రేక్ష్య చ వరాహోహ సర్వాంస్తత్ర సభాసదః
విరాటం చాహ సాంచాలీ దుఃఖేనావిప్లవేతనా
యేమాం వైరీ న స్వసీతి ప్తపేఽపి విషయే ననన్
తేమాం మాం మానినీం భార్యాం సూతపుత్రః
పదావధీత్.

దోషద్యుర్నచయాచేయప్రప్త్యాన్యఃసత్యవాదినః
తేమాం మాం మానినీం భార్యాం సూతపుత్రః
పదావధీత్.

యేమాం దుందుభినిష్ఠోఽహో జ్యోహోమః శ్రూయతే
ఽనిశం
తేమాం మాం మానినీం భార్యాం సూతపుత్రః
పదావధీత్.

యే చ తేజస్విన్ దాంతా బలవంతోఽలిమానినః
ఎందుకు చరిస్తున్నావో అర్థం కావడంలేదు తను
భార్య ఒక సూతునివేతిలో పరాభవంపొందుతూ
ఉంటే నపుంసకులవలె సహించి ఊరుకోగలగడానికి
వారి పరాక్రమ తేజస్సులు ఏమయిపోయాయి?
ఈ విరులుడుకూడా ధర్మభ్రష్టుడయిపోయాడు.
ఇంక ఈ రాజ్యంలో జీవించడం ఎలా?

మహారాజా! నీ ధర్మపాలనా దక్షత ఈ
సభలో శోభించడంలేదు. నీ కనులమలు నాకు
జరిగే పరాభవానికి ప్రతీకారం జరగడంలేదు. ఈ
అత్యాచారాలను సహించడం ఎవరికీ ఉచితం
కాదు. కీచకుడు అధర్మమార్గనిరతుడు. ధర్మజ్ఞాన
శూన్యడయిన మత్స్యభూపతి సభలోఉన్న సద
స్యులుకూడ అంతే - అని కన్నీరు కారుస్తూ నిల
బడింది.

సైరంద్రీ! మీ ఉభయలమధ్యా జరిగిన

తేమాం మాం మానినీం భార్యాం సూతపుత్రః
పదావధీత్.
సర్వలోకమయం హన్యుర్ధర్మశాశేసితాస్తు యే
తేమాం మాం మానినీం భార్యాం సూతపుత్రః
పదావధీత్.

శరణం యే ప్రవన్నానాం భవంతి శరణార్థినాం
చరంతిలోకే ప్రచ్ఛన్నాః క్వచిత్తేద్యమహారథాః
కథం తేనూతపుత్రేణ సభ్యమానాం ప్రియాంసతీం
మన్వయంతి యథా స్త్రీణాం బలవంతోఽమితౌఽనః.
క్వసు తేమామమర్షశ్చ వీర్యం తేజశ్చ వర్తతే
నకరిస్సంతియేభార్యాం నభ్యమానాందురాన్మనా
మయాత్ర శిశ్యం కిం కర్తుం విరాటే ధర్మమాపకే
యఃశశ్యన్ మాంమన్వయతిసభ్యమానామనాగసం.
న రాజా రాజవత్ కించిత్ సమాచరతి కీచకే
దస్యూనామిహ ధర్మస్తే న హి సంపది శోభతే
విషాదమేమిహో మాకు తెలియదు. విషయం విన
కుండా న్యాయ నిర్ణయం చేయడం కష్టం - అని
విరులుడు పలుకుగా ప్రాపదివిషయం సర్వస్వం నినే
దించింది. సభాసదులు అదివిని కీచకుని నిందిస్తూ
ఆమెను ఊరడిస్తూ - ఈమె ఎవరిభార్యయో వారు
ధన్యులు ఇటువంటి నాధికి ఈస్థితి కలగడం
ఉచితంకాదు. కమలనస్తిభకోమల తనుకాంతివో
కుందపుష్పశోభను పరిహసించే వదనపద్మంవో
మల్లి మొగ్గలవంటి దంతాలతో దీర్ఘకేశపాశంతో
శంఖచక్ర కమలధ్వజ చిహ్నిత హస్తద్వయంతో
చతురావర్త దేహంతో శోభించే ఈ పద్మాయ
తాటి పాదతాడనాలకు యోగ్యమయిందికాదు.
శచీదేవితో ఉపమంపదగ్గ ఈ నారీశిరోమణి ఆ
దుష్టుని పాదతాడనాలతో మరణించవలసిందేనా?
నిరపరాధికి ఇటువంటిశిక్ష ఉచితంకాదు-అన్నారు.

నామామేతేనయు క్షందై హంతుంతుత్సృతవాంతి కే
సభాసదోఽత్ర పశ్యంతు కీచకస్య వ్యతిక్రమం.
కీచకో న చ ధర్మజ్ఞో న చ మత్స్యః కథంచన
సభాసదోఽప్యధర్మజ్ఞాయ యేనం పశ్యసాసతే.
ఏవంవిధైర్వచోభిః సా తదా కృష్ణాశ్రులోచనా
ఉపాలభత రాజానం మత్స్యనాం వరవర్ణినీ.
పరోక్షం నాభిజానామి విగ్రహం యవయోరహం
అర్థతత్వమవిజ్ఞాయ కిం ను స్యాత్ కాశలం మమ.
తతస్తు సభ్యా విజ్ఞాయ కృష్ణాం భూయోఽభ్య
పూజయన్.

సాధు సాధ్యుతిచాప్యాహుః కీచకంచవ్యగర్హయత్.
యస్యేయం చారుసర్వాంగీ భార్యా స్యాదాయ
తేక్షణా
పరోలాభస్తు తస్య స్యాన్న చ శోచేత్ కథంచన.
యస్యా గాత్రం శుభంపీనం ముఖంజయతి పంకజం

ధర్మరాజుకు కీచకునిపై విపరీత శ్రోధం
పుట్టింది. ద్రౌపది అవసరపదనమై నాదతాడిత
భుజంగంలా దీర్ఘనిశ్వాసాలు విడుస్తూ ధర్మ
రాజుతో భాషించడానికి ఉద్యుక్తురాలవుతూం
డగా అదిగ్రహించి ధర్మరాజు - సైరంద్రీ! నువ్వి
క్కడ నిలబడకూడదు. తక్షణం అంతఃపురానికి
వెళ్ళు. భర్తృశాసనాన్ని అతిక్రమించకుండా
క్లేశాలనుపైతం అనుభవించే సాధ్యు సుఖాలను
పొందుతుంది. సూర్యసమతేజస్సంపన్నులైన నీ
గంధర్వ భర్తలు ఇప్పుడు కుపితులు కావలసిన
అవసరం లేదని నేననుకుంటున్నాను. అందుచేతనే
వారు నీ సంరక్షణకు పూనుకోలేదు. కులస్త్రీకి
ఉపహాసప్రతాలు అవసరంలేదు. పతిసేవయే పరమ
ధర్మమని శాస్త్రం ఘోషిస్తోంది. బాల్యావస్థలో
తండ్రి, యావనంలో భర్త, వార్ధక్యంలో కుమారుడు

గతిర్హంసం స్థితం కుందం పైమా నార్హతిపద్యధం.
పద్మం చక్రం ధ్వజం శంఖంప్రాసాదోమకరస్తభా
యస్యాః సాణితలే సంతి పైమా నార్హతి పద్యధం.
ఆవర్తాః ఖలు చత్వారః సర్వే చైవ ప్రదక్షిణాః
సమంగాత్రంశుభంస్థిగ్ధం యస్యా నార్హతిపద్యధం.
అచ్ఛిద్రహస్తపాదా చ అచ్ఛిద్రదశనా చ యా
కన్యా కనులపత్రాక్షీ కథమర్హతి పద్యధం.
సేయం లక్షణసంపన్నా పూర్ణచంద్రనిభాసనా
సురూపిణీ సువదనా నేయం యోగ్యా పదాపధం.
దేవదేవీవ సుభగా శక్రదేవీవ శోభనా
అప్పురా ఇవసారూప్యాన్నేయంయోగ్యాపదాపధం
న హీదృశీ మనుష్యేషు సులభా వరవర్ణినీ
నారీ సర్వానవద్యాంగీ దేవీం మన్యామహేవయం.
ఏవం సంపూజ్యయంతస్తే కృష్ణాంప్రేక్ష్యసభాసదః.
యుధిష్ఠిరస్య కోపాత్ కులలాటే స్వేద ఆగమత్.

రుడు స్త్రీకి రక్షణనిస్తారు గనుక ఆమెకు స్వతంత్ర
మవసరంలేదు. శత్రువులు కల్పించే క్లేశాలను పతి
ప్రతి సహించి ఊరుకోవాల్సిగాని భర్తను నిందించ
కూడదు. ఇది సనాతనమయిన ధర్మం. నీ భర్త
లకు ఆగ్రహమే కలిగితే వృతాసురుని సంహరిం
చిన ఇంద్రుడుకూడా వారిముందు నిలబడలేదు.
క్షమకంటే ఉత్తమమయిన ధర్మం లేదు. సమయ
మాసన్నమవగానే సర్వకార్యాలూ సక్రమంగా
ఫలిస్తాయి. సత్యదానధర్మాలు క్షమతో సమం
గావు. క్షమయే తపస్సు. అది ఇహపరాల నిస్తుంది.
ఉత్తర దక్షిణాయణాలనే అంశలతో మాసాలనే
అంగాలతో పర్వపక్షాలతో దినాలనే అంచులతో
సంవత్సర కాలచక్రం పరిభ్రమించేవరకూ ఓర్పు
వహిస్తే శుభాలు కలుగుతాయి. ఒక్కమాసం
ఆ ఓరిమిపట్టలేకపోతే అది ప్రయోజనకారికాదు -

సా వినిశ్వస్య సుశ్రోణీ భూమావంతస్కంఠః స్థితా
 తూష్ణిమాసీత్ తదాదృష్ట్వావివక్షంతం యధస్థిరం.
 అథాబ్రవీద్ రాజపుత్రీంకారవోష్ణమహిషీంప్రియాం
 గచ్ఛ పైరంధ్రీ మాత్రస్థాసుదేష్టాయానివేశనం.
 భర్తారమనురుధ్యంత్యః క్లిశ్యంతే వీరపత్నయః
 శుశ్రూషయాక్లిశ్యమానాః పతిలోకంజయంత్యుత.
 మన్యే న కాలం క్రోధస్య పశ్యంతి పతయస్తవ
 తేనత్వాంనాభిధావంతిగంధర్వాః సూర్యవర్చసః.
 శ్రూయంతాం తే సుకేశాంతే మోక్షధర్మా

శ్రయాః కథాః

యథాధర్మంకులస్త్రీణాందృష్టోధర్మానురోధనాత్
 నాస్తికశ్చిత్ ప్రియాయజ్ఞోనశ్రాద్ధంనాప్యుపోషణం
 యా చభర్తరీశుశ్రూమాసా స్వగ్రాయాభిజాయతే.
 పితా రక్షతి కౌమారే భర్తా రక్షతి యావనే
 పుత్రస్తు స్థవిరే భానే న స్త్రీ స్వాతంత్ర్యచుర్హతి.
 భర్తౌనా ప్రతితథాపశ్యోన్మనశ్రుధ్యంతి కదాచన
 బహుభిశ్చ పరిక్షేతైరవజ్ఞతాశ్చ శత్రుభిః.

అని ధర్మరాజు సాంకేతికంగా ప్రసంగించాడు.
 అయినా చాపది కదలలేదు.

పైరంధ్రీ! నీకు సమయాసమయాలు తెలియడంలేదు. నటివలె రాజసభలో రోదిస్తున్నావు. ఇందువల్ల విరట రాకుమారుని క్రీడకు విఘ్నం కలుగుతోంది. నిన్ను అవమానించిన వారిని నీ భర్తలయిన గంధర్వులు హతమారుస్తారు వెళ్లు - అనగా చాపది - నా గంధర్వ భర్తలలో శ్రేష్ఠుడు ద్యూతాక్రీడాసక్తుడయిఉన్నా నే నందరినీ సమ ధర్మబుద్ధితోనే సేవిస్తున్నాను. నన్ను హింసించే వాడు నా భర్తలందరకూ వధ్యుడే! - అని చాపది అంతఃపురానికి వెళ్ళిపోయింది. మేఘులుండల విముక్తమయిన చంద్రబింబంవలె శోభించే వదనం

అనన్యభావశుశ్రూషాః పుణ్యలోకం ప్రవజంత్యుత
 నశ్రుద్ధాప్రతిప్రాయాద్ వై పతీంస్తే వృతహాఅపి.
 యది తే సమయః కశ్చిత్ కృతో హ్యయతలోచనే
 తం స్మరస్య త్తమాశీలే త్తమాధన్మో హ్యనుత్తమః
 త్తమాసత్యంత్తమాదానం త్తమాధర్మః త్తమాతపః
 త్తమావతామయం లోకః పరలోకః త్తమావతాం
 ద్వ్యంశినో ద్వాదశాంగస్య చతుర్ద్వితీపర్వణః
 కః వప్తిత్రితారస్య మాసోనస్యాత్తమీ భవేత్.
 ఇత్యేవముక్తే తిష్ఠంతీం పునరేవాహ ధర్మరాట్
 అకాలజ్ఞాసి పైరంధ్రీ వైలూషీవ విరోదిషి.

విఘ్నం కరోషినుత్పానాం దీవ్యతాంరాజసంపది
 గచ్ఛ పైరంధ్రీ గంధర్వాః కరిష్యంతి తవప్రియం
 వ్యపనేష్యంతి తే దుఃఖం యేనతేవిప్రియంకృతం.
 అతీవ తేషాం ఘృణేనామథ్కేహం ధర్మచారిణీ
 తస్యతస్యైవ తేవధ్యాయేషాంశ్రేష్ఠోత్తమోదేవితా.
 ఇత్యుక్త్యైవాచాద్రవత్ కృష్ణా సుదేష్టాయానివేశనం
 కేశాఃకముక్త్యాచసుశ్రోణీ సంరంభాల్లోహితేక్షణా

తో ధూళిఘాసరిత గజవధూ సదృశ మందగమ
 నంతో, భీతహరిణేక్షణాలతో ఆమె రాజసభాస్థలి
 విడిచింది. ప్రాణాధికంగా చూసుకొనే చాపదిని
 ఆ స్థితిలో చూసికూడా ధర్మతత్పరులయిన పాండ
 వులు ఓర్పునే వహించారు. అజ్ఞాతవాస దీక్షా
 కారిణంగా వారాస్థితిలో ఉండిపోయారు.

అంతఃపురానికి వచ్చిన పైరంధ్రిని చూసి-
 కళ్యాణీ! నువ్వెందుకు విచారిస్తున్నావు. నీ కిటు
 వంటి స్థితి కల్గించి ఘోరవిపత్తును తెచ్చిపెట్టు
 కొన్నవాడెవడు? రాకాచంద్రసఖమైన నీ విదనం
 వివర్ణమై అశ్రుబిందువులతో నిండడానికి కారణ
 మేమిటి? అని సుదేష్ట ప్రశ్నించగా - మహారాణీ!
 సర్వమూ నీకు తెలుసు. అయినా నన్ను సుర

శుశుభే వదనం తస్యా దుదత్యాః సుచిరం తదా
 మేఘలేఖావినిగ్దుక్తం దివీవ శశిమండలం.
 పాంశుకుంతితస్వాంతి గజరాజవధూరివ
 ప్రతిష్ఠే నాగనాసోదూర్భర్తురాజ్ఞాయ శాసనం.
 విముక్తా మృగశాఖాక్షీ నిరంతరవయోధరా
 ప్రబా నక్షత్రరాజస్య కాలమేఘైరివావృతా
 యన్యా హ్యథే పాండవేయా స్త్యజేయసి జీవితం
 తాంతేద్విష్టానిధాన్యస్థాం యపి గోధర్మచారిణః
 సమయం నాతివర్తితే వేలామివ మహోదధిః.
 కిస్త్యాన్దీద్ వరాలోమే కస్మాద్ రోషిషి శోభనే
 కన్యాన్య స సుఖం భద్రే కేనతే విప్రియంకృతం
 కిమిదం పద్మసంకాశం సుదంతోష్ఠాక్షీనాశిం
 రుదంత్యా అవమృష్టానం పూణ్యేయసమపర్చసం.
 బింబోష్మంకృష్టతారాభ్యా మత్యంతరుచిరప్రభం
 నయనాభ్యామజహ్నుభ్యాం ముఖం తే
 ముంచతే జలం.

కోసం పంపారు. వాడు రాజసభా మధ్యంలో
 నన్నవమానించాడు నిజనారణ్యాలలోకూడా ఏ
 అబలకూ ఇటువంటి అవమానం జరగదు - అని
 ద్రౌపది జవాబివ్వగా - పైరంగి! నువ్వకోరితే
 కీచకునికి మరణింపడం విధిస్తాను. నీ వంటి పరమ
 సాధ్వీని పరాధవించిన వాడిని ఉపేక్షించరాదు.
 కాలమాసన్నమయినవాడుకాని ఇటువంటిపనులు
 చేయడు - అన విని పైరంగి - అమ్మా! నీ సోద
 రుడి జీవితం నేటితో పరిసమాప్తమవుతుంది.
 ఒక్కసారి కన్నులార చూసుకో. ఆ ప్రేతకోసం
 శ్రాద్ధదానాలు పూర్తిచేయించు. నా భర్తలయి
 దుగురిలో ఒకానొక మహావీరుడున్నాడు. వాని
 ముందు ఈ భూమండలంలోని ఏ ప్రాణి నిలబడదు.
 ఒక్కరాత్రిలో ఈ ప్రపంచాన్ని ధ్వంసం చేయ

తాం నిఃశ్వస్యాబ్రవీత్ కృష్ణాజానంతీనామపృచ్ఛసి
 భ్రాతేత్వంమామనుప్రేష్య కిమేవంత్యం వికత్థనే.
 కీచకో మావధీత్ తత్ర సురాహారీం గతాం తవ
 సభాయాం వశ్యతో రాజ్ఞో యదైస విజనే ఐనే.
 ఘాతయామి సుకేశాంతే కీచకం యది మన్యసే
 యోఽసౌత్వాంకామసమృత్తో నుగ్ధభామవమన్యతే
 అన్యే చైనం వధివృంతి యేమాహాగః కరోతి సః
 మన్యే చైవాద్యసన్యక్తం యమలోకిం గమిష్యతి
 భ్రాతృఃప్రయచ్ఛత్వీతి జీవశ్రాద్ధంత్యేమద్యవై
 సుదృష్టంకురువైచైనం నాసూన్ మన్యే ఫరిష్యతి.
 తేనాం హి మమ భర్త్యుణాం పంచానాం ధర్మ
 చారిణాం

ఏకో దుష్టస్త్వోఽత్యథం బలే చావతీమో భువి
 నిర్మలఃప్రమిమం గోకిం కుర్యాత్ క్షిప్తో నిశా
 మిహం
 నచసంక్రుద్యతేతావద్గంధర్వకామరూపశర్క్.
 గలడు. ఆయన కామరూపధరుడు - అని పలికి
 దుఃఖంతో వెళ్ళిపోయింది. సుదేష్టతో గాలు
 అంతఃపురస్త్రీ లెందరో ఆమె ననుసరించినా
 ద్రౌపది ఆహారనిద్రాస్నానాలను గ్రహించలేదు.
 సుష్టాత్మడయిన కీచకుడు ద్రౌపదిని పరా
 ధవించి ఘోర దుఃఖసాగరంలో మునిగిపోయాడు.
 జనమేజయ మహారాజా! ఆనాడు సైంధవుడు
 తనను పరాధవించినప్పుడు దుస్సల సాభాగ్యం
 కోలుపోతుందని ద్రౌపది శపించకుండా విడిచి
 పెట్టింది. నేడు కీచకుని తిరస్కారాన్ని ఆమె
 సహించలేదు - అని చెప్పగా కీచకుని గురించిన
 వివరాలు చెప్పమని జనమేజయుడు వైశంపాయ
 నుని కోరగా - మహారాజా! క్షత్రియపురుషునికి
 బ్రాహ్మణస్త్రికి ప్రభవించినవాడు సూతనామంతో

సుదేష్టామేవముక్త్యాతు సైరంధ్రీదుఃఖమోహితా
కీచకస్య వధార్థాయ ప్రతదీక్షాముపాగమత్.

అభ్యర్థితా చ నారీభిర్యనితా చ సుదేష్టయా
స చ స్నాతి స చాశ్నాతి సపాంశూన్ పరిమాన్జతి
రుధిర్గ్లగ్నవదనా బభూవ రుదితేక్షణా
తాం తథా శోకసంతప్తాం దృష్ట్వా ప్రయదితాం

ప్రియః

కీచకస్య వధం సర్వా మనోభిశ్చ శంశంసిరే
అహా! దుఃఖతరం ప్రాప్తా కీచకేన పదా హతా
పతివ్రతా మహాభాగా ద్రాపదీ యోషితాం నరా
దూశలాం మానయంతీ యా భర్తృశాం భగినీం

శుభాం

నాశవత్ సింధురాజం తం బలాత్కరేణవాహితా
కిమర్థం ధర్మణం ప్రాప్తా కీచకేన దురాత్మనా
నాశవత్ తం మహాభాగ కృష్ణా పాదేన తాడితా
తేజోరాశిరియం దేవీ ధర్మజ్ఞా సత్యవాదినీ
కేశవతే పరామృష్టా మర్షయిష్యత్యశక్తవత్
వైతత్ కారణమల్పంహి శ్రోతుకామోఽస్మి సత్రమ
కృష్ణాయాస్తు పరిక్లేశాన్మనోమేదూయతే భృశం

వ్యవహరింపబడతాడు. ఈ విధమయిన ప్రతిలోమ
జాతులలో సూతులకు ద్విజత్వం ప్రాప్తిస్తుంది.
బ్రాహ్మణోచితకర్మ లాచరించే వీరు రథకారు
లని పిలవబడతారు. ఐతే వీరు త్మత్రియులకంటె
దిగవగానూ వైశ్యులకంటె ఒక శ్రేణి పైనా
ఉంటారు. పూర్వంలో రాజులకు సూతపంశా
లలో వైవాహికబంధా లుండేవి. అయినా రాజ
శబ్దంతో పిలువబడ్డ సూతుడు కనిపించడు.

ఈ సూతులలో కొందరు రాజుల నాశ్ర
యించి రాజ్యాలు సంపాదించారు. వారిని సూత
రాజులని పిలిచేవారు. అటువంటి వారిలో కేక

కస్య వంశే సముద్భూతః స చ దుర్గలితో మునే
బలోన్మత్తః కథంచానీచ్ఛాన్మలోమా తస్యస్యకీచకః
త్వమక్తోయమనుప్రశ్నః కురూణాం కీర్తివర్ధన
ఏతత్ సర్వం తథా వక్ష్యే విస్తరేణైవ పార్థివ.

బ్రాహ్మణ్యాం త్మత్రియాజ్ఞాతః సూతో భసశిష్యుః
ప్రాతిలోమ్యేన జాతానాం స హ్యేతో ద్విజవపశు
రథకారుమతీమం హి క్రియాయుక్తం ద్విజస్యనాం
త్మత్రియాదనగం వైశ్యాద్ విశిష్టమితి చక్రతే
సహ నూతేన సంబంధః కృతపూర్వో సకేశ్వరైః
తథాపి ధైర్యహీనా రాజశబ్దో న లభ్యతే.

తేమాంతుసూతవిషయః సూతానాం నామతః కృపాః
ఉపజీవ్య చ యత్ త్మత్రం లబ్ధం నూతేన తత్ పురా
సూతానామధిహారాజా కేకయో నామ నిశ్రుతః
రాజకన్యాసముద్భూతః సారధ్యేనుపమోఽ

భవత్

పుత్రాస్తస్య కురుశ్రేష్ఠ మాలవ్యాం జజ్ఞిరే తదా
తేమామతిబలో జ్యేష్ఠః కీచకః సర్వతో ప్రభో
ద్వితీయాయాం తు మాలవ్యాం చిత్రా చిత్రా
హ్యవరజాభవత్

యుడు సూతులకు అధిపతి. వాడు త్మత్రియస్త్రీకి
ప్రభవించాడు. కేకయులు సారధ్యంలో అనుప
ములు. వానికి మాళవియందు ప్రభవించినవాడు
కీచకుడు. వాడు మహాబలిష్ఠుడు. కేకయుని ద్వితీయ
పత్నికి చిత్ర అనే పేరుగల ఆడపిల్ల కలిగింది.
ఆమెనే సుదేష్ట అని పిలిచేవారు. కీచకు లందరికీ
ఈమె ఒక్కతెయే సోదరి. ఈ సుదేష్టయే విరటుని
పట్నమహిషి. విరటుని ప్రథమపత్ని అయిన కోసల
రాజపుత్రి శ్వేత మరణించిన అనంతరం విరటు
డీమెను భార్యగా గ్రహించాడు. సుదేష్టకు ఉత్త
రుడు ఉత్తర అనే బిడ్డలు కలిగారు. కీచకుడు

తాంసుదేష్టేతివై ప్రాహుర్విరాటమహిషీంప్రియాం
తాం విరాటస్యమాత్స్యస్య కేకయఃప్రదదాముదా
సురదాయాం సుతాయాం తు కాసల్యాం శ్వేత
మాతరి

నూదేష్టాం మహిషీం లబ్ధ్యా రాజా

దుఃఖమపానుదత్

ఉత్తరం చోత్తరాం చైవ విరాటాత్ పృథివీపతే
సుదేష్టా సుషువే దేవీ కైకేయీ కలవృద్ధయే
మాత్స్యస్యసుశాం రాజన్ కీచకస్తామనిందితాం
సదా పరిచరన్ ప్రీత్యా విరాటే న్యవసత్ సుఖ
భ్రాతరస్తస్య విక్రాంతాః సర్వే చ తమనువ్రతాః
విరాటస్యైవ సంహృష్టా బలం కోశం చ వర్ధయన్.
కాలేయానామదై తేయాః ప్రాయశోభువివిశ్రుతాః
జజ్ఞిరే కీచకా రాజన్ బాణో జ్యేష్ఠస్తతోఽధవత్.
స హి సర్వాశ్రుసంపన్నో బలవాన్ భీమవిక్రమః
కీచకో నష్టమర్యాదో బభూవ ధయదో నృశాం
తం ప్రాప్య బలసమ్మత్తం విరాటః పృథివీపతిః
జిగాయ సర్వాంశ్చరిపూన్ యథేంద్రోదానవానివ
మేఖలాంశ్చత్రిగర్తాంశ్చ దశార్ణాంశ్చకశేరుకాన్

సుదేష్టనుచేరి మత్స్యదేశంలో మహారాజును
సేవిస్తూ కోశాగారాన్ని సేనాబలాన్నీ వృద్ధి
చేశాడు అందుచేత విరటునికి వానిమీద ప్రీతి
మొండు ప్రభాకులయిన కాళేయ రాక్షసులే
కీచకులుగా భూమండలంలో పుట్టారు. వారిలో
పెద్దవాడయిన బాణుడు వివిధశస్త్రాస్త్ర విదుడయి
భయంకర పరాక్రమంతో అధర్మమార్గానచరిస్తూ
జీచకనామంతో ప్రవర్తిస్తున్నాడు. విరాటుడు
ఈ కీచకుని సహాయంతోనే మేఖల త్రిగర్త
దశార్ణ కశేరు మాలేవ యవన పులింద కోసల
కాశీ అంగ వంగ కళింగ తంగళ పరతంగళ

మాలవాన్ యవనాంశ్చైవ పులిందాన్

కాశీకోసలాన్

అంగాన్ వంగాన్ కళింగాంశ్చ తంగలాన్

పరతంగలాన్

మలదాన్ నిషధాంశ్చైవతుండికేరాంశ్చకోంకలాన్
కరదాంశ్చ నిషిద్ధాంశ్చ శివాన్దుశ్చిల్లి కాంస్తథా
అన్యే చ బహవః సూరాః నానాజనపదేశ్వరాః
కీచకేన రణే భగ్నా న్యద్రవంత దిశో దశ.

తమేవం వీర్యసంపన్నం నాగాయుతబలం రణే

విరాటస్తత సేనాయాశ్చకార పతిమాత్మనః.

విరాటభ్రాతరశ్చైవ దశ దాశరథోపమాః

తే చైనానిన్యనర్తంత కీచకాన్ బలవన్తరాన్.

ఏవంవిధబలోపేతాః కీచకాస్తే న తద్విధాః

రాజ్ఞః శ్యాలామహాత్మానో విరాటస్యహితైషిణః

ఏతత్ తే కథితం సర్వం కీచకస్య పరాక్రమం

ద్రౌపదీ న శశాపైసం యస్మాత్ తద్గదతః శ్రుణు

క్షురతీత తపః శ్రోధాదృషయో న శపంతి హి.

జానంతి తద్ యథాతత్త్వం పాంచాలీన శశాప తం

క్షమాధర్మఃక్షమాదానంక్షమాయజ్ఞఃక్షమాయుతః

మలద నిషధ తుండి కేర కోంకణ కరద శివ

దుశ్చిల్లి కాదిజనపదాలనూ రాజ్యాధీశులనూ పరా

జతులను చేశాడు. కీచకునికి దశసహస్ర గజబల

ముంది. అందుచే వానినే విరటుడు తన సైన్యాధి

పతిగా నియోగించుకున్నాడు. విరటసోదరులు

పదిమంది శ్రీరామునివలె శోభిల్లేవారు. వీరు

కూడా కీచకుని వాని సోదరులనూ అనుసరిస్తూ

విరటుని శ్రేయస్సు కోశేవారు

జనమేయజయ మహారాజా! ద్రౌపది కీచ

కుని ఎందుచేత శపించలేదనికదా నువ్వు ప్రశ్నిస్తు

న్నావు! శ్రోధంవల్ల తపోబలం నశించిపోతుంది.

క్షమాసత్యంక్షమాశీలం క్షమాకీర్తిః క్షమాపరం.
క్షమాపుణ్యం క్షమాతీర్థం క్షమాసర్వమితి శ్రుతిః
క్షమావతామయంలోకః పరశ్చైవ క్షమావతాం
ఏతత్సర్వం విజానంతీ సా క్షమామన్వపద్యత.
భర్తృణామతమాజ్ఞాయక్షమిణాంధర్మచారిణాం
నాశపత్ తం విశాలాక్షీ సతీ శక్తాపి భారత.

సాండవాంశ్చాపితేసర్వేద్రాపదీంః పేక్ష్యదుఃఖతాః
క్రోధాగ్నినా వ్యదహంత తదా కాలవ్యపేక్షయా.
అథ భీమోమహాబాహుః సూదయిష్యంస్తుకీచకం
వారిణో ధర్మపుత్రేణ వేలయేన మహాదధిః.
సంధార్య మనసా రోషం దివారాత్రం వినిఃశ్వసన్
మహానసే తదాకృచ్ఛాత్ సుష్వాపరజనీంచతాం.

పది హేడ వ అధ్యాయం

సా హతా సూతపుత్రేణ రాజపత్ని యశస్వినీ
వధం కృష్ణా పరీష్పంతీ సేనావాహస్య భామినీ
జగామావాసమేవాథ సా తదా ద్రుపదాత్మజా
కృత్వా శౌచం యథాన్యాయం కృష్ణా సా తను
మధ్యమా.

కిం కరోమి క్వగచ్ఛామి కథం కార్యం భవేన్నమ
ఇత్యేవం చింతయిత్వాసాభీమం వై మనసాగమత్
నాన్యః కర్తాఋతేభీమాన్మమాద్యమనసః ప్రియం
తత ఉత్థాయ రాత్రౌ సా విహాయ శయనం స్వకం
ప్రాదవన్నాథమిచ్ఛంతీ కృష్ణా నాథవతీ సతీ
భవనం భీమసేనస్య క్షీప్రమాయతలోచనా
దుఃఖేన మహతా యుక్తా మానసేన మనస్వినీ

గాత్రాణి వాసవీ చైవ ప్రతౌశ్య సలిలేన సా
చింతయామాస రుదతీ తస్య దుఃఖస్య నిర్ణయం.
అందుచేతనే మహర్షులు ఎవరినీశపించరు. ద్రౌపది
కూడా తన శపశ్చక్తిని వృథా చేయడలచుకోలేదు
సత్యధర్మదాన యజ్ఞ యశశ్శీలాలకు మించినది
క్షమ. పుణ్యక్షేత్రాలతో ఉపమింపదగ్గది, వివిధ
తీర్థాలతో పోల్చదగినది క్షమయేనని శ్రుతి ఘోషి
స్తోంది. క్షమావంతులకే ఇహపరాలలో ఉత్తమ
గతులు కలుగుతాయని ఎరిగిన ద్రౌపది క్రోధంతో
వారిని శపించలేదు. ద్రౌపది దురవస్థను కన్ను

లారచూసి కూడా సాండవులు సమయసానకా
శాల కోసం ఎదురు మాస్తూ ఉండిపోయారు భీము
డప్పుడే ఉద్యుక్తుడయ్యాడు కాని, ధర్మరాజు
వానిని నిరోధించాడు అయినా భీముని క్రోధ
బ్వాలలు చల్లారలేదు ఈతొక్కన త్రాచులా
బుసలు కొడుతూ ఆ రాత్రి వాకశాలలో నిద్రి
స్తున్నాడు.

పది హేడ వ అధ్యాయం

దండతాడిత భుజంగంవలె కీచక పరా
భూతమైన ద్రౌపది ఆ మూర్ఖుని హరించడానికి అవ
సరమయిన మార్గాలను అన్వేషిస్తూ తన వాస
స్థలంచేరి, స్నానంచేసి శుచియై విచారిస్తూండగా
భీమసేను దామె మనసులో మసలినాడు. తన

ఊహ సక్రమంగా ఫలించాలంటే భీముడే కార్య
రంగంలోకి దిగాలని నిశ్చయించుకొని విచారగ్రస్త
హృదయంతో ద్రౌపది భీముడు శయనించిన
స్థలానికి పోయి - భీమసేనా! నన్ను పరాభవించి
దోషిగా చెయ్యడానికి ప్రయత్నించిన ఆ దుష్టుడు

తస్మిన్ జవతి పాపిష్ఠే సేనావాహే మమ ద్విషి.
తత్కర్మ కృతవానద్య కథం నిద్రాం నిషేవసే
ఏవముక్త్యాధ తాం శాలాం ప్రవినేశ మనస్విసి.
యస్యాం భీమస్తథా శేతేమృగ రాజ ఇవ శ్వసక
తస్యా రూపేణ సా శాలా భీమస్య చ మహాత్మనః
సమూర్జితేవ కౌరవ్య ప్రజన్వాళ చ తేజసా
సా లై మహానసం ప్రాప్య భీమసేనం శుచిస్మితా
సర్వశ్వేతేవ మాహేయా వనే జాతా త్రిహాయణీ
ఉపాతిష్ఠత పాంచాలీ వాసితేవ నరర్షభం.
సా లతేవ మహాశాలం పుల్లం గోమతితీరజం
పరివ్యజతి పాంచాలీ మధ్యమం పాండునందనం.
బాహుభ్యం పరిరభ్యైసం ప్రాబోధయదనిందితా
సింహం సుప్తం వనే దుగ్ధే మృగరాజవధూరివ.
భీమసేనముపాల్లివృద్ధ స్తినీవ మహాగజం
వీణేవ మధురాలాపా గాంధారం సాధు మూర్ఛతీ
అభ్యభాషత పాంచాలీ భీమసేనమనిందితా.
ఉత్తిష్ఠత్తిష్ఠ కిం శేషే భీమసేన యథా మృతః

నామృతస్య హి పాపీయా భార్యామాలభ్యజవతి
స సంప్రహాయ శయనం రాజపుత్రా ప్రబోధితః
ఉపాతిష్ఠత మేఘాభః పర్యంకే సోపసంగ హే.
అధాబ్రవీద్ రాజపుత్రీం కౌరవ్యో మహిషీం
ప్రియాం

కేనస్యాథేన సంప్రాప్తా త్వరితేవ మహూంతిసం,
న తే ప్రకృతిమాన్వన్యః కృశా పాండుశ్చలత్యసే
ఆచత్య పుశేషేణ సర్వం విద్యామహం యథా.
సుఖం యదివానుఃఖం దేవస్యం వాయదివా ప్రియం
యథావత్ సర్వమాచక్ష్య శ్రుత్వా జ్ఞాస్యామి
యత్ తుమం..

అహమేవ హి తే కృష్ణే విశ్వాస్యః సర్వకర్మసు
అహ మాప త్సుచాపిత్యాం మోక్షయామి
పునఃపునః
శీఘ్రముక్త్యా యథాకామం యత్ తే కార్యం
వివక్షితం
గచ్ఛ వై శయనాయైన పురానాన్యేన బుధ్యతే.

జీవించి ఉండగా నీకు నిద్ర ఎలా పడుతోంది- అని
పలికింది.

గుహలో నిద్రించే సింహంలా భీముడు
ఉచ్చాస నిశ్వాసాలతో నిద్రిస్తూనే ఉన్నాడు.
గోమతీనదీతీరంలోని లత సాలవృక్షాన్ని ఆలింగనం
చేసికొన్నట్లు పాంచాల రాజనందిని భీముని
గాఢంగా కొగిలించుకొని భుజం తట్టి గాంధార
స్వరంతో భాషిస్తూ మేలుకొలుపుతోంది.

భీమసేనా ! ఇంకా నిద్రపోతున్నావా ? నీ
వంటి ఉత్తమ పురుషుడు జీవించి ఉండగానే నీ

భార్యకు అవమానం జరిగింది. పరాభవించిన
వాడింకా బ్రతికున్నాడు. అయినా నీకు నిద్ర ఎలా
పడుతోంది ? - అనగా భీముడు లేచి చేవీ ! ఇంత
శీఘ్రంగా నా దగ్గరకు రావడానికి కారణమేమిటి ?
నీ శరీరం కాంతి విహీనంగా కనిపిస్తోందే ! - ముఖం
వివర్ణమై ఉన్నది. నీకు కలిగిన కష్టమేమిటో చెబితే
వారిస్తాను. నీ కోసం అసాధ్యాలు కూడా సాధ్యం
చేయగలను ! కావలసిన కార్యమేమిటో చెప్పి
వేళ్ళివో - అన్నాడు.

పదునెనిమిదవ అధ్యాయం

సా లజ్జమానా భీతా చ అధోముఖముః తతః
 నోవాచ క్లిందిద్యచనం బాష్పదూషితలోచనా.
 అథాబ్రవిద్ భీమవరాక్రమో బలీ
 వ్యకోదరః పాండవముఖ్యసమ్మతః
 ప్రబ్రూహి కిం తే కరవాణి సుందరి
 ప్రియం ప్రియే వారణభేలగామినీ.
 అశోచ్యత్వం కుత స్తస్య యస్యా భర్తా యుధిష్ఠిరః
 జానన్ సర్వాణిదుఃఖాని కింమాంత్వం పరిపుచ్చసి
 యన్మాం దాసీప్రవాదేన ప్రాతికామీతదానయత్
 సభాపరివదో మధ్యే తన్మాం దహతి భారతి.
 శ్చత్రియైస్తత కర్ణాద్వైద్యప్తా దుర్యోధనేన చ
 శ్వశురాభ్యాం చ భీష్మేణ విదురేణ చ ధీమతా

ద్రోణేన చ మహాబాహో కృపేణ చ పరంతశే
 సాహంశ్వశురయోర్మధ్యేభ్రాతృమధ్యేచపాండవ
 కేశే గృహీత్వైవ సభాం నీతా జీవతి వై త్వయి
 పార్థివస్య సుతా నామ కా ను జీవతి మాద్యశీ
 అనుభూయేద్దశం దుఃఖమన్యత్ర ద్రౌపదీం ప్రభో
 వనవాసగతాయాశ్చ సైంధవేన దురాత్మనా
 పరామర్శోద్వితీయో వై సోఘముత్సహతే శుకా
 పద్భ్యాం పర్యచరం చాహం దేశ్శా విషమ
 సంస్థితాన్
 దుర్గాస్సప్రవాపదసంక్రీణాం స్వయి జీవతి పాండవ.
 తతోఽహం ద్వాదశే వక్షే వన్యమూలఫలాశనా
 ఇదం పురమనుస్రాస్తా సుదేష్టాపరిచారికా.

పదునెనిమిదవ అధ్యాయం

బ్రౌట బౌట కన్నీరు విడుస్తూ ఏమీ
 మాట్లాడకుండా భయభీతచిత్తంతో ద్రౌపది
 కూర్చుండిపోగా భీముడు - ఇప్పుడు నీకు ఏం
 కావాలో చెప్పు. అది తక్షణం నెరవేరుస్తాను -
 అన్నాడు. భీమసేనుని అనునయ వాక్యాలు విని
 ద్రౌపది కొంత తేరుకొని - యుధిష్ఠిరునివంటి
 ధర్మపురుషునికి భార్యనై ఉండి విచారంతో క్రుంగి
 క్రుశించడం మంచిది కాదు. నా బాధకు కారణం
 తెలిసి ఉండి కూడా ఎందుకు మళ్ళీ అడుగుతావు.
 కురుసభామధ్యంలో దుష్ట దుశ్శాసనుడు నా శిరో
 జాలు పట్టి ఈడ్చుకొని వచ్చినప్పుడు దుర్యోధ
 నుడు చేసిన పరాధవం నన్నింకా పీడిస్తూనే ఉంది.
 ఆ మహాసభలో భీష్మ, ద్రోణ, విదుర, కృపాదులు
 కూడా నా దురవస్థను చూస్తూ ఉండి పోయారే
 గాని ఆ దుర్మార్గాన్ని అడ్డుకోలేక పోయారు. కపట

ద్యూతంలో మిమ్ము ఓడించి నన్ను అవమానిం
 చారు. అటువంటి దుఃఖాన్ని అనుభవించడానికి
 ఈ ద్రౌపదరాజనందిని అర్హురాలేనా? వనవాస
 కాలంలో దుర్యోధన సోదరి అయిన దుస్సల భర్త
 సైంధవుడు నన్నవమానించాడు. అది కూడా
 సహించాను. మీరందరూ బ్రతికి ఉండగా, నేను
 అరణ్యాలలో పాదచారినై చరిస్తూ కండమూల
 ఫలాలే ఆహారంగా తీసికొంటూ జీవించవలసి
 వచ్చింది. ఎలానో ఆ పండ్లెండేండ్లు గడిచాయి.
 ఇప్పుడివిరాటనగరంలో సుదేష్టకు దాసిగా ఉండ
 వలసి వచ్చింది. మీరందరూ బ్రతికి ఉండగా నే
 నిక్కడి చక్రవర్తికి చందనానులేపనాలు సమ
 కూర్చవలసి వచ్చింది. అయినా మీ కోసం ఈ
 దుఃఖాని లేక్కచేయడం లేదు.

పాంచాలాసీతుడైన ద్రుపదుని ప్రియ పుత్రి

పరస్మైయముపాతిష్ఠే సత్యధర్మపథస్థితా
గోశీర్షకం పద్మకం చ హరిశ్వామం చ చందనం
నిత్యం పింపే విరాటస్య త్వం జీవతి పాండవ.
సాహం బహూని దుఃఖాని గణయామి న తే కృతే
ద్రుపదిస్యసుతాచాహం ధృష్టద్యుమ్నస్యచానుజా
అగ్నికుండాత్ సముద్భూతా నోర్వాం జాతు
చరామి భోః.

మత్స్యరాజసమక్షం తు తస్య ధూర్తస్య షశ్యతః
కీచకేన పరామృష్టా కా ను జీవతి మాదృశీ.
ఏవం బహువిధైః క్షేత్రైః క్లిశ్యమానాం చ భారత
న మాం జానాసి కౌంతేయ కిం ఫలం జీవశేన మే
యోఽయం రాజ్ఞో విరాటస్య కీచకోనామభారత
సేనానీః పురుషవ్యాఘ్రు శ్యాలుః పరమదుర్మతిః.

కను, మహారథికుడైన ధృష్టద్యుమ్నుని సహోద
రిని, పవిత్రమైన యజ్ఞాగ్నికుండంనుండి ప్రభవించిన
దానను. అంతటి ప్రఖ్యాత చరిత్రగల నేను
ఈ విరాట సభామధ్యంలో జూదరుల ఎదుట కీచక
పాదతాడనానికి లోను కావలసి వచ్చింది. ఇటు
వంటి అవమానాలను ఏ రాజపుత్రియైనా సహించ
గలదా? సహించి జీవించ గలదా? ఇవన్నీ నీకు
తెలియనివి కావు. ఇంకా నేను బ్రతికి ప్రయోజన
మేమిటి? పరమ దుష్టుడైన కీచకుడు విరటుని
శాపమరది. వాడే వీరి సైన్యాధిపతి. వాడు ప్రతి
దినమూ నన్ను చేరి పతిగా గ్రహించ మంటాడు.
వాడి మాటలు నా చెవులకు శూలాలవలె సోకు
తున్నాయి. నా గుండెను బ్రద్దలు చేస్తున్నాయి.
నువ్వు బలిష్ఠుడవనీ, శౌర్య ధైర్య పరాక్రమో
పేతుడవనీ నీతో చెప్పకొని ఇంతగా ఏడుస్తున్నాను.
రేపు నాకు కీచకుడు కనిపిస్తే నేను మరణించి తీర
తాను. జూద ప్రియుడైన నీ అన్నగారి అనాలో

స మాం సైరంధ్రివేషేణ వసంతీం రాజవేశ్మని
నిత్యమేవాహ దుష్టాత్మా భార్యా మమ భవేతివై.
తేనోపమంత్ర్యమాణాయా వధాన్వేణ సపత్నహన్
కాలేనేవ ఫలం పక్వం హృదయం మే విదీర్యతే.
విజానామి తవామర్షం బలం వీర్యం చ పాండవ
తతోఽహం పరిదేవామి చాగ్రతస్తే మహాబల.
యథా యూథపతిర్మత్తః కుంజరః వప్తిహాయనః
భూమానిపతితంబిల్వంపద్యామాక్రమ్యపీడయేత్
తథైవ చ శిరస్తస్య నిపాత్య ధరణీతలే
వామేన పురుషవ్యాఘ్ర మర్ద పాదేన పాండవ
స చేదుద్యంతమాదిత్యం ప్రాతరుథ్థాయ షశ్యతి
కీచకః శర్వరీం వృష్టాం నాహం జీవితుముత్సహే.

చిత కార్యాలనల్ల ఈ విషత్తులు కలుగుతున్నాయి.

రాజ్యసర్వస్వమా! కోల్పోయాయి. అది
చాలక అరణ్యవాసం పణంగా పెట్టి జూదమాడే
వారెవరైనా ఉంటారా!

సహస్ర సువర్ణముద్రికలు పణంగా పెడుతూ
రజత, రత్న, సువర్ణ, వస్త్ర, రథ, గజ, అశ్వ,
యేపాలను ఒడ్డుతూ ఉదయాది అస్తమయ
పర్యంతం నిర్విరామంగా జూదమాడినా ఓడించని
రాజ్యవైభవమే మనది. మహావైభవోపేతయైన
రాజ్యలక్ష్మిని పరించి సింహాసన మధిస్థించిన మన
మహారాజు ద్యూతక్రీడలోలుడ్డవై భవాదిమృతు
డైనాడు. ఆ కర్మఫల చింతనతోనే విచారిస్తూ
కూర్చుంటాడు.

భీమసేనా! ఆయన వేటకు నెమరూంటే
సర్వాంగాలంకృతాలైన పది వేల ఏనుగులూ
అశ్వాలూ ఆయన వెంట సాగేవి. లక్ష బంగారు
రథాలు ఆయన కోసం సిద్ధంగా ఉండేవి. వేటొడ్డి

భాతరం చ విగర్హస్య జ్యేష్ఠం దుర్భ్యుతదేవినం
యస్యాస్మి కర్మణా ప్రాప్తా దుఃఖమేతదనంతకం.
కోహిరాజ్యం షరిశ్యజ్య సర్వస్వం చాత్మనా సహ
ప్రవ్రజ్యయైవ దీప్యేత వినా దుర్భ్యుతదేవినం.
యది నిష్క-సహస్రేణ యచ్ఛాస్యతో సారవద్ధనం
సాయంప్రాతరదేవివ్యదపి సంవత్సరాన్ బహూన్
గుక్మం హిరణ్యం వాసాంసి యానం యుగ్యమ

జావికం

అశ్వాశ్వేతరసంఘాంశ్చ స జాతుశ్చయమావహేత్
సోఽయం ద్యూతప్రవాదేన శ్రియఃప్రత్యవరోపితః
తూష్ణీమాస్తే యథా మూఢః స్వాని కర్మాణి
చింతయన్

దశ నాగసహస్రాణి హయానాం హేమమ్కాలినాం
యం యాంతమనుయాంతీహ సోఽయం ద్యూతేష
జీవతి.

రథాః శతసహస్రాణి నృపాణామమితౌజసాం
ఉపాసంత మహారాజమింద్రప్రస్థే యుధిష్ఠిరం.
పై నికులు ఆయన సేవకోసం నిర్మించేవారు. ఆ
రాజశ్రేష్ఠుని భోజనశాలలో లక్షమంది సుందరీ
మణులు బంగారు పాత్రలతో వడ్డనలు సాగిస్తూ
అతిథి సంతర్పణం చేసేవారు. ఆ రోజులలో
ఆయన సహస్రాధిక సంఖ్యలలో సువర్ణ ముద్రకలు
దానం చేసేవారు. అంతటివాడు ద్యూతాసక్తుడై
సర్వసంపదలూ కోల్పోయి ఘోర విపత్సరంపర
లకులోనై జీవించవలసి వచ్చింది. ఇంద్రప్రస్థంలో-
మణిరత్నాలంకార భూషితులై వందిమాగధులు
మృగుమధుర మంద మనోజ్ఞ స్వరాలతో చాత
స్సాయం సంధ్యలలో కై వారాలు చేసేవారు. వేద
వేదాంగవిమలూ, తపోబలసంపన్నలూ, ఋషులూ
మహర్షులూ మన మహారాజ సభలో ఉచితాసనా

శతం దాసీసహస్రాణాం యస్య నిత్యం మహానసే
పాత్రీహస్తం దివారాత్రమతిథి భోజయంత్యుత.
ఏష నిష్క-సహస్రాణి ప్రదాయ దదతాం వరః
ద్యూతజేన వ్యావర్ధేన మహతా సముపాశ్రితః.
ఏనం హి సర్వసంపన్నా బహువః సూతమాగధాః
సాయంప్రాతరుపాతిష్ఠన్ సౌమ్యప్రమణికుండలాః.
సహస్రమృషయో యస్య నిత్యమాసన్ సభాసదః
తపఃశ్రుణోపసంపన్నాః సర్వకామైరుపస్థితాః.
అష్టాశీతినహస్రాణి స్నాతకా గృహమేధినః
త్రింశద్దాసీక ఏకైకో యాన్ బిభర్షి యుధిష్ఠిరః.
అప్రతిగ్రాహిణాం వై న యతీనామూర్ధ్వరేతసాం
దశ చాపి సహస్రాణి సోఽయమాస్తే సరేశ్వరః.
ఆనృశంస్యమనుక్రోశం సంవిభాగస్తతైవ చ
యస్మిన్నేతాని సర్వాణి సోఽయమాస్తే సరేశ్వరః
అంధాన్ వృద్ధాంస్తథానాథాన్ రాజాధృతిమాన్

సత్యవిక్రమః

సంవిభాగమనా నిత్యమానృశంస్యాద్ యుధిష్ఠిరః
లభిష్ఠించి ధర్మ ప్రసంగాలు చేస్తూండేవారు.
ఎసలై ఎనిమిది వేలమంది బ్రాహ్మణులు ఆయన
ఆశ్రయంలో ఉండేవారు. వారిలో ఒకొక్కరికి
సేవలుచేస్తూ ముప్పైమంది దానదాసీజను లుండే
వారు. సప్రతీగ్రహీతలైన పదివేలమంది ఊర్ధ్వ
రేతసులు ధర్మజుని పోషణలో ఉండేవారు.
దయాపరుమూ, దాశశాలీ, కోమలచిత్తుకు ఐన
మహారాజే ఇటువంటి దురవస్థలపాలు కావలసి
వచ్చింది. బధిర, పంగ్వంధ, మూక, ప్రజలనూ,
అనాఘలనూ పోషించే మహారాజ ఈ నాడు వీర
టుని సేవలో ఉండవలసి వచ్చింది. రాజసభలో
ఆయనను 'కంకా' అని పిలుస్తూంటే నా గుండె
నీరై పోతోంది. ఆ నాడు ఇంద్రప్రస్థంలో వీరు

ఇంద్రప్రస్థే నివసతః సమయే యస్య పార్థివాః
అసౌఖ్యభృతఃసర్వేసోఽద్యావైర్భృతిమిచ్ఛతి.
పార్థివాః పృథివీపాలా యస్యాసన్ వశవర్తినః
స వశే వివశో రాజా పరేషామద్య వర్తతే.
ప్రతాప్య పృథివీం సర్వాం రశ్మిమానివ తేజసా
సోఽయం రాజ్ఞో విరాటస్య సభాస్తారో యుధిష్ఠిరః.
యముపాసంతే రాజానః సభాయామృషిభిః సహ
తముపాసీనమద్యాన్యం పశ్య పాండవ పాండవం.
సదస్యం యముపాసీనం పరస్యప్రియచాదినం

పం దొ మ్మి ద వ అ ధ్యాయం

ఇదంతుతేమహద్దుఃఖంయత్ ప్రవత్యోమి భారత
న మేఽభ్యసూయా కర్తవ్యా దుఃఖాదేతత్
బ్రవీమ్యహం.
నూదకర్ణికి హీనే త్వమసమే భరత్పథ
బ్రువన్ బల్లవజాతీయః కస్య శోకం న వర్ధయే.
పాలించేటప్పుడు ఈ విరటుడు మన సామంతుడు.
అటువంటి సామంతునివద్ద సేవాభావంతో చరించ
వలసివచ్చింది. ఈ భూమండలంలోని రాజేంద్రు
లందరూ ఒకనాడు వీరిని సేవించారు. అటువంటి
వాడు ఈనాడు ఈకొలుపుకూటంలో పరతంత్ర జీవ
నం సాగించవలసి వచ్చింది. సామ్రాజ్యాధిపతులూ,
మహారాజులూ, ఋషులూ, ధర్మజునికీర్తించేవారు.
అది నేడు లేదు సరికదా ఈయనే విరటునికీర్తించ

పం దొ మ్మి ద వ అ ధ్యాయం

భీమసేనా! దుర్భరమైన ఈ దుఃఖాన్ని నీకు
చెప్పుకుంటున్నాను. నీ వంటి మహావీరుడు పాక
శాలలో పదార్థాలు తయారుచేస్తూ విరటునికి సేవ
చేస్తూంటే నా హృదయం దగ్గమైపోతోంది. వల
టుడు భోజనాలు తయారు చేసాడని విరటునికి

దృష్ట్యా యుధిష్ఠిరం కోపో వర్ధతే మానుసంశయం
అతదర్శం మహాప్రాజ్ఞం జీవితార్థేఽభిసంస్థితం
దృష్ట్యా కస్య న దుఃఖం స్యాద్ ధర్మాత్మానం
యుధిష్ఠిరం.

ఉపాస్తే స్వసభాయాయంకృతాన్నివీరవసుంధరా
తముపాసీనమప్యన్యం పశ్య భారత భారతం.
ఏవం బహువిదైర్దుభైః పీడ్యమానామనాథవత్
శోకసాగరమధ్యస్థాం కిం మాం భీమ న పశ్యసి.

సూపకారం విరాటస్య బల్లవం త్వాం విదుర్జనాః
ప్రేవ్యత్వం సమనుప్రాప్తం తతోదుఃఖతరంను కిం
యదా మహానసే సిద్ధే విరాటమపతిష్ఠసి
బ్రువాణో బల్లవః సూదస్తదా నీదతి మే మనః.
వలసి వచ్చింది. ఈ పరిస్థితులు చూస్తూంటే నా
క్రోధాగ్నిజ్వాలలు మరి ప్రజ్వలిస్తున్నాయి. ఈ
స్థితిలో మీకు దుఃఖం కలగడం లేదా! భూమం
డలాధీశుల శిరస్థగిత మణిమయకిరీటాలు ఈ మహా
రాజు పాదాలమీద వ్రాలేవి. అటువంటివాడు ఈ
సామాన్యుడైన విరటుని కొలువులో దీనదశ ననుభ
విస్తే నాకు దుఃఖం ముంచుకొస్తోంది - అంది.

వార్త వెడతూంటే నా గుండె మండిపోతోంది.
ఈరాజుకీ, వీరి పరివారానికీసంతోషంకలిగించడం
కోసం మదించిన ఏనుగులతో నువ్వు యుద్ధం
చేస్తూంటే నేను శోకంతో కుమిలి పోతున్నాను.
అంతఃపుర స్త్రీల ఆనందంకోసం సింహలతో నువ్వు

యదా ప్రహృష్టః సమాత్ త్వాం సంయోధ
యతి కుంజరైః.

హసంత్యంతఃపురే నార్యో మను తూర్ద్విజతేమనః
శార్దులైర్దహిషైఃసింహైరాగారేయోధ్యసేయదా
కైకాయాః ప్రేక్షమాణాయాస్తదా మే కశ్యపం
భవేత్.

తత ఉత్థాయ కైకేయీ సర్వాస్తాః ప్రత్యభాషత
ప్రేష్యాః సముత్థితాశ్చాపి కైకేయాం తాః
ప్రియోబ్రువన్.

పేష్య మామనవద్యాంగీం కశ్యపోపహతామివ
స్నేహాత్ సంవాసజాద్ ధర్మాత్ సూదమేషా
శుచిస్మితా.

యోధ్యమానం మహావీర్యమియం సమనుశోచతి
కశ్యాణదూశాపైరంధ్రీ బల్లవశ్చాపి సుందరిః.

స్త్రీణాంచి త్తంచదుశ్జేయం య క్షరూపాచమేమత్తై

పైరంధ్రీ ప్రియసంవాసాన్నిత్యం కరుణవాదినీ.

అస్మిన్ రాజకులే చేమా త్యుకాలనివాసినౌ

ఇతి బ్రువాణ వాక్యాని సా మాం నిత్యమతర్జయత్

క్రుధ్యతీంమాంచసంప్రేక్ష్య సమశంతతమాంత్యయి

పోరాడుతోంటి నా మనస్సు వికలమై పోతోంది.

అటువంటి సమయాలలో సుదేష్టాదేవి నన్ను

చూసి నీకూ నాకూ ఏదో సంబంధం ఉన్నదేమో

అని దానీజనంజో పలికింది. ఇదివర కొకసారి

ధర్మరాజు ప్రసంగిస్తూండగా నే నక్కడే నిలబడి

శ్రద్ధగా ఆలకించిన విషయాన్నికూడా ఈమె కెలికి

వారిజో చెప్పింది. నువ్వు సింహాలతో ఏనుగులతో

పోరాడుతూన్నప్పుడు ఈ రాజ్యాంలో మనుష్యు

లకూ పశువులకూ తేడాలేదు - అని నే నన్న

మాటలు ఆ దానీలకుకూడా శంకాశ్చర్యాలు కలి

గించాయి. వారి ప్రసంగాలూ, నీ కష్టాలూ, నన్ను

తస్యాం తథా బ్రువత్యాం తు దుఃఖం మాం
మహదావిశత్.

త్వయ్యేవం నిరయం ప్రాప్తే భీమే భీమపరాక్రమే
శోకేయాధిష్ఠిరే మగ్నా నాహం జీవితముత్సహే
యః సదేవాన్ మనుష్యాంశ్చ సర్వాంశ్చైకరథో
బజయత్

సోఽయంరాజ్ఞోవిరాటస్యకన్యానాంసర్వకోయువా
యోఽతర్పయదమేయాత్మాఖాండవేజాతవేదసం
సోఽన్తఃపురగతః పార్థకూపేఽగ్నిరివ సంవృతః.

యస్మాత్ భయమమిత్రాణాంసదైవపరుషృభాత్
స లోకపరిభూతేన వేషేణాస్తే ధనంజయః.

యస్య జ్యాయేషశిసౌ బాహూ పరిఘసంనిభౌ

స శంఖపరిపూర్ణాభ్యాం శోచన్నాస్తే ధనంజయః

యస్య జ్యాలనిర్ఘోషాత్ సమకంపంతి శత్రవః

ప్రియో గీతస్వసం తస్య ముదితాః పర్యుపాసతే.

కిరీటం సూర్యసంకాశం యస్య మూర్ధస్యశోభత

వేణీ విశ్రుతకేశాంతః సోఽయమద్యధనంజయః.

తం వేణీశ్రుతకేశాంతం భీమధన్వాసమర్జునం

కన్యాపరివృతం దృష్ట్వా భీమ సీదతి మే మనః.

విచార సాగరంలో ముంచుతున్నాయి. ఈ

దుఃఖాన్ని ధర్మరాజు ఎలా సహిస్తున్నాడో అర్థం

కావడం లేదు. దేవదానవులు ఏకమైవచ్చినా నిల

బెట్టి నిర్జించగల అర్జునుడు ఈ విరటుని పిల్లలకు

స్వత్యం నేర్పవలసి వచ్చింది. ఖాండవవనాన్ని

అగ్నికి ఆతిధ్యమిచ్చిన గాండీవి బృహన్నలా

రూపంతో గాజులు తొడుక్కొని వీరి అంతః

పురంలో రహస్యంగా బ్రతుకవలసి వచ్చింది. 'ధను

ష్ఠంకారతో శత్రువీరుల హృదయాలను దద్దరిల్ల చేసే

అర్జునుడు ఈ అంతఃపుర స్త్రీల ఆనందంకోసం

త్రావ్యగీతాలు ఆలాపించవలసి వచ్చింది. సూర్య

యస్మిన్నస్థాని దివ్యాని సమస్తాని మహాత్మాని
ఆధారః సర్వవిద్యానాం స ధారయతి కుండలే.
స్పష్టం రాజసహస్రాణి తేజసాప్రతిమాని వై
సమరే నాభ్యవర్తంత వేలామివ మహాన్లవః.
సోఽయం రాజ్ఞో విరాటస్య కన్యానాం సర్వకోయవా
ఆస్తే వేషప్రతిచ్ఛన్నః కన్యానాం పరిచారకః.
యస్య స్థ రథభూషేణ సమకంపతి మేదిసి
సపర్వతవనా భీమ సహ స్థావరజంగమా.
యస్మిన్ జాతే మహాభాగే కుంత్యాః శోనో

వ్యసశ్యత.

స శోచయతి మామద్య భీమసేన తవానుజః
భూషితం తమలంకారైః కుండలైః పరిహాటకైః
కంబుపాణినమూయాతం దృష్ట్వా నీదతి మే మనః
యస్య నాస్తి సమో వీర్యే కశ్చిదుర్యావంధనుద్ధరః
సోఽద్య కన్యాపరివృతో గాయన్నాస్తే ధనంజయః
ధర్మే శౌర్యే చ సత్యే చ జీవలోకస్య సమృతం
స్త్రీవేషవికృతం పార్థం దృష్ట్వా నీదతి మే మనః
యదా హ్యేవం పరివృతం కన్యాభిర్దేవరూపిణాం
ప్రభిన్నమివ మాతంగం పరికిర్ణం కరేణుభిః.
మత్స్యమగ్రపతిం పార్థం విరాటం సముపస్థితం
సదృశ తేజంతో వెలిగే కీరీటంతో భాసించే గాంధీవి
జడ వేసుకొని స్త్రీలమధ్య మెలగవలసి వచ్చింది.
వీరాధివీరులను ఓడించి వన పర్వత ప్రాంతాలలో
రథాన్ని సాగిస్తూ ఆ ఘోషతో శత్రువులను గజ
గజ లాడించే అర్జునుడు స్త్రీ వేషం ధరించి
నాట్యం చేస్తూంటే నా మఃఖం పొంగిపొర్లుతోంది.
ఇంద్ర, వరుణ, వాయు, బ్రహ్మ, ఆగ్నేయాది అస్త్రా
లతో అగ్నిని తృప్తిపరచిన ఆ మహారథికుని స్థితి
చూపించితి స్తున్నాను. నివాతకవచ కాలకేయాది
భయంకర రాక్షసులను హతమార్చిన అర్జునుని

వశ్యామి తూర్యమధ్యస్థం దిశో నశ్యంతి మే తదా
నూనమార్యా స జానాతి కృచ్ఛం ప్రాప్తం
ధనంజయం
అజాతుశత్రుం కౌరవ్యం మగ్నం దుర్ద్యుతదేవిః
ఐంద్రవారుణవాయువ్యభాహ్మగేఽయైశ్చ
వైష్ణవైః
అగ్నిం సంతర్పయన్ పార్థః సర్వాంశ్చైకరథోఽ
జయత్

దివ్యైరస్త్రైరచింత్యాత్మావర్వశత్రునిబన్ధనః
దివ్యం గాంధర్వమస్త్రం వాయువ్యమధవైష్ణవం.
బ్రాహ్మంపాశుపతంచైవ స్థూణాకర్ణంచదర్శయన్
పౌలోమాన్ కాలకేయాంశ్చ ఇంద్రశత్రూన్
మహాసురాన్.

నివాతకవచైః పార్థం ఘోరానేకరథోఽజయత్
సోఽన్తఃపురగతః పార్థః కూపేఽగ్నిరీవ సంవృతః
కన్యాపురగతం దృష్ట్వా గోమేష్యివ మహర్షభం
స్త్రీవేషవికృతం పార్థం కుంతీం గచ్ఛతి మే మనః
తథాదృష్ట్వా యవీరూంసం సహదేవం గవాంపతిం
గోషుగోవేషమూయాంతం పాండుభూతాస్మిభారత
సహదేవస్యవృత్తాని చింతయంతీ పునఃపునః

స్థితి ఎలాఉందో చూసావా ?

సహదేవుడు గోపాలకుడుగా గొల్లవేషం
ధరించి చరిస్తూంటే నా శరీరం కంపిస్తోంది. సాప
రహితుడూ, సత్యపరాక్రమోపేతుడూ, సదాచార
శీలసంపన్నుడూ అయిన సహదేవుని గోపాలక
స్థితితో చూస్తే నా గుండె శోకంతో నిండి
పోతోంది. ఆ సహదేవుడు మధురబాషి, లజ్జా
శీలుడు, ధర్మతత్పరుడు, నాకు వానిపై అమిత
ప్రేమ అని వనవాసానికి వచ్చేముందు మా అత్త
గారు కుంతీదేవి నాతో ఇంకా ఇలా చెప్పింది:

న నిద్రమభిగచ్ఛామిభీమసేన కుతో రతిం.

నవిందామిమహాబాహూ సహ దేవస్యదుష్కృతం
యస్మిన్నేవంవిధం దుఃఖం ప్రాప్నుయాత్ సత్య
విక్రమః

దూయామి భరతశ్రేష్ఠ దృష్ట్వా తే భ్రాతరంపియం
గోషు గోవృషసంకాశం మత్స్యేవాభినివేశితం.

సౌరభం రక్తనేపథ్యం గోపాలానాం పురోగమం
విరాటమభినందంతమథ మే భవతి జ్వరః.

సహదేవం హి మే వీర నిత్యమార్యా ప్రశంసతి
మహాభిజనసంపన్నః శీలవాన్ వృత్తవానితి.

ప్రీనిపేవో మధురవాక్ ధార్మికశ్చ ప్రియశ్చ మే
స తే-రణ్యేషు వోహవ్యో యాజ్ఞసేవీక్షపాస్వపి.

సుకుమారశ్చ శూరశ్చ రాజానం చాప్యనువ్రతః
జ్యేష్ఠాపచాయువం నీరంస్యయంపాంచాలిభోజమేః
ఇత్యువాచ హి మా కుంతీ నవతీ పుత్రగృధ్ధినీ

ప్రవ్రజంతం మహాకణ్ఠం తం పరివ్యభ్య తిష్ఠతీ.

తందృష్ట్వా వ్యాపృతంగోషు వత్సచర్మక్షపాశయం
సహదేవం యథా శ్రేష్ఠం కింను జీవామిపాండవ

యస్త్రిభిర్నిత్యసంపన్నోరూపేణాస్త్రేణ మేధయా
సోఽలశ్వబంధో విరాటస్యపశ్య కాలస్యపర్యయం.

అధ్యకీగ్యంత వృందాని దామ గ్రంథిముదీక్యతం
వినయగం జవేనాశ్వాన్ మహారాజస్య పశ్యతః.

అపశ్యమేసంశ్రేమంతంసుత్యంభ్రాజిష్ఠముత్తమం
విరాటముపతిష్ఠంతం దర్శయంతం చ నాజినః.

కిం ను మాం మన్యసే పార్థ సుఖినీతి పరంతప
నీవం దుఃఖశతావిష్టా యుధిష్ఠిరనిమిత్తతః.

అతః ప్రతినిశిష్ఠాని దుఃఖాన్యన్యాని భారత
వర్తంతేమయి కౌంతేయ వత్సామి శ్రుణుతాన్యపి.

యుష్మాసు ధ్రియమాణేషు దుఃఖాని వివిధాన్యత
శోషయంతి శరీరం మే కిం ను దుఃఖమతః పరం.

అమ్మాయీ! వీడికి అగ్రజులపై అధిక
మైన భక్తిశ్రద్ధలు ఉన్నాయి. అరణ్యాలలో రాత్రి
వేళ వీరిని నీ బాచులపులో ఉంచి రక్షించు. వీరు
నవవలేక అలసటతో ఉంటే చెయ్యిపట్టుకు నడి
పించు వీడి భోజనవిషయంలో నువ్వు శ్రద్ధవహించా
లి సుమా—అని.

భీమసేనా! అటువంటి సహదేవుని ఇటు
వంటి స్థితిలో చూస్తూంటే ఇంకా ఎందుకు బ్రతికి
ఉన్నానా అనిపిస్తోంది. సర్వశత్రుసంహార సమ

ర్థమూ, శోభాసంపన్నుడూ, ఉత్తమ ప్రతిభా
సాందర్యవంశుడూ, అయిన నీ కులుకు ఈ
మా త్స్యుని అశ్వశాలలో పనిచేస్తూంటే నా
హృదయం శతధాభిన్నమై పోతోంది. ఈ విష
యాలన్నీనీకు తెలియనివి కావు. ఇన్నిటికీ కారణం
ధర్మనాజు కపటదూత్యం కారణంగా ప్రాప్తించిన
ఈ దుఃఖాలను మించిన విషాదంకో నా శరీరం
దగ్ధమైపోతోంది, అది చెబుతాను విను - అని కొన
గోట కన్నీరు తుడుచుకొన్నది ద్రావది.

ఇరువదియవ అధ్యాయం

అహం పైరంధ్రవేషేణ చరంతీ రాజవేశ్యని
శౌచదాన్యుసుదేష్టాయాఅక్షధూర్తస్యకారణాత్.
విక్రియాం పశ్యేమే తీవాం రాజపుత్రాఃపరంతప
ఆత్మకాలముదీక్షంతీ సర్వం దుఃఖం కిలాంతవత్.
అనిత్యాకిల మర్యానామర్థసిద్ధిర్జయాజయా
ఇతి కృత్యా ప్రతీక్షామి భర్తృణాముదయంపునః
చక్రవత్సరివర్తంతే హ్యథాశ్చ వ్యసనాని చ
ఇతి కృత్యా ప్రతీక్షామి భర్తృణాముదయంపునః.
య ఏవ హేతుర్భవతి పురుషస్య జయానహః
పరాజయే చ హేతుశ్చ స ఇతి ప్రతిపాలయే
కిం మాం న ప్రతిజానీషే భీమసేన మృతామివ.
దత్త్వా యాచంతిపురుషా హత్యావధ్యంతిచాపరే
పాతయిత్వా చ పాత్యంతే పరైరితి చ మేఘశం.

న దైవస్యాతిభాగోఽస్తి న దైవాస్యాతివర్తనం
ఇతి చాప్యగమం భూయో దైవస్య ప్రతిపాలయే
స్థితం పూర్వం జలం యత్ర పునఃప్రత్రేవ గచ్ఛతి.
ఇతి పర్యాయమిచ్ఛంతీ ప్రతీక్షే ఉదయం పునః.
దైవేన కిల యస్యార్థః సునీతోఽపి విపద్యతే
దైవస్య చాగమే యత్తు స్తేన కాగ్యో విజానతా.
యత్ తు మే వచనస్యాస్య కథితస్య ప్రయోజనం
పృచ్ఛ మాం దుఃఖతాం తత్త్వం పృష్టా చాత్ర
బ్రవీమి తే.

మహిషీ పాంశుపుత్రాణాం దుహితా ద్రుపదస్య చ
ఇమామవస్థాం సంప్రాప్తా మదన్యా కా జిజీవిషేత్
కురూః పరిభవేత్ సర్వాన్ పంచాలానపి భారత
పాండవేయాంశ్చసంప్రాప్తామమక్లేశో హ్యరిందమ

ఇరువదియవ అధ్యాయం

మహారాజ పుత్రినై న నేను పైరంధ్రీ
వేషంలో ఈ విరట రాజాంతఃపురంలో సుదేష్టా
దేవికి స్నానపానాలు సమకూరుస్తూ హీనంగా
ద్యాసం చేయడానికి కారణం మీ అన్న ద్యూత
వ్యామోహమే కదా. సాధారణంగా మానవులు
మంచికోజలను అపేక్షిస్తూ కాలం గడుపుతూ
ఉంటారు. వారిక్లేశాలుగూడా చిరకాలం ఉండవు.
జయాపడయాలు అర్ధానర్ధాలు శాశ్వతాలు కావు
అని తెలియడంవల్లనే నేను మీ శ్రేయస్సును
కాంక్షిస్తూ విచారంతో ఈ కష్టదినాలు గడుపు
కొని వస్తున్నాను. సుఖదుఃఖాలు చక్రనేమిక్రమేణ
సాగుతూ ఉంటాయి. విజయసాధనకు సహకరించే
కాలమే పరాజయానికి కూడా హేతు వౌతుంది.
మహాదాత భిక్షుకుడు కావలసి వస్తుంది. ఎదుట

వానిని చంపడానికి సమర్థుడైనవాడు అశక్తుడై ఆ
ప్రత్యర్థి చేతులలోనే మరణించడం కూడ సంభవి
స్తుంది. కాలం ఇటువంటి ఇంద్రజాలా లెన్నో
సాగిస్తూ ఉంటుంది.

కాని దైవం ఉన్నదే - దానికి అసాధ్యమైన
దేదీలేదు. దానిని అతిక్రమించడానికి ప్రయత్నిం
చడం మన మూర్ఖత్వమే బౌతుంది. విధి బలీయ
మని నాకు తెలుసు. నీరు ఎక్కడనుంచి వచ్చిందో
అక్కడకే వెనుతిోంది. ఈ వస్తు సముదాయం
కూడా మన రక్షణవల్ల నిలబడటం లేదు. ఒక్క
మాటలో చెప్పాలంటే ఈ ధనకనకవస్తు వాహ
నాదులన్నీ దైవనిర్మయాను సారం ప్రజలకు
భోగ్యతాతూ, అది ప్రతికూలించినప్పుడు దూర
మైపోతాయి. కనకనే విజ్ఞులు విధిని అనుకూలం

భ్రాతృభిః శ్వశురైః పుత్రైఃబహుభిః పరివారితా
 ఏనం సహ దితా నారీ కాత్వన్యాయః తా భవేత్.
 నూనంహి గాలయాథామృతయావై విప్రియంకృతం
 యస్య ప్రదాదాద్ దుర్నితిగ్ ప్రేక్ష్యస్మిభగవత్.
 వణ్ణావకాశమపి మే పశ్య పాండవ యాదృశం
 తాదృశో మే స తత్రాసద్ దుఃఖే పరమకే రదా
 త్వమేవ భీమ జానీమే యస్మై పార్థ సుఖం పునా
 సాహం దాసీశ్వమాపన్నా స శాంతిమనశా లభే
 నా దైవికమహం మన్యే యత్ర పార్థోధనంజయః
 భీమసన్వా మహాబాహురాస్తే చ్యుతాశ్చనానః
 అశక్యా నేదితుం పార్థ ప్రాణినాం వై గత్సితైః
 వినిపాతమియం మన్యే యుష్మాకం హ్యచిచింతితం.
 యస్యా మమ ముఖప్రేక్షా యాయమంద్రసమాః

సా ప్రేక్షే ముఖమన్యాసామవరాణాం వరా సతీ.
 చేసుకోడానికి ప్రయత్నిస్తారు. ఇప్పుడు చాలా
 విషయాలు నీతో పూర్ణమైనవి. ఇంతలా అనవ
 సర ప్రసంగం. ముఖ్యంశం చెప్పుతున్నాను. సావ
 ధానంగా విను.

మహావీరులైన పాండవ పట్టమహిషిని
 విఖ్యాతుడైన ద్రుపద మహారాజుకు ప్రియపుత్రికనై
 నేను ఇటువంటి కష్టాలలో చిక్కుకొనవలసి వచ్చింది.
 నా వంటి దానికి ఇటువంటి క్షేత్రాలు రావడం
 పాండవ పాంచాల కురు రాజవంశాలకే కళంకం.
 పసితనంలో నే నేవో తెలియని దోషాలు చేసి
 ఉంటాను. ఆ ఫలాన్ని ఇప్పుడు అనుభవిస్తున్నాను.
 దీనితో నా శరీరకాంతి ఏలా క్షీణిస్తోందో
 చూసావా. ఈ నగరంలో ప్రవేశించాక నేను
 అనుభవించే కష్టాలకు అంతూపంతూ లేకుండా
 పోయింది. వనవాస సమయంలోకూడా నే నింతటి

పశ్య పాండవ మే-వస్తాం యథానార్హామివైతథా
 యుష్మాసు ధ్రియమానేషు పశ్యకాలస్యపర్యయం.
 యస్యాః సాగరపర్యంతా పృథివీ పశవన్తిసి
 ఆసీత్ సాద్య సుదేష్టాయా భీతాహం పశవన్తిసి.
 యస్యాః పుంసరాజసన్ పృష్ఠతశ్చాచుగామినః
 సాహమద్య సుదేష్టాయాః పుంసశ్చాచుగ్మగామినీ.
 ఇదం తు దుఃఖం కాంతేయ మచూసహ్యం

నిబోధ తత్

యానజాతుస్వయం పితే గాత్రోద్వర్తనమాత్మనః
 అన్యతకుంత్యా భద్రంతేసా పినప్యగ్యచండనం
 పశ్యకాంతేయవాణీమే నైవాభూతాంహియాపురా
 ఇత్యస్య దర్శగూమాస కిణవంతౌ కరాపురౌ.

సదా ✓ విభేషికుంత్యానానాహం యుష్మాకం చాకదాచన
 సాద్యాగ్రో విరాటస్య భీతో తిష్టామి కింకరీ.

కష్టం అనుభవించలేదు. ఇకపూర్వం ఈ దృఢ
 రాజ పుత్రి ఎటువంటి భోగభాగ్యాలు అనుభవిం
 చిందో నువ్వెరుగుదువు. అటువంటి రాజభోగా
 లనుభవించిన ఈపాండవపత్ని పరతంత్రజీవనంతో
 దాసీవృత్తితో జీవించవలసి వచ్చింది. ఏనాడై పం
 నా పట్ల సుమాఖుడు కావడంలేదు. ఈ కష్టాలకు ఒక
 అంతమంటూ ఉంటుందనే ఆశ నాకు కన్పించడం
 లేదు. గాంధీవధనుర్ధారియైన అర్జునుడు అంతఃపుర
 నారీజనమధ్యంలో ఆటలాటలు చేస్తున్నాడని యాత్ర
 సాగిస్తూంటే, మీ రండరూ ఎన్నో అనమాస
 పరాభవాలకు గురికౌతుంటే నేనెంతో బాధపడు
 తున్నానే కాని మీరు ఆ విషయాలను ఆలోచిం
 చనే లేకపోతున్నారు అదే నాకు ఆశ్చర్య విషా
 దాలను కల్గిస్తోంది దేవేంద్రసమ భోగ పరాక్రమ
 రూపలాక్షణాలుకల మీరు నన్ను నా సొంద

కిం ను పశ్యతి సమ్రాజ్ఞాం వర్ణకః సుకృతోనవా
నాన్యపిప్లం హి మత్స్యస్య చందనం కిల రోచతే.
సా కీర్తయంతీ దుఃఖాని భీమసేనస్య భామినీ
రురోద శనకైః కృష్ణా భీమసేనముదీక్షితీ.
సా గాష్పకలయా వాచా నిశ్వసంతీ పునఃపునః
హృదయం భీమసేనస్య ఘట్టయంతీరమ్రబవీత్
నాల్పం కృతంమయాభీమ దేనానాశక్తిర్బిషంపురా

అభాగ్యా యత్ర జీవామి కర్తవ్యే సతి పాండవ.
తనస్తస్యాః కశా నూక్ష్యో కిణబద్ధా వృకోదరః
ముఖమానీయ వై పత్వా రురోద పరవీరహా.
తౌ గృహీత్వా చ కాంతేయౌ శాష్పముత్సృజ్య
వీర్యవాన్
తతః పరమదుఃఖార్త ఇదం వచనమబ్రవీత్.

ఇరువది ఒకటవ అధ్యాయం

ధిగస్తు మే శాహుబలం గాంధీవం ఫాల్గునస్య చ
యత్ తే రక్తే పురా భూత్వా పాణీకృతకిణావిహా.
సభాయాం తు విరాటస్య కరోమి కదనం మహత్
తత్రమే కారణంభాతి కాంతేయౌ యత్ ప్రతీక్షతే.
అథవా కీచకన్యాహం పోధయామి పదా శిరః
ఐశ్వర్యమిదమత్తస్య క్రిడన్తి న మహద్విషః.

అపశ్యం శ్వాం యదా కృష్ణేకీచకేనపదాహతాం
తదైవా హంచీక్షేర్హామిత్యానాంకదనంమహత్.
తత్రమాం ధర్మరాజస్తు కటాక్షేణ న్యనారయత్
తదహం తస్య విజ్ఞాయ స్థిత ఏవాస్మి భామిని.
యచ్చరాష్ట్రాత్ ప్రచ్యవనం కురూణామవధశ్చయః
సుయోధనస్య కర్ణస్య శకునేః సౌబలస్య చ.

ర్యాన్ని అభినందిస్తూ నిరంతరం నావైపే మీ
దృష్టులు ప్రసరిస్తూ ఉండేవాను. అటువంటి నా
వైభవం భోగం తయమై ఈ స్థితికి వచ్చాను.
ఈ భూమండలాన్నంతనీ పరిపాలించేవారి పట్ల
మహిమి ఈ నా డెటువంటి స్థితిలో ఉండో
చూసావా. ఈ మహారాణిముందు భయపడుతూ
ఆమె ఆజ్ఞలను అనుక్షణం అనుసరిస్తూ అడుగులకు
మడుగులాత్తున్నా జీవిస్తున్నాను. ఐనానేను విచా
రించడం లేదు -

నే నెప్పుడూ తైలలేపనాలు సమకూర్చలేదు. ఈ
నాడు వీరికి చందనాదులు తీస్తూంటే నా చేతులు
ఏలా కాయకాచాయో చూడు. నేనిచ్చే చంద
నాదులు ఆ మహారాజుకు ఆహ్లాదం కల్గిస్తూఉంటే
నా కెక్కువ శాధగానే ఉంటోంది. ఇటువంటి
క్లేశాలు అనుభవించడం కంటే మరణమే శ్రేయ
స్కర మనిపిస్తోంది-అని వేడినిట్టూర్పులు విడుస్తూ
కన్నీరు కారుస్తూంటే భీముడు తన రెండు చేతుల
తోనూ పట్టుకొని కన్నీరు ఒత్తి అనునయిస్తూ
ఇలా అంటున్నాడు.

మీకుగాని పూజ్యురాలైన అత్తగారికిగాని

ఇరువది ఒకటవ అధ్యాయం

ద్రౌపదీ - నా శాహుబల పరాక్రమమూ
అష్టమని గాంధీవప్రభావమూ నిరర్థకమేఅయ్యాయి.
నీ కరకమలాలు ఈ దాస్యంతో కాయలు కాచి
అరుణిమ కోలుపోయి నల్లబడ్డాయి. ఐనా మన

అజ్ఞాతవాసం బయటపడుతుం దనే భయంతో ఏ
నాహసం చెయ్యడానికి వీలులేకుండా ఉంది.
ఆనాడు ధర్మరాజు నిరోధించి ఉండకపోతే విర
టుని కొలువులో ఏమయ్యేదో చెప్పలేను. ఐశ్వర్య

దుశ్శాసనస్య పాపస్య యన్మయా నాచూతం శిరః
తస్మై దహతి గాత్రాణి హృది శల్యమివార్పితం
మా ధర్మం జహీసుశ్రోణీక్రోధం జహీమహామతే.
ఇమం తు సముపాలంభం త్వత్తో రాజా యుధిష్ఠిరః
శృణుమాద్వాపి కల్యాణి కృతస్మిం జహ్యత్ స
జీవితం.

ధనంజయో నా సుశ్రోణి యహావా తనుమధ్యమే
లోకాంతరగతేష్యేషు నాహం శత్యోమి జీవితం.
పురా సుకన్యా భార్యా చ భర్తవం చ్యవనం వనే
వల్క్లీభూతం శాన్యంతమన్వపద్యత భామిని
నారాయణీ చేంద్రసేనా రూపేణ యది తే శ్రుతా
పతిమన్వచరద్ వృద్ధం పురా నర్మసహస్రిణం.
దుహితా జనకస్యాపి వై దేహీ యది తే శ్రుతా
పతిమన్వచరత్ సీతా మహాశర్మణివాసిం.

రక్షసా నిగ్రహం ప్రాప్య రామస్య మహిషీప్రియా
మహాస్మత్తుడైన కీచకుడు అప్పుడే యమసదనానికి
అతిథిగా పోయేవాడు. వాడు కర్మశపాదాలతో
నిన్ను తాడిస్తూంటే నేనుచూసి ఊసుకోవలసి
వచ్చింది. అప్పుడే నాకు ఏనిగోధమూలేకపోతే ఆ
కీచకుడే కాదు ఈ మత్స్యదేశమంతా మట్టిపా
లయేది. అన్నగారి కనుసన్నలు నన్ను అడ్డు
పెట్టాయి. ద్యూతసమయంలో నంచనజరిగినప్పుడే
నేను తగిన ప్రతికారం చేసికొండేవాడిని. కాని
అప్పుడూ ఇదే అడ్డంపచ్చింది. ఆ దుష్టులు నలు
గురినీ హతమార్చుకుండా విడిచిపెట్టడం హృద
యంలో శల్యంలా వేధిస్తూనే ఉంది. ఆ బాధాగ్ని
జ్వాలలు నా శరీరాన్ని దహిస్తున్నాయి. నువ్వు
ధర్మమార్గానుసారిణివి ఇప్పుడు గూడా ధర్మ
చ్యుతికి అవకాశ మివ్వడం మంచిదికాదు. కనక
ఈ కోపాన్ని విడిచిపెట్టు. నీ మాటలు ధర్మరాజు

క్షిశ్యమానాపి సుశ్రోణి రామమేవాన్వపద్యత.
లోపాముద్రా తథా భీరు వయోయావసమన్వితా
అగస్తీమన్యయాధిత్వా కామాన్

సర్వాసమానుషాన్.

ద్యుమతేనససుతం వీరం సత్యవంతుమనిదితా.
సావిత్త్యుచచచారై కా యయలోకం మనస్విని.
యధైతాః కీర్తితా నార్యో రూపవత్యః పతివతాః
తథా శ్వమపి కల్యాణి సర్వైః సముదితా గుణైః.
మాదీర్ఘం యమకాలంశ్యం మాసమగ్ధంచసమ్మితం
పూణ్యే శ్రయోదశే వషే రాక్షాం రాక్షీ భవిష్యసి.
సత్యేన తే శపే చాహం భవితా నాన్యథేతి హ
సర్వాసాం పరమస్త్రీణాం ప్రామాణ్యం కర్తుమర్హసి
సశ్యేసాం చ సరేంద్రాణాం మూర్ధ్నిస్థాస్యసి భామిని
భర్తృభక్త్యాచవృత్తేన భోగోన్మ్రప్ససి దుర్లభాన్
వింటే అభిమానంతో ప్రాణత్యాగం చేస్తాడు.
అట్లున నకుల సహదేవులు ఈ ప్రసంగం విన్నట్లుతే
జీవయాత్ర చాలించక తప్పదు.

భాగవత్తుడైన చ్యవనుడు తపోదీక్షతో
శల్యాచశిష్టుడైనప్పుడు వానిపై పుట్టలు మోలి
చాయి. ఆ సమయంలోనే వానిని అనుసరించి
సేవించే సుకన్య భార్యగా లభించింది అతిలోక
సౌందర్యవతియైన చేంద్రసేన పరమవృద్ధుడైన
ముద్గలముహర్షిని భక్తిశ్రద్ధలతో సేవించి విశ్వ
విఖ్యాతురాలైంది. జనకరాజపుత్రి సీత రాముని
అనుసరించి అరణ్యాలకుపోయి రాక్షసులచాలై
అనేక క్లేశాలు అనుభవించింది. ఏనా ఆమె ధర్మ
మార్గం విడవక రామునియందే అనురక్తయై
త్రికాలాబాధితమైన త్రిలోక విఖ్యాతి పొందింది.
అఖిలలోకాశ్చర్యకర సౌందర్య లావణ్యాలతో

ఆ ర్తయైతన్యమూ భీమ కృతం బాష్పప్రమోచనం
అపారయంత్యా దుఃఖాని స రాజానముపాలభే.
కిము క్తేన వ్యతీతేన భీమసేన మహాబల
ప్రత్యుపస్థితకాలస్య కార్యస్యానంతరం భవ.
మమేనా భీమ కైకేయీ రూపాభిభవశంకయా
నిత్యముద్విజితే రాజా కథం నేయాదియామితి.
తస్యా విదిత్యా తంభావం స్వయంచాస్మతదర్శనః
కీచకోఽయంసుదుష్టాత్మా సదాప్రాధ్యయతేహిమాం
తమహం కపితా భీమ పునః కోపం నియమ్య చ
అబ్రువం కామసమ్మూల మాత్మానం రక్ష కీచక.
గంధర్వాణామహం భార్యా పంచానాం మహిషీ
ప్రియా

తేత్వానిహన్యుఃకుపితాః శూరాఃసాహసకారిణః
ఏవముక్తః సుదుష్టాత్మా కీచకః ప్రత్యువాచ హ
నాహం బిభేషు పైరంధ్ర గంధర్వాణం శుచిస్మితే
అలరాకే లోపాముద్ర అగస్త్యమహర్షిని అనుస
రించి రాజభోగాలను సుఖాలను విడిచి పెట్టిన
విషయం నువ్వెరుగుచువు. ద్యుమత్యేన సందను
డైన సత్యవంతుని సావిత్రి ఏ విధంగా అనుసరించి
అసాధ్యమైన వరాన్ని పొంది తన భర్తను పునరు
జ్జీవింప చేసుకుందో కూడా నీకు తెలుసు. వారి
వలెనే నువ్వుకూడా ఆదర్శపథాన వర్తించి విఖ్యాతి
పొందాలి. కొద్దిరోజులు ఓపికపడితే ఈ అజ్ఞాత
వాసం పూర్తి అవుతుంది. ఇంక సరిగ్గా నెలాపది
మేను రోజులు ఓరిమినహిస్తే నువ్వు మహారాణి
వౌతావు. ఈ భూమండలంలో శ్రీజనానికంతకూ
ఆదర్శమహిళవుగా కీర్తిగడించడానికి ప్రయ
త్నించు. నీ సాత్వివ్రత్యమూ సదాచారమూ పర
మోత్కృష్టంగా పరిగణింపబడతాయి. అప్పుడు
నీ ధర్మశక్తిముందు ఈ వీరరాజులోక మంతా

శతం శతసహస్రాశి గంధర్వాణామహం రణే
సమాగతం హనిష్యామి త్వం భీమ కురు మేక్షణం
ఇత్యుక్తేచాబ్రువంతు తం శామాసురమహంపునః
సశ్వంప్రతిబలశ్చైషాంగం గంధర్వాణామశస్వినాం
ధర్మే ధి తాస్మి సతతం కులశీలసమన్వితా
నేచ్ఛామి కందిద్ నద్యంతం తేన జీనసి కీచక.
ఏవముక్తః సదుష్టాత్మా ప్రాహసత్ స్వసవత్ తిదా
అథ మాం తత్రకైకేయీ ప్రైషయత్ ప్రణయేనతు.
తేనైవ దేశితా పూర్వం భాశ్మప్రిమచిక్షీర్ష మా
సురామానయ కల్యాణి కీచాస్య నివేశనాత్.
నూతపుత్రిస్తు మాం దృష్ట్వా మహాత్ సాంత్య
మవర్తయత్

సాంశ్వే ప్రతిహతే క్రుద్ధః పరామర్శమనాభవత్.
విదిత్వా తస్య సంకల్పం కీచకస్య గురాత్మనః
తథాహం రాజశరణం జప్తేనైవ ప్రథావితా.

తిలలువంచి నిలబడుతుంది ఏ భోగ భాగ్యాలను
నువ్వు వాంఛిస్తున్నావో అవన్నీ నీపాదాలముందు
ప్రాలతాయి - అని భీముడు ఓదార్చాడు.

అప్పుడు ద్రౌపది - భీమసేన ! ఈ దుఃఖం
దుర్భరమైనందువల్లనే నీ తో చెప్పకోవలసి
వచ్చింది. ధర్మజుని ఆజ్ఞల సత్కీర్తించాలనే
ఉహ నాకులేదు. పైగా ఆ విషయాలన్నీ ఇప్పుడు
ప్రసంగించి ప్రయోజనం లేదు. గుప్త్య మాత్రం
అప్రమత్తుడవై కార్యసాధనకు సిద్ధంగా ఉండు.
ఈ సుదేష్టాదేవి రూపలావణ్యాలలో నా కన్న
ఎన్నోరెట్లు తక్కువది కావడంచేత తన భర్త
వ్యామోహం కలవాడై ఎటువంటి విపత్తులకు
పాల్పడతాడో అని అనుక్షణం భయపడుతూనే
ఉంది. సాపాత్ముడైన కీచకుడు నా సమక్షంలో
ఆమెతో నన్ను తనకు సమర్పించమని అర్థించి

సందర్శనేతుమాంరాజ్ఞః సూతపుత్రః సారామృతే
పాతయిత్వా తు దుష్టాత్తా పదాహం తేన తాడితా.
ప్రేతుతే స్మ విరాటస్తు కంకస్తు బహవో జనాః
రధినః పీతమద్దాశ్చ హస్త్యానోహశ్చ నైగమూః.
ఉపాలభ్యో మయా రాజా కంకశ్చాపి పునఃపునః
తతో న వారితో రాజ్ఞా న తస్యావినయః కృతిః.

యోఽయం రాజ్ఞో విరాటస్య కీచకో నామ సారధిః
త్యక్తధర్మా స్మశంసశ్చ సరస్త్రిసమృతః ప్రియః.
శూనోఽభిమానీపాపాత్మా సర్వాధేషు చముగ్ధవాక్
దాగామర్శ్య మహాభాగ లభ తేఽర్థాన్ బహూనపి.
ఆహరేదసి విత్తాని పనేపాం క్రోశతామపి
న తిష్ఠతి స్మ సన్మాగే న చ ధర్మం బుభూషతి.

నప్పుడు ఆగ్రహంతో ఆమె పరిపరివిధాల హెచ్చరించింది. పైరంధ్రుని మోహించినట్లైతే ప్రాణాలు దక్కవని కూడా మరీమరీ చెప్పింది, ఏనా ఆ దుష్టుడు తన కేవిధమైన భయమూ లేదనీ, ఎందగు గంధర్వులు దండెత్తివచ్చినా నిగ్రహించగలననీ నన్ను అనుగ్రహించమనీ ప్రార్థించినప్పుడు నేను నా భర్తలు గంధర్వులనీ అతులిత బలపరాక్రమ సంపన్నులనీ అటువంటి వాంఛ వారికి దగదనీ హితబోధచేస్తూ పాతివ్రత్యధర్మమార్గానుసారం జీవించే నన్ను కామించవద్దనీ నా వల్ల ఎవరికీ ప్రాణహాని జరగడం ఇష్టంలేదనీ - చెప్పాను.

నా మాటలు విని ఆ దుర్మార్గుడు వెగ్రినవ్వు నవ్వాడు. అనంతరం కీచకుని నిర్దేశానుసారం సుదేష్ట వాని మనోవాంఛ నీడేర్చే ఊహతో నన్ను వాని అంతఃపురానికి పోయి మధురమైన మదిర తెమ్మన్నది. చేసేదిలేక నేను కీచక సౌధం చేరేను. వాడు మదమోహితుడై వికృతంగా భాషి

పాపాత్మా పాపభావశ్చ కామబాణవశానగః
అవినీతిశ్చ దుష్టాత్తా ప్రత్యాఖ్యాతః పునఃపునః.
దర్శనే దర్శనే హన్యాద్ యద్విజహ్యం న జీవితం
తద్ధర్తే యశమానానాం మహాన్ధర్మో నశిష్యతి.
సమయం రక్షమాణానాం భార్యా వో న భవిష్యతి
భార్యామాం రక్ష్యమాణాయాం ప్రజా భవతి
రక్షితా.

ప్రజాయాం రక్ష్యమాణాయానూత్తా భవతి రక్షితిః
ఆత్మా హి జాయతే తస్యాం తేన జాయానిదుర్బుధాః
భర్తా తు భార్యయారక్ష్యః కథం జాయాన్యమోదరే
వదతాం నర్తధర్మాశ్చ బ్రాహ్మణానానితి శ్రుతః
క్షత్రియస్య సదా ధర్మో నాన్యః శత్రునిబర్హణాత్
పశ్యతో ధర్మరాజస్య కీచకో మాం వదానధీత్.

స్త్రాంశు నేను వానిని ఎలా అయినా ఆదృష్టినుండి మరలించాలని ప్రయత్నించాను. కాని నాడు బలాత్కారానికి సంసిద్ధుడయ్యాడు. తక్షిణం నేను విరటుని కొలువుకు వచ్చాను. సభలో నేను ప్రవేశిస్తూండగా వాడు పరుగుపరుగున వచ్చి నన్ను నానావిధాలా హింసించాడు. విరటుడు కంకుడు ఇతర రాజపారిషదులు ఆ సన్నివేశాన్ని చూస్తూనే ఉన్నారు. వారి కనుల ఎదురుగా ఒక స్త్రీ అవమానింపబడుతుంటే ఆమెను నిశ్చించాలనే ఊహ వారికి లేకపోయింది. ఒక్కరూ నాప్రార్థనను మన్నించి అభయ వివ్వలేకపోయారు. కీచకుడు పేరుకు మాత్రమే అక్కడ నూతుడు. ధర్మద్రోహంలో క్రూరకర్మచరణలలో ఆరితేరిన కీచకుని ఆగడాలను అనురోధించడానికి ఎవ్వరికి శక్తి లేదు. వాడు పరధనాన్ని పరదారలను హరిస్తాడు. ఆ విషయాన్ని ఆ దేశవాసులు విరటు ముందు ఎన్నిసార్లు నివేదించుకున్నా వారికి రక్షణ

తన చైవ సమక్షే వై భీమసేన మహాబల
 శ్వయా హ్యహం పరితాతా తస్మాద్ ఘోరా
 జటాసుగాత్ జయద్రథం తదైవ త్వమజైషీర్భాస్యభిః సహ
 జహీమమపిసాక్షిష్టం యోధ్యం మామనమన్యతే.
 కీచకో రాజవాల్మీఖ్యాచ్ఛోకశృన్మయ భారత
 తనేచం కాచుపమృతం భింధి కుంభమివాశ్శని.
 యో నిమిత్తమనర్థానాం బహూనాం మమ భారత
 తం చేజ్జీవంతమాదిత్యః ప్రాశరభ్యదయిష్యతి.
 విషమాలోడ్య పాశ్యామి మా కీచకవశం గమం

శ్రేయోహి మరణం మహ్యం భీమసేనతవాగ్రతః
 ఇత్యుక్త్వా ప్రారుదత్ కృష్ణా భీమస్యోరఃసమాశ్రితా
 భీమశ్చ తాం పరివృజ్య మహత్ సాంత్యం ప్రయజ్య చ.
 ఆశ్వాసయిత్వా బహుశో భృశమార్తాం సుమధ్యమాం
 సేనుతత్సాన్ధ్యసంయుక్తైర్వచోభిస్త్రిపదాశ్శృజాం
 ప్రమృజ్య వదనం తస్యః పాణినాశ్రుసమాకులం
 కీచకం మనసాగచ్ఛత్ సృక్కిణీ పరిసంభిహన్
 ఉవాచ చైనాం దుఃఖార్తాం భీమః క్రోధసమన్వితః

లేమ. కీచకుడు ఈ దేశానికి సర్వవై న్యాధిపతి.
 వాడు సన్మాగానికి ధర్మవిధులకూ చూరంగా
 ఉంటాడు. ఆ ఘోరాచారపరాయణుడు
 కామాంధుడై అనిసేతితో చరిత్రా నన్ను హింసి
 స్తున్నాడు. ఆ బాధలు భరించలే ఎన్నోసార్లు
 ఆత్మహత్యచేసుకుందామని కూడా ప్రయత్నిం
 చాను. మీరందరూ అజ్ఞాతవాస నియమాను
 సారం ఏ విధమైన ప్రతీకారానికి సంకల్పించక
 పోతే నేను బ్రతకడం కట్టం. భార్యను రక్షించు
 కునే వాడికి సంతానం ప్రాప్తిస్తుంది. సంతానం
 ఆత్మరక్షణ కుపకరిస్తుంది. పత్నిగర్భంనుండి ఆత్మ
 పుత్రరూపంలో ప్రభవిస్తుంది. అందుచేతనే ఆమెను
 'బాయా' నామంతో వ్యవహరిస్తారు. పత్నిని పతి
 సర్వదా రక్షించాలని ఆమె గర్భంనుండి పుత్ర
 రూపంలో తనకు జన్మను ప్రస్తాదిస్తుందనీ నేను
 విన్నాను.

భీమసేన - శత్రుసంహారమే త్రియోచిత
 ధర్మం. ధర్మజుని సమక్షంలో నీకళ్ళముందు

కీచకుడు నన్నవమానించాడు. జటాసురుడు
 నన్ను బధించబోయినప్పుడు రక్షించినది నువ్వు.
 నన్నవమానించబోయిన సైంధవుని సోదర పరి
 వారసహితంగా శిక్షించిందీ నువ్వే ఇప్పుడు ఈ
 కీచకుని కూడా సంహరించు. వాడు రాజబంధువు.
 రాజప్రియుడు కావడంవల్ల వాడిగొధ నురీమర్శ
 మాతోంది మట్టికుండ బ్రద్దలు కొట్టినట్లు ఆ
 కామోస్తమిని శిరస్సు చిన్నాభిన్నంచేసి నా
 దుఃఖం దూరంచెయ్యి. తెల్లవాచేసికి వాడి
 శిరస్సు బ్రద్దలుకాకపోతే నేను బ్రతకను. వానికి
 స్వాధీనం కావడం నా కెంతమాత్రం ఇష్టంలేదు.
 ఆపాపాత్ముడి కర్మశ మాస్త్రాలలో పడటం కంటే
 సీపాదాలముందు ప్రాణత్యాగం చేయడం ఎంతో
 సంతోషకరమైన విషయం- అని విలవిల విలపిస్తూ
 భీముని గుండెపై తలచేర్చింది. భీముడు ఆమెను
 దగ్గరగా తీసుకొని కన్నీరు తుడిచి ఓదార్చి తన
 కార్యక్రమం చెబుతున్నాడు.

ఇరువది రెండవ అధ్యాయం

తథా భద్రే కరిష్యామి యథా త్వం భీరు భాషసే
అద్యతం సూదయిష్యామి కీచకం సహశాంధవం.
అస్యాః ప్రదోషే శర్వర్యాః కురుష్యానేన సంగతం
దుఃఖం శోకం చ నిర్ధూయ యాజ్ఞాసేని శుచిస్మితే.
యైషా నర్తనశాలేహ మత్స్యరాజేన కారితా
దివాత్ర కన్యా నృత్యంతి రాత్రౌ యాంతి

యథాగృహం.

తత్రాస్తి శయనం దివ్యం దృఢాంగం సుప్రతిష్ఠితం
తత్రాస్య దర్శయిష్యామి పూర్వప్రేతాన్

పితామహాన్.

యథాచత్వాంశపశ్యేయః కుర్వాణాం తేనసంవిదం
కుర్యాత్ప్రధాత్వం కళ్యాణి యథాసంనిహితో భవేత్
తథాతౌ కథయిత్వాశు గాఢముత్సృజ్యదుఃఖతౌ

ఇరువది రెండవ అధ్యాయం

నర్తనశాల

వృధితహృదయంతో ద్రావది తన క్లేశాలను
ఆమూలాగ్రం వివరించేసరికి భీమసేనుని హృద
యం క్రోధోద్రిక్తమైంది. ఆమెకు సంతోషం
కల్పించే ఉద్దేశంతో కీచకుని సంహరించడానికి
నిశ్చయించుకొని తన అభిప్రాయాన్ని వ్యక్తి
కరిస్తున్నాడు.

కళ్యాణి - నీ ఊహ ప్రకారం కీచకుని పరి
వారసమేతంగా రేపే పరిమారుస్తాను. నువ్వు ఎలా
అయినా రేపు ఒక్కసారి కీచకుని కలుసుకొని
రాత్రివేళ వాడు నర్తనశాలకు వచ్చే ఏర్పాటు
చెయ్యి. ఈనగరంలోని నర్తనశాల రాత్రిపూట
నిర్జనంగా ఉంటుంది. నృత్యం అభ్యసించే రాజ
కన్యలందరూ రాత్రి తమతమ గృహాలకు వెళ్ళి

రాత్రిశేషం తమవ్యుగ్రం ధారయామానత్వహ్నది.
తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం ప్రాతరుత్థాయ
కీచకః

గత్వా రాజకులాయైవ ద్రావదీమిదనుబ్రవీత్.
సభాయాం శత్రుశోరాజ్ఞః పాతయిత్వాపదాహసం
న చైవాలభిసే త్రాణమభివన్నా బలియసా.

ప్రవాదేనేహ మత్స్యనాం రాజా నామ్నాయ
ముచ్యతే

అహ సేన హి మత్స్యనాం రాజావై నాహసీపతిః
మా సుఖం ప్రతిపద్యస్వ దాసో భీరు భవామి తే
అహోయతవసుశోణి శతనిహాన్ దదామ్యహం
దాసీశతం చ తే దద్యాం దాసానామపి చాపరం
నధం చాశ్వతరీయ క్షురుస్తు నౌ భీరు సంగమః.

పోతాడు. నర్తనశాలలో పరమ సుందరమైన
పర్యంగం కూడా ఉంది. నువ్వు ఎలా అయినా ఆ
పాపిని ఈ చర్యంగం మీదికు తేరిస్తే నాడిని యను
సదనానికి సంపుతాను. అయితే ఈ వ్యవహారం
మూడవంకికి జెలియియ్యకు - అన్నాడు.

వాకిగుప్తురూ కొరతసేపు విచారించి ఎవరి
స్థానాలకు వాగు పోయారు. తూరుపు తెల్ల
వారింది.

కీచకుడు అంతః పురానికి వచ్చాడు. ఒక్కడ
పైరింధిని సమీక్షించి - పైరంధి ఇప్పుటికైనా
నీకు నాశక్తి తెలిసి ఉంటుంది. విరటు రాజసభా
మధ్యంలో నిన్ను నేను నేలమీద పడగొట్టి
కాళ్ళతో తన్నినా నన్ను అడ్డివవారు లేరు. ఈ
విరటుడు నామూత్ర ప్రభువని నేనే సర్వాధికారి

ఏవం మే సమయం త్వద్వ్యప్రతిపద్యస్య కీచక
న త్వం సఖా వా భ్రాతా వా జానీయాత్

సంగతం మయా.

అనుప్రవాదాద్భీత్వాస్మి గంధర్వాణాంయశస్మినాం
ఏవం మే ప్రతిజానీహి తతోఽహం వశగా తన.
ఏవమేతత్ కరిష్యామి యథా సుశ్రోణి భాషసే.
ఏకో భద్రే కమిష్యామి శూన్యమావసంధం తవ.
సమాగమార్థంరంభోగుత్వయామదనమోహితః
యథా త్వం వైవ పశ్యేయగ్గంధర్వాః

సూర్యవర్చసః.

యదేతన్నర్తనాగారం మత్స్యరాజేన కరిణం
దివాత్ర కన్యా నృత్యంతి రాత్రౌ యాంతి

యథాగృహం.

తస్మిన్నే తత్ర గచ్ఛేధా గంధర్వాస్తన్న జానతే
తత్ర దోషః పరిహృతో భవిష్యతి న సంశయః.

సనీ నీకు తెలిసిఉండాలి. ఇప్పుడైనా నువ్వు నన్ను
పరిగ్రహిస్తే సుఖంగాజీవించగలవు. గోజూ నూరు
బంగారునాణాలు దినబడైంగా పంపుతాను. నిన్ను
సేవించడానికి నూరుమంది దాసీజనం నిరంతరం
సీముందునిలబడతారు. ఉత్తమాశ్వాలనుపూనిన
రథాలు నీకు విహారార్థం సిద్ధంగా ఉంటాయి.
ఈసుఖాలన్నీ నీవు ఒక్కసారి ఆలోచించి నన్ను
ప్రేమించు - అని కీచకు డనగా - నేను చెప్పే
నియమానికి నీవు అంగీకరించినట్లైతే నీ కోరిక
నెరవేర్చడానికి నా కేమీ అభ్యంతరం లేదు.
మనసమాగమవిషయం సీబంధుమిత్రులకూ పరి
వారానికి తెలియకూడదు. ఈ విషయం నీకు
తప్ప మరెవ్వరికీ తెలిసినా నాభర్తలు అపక్షిరి
చాలవుతారు. కనక ఈ నియమానికి అంగీకరిస్తే
నిన్ను పరిగ్రహించడానికి నా కేమీ అభ్యంతరం

తథా భద్రే కరిష్యామి యథా త్వం భీరు మన్యసే.
ఏకః సన్ నర్తనాగారమాగమిష్యామి శోభనే.

సమాగమార్థం సుశ్రోణి తపే చ సుకృతేన మే
యథా త్వం నామిష్యంతే గంధర్వానరవర్ణిని.
సత్యం వే ప్రతిజానామి గంధర్వేభ్యో న తేభయం
తస్మిన్మమి జల్పంత్యాః కృష్ణాయాః కీచకేన హ
దివసార్థం సమధనస్మానేనైవ సముం నృప
కీచకోఽథ గృహం గత్వా భృగం హర్షాః పుష్కళః
పైరంధ్రిరూపిణం మూఢో మృశ్యుం తం నాన

బుద్ధవాన్..

గంధాభరణమాత్యేషు న్యాయః క్షః సవిశేషః

అలంచక్రే తదాఽఽత్తానం సత్యః కామ

మోహితః.

తస్య తత్ కుర్వతః కర్మ కాలో దీర్ఘఇవాధనత్
అనుచింతయతశ్చాపి తామేనాయతలోచనాం.

లేదు - అని ద్రాపది అనగా కీచకు డంగీకరించి
ఒంటరిగానే ఆమెనుజేసుతాననీ ఆసమాగమాన్ని
ఆమె గంధర్వపతులుగూడా చూడరాదనీ అనగా
ఆమె తన సమ్మతిని తెలుపుతూ - కీచకా, ఈ
అంతఃపురంలోని నర్తనశాల మనకు సంకేత
స్థలంగా ఏర్పరచుకొందాం. అది పగటివేళ రాచ
కన్యలకు విహారభూమి. రాత్రి అక్కడ ఎవ్వరూ
ఉండరు. అందుచేత ఈ రాత్రి అక్కడకు రా.
నా గంధర్వపతులకు కూడ ఆవిషయం తెలి
యదు. అక్కడ సర్వదోషాలు దూరమాతాయి -
అని సర్వగర్భంగా సంకేతస్థలం ఏర్పాటు చేసే
సరికి కీచకుడు సంతోషతరంగితస్వాంతంతో -
శోభనాంగీ - నీమాట జవదాటను. ఒంటరిగానే
నర్తనశాలకు వస్తాను. ప్రమాణంచేసి చెపు
తున్నాను. ఈ విషయం గంధర్వులకు తెలియ

అసీదభ్యధికా చాపి శ్రీః శ్రియం ప్రముముక్షతః
నిర్వాణకాలే దీపస్య వర్జీమన దిధక్షతః.

కృతసంప్రత్యయస్త్రాః కీచకః కామమోహితః
నాజానాద్విసంయంతం చింతయానఃసమాగమం.
తతస్తు ద్రాపదీ గత్వా తదా భీమం మహానసే
ఉపాతిష్ఠత కళ్యాణీ కౌరవ్యం పతిమంతికం.

తమువాచ సుకేశాంతా కీచకస్య మయా కృతః
సంగమో నర్తనాగారే యథావోచః పరంతప.
శూన్యం స నర్తనాగారమాగమిష్యతి కీచకః
ఏకో నిశి మహాబాహూ కీచకం తం నిషూదయ.

తం సూతపుత్రం కాంతేయ కీచకం మదదర్శితం
గత్వా త్వం నర్తనాగారం నిర్జీవం కురు పాండవ.
దర్పాచ్చ సూతపుత్రోఽసౌ గంధర్వానవమస్యతే
తంత్యం ప్రహరతాంశ్రేష్ఠే హ్రదాన్నాగనివోద్ధరః
అశ్రుదుఃఖాభిభూతాయా మమ మార్జస్వ భారత
ఆత్మనన్తైవ భద్రం తే కురు మానం కులస్య చ.
స్వాగతం తే వరాహోహే యన్తాం వేదయసేప్రియం
న హ్యన్యం కంచిదిచ్ఛామి సహాయం వరవర్జిని.

నివృత్తు. తెలిసినా నీకేమీ భయం లేదు - అని
వెళ్ళిపోయాడు.

ద్రాపది ఈ విషయమంతా భీమసేనునికి
ఎప్పుడుచెప్పుదామా అనే కుతూహలంతో ఆ పగ
లొక యుగంగా గడిపింది.

కీచకుడు హర్షపులకితదేహుడై నిజసౌధం
జేరి స్నానాదులు పూర్తిచేసి చందన లేపనాలు
అలనుకొని చీనాంబరధారితై పుష్పమాలాలం
కృష్ణుడై సంధ్యకోసం నిరీక్షిస్తున్నాడు. ద్రాపదీ
సమాగమం కోసం అనుక్షణం ఆతుర పడు
తున్నాడు. కామమోహితచిత్తుడై పైరంధ్రీ
వాక్యాలపై పరమవిశ్వాసముంచి అదే ఊహతో

యా మే ప్రీతిస్త్యయాఽభ్యాతా కీచకస్య

సమాగమే

హత్వా హిడింబం సా ప్రీతిర్మమాసీద్ వరవర్జిని.
నత్యంభ్రాత్మాంశ్చధర్మంచ పురస్కృత్యబ్రవీమితే
కీచకం నిహనిష్యామి వృత్రం దేవపతిర్యథా.

తం గహ్వరే ప్రకాశే వా పోథయిష్యామి కీచకం
అథ చేదపియోత్యంతి హింసేమత్స్యాసపి ధ్రువం
తతో దుగోధనం హత్వాప్రతిపత్సేవసుంధరాం
కామంమత్స్యముపాస్తాంహి కుంతీపుత్రోయధిష్ఠిరః
యథానసంత్యజేథా స్త్వంసత్యంవై మత్ప్రతేవిభో

నిగూఢస్త్వం తథా పార్థజీచకం తం నిషూదయ.

ఏవమేతత్ కరిష్యామి యథా త్వం భీరు భాషసే

అన్య తం నూదయిష్యామి కీచకం సహబాంధవైః

అదృశ్యమానస్తస్యౌ తమస్వీన్యామనిందితే

నాగో బిల్వమివాక్రమ్య పోథయిష్యామ్యహంశిరః

అలభ్యామిచ్చతస్తస్య కీచకస్య దురాత్మనః.

భీమోఽథప్రథమంగత్వా రాత్రౌచ్చన్నఉపావిశత్

మృగం హరిరివాదృశ్యః ప్రత్యాకాంక్షత కీచకం.

నున్న కీచకునికి తెలియకుండానే సూర్యుడు పశ్చిమ

సాగరంలో కలిసి పోయాడు

సాయం సంధ్యాకాంతులు చల్లచల్లగా

తప్పుకొన్నాయి. ద్రాపది పాకశాలచేరి భీమసేనుని

సమీపించి జరిగిన విషయాన్ని వివరించి ఆ రాత్రి

కీచకుని హతమార్చమని చెప్పింది. ఆమె మాటలు

విని భీముడు-సుందరీ ఈ కీచక సంహారం అన్యసహ

కార రహితంగా నిర్వర్తిస్తాను. హిడింబాసురుని

సంహరించిన నాడు ఎంత సంతోషం కల్గిందో ఇప్పు

డంత ఆనందంగా ఉంది. ఇంకాదు వృతాసురుని

సంహరించినట్లునే డీ భీమ డా కీచకుని అంతమొంది

స్తాడు. ఎవ రడ్డువచ్చినా ఇంక కీచకుడు బ్రతకడు.

కీచకశ్చాప్యలంకృత్య యథాకామముపాగమత్
తాంవేలాంసర్తనాగారంపాంచాలీసంగమాశయా
మవ్యమానః స సంకీర్తమాగారం ప్రావిశచ్ఛతత్
ప్రవిశ్యచసతద్ వేశ్య తమసాసంవృతంమహత్
పూర్వాగతం తతస్తత భీమమప్రతిహాజసం
ఏకాంతావస్థితం చై నమాససాద స దుర్మతిః.
శయానం శయనే తత్ర నూతపుత్రః పరామృతత్
జాజ్వల్యమానం కోపేన కృష్ణాధర్షణజేన హ.
ఉపసంగమ్య చైవైనం కీచకః కామమోహితః
హవోన్మథిత చిత్రాత్మా స్మయచూనోఽభ్యభాషత.
ప్రాపితం తే మయా విత్తం బహురూపమనంతకం
యత్కృతం ధనరత్నాఘ్యం దానీశతపరిచ్ఛదం.
రూపలావణ్యయక్తాభిర్యువతీభిరలంకృతం
గృహంచాంతఃపురం సుభు క్రీడారతివిరాజితం
తత్సర్వం త్వాం సముద్దిశ్య సహసాహ ముపాగతః
అకన్తాన్తాం ప్రశంసంతి సదా గృహగతేః స్త్రియః
సువాసాదర్శనీయశ్చ నాన్యోఽస్తి త్వాదృశః
పుమాన్.

అదే రీతిగా దుర్యోధనునికూడా అంతముదించి
రాజ్యలక్ష్మిని చేపడతాను - అన్నాడు. ద్రాపది
వాని ప్రతిజ్ఞను మరొకసారి హెచ్చరించి ఆ కార్య
క్రమమంతా రహస్యంగా సాగాలని చెప్పగా భీము
డంగీకరించాడు.

చీకటి దట్టమాతోంది, అర్ధరాత్రి కాబో
తోంది. కీచక సంహారార్థం భీముడు నర్తనశాల
చేరాడు. కీచకునికోసం నిరీక్షిస్తున్నాడు.

సుగంధమాల్యాభరణాలంకృతుడై కీచకుడు
పైరంధ్రీ సమాగమాభిలాషతో నర్తనశాలలో
అడుగు పెట్టాడు. అప్పటికే ఆ శాలలోని పర్యంకం
మీద ఉన్నాడు భీముడు. కీచకుడు నెమ్మదిగా

దిష్ట్యా త్వం దర్శనీయోఽథ దిష్టాఽఽత్మానం
ప్రశంససి
ఈదృశస్త్రుత్వయాస్పర్శఃస్పృష్టపూర్వోనకర్హించిత్
స్పర్శం వేత్తి విదగ్ధస్త్యం కామధర్మవిచక్షణః
స్త్రీణాం ప్రీతికరోనాన్యస్త్యత్నమః పురుషస్త్విహ.
ఇత్యుక్త్వా తంమహాబాహుర్భీమో భీమపరాక్రమః
సహసోత్పత్య కౌంతేయః ప్రహస్యేదమువాచహః
అద్యత్వాం భగినీపావం కృప్యమాణంమయాభువి
ద్రక్ష్యతేఽద్రప్రతీకాశం సింహేనేవ మహాగజం.
నిరాశాధా త్వయి హతే పైరంధ్రీ విచరిష్యతి
సుఖమేవ చరిష్యంతి సైరంధ్యాః పతయస్పదా
తతో జగ్రాహ కేశేషు మాల్యవత్సు మహాబలః
స కేశేషు పరామృష్టో బలేన బలినాం వరః
ఆక్షిప్యకేశాన్ వేగేన బాహ్వోర్జగ్రాహపాండవం
బాహుయుద్ధం తయోరాసీత్ క్రుద్ధయోర్నర
సింహయోః
వసంతే వాసిథాహేనోర్బలనగ్గజయోరిన
కీచకానాం తు ముఖ్యస్యనరాణాముత్తమస్య చ.

పర్యంకంచేరి ఆశయ్యమీది వ్యక్తి పైరంధ్రీయే
నని భ్రమించి - సుందరీ నీ కోసం అమూల్య ధన
రాసులు సేకరించాను. దాసదానీజనం రత్న నస్త్రా
లంకారాలు క్రీడావిలాసగృహారామాలు నీ కోసం
సిద్ధంచేసి వచ్చాను నా కంట అందమైనవాడూ,
విలాసా లెరిగినవాడూ మరొకడు లేడని నా సేవ
కులు అంటూనే ఉన్నారు - అన్నాడు.

నీ అందచందాల విషయమై నాకేమీ
సందేహం లేదు. నీ ప్రశంసలోనే ఆ విషయం స్పష్ట
మాతోంది. అయితే ఇంతవరకూ ఇటువంటి స్పర్శ
సుఖం నీకు లభించి ఉండదు. ఇప్పుడు లభించే
దానిని నువ్వు జన్మలో మరచిపోలేవు. స్త్రీలను

వాలిసుగ్రీవయోర్భాత్రోః పురేవకపిసింహయోః
అన్యోన్యమపి సంరక్షౌ పరస్పరజయైషిణౌ
తతః సముద్యమ్య భుజౌ పంచశ్చైవావివేకగా
నఖదంష్ట్రాభిరన్యోన్యం ఘృతః క్రోధ విహేధతౌ
వేగేనాభిహతో భీమః కీచకేన బలీయసా
స్థిరప్రతిజ్ఞః స రణే పదాన్న చలితః పదం
తావన్యోన్యం సమాశ్రిప్య ప్రకర్షంతే పరస్పరం
ఉభావపి ప్రకాశేతే ప్రవృద్ధే వృషభావివ
తయోర్హ్యాసీత్ సుతుములః సంప్రహరః సుదారుణః
నఖదంతాయుధవతోర్హ్యస్థుయోరివ దృప్తయోః
అభివత్సాధక బాహుభ్యాం ప్రత్యగృహ్లాదమర్షితః
మాతంగ ఇవ మాతంగం ప్రభిన్నకరటాముఖం
స చాప్యేనం తదా భీమః ప్రతిజగ్రాహ వీర్యవాన్
తమాక్షిపత్ కీచకోఽథ బలేన బలినాం నరః
తయోర్భుజవిసేషేషాదుభయోర్బలినోస్తదా
శబ్దః సమభవద్ ఘోరో వేణుస్ఫోటసమోయధి.

నశపరచుకోవడంలో నీ అంతటి చతురుడు మరొకడులేడు - అని వికటాబ్జహాసం చేస్తూ భీముడు లేచి నిలబడి - ఓరీ పాపీ నీ దేహమంత విశాలమైనదైనా నా ముందు అల్పమే ఔతుంది సింహం ముందు ఎలువంటి మత్తేధమూ నిలబడనట్లు నువ్వు నా ముందు ఎందుకూ కొరగావు. నిన్ను నేలమీద పెట్టి నలిపినప్పుడు ఆ దేహాన్ని చూసి నీ చెల్లెలు శంతోషిస్తుంది. వైరంధ్రుకి బాధ తొలగుతుంది. ఆమె భర్తలు పరమానందం పొందుతారు - అని పలుకుతూనే క్రోధోద్రిక్తుడై కీచకుని జబ్బుపట్టి పడగొట్టబోగా వాడు తప్పించుకున్నాడు. భీముడు తీవ్రవేగంతో వానిని తన భుజమధ్యంలో బంధించాడు. కీచకుడు తన శక్తిసంతనూ వినియోగించి బయలుపడ్డాడు. ముడించిన ఏనుగులవలె వారు

అదై నమాక్షిప్య బలాద్ గృహమథ్యే వృకోదరః
ధూనయామాస వేగేన వాయుశ్చండ ఇవద్రుమం
భీమేన చ పరామృప్తౌ దుర్బలౌ బలినా రణే
ప్రాస్పందత యథాప్రాణం విచక్షణ్ చ పాండవం
ఈషదాకలితం చాపి క్రోధాద్ ద్రుతపదం స్థితం
కీచకో బలవాన్ భీమం జానుభ్యామాక్షిపద్ భువి
పాతితో భువి భీమస్తు కీచకేన బలీయసా
ఉత్పపాతాథ వేగేన దండపాణిరివాంతకః.
స్పర్ధయా చ బలోన్మత్తై తావుభౌ నూతపాండవౌ
నిశీధే పర్యకర్షేతాం బలినౌ నిర్జనే స్థలే
తతస్తద్ భవనం శ్రేష్ఠం ప్రాకంపతముహుర్ముహుః
బలనచ్ఛాపి సంక్రుధావన్యోన్యం ప్రతి గర్జరః
తలాభ్యాం స తు భీమేన వక్షస్యాభిహతో బలీ
కీచకో రోషసంతప్తః పదాన్న చలితః పదం
ముహూర్తం తు స తం వేగం సహిత్యా భువి
దుఃసహం

ద్వంద్వయుద్ధం ప్రారంభించారు. వాలి సుగ్రీవుల వలె బాహుయుద్ధం సాగిస్తున్నారు. ఐదు తలల పాములవలె ఒకరినొకరు ఆక్రమించుకొంటున్నారు. బలిష్ఠులైన ఆ యోధులు భయంకర వ్యాఘ్రాలవలె పోరాడుతున్నారు. మహా వాయువు విశాల వృక్షాన్ని నేల కూల్చినట్లు భీముడు కీచకుని పడగొట్టాడు. సర్తనశాల ఒక్కసారి కంపించింది. కీచకుని బలశౌర్యాలు ఊడదశకు వస్తున్నాయి. భీముని ధైర్యసాహసాలు ఇనుమడిస్తున్నాయి. ఆలస్యానికి భీముని హృదయం అంగీకరించటం లేదు. అంతలో కీచకుడు భీమని తన మోకాళ్లతో వేధించాడు. భీముని క్రోధం మరింత హెచ్చింది. తీవ్రవేగంతో కీచకునిపై పడ్డాడు. వారి ద్వంద్వయుద్ధంలో సర్తనశాల దద్దరిల్లుతోంది సింహ

బలాదహీయత తదా నూతో భీమబలాద్విరః
తం హీయమానం విజ్ఞాయ భీమసేనో మహాబలః
వక్షస్యానీయ వేగేన మమరైసం విచేతసం

క్రోధావిష్టో వినిశ్చస్య పునశ్చైసం వృకోదరః
జగ్రాహ జయతాం శ్రేష్ఠః కేశేష్యేవ తదాభృశం
గృహీత్వా కీచకం భీమో విరరాజ మహాబలః
శార్దులః పిశితాకాంక్షీ గృహీ ష్యేవమహమ్మగం
తత ఏనం పరిశ్రాంతముపలభ్య వృకోదరః
యోక్తయామాస బాహుభ్యాం పశుం రశనయా

పదంతం చ మహానాదం భిన్నభేరిసమస్వసం
భ్రామయామాస సుచిరం విస్ఫురంత మచేతసం
ప్రగృహ్యతరసానోర్భ్యాం కంతంతస్య వృకోదరః
అపీడయత కృష్ణాయాస్తదా కోపోపశాంతయే.
అథతం భగ్నసర్వాంగం వ్యావిధ్ధనయనాంబరం
అక్రమ్య చ కటిదేశే జానునా కీచకాధమం
అపీడయత బాహుభ్యాం పశుమారమమారయత్
తం విషీదంతమాజ్ఞాయ కీచకం పాండునందనః

గర్జనలుచేస్తూ భీముడు కీచకుని వక్షంమీద పడు
గులవలె గుద్దులు సాగించాడు. కీచకుడు భీముని
బలవేగాలను సహించలేక నేలకూలాడు. ఒక్క
సారి వాని వక్షంమీద కురికి భీముడు మర్దించాడు.
అల్పమృగాన్ని పట్టిన సింహంవలె భీముడు కీచకుని
శిరోజాలుపట్టినలిపివేశాడు. భీమబాహుమధ్యంలో
వాడు చైతన్యహీనుడై పడిపోయాడు. భీముడు
కీచకుని కంఠాన్ని రెండు చేతులతో నలిపి అంగ
సంఘలు సడలించి శరీరాన్ని ముద్దచేసి నేలమీద
కుప్పగా పడవేసాడు.

ద్రాపడికి కంటకరూపంలో ఉన్న కీచకుడు
నేటితో అంతమయ్యాడు. ఇది ఆమెకూ నా సోదరు

భూతలే భ్రామయామాస వాక్యంచేదమువాచమా
అద్యాహనుస్మణో భూత్వా భ్రాతుర్భార్య

శాంతింలభాస్మిపరమాం హత్వాస్తై రంధ్రికంటకం
ఇత్యేవముక్త్యా పురుషప్రవీర
స్తం కీచకం క్రోధసరాగనేత్రః
ఆస్మిస్తవస్తాభిరణం స్ఫురంత
ముద్భాంశినేత్రం వ్యసుమగ్నసర్జ

నిష్పివ్య పాణినా పాణిం సందప్తౌష్ఠపుటం బలీ
సమాక్రమ్య చ సంక్రుద్ధో బలేన బలినాం వరః
తస్య పాదా చ పాణీ చ శిరోగ్రీవాం చ సర్వశః
కాయే ప్రవేశయామాస పశోరివ పినాకధృక్

తం సమ్మథితసర్వాంగం మాంసపిండోపమం కృశం
కృష్ణాయా దర్శయామాస భీమసేనో మహాబలః
ఉవాచ చమహాతేజా ద్రాపదీం యోషితావరాం.
పశ్యైనమేహి పాంచాలి కాముకోఽయం
యథాకృతః

అకూ సంతోషం కలిగించే విషయం అని అను
కొంటూ మరొకసారి కీచకుని దేహాన్ని పైకెత్తి
నేలమీద వేసికొట్టి పటపట పండ్లు కొరుకుతూ
వాని వక్షస్థలంమీద కూర్చుని కీచకుని బాహువు,
లనూ పాదాలనూ శిరస్సునూ వాని పొట్టచీల్చి
అందులో గ్రుచ్చివేసాడు. మాంసపు ముద్దలా
తియ్యారైన కీచకుని దేహాన్ని ద్రాపడికి చూపాలనే
ఉద్దేశంతో అగ్నిని ప్రజ్వలించజేసి ఆమెను దగ్గరగా
వీలించి-ద్రాపదీ ఈ దుష్టకాముకుని స్థితి చూచావా
సద్గుణ సంపన్నురాలవైన నిన్ను పరిభవించడానికి
ప్రయత్నించిన వారికి ఇటువంటిస్థితే కలుగుతుంది-

ఏవముక్త్యా మహారాజ భీమో భీమపరాక్రమః
పాదేన వీడయామాస తస్య కాయం దురాత్మనః
తతోఽగ్నిం తత్రప్రజ్వాల్య దర్శయిత్వాశుకీచకం
పాంచాలీం స తదా వీర ఇదం వచనమబ్రవీత్
ప్రాగ్ధయంతి సుకేశాంతేయేత్వాంశీలగుణాన్వితాం
ఏవం తే భీరు వధ్యంతే కీచకః శోభతే యథా.

తతోకృత్వా దుష్కరం కర్మ కృష్టాయాఃప్రియ

ముత్తమం

తథా స కీచకం హత్వా గత్వా గోవస్యవైశయం
ఆనుత్ర్య ద్రాపదీం కృష్టాం క్షీప్రమాయాన్త
హాసం

కీచకం ఘాతయిత్వా తు ద్రాపదీయోసితాంవదా

ఇరువది మూడవ అధ్యాయం

తస్మిన్ కాలే సమాగమ్య సర్వేపత్రాస్యబాంధవాః
దురుదుః కీచకం దృష్ట్వా పరివార్య సమంతతః
సర్వే సంహృష్టానోమాణః సంప్రస్తాఃప్రేక్ష్యకీచకం
అని ఆమెకు ఆనందం కలిగించి పాకశాలకు
చేరారు.

పైరంధ్ర తన సదనంచేరి అక్కడ స్త్రీలను
పిలిచి - పరశ్రీ వ్యామోహ కారణంగా కీచకు
నకు కలిగిన దుస్థితి చూడదలచుకొన్నవారు సర్తన
శాలకు వెళ్లవచ్చునని చెప్పింది.

ఆమె మాటలు వింటూనే సర్తనశాలా
రక్షకులు పరుగు పరుగున అక్కడకు వెళ్లారు.

ఇరువది మూడవ అధ్యాయం

ఉపకీచకులు

సర్తనశాలలో కీచకుడు మరణించిన వార్త
విని వాని బంధుమిత్రులందరూ అక్కడకుచేరి విల
పించారు. భూమిమీద పడవేసిన తాంబేలులా

ప్రహృష్టా గతసంతాపా సభాపాలానువాచ హ
కీచకోఽయం హతః శేతే గంధర్వైః పతిభిర్మమ
పరశ్రీకామసమ్మృత్తస్త్రాగచ్ఛత పశ్యత
తచ్చుత్వా భాషితం తస్యా సర్తనాగారరక్షిణః
సహస్రైః సమాజగ్నురాదాయోల్కాః సహస్రశః
తతో గత్వాథ తద్ వేశ్యకీచకం వినిపాతితం
గంతాసు దదృశుర్భూషా రుధిరేణ సముక్షితం.
పాణిపాదవిహీనం తు దృష్ట్వా చవ్యధితాఽథసకా
నిరీక్షంతి తతస్సర్వే పం విస్మయమాగతాః
అమానుషం కృతం కన్యతం దృష్ట్వా వినిపాతితం
క్వాస్య గ్రీవా క్వ చూణే క్వ పాణి క్వ శిరస్తథా
ఇతి స్మృతం పరీక్షంతే గంధర్వేణ హతం తదా.

తథా సంభిన్నసర్వాంగం కూర్మం స్థల ఇవోద్భృతం
బోధితం భీమసేనేన తమింద్రేణేన దానవం
సంస్తారయతుమిచ్చంతోబహిర్నేతుం ప్రచక్రముః
ప్రాణరహితుడై పడిఉన్న కీచకుని చూసారు. వాని
కాళ్ళూ చేతులూ ఒకరికీ కనిపించడం లేదు. ఆ
ముద్దలా ఉన్న శవాన్నిచూస్తూ-ఇటువంటి కార్యం
మానవుడెవ్వడూ చెయ్యలేదు. ఇది గంధర్వులపనే
వి ఉంటుంది. వీని అవయవం ఒక్కటి కనిపించ
టంలేదు. ఇంతటి అమానుషమైన హత్య గంధర్వ
కార్యమే - అని నిశ్చయించు కొన్నారు.

కీచకుని అవయవాలన్నీ లోపలికి పోయిఉండటం
చూసి మరింత దుఃఖించారు. దేవేంద్రుని హస్తా
లలో మరణించిన వృత్రాసురునివలెఉన్న కీచకుని
శవానికి దహన సంస్కారాలు నిర్వర్తించేందుకు

దద్యశు స్తే తతఃకృష్ణాం సూతపుత్రాఃసమాగతాః
అమారాచ్యానవద్వాంగీం స్తంభమాలింగ్య

తిష్ఠతీం.

సమవేతేషు సర్వేషు తామూచు రుపకీచకాః
మాన్యతాం శీఘ్రమనతి యత్కృతే కీచకో మాతిః
అథవా నై వ హంతవ్యాదహ్యతాం కామినాసహ
మృతస్యాపి ప్రియంకార్యం సూతపుత్రస్య సర్వభా
తతో విరాటమూచు స్తేకీచకోస్త్యాఃకృతే మాతః
సహనేనాద్య దహేయ తదమజ్ఞాతుమ్హస్మి
పరాక్రమం తు సూతానాం మిత్యా రాజాన్య

మోదత

పైరంధ్రాఃసూతపుత్రేణ సహదాహంవిశాంపతిః
తాంసమాసాద్యవితస్తాంకృష్ణాంకమలలోచనాం
మోచుమ్యామానాం తే తత్ర జగ్మసుః కీచకా

భృశం

తతస్తు తాం సమారోప్య నిబధ్యచ సుమధ్యమాం
జగ్మరుద్యమ్య తే సర్వే శ్మశానాభిముఖాస్తదా
హ్రియమాణా తుసారాజన్ సూతపుత్రైరనిందితా
ప్రాక్రోశన్నాథనిఃచ్ఛంతీ కృష్ణా నాథవతీ సతీ

వారు సన్నద్ధులయారు. శవాన్ని స్మశానానికి
తీసుకుపోవడానికి సిద్ధంగా ఉన్న సమయంలో అక్కడే
ఒక్క స్తంభం చాటున ఉన్న ద్రావదిపై ఉప
కీచకులదృష్టి పడింది. ఆమెను చూస్తూనే వారు-
ఈ పైరంధ్రులన్నీ కీచక సేనాపతి మరణించాడు.
కనక ఈ దుష్టురాలిని ఇప్పుడే సంహరించి ఈ
శవంతోనే దహించాలి. అప్పటికి కీచకుని మనస్సు
శాంతిస్తుంది. ఆయనకు శాంతి కలిగించడం కంటే
మనం చెయ్యవలసిన పని లేదు. అని నిశ్చయించు
కొని విరటునిచేత తమ నిర్ణయం తెలిపి అనుజ్ఞ
కోరారు.

జయ జయంతో విజయోజయ తేనోజయద్బలః
తే మే వాచంవిజానంతు సూతపుత్రానయంతిమాం
యేమాం జ్యోతలనిర్హోషో విస్ఫుల్జితమివాశనేః

న్యత్రూయత మహాయుధే భీమఘోష స్తరస్వినాం
రథఘోషశ్చ బలవాన్ గంధర్వాణాంతరస్వినాం
తే డేవాచంవిజానంతు సూతపుత్రానయంతిమాం
తస్యాస్తాః కృపణా వాచః కృష్ణాయాః పరిడేవితం
శ్రుత్వైవాభ్యాపతద్భీమః శయనాదవిచారయన్
అహం శ్రుణోమి తే వాచం త్వయా పైరంధ్ర
భాషితాం

తస్మాత్ తే సూతపుత్రేభ్యో భయంభీరునవిద్యతే
ఇత్యుక్త్వా స మహాబాహు ర్విజజంభేజిఘ్నంసయా
తతః స వ్యాయతం కృత్వా వేషం విపరివర్త్యచ
అద్వారేణాభ్యసస్కంద్య నిష్టగామ బహిస్తదా
స భీమసేనః ప్రాకారాదారుహ్య తరసా ద్రుమం
శ్మశానాభిముఖఃప్రాయాద్ యత్ర తేకీచకాగతాః
సలంఘయిత్వాప్రాకారంనిఃసృత్యచపురోత్తమాత్
జవేన పతితో భీమః సూతానామగ్రతస్తదా
చిత్తాసమీపే గత్వా స తత్రాపశ్యద్ వనస్సతిం

విరటుడు కీచకుని పరాక్రమాదులను తలచు
కొని కొంతసేపు చింతించి పైరంధ్రునికూడా కీచ
కుని శవంతో దహించడానికి అనుమతి నిచ్చాడు.
మూర్ఛపోయిన ద్రావదిని కీచక శవంతో బంధించి
ఉపకీచకులు పరేతభూమికి బయలుదేరారు. ద్రావది
విలవిల విలపిస్తూ దీవంగా అరుస్తూ - జయ జయంత
విజయ జయతేన జయద్బలులారా నా దీనస్థితి
మీకు తెలియటం లేదా? నా ఆర్తనాదం వినండి.
ఈ సూతపుత్రులు నన్ను స్మశానానికి తీసికొని
పోతున్నారు. మహారథికులు శస్త్రాస్త్రవిములు ఐన
నా భర్తలకు ఈ ఆర్తనాదం వినిపించి తీరుతుంది-

తాళమాత్రం మహాస్కంధం మూర్ధశుష్కం

విశాంపతే

తం నాగవదుషక్రమ్య బాహుభ్యాం షరిభ్య చ
స్కంధమాగోషయామాస దశవ్యామంపరంతపః
స తం వృక్షం దశవ్యామం సస్కంధవిటపం బలీ
ప్రగృహ్యభ్యుద్రవన్ సూతాన్ దండపాణిరివాంతకః
ఊరువేగేన తస్యాథ స్యగ్రోధాశ్వశ్శకింశుకాః
భూమా నిఘ్నితా వృక్షాః సంఘతస్తత్ర శేరితే
తం సింహమివసంక్రుద్ధందృష్ట్వా గంధర్వమాగతం
విత్తేసుః సర్వకః సూతా విహదభయకంపితాః
గంధర్వో బలవానేతి క్రుద్ధ ఉద్యమ్య పాదపం
సైరంధ్రీముచ్యతాంశీఘ్రంయతోనోభయమాగతం
తే తు దృష్ట్వా తదాఽఽవిధం భీమసేనేన పాదపం
విముచ్య ద్రాపదీం శత్ర ప్రాద్రవన్నగరం ప్రతి.
ద్రవతస్తాంస్తు సంప్రేక్ష్య స వజ్రీ దానవానిన

అని షరిపరివిధాల చింతిస్తూంటే అది భీముని చెవిని
పడింది.

ఈ సూతులవల్ల నీకేమీ భయంలేదు - అని
గర్జిస్తూ భీముడు వికృతవేషధారియై పాకశాలను
చుట్టిఉన్న గోడ దూకి ఉపకీచక సంహారార్థం
అలోచిస్తూ సమీపంలో ఉన్న ఒక చెట్టు ఎక్కిాడు.
వారు కీచకుని శవంతో ద్రాపదినికూడ పరేత
భూమికి తీసుకుపోతున్నట్లు గ్రహించి వారిని వెంబ
డించి, వెంబడించి వారి నతిక్రమించి స్మశానంచేరి
ఒక ఎండుచెట్టును వెకలించి గదాధరుడైన యమ
ధర్మరాజువలె నిలబడ్డాడు. అల్లంత దూరంలోకి
ఉపకీచకులు వచ్చారు. వారిని చూస్తూనే భీముడు
తీవ్రవేగంతో లంఘించాడు. ఆ వేగానికి దారిలోని
చెట్లన్నీ నేల కూలాయి. సింహసమగ్రోధంతో
గంధర్వరూపంతో తమమీదికివచ్చే భయంక

శతంపంచాధికం భీమః ప్రాహిణోద్ యమపాదసం
వృక్షేనైతేన రాజేంద్ర ప్రభంజనసుతో బలీ
తత ఆశ్వాసయత్ కృష్ణాం స విముచ్య విశాంపతే
ఉవాచచ మహాబాహుః పాంచాలీంతిత్రస్త్రాపదీం
అశ్రుపూర్ణముఖం దీనాం దుర్ధక్షః స వృకోదరః
ఏవంతే భీరువధ్యంతే యేత్వాంక్షిశ్యంత్యనాగసం
ప్రేహి త్వం నగరం కృష్ణే న భయంవిద్యతేతవ
అన్యేనాహం గమిష్యామి విరాటస్య మహాసనం
పంచాధికం శతం తచ్చ నిహతం తేన భారత
మహావనమివచ్చిన్నం శిశ్యే విగళిశద్రుమం.

ఏవం తే నిహతా రాజస్సతం పంచ చ కీచకాః
స చ సేనాపతిః పూర్వమిత్యేతత్ సూతమన్ శతం
తక్దృష్ట్వామహదాశ్చర్యంనరానార్యశ్చసంగతా
విస్మయం పరమం గత్వా నోచుః కించన భారత.

రాకారాన్ని జూసి ఉపకీచకులు భయభ్రాంతు
లయ్యారు. భీముడు వారిసందరినీమర్దించి చేతిలోని
వృక్షంతో ఆ నూటమడుగురినీ యమసదనానికి
అతిధులుగా పంపాడు. సంతోషంతో ద్రాపదిని
సమీపించి ఆమె కట్టువిప్పి కొంతసేపు ఊరడించి
నిన్ను పరాధవించడానికి ప్రయత్నించిన వారంద
రికీ ఇటువంటి గతులే గలుగుతాయి. నీకు యిక
భయం లేదు వెళ్లు. నేను వేరొకదారిని పాకశాల
ప్రవేశిస్తాను - అని ఆమెను సాగనంపాడు. నూరు
దారిని తను పాకశాలలో ప్రవేశించాడు.

భీమునిచే నిహతులైన కీచకుడు కీచక సోద
రులూ వ్రేళ్లు తెగిపడిన చెట్లవలె ఆ స్మశానంలోపడి
ఉన్నారు. విరాటనగరప్రజలందరూ విస్మయచకిత
దృక్కులతో ఆ భీభత్సదృశ్యాన్ని తిలకిస్తున్నారు.

ఇరు వ ది నా ల్గ వ అ ధ్యాయం

తే దృష్ట్య నిహతాన్ సూతాన్ రాజ్ఞే గత్వా
 న్యవేదయన్
 గంధర్వైర్నిహతా రాజానూతపుత్రామహాబలాః
 యథా వశేణ వై దీర్ఘం పర్వతస్య మహస్పిరః
 వ్యతిక్తిర్ణాః ప్రదృశ్యంతే తథా సూతా మహీతతే
 సైరంధ్రీ చ విముక్తాసా పునరాయాతితే గృహం
 సర్వం సంశయితం రాజన్ నగరం తే భవిష్యతి.
 యథారూపా చ సైరంధ్రీ గంధర్వాశ్చ సహాబలాః
 పుంసామిష్టశ్చ విషయో మైథునాయ న సంశయః
 యథా సైరంధ్రీ దోషేణ న తే రాజన్నిదంపురం
 వినాశమేతి వైక్షిప్రం తథా నీతిర్విధీయతాం
 తేషాం తద్యచనం శ్రుత్వా విరాటో వాహినీపతిః
 అబ్రవీత్ క్రియతామేషాంసూతానాం పరమక్రియా
 ఏకస్మిన్నేవ తే సర్వే సుసమిధ్దే హుతాశనే

దహ్యంతాం కీచకాః శీఘ్రం తైర్నైర్గంధైశ్చ సర్వశః
 సుదేష్టమబ్రవీద్ రాజా మహిషీం జాతసాధ్వసః
 సైరంధ్రీమాగతాం బ్రూయా మమేవ వచనాదిదం
 గచ్ఛసైరంధ్రీ భద్రం తే యథాకామం నరాననే
 భిభేతి రాజా సుశ్రోణి గంధర్వభ్యః పరాభవాత్.
 సహిత్యాముత్సహేవ క్తుంస్వయంగంధర్వరక్షితాం.
 స్త్రీయాస్త్యవోషస్తాం వక్తుమశిస్త్యాం ప్రబ్రవీ
 మ్యహం.
 అథ ముక్తాభయాత్ కృష్ణా సూత పుత్రాన్
 నిరశ్య చ
 మోక్షితా భీమసేనేన జగామ నగరం ప్రతి.
 త్రాసితేవ మృగీ శాలా శార్దూలేన మనస్విని
 గాత్రాణి వాససీ చైవ ప్రత్యోశ్య సలిలేన సా

ఇరు వ ది నా ల్గ వ అ ధ్యాయం

తీచకుల శవాలను కన్నులార చూచిన
 విరాటనగరవాసు లందరూ మహారాజును సమీ
 పించి తాము చూసిన విషయాలు ఇలా వివరిం
 చారు-మహారాజా! పర్వత శిఖరాలు వజ్రాయుధా
 ఘాతంతో విరిగి పడిపోయినట్లు సూతపుత్రులు
 స్మృతానలో పడిఉన్నారు. సైరంధ్రీ బంధనము
 కడై అంతఃపురానికి వస్తోంది. ఈ ప్రమాదాలన్నీ
 ఆమెవల్లనే కలుగుతున్నాయి. ఆమె ఎంతటి
 సౌందర్యవతియో ఆమె భర్తలు అంతటి పరా
 క్రమ సంపన్నులు. ఆమె ఇక్కడ ఉండడంవల్ల
 మీకు కూడా విపత్తులు ప్రాప్తిస్తాయేమోనని
 మాకు భయంగా ఉంది. పురుషుడు విషయవాంఛా
 పరుడై సౌందర్యవతియైన స్త్రీని కాంక్షించడం

లోకసహజం. అందులో సైరంధ్రీ అతిలోక
 లావణ్యవతి. ఆమెవల్ల ఈ రాజ్యానికి మహావిపత్తు
 వచ్చే అనుమానం మాకు కలుగుతోంది. అందు
 చేత మనకు ఏ విధమైన హాని కలుగకుండానే
 ఆమెను ఈ నగరము నుండి పంపే ఏర్పాటు
 చూడండి - అని వారు నివేదించారు.
 మరణించిన సూతపుత్రులందరికీ రాజమర్యా
 దలతో అంత్యక్రియలు జరిపించమని ఆజ్ఞాపించి
 విరటుడు జరిగిన సంఘటనలన్నీ తలచుకొని భయ
 పడుతూ అంతఃపురంచేరి-దేవీ సైరంధ్రీ ఇక్కడకు
 వచ్చినట్లైతే ఆమెను ఇక్కడ ఉండవద్దనీ ఆమె
 ఇష్టం వచ్చినచోటుకు వెళ్లవచ్చుననీ ఆమె భర్త
 లైన గంధర్వుల ప్రతాప పరాక్రమాలకు నగర

తాం దృష్ట్వా పురుషరాజన్ ప్రాద్రవంతదిశోదశ
గంధర్వాణాం భయత్రస్తాః కేచిద్ దృష్ట్వా

స్వమీలయన్.

తతో మహానసద్వారి భీరుసేనమచక్లితం
దద్యు రాజకాంచాలీ యథామత్తం మహాద్విపం
తం విశ్మయంతీ శనకైః సంజ్ఞాభిరిదమబ్రవీత్
గంధర్వరాజాయ నమో యేనాస్మి పరిమోచితా
యే పురా విచరంతీహ పురుషా వశవర్తినః
తస్యాప్రేనచనం శ్రుత్వా హ్యస్మావిహరంత్యతః
తతః సా నర్తనాగారే గనంజయనుచక్ర్యత

వాసులూ చక్రివర్తీ భయపడుచున్నారని గంధర్వ
రక్షితయైన ఆమెకు ఏ భీతి ఉండదని సర్వసుఖాలూ
లభిస్తాయనీ చెప్పి. నేను పురుషుణ్ణి కానడంచల్ల
ఆమెముందు నిలబడి ఈ విషయం చెప్పకూడదు.
ఈ విషయం వివరించి నా మాటలు నీ ముఖతః
వినిపించమన్నానని చెప్పి. అందువల్ల ఏదోషమూ
నన్నంటదు. మన రాజ్యానికి ఆమెవల్ల ఏదో ఒక
ఉపద్రవం రావచ్చుననే భయంకూడా మనకున్న
దని గట్టిగా చెప్పి - అన్నాడు.

ద్రాపది భీమునివల్ల బంధన విముక్తయై
భయరహితయై పరిశుభ్రస్నాతయై వస్త్రాలు తడి
యూర్చుకొని భీతహరిణంనలె నగరంలో ప్రవేశిం
చింది. ఆమెను చూసేసరికి పౌరులందరికీ గంధర్వ
భయం వ్యాపించింది. వారు హాహాకారాలు
చేస్తూ ఆమెను సమీపించకుండా పరుగులెత్తడం
ప్రారంభించారు. కొందరు ఆమెస్థితిని చూసి జాలి
పడ్డారు. ద్రాపది మహానసశాలవద్ద భీమునకు
కృతజ్ఞత తెలుపుతూ - నాకు బంధవిముక్తి కలిగిం
చిన గంధర్వపతికి అభినవాదాలు - అని గుప్తంగా
పలికి నమస్కరించి నిలిచింది.

రాజ్ఞః కన్యా విరాటస్య సర్తయానం మహాభుజం
తతస్తా నర్తనాగారాద్ వివిష్క్రమ్య సహజ్జనాః
కన్యా నదృశురాయాంతీంక్లిప్తాం కృష్ణామనాగసం
దిప్త్యా సైరంధ్రీ ముక్తాసి దిప్త్యాసి పునరాగతా
దిప్త్యా వినిహతాః సూతా యే త్వాం క్లిశ్యంత్య
నాగసం

కథం సైరంధ్రీం ముక్తాసి కథం పాపాశ్చ తేహతాః
ఇచ్ఛామి వై తన శ్రోతుం సర్వమేవ యథాతథం
బృహన్నలేకిం ను తన సైరంధ్ర్యా కార్యమద్యైవై
యా స్వం వససి కళ్యాణి సదా కన్యాపురే సుఖం

దేవి నీ అభీష్టార్థం నీ ఆజ్ఞానుసారం చరిం
చాను. ఎప్పుడూ నీ ఆజ్ఞా పాలనార్థం సిద్ధంగా
ఉంటాను. నువ్వుయధేచ్ఛగా విహరించవచ్చు -
అన్నాడు.

ద్రాపది అర్జునుని కలిసే సంకల్పముతో
సర్తనశాల చేరింది. ఆమె ఆగమన వార్తను
అభ్యంతర మందిరంలోకి తెలియచెయ్యగా సర్తన
శాలలో రాజకన్యలందరూ బృహన్నల సహితులై
ద్వారం దగ్గరికి వచ్చి ఆమెకు కలిగిన క్లేశాలను
చింతిస్తూ - సైరంధ్రీ నీకు కలిగిన కష్టాలనుండి
విముక్తి పొందావు. ఇప్పుడు మా కెంతో సంతో
షంగా ఉంది నువు సుఖంగా తిరిగి రావటం మా
కెంతో ఆనందం కలిగిస్తోంది. కీచకుడు పరివార
సహితంగా మరణించడంవల్ల ఈ విరాట నగర
నారీజనానికి భీతి నశించింది. వీరు ఇప్పుడు సంతో
షంగా సుఖంగా చరించగలరు - అని ఆమెను
అభినందించారు.

సైరంధ్రీ-పాపాత్ములైన కీచకుని హస్తాలనుండి
నువ్వెలా రక్షింపబడ్డావో వారెలా మరణించావో
ఈ విషయాలన్నీ నీముఖతః వినాలని నాకు కుతూ

నహి దుఃఖంసమాప్నోషి సైరంధ్రియదుహశ్చుతే
తేన మాం దుఃఖతామేవం పృచ్ఛసే ప్రహసన్నివ
బృహన్నలాపికశ్యాణి దుఃఖ మాప్నోత్యను త్తమం
తిర్యగ్యోనిగతా శాతే న చైవ మనబుధ్యసే.
త్వయా సహోషితా చాస్మి త్వం చ సర్వైః

సహోషితా

క్లిశ్యంత్యాం త్వయి సుశ్రోణి కో ను దుఃఖం న
చింతయేత్.

న తు కేనచిదత్యంతం కస్యచిద్ధృదయం క్వచిత్
వేదితుం శక్యతే నూనం తేన మాం నావబుధ్యసే

వాలంగా ఉంది - అని బృహన్నల వేడగా
సైరంధ్రి - బృహన్నలా - కన్యాంతఃపురంలో
సుఖంగా జీవించే సీకు సైరంధ్రితో పనేమిటి. ఈ
సైరంధ్రి దుఃఖవార్తను విని, క్లేశాలను ఆమె
ముఖతః ఆలకించి ఆనందించాలన కొంటున్నావా.
నాక్లేశాలలో పాలు పంచుకోలేవు. నాదుఃఖాలను
మూరము చేయలేవు. పరిహసించి పరమానందం
పొందాలనకొంటున్నావా-అని ఎదురు ప్రశ్నించే
సరికి బృహన్నల ఇలా సమాధానమిస్తున్నాడు.

కశ్యాణీ - పసుజన్మతో తుల్యమైన ఈనపుంసక
రూపంతో నేను పడే ఆవేదన నీకేం తెలుసు.
మన మందరమూ ఒక్కచోట ఉంటూన్నప్పుడు
నీకు కలిగే శాధ మాకు విచారాన్ని కలిగించదని
నువ్వెందుకు అనుకోవాలి. పరుల ఇంగితాన్ని
గ్రహించే శక్తి ఏవ్యక్తికి ఉండదనే విషయం నీ
మూలంగా నాకు బోధపడుతోంది నేను పడే
శాధ నువ్వు గ్రహించలేనందుకు మరింత చిం
తిస్తున్నాను - అని దీనంగా పలకగా, ద్రౌపది -
అక్కడి రాచవిడ్డలను వెంటబెట్టుకొని సుదేష్టా
దేవి నివసించే అంతఃపురానికి వెళ్ళి ఆమెకు దగ్గ

తతః సహైవ కన్యాభిర్ద్వాపదీ రాజవేశ్య తత్
ప్రవివేశ సుదేష్టాయాః సమీపముపగామినీ.
తామబ్రవీత్ రాజపుత్రీ విరాటవచనాదిదం
సైరంధ్రిగమ్యతాం శీఘ్రం యత్ర కామయసేగతిం
రాజాభిభేతి తే భద్రే గంధర్వభ్యః పరాభవాత్
త్వం చాపి తరుణీ సుభ్రు రూపేణ ప్రతిమా భువి
పుంసామిష్టశ్చ విషయో గంధర్వాశ్చాతిగోపనాః
త్రయోదశాపమాత్రం మే రాజాష్టితామ్యస్తు
భామిని

కృతకృత్యా భవిష్యంతి గంధర్వాస్తే న సంశయః

రగా నిలబడింది. వచ్చిన సైరంధ్రిని చూస్తూ
విరటుని మాటలు స్మరించి సుదేష్ట - సైరంధ్రి
నీ గంధర్వపతుల సాహస పరాక్రమాలకు మహా
రాజు భయపడుతున్నాడు. వారివల్ల ఎప్పుడు ఏ
ఆపద వస్తుందో మాకు తెలియడం లేదు. నిన్ను
చూస్తే యౌవనం తొణికిలాడుతోంది. ఈ
యౌవన వసంతానికి రూపలావణ్యాలు అత్యంత
మాధుర్యం కలిగిస్తున్నాయి. నిన్ను చూసిన పురు
షుని కిన్ను చెదరకుండా ఉండదు. నీ మీద
మోహదృష్టి ప్రసరిస్తే నీ గంధర్వపతులు ఆగ్ర
హోదగులు కాకుండా ఉండరు. అందువల్ల వచ్చే
ఉపద్రవాలు మా ఊహకందవు. కనక త్రిణం
నీయిష్టం వచ్చినచోటికి వెళ్ళమని మా మహా
రాజు ఆజ్ఞ - అని పలికింది.

మహారాణి మాటలు విని సైరంధ్రి తన
మాలోచించి - మహారాణీ - నాకు పడమూడు
గోజులు గడు విన్వంది. ఈలోగా నాగంధర్వపతుల
కార్యాలు నెరవేరుతాయి. అప్పుడు వారు వచ్చి
నన్ను తీసికొనివెడతారు. వారు ప్రసన్నులై మిమ్ము
మీబంధువులను సుఖసంపదలతో విరాజిల్లచేస్తారు.

శత్రో మూముపనేవ్యంతి కరివ్యంతి చ తేప్రియం
 ఘనంచశ్రేయసారాజా యోగ్యతేసహజాంధవైః
 రాజా కృతోపకారాశ్చ కృతజ్ఞాశ్చ సదా శుభే
 సాధవశ్చ బలోత్పిక్తైః కృతప్రతికృతేషుః
 అర్థినీ ప్రబవీమ్యేహ యద్వా తద్ వేతి చింతయ
 భరస్వ తదహర్మాత్రం తతఃశ్రేయో భవిష్యతి

ఇరువది అయిదవ అధ్యాయం

కీచకే తు మాతే రాజా విరాటః పరవీరహః
 శోకమాహరయత్తీత్రీనం సామాత్యః సపురోహితః
 కీచకస్య తు ఘాతేన సానుజస్య విశాంపతే
 అత్యాహితం చింతయత్వా న్యస్మయంత

పుథగ్జనాః

తస్మిన్ పురే జనపదే సంజల్పౌభూచ్చసంఘతః
 శౌర్యాధి వల్లభో రాజ్ఞో మహాసత్వః స కీచకః.

నాకు ఆశ్రయమిచ్చి రక్షించినందుకు ప్రత్యుప
 కారం చేసి తీరుతారు. వారు బలపరాక్రమ సంప
 న్నులేకాదు, సాధుజనాలుకూడా. ఉపకారాన్ని
 విస్మరించే తత్వం వారికి లేదు. పత్యుపకారం
 చేయకుండా ఉండరు. ఒక ప్రయోజనాన్ని అపే
 షించి నేనిక్కడ ఉన్నాను. ఇన్నిరోజులనలెనే
 ఈ కొద్దిపాటి గడువుకాలం నన్ను భరించండి.

ఇరువది అయిదవ అధ్యాయం

కీచకుడు ఉపకీచకులు మరణించడం విరట
 నగరవాసులకూ, మహారాజుకూ ఆశ్చర్యాన్ని
 భయాన్నీ కూడ కలిగించాయి. నారిలోవారు
 అనేకవిధాలుగా వితర్కించుకొన్నారు. కీచకుడు
 అద్భుత సాహస పరాక్రమోపేతుడు కావటంవల్ల
 విరటుడు వానిని అధికంగా ప్రేమించేవాడని

తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా కైకేయీ దుఃఖ
 మోహితా
 ఉవాచ ద్రాపదీమార్తా భ్రాతృన్యసనకర్మితా
 వసభద్రేయధేష్ఠంత్యం త్వమహం శరణంగతా
 త్రాయస్య మమ భర్తారం పుత్రాం త్వైవవిశేషతః

ఆనీత ప్రహర్తాసైన్యానాం దారామర్శీచదుర్మతిః
 స మాశః ఖలు సావాత్మా గంధర్వైష్టప్తపూనుషః.
 ఇత్యజల్పౌ మహారాజ పరావీకవినాశనం
 దేశే దేశే నునుష్యాశ్చ కీచకం దుష్ప్రభర్షణం.
 అథనై ధార్తరాష్ట్రేణ ప్రయుక్తా యే బహిశ్చరాః
 మృగయత్వా బహూన్ గ్రామాన్ రాష్ట్రాణి
 నగరాణి చ.

మీకు సుఖం కలుగుతుంది - అని అర్థించింది.
 భ్రాతృమరణ నుఃఖంతో ఉన్న సుదేష్ట
 సైరంధ్రిమాటలు విని - ను న్నెంతకాలం ఉండ
 దలచుకొంటే అంతకాలం ను వ్యిక్కడ ఉండు.
 నీవల్ల నా భర్తకు బిడ్డలకు ఏ అపాయం రాకుండా
 మాత్రం చూడు. ఈ అభయమిచ్చినట్లైతే నువ్వు
 ఇక్కడ ఉండవచ్చు - అంది.

దానికి ప్రతిఫలంగా కీచకుడు సర్వశత్రుసంహారం
 చేసేవాడని కొందరు నానిగుణగణాలనుకీర్తించారు.
 పరశ్రీ వ్యామోహమే ఆ పాపిని ఆలా చేసిందని
 మరికొందరు వాదించారు. కీచక మరణ వార్త
 దేశదేశాలలో వాడవాడలలో వ్యాపించింది.
 ఇది ఇలా ఉండగా -

సంవిధాయ యథాదృష్టం యథాదేశప్రదర్శనం
కృతకృత్యా న్యవర్తంత తే చరా నగరం ప్రతి.
తత్ర దృష్ట్వా తు రాజానం కౌరవ్యం ధృతరాష్ట్రజం
ద్రోణకన్ధకృపైః సార్థం భీష్మేణ చ మహాత్మనా.
సంగతం భ్రాతృభిశ్చాపి త్రిగర్వైశ్చ మహాపథైః
దుర్యోధనం సభామధ్యే ఆసీనమిదమబ్రువన్.
కృణోఽస్మాభిః పరో యత్న సేషామన్వేషణేనదా
పాండవానాం మనుష్యేంద్ర తస్మై మహాతికాననే
నిజ్జనే మృగసంకీర్ణే నానాద్రుమలతాకులే
లతాప్రతానబళుశే నానాగుల్మసమావృతే.
న చవిద్యోగతా యేన పార్థాః సుదృఢవిక్రమాః
మార్గమాణాః పదన్యాసం తేషు తేషు తథా తథా
గిరికూటేషు తుంగేషు నానాజనపదేషు చ
జనాకీర్ణేషు దేశేషు ఖిర్వటేషు పురేషు చ.
నరేంద్రబళుశోఽన్విష్టా వై నవిద్యశ్చపాండవాన్
అత్యంతం వా వినష్టస్తే భద్రం శుభ్యం సర్వభ.
వర్తన్యన్వేష్యమాణా వై రథినాం రథిన త్తమ

పాండవులు ఎక్కడ ఉంటున్నారో తెలుసు
కోడానికి బయలుదేరిన గూఢచారులు రాష్ట్ర నగర
గ్రామాలు వెదికివెదికి విఫలప్రయత్నములై హస్తినా
పురం చేరారు. భీష్మ, ద్రోణ, శకుని, కర్ణాదులు
పరివేష్టించిఉన్న మహాసభలో సుఖాసనాసీనుడైన
దుర్యోధనుని సమీపించి - మహారాజా పాండవుల
వాసస్థానం తెలుసుకోడానికి మే మెన్నో ప్రయ
త్నాలు చేసాం. క్రూరఘాతుకమృగాలతో నిండిన
అరిణ్యాలలో అన్నిమూలలూ వెతికాము. వారి
కాలిజాడలు లేవు. అడవి విడిచి వా రెటువెళ్లారో
తెలియలేదు. పర్వతగుహలు సోధించాము. పట్ట
ణాలు పరిశీలించాము. నగరాలు అన్వేషించాము.
రాష్ట్రాలన్నీ కలయివెతికాము. వారి జాడలు, రథ

న హి విద్యోగతిం తేషాం వాసం హి నరసత్తమ.
కించత్తాలేమనుష్యేంద్ర సూతానామనుగావయం
మృగయిత్వా యథాన్యాయం వేదితాథ్వాః స్మ
తత్త్వతః.

ప్రాస్తా ద్వారవతీం సూతా విగా పార్థైః పరంతప
న తత్ర కృష్ణారాజేంద్ర పాండవాశ్చ మహావ్రతాః
సర్వధా విపణప్తాస్తే నమస్తే భగవత్పథ
నహి విద్యోగతిం తేషాం వాసం వాచి మహాశృగాం
పాండవానాం ప్రవృత్తిం చ విక్రమైర్వాసివాకృతం
సనః శాధి మనుష్యేంద్ర అశక్త్యోద్వం విశాంపతే.
అన్వేషణే పాండవానాం భూయః కంకరవామి హే
ఇమాం చ నః ప్రియాం వీర వాచిం భద్రవతీం శృణు
యేన త్రిగర్తా నిహతా బలేన మహతా సృప
నూతేన రాజ్ఞో మన్వసృప్య కీచకేన బలీయనా.
స హతః పతితః కేతే గంధర్వైర్విశి భారత
అదృశ్యమావైర్దృష్టాత్మా భ్రాతృభిః సహసోదరైః
శ్యాలో రాజ్ఞో విరాటస్య సేనాపతిరుదారధిః

పథాలు పదచిహ్నాలు చూసుకుంటూ పోయీము.
వారి సారథులను వెంబడించి చూసాము. మా
ప్రయత్నాలు విఫలమయ్యాయి. ఇంద్రసేనాదులు
దాగ్గరికలో ఉన్నారు. అక్కడ ద్రాపదీ పాండ
వులూ ఉన్నారో తేదో తెలియదు. మా ఊహ
ప్రకారం వారీ పాటికి మరణించి ఉండాలి. వారిని
గురించిన ఆచూకీ ఈ వన్యప్రమా మాకు
లభించలేదు. ఇప్పుడిక ఏం చెయ్యాలో చెప్పండి.

మాయాశ్రలో ఒక విశేషం మాత్రముమాకు
తెలిసింది. విన్నవిస్తూన్నాం వినండి మత్స్యదేశా
నికి ప్రభువైన విరటరాజుకు కీచకుడు బావమరిది.
కీచకుడు బలపరాక్రమ సంపన్నుడు. వాడే ఆ
దేశానికి సర్వసైన్యాధిపతి. తన సేనలతోపోయి

సుదేష్టాయాః సవై క్షేప్తః శూరో వీరోగతవ్యథః
ఉత్సాహవాన్ మహావీర్యో నీతిమాన్ బలవానపి
యద్ధజ్ఞో రిపువీరఘ్నః సింహతుల్యపరాక్రమః.
ప్రజారక్షణదక్షశ్చ శత్రుగ్రహణశక్తిమాన్
విజితారిర్మహాయుధే ప్రచంచో మానవత్ పరః.
నరనారీమనోహ్లాదీ ధీనో నాగ్ని రణప్రియః

సహతో నిశి గంధర్వైః స్త్రీనిమిత్తం నరాధిప
అమృష్యమాణో దుష్టాత్మా నిశీధే సహ సోదరైః
సుహృదశ్చాస్య నిహతా యోధాశ్చ
ప్రపరా హతాః
ప్రియమేతదుపశ్రుత్య శత్రూణాం చ పరాధనం
కృతకృత్యశ్చ కారవ్య విధత్స్వ యదనంతరం.

చిరు వది ఆ ర వ అధ్యాయం

తతో దుర్యోధనోరాజా జ్ఞాత్వాతేమాం వచస్తథా
చిరమంతర్ధనా భూత్వా ప్రత్యువాచ సభాసదః.
సుదుఃఖా ఖలు కార్యాణాం గతిర్విజ్ఞాతు మంతతః
తస్మాత్సర్వేనిరీక్ష్యధ్వం క్వను తేపాండవాగతాః
అల్పవశిష్టం కాలస్య గతభూయిష్ట మంతతః
తేమామజ్ఞాతచర్యాయామస్మిన్ వస్తే త్రయోదశే

అస్య వన్దస్య శేషం చేద్ వ్యతీయరిహపాండవాః
నివృత్తసమయాస్తే హి సత్యవ్రతపరాయణాః.
క్షరంతి ఇవ నాగేంద్రాః సర్వే హ్యశీవిభోపమాః
దుఃఖాభవేయఃసంగభ్యాఃకారవాప్రతితే ధ్రువం.
సర్వే కాలస్య వేత్తారః కృచ్ఛ్చర్యాపధరాస్థితాః
ప్రవిశేయర్జితక్రోధాస్తానదేవ పునర్విసం.

త్రిగర్తదేశాన్ని జయించి వశపరచుకొన్నవీరుడు.
అటువంటి మహావీరుడు సోదర సహితుడై గుప్త
రూపధరులైన గంధర్వుల చేతులలో అర్ధరాత్రి
నూర్మరణం పొందాడని విన్నాము. యుద్ధంత
విశారదుడూ ప్రజారక్షణదక్షుడూ తీవ్రక్రోధుడూ
నారీజనప్రియుడూ ఐన మహావీరుడు ఒకానొక

స్త్రీ మీద వ్యామోహం కారణంగా అటువంటి
అవస్థకు లోనయ్యాడు. వాని మిత్రులూ సోదగులూ
కూడా వానివలెనే నిహతులయారు. ఈవిషయం
వల్ల ఏమైనా ప్రయోజనం ఉంటుందేమో ఆలో
చించండి - అన్నారు.

చిరు వది ఆ ర వ అధ్యాయం

దుర్యోధనుడు గూఢచారులవార్త విని ఒక
క్షణమాలోచించి సభాసదులవేపు తిరిగి - ఏదైనా
ఒక పని తలపెట్టినపుడు అది ఎటువంటి ఫలితము
మిస్తుందో మనం ముందుగా నిర్ణయించలేము.
పాండవులు ఎక్కడకు వెళ్ళిఉంటాలో మీరం
దరూ బాగాఆలోచించి చెప్పండి. పారి వనవాసం
పూర్తి అయింది. అజ్ఞాతవాస సంవత్సరం కూడా
కొద్ది రోజులలో పూర్తి కాబోతోంది. అదిపూర్తి

అయితే వారి ప్రతిజ్ఞ పరిసమాప్త మైరల్లే.
ఘోరవిషాలు కళ్ళే కుపిత భుజాంగాలవలె
మత్తేభాలవలె వారు తీవ్రవేగంతో వచ్చి కొరపు
లకు క్షేణాలు కలిగించి తీరుతారు. ఆ సమయం
కోసమే వారునిరీక్షిస్తున్నారు. ఎక్కడ ఏవేషంతో
ఉంటున్నాలో మనం గుర్తుపట్టడం చాలా అవ
సరం. ఇప్పుడు వారిని గుర్తుపట్టినా మళ్ళీ పన్నెండు
సంవత్సరాలు అరణ్యవాసం వారు చెయ్యవలసి

తస్మాత్ క్షీప్రం బుభూషధ్వం యథా తేత్సంత
మవ్యయం

రాజ్యం నిర్వ్వంద్యమవ్యగ్రం నిఃసపత్నం చిరం
భవేత్.

అథాబ్రవీత్ తతః కర్ణః క్షీప్రం గచ్ఛంతు భారత
అన్యే ధూరా నరా దక్షా నిభృతాః సాధుకారిణః
చరంతు దేశాన్ సంవీతాః స్వీతాన్జనపదాకులాః
తత్ర గోష్ఠీషు రమ్యాసు సిద్ధప్రవజితేషు చ.

పరిచారేషు తీర్థేషు వివిధేష్యకరేషు చ
విజ్ఞాతవ్యా మనుష్యైస్తైస్త్రయా సువివీతయా.
వివిధైస్తత్పరైః సమ్యక్ శజ్జైపుణసంవృతైః

అన్వేష్టవ్యాః సునిపునైః పాండవాశ్చన్నవాసినః.
నదీకుంజేషు తీర్థేషు గ్రామేషు నగరేషు చ
అశ్రమేషు చ రమ్యేషు పర్వతేషు గుహాసు చ.

అథాగ్రజానంతరజః పాపభావానురాగవాన్
జ్యేష్ఠం దుఃశాసనస్తత్ర భ్రాతాభ్రాతరమబ్రవీత్
యేషు నః ప్రత్యయోరాజంశ్చారేషు మనుజాధిప
తేయాంతుదత్తదేయావై భూయస్తాన్ పరిమార్గితం
ఏతచ్చ కర్ణో యత్ప్రాహ సర్వమీహామహేతథా
యథోద్దిష్టం చరాః సర్వే మృగయంతుయతస్తతః
ఏతేచాన్యేచభూయాంసో దేశాద్ దేశంయథావిధి
న తు తేషాం గతిర్యాసః ప్రవృత్తికోచపలభ్యతే.
అత్యంతంవానిగూఢాస్తే పారంచోర్మిమహోగతాః
వ్యాలైశ్చాపిమహారణ్యే భక్షితాఃశూరమానినః.
అథవా విషమం ప్రాప్య వినష్టాః శాశ్వతీః సమాః
తస్మాన్యానసమవ్యగ్రం కృత్వా త్వం కురునందన
కురుకార్యంమహోత్సాహం మన్యసేయన్నరాధిప

వస్తుంది. అంతవరకూ నిరాఘటంగా నారాజ్యం
సుఖంగా ఉంటుంది - అన్నాడు.

కొరవేశ్వరా-కార్యకౌశలంగలగూఢచారులను
మళ్ళీ పంపండి. ధనకనకవస్తువాహన సమృద్ధమై
జనసమృద్ధమై అలరారే ప్రాంతాలూ ఋషి సిద్ధ
మునిజనులు వసించే ప్రదేశాలూ పవిత్రతీర్థాలూ
తిరుగుతూ అక్కడి జనులను యుక్తి యుక్తంగా
ప్రశ్నిస్తూ వెడితే మన కోరిక నెరవేరకపోదు.
వారు ఏ వేషంలో ఏ ప్రాంతంలో నివసిస్తున్నాగురు
పట్టగల చారులు మనకు కావాలి - అని కర్ణుడు
తన అభిప్రాయం వెల్లిబుచ్చాడు.

అప్పుడు దుష్పాసనుడు లేచి ప్రభూ - నాకు ఈ
చారులపై పూర్ణమైన విశ్వాసం ఉంది. వీరిని

ఉచితరీతిని సత్కరించి మళ్ళీ పంపండి. ఈనారి
వీరితోపాటు మరి కొందరిని గూడా వీరి వెంటనే
పంపండి. అంగరాజు చెప్పిన విషయాలతో నే నేకీ
భవిస్తున్నాను. ఈవెళ్ళేవారు నానాదేశాలూ
అన్వేషించాలి. వారు ఏ రహస్యప్రదేశంలోనో
దాగి ఉండవచ్చు. సముద్రాలు దాటి వెళ్ళినా
వెళ్ళవచ్చు. లేదా అరణ్యంలో ఏ అజగరమైనా
మింగి యుండవచ్చు. మరేవిధంగానైనా నశించ
డానికి సావకాశం లేకపోలేదు. ఈ విషయాలు
గ్రహించడానికి సమర్థులైన ఉత్సాహవంతులు
ఇప్పుడు వెళ్ళాలి - అని తన అభిప్రాయం వ్యక్తీక
రించాడు.

ఇరువది ఏడవ అధ్యాయం

అథాబ్రవీన్మహావీర్యో ద్రోణస్తత్సార్థదర్శివాన్
 న తాదృశా చినశ్యంతి న ప్రయాంతి పరాభవం.
 శూరాశ్చకృతవిద్యాశ్చబుద్ధిమంతోజితేంద్రియాః
 ధర్మజ్ఞాశ్చ కృతజ్ఞాశ్చ ధర్మరాజమనువ్రతాః.
 సతధర్మార్థతత్త్వజ్ఞం పితృవచ్చ సమాహితం
 ధర్మేష్ఠితం సత్యధృతింజ్యేష్ఠంజ్యేష్ఠానుయాయినః
 అనువ్రతా మహాత్మానం భ్రాతరో భ్రాతరం నృప
 అజాతజత్రుం శ్రీమంతం సర్వభ్రాతృసనువ్రతం.
 తేహంతథావిధేయూనాంనిభృతానాంమహాత్మనాం
 కిమర్థం సీతిమాన్ పార్థః శ్రేయోవై హం కరిష్యతి.
 తస్మాద్ యత్నాత్ సతీతంతే కాలస్యోదయ
 మాగతం

సహితేనాశమృచ్ఛేయరితిపశ్యామ్యహంధియా.
 సాంప్రతం చైవయత్సార్థం తచ్చక్షీప్రమకాలికం
 క్రియతాం సాధు సందిత్య వాసశ్చైషాం
 ప్రచింత్యతాం.
 యథావత్ పాండుపుత్రాణాం సర్వాశ్చేషు
 ధృతాత్మనాం
 దుశ్శేయూఃఖలుశూరాస్తే దురాపాస్తపసానృతాః
 శుద్ధాత్మాగుణవాన్ పార్థః సత్యవాన్ సీతిమాన్ శుచిః
 తేజోరాశిరసంభ్యేయో గృహ్ణీయాదపి చక్షుషా.
 విజ్ఞాయక్రియతాం తస్మాద్ భూయశ్చ మృగ
 యామహే
 బ్రాహ్మణైశ్చార్కైః సిద్ధైర్యే చాన్యే తద్విదోజనాః.

ఇరువది ఏడవ అధ్యాయం

అవక్రపరాక్రమోపేతుడూ తత్త్వవిదుడూ ఐన
 ద్రోణాచార్యుడు దుర్యోధన కర్ణ దుశ్శాసనుల
 ప్రసంగాలు ఆకర్షించి తన మనస్సులోని విష
 యాలను వివరించడానికి ఉద్యుక్తుడై లేచి - పాండ
 వులు మహావీరులు. ధర్మతత్త్వమైన జితేంద్రి
 యులు. విద్వాంసులు. ధర్మస్వరూపుడైన యుధిష్ఠి
 రుడు వారి అగ్రజుడు. వానిఆజ్ఞలను వారెన్నడూ
 జవదాటరు. నిరంతర ధర్మమార్గనిరతులైన
 పాండవులు నశించిఉంటారనుకోవడం మనఃప్రభు.

సీతిశాస్త్రవిశారదుడూ అర్థతత్త్వవిదుడూ ఐన
 ధర్మజుడు సోదర సమ్మానితుడై సత్యమార్గా
 న్నాచరిస్తాడు. భీమాదులు కూడా వాని అడుగు
 బాడలలోనడుస్తారు. వారిలో ఒకరిపై ఒకరికి అపార
 మైన అనురాగం ఉంది. ఆయన కనునన్నలలో
 నడిచే సోదరులకు ప్రియం చేకూర్చడానికి ధర్మజు

డెందుచేత ప్రయత్నించడం లేదో నా కిప్పుడు
 తెలుస్తోంది. అనుకూల వాతావరణం కోసం
 వారిప్పుడు నిరీక్షిస్తున్నారు. అది రాగానే తమ
 పని పూర్తి చేసుకుంటారు.

ఇప్పుడు మనం ఏపని చేయదలచుకున్నా. సావ
 ధానంగా ఆలోచించి చెయ్యాలి. కాలవిలంబన
 వల్ల ప్రయోజనం లేదు. ధైర్యస్థైర్యాలు కలవారు
 మాత్రమే వారినిగూర్చి తెలుసుకోగలరు. తప
 శ్శక్తిసంపన్నులైన పాండవులను గుర్తించడం
 సామాన్యంగాదు. సద్గుణసంపన్నుడూ సత్యవ్రత
 పరాయణుడూ పరిశుద్ధమనస్కుడూ ఐన ధర్మజుని
 వాని అనుజులనూ గుర్తుపట్టలేము. ఒక వేళ మనము
 చూసినా మన కేదో మోహం ఆవేశిస్తుంది.
 పూర్వాపరాలు చింతించి ఈ అన్వేషణ ప్రారం
 భించండి - అన్నాడు.

ఇరువది ఎనిమిదవ అధ్యాయం

తతః శాంతసహో భీష్మో భరతానాం పితామహః
శ్రుతవాన్ దేశకాలజ్ఞస్తత్త్వజ్ఞః సర్వధర్మవిత్.
ఆచార్యవాక్యోపరమే తద్వాక్యమభిసందధత్
హితార్థం సముపావై నాం భారతీంభారతాన్ప్రతి.
యథిష్ఠిరే సమాసక్తాం ధర్మజ్ఞే ధర్మసంవృతాం
అసత్సు దుర్లభానిత్యం సతాంచాభిమతాం సదా
భీష్మః సమభవత్ తత్ర గిరం సాధుభిర్నితాం
యశ్చైవ బ్రాహ్మణః ప్రాహ ద్రోణః సర్వాన్
తత్త్వవితే.

సర్వలక్షణసంపన్నాః సాధువ్రతసమన్వితాః
శ్రుతవ్రతోపపన్నాశ్చ నానాశ్రుతిసమన్వితాః.
పృథ్వానుశాసనే యక్తాః సత్యవ్రతపరాయణాః
సమయం సమయజ్ఞాస్తే పాలయంతః శుచివ్రతాః

క్షత్రధర్మరతా నిత్యం కేశవానుగతాః సదా
ప్రవీరపురుషాస్తే వై మహాత్మానో మహాబలాః
నావనీదితుమర్హంతి ఉద్వహంతః సతాం ధురం.
ధర్మతశ్చైవ గుప్తాస్తే సువీర్యేణ చ పాండవాః
స నాశమధిగచ్ఛేయిరితి సే ధీయతే మతిః,
తత్ర బుద్ధిం ప్రవక్ష్యామి పాండవాన్ ప్రతి భారత
స తు నీతిః సునీతస్య శక్యజేన్వేషితుం పరైః.
యత్ తు శక్యమిహోస్మాభిస్తాన్ వై సంచింత్య
పాండవాన్

బుద్ధ్యా ప్రయత్నం న ద్రోహాత్ ప్రవక్ష్యామి
నిబోధ తత్.
స త్వయం మాన్యశ్చైర్నితి స్తస్య వాచ్యాకథంచన
సాత్వీయంసాధువక్తవ్యా స త్వనీతిఃకథంచన.

ఇరువది ఎనిమిదవ అధ్యాయం

దేశకాలస్థితిగతు లెరిగినవాడూ వేదవేదాంగ
విషయజ్ఞుడూ సర్వధర్మవిదుడూ తత్త్వదర్శి ఐన
భీష్ముడు ద్రోణుని ప్రసంగంలోని ఆంశర్యాన్ని
గ్రహించి కౌరవప్రేయోభిలాష దృష్టితో తన
అభిమతాన్ని అభివ్యక్తీకరించే అభిప్రాయంతో
కౌరవసభామధ్యంలో లేచి నిలబడి - విప్రశేష్టు
డైన ద్రోణాచార్యుని ధర్మయుక్తమైన ప్రసంగం
తో నామనస్సు అనుసంధిస్తున్నది. పాండురాజు
సందనులు ఏ శుభలక్షణ సంపన్నులో ద్రోణులు
చెప్పారు. ధర్మరాజాదులు సాధుజనోచితమైన
కర్మల నాచరిస్తూ విధ్యుక్తధర్మప్రపణులై చరి
స్తారు. పెద్దల ఆజ్ఞలను శిరసావహించి పాలిస్తారు.
పరిశుద్ధ మనస్కులై నియమానుసారం అజ్ఞాత
వాసం సాగిస్తున్నారు. క్షత్రియధర్మం నుండి వా

రెన్నడూ పతితులు కారు. సదా కృష్ణుని అడుగు
జాడలలో చరిస్తారు. అటువంటి సాధుజనులు
నశించారనుకోడం పొరపాటు వాగు ఎటువంటి
కష్టాలూ పొందకూడదు. ధర్మరక్షణ తత్పరులైన
వారు ధర్మంచేతనే రక్షింపబడుతూ ఉంటారు.
ఉత్తమ నీతిపథగాములైన పాండవులను అవినీతి
పరులు అనుసరించలేరు. వారి విషయంలో ఒక
యుక్తి నాకు తోస్తోంది. వారికి ద్రోహం తల
పెట్టే ఉద్దేశం కాదుగాని మీకు సంఘోషం కలి
గించే భావంతో చెపుతున్నాను - ధర్మజుని
ప్రజ్ఞను మే మెన్నడూ నిందించము. ధర్మజుని
అజ్ఞాతవాసం విషయమై ఇతరులు ఇచ్చిన అభి
ప్రాయంతో నే నేకీభవించను.

వృద్ధాసుశాసనే తాత తిష్ఠతా సత్యశీలినా
 అనశ్యం త్వహ ధీరేణ సతాం మధ్యే వివక్షతా.
 యథార్హమిహ వక్తవ్యం సర్వథా ధర్మలిప్సయా
 తత్ర నాహం తథామన్యే యథాయమితరో జనః.
 నివాసం ధర్మరాజస్య వషే-స్మిన్ వై త్రయోదశే
 తత్రతాతనతేషాంహి రాజ్ఞాంభావ్యమసాంప్రతం.
 పురే జనపదే చాపి యత్ర రాజా యుధిష్ఠిరః
 దానశీలో వదాన్యశ్చ నిగృతో హీనిపేవః
 జనో జనపదే భావ్యో యత్ర రాజా యుధిష్ఠిరః.
 ప్రియవాదీ సదా దాంఘో భవ్యః సత్యవరో జనః
 హృష్టః పుష్టః శుచిర్దక్షో యత్రరాజా యుధిష్ఠిరః.
 నానూయకో న చాపిన్సు రాభిమానీ నమత్సరి
 భవిష్యతి జనస్తత్ర స్వయం ధర్మమనువ్రతః.
 బ్రహ్మఘోషాశ్చ భూయాంసః పూర్ణాహుత్య
 స్తథైవచ
 క్రతవశ్చ భవిష్యంతి భూయాంసో భూరిదక్షిణః,
 సదా చ తత్ర షర్మవ్యః సమ్యగ్దక్షి న సంశయః
 సంపన్నసన్యా చ మహీ నిరాతంకా భవిష్యతి.
 గుణవంతి చ ధాన్యాని రసవంతి ఫలాని చ

వా రెక్కడ నివసిస్తూంటే అక్కడి ప్రజలలో
 దానబుద్ధి ఉదారహృదయతా వినయశీలమూ
 ప్రసరిస్తూ ఉంటాయి. ఆప్రజలు హితవుగా ప్రేమ
 ముగా భావిస్తారు. శౌర్యధైర్యబలసంపన్నులై
 కార్యకుశలులై పవిత్రహృదయాలతో చరిస్తారు.
 ఈర్ష్యాస్వభావులూ మత్సరగ్రస్తులూ దోషైక
 దృక్కులూ ఏన ప్రజానీకం కూడా ధర్మతత్వు
 లై చరిస్తారు. పాండవు లున్నచోట వేదాలు
 మూర్తీభవించి ఉంటాయి. విద్య వికసిస్తుంది.
 యజ్ఞయాగాలు విరివిగా సాగుతాయి. పాడిపంట
 లతో భూమి తులతూగుతూ ఉంటుంది. సకా

గంధవంతి చ మాల్యాని శుభశబ్దా చ భారతీ.
 వాయుశ్చ సుఖసంస్పర్శో నిష్ప్రీతిపం చ దర్శనం
 నభయంత్యావిశేతేతత్ర యత్రరాజాయుధిష్ఠిరః.
 గావశ్చ బహుళాస్తత్ర న కృతా న చ దుర్బలాః
 పయాంసి దధిసర్పింషి రసవంతి హితాని చ.
 గుణవంతి చ పేయాని భోజ్యాని రసవంతి చ
 తత్ర దేశే భవిష్యంతి యత్ర రాజా యుధిష్ఠిరః.
 రసాఃస్పర్శాశ్చగంధాశ్చ శబ్దాశ్చాపిగుణాన్వితా
 దృశ్యాని చ ప్రసన్నాని యత్ర రాజా యుధిష్ఠిరః
 ధర్మాశ్చ తత్ర సర్వైస్తు సేవితాశ్చ ద్విజాతిభిః
 వైవ్యవైర్గుణైశ్చసంయుక్తాల్పిన్ వషేత్రయోదశే
 దేశే తస్మిన్ భవిష్యంతి తాత పాండవసంయుతే
 సఃప్రీతిమాన్ జనస్తత్ర సంతుష్టః శుచిర్వ్యయః.
 దేవతాతిథిపూజాసు సర్వభావాసురాగవాన్
 ఇష్టదానోమహోత్సాహః స్వస్వధర్మపరాయణః.
 అశుభాద్ధి శుభప్రేపు రిష్టయజ్ఞః శుభవ్రతః
 భవిష్యతి జనస్తత్ర యత్ర రాజా యుధిష్ఠిరః.
 త్యక్తవాక్యానృతస్తాత శుభకళ్యాణమంగళః
 శుభార్థేషుః శుభమతిర్వ్రత రాజా యుధిష్ఠిరః.

లంలో మేఘాలు వర్షిస్తాయి. ప్రజలకు రోగభీతి
 ఉండదు. ఒక్కరూ కర్మశంకా భావించరు.
 ఉపద్రవా లేవీ అక్కడ పుట్టవు. గాలి చల్లచల్లగా
 మెల్లమెల్లగా వీస్తుంది. ఆదేశంలో నాపికు లుం
 డరు. భయ ముండదు. గోధనం సమృద్ధిగా ఉం
 టుంది. అన్నీ పాలిచ్చేవే ఉంటాయి. షఢు
 రమైన పశు అధికంగా లభిస్తాయి. నయనానంద
 కరమైన దృశ్యాల్ మధ్య ధర్మరాజు ఉంటాడు.
 ప్రజలందరూ కులాచార ధర్మతత్వులై చరిస్తారు.
 అతిథిపూజలూ అభ్యాగతసేవలూ దేవతారాధ
 నలూ నిరంతరం సాగుతూంటాయి. వారెప్పుడూ

భవిష్యతి జనస్తత్ర నిత్యం చేష్టప్రియవతః
ధర్మాత్మా శక్యతే జ్ఞాతుం నాపి తాత ద్విజాతిభిః.
కిం పునః ప్రాకృతైస్తాత పార్థోవిజ్ఞాయతే క్వచిత్
యస్మిన్ సత్యంభృతిర్దానంపరాశాంతిర్భృవాత్మామా
ప్రీః శ్రీః కీర్తిః పరం తేజ ఆనృశంస్యమథార్జవం

తస్మాత్ తత్ర నివాసంతు చ్చన్నంయత్సేనధీమతః
గతిం చ పరమాం తత్ర నోత్సహే వక్తుమన్యథా
ఏవమేతత్ తునంచింత్య తత్కృతే మన్యసేహితం
తత్ క్షిప్రం కురు కౌంవ్య యద్యేవంశ్రద్ధధాసిమే.

ఇరువది తొమ్మిదవ అధ్యాయం

తతః శారద్యతో వాక్యమిత్యవాచ కృపస్తదా
యుక్తంప్రాప్తంచవృద్ధేన పాండవాప్రతిభాపితం.
ధర్మార్థసహితం శ్లక్ష్యం తత్వతశ్చ సహేతుకం
తత్రానురూపం భిక్షేణ మమాప్యత్ర గిరం శృణు.
తేహంచైవగతి స్తీర్థైర్వాసశ్చైషాం ప్రచింత్యతాం
సీతిర్విధీయతాంచాపిసాంప్రతంయాహితాభవేత్.
నావజ్ఞేయో రిపుస్తాత ప్రాకృతోఽపి బుభూషతా
కిం పునః పాండవాస్తాత సర్వాశ్రమకుళలా రణే.

తస్మాత్ సత్రం ప్రవిష్టేషు పాండవేషు మహాత్మను
గూఢభావేషు చ్చన్నేషు కాలే చోదయమాగతే.
స్వరాష్ట్రే పరరాష్ట్రే చ జ్ఞాతవ్యం బలమాత్మనః
ఉదయః పాండవానాం చ ప్రాప్తే కాలే నసంశయః
నివృత్తసమయాః పార్థా మహాత్మానో మహాబలాః
మహాత్మాహాభవిష్యంతి పాండవా హ్యమితోజనః
తస్మాద్ బలం చ నోవశ్య సీతిశ్చాపి విధీయతాం
యథాకాలోదయేప్రాప్తే సమ్యక్ త్రైసంధధామహే

శుభకరమైన ఆలోచనలే సాగిస్తూంటారు. అబద్ధ
మాదరు. మిత్రులకు ప్రీతి కలిగిస్తూ చరించే
పాండుపుత్రులు ధర్మరతులూ సత్యనిరతులూ దాన
శీలురూ శాంతిస్వభావులూ లజ్జాసమన్వితులూ శ్రీ
శోభితులూ తేజోమయులూ మృదుహృదయులూ

కీర్తిపరులూ ఐశోభిస్తారు. వారిని గుర్తించడం
కష్టం. ఐతే ఈ లక్షణాలన్నీ ఎక్కడ కేంద్రీక
రింపబడి ఉంటాయో అక్కడ వారున్నారని
గ్రహించండి - అన్నాడు.

ఇరువది తొమ్మిదవ అధ్యాయం

ద్రోణుడూ భీష్ముడూ ప్రసంగించిన అనంత
రం శరద్యత సూనుడైన కృపాచార్యుడు లేచి -
దుర్యోధనమహారాజా వయోవృద్ధుడైన భీష్మపితా
మహుడు పాండవుల విషయమై వాస్తవమైన అభి
ప్రాయాలు ప్రకటించాడు. పూర్వాపరా లెగిన
భీష్ముడు ధర్మవిరుద్ధంగా ప్రసంగించడుగదా ఆయన
అభిప్రాయంతో ఏకీభవించడానికి ఎవరికీ సందేహ
మవసరంలేదు. ఇప్పుడు నామాటలను గూడా

నువ్వు విన్నట్లైతే పాండవాన్వేషణమార్గం మరో
కొంత సుగమం కాగలదు.

సామ్రాజ్యాధిపతి కాదలచుకొన్నవాడు ఎటు
వంటి శత్రువునూ ఉపేక్షించరాదు. రాజసీతిలో
ఇది ప్రథమపాతం. సామాన్యశత్రువునే ఉపేక్షించ
కూడనప్పుడు శస్త్రాస్త్రవిదులైన పాండవులను
ఉదాసీనభావంతో విడదలడం ఉచితంగాదు. ఇప్పుడు
వారు మారువేషాలతో నియమానుసారం రహ

తాత బుద్ధాపి తత్సర్వం బుద్ధ్యస్వ బలమాత్మనః
నియతం సర్వమిత్రేషు బలవత్స్వబలేషు చ.

ఉచ్చాపచం బలం జ్ఞాత్వా మధ్యస్థం చాపి భారత
ప్రహృష్ట మప్రహృష్టం చ సందధామ తథాపరైః
సామ్నా దానేన భేదేన దండేన బలికర్మణా
న్యాయేనాక్రమ్య చ పరాక్ బలాచ్చానమ్య
దుర్బలాక్.

సాంత్యయిత్వా తు మిత్రాణి బలం చాభాష్యతాం
సుఖం

సుకోపబలసంపృద్ధః సమ్యక్ సిద్ధిమవాప్నోసి.
యోత్యసే చాపి బలిభిరరిభిః ప్రత్యుపస్థితైః
అన్యైః స్వంపాండవైర్వాపిహీనైః స్వబలవాహనైః
ఏవం సర్వం వినిశ్చిత్య వ్యవసాయం స్వధర్మతః
యథాకాలం మనుష్యేంద్ర చిరంసుఖమవాప్నోసి

స్యంగా చరిస్తున్నాడు. అజ్ఞాతవాసకాలంకూడ
పరిసమాప్తదశకు వచ్చింది. ఇప్పుడు వారిశక్తి
మనకు బోధపడి ఉంటుంది. స్వదేశంలోనే గాక
పరరాష్ట్రంలో గూడ వారెటువంటి శక్తిని
సాధించారో ఇప్పుడైనా మనం గుర్తించాలి. ఇంత
వరకూ వారిని ఎవరూ గుర్తుపట్టలేక పోయారు.
నేడో రేపో అజ్ఞాతవాసం పూర్తిచేసి వారే బయట
పడతారు. ఆ సమయం రాగానే ఉత్సాహంతో
ధైర్యశౌర్యాలతో పరాక్రమించి విక్రమిస్తారు.
ఈలోగానే పైన్యాలను ధనసంపదలనూ సమీ
కరించి సంధికి అవసరమైన ఏర్పాటులు పూర్తి
చేసుకో. లేదా సర్వశక్తులూ సమీకరించి యుద్ధా
నికి సిద్ధంగా ఉండు. నీ పక్షంలో ఉండి సహకారంచే
వారెండరో వారి బలాబలాలు ఎంతటివో పరిశీ
లించుకో. సంధి సమయంలో పైన్యాల సంతోషం
కూడా చూడాలి. శత్రువులను స్వాధీనం

తతో దుర్యోధనో వాక్యం శ్రుత్వా తేషాం

మహాత్మనాం

ముహూర్తమివ సందిత్య సచివానిదమబ్రవీత్.
శ్రుతం హ్యేతస్మయా పూర్వం కథానుజనసంసది
వీరాణాం శాస్త్రవిదుషాం ప్రాజ్ఞానాం మతినిశ్చయే.
కృతినాం సారఫలత్వం జానామి నయచక్షుషా
సత్యే బాహుబలే ధైర్యే ప్రాణే శారీరసంభవే
సాంప్రతం మానుషే లోకే సదైత్యనరరాక్షసే.
చత్వారస్తు నరవ్యాఘ్రా బలే శక్రోపమా భువి
ఉత్తమాః ప్రాణినాం తేషాం నాస్తి కశ్చిద్ బలేనమః.
సమప్రాణబలా నిత్యం సంపూర్ణ బలపౌరుషాః
బలదేవశ్చ భీమశ్చ మద్రరాజశ్చ వీర్యవాన్.
చతుర్థః కీచక స్తేషాం పంచమం నానుశుశ్రుమః
అన్యోన్యానంతరబలాః పరస్పరజయైషిణః.

చేసుకోడానికి సామ దాన భేదాది చతుర్విధోపా
యాలూ అనుసరించాలి. దుర్బులలను బలంతో
హరించాలి. మిత్రులను ప్రിയవచనాలతో సమీ
కరించుకోవాలి. సేనలకు బహుళరణ లిచ్చి వశ
పరచుకోవాలి. సామంతులనుండి కప్పలు గ్రహించి
కోశం వృద్ధిచేయాలి. ధనపైన్యాలు వృద్ధిపొందక
పోతే శత్రువు దృష్టిలో మనం చాలా నీచంగా
కనిపిస్తాము. ధనసేనాబలం సమృద్ధిగా ఉంటే
ఎవరినైనా జయించవచ్చు. నీ ధర్మాన్ని సుప్రస
నిర్వర్తిస్తే చిరకాలం సుఖంగా బ్రతకగలవు-అని
అన్నాడు.

అమాత్యవరులారా - నేను పూర్వం శాస్త్ర
విదులవల్ల విన్నవిషయాలూ నారిసిద్ధాంతాలూ
స్మరించుకొని మానవుల బలాబలాలు గ్రహించ
డంలో శక్తి సంపాదించాను. ఆత్మబలం కల
వారూ బాహుబలం కలవారూ ధీమతీలు శారీరక

బాహుయుద్ధముభీష్మంతో నిత్యం సంరభమానసః
తేనాహమవగచ్ఛామి ప్రత్యయేన వృకోదరం.
మనస్సభినివిష్టం మే వ్యక్తం జీవంతి పాండవాః
తత్రాహం కీచకం మన్యే భీమసేనేన మారితం.
పైరంధ్రి ద్రాపదీంమన్యే నాత్రకార్యావిచారణా
శంకే కృష్ణానిమిత్రం శుభీమసేనేన కీచకః
గంధర్వవృషదేశేన హతో నిశి మహాబలః
గోహితక్రఃపరోభీమాత్ కీచకం హంతుమోజసా.
శత్రుం వినా బాహువీర్యాత్ తథా

స్వర్నాంగచూర్ణచే

మర్దితం వాతథాశీఘ్రం చర్మమాంసాస్థిచూర్ణితం
రూపమన్యత్ సమాస్థాయ భీమప్రైతన్ విచేష్టితం
(ధ్రువం కృష్ణానిమిత్రం తు భీమసేనేన సూతజాః.)

శక్తి సంపన్నులూ ఐన వీరులు నలుగురు దైత్య
మానవ రాక్షస సంఘాలలో ఉద్భవించారని
విన్నాసు. వారు ఈ ప్రపంచంలో అందరికంటె
బలవంతులు. బలపౌరుషాలలో వారు నలువురూ
ఒకరి కొకరు తీసిపోరు. వారు బలరాముడు భీముడు
శల్యుడు కీచకుడు. కీచకునికి చతుర్థస్థాన మేర్పిచ్చారు.
వీరందరూ ఒకరిపై ఒకరు ద్వేషం వహించి పర
స్పర బాహుయుద్ధాన్ని కాంక్షిస్తూ ఉంటారు.
ఈ విషయాన్ని బట్టి చూస్తే భీముడు జీవించి
ఉన్నాడని తోస్తోంది. అప్పుడు పాండవులు కూడా
జీవించే ఉంటారు. విరాటనగరంలో జరిగిన కీచక
సంహారం భీముని వల్లనే జరిగి ఉంటుంది. ఆ
పైరంధ్రి ద్రాపది ఏ ఉంటుంది. అందువల్లనే
భీముడు గంధర్వనామంతో కీచకుని సంహరించి
ఉంటాడు. ఎముకలు చూర్ణంచేసి అవయవాలను
శరీరంలో గ్రుచ్చివేయగల శక్తి భీమునికి తప్ప
మరొకరికి లేదు.

గంధర్వవృషదేశేన హతా యధి న సంశయః
పితామహేన యే చోక్తా దేశస్య చ జనస్య చ.
గుణాస్తేమత్స్యరాష్ట్రస్య బహుశోఽపిమయాశ్రుతాః.
విరాటనగరే మన్యే పాండవాశ్చన్నచారిణః.
నిచసంతి పురే రమ్యే తత్ర యాత్రా విధీయతాం
మత్స్యరాష్ట్రం హనిష్యామో గ్రహీష్యామశ్చ
గోధనం.
గృహీతే గోధనే నూనం తేఽపి యోత్స్యంతి
పాండవాః

అపూర్ణే సమయే చాపి యది పశ్యేమ పాండవాన్
ద్వాదశాన్యాని వర్షాణి ప్రవేశ్యంతి పునర్వనం.
తస్మాదన్యతరేణాపి లాభోఽస్మాకం భవిష్యతి
కోషవృద్ధిరిహాస్మాకం శత్రుకాం నిధనం భవేత్.

పితామహుడు ఐన భీష్ముడు వర్ణించినట్లు మత్స్య
దేశం సుభిక్షంగా శుభలక్షణాలతో అలరారు
తోందని చారులవల్ల తెలిసింది. అందుచేత ఆ
సుందర విరటనగరంలో పాండవులు ప్రచ్ఛన్న
వేషాలతో చరిస్తున్నారని నాకు విశ్వాసం కలుగు
తోంది. ఇప్పుడు మనం మత్స్యదేశాన్ని ఆక్ర
మించి వారి గోధనం హరించాలి. అప్పుడు పాం
డవులు విరటునికి సాయంగా వచ్చి మనతో
యుద్ధంచేస్తారు. ఆసమయంలో మనం పాండవు
లను గుర్తుపడతాం. అంతలో వారి అజ్ఞాతవాస
వ్రతం భంగమౌతుంది. మళ్ళీ అరణ్యవాసమూ
అజ్ఞాతవాసమూ ఆరంభమౌతాయి. పాండవులు
అక్కడ లేకపోయినా మన కేమీ సప్తం లేదు.
విరాటనగరం జయించడంవల్ల రాజకోశాగారం
వృద్ధిపొందుతుంది. విరటుడు పూర్వం ధర్మరాజుకు
సామంతుడుగా ఉండటంవల్ల నన్ను కొంత తిరస్కార

కథం సుయోధనం గచ్ఛేద్ యుద్ధిష్ఠిరభృతః పురా తస్మాత్ కర్తవ్యమేతద్ వై తత్ర తత్ర యాత్రా
 వీతచ్ఛాపి వదత్యేష మాత్మన్యః పరిభవాన్మయి విధీయతాం
 ఏతత్ సునీతం మన్యేహం సర్వేషాం యదిగోచరే

ముప్పదియవ అధ్యాయం

అథ రాజా త్రిగర్తానాం సుశర్మారథయాధపః
 ప్రాప్తకాలమిదం వాక్యమువాచ త్వరితో బలీ.
 అసక్యనికృతాః పూర్వం మత్స్యశాల్యేయకైః
 (ప్రభా)
 సూతేనైవ చ మత్స్యస్య కీచకేన పునః పునః.
 బాధితో బంధుభిః సార్థం బలాద్ బలవతా విభో
 స కర్ణమభ్యుదీత్యుథ దుర్యోధనమభాషత.
 అసక్యన్మత్స్యరాజ్ఞా మే రాష్ట్రం బాధితమోజసా
 ప్రణేతా కీచక స్తస్య బలవానభవత్ పురా.

క్రూరోఽమర్షీ స దుష్టాత్మా భువి ప్రఖ్యాతవిక్రమః
 నిహతః స తు గంధర్వైః పాపకర్మా నృశంసవాన్.
 తస్మిన్ వినిహతే రాజా హతదగ్ధో నిరాశ్రయః
 భవిష్యతి నిరుత్సాహో విరాట ఇతి మే మతిః.
 తత్ర యాత్రా మమ మతా యది తేరోచతేనఘ
 కౌరవాణాం చ సర్వేషాం కర్ణస్య చ మహాత్మనః
 ఏతత్ ప్రాప్తమహం మన్యే కార్యమాత్మాయీకం
 హి నః

దృష్టితో చూస్తున్నాడు. ఇప్పుడు దానికి తగిన
 ప్రతీకారం జరుగుతుంది. అందుచేత ఇప్పుడు

మత్స్యదేశం మీద దాడిచేయడానికి మీరందరూ
 నాకూ సహకరించాలి - అన్నాడు దుర్యోధనుడు.

ముప్పదియవ అధ్యాయం

దుర్యోధనుడు తన ప్రసంగం ముగించి
 కూర్చునే సరికి చతురంగబల సమన్వయమైన
 త్రిగర్తదేశాధీశుడు సుశర్మ ఒక్కసారి కర్ణుని
 వైపు చూసి దుర్యోధనుని వైపు తిరిగి - ప్రభా
 మత్స్యదేశసేనలు ఎన్నోమూరులు మామీదదాడి
 చేసి మమ్ము ఓడించి అనేక కష్టాలు కలిగించాయి
 ఆసేనాపతి కీచకుడు మహాబలుడు. వాడు బంధు
 సోదర సహితుడై బలదర్పంతో పరాక్రమించి
 నన్ను నానాహింసల పాలుచేసాడు. అటువంటి
 దుష్టుడు గంధర్వుల చేతులలో మరణించాడు.
 కీచకుని మరణంతో విరటరాజు ధైర్యదర్పాలు

కోల్పోయి అసహాయ దశలో ఉంటాడు. ఇప్పుడు
 మీరంగీకరిస్తే కౌరవ వీరులందరూ కర్ణసహితులై
 విరటునివై దాడిచేయాలనీ అది సర్వవిధాలా
 శ్రేయస్కరమనీ నాభావం. అందువల్ల ఉభయు
 లకూ శ్రేయస్సు కలుగుతుంది. ధనధాన్యరత్న
 సంపదలతో తులతూగే మత్స్యదేశం గోసంపదకు
 నిలయం. విరటుని జయించినట్లైతే వాని కోశా
 గారంతోపాటు గోధనం కూడ లభిస్తుంది. సరా
 సరి వానితో యుద్ధానికి అంగీకరించకపోతే వాని
 గోధనం హరించడానికైనా మనం ప్రయత్నించ
 వచ్చు. మా త్రిగర్తసేనలు కురుసేనలతో కలసి

రాష్ట్రం తస్యాభియాస్యామో

బహుధాన్యసమాకులం.

ఆదదామోఽన్య రత్నాని వివిధాని వసూని చ
గ్రామాన్ రాష్ట్రాణివాతస్య హరిష్యామో విభాగతః
అథవా గోసవాస్రాణి శుభాని చ బహూని చ
వివిధాని హరిష్యామః ప్రతిపీడ్య పురం బలాత్.
కారవైః సహ సంగత్య త్రిగర్వైశ్చ విశంపతే
గాస్తస్యాపహరామోఽద్య సర్వైశ్చైవ

సుసంహతాః

పంవిభాగేన కృత్వా తు నిబధ్ని మోఽన్య పౌరుషం
హత్యా చాన్య చమూం కృత్వాం

పశమేవానయామహే.

తం వశే న్యాయతః కృత్వా సుఖం వత్సామహే
వయం

భవతాం బలవృద్ధిశ్చ భవిష్యతి న సంశయః.

తచ్చుత్వా వచనం తస్య కర్ణో రాజానమబ్రవీత్
సూక్తం సుశర్మణావాక్యం ప్రాప్తకాలంహితంచనః

తస్మాత్ ఓషం వినిర్యామో యోజయిత్వా

వరూధినీం

విరటుని గోవులను హరించి అనుభవించడానికి
కుతూహలపడుతున్నాయి. విరటుడు మనకు సామం
తుడుగా ఉంటాడు. సర్వవిధాలా మనకు లాభం
కలుగుతుంది - అన విని దుర్యోధనుడు - మిత్రు
లారా సుశర్మ మనశ్రేయస్సునుకోరి సమయోచిత
మైన సలహానిచ్చాడు. మనం సైన్యసమేతులమై
తక్షణం విరటునిపై దాడి సాగించాలి. వయో
బుద్ధివృద్ధులైన భీష్మ ద్రోణ కృపాచార్యాదులు
ఈ కార్యక్రమనిర్వహణలో మన మవలంబించ
వలసిన విధానాలను ఆదేశిస్తారు. మీరందరూ
కూడా ఈ విషయమై బాగా ఆలోచించండి.

విభజ్య చాప్యనీకాని యథా వా మన్యసేనఘ-

ప్రాజ్ఞో వా కురువృద్ధోఽయం సర్వేషాం నః

సితామహః.

ఆచార్యశ్చ యథా ద్రోణః కృపఃశారద్యతస్తథా
మన్యంతేతేయథాసర్వే తథాయాత్రావిధీయతాం
సమ్యంత్ర్య చాశుగచ్ఛామః సాధనార్థంమహీపతేః
కిం చ నః పాండవైఃకార్యం హీనార్థబలపౌరుషైః
అత్యంతం వా ప్రణాష్టస్తే ప్రాప్తా వాపియమక్షయం
యామో రాజన్ నిరుద్విగ్నా విరాటనగరంవయం
ఆదాస్యామో హి గాస్తస్య వివిధాని వసూని చ.
తతోదుర్యోధనోరాజా వాక్యమాదాయతస్యతత్
వైక ర్తసస్య కర్ణస్య ఓప్రమాజ్ఞాపయత్ స్వయం.
శాసనే నిత్యసంయుక్తం దుశ్శాసనమనంతరం
సహ వృద్ధైస్తు సమ్యంత్ర్య ఓప్రం యోజయ

వాహినీం.

యథోద్దేశం చ గచ్ఛామః సహితాస్త్రకౌరవైః
సుశర్మా చ యథోద్దిష్టం దేశం యాతు మహారథః

ప్రస్తుతం పాండవులు ధనబలపౌరుష హీనులై
వసిస్తున్నారు. వారు రహస్య జీవనమే సాగిస్తు
న్నాగో మరణించారో మన కనవసరం. విరటుని
ధనరాసులతోపాటు గోగణాలను హరించడం మన
కర్తవ్యం - అని తన నిశ్చయం ప్రకటించి కర్ణుని
వైపు సాధిప్రాయంగా దృష్టిపరిపచిస్తూ వాని
అంగీకారం గ్రహించి కార్యసాధన కుశలుడైన
దుశ్శాసనుని పిలిచి - సోదరా కురువృద్ధుల అను
మతితో మనసైన్యాలను సిద్ధపరచి మత్స్యదేశం
వైపు నడుపు. సుశర్మ తన సేనలతో ఒక దిశగా
ముట్టడి ప్రారంభిస్తాడు. ఒకరోజు గడిచాక మన

త్రిగర్తైః సహితో రాజా సమగ్రబలవాహనః.
 ప్రాగేవ హి సుసంవీతో మత్స్యస్య విషయం ప్రతి
 జఘన్యతో వయంతత్రయాన్యామో దివసాంతరే
 విషయం మత్స్యరాజస్య సుసమృద్ధంసుసంహతాః
 తేయాంతుసహితాస్తత్ర విరాటనగరం ప్రతి
 క్షీప్రంగోపాన్సమాసాద్య గృహ్లాంతువిపులంఘనం
 గవాం శతసహస్రాణి శ్రీమంతి గుణవంతి చ

వయమప్యనుగృహ్లామో ద్విధా కృత్వావరూఢిని
 తేస్య గత్వా యథోద్దిష్టాం దిశంవహ్నిర్మహిపతే
 సంసద్ధా రథినః సర్వే సపదాతా బలోత్కటాః
 ప్రతివైరం చిక్కింతో గోమృగృద్ధా మహాబలాః
 ఆదాతుం గాః సుశర్మాభ కృష్ణపక్షస్య సప్తమీం
 అపరే దివసే సర్వే రాజా సంభూయ కౌరవాః
 అష్టమ్యాం తే న్యగృహ్లాంత గోకులాని సహస్రశః

ముప్పది ఒకటవ అధ్యాయం

తతస్తేషాం మహారాజ తత్రైవామితేజసాం
 ఛద్యలింగప్రవిష్టానాంపాండవనాంమహాత్మనాం
 వ్యతీతః సమయః సమ్యగ్వసతాం వై పురోత్తమే
 కుర్వతాం తస్య కర్మాణి విరాటస్య మహీపతేః
 కీచకీతు మాతే రాజా విరాటః పరవీరహా
 పరాం సంభావనాం చక్రే కుంతీపుత్రే యుధిష్ఠిరే
 సేనలు సర్వతోముఖంగా మత్స్యరాజ్యం ఆక్ర
 మించాలి. త్రిగర్త సేనలు గోపాలకులను స్వాధీన
 పరచుకొని గోగణాలను హరిస్తాయి. మన సేన
 లలో ఒక భాగం గోహరణానికీ రెండవభాగం
 రాజ్యం జయించడానికీ పనిచెయ్యాలి - అని
 ఆదేశించాడు

సుశర్మ మనస్సులో మామృత్యులపై గల
 పూర్వవైరం మసలింది. వారు చేసిన దాడులన్నీ

తతస్త్రియోదకన్యాంతే తస్య వర్షస్య భారత
 సుశర్మాణా గృహీతం తద్ గోధనం తరసా బహు
 తతః శబ్దో మహానానీద్ రేణుశ్చదివమస్పృశత్
 శంఖదుండుభిఘోషశ్చ ఛేరీణాం చ మహాస్వనః.
 గణిశ్వరధనాగానాం నరాణాం చ పదాతినాం
 ఏవం వైస్త్యభినిర్యాయ మత్స్యరాజస్య గోధనే.
 స్మృతికివచ్చిప్రతీకారవాంఛనుఁగోపించుచేనాయి.
 సేనలను సమీకరించి నిశ్చయానుసారం కృష్ణపక్ష
 సప్తమీ దినాన ఆగ్నేయ దిశనుండి విరాట
 నగరాన్నిముట్టడించాడు. పూర్వనిర్ణయానుసారం
 అష్టమీ దినాన కౌరవయోధులందరూ ఉత్తర
 దిశాముఖంగా విరటుని గోవులను హరించడానికీ
 సిద్ధమయ్యారు.

ముప్పది ఒకటవ అధ్యాయం

కౌరవులు విరటుని గోవులను హరించడానికీ
 వచ్చే సమయానికే పాండవుల అజ్ఞాతవాసకాలం
 పరిసమాప్తమైంది.

సర్వసైన్యాధిపతీ మహాబలిష్ఠుడూ ఐన కీచకుడు
 మరణించిన నాటినుండి విరటునికీ ధర్మరాజుపై

గౌరవాభిమానాలు పెరుగుతున్నాయి. ఏతాదృశ
 స్థితిగతులలో సుశర్మ విరటుని గోపాలకులను వశ
 పరచుకొని గోవులను తరలించే ఊహంతో చతు
 రంగ బలాన్వితుడై దండెత్తివచ్చాడు. విరటుని
 గోపాలకులు త్రిగర్త సేనలను అడ్డినిలబెట్టారు. కాని

త్రిగర్వహ్యమాణేతు గోపాలాఃప్రత్యక్షేధయన్
అథ త్రిగర్తా బహవః పరిగృహ్య ధనం బహు.
పరిక్షేప్య హయైః శీఘ్రై రథప్రాతైశ్చ భారత.
గోపాలాఃప్రత్యయుధ్యంతరణేకృత్వాభయేద్భృతిం
తే హన్యమానా బహుభిః ప్రాసతోమరపాణిభిః
గోపాలాః గోకులే భక్తా వారయామాసురోజసా
పరశ్వధైశ్చ ముసలైర్భిందిపాలైశ్చ ముగ్ధరైః
గోపాలాః కర్షణైశ్చత్రైర్జఘ్నైరశ్వైః సమంతతః
తే హన్యమానాః సంక్రూర్ధాస్త్రిగర్తా రథయోధినః
విస్ఫుజ్య శరవర్షాణి గోపాన్ వ్యాద్రవయన్ రణే.
తతో జవేన మహతా గోః పురమథావ్రజత్
సద్భుష్టా మత్స్యరాజంచరథాఃప్రసృంధ్యకుండలి.
శూరైః పరివృతం యోధైః కుండలాంగదధారిభిః
సంవృతంమంత్రిభిఃసార్థం పాండవైశ్చమహాత్మభిః
తం సభాయాం మథారాజమాసీనం రాష్ట్రవర్ధనం
సోఽబ్రవీ దుపసంగమ్య విరాటం ప్రణతస్తదా.
అస్తా యుధి వినిర్జిత్య పరిభూయ సఖాంధవాన్
గవాం శతసహస్రాణి త్రిగర్తాః కాలయంతి తే.
తాన్ పరిస్సస్వ రాక్షేంద్ర మా నేశుః పశవస్తవ

శస్త్రాయుధధరులైన త్రిగర్త పైనికుల ముందు
సామాన్య గోపాలకులు ఎంతోసేపు నిలబడ లేక
పోయారు. తమతమ రథాల మీద నగరం చేరి
సభాస్థలి ప్రవేశించి విరటుని సమీపించి నమస్కరించి -
మహారాజా త్రిగర్త సేనలు మమ్ము ఓడించి మనగోధనాన్ని హరించి పోతున్నాయి.
మన గోవులు నష్టం గాకుండా మీరు తగిన చర్య తీసుకోవాలి - అని నివేదించగా విరటుడు తక్షణం
రాజకుమారులనూ చతురంగబలాలనూ యుద్ధానికి సిద్ధంచేసాడు. శతాసీకుని కనిష్ట సోదరుడైన మదిరాక్షుడు
సువర్ణచ్ఛాదిత కవచ ధారియై

తమచ్చిత్యా నృపతిః సేనాం మత్స్యనాం
సమయోజయత్ -

రథనాగాశ్వకలిలాం పత్తిధ్వజసమాకులాం
రాజానో రాజపుత్రాశ్చ తమత్రాణ్యథ భేజిరే.
భానుమంతి విచిత్రాణి శూరసేవ్యాని భాగశః
సప్రజాయసగర్భం తు కవచం తత్ర కాంచనం.
విరాటస్యప్రియోభ్రాతృశతాసీతోఽభ్యహారయత్
సర్వపారసవం వర్మ కళ్యాణపటలం దృఢం.
శతాసీకాదవరణో మదిగోక్షోఽభ్యహారయత్
శతసూర్యం శతావర్తం శతబిందు శతాక్షిమత్.
అభేద్యకల్పంమత్స్యనాం రాజాకవచమావరత్
ఉత్సేధే యస్య పద్మాని శతం సౌగంధికాని చ.
సువర్ణపుష్పం సూర్యాభం సూర్యదత్తోఽభ్యహారయత్

దృఢమాయసగర్భం చ శ్వేతిం వర్మశతాక్షిమత్
విరాటస్యసతోజ్యేష్ఠో వీరఃశంఖోఽభ్యహారయత్
శతశశ్చ తమత్రాణి యథాస్త్యం తే మహారథాః.
యోల్బ్యమానాలసవ్యాంతర దేవరూపాఃప్రహారిణః
సూపస్కరేషు శుభ్రేషు మహత్సు చ మహారథాః
నిలచాడు. శస్త్రాస్త్రుతోవిదుడైన మదిరాక్షుడు
సర్వసైన్యాధిపతిగా ఉంటాడని విరటుడు ప్రకటించాడు.
విరటుడు అశ్రుశస్త్రాలవల్ల ఛేదించబడని అభేద్యకల్పమనే కవచం ధరించాడు.
అది శతావర్తాలతో సూక్ష్మచక్రశతక్రంతో శతనేత్రాకారచక్రాలతో శతసూర్యకాంతితో సౌగంధిక కమలచిహ్నాలతో ఆకవచం అలరారుతోంది.
దేవసమ పరాక్రమాపేతులైన మహాయోధులు కవచాయుధధరులై ఉత్తమాశ్వాలమీద మహోజ్వల రథాలమీద సంగ్రామానికి బయలుదేరారు.
సువర్ణమయమై సూర్య చంద్రకాంతులను

పృథక్ కాంచనసంనాహన్ రథేష్వశ్వానయో
జయన్

నూర్యచంద్రప్రతీకాశే రథే దివ్యే హిరణ్మయే.
మహానుభావో మత్స్యస్య ధ్వజ ఉచ్చిశ్రియే తదా
అథాన్యాన్ వివిధాకారాన్ ధ్వజాన్ హేమ

పరిష్కృతాన్.

యథాస్వం క్షత్రియాః శూరా రథేషు

సమయోజయన్

రథేషు యుజ్యమానేషు కంఠో రాజాసమబ్రవీత్
మయాశ్యస్త్రం చతుర్దాగ్రమవాప్తమృషిస త్రమాత్
దంశింతో రథమాస్థాయ పదనిర్యామ్యహం

గవాం

అయం చ బలవాన్ శూరో బల్లవోద్భవ్యతేనఘ
గోసంఖ్యమశ్వబంధం చ రథేషు సమయోజయ
నైతే స జాతు యుధ్యేయగ్రవార్థమితి మే మతిః.
అథమత్యోన్యై బ్రవీద్ రాజా శతాసీకంజఘన్యజం
కంకబల్లవగోపాలా దామగ్రంధిశ్చ వీర్యవాన్
యుధ్యేయరితిమేబుద్ధిర్వర్తతే నాత్ర సంశయః.
ఏతేషామపి దీయంతాం రథా ధ్వజపతాకినః
కవచాని చ చిత్రాణి దృఢాని చ మృదూని చ.

పరిహసించే దివ్యరథం మీద విరటుడు బయలుదే
రాడు. విరటుడు బయలుదేరేసమయంలోకంకభట్టు
సమీపించి-ఒకానొక మహర్షి అనుగ్రహ విశేషం
వల్ల తనకు కూడా చతుర్విధధనుర్విద్యాకౌశలం
కలదనీ కవచధారణకు అనుమతిస్తే గోవుల పద
చిహ్నాలు గుర్తించగలననీ పాకశాలలోని వల్ల
వుడు కూడా మహావీరుడుగా కనిపిస్తున్నాడనీ,
గోశాలదక్షుడైన తంత్రిపాలుడు అశ్వశిక్షణకుశల
డైన గ్రంథికుడూ యుద్ధవిద్యానిపుణులే ననీ వారికి
కూడాకవచధారణానుమతిఇవ్వవలసిందనిోరాడు.

ప్రతిముంచంతుగా త్రేషు దీయంతామాయుధానిచ
వీరాంగరూపాః పురుషానాగరాజకరోపమాః.

నేమే జాతు స యుధ్యేరన్నితి మే ధీమతే మతిః
ఏతచ్చుత్వా శు స్పృశతేర్వాక్యం త్వరితమాసనః
శతాసీకస్తు పార్థేభ్యో రథాన్ రాజన్ సమాదిశత్
సహదేవాయ రాజ్ఞే చ భీమాయ సకులాయ చ
తాన్ ప్రహృష్టాంస్తతఃసూతారాజభక్తిపురస్కృతాః
నిర్దిష్టా నరదేవేన రథాన్ శీఘ్రమయోజయన్
కవచాని విచిత్రాణి మృదూని చ దృఢాని చ.
విరాటః ప్రాదిశద్ యాని తేషామక్లిప్తశిర్మణాం
తాన్యాముచ్య శరీరేషు దంశితాస్తే పరంతపాః.

రథాన్ హమైఃసుసంపన్నానాస్థాయచనరోత్తమాః
నిర్వియుక్తుదితాః పార్థాః శత్రుసంఘావమర్దినః.
తరస్వినశ్చన్నయాపాః సర్వే యుద్ధవిశారదాః
రథాన్ హేమపరిచ్ఛన్నానాస్థాయచ మహారథాః.
విరాటమన్వయుః పార్థాః సహితాః కురుపుంగవాః
చత్వారోభ్రాతరఃశూరాఃపాండవాఃసత్యవిక్రమాః
దీర్ఘాణాం చ దృఢానాం చధనుసాంతేయధాబలం
ఉత్కృష్ట పాశాన్ మార్వీణాం వీరాశ్చ
పేష్వయోజయన్.

విరటుడు శతాసీకునివై పు తిరిగి - సోదరా -
కంక, వల్లవ, తంతీపాల, గ్రంథికులు కూడయుద్ధా
నికి వస్తారు. వారికి కూడా ఉత్తమ కవచరథాలూ
శస్త్రాస్త్రాలూ సమకూర్చు వీరిఅవయవాలు సౌష్ఠవం
గా సుందరంగా ఉన్నాయి. భుజాలు ఏనుగు
తోండాలవలె బలిష్ఠంగా ఉన్నాయి. ఈలక్షణా
లన్ని చూస్తే వీరు కూడా వీరులని నాకు
తోస్తోంది - అన్నాడు.

శతాసీకుడు ధర్మజ భీష్మనకుల సహదేవులకు
రథాలు సిద్ధం చేశాడు. విరటుడు స్వహస్తాలతో

తతః సువాససః సర్వే తే వీరాశ్చందనోఽపి తాః
చోదితా సరదేవేన క్షిప్రమశ్వానచోదయన్.

తే హయా హేమసంచన్నా బృహంతః
సాధువాహినః
చోదితాః ప్రత్యదృశ్యంత పక్షిణామివ పంక్తయః
భీమాశ్చ మత్తమాతంగా ప్రభిన్నకరటాముఖాః
క్షీరంతలైవనాగేంద్రాః సుదంతాః వస్త్రిహాయనాః
స్వాయాధా యుద్ధశత్రైః శిక్షితా హస్తినాదిభిః
రాజానమన్వయూః పశ్చాచ్ఛలంత ఇవ పర్వతాః.

విశారదానాం ముఖ్యానాం హృష్టానాం
చారుజీవినాం
అష్టై రధసహస్రాణి దశ నాగశతాని చ.
వస్త్రిశ్చాశ్వసహస్రాణి మత్స్యానామభినర్మయః
తదానీకం విరాటస్య శుశుభే భరతర్షభ.
సంప్రయాతం తదా రాజన్ నిరీక్షంతం గవాంపదం
తద్ బలాగ్ర్యం విరాటస్య సంప్రసితమశోభత
దృఢాయుధజనాకీర్ణం గజాశ్వరధసంకులం.

ముప్పది రెండవ అధ్యాయం

నిర్యాయనగరాన్చురా వ్యూహానీకాః ప్రహరీణః
త్రిగర్తానస్పృశన్ మత్స్యాః సూర్యే పరిణతే సతి.
తేత్రిగర్తాశ్చ మత్స్యాశ్చ సంరథౌ యుద్ధదుర్మదాః
అన్యోన్యమభిగర్జంతో గోషు గృధ్రా మహాబలాః.

భీమాశ్చ మత్తమాతంగాస్తామరాంకుశనోదితాః
గ్రామణీయైః సమారూఢాః కుశలైర్వస్తినాదిభిః.
తేహంసమాగమో ఘోరస్తుములోలోమహర్షణః
ఘ్నతాం పరిస్పరం రాజన్ యమరాష్ట్రవివర్ధనః.

వారికి సుదృఢకవచాలిచ్చాడు. పాండవులు పరమ
సంతోషంతో రథాలపై బయలుదేరారు. విర
టుని రథం వెనుకనే పాండవవీరుల రథాలు నడు
స్తున్నాయి. ధనస్సులకు నారినందించి పాండవులు
దివ్యశోభతో వెలుగొందుతున్నారు. సర్వాంగా
లంకృతులై రథగజఅశ్వపదాతి బలాలు విరటుని

అనుసరించి సాగుతున్నాయి. ఆసేనలో ఎనిమిది
వేలమంది రథికులూ, ఆరువేలమంది ఆశ్వికులూ
ఉన్నారు. గజబలం సహస్రసంఖ్యలో ఉంది.
పరమ ఉత్సాహంతో సేనలు ముందుకు సాగు
తున్నాయి.

ముప్పది రెండవ అధ్యాయం

దక్షిణ గోగ్రహణము.

సేనావాహిని నగర సీమలు దాటింది.
విరటుడు వ్యూహనిర్మాణంచేసి త్రిగర్తుని ముట్ట
డించాడు. ఉభయసేనల మధ్య పోరు ప్రారంభ
మైంది. బాణవర్షం కురుస్తోంది. మత్తేభాలమీది
వీరులు అంకుశతో మరాద్వాయుధాలతో పరస్పరం
ప్రహరించు కొంటున్నారు. యుద్ధ కోలాహలం

మిన్నుముట్టింది. సంగ్రామం తీవ్రరూపం ధరిం
చింది. సూర్యుడు పశ్చిమదిశాముఖంగా పయనం
సాగిస్తున్నాడు. వారిమధ్య యుద్ధం దేవాసుర
సంగ్రామాన్ని తలపిస్తోంది. ఉభయసేనలవీరులూ
విడిచే బాణాలతో ఆకాశం కప్పబడిపోయింది.
సూర్యరశ్మి భూమిమీద పడటంలేదు. రణరంగ
మంతా ధూళిధూసరితమైంది. రథికుడు రథికునితో

దేవాసురసమో రాజన్నాసీత్ సూర్యేవలంబిత
పదాతిరథనాగేంద్రపహాయోహబతాఘవాన్.
అన్యోన్యమభ్యాపతతాం నిఘ్నతాం చేతరేతరం
ఉదతిష్ఠద్ రజో భామం న ప్రాజ్ఞాయత కించన.
సషీణశాచపతన్ భూమా పై న్యేన

రజసా-2వృతాః

ఇమభిర్వ్యతిసర్వద్భిరాదిత్యోంతరధీయత.
ఖద్యోతైరివ సంయుక్తనుంతరితం వ్యరాజత
రుక్మపృష్ఠాని చాపాని వ్యతిషిక్తాని ధన్వినాం.
పతతాం లోకవీరాణాం సవ్యదక్షిణమత్స్యతాం
గధారథైః సమాజగ్మ్యుః పాదాతైశ్చపదాతయః.
సాదినః సాదిభిశ్చైచ్చవ గజైశ్చాపి మహాగజాః
అసిభిః పట్టిశైః ప్రాప్తైః శక్తిభిస్తోమరైరపి.
సంరథాః సమరే రాజన్ నిజఘ్నరితరేతరం
నిఘ్నంతః సమరేన్యోన్యం శూరాః

పరిఘశాహవాః.

న శేకురభిసంగభాః శూరాన్ కర్తుం పరాఙ్ముఖాన్
కృత్తోత్తరోష్ఠం సుససం కృత్తకేశమలంకృతం.
అదృశ్యత శిరశ్చిన్నం రజోధ్వస్తం సకుండలం

మత్తేభాలు మత్తేభాలతో - పదాతులు పదాతు
లతో ఆశ్వికులు ఆశ్వికులతో పోరుసాగిస్తున్నారు.
ఖడ్గ పట్టిన ప్రాస తోమర పరిఘలతో వీరులు
యుద్ధం చేస్తున్నారు. రక్తం ప్రవహిస్తోంది.
మణిఖచిత కుండలాలంకృత శీర్షాలు నేలమీద
బంతులవలె దొర్లుతున్నాయి. ఆ మహావీరుల విశాల
దేహాలు సాలవృక్షాలవలె నేల కూలుతున్నాయి.
చందనఛర్చిత విశాల భుజాలుఘోరవిషసర్పాల
వలె తెగిపడుతున్నాయి. కొందరు మూర్ఛ
పోతున్నారు.

ధర్మరాజు సోదరసమేతంగా శ్యేనవ్యూహంతో

అదృశ్యం స్తత్ర గాత్రాణి శరైశ్చిన్నాని భాగశః.
శాలస్కంధనికాశాని త్రియాణాం మహామృధే
నాగభోగనికాశైశ్చ బహుభిశ్చందనోషీతైః.
ఆస్తీర్ణా వసుధా భాతి శిరోభిశ్చ సకుండలైః
రథినాం రథిభిశ్చత్ర సంప్రహారోద్భవ్యవర్తత.

సాదిభిః సాదినాం చాపి పదాతీనాం పదాతిభిః
ఉపాశామ్యద్ రజో భామం రుధిరేణ ప్రసర్వతా.
కశ్కలం చావిశద్ ఘోరం నిర్మర్యాదమనన్త
యుధిష్ఠిరోపి ధర్మాత్మా భ్రాతృభిః సహిత స్తదా
వ్యూహం కృత్వావిరాటస్య అన్వయధ్యతపాండవః
ఆత్మానం శ్యేనవత్కృత్వాకుండమాసీద్ యుధిష్ఠరః
పత్యాయమాచ భవతః పుచ్చమాసీద్ వృగోదరః.
సహస్రం న్యూహనత్ తత్ర కుంతీపుత్రో యుధిష్ఠిరః
భీమసేనః సుసంక్రుద్ధః సర్వశస్త్రభృతాం వరః.

ద్విసహస్రం రథాన్ వీరః పరలోకం ప్రవేశయత్
సకులస్త్రిశతం జఘ్నే సహదేవశ్చతుశతం.

ఉపావిశన్ గరుత్మంతః శరైర్దాఢం ప్రవేజితాః
అంతరిక్షే గతిర్యేషాం దర్శనం చాప్యరుద్యత.

త్రిగర్జునిపై తిరుగబడ్డాడు. సకుల సహదేవులు
పత్యాలుగా నిలచారు. భీముడు పుచ్చభాగంలో
ఉన్నాడు. ధర్మరాజు ముఖస్థానంలో నిలిచి శాత్రవ
సహస్రాలను ఖండించాడు. భీముడి హస్తాలలో
రెండువేలమంది వీరులు మరణించారు. సకుల
సహదేవుల బలపరాక్రమ ప్రదర్శనలో మూడు
నాలుగువందలమంది వీరులు నిహతులయ్యారు. ఆ
యుద్ధవేళ ఆకాశంలో పక్షి కూడ చరించటం
లేదు. పోరు ఘోరంగా సాగుతూన్నా ఉభయ
పక్షాలలో ఒక్కడూ వెనుకడుగు వేయటంలేదు.
శతాసీకుని చేతిలో మూరుగురు వీరులూ. విశా

తే ఘ్నంతః సమరేఽశ్యోన్యం శూరాః పరిఘ్న
 బాహవః
 స కేకురభిసంరథాః శూరాః కర్తుంపరాజ్ఞుభాన్.
 శతానీకః శతం మాత్యా విశాలాక్షశ్చతుఃశతం
 ప్రవిష్టౌ మహతీం సేనాంత్రిగర్తానాం మహారథౌ.
 తౌ ప్రవిష్టౌ మహాసేనాం బలవంతౌ మనస్విన్
 ఆర్చితాం బహుసంరథౌ కేశాకేశి రథారధి.
 లక్షయిత్వా త్రిగర్తానాం తౌ ప్రవిష్టౌ రథవ్రజం
 అగ్రతః సూర్యదత్తశ్చ మదిరాక్షశ్చ పృష్ఠతః.
 విరాట స్తత్రసంగ్రామేహత్యాపంచశతాన్ రథాన్
 హయానాం చ శతాన్యష్టౌ హత్వా పంచ
 మహారథాన్.
 చరన్ స వివిధాన్ మార్గాన్ రథేన రథసత్తమః
 త్రిగర్తానాం సుశర్మాణా మార్చద్ గుక్మగధంరణే.
 తౌ వ్యవహరతాం తత్ర మహాత్మానౌ మహాబలా

అన్యోన్యనుభిగర్జంతౌ గోష్ఠేషు వృషభావివ.
 తతో రాజా త్రిగర్తానాం సుశర్మాయుద్ధదుర్మదః
 మత్స్యంసమాయాద్ రాజానం ద్వైరణేన సర్వభః
 తతో రథాభ్యాం రధిసౌ వృతీయశురమర్షణౌ
 శరాన్ వ్యసృజతాం శీఘ్రం తోయధారా
 ఝనా ఇవ.
 అన్యోన్యం చాపి సంరథౌ విచేరతురమర్షణౌ
 కృతాస్త్రా నిశితైర్బాణైరసిశక్తిగదాభృతౌ.
 తతో రాజా సుశర్మాణాం వివాధ్య దశభిఃశరైః
 పంచభిః పంచభిశ్చాన్యవివాధ్యచతురోహయాన్.
 తత్రైవ మత్స్యరాజానం సుశర్మా యుద్ధదుర్మదః
 పంచాశతాశ్చైర్బాణైర్నివాధ్య పరమాశ్రువిత్.
 తతః పైన్యం మహారాజ మత్స్యరాజసుశర్మణోః
 నాభ్యజానాత్ తదాన్యోన్యం పైన్యేన రజసా
 ౭౭వృతం.

లాక్షుని చేతిలో నాలుగు వందలమంది శూరులూ
 నేలకూలారు. విరటుని రథికులందరూ విజృంభించి
 త్రిగర్త సేనలకు భయసంభ్రమాలు కలిగించారు.
 ఆసంభ్రమంలో త్రిగర్త పైనికులు తమలో తామే
 పొడుచుకోసాగారు. సూర్యదత్తుడు త్రిగర్తుని సేనను
 చీల్చుకుసాగిపోతూంటే మదిరాక్షుడు వెనుకనుండి
 వారిని సంహరిస్తూ ప్రవేశించాడు. విరటుడు తన
 రథాన్ని విచిత్రంగా నడిపించి ఐదువందలమంది
 రథికులనూ, గజయూధపతిశతాన్నీ, మహారథిక
 పంచకాన్నీ సంహరించి సుశర్మతో ముఖాముఖి
 పోరుప్రారంభించాడు. ఉభయులూ సింహగర్జనలు
 చేస్తూ వృషభాలవలె తలపడుతున్నారు. విరటుడు

ఏకకాలంలో రెండు రథాలను వినియోగించి
 యుద్ధం చేస్తూంటే సుశర్మ నిలువలేకపోయాడు.
 అశ్రుశస్త్రాలతో గదాఖడ్గాలు కూడా నడుస్తు
 న్నాయి. విరటుడు పది బాణాలతో సుశర్మను
 వేధించి శరపంచకంతో వాని రథాశ్వాలును
 పీడించాడు. సుశర్మగూడా వెనుదిరుగ కుండా
 రణోన్మత్తుడై బాణవర్షం కురిపిస్తున్నాడు.
 పదాతుల పాదధూళితో యుద్ధరంగమంతా
 చీకటిమయమైంది. వ్యక్తికి వ్యక్తి కనిపించడం
 లేదు. గత్యంతరం లేక యుద్ధ విరామ భేరి
 మ్రోగించారు.

ముప్పది మూడవ అధ్యాయం

తమసాధిస్తుతే లోకే రజసా చైవ భారతి
అతిష్ఠన్ వై ముహూర్తం తు పూజానీకాః
ప్రహరణః.

తతోఽంధకారం ప్రణుదన్నదతిష్ఠత చంద్రమాః
కుర్వాణో విమలాం రాత్రిం నందయన్ క్షత్రి

యాన్ యుధి.

తతః ప్రకాశమానాద్య పునర్యుద్ధమవర్తత
ఘోరరూపం తతస్తే స్మ నావైక్షంత పరస్పరం.
తతః సుశర్మా తైగ ర్తః సహ భ్రాత్రా యవీయాసా
అభ్యుద్రివన్మన్యరాజం రథవ్రాతేన సర్వశః.
తతో రథాభ్యాం ప్రసృంద్య భ్రాతరా
క్షత్రియర్షభా

గదాపాణీ సుసంభ్రా సమభ్యుద్రవతాం రథాన్.
మత్తావివ వృషావేతౌ గజావివ మదోద్ధతౌ
సింహావివ గజగ్రాహౌ శక్రవృత్రావివోద్ధతౌ.
ఉభౌ తుల్యబలౌత్సాహాపుభౌ తుల్యపరాక్రమా
ఉభౌ తుల్యస్త్రవిదుషాపుభౌ యుద్ధవిశారదౌ.

తద్దైవ తేమాం తు బలాని తాని
క్రుద్ధాన్యధాన్యోన్య మభిద్రవంతి
గదాశిఖణైశ్చ పరశ్వధైశ్చ

ప్రాసైశ్చ తీక్ష్ణగ్రసువీతధారైః.

బలం తు హతస్యస్య బలేన రాజా
సర్వం త్రిగర్తాధిపతిః సుశర్మా
ప్రమథ్య జిత్వా చ ప్రసహ్య మత్స్యం
విరాటమోజస్విసమభ్యధావత్.

తౌ నిహత్య పృథగ్ ధుర్యావృణౌత్ పార్థిసారథీ
విరథం మన్యరాజానం జీవగ్రహ మగృష్టాతాం
తమున్మథ్య సుశర్మాథ యవతీమివ కామకః
స్యందపంస్వంసమాగోన్యప్రియయాశీఘ్రవాహనః
తస్మిన్ గృహీతే విరథే విరాటే బలవత్తరే
ప్రాద్రవంతిభయాన్మృతస్యత్త్రిగర్తైరతిభృశం
తేషు సంద్రస్యమానేషు కుంతీపుత్రో యధిష్ఠిరః
ప్రత్యభాషస్పృహాబాహుం ధీమసేనమరిందమం.

ముప్పది మూడవ అధ్యాయం

సాయంసంధ్యాదుణోచులు చల్లచల్లగా
జారిపోయాయి. అంధతమస్సు దశదిశలా వ్యాపిం
చింది. ధూళిఘాసరిత దేహాలతో సైన్యాలు
యుద్ధంబాగించి నిబబడ్డాయి. వీరక్షత్రియులకుపరమ
సంఘోషం కల్గిస్తూ చంద్రుడుదయించి అంధ
కారాన్ని నూయంచేశాడు. ఆవెన్నెలలో మళ్ళీ
యుద్ధం ప్రారంభమైంది. రణావేశోన్మత్తులైన
వీరులు ఆచంద్రకాంతిలో ఒకరి నొకరు గుర్తించ
లేక పోతున్నారు. త్రిగర్తుడు తన కనిష్ట సోదరుని
వెంటపెట్టుకుని రథబలం ముందు నడుపుతూ విర

టుని మీదికి నడిచాడు. సంగ్రామకుశలురైన ఆ
వీరు లిద్దరూ ఉన్నతగజాలవలె విగ్రహునిపై విరు
చుకు పడ్డారు. విరాటసేనలు సర్వాయుధాలూ
ధరించి శత్రుసేనలను నిలువరించాయి. త్రిగర్త
సేనలు విరటసేనలను కలవరపరిచాయి. సుశర్మ
సోదర సహితుడై విరటునిమీదికి త్రిగ్రహంతో
పోయి నాని అశ్వాలను సంహరించి పార్శ్వక్షకు
లనూ సారథినీ హతమార్చి విరటుని బంధించి
తీసుకుపోతున్నాడు. అదిచూసి మత్స్యసేనలు
హా హా రవాలు పొరంభించాయి.

మత్స్యరాజః పరామృష్టప్రిగ్రతేనసుశర్మణా
తం మోచయ మహాబాహూ న గచ్ఛేద్

ద్విమతాం వశం.

ఉషితాః స్మ సుఖం సర్వేసర్వకామైఃసుపూజితాః
భీమసేన త్వయా కార్యా తస్య వాసస్త్వనిష్క్రమితిః
అహమేనం పరిత్రాస్యే శాసనాత్ తవ పార్థివ
పశ్యమే సుమహత్ కర్మ యుధ్యతఃసహశత్రుభిః
స్వశాహుబలమాశ్రిత్య తిష్ఠ త్వం భ్రాతృభిఃసహ
ఏకాంతమాశ్రితో రాజన్ పశ్య మేదధ్య

పరాక్రమం.

సుస్కంధోఽయం మహావృత్తో గదారూపఇవస్థితః
అహమేనమహుబల్య ద్రావయిష్యామి శాత్రవాన్
తం మత్తమివ మాతంగం వీక్షమాణం వనస్పతిం
అబ్రవీత్ భ్రాతరం వీరం ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః.
మా భీమ సాహసం కార్షి స్తిష్ఠ త్వేష వనస్పతిః
మాత్వాంవృక్షేణకర్మాణికుర్వాణమతిమానుషం
జనాః సమవబుధ్యేర్క భీమోఽయమితి భారత
అన్యదేవాయుధం కించిత్ ప్రతిపద్యస్వమానుషం
చాపం వాయుది వా శక్తిం నిస్త్రింశం వా పరశ్యధం

వినూడు ధర్మరాజు. తక్షణం భీమునిపిలిచి -
మహావీరా విరటుడు త్రిగర్త బంధితుడైపోయాడు.
వానిని తక్షణం విడిపించుకురా. ఇంతకాలం మనం
వీని ఆశ్రయంలో సుఖంగా నివసించాం. ఆ మహా
రాజు మన అభీష్టానుసారం అన్నీ సమకూర్చి
సత్కరించాడు. ఇప్పుడు మన కృతజ్ఞత ప్రకటించు
కోడానికి సావకాశం దొరికింది. ఆలశ్యం చెయ్యక
తక్షణం వెళ్లు - అని ఆజ్ఞాపించగా భీముడు వాని
ఆదేశానుసారం తక్షణం బయలుదేరి విరట
భూపతిని తీసికొని వస్తానని నకుల సహదేవ సమే
తంగా తన సాహసపరాక్రమాలు రహస్యంగా

యదేవ మానుషం భీమ భవేదన్వైరలక్షితం.

తదేవాయుధమాదాయ మోక్షయాశు మహిపతిం

యమా చ చక్రకర్త తే భవితారా మహాబలా.

సహితాః సమరే తత్ర మత్స్యరాజం పరీషుత

ఏవముక్తస్తు వేగేన భీమసేనో మహాబలః.

గృహీత్వా తు ధనుం శ్రేష్ఠం జవేన సుమహాజవః

వ్యమంచచ్చరవద్దాణి సతోయ ఇవ తోయదః.

తం భీమో భీమకర్మాణం సుశర్మాణమధాద్రవత్

విరాటం సమవీక్ష్యేనం తిష్ఠ తిష్ఠేతి చావదత్.

సుశర్మాచింతయామాస కాలాంతక యమోపమం

తిష్ఠ తిష్ఠేతి భాషంతం పృథతో రథపుంగవః

పశ్యతాంసునుహత్కర్మ మహద్యుధముపస్థితం.

పరావృత్తో ధనుర్బవ్యా సుశర్మా భ్రాతృభిఃసహ

నిమేషాంతరమాత్రేణ భీమసేనేన తే రథాః.

రథానాం చ గజానాం చ వాజినాం చ ససాదినాం

సహస్రశతసంఘాతాః శూరాణాముగ్రధన్వినాం.

సాతితా భీమసేనేన విరాటస్య సమీపతః

పత్యయో నిహతాస్తేషాం గదాం గృహ్య

మహాత్మనా.

వీక్షిస్తూ ఉండమని చెప్పి అక్కడే ఉన్న ఒక

మహావృత్తాన్ని పెకలించబోతుండగా ధర్మరాజు

వానిని వారిస్తూ - సోదరా, ఇటువంటి దుస్సా

హసాలు చేసినట్లైతే నువ్వు భీముడనని తెలిసి

పోతుంది. ఈమానవాతీతకర్మలు మాని సహజ

యుధ్ధం సాగించు. గదా ఖడ్గ శక్తి ధనురాద్యా

యుధాలతో వెళ్ళి విరటునికి విముక్తి కల్పించు.

నకుల సహదేవులు నీ చక్రీరక్షకులుగా ఉంటారు.

మీరు ముగ్గురూ త్వరగా వెళ్ళి విరటుని విడి

పించండి - అన్నాడు.

భీముడు ఉత్తమ ధనుస్సు ధరించి బాణవర్షం

తద్ దృష్ట్యా తాదృశం యుద్ధం సుశర్మా
యుద్ధదుర్గుడః

చింతయామాస మనసా కిం శేషం హి బలస్య మే
అపరో దృశ్యతే పై న్యే పురా మగోష మహాబలే
ఆకర్ణపూర్ణేన తదా ధనుషా ప్రత్యదృశ్యత
సుశర్మా సాయకాం స్త్రీత్వా షివతే చ పునఃపునః
తతః సమస్తాస్తే సర్వే తురగానభ్యుచోదయన్
దివ్యమస్త్రం వికుర్వాణాస్త్రిగర్తాః ప్రత్యమర్షణాః
తాన్ నివృత్తరథాన్ దృష్ట్యా పాండవాన్ సా

మహాచమూః

వైరాటిః పరమకృద్ధో యుయుధే పరమాద్భుతం
సహస్రమవధీత తత్ర కుంతీపుత్రో యుధిష్ఠిరః
భీముః సప్త సహస్రాణి యుయుధీకమదర్శయత్.
నకులశ్వాపి సచైవ శతాని ప్రాహ్నిణోచ్ఛరైః
శతాని త్రీణి శూరాణాం సహదేవః ప్రతాపవాన్
యుధిష్ఠిరసమాదిష్టో నిజఘ్నే పురుషర్షభః

కురిపిస్తూ శత్రుసేనలను చెండాడి కాలాంతకుని
వలె సుశర్మను సమీపించి సింహగర్జనచేస్తూ
తనతో పోరగల వీరుడు ఆ సేనలో ఉంటే ఎదుగు
రావచ్చు నన్నాడు.

సుశర్మ సోదర సహితుడై యుద్ధసన్నద్ధుడు
కాబోతుండగా భీముడు వానిచతురంగబలాలనూ
ఊచముట్టుగా సంహరిస్తున్నాడు. అంతలో గద
ధరించి లక్షమంది త్రిగర్త పై నికులను సంహ
రించాడు. అప్పుడు సుశర్మ ఆ భయంకర
యుద్ధాన్ని చూసి సేనావాహినిలో ఉన్న తన
ద్వితీయ సోదరుడు గూడ భీముని చేతిలో బలి
కావచ్చునని భయపడి నారిసారించి బాణవర్షం
ప్రారంభించాడు. భీముని పరాక్రమంచూసి విరట
సేనలు పరమోత్సాహంతో ముందుకుదూకాయి.

తతోఽభ్యపతదత్యుగ్రః సుశర్మాణముదాయధః.
హత్వా తాం మహతీం సేనాం త్రిగర్తానాం

మహారథః

తతో యుధిష్ఠిరో రాజా త్వరమాణో మహారథః
అభిపత్య సుశర్మాణం శరైరభ్యాహవద్ భృశం
సుశర్మాపి సుసంరభ స్త్వరమాణో యుధిష్ఠిరం.
అవిధ్యన్నవభిర్బాహైశ్చతుర్భుజ్జనురో హయాన్
తతో రాజన్నాశుకాః కుంతీపుత్రో వృకోదరః
సమాసాద్య సుశర్మాణమశ్వానస్య వ్యపోధయత్
పృష్ఠగోపాంశ్చ తన్యాధ హత్వా పరమనాయకైః
అథాస్య సారథిం క్రుద్ధో రథోఽన్ధాదపాతయత్
చక్రకషేశ్చ శూరో వై మదిరాక్షోఽతివిశ్రుతః.
సమయాద్ విరధందృష్ట్యా త్రిగర్తం ప్రాహరత్ తదా
తతో విరాటః ప్రస్కంద్య రథాదధ సుశర్మణః.
గదాం తస్య పరామృశ్య తమేవాభ్యుద్రవద్భలీ
స చచార గదాపాణిర్వృద్ధోఽపి తరుణో యథా.

ధర్మరాజు వేయిమంది త్రిగర్త వీరులను హత
మార్చాడు. ఆ సమయంలో భీముడు ఏడు వేల
మందినీ నకులుడు ఏడు వందల మందినీ సహ
దేవుడు మూడు వందల మందినీ యమపురికి అతి
ధులుగా పంపారు.

మహారథికుడైన సహదేవుడూ ధర్మరాజూ
సుశర్మతో ప్రత్యక్షంగా పోరు ప్రారంభించారు.
సుశర్మ నాల్గు వాడి బాణాలతో ధర్మజుని రథా
శ్వాలను నేల కూల్చేసరికి భీముడు సుశర్మ రథా
శ్వాలను నేలకూల్చాడు. అంతలో ఆగక భీముని
బాహుబలం సుశర్మ సారథినీ పృథ్వీక్షుకులనూ
బలిగొన్నది. రథహీనుడైన సుశర్మను సమీపించి
మదిరాక్షుడు బాణవర్షం కురిపిస్తున్నాడు. విరటుడు
బంధవిముక్తుడై గద ధరించి సుశర్మపై తిరుగ

పలాయమానం త్రైగర్తం దృష్ట్వా

భీమోఽభ్యభాషత

రాజపుత్ర నివర్తస్య న తే యుక్తం పలాయనం.
అనేన వీర్యేణ కథం గాస్త్యం ప్రార్థయసే బలాత్
కథం చానుచరాంస్త్యక్త్వా శత్రుమధ్యే విషీదసి.
ఇత్యుక్తః స తు పార్థ సుశర్మా రథయాధపః
తిష్ఠ తిష్ఠేతి భీమం స సహసాభ్యుదవద్ బలీ.
భీమస్తుభీమసంకాశో రథాత్ ప్రస్కంద్యపాండవః
ప్రాద్రవత్ తూర్ణమవ్యగ్రో జీవితేఘ్నః సుశర్మణః
తం భీమసేనో ధానంతమభ్యధావత వీర్యవాన్
త్రిగర్తరాజమాదాతుంసింహాక్షుద్రమృగంయథా
అభిద్రుత్య సుశర్మాణం కేశవక్షే పరామృశత్
సముద్యమ్యతురోహత్ తం నిష్పిపేష మహితలే
పదామూర్ధ్ని మహాబాహుః ప్రహరద్ విలపివ్యథః
తస్య జానుం డదా భీమో జఘ్నే చైసమరత్నినా
స మోహమగమద్ రాజా ప్రహరవరపీడితః.
తస్మిన్ గృహీతే విరథే త్రిగర్తానాం మహారథే
అభ్యత్య బలం స్వరం త్రైగర్తం తద్ భయాతురం
బడ్డాడు. సుశర్మ పలాయన మంత్రం పఠిస్తూంటే
భీముడు ఎలుగెత్తి - ఓ రాజకుమారా వెన్నుజూపి
పరుగుపెట్టడం రాజధర్మంకాదు. ఈ మాత్రం
పరాక్రమం గలవాడివి విరుటుని గోధనాన్ని
హరిద్రామనే వచ్చాను. సీమరిచారకులనూ పైని
కులనూ శత్రుమధ్యంలో విడిచి పుంగత్తుకు - అని
గర్జించే సంగీ త్రిగర్తలలోని రథయాధాధిపతి
కుపితుడై సుశర్మను నిలబడమని భీముని ఎదుర్చో
డానికి సన్నద్ధుడయ్యాడు. భీమ బాహుబలంముందు
వాడు కూడా అరతే అయ్యాడు. సుశర్మ పరు
గిడుతూనే ఉన్నాడు. భీముడు తరిమి తరిమి పట్టు
కొని జుట్టుపట్టి నేలకు విసిరికొట్టి తన్ననాగాడు.

నివర్త్య గాస్తతఃసర్వాః పాండుపుత్రామహారథాః

అవజత్య సుశర్మాణం ధనం చాదాయ సర్వశః.

స్వబాహుబలసంపన్నా హీనిషేనా యత్రవ్రతాః

విరాటస్య మహాత్మానః పరిక్లేశవినాశనాః

స్థితాః సమక్షం తే సర్వే త్వథ భీమోఽభ్యభాషత

నాయం పాపసమాచారో మత్తో జీవితున్వర్తతి

కింతుశక్యంమయాకర్తం యద్ రాజాసతశంఘృణే.

గతే గృహీత్వా రాజాసమాసియ నివశం వశం

తత ఏనం విచేష్టంతం బద్ధ్వా పార్థో వృకోదరః.

రథసూరోపయామాస విసంజ్ఞం పాంశుగుంతితం

అభ్యేత్య గణమధ్యస్థమభ్యగచ్ఛద్ యుధిష్ఠిరం.

దర్శయానూస భీమస్తు సుశర్మాణం సరాధిపం

ప్రోవాచ పురుషవ్యాఘ్రో భీమమాహవశోభినం.

తం రాజా ప్రహసద్ దృష్ట్వా ముచ్యతాం నై

సరాధమః

ఏవముక్తోఽబ్రవీద్ భీమః సుశర్మాణం మహాబలం.

జీవితం చేచ్ఛసే మూఢ హేతుం మే గదతిఃశ్రుణు

దాసోఽస్మీతిత్వయావాచ్యంసంసత్సుచసభాసుచ.

భీమపదాఘాతంతో త్రిగర్తుడు మూర్ఛపోయాడు.

మహారాజు బంధితుడు కావడంతో సేనలు దిక్కులు

పట్టాయి.

విరుటుని గోధనం వెనుదిరిగింది. భీముడు

సుశర్మను విరుటుని ఒగ్గుకు తెచ్చి - ఈ పాపి

కింక బ్రతికే యోగం లేదు. వీని నేం చేయాలో

చెప్పండి - అంటూ సుశర్మను రజ్జు పుటతో

బంధించి రథంమీద పడేశాడు.

భీముడు ధర్మరాజును సమీపించి నిలబడగా యుధి

ష్ఠిరుడు నవ్వుతూ సుశర్మను విడిచిపెట్టమని ఆజ్ఞా

పించాడు. భీముడు సుశర్మవైపు తిరిగి - ఓరి

మూర్ఖుడా నీకు జీవితం మీద ఆశ ఉంటే సర్వ

వనం తే జీవితం దద్యామేవ యుద్ధజితో విధిః దాసభావం గతో హ్యేష విరాటస్య మహిపతేః
తమునాచ తతో జ్యేష్ఠో భ్రాతా సప్రణయంవచః అదాసో గచ్ఛ ముక్తోఽసి మైవంకాక్షీః కదాచన.
ముంచ ముంచాధమాచారం ప్రమాణం యది తే

వయం

ముప్పది నాలుగు వ అధ్యాయం

ఏవముక్తే తు సప్రీడః సుశర్మాఽఽసీదధోముఖః కార్యం కరుతవై సర్వే యథాకామం యథాసుఖం
స ముక్తోఽభ్యేత్య రాజాన మభివాద్య ప్రతస్థివాక్ దదామ్యులంకృతాః కన్యా వనూని వివిధాని చ
విస్మయ్య తు సుశర్మాణం పాండవాస్తే హతద్విష్ఠః మనసశ్చాప్యభిప్రేతం యుద్ధే శత్రునిబర్హణాః.
స్వభావబలసంపన్నా హీనిషేవా యత్రవతాః యుష్మాకం విక్రమాదద్య ముక్తోఽహం
సంగ్రామశిరసోమధ్యే తాం రాత్రింసుఖనోఽవసన్ స్వస్తిమానిహ
తతో విరాటః కాంతేయానతిమానుషవిక్రమాక్ తస్మాద్ భవంశో మత్స్యానామిశ్వరాః సర్వ
అర్చయామాస విత్తేన మానేన చ మహారథాక్ ఏవ హి.
యధైవ మమ రత్నాని యుష్మాకం తానివైతథా తథేతివాదినం మత్స్యం కౌరవేయాః పృథక్ పృథక్
రాజసభలకూ పోయి - విరటభూపతికి సుశర్మ డాచుః స్రాంజలయః సర్వే యుద్ధిష్ఠిరపురోగమాః.
దాసుడు అని చాటుకో. ఇందుకు సువ్రు అంగీ డెప్పడూ దాసుడే. విజేతలు బౌదార్యం చూపిం
కరిస్తే నీకు ప్రాణదానం చేస్తాను - అని గర్జిం చాలి. వానిని విడిచిపెట్టు - అనగా భీముడు
చగా ధర్మరాజు భీముని పిలిచి - పరాజితు పెట్టాడు. సుశర్మను మందలించి కొంత సీతిబోధచేసి విడిచి

ముప్పది నాలుగు వ అధ్యాయం

ధర్మరాజు మాటలతో సుశర్మ సిగ్గుపడి ఊణ కొలువు తీర్చిన విరటుడు - మహావీరులారా -
కాలం తలవాల్చి నిలబడి విరటుని సమీపించి ఈ ధనకనకవస్తువాహనాలపై నాతో సమమైన
పాదప్రణామంచేసి వాని శైలువు తీసికొని స్వదే అధికారం మీకు కూడా ఉంది. మీమనస్సు ఏ
శానికి వెళ్ళిపోయాడు. శత్రువులను ఓడించిన పని చేయదలచుకొంటే అది చేయడానికి మా
సంతోషంతో పాండవులు పరమానందంతో ఆ కేమీ అభ్యంతరం లేదు. చీనిచీనాంబర భూష
రాత్రి సుఖంగా గడిచారు. నాలంకృతలైన యువతీజనాన్ని రత్నరాసులూ

తూర్పు దిక్కులో ఉదయారుణగోచులు ప్రస మనోభీష్టాలకు ఎప్పుడూ ఏ అభ్యంతరమూ లేదు.
రిస్తున్నాయి. పాండవుల పరాక్రమానికి ఉచిత అన విని ధర్మరాజు చేతులు జోడించి - శ్రుభూ

కొలువు తీర్చిన విరటుడు - మహావీరులారా -
ఈ ధనకనకవస్తువాహనాలపై నాతో సమమైన
అధికారం మీకు కూడా ఉంది. మీమనస్సు ఏ
పని చేయదలచుకొంటే అది చేయడానికి మా
కేమీ అభ్యంతరం లేదు. చీనిచీనాంబర భూష
నాలంకృతలైన యువతీజనాన్ని రత్నరాసులూ
సంతోషంతో మీకు బహుకరిస్తూన్నాను. మీ
మనోభీష్టాలకు ఎప్పుడూ ఏ అభ్యంతరమూ లేదు.
అన విని ధర్మరాజు చేతులు జోడించి - శ్రుభూ

ప్రతిసందామ తే వాక్యం సర్వం వైవ విశాంపతే
ఏతేనైవ ప్రతీతాః స్మయత్ త్వం ముక్తోఽద్య
శత్రుభిః.

తతోఽబ్రవీత్ ప్రీతమనా మత్స్యరాజో యధిష్ఠిరం
పునరేవ మహాబాహుర్విరాటో రాజస త్రమః
ఏహిత్యామభిషేత్స్యామి మత్స్యరాజస్తునోభవాన్
మనసశ్చాప్యభిప్రేతం యథేష్టం ఖవి దుర్లభం
తత్ తేహం సంప్రదాన్యామి సర్వమృతినో
భవాన్.

రత్నాని గాః సువర్ణం చ మణిముక్తమథాపి చ
వైయోఘ్రపద్య విప్రేంద్ర సర్వధైవనమోఽస్తుతే
త్వత్కృతే హ్యధ్యపశ్యామి రాజ్యంసంతాపమేవచ
యతశ్చ జాతసంరంభో న చ శత్రువశం గతః.
తతో యధిష్ఠిగో మత్స్యం పునరేవాభ్యభాషత
ప్రతిసందామితేవాక్యం మనోజ్ఞం మత్స్యభాషత.

మీమాటలు మాకెంతోసంతోషం కలిగించాయి.
మీకానుకలు మాకెంతో తృప్తిని కలిగించాయి.
అన్నిటి కంటే శత్రువులనుండి మీరు విముక్తులు
కావడం మాకు పరమసంతోషదాయకమైన విషయం - అనగా విరటుడు ప్రసన్నుడై - కంకా
మారాజ్యానికి మిమ్ము అధిపతిగా అభిషేకిస్తున్నాను. ఈ భూమండలంలో మీరేది కోరినా
తెచ్చి ఇవ్వడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాను. మావల్ల
మీకు లభించనిది లేదు వైయోఘ్రపదగోత్రంలో
ఉద్భవించిన విప్రశేఘాలు మీరు ఈ మణిరత్న
సువర్ణరాసులూ ఈ గోగణాలూవినయపూర్వకంగా
మీకు సమర్పించి సమస్కరించుకొంటున్నాను.
మీ అనుగ్రహంవల్లనే నాకు నా సంతానాన్ని
చూచేయొగం కలిగింది. ఈ రాజ్యభోగా లనుభ
వించే అదృష్టం ప్రాప్తించింది. త్రిగర్తబంధితుడనై

ఆనృశంస్యపహో నిత్యం సుసుఖ సతతం భవ
పునరేవ విరాటశ్చ రాజా కంకుమభాషత.
అహో సూదస్య కర్మాణి బల్లవస్య ద్విజోత్తమ
సోఽహం సూదేన సంగ్రామే బల్లవేనాభిరక్షితః.
త్వత్కృతే సర్వమేనైతదుపపన్నం మమానఘ
వరం వృణీష్వ భద్రం తే బ్రూహి కింకరహిణి తే
దదామి తేమహాప్రీత్యా రత్నాన్యచ్చావచానిచ
శయనాసనయానాని కన్యాశ్చ సమలంకృతాః.
హస్త్యశ్వరథసంఘాశ్చ రాష్ట్రాణి వివిధాని చ
ఏతాని చ మమ ప్రీత్యా ప్రతిగృహీష్యామ్యనువ్రత.
తం తథావాదినం తత్ర కారవ్యః ప్రత్యభాషత
ఏకైవ తు మమ ప్రీతిర్యత్ త్వం ముక్తోఽసి శత్రుభిః
ప్రతీతశ్చ పురం తుప్తః ప్రవేశ్యసి తదానఘ.
దారైః పుత్రైశ్చ సంశ్లిష్యసాహి ప్రీతిర్మమాతులా
గచ్ఛంతు దూతా స్వరితం నగరం తవ పార్థివ.

భయభ్రాంతులలో పడ్డప్పుడు మీరు పరాక్రమించి
నన్ను విముక్తుణ్ణి చేశారు. అందుకు నాకృతజ్ఞత -
అన్నాడు.

మహారాజా మీ ప్రసంగం సజ్జనోచితంగా
ఉంది. సంతోషజనకంగానూ ఉంది. మీరు
దయా స్వభావులు. సుఖజీవితం సాగించడమే
మావాంఛ - అని ధర్మరాజనగా - ద్విజ
శ్రేష్ఠా వల్లపునివంటలో ఎన్నో విచిత్రమైన
రుచులు మా కందుతున్నాయి. ఈ రణరంగంలో
భీకరయుద్ధంచేసి నన్ను రక్షించాడు. మీవల్లనే
నా కీ బంధవిముక్తి లభించింది. కనక కావలసిన
వరం కోరుకోండి. మీకు కావలసినసేవలు అజ్ఞా
పించండి. నా కానుకలు గ్రహించి నన్నానంద
పరచండి - అని విరటు డన్నాడు.

ప్రభూ శత్రుహస్తాలనుండి మీరు విముక్తి

సుహృదాం ప్రియమాఖ్యాతుం ఘోషయంత్యేచ
తే జయం
తతస్తద్వచనాన్మత్స్యీ దూతాన్ రాజా
సమాదిశత్.
ఆచక్షుధ్వం పురం గత్వా సంగ్రామవిజయం మమ
కుమార్యః సమలంకృత్యపర్యగచ్ఛంతుమేపురాత్.

వాదిత్రాణి చ సర్వాణి గణికాశ్చ స్వలంకృతాః
ఏతాం చాజ్ఞాం తతః శ్రుత్వా రాజా మత్స్యేన
నోదితాః
తామాజ్ఞాంశిరసాకృత్యాప్రథితాహృష్టమానసాః.
తేగత్వాశ్రతతాం రాత్రిమధ సూగ్యోదయంప్రతి
విరాటస్య పురాభ్యానేమాతాజయమఘోషయన్

ముప్పది అయిదవ అధ్యాయం

యాతేత్రిగర్తాన్ మత్స్యేతుపశూంస్తాన్ వై పరిప్పతి
దుర్యోధనః సామాత్యో విరాటముపయాదధ.
భీష్మో ద్రోణశ్చ కర్ణశ్చ కృపశ్చ పరమాస్త్రవిత్
ద్రాణిశ్చ సౌబలశ్చైవ తథా దుశ్శాసనః ప్రభో.
విమితీర్వికర్ణశ్చ చిత్రసేనశ్చ వీర్యవాన్
గుర్మఖోదుశ్చలశ్చైవ యే చైవాన్యేమహారథాః
ఏతే మత్స్యసుపాగమ్య విరాటస్య మహీపతేః
కావడం కంటే మాకు కావలసిందేమీ లేదు.
సంతోషంతో నగరం ప్రవేశించి బంధుమిత్రులను
కూడి సుఖించండి. మనవిజయవార్తను మాతల
ద్వారా నగరానికి పంపండి- అని ధర్మరాజనగా
వీరటుడు మాతలను పిలిచి త్రిగర్తులపై సాధించిన
విజయవార్తను నగరమంతా చాటించి విజ

ఘోషాన్ విద్రావ్య తరసా గోధనం జగ్రుహుః జసా
షష్ఠిం గవాం సహస్రాణి కురవః కాలయంతి చ
మహతా రథవంశేన పరివార్య సమంతతః
గోపాలానాంతుఘోషస్యహస్యతాంతైర్వహారథైః
ఆరావః సుమహానాసీత్ సంప్రహారే భయంకరే.
గోపాధ్యక్షో భయత్రస్తో రథమాస్థాయ సత్వరః
జగామ నగరామైవ పరిక్రీశంస్తదాఽర్తవత్.
యోశ్చివానికి అపసరమైన సన్నాహాలు ఏర్పాటు
చేయమన్నాడు. మహారాజుకు స్వాగతమివ్వడానికి
నగరకన్యకలు మంగళద్రవ్యాలతో వేళ్ళలా
శూర్యనాదాలూ సిద్ధం గా ఉండాలన్నాడు.
రాజాజ్ఞలు శిరసావహించి మాతలు రాత్రికి రాత్రి
నగరంచేరి ఉత్సవవార్త ప్రకటించారు.

ముప్పది అయిదవ అధ్యాయం

ఉత్తర గోగ్రహణము.

త్రిగర్తుడు తరలించిన గోవులను మరలించుకు
రావడానికి వీరటుడు సేనతో బయలుదేరి వెళ్ళి
నప్పుడే దుర్యోధనుడు తన మంత్రి, మిత్రబాంధవ
జనంతో విరాట నగరాన్ని ఉత్తరదిశగావచ్చి
ముట్టడించాడు. ఆముట్టడిలో భీష్మ ద్రోణ కృపా

శ్వేత్తామలూ, దుశ్శాసన కర్ణ వికర్ణ వివింశతి,
శకుని, చిత్రసేన, దుర్మఖ, దుశ్శలాది మహా
రథులందరూ దుర్యోధనుని అనుసరించినట్లు.
గోపాలలో బంధింపబడిఉన్న వీరటుని ఆగువేల
గోవులను అపహరించడానికి వారుప్రయత్నంచగా
గోపాలకులు అడ్డుతగిలారు. కౌరవ మహారథికులు

స ప్రవిశ్య పురంరాజ్ఞో నృపవేశ్యాభ్యయాత్ తతః
అవతీర్య రథాత్ మార్గమభ్యాతుం ప్రవివేశ హ
దృష్ట్యా భూమింజయం నామ పుత్రం మత్స్యస్య
మానిసం

తస్మై తత్ సర్వమాచప్త రాష్ట్రస్య పశుకర్షణం.
వప్తిం గవాం సహస్రాణి కురవః కాలయంతి తే
తద్విజేతుం సముత్తిష్ఠ గోధనం రాష్ట్రచర్షణ.
రాజపుత్రహితప్రేపుః క్షీప్రనిర్యాహచస్వయం
త్వాం హి మతోస్య మహీచాలః

మోక్ష్యపాలమహాకరోత్

త్వయా పరిషదో మధ్యే శ్లాఘతే స నరాధిపః
పుత్రోమమానురూపశ్చ శూరశ్చేతి కలీద్రహః
ఇష్వస్త్రీ నిపుణో యోధః సదా వీరశ్చ తు సుతః
తస్య తత్ సత్యమేవాస్తుమనుష్యేంద్రస్యభాషితం.

వారిని పరిపరివిధాల హింసించారు. గోపాలకులు
భీతులై ఆర్తనాదాలతో రథాలమీద రాజధానికి
పోయారు. రాజసాధం ప్రవేశించి రాజపుత్రుడైన
(భూమింజయునికి) ఉత్తరునకు ఆచార్య చెప్పేసంక
ల్పంతో - రాకుమారా మత్స్యదేశాభ్యుదయాన్ని
క్రేయస్సునూ కోరే మీరు తక్షణం బయలుదేరి
మనగోవులను హరించుకుపోతూన్న కౌరవులను
నిరోధించి గోగణాలను తరలించుకురండి. మహా
రాజు నగరంలో లేనప్పుడు ఆ భారం మీరే
వహించాలి. మీరు వెంటనే మీ శౌర్యాన్ని
ప్రకటించండి. ఈవంశమర్యాదను మీరు రక్షించ
గలరని శస్త్రాస్త్ర విద్యలో మీరు పారంగతులసి
మీ తండ్రిగారికి విశ్వాసం కలిగించండి. ఈ
భూమండలంలో మత్స్యదేశానికి గల గోసంపద
మరి ఏదేదానికి లేదు. దానిని రక్షించుకోవలసిన
కాధ్యత మీ మీద ఉంది. మీ పౌరప్రతాపా

ఆవర్తయ కురూన్జిత్యా పశూన్ పశుమతాం వరో
నిర్దమోమామనీకాని భీమేన శరణేజసా.

ధనుశ్చ్యుతై రుక్మపుంభైః శరైః సంసతపర్వభిః
ద్విషతాం భింధ్యనీకాని గజానామివ యూధవః.
పాశోపథానాం జ్యోతంత్రీం చాపదండం

మహాస్వనాం

శరవర్ణాం ధనుర్వీణాం శత్రుమధ్యే ప్రవాదయః
శ్వేతా రజతసంకాశా రథే యుజ్యంతు తేహయాః
ధ్వజంచసింహం సౌనర్ణముచ్చాయంతుతవప్రభో.
రుక్మపుంభాః ప్రవన్నాగ్రముక్తాహస్తవతాత్వయా
చ్ఛాదయంతు శరాః సూర్యం రాజ్ఞం

మార్గనిరోధకాః.

రణేజిత్యా కురూన్ సర్వా వజ్రపాణిరివాసురాన్
యశో మహదవాప్య త్వం ప్రవిశేదం పురం పునః

లను ఉగ్రడిస్తూ మహారాజు ఇదివరలో ఎన్నో
మూరులు చేసిన ప్రసంగాలను ఇప్పుడు మీరు
ఋజువుచేయాలి. మీ ధనుష్కంకారంతో శత్రు
వీరుల గుండె లదరచేసి బాణాగ్నితో వారిని దగ్ధం
చేసి మనగోవులను మరలించండి. మీ ధనుర్వీణా
నాదం వారి చెవులలో మూఝమోగాలి. దాని
నారి తంతువుగా, ధనువే దండంగా, వెలువడే
బాణాలే స్వరాలుగా రణరంగంలో బాణ వీణ
వాయిచండి. స్వచ్ఛస్వేతాశ్వాలు పూన్చిన
రథంపై సింహలాంఛనం పరితిష్ఠించి యుద్ధానికి
బయలుదేరండి. మీరు ఏడిచే బాణాలు సూర్య
కాంతిని నిరోధించి శత్రుకోటినిభీతాహంచయ్యాలి.
వజ్రహస్తాడై దేవేంద్రుడు రాక్షస సమూహాలను
నాశనంచేసినట్లు ధనుర్ధరులై మీరు కౌరవులను
ఓడించి యశఃకాంతిను చేపట్టండి. మా మహా
రాజుకు మీరు ప్రియపుత్రులు కనుక ఈ దేశ

త్వం హి రాష్ట్రస్య పరమా గతిర్మత్స్యవతేః సుతః
యథా హి పాండుపుత్రాణామర్జునోజయతాం వరః
ఏవమేవ గతిర్మూనం భవాత్ విషయవాసినాం

గతిమంతో వయం త్వద్య సర్వే విషయవాసినః.
ప్రీమధ్య ఉక్తస్తేనాసౌ తద్ వాక్యమభయంకరం
అంతఃపురే శ్లాఘమాన ఇదం వచనమబ్రవీత్.

ముప్పది ఆరవ అధ్యాయం

అద్యాహమనుగచ్ఛేయం దృఢధన్వా గవాంపదం
యది మే సారథిః కశ్చిత్ భవేద్ధీమః కోవిదః
తంత్యహం నావగచ్ఛామి యో మే యంతా

విగాహ్య తత్పరాసీకం గజవాజరధాకులం
శస్త్రప్రతాపనిర్విర్యాన్ కురూన్జిత్యానయే
పశూన్.

భవేన్నరః
పశ్యద్వంసారథిం క్షీప్రమమయక్తప్రయాస్యతః
అష్టావింశతిరాత్రంవా మాసంవా నూనమంతతః
యత్ తదాసీన్మహద్భయం తత్ర మే సారథిర్హతః
సలభేయం యదా త్వస్యం హయయానవిదంసరం
త్వరావానద్య యాత్వాహం

దుర్యోధనం శాంతనవం కిర్ణం వైకర్తనం కృపం
ద్రోణంచసహపూతేణమహేష్వాసాన్సమాగతాన్
విత్రాసయిత్యాసంగ్రామే దాసవానివ వజ్రభ్రూత్
అనేనైవ ముహూర్తేన పునఃప్రత్యాసయే పశూన్
శూన్యమాసాద్య కురవః ప్రయాంత్యాదాయ
గోధనం

సముచ్చితమహాధ్వజం.

కింనుశక్యం మయాకర్తుం యదహం తత్రనాభవం

రక్షణభారం మీమీద ఉంది. పాండవులకు
అర్జునునివలె ఈరాజ్యానికి మీరే గతి. మీవల్లనే
మేము రక్షింపబడుతున్నాము - అన్నారు.

గోపాలకులు గానంచేసిన ప్రశస్తిని విని ఒక్క
సారి అక్కడివారి నందరినీ తిలకించి గోపాలకుల
వైపు తిరిగాడు.

అంతఃపురస్త్రిజనమధ్యంలో ఉన్న ఉత్తరుడు

ముప్పది ఆరవ అధ్యాయం

ఉత్తర కుమారుడు

నాచేతిలో దృఢమైనధనుస్సుఉంది. దానితో
శత్రువులను, జయించగలను. అయితే అశ్వశిక్షణ
కౌశలం గల సారథి లేడు. నాకు తగిన సారథి
ఉన్నట్లైతే ఇప్పడే బయలుదేరి వెళ్ళి శత్రుసేన
లను ఓడించి మన గోవులను తరల్చుకురాగలను.
ఇదివరలో జరిగిన యుద్ధంలో నా సారథి మర
ణించాడు. అటువంటి సారథి దొరకాలే గాని ఈ
చతురంగబలాలను ఓడించటం ఒక లెక్కగాదు.

దేవేంద్రుడు దానవపరాభవం గావించినట్లు
నేను గోహరణార్థంవచ్చిన దుర్యోధన భీష్మ ద్రోణ
కృప కర్ణ అశ్వత్థామాదులను ఓడించిరాగలను.
సారథి లేకపోవడంవల్ల నేనింకా ఇక్కడే ఉండి
పోవలసి వచ్చింది. సామాన్యులైన గోపాలకులను
బెదిరించి కౌరవులు మా గోధనం హరించారు.
వారందరూ నాపరాక్రమం చూసి ఓహో! వీడు
అర్జునుడు కాదుగదా! అనుకునేట్లు చేస్తాను -
అని ఉత్తరుడు పలుకుతూంటే పారిషదులలోఉన్న
అర్జునుడు గర్వంతో సంతోషించాడు.

పశ్యేయరవ్య మే వీర్యం కురవస్తే సమాగతాః
కింనుసాగ్ధోఽర్దుః సాత్మాదయమస్మాన్ ప్రశాధతే
శ్రుత్వా తదజ్ఞానో వాక్యం కాఙ్క్షఃపుత్రస్యభావతః
అతితనమయే కాలే ప్రియాం భార్యామనిందితాం
ద్రుపదస్యసుతాంతస్వీం పాంచాలీంపావకాత్మజాం
సత్యార్జవగుణోపేతాం భర్తః ప్రియహితే రతాం
ఉవాచ రహసి ప్రీతః కృష్ణాం సర్వార్థకోవిదః
ఉత్తరం బ్రూహి కళ్యాణి క్షీప్రం మద్యచనాదిదం
అయం నై పాండవస్యాసీత్ సారథిః సమృహోద్భవః
మహాయుధేషు సంసిద్ధః స తే యంతా భవిష్యతి
తస్య తద్యచనం స్త్రీషు భావతశ్చ పునః పునః
స సామర్థ్యత పాంచాలీ బీభత్సః పరిక్రీర్తనం.
అథైవముపసంగమ్య స్త్రీమధ్యాత్ సా తపస్విని
ప్రీడమానేవ శనకై రిదం వచనమబ్రవీత్.

అజ్ఞాతవాసావధి గతించింది. ఆ విషయం
గమించి ద్రౌపదిని ప్రక్కకు పిలిచి అర్జునుడు
ఇలా అంటున్నాడు - నువ్వు ఇప్పుడే వెళ్ళి,
బృహన్నల పాండవమధ్యముడైన అర్జునునకు ఇతః
పూర్వం ఎన్నోసార్లు సారథ్యం వహించాడు - అని
చెప్పు. వీనిని సారథిగా గ్రహిస్తే విజయం తథ్య
మని కూడా చెప్పు - అన్నాడు. ద్రౌపది తిరిగివచ్చే
సరికి ఉత్తరుడు తాను అర్జునుని కంట మహా
వీరుడైనట్లు ప్రసంగిస్తూంటే ద్రౌపది సహించలేక
పోయింది.

రాకుమారా! మన సర్వశాలలో ఉన్న
వాట్యాచార్యుడు ఇదివరలో ఎన్నో ఘోరసంగ్రా
మాలలో అర్జునునికి సారథ్యం వహించాడు.
అతనివల్ల మెప్పుపొందాడు. మహాపురుషులవద్ద
అశ్రువిద్యతోపాటు సారథ్యంలో గూడా శిక్షణ

యోగసా బృహద్వారణాభో యువా
సుప్రియదర్శనః
బృహన్నలేతి విఖ్యాతః సార్థస్యాసీత్ స సారథిః.
ధనుష్యనవరశ్చాసీత్ తస్య శిష్యో మహాత్మనః
దృష్టపూర్వోమయావీరచరంత్యాపాండవాప్రతి
యదా తత్ సావగో దావమదహత్ ఖాండవం
మహత్
అర్జునస్య తదానేన సంగృహీతా హయో త్రమాః
తేన సారథినా పార్థః వ్యభూతాని సర్వశః
అజయత్ ఖాండవప్రస్థే నహియంతాస్తితాదృశః
సైరంధ్రి జానాసి యథా యువానం
నపుంసకో నైవ భవేద్ యథాసా
అహం న, శక్నోమి బృహన్నలాం శుభే
వక్తుం స్వయంయచ్చహయాన్మమేతిన్వై.

పొందాడు. నేను పాండవులదగ్గర ఉన్నరోజులలో
వీని శక్తిసామర్థ్యాలు ప్రత్యక్షంగా చూసాను.
ఖాండవనవనదహన సమయంలో అర్జునుని కి
బృహన్నలే సారథి. ఖాండవప్రస్థంలో ఉన్నప్పుడు
జరిగిన ఘోరయుద్ధాలలో ఇతని సారథ్యంలోనే
అర్జునుడు మహావిజయం సాధించాడు. ఇటువంటి
సారథి ఈ భూమండలంలో మరియొకడు లేడు -
అని సైరంధ్రి పలకగా ఉత్తరుడు నవ్వుతూ -
సైరంధ్రి నువ్వు చెప్పినట్లు ఈ బృహన్నల అంతటి
వాడే ఐతే నపుంసకుడు కాకూడదు. ఆ విషయం
నీకు తెలిసినట్లైతే నా రథానికి గుర్రాలు పూని
సారథ్యానికి సిద్ధంగా ఉండమని చెప్పు - అని పల
కగా సైరంధ్రి రాజపుత్రా! నీ కనిష్టసోదరియైన
ఉత్తర చెప్పిన మాటను బృహన్నల కాదనలేడు.
అందుచేత ఆమెచేత ఈ సందేశం పంపించు -

యేయం కుమారీ సుశ్రోణీ భగినీ తే యనీయనీ
అస్యాః స వీర వచనం కరిష్యతి న సంశయః
యదివై సారథిఃసస్యాత్ కురూకసర్వాకనసంశయః
జిత్వాగాశ్చసమాదాయ ఘ్రవమాగమనంభవేత్
ఏవముక్తః స సైరంద్రాధ్యా భగినీం ప్రత్యభాషత
గచ్ఛత్సమనవద్యాంగి తామానయబృహన్నలాం
సాభ్రాత్రాప్రేమితా శీఘ్రముగచ్ఛన్నర్తనాగృహం
యత్రాస్తేసమహాబాహుశ్చన్నః సత్రేణ సాండవః.

ముప్పది ఏడవ అధ్యాయం

సా ప్రాద్రవత్ కాంచనమాల్యధారిణీ
జ్యేష్ఠేన భ్రాత్రా ప్రహితా యశస్విని
సుదక్షిణా వేదివిలగ్నమధ్యా
సా పద్మపత్రాభనిభా శిఖండినీ
తస్యై శుభాంగీ మణిచిత్రమేఖలా
మత్స్యస్య రాజ్ఞో దుహితా శ్రియా వృతా
తన్నర్తనాగార మరాళపత్నా
శతప్రదా మేఘమివాన్వపద్యతా
సా హస్తి హస్తోపమసంహితో రూః
స్వనిందితా చారుదతీ సుమధ్యమా
ఆసాద్య తం వై వరమాల్యధారిణీ
సార్థం శుభా నాగవహురివ ద్విపం
సా రత్నభూతా మనసః ప్రియార్చితా
సుతా విరాటస్య యధేంద్రలక్ష్మీః
సుదర్శనీయా ప్రముఖే యశస్వినీ
ప్రీత్యాబ్రవీ ద్జన్మనమాయతేక్షణా
సుసంహతోరూం కనకోజ్వలత్వచం
సార్థః కుమారీం స తదాభ్యభాషత

బృహన్నల సారథిగా వస్తే నిన్ను విజయశ్రీ
వరించినట్లే - అంది.
ఉత్తరుడు ఉత్తరను పిలిచి బృహన్నలతో
ఆవిషయం ప్రస్తావించమన్నాడు. సంతోషంతో
ఉత్తర పరుగు పరుగున నర్తనశాల సమీ
పించింది.

ముప్పది ఏడవ అధ్యాయం

సర్వాలంకృతభూషణాంగియైన ఉత్తర నర్తన
శాలలో అడుగుపెట్టింది. సుందరరాజ్యలక్ష్మీవలె
ప్రకాశించే ఉత్తరను చూసి - పద్మాక్షి ఇంత
ఆకస్మికంగా ఇలా వచ్చిన కారణ మేమి? నీ ముఖ
మండలం ఇంత వాడిపోయి ఉన్నదేమి? - అని
బృహన్నల ప్రశ్నించగా - బృహన్నలా - మా
గోసంపదను కారవులు హరించుకు పోతున్నారు.
వారిని ఓడించి మాసంపద మేం తెచ్చుకోవ
డానికి మా సోదరుడు వెళుతున్నారు. అయితే
నాని రథానికి సారథి లేడు. ఇతఃపూర్వం జరిగిన
ఒకానొక యుద్ధంలో మా అగ్గిజుని సారథి మర
ణించాడు. యోగ్యుడైన సూతుడు దొరుకక మా
అన్న మరొకనిని నియోగించలేదు. సారథిలేని
లోటు ఇప్పుడు తెలిసివచ్చింది. మే మందరం
సారథిని గురించి ఆలోచిస్తుండగా సైరంద్రీ వచ్చి
మీ అశ్రువిద్యావైపుణ్యాన్నీ మీసారధ్యంలో
అడ్డునుడు సాధించిన విజయాలనూ వివరించి
చెప్పింది. మీరు మాసోదరునకు సారథులైతే

కిమాగము: కాంచనమాల్యధారిణి

మృగాక్షి కిం త్వం త్వరితేవ భామిని

కిం తే ముఖం సుందరి స ప్రసన్న

మాచక్ష్య తత్త్వం మమ శీఘ్రమంగనే

స తాంద్రప్రస్థావిశాలాక్షీం రాజపుత్రీంసఖంతథా

ప్రహసన్నబ్రవీద్ రాజన్ కిమాగమనమిత్యత

తమబ్రవీద్ రాజపుత్రీ సముపేత్య సర్వభం

ప్రణయం భావయంతీ సా సఖమధ్య ఇదం వచః

గావోరాష్ట్రస్య కురుభిః కాల్యంతే నోబృహన్నలే

తా విజేతుం మమ భ్రాతా ప్రయాన్యతి ధనుర్ధరః

నాచిరం నిసాతస్తస్య సంగ్రామే రథసారథిః

తేన నాస్తి సమః సూతో యోఽస్య సారథ్య

మాచలేత్

తస్మై ప్రయతమానాయ సారథ్యర్థం బృహన్నలే

ఆచచక్షే హయజ్ఞానే సైరంగ్రీ కాశలం తవ

అర్జునస్య కిలాసీస్త్యం సారథిర్దయితః పురా

త్వయాజయత్ సహాయేన పృథివీం పాండవర్షభః

సా సారథ్యం మమభ్రాతాః కురుసాధుబృహన్నలే

పురా దరతరం గావో హియంతే కురుభిర్హి సః

అథైతద్వచనం మేఽద్య నియుక్తా న కరిష్య సి

కురుసేనావాహినిని జయించి మాసంపదలు మేం

తెచ్చుకోగలము. నామాట మన్నించకపోతే నేను

ప్రాణత్యాగం చేస్తాను - అని ఉత్తర అనగా బృహ

న్నల అంగీకరించి ఉత్తరునివైపు నడిచాడు. ఉత్తర

వానిని అనుసరించి నడిచింది.

బృహన్నలా నీ నూతకృత్యంలో అర్జునుడు

ఖాండవవనం అగ్నికి ఆహుతిగా ఇచ్చి సంతృప్తి

పరచాడనీ సారథ్యంలోనే ఈ భూమండలమంతా

జయించి విజయనామం సార్థకం చేసుకున్నాడనీ

విన్నాము. ఈ విషయాలన్నీ పాండవులదగ్గర ఉన్న

ప్రణయాదుచ్యమానా త్వం పరిత్యజ్యైమి జీవితం

ఏవముక్తస్తు సుత్రోన్యా తయా సఖ్యా పరంతపః

జగామ రాజపుత్రస్య సకాశమమితేజసః

తమావ్రజంతం త్వరితం ప్రభిన్నమివ కుంజరం

అన్వగచ్ఛద్ విశాలాక్షీ గజం గజవధూరివ

దూరాదేవతుతాంప్రేక్ష్య రాజపుత్రోఽభ్యభాషత

త్వయా సారథినాసార్థఃఖాండవేఽగ్నిమత్సర్పయత్

పృథివీమజయత్ కృత్వాంకుంతీపుత్రోఽనంజయః

సైరంగ్రీత్వాంసమాచప్తేసాహిజానాతిపాండవాన్

సంయచ్ఛమామకానశ్వాంస్తథైవత్వంబృహన్నలే

కురుభిర్నోత్యమానస్య గోధనాని పరీషుతః

అర్జునస్య కిలాసీస్త్యం సారథిర్దయితః పురా

త్వయాజయత్ సహాయేన పృథివీం పాండవర్షభః

ఏవముక్తా ప్రత్యువాచ రాజపుత్రం బృహన్నలా

కా శక్తిర్మమ సారథ్యం కర్తుం సంగ్రామమూర్ధని

గీతంనాయదివానృత్యం వాదిత్రంవా పృథగ్గింధం

తత్ కరిష్యామి భద్రంతే సారథ్యంతుకుతోమమ.

బృహన్నలే గాయనో వా నర్తనో వా పునరభవ

క్షీప్రంమేరథమాస్థాయ నిగృష్టీష్యహయోత్త

మాన్.

సైరంగ్రీ మాకు చెప్పింది ఇప్పుడు నిన్ను సార

థిగా నియోగించుకొని కొరవులను జయించాలని

ఉంది. అని ఉత్తరుడు అన్నాడు.

బృహన్నల యుద్ధరంగంలో సారథ్యంవహించే

శక్తి తనకు లేదనీ నృత్యగానాది కళలలో నిపుణు

డననీ చెప్పాడు.

బృహన్నలా! నృత్యగీతాలలో నీకు ప్రీతి

ఉంటే తిరిగి వచ్చిన తరువాత వాటిని తీర్చుకో

వచ్చు. ముందు నా రథానికి సారథివై మన

పనికి ఆవసరమైన ఏర్పాట్లు అన్నీ చెయ్యి. అని

స తత్ర నర్మసంయుక్తమకరోత్ పాండవో బహు
ఉత్తరాయాః ప్రముఖతః సర్వం జానన్నరిందమః
ఊర్ధ్వముక్తి ప్య కవచం శరీరే ప్రత్యముంచత
కుమార్యస్తత్రతందృష్ట్యాప్రాహసన్ పృథులోచనాః
స తుదృష్ట్యావిముహ్యంతం స్వయమేవోత్తరస్తతః
కవచేన మహాహ్నేణ సమనహ్వాద్ బృహన్నలాం.
స బిభ్రత్ కవచం చాగ్ర్యం స్వయమవ్యంశు

మత్ప్రభం

ధ్వజం చ సింహముచ్చిత్యసారధ్యేసమకల్పయత్
ధనూంషి చ మహార్థాణి బాణాంశ్చ రుచిరాన్

బహూన్

ఆదాయ ప్రయయా వీరః స బృహన్నలసారథిః.
అథోత్తరా చ కన్యాశ్చ సఖ్యస్తామబ్రువంస్తదా
బృహన్నలే ఆనయోధా వాసాంసి రుచిరాణి చ.
పాంచాలికార్థంచిత్రాణి సూక్ష్మాణి చమృదూని చ

విజిత్యసంగ్రామగతాః భీష్మద్రోణముఖాన్ కురూన్
ఏవం తా బ్రువతీః కన్యాః సహితాః పాండునందనః
ప్రత్యువాచ హసన్ పార్థో మేఘదుందుభినిః స్వనః
యద్యత్తరోఽయం సంగ్రామే విజేష్యతి మహారథాన్
అథాహరిష్యే వాసాంసి దివ్యాని రుచిరాణి చ.
ఏవముక్త్వా తు బీభత్సుస్తతః ప్రాచోదయద్ధయాన్
కురూనభిముఖః శూరో నానాధ్వజపతాకినః
తముత్తరం వీశ్య రథోత్తమే స్థితం

బృహన్నలాయాః సహితం మహాభుజం

ప్రియశ్చ కన్యాశ్చ ద్విజాశ్చ సువ్రతాః

ప్రదక్షిణం చక్రరథోచరంగనాః.

యదష్టనస్యైర్భతుల్యగామినః

పురాధవత్ ఖాండవదాహమంగళం

కురూన్ సమాసాద్య రణే బృహన్నలే

సహోత్తరేరేద్య తదస్తు మంగళం.

ఉత్తరుడు ఆధికారికస్వరంతో పలుకగా బృహన్నల
చిరునవ్వు నవ్వుతూ పని మొదలుపెట్టాడు. సేవ
కులు తెచ్చి కవచ ముందించారు. బృహన్నల
తన కేమీ తెలియనట్లు ఆ కవచాన్ని తలకిందులు
చేసి తొడగబోతుండగా అక్కడ స్త్రీజనం
కిక్కిలారవం చేసారు.

ఉత్తరుడు స్వయంగా బృహన్నలకు కవచం
తొడిగి తను కూడా కవచం ధరించి ధనుర్బాణా
సనాలను సిద్ధంచేసి సమరోన్ముఖుడయ్యాడు. బృహ
న్నల బయలుదేరుతుండగా ఉత్తర సమీపించి -
బృహన్నలా - సమర భూమిలో భీష్మద్రోణాది
కురు గురు వృద్ధులను ఓడించి వారి తలపాగలపై
డిండే కుచ్చులను నా బామ్మపొత్తికలకు తెచ్చి

పెట్టు - అని కోరగా బృహన్నల నవ్వుతూ మేఘ
గంభీరభావణలలో - రాజపుత్రీ - నీ అగ్రజుడు
వారిని జయించాలేగాని నీకు బామ్మపొత్తికలు
లేవడం అ దెంత పని - అన్నాడు.

ఉన్నత ధ్వజ పతాక శోభితమైన సుందర
స్యందనం కడులుతుంటే సుందరీజనం విప్ర
సహితులై రథానికి దక్షిణభాగాన ఎదురువస్తూ
బృహన్నలా - ఖాండవవన దహనసమయంలో
అర్జునునికి విజయం. కలిగించినట్లే ఇప్పుడు మా
ఉత్తరరాకుమారుడు కౌరవ వీర శిరోమణులను
ఓడించి మంగళప్రదుడై తిరిగి రావాలి - అని
కోరాడు.

ముప్పది ఎనిమిదవ అధ్యాయం

స రాజధాన్యా నిర్ణయ వైరాటిరకుతోధయః
ప్రయాహీత్యబ్రవీత్ నూతం యత్ర జేకురవోగతాః
సమవేతాన్ కురూన్ సర్వాన్జిగీషూనవజశ్యవై
గాస్తేషాంక్షీప్రమాదాయపునరేష్యామ్యహం పుగం
తతస్తాంశోద్దయామాస సదశ్వాపాంశునందనః
తే హయా సరసింహేన నోదితా వాతరంహసః
ఆలిఖంత ఇవాకాశమూహుః కాంచనమాలినః.
నాతిదూరమథో గత్వా మత్స్యపుత్రధనంజయా
అవేత్తాతామమిత్రఘ్నాకురూణాం బలినాంబః.
శృణానమభితో గత్వా ఆససాద కురూనథ
తాంశమీమన్వవీత్ తాంపూర్ణానీకాంశ్చసర్వశః
తదానీకం మహత్ తేషాం విబభౌ సాగరోపమం
సర్పమాణమివాకాశే వనం బహుళపాదపం.

దదృశే పార్థివో రేణుజ్జనితస్తేన సర్పతా
దృష్టిప్రణాళో భూతానాం దివస్స్పృక్ కురుసత్తమ-
తదానీకం మహద్ దృష్ట్వా గజాశ్వరథసంకులం
కన్దదుర్యోధనశ్చైర్గుప్తం శాంతనవేన చ.
ద్రోణేన చ సప్రతేణ మహేష్వాసేన ధీమతా
హృష్టగోమాభయోద్విగ్మఃపార్థంవైరాటిరబ్రవీత్
నోత్సహే కురుభ్యోర్ధుం గోమహర్షంహిపశ్య మే
బహుప్రవీరమత్యగ్రం దేనైరపి దురాసదం.
ప్రతియోధ్యం న శత్ర్యోని కురుసైన్యమనంతకం
నాశంసేభారతీంసేనాం ప్రవేష్టుం భీమకార్ముకాం
రథనాగాశ్వకలిలాం పత్తిధ్వజసమాకులాం
దృష్ట్వైవ హి పరానాజౌ మనః ప్రవ్యథతీవ మే.
యత్ర ద్రోణశ్చ భీష్మశ్చ కృపః కర్ణో వివింశతిః
అశ్వత్థామా విశర్లశ్చ సోమదత్తశ్చ శాష్ఠీకః.

ముప్పది ఎనిమిదవ అధ్యాయం

బృహన్నలా-నేను విజయవాంఛతో బయలు
దేరుతున్నాను. మన రథం సరాసరి కొరవసేనల
వైపే పోవాలి. నేను కురుప్రముఖుల నందరినీ
ఓడించి గోవులను నగరానికి తరలిస్తాను - అని
ఉత్తరుడు గంభీరంగా అన్నాడు.

అర్జునుడు వాయువేగ మనోవేగాలతో రథం
నడుపుతున్నాడు. నగరం వీడి మరుభూమి సమీ-
పించేసరికి అల్లంత దూరంలో కొరవసేనాసాగరం
వారికంట బడింది. ఆ సైనికుల పాదఘాత సూర్య
రశ్మిని నిగోధిస్తోంది. భీష్మ ద్రోణ కృపాది ధన్వి-
నికరపరివేష్టితమై దుర్యోధన కర్ణ అశ్వత్థామాది
వీర శిరోమణుల పర్యవేక్షణలో సాగే చతురంగ
బలాలను అవలోకించిన ఉత్తరునికి గుండె చెదిరి

శరీరం గగుర్పొడిచింది. దేహమంతా చెరుటలు
పట్టాయి. భయభీతుడై గజగజ వణకుతూ బృహ-
న్నలా - ఈ కురువీరులతో యుద్ధంచేసే శక్తి నాకు
లేదు. నా శరీరం ఎల్లా కంపిస్తోందో చూడు. మహా-
వీరులతో నిండిన ఈ కురుసేనా సముద్రాన్ని
తిరించడం నాశరంగాదు. దేవతలుగూడా ఈ
నిరుపమ కురుసేనముందు నిలబడలేరు. ఆ చతు-
రంగ బలాలను సమీపించడానికే నాకు ధైర్యం
రావడం లేదు. ఆ పదాతిబలం చూడు. అగణిత
సంఖ్యలో ఉంది. ఆ చతురంగబలాలను తేరివార
చూడడానికి కూడా నాకు ధైర్యం చాలడం లేదు.
నా హృదయం దుర్బలమై పోయింది. మహారథికు-
లైన భీష్మ ద్రోణ కృప కర్ణ వికర్ణ వివింశతి సోమ

దుర్యోధనస్తథా వీరో రాజా చ రథినాం వరః
 ద్యుతిమంతోమహేష్వాసాఃసర్వే యుద్ధవిశారదాః
 మత్త ఇవ మహానాగా యుక్తధ్వజపతాకినః
 నీతిమంతోమహేష్వాసాసర్వాస్త్రకృత నిశ్చయాః
 దుర్జయాః సర్వసైన్యానాం దేవైరపి సహస్వైః
 పతాకినశ్చ మూతంగాః సాధ్యజాశ్చ మహారథాః.
 విప్రకిర్ణాః కృతోద్యోగా వాజనశ్చిత్రీభూషితాః
 తాజేతుంసమరేశూరాః దుర్బుద్ధిరహమాగతః
 దృష్ట్యైవ హి కురూనేతాన్ పూర్వానీకాన్

(ప్రహరణః)

హృషితాని చ కోమాణి కశ్మలం చాగతం మమ
 అవిజాతో విజాతస్య హర్భాష్టద్ధూర్తస్యపశ్యతః
 పరిదేవయతే మందః సాకాశే సవ్యచాచినః

త్రిగర్తాన్ మే పితా యాతః శూన్యే సంప్రేణి

ధాయ మాం

దత్త బాహ్లిక అశ్వత్థామాదులతో భయంకర
 ధనుర్ధరుడై దుర్యోధను డెలా విరాజల్లుతున్నాడో
 చూడు. ఆ రథాలమీద వారందరూ మత్తేఫాల
 వలె ఉన్నారు. దేవగణాలు ఒక్కొక్కరిగా వచ్చి
 పడినా ఈ ధనుర్వేదనేతలను ఎదిరించి నిలబడ
 లేరే ! ఇంక నేనొకలెక్కా. నాదుర్బుద్ధికి బాల్య
 చాపల్యంకి నాకే సిగ్గు కలుగుతోంది - అన్నాడు.

అజ్ఞుడైన ఉత్తరుడు అప్పుడు బృహన్నలను
 అర్జునునిగా గుర్తపట్టలేకపోయాడు. వాని ప్రతిభా
 ప్రభావాలను కూడా గుర్తించలేక పోయాడు.

బృహన్నలా మహావీరు లందరినీ వెంటబెట్టు
 కొని మా తండ్రిగాను త్రిగర్తుని మీదికి దాడి
 వెడుతూ నన్ను నగర రక్షణకై అంతఃపురంలో
 ఉంచారు. అస్త్రవిద్యానైపుణ్యం నాకు లేదు.
 సేనాబలం మనవెంట లేదు. పేరాధివీరులై న కొరవు

సర్వాం సేనాముపాదాయ నమే సంతీహ సైనికాః
 సోఽహమేణోబహూభాలఃకృతాస్త్రానకృతశ్రమః
 ప్రతియోధ్ధం న శత్యామి నివర్తస్వ బృహన్నలే.
 భయేన దీపరూపోఽసి ద్విషతాం హర్షవర్ధనః
 నచతావత్ కృతం కర్మ పరైఃకించిద్ రణాజిరే.
 స్వమయేన చ మామాత్మ నహమాంకౌరవాప్రతి
 సోఽహం త్వాం శత్రు నేష్యామి యత్యైతే
 బహుళా ధ్వజాః.

మధ్యమామిషగృధ్రాణాం కురూణామూత

తాయినాం

నేష్యామి త్వాం మహాబాహో పృథివ్యామపి
 యుధ్యతాం.

తథా శ్రీఘ్న ప్రతిశ్రుత్య పౌరుషం పురుషేషు చ
 కధ్యమానోఽభినిర్యాయ కిమగ్ధం న యుయుత్ససే.
 లను ఇప్పుడు మనం ఎదుర్కొంటేము. రథం వెనక్కి
 పోనియ్యి - అన్నాడు.

రాజపుత్రా - నువ్వు ఆంకోభిత భయ హృద
 యంతో దైన్యంగా మాట్లాడకూడదు శత్రువు
 లను స్తుతించడం వీరలక్షణం గాదు. కొరవ వీరు
 లను సమీపిస్తే వారిని ఓడించి తీరతానన్న నువ్వు
 వారితో యుద్ధం ప్రారంభించకుండానే తిరిగి పోవ
 టం మంచిపని గాదు. కొరవులను జయించి గోగణా
 లను తరలించుకొని వెళ్లకపోతే నగర పొగులతో
 పాటు అంతఃపుర సుందరీమణులు కూడా నిన్ను
 చూసి హేళనచేస్తారు. మహావీరులు అపహసిస్తారు.
 ఎన్నోవిధాల సైరంధ్రు సన్ను ప్రశంసించింది.
 ఇప్పుడు నేను గోగణాలను తరలించకుండా
 నగరంలో ప్రవేశించలేను. నువ్వేమీ భయపడకు.
 నేనే యుద్ధంచేసి కొరవులను జయించగలను - అని

నచేద్ విజత్య గాస్తా స్వంగృహన్ వై ప్రతియాస్యసి
ప్రహసిష్యంతి వీరాస్త్యం సరానార్యశ్చసంగతాః
అహమప్యత్రైవై రంధ్రాభ్యాతా సారథ్యకర్కశే
న చ శత్యౌమ్యనిర్జిత్య గాః ప్రయాతుంపురంప్రతి.
స్త్రోతేణ వైవ సైరంధ్రాస్తవ వాక్యేన తేన చ
కథంనయ్యధ్యేయమహంకుర్యాసర్వాన్ స్థిరోభవ.
కామం హరంతు మత్స్యానాం భూయాంసః

కురవో ధనం

ప్రహసంతుచమాం నార్యో సరావాపిబృహన్నలే.
పంగామే నచ కార్యంమే గావోగచ్ఛంతుచాపిమే
శూన్యంమే నగరం చాపి పితృత్యైవ బిభేష్యహం.
ఇత్యుక్త్వా ప్రాద్రవద్ భీతో రథాత్ ప్రస్కంద్య
కుండలీ

త్యుక్త్వామానంచ దర్శించ విసృజ్య సశరం ధనుః.
వైవ శూరైఃస్మృతోధర్మఃక్షత్రియస్యపలాయనం
క్షేయస్తు మరణం యుద్ధే న భీతస్య పలాయనం.

ధైర్యం చెప్పడానికి ప్రయత్నించాడు బృహన్నల.
ఉత్తరుని గుండె కుదుట పడలేదు. ధైర్యం
చిక్కబట్టలేక పోతున్నాడు. బృహన్నలా - ఈ
కురుసేన మామత్స్య దేశమంతా దోచుకుపోయినా
సరే. నేను వారిని ఎదిరించను. మా గోధనం వీరి
వశమైతే కానియ్యి. పౌర జానపదులందరూ పరిహా
సించనియ్యి. నేనుమాత్రం యుద్ధం చెయ్యను. నగ
రంలో వీరు లెవ్వరూలేరు. నగరరక్షణే నా విధి.
ఇంక నే నిక్కడ నిలబడను - అని పలుకుతూనే
రథం దిగేసి నగరంవైపు పరుగు ప్రారంభించాడు.

విరటరాజనందనా - యుద్ధభూమినుండి పారి
పోవడం క్షత్రియధర్మం కాదు.. రాజపుత్రుడు
సమరభూమిలో మరణానైనా కోరతాడుగాని
పలాయనానికి అంగీకరించడు - అని రథం దిగి

ఏవముక్త్వాతుకాంతేయఃసోఽవస్తుత్యరథోత్తమాత్
తమన్వధావద్ ధావంతం రాజపుత్రం ధనంజయః.
దీర్ఘం వేణీం విధున్వాసః సాధు రక్తే చ వాససీ
విధూయ వేణీం ధావంతమజానంతోఽర్జునం తదా.
సైనికాః ప్రాహసన్ కేచిత్ తథారూపమవేక్ష్యతం
తంశీఘ్రమభిధావంతంసంప్రేక్ష్యకురవోఽబ్రువన్.
క ఏష వేషసంచ్ఛన్నో భస్మస్యేవ హుతాశనః
కించిదస్య యథాపుంసః కించిదస్య యథాస్త్రియః.
సారూప్యమర్జునస్యేవ క్లీబరూపం బిభర్తి చ
తదేవైతచ్ఛిరో గ్రీవం తౌ బాహూ పరిఘోపవహా
తద్వదేవాస్యవిక్రాంతంనాయమన్యోధనంజయాత్
అమరేష్యివ దేవేంద్రో మానుషేషు ధనంజయః
ఏకః కోఽస్మానుపాయాయాదన్యో లోకే ధనం
జయాత్.

ఏకః పుత్రో విరాటస్య శూన్యే సంనిహితః పురే
స ఏష కిల నిర్యాతో బాలభావాన్న పౌరుషాత్.

తాను ఉత్తరుని పట్టితేవడానికి బయలుదేరాడు
బృహన్నల.

బృహన్నల జట్టుముడి వీడింది. కట్టిన ఎర్రచీర
గాలికి ఎగురుతోంది. ఆ స్త్రీమూర్తినీ ముందు
పోయే ఉత్తరునీ చూచి కౌరవ సైనికులు పరిహాస
పూర్వకంగా అరువసాగారు. కాని బృహన్నల
యొక్క గమనవేగం వారికి ఆశ్చర్యం కలిగించింది.
వీ డెవడై వుంటాడు. నిపురుగప్పిన నిప్పులా స్త్రీ.
వేషంలోఉన్న ఈ వ్యక్తి స్త్రీయో పురుషుడో!
ఆకారవిశేషాలు అర్జునుని తలపిస్తున్నాయి. వేష
భాషలు స్త్రీజనోచితంగా ఉన్నాయి. ఆ విశాల
భుజాలుచూస్తే అర్జునుడే అనిపిస్తోంది. దేవతలలో
ఇంద్రుని వంటివాడు మానవులలోఅర్జును డొక్కడే.
మన కౌరవ సేనావాహినిని జయించే ధైర్యంతో

సత్రేణ నూనంచున్నం హి చరంతం పార్థమర్జునం
ఉత్తరఃసారథిం కృత్వా నిర్యాతోనగరాద్బహిః.
స నో మన్యామహే దృష్ట్వా భీత ఏవ పలాయతే
తం నూనమేవ ధావంతం జిఘ్కతి ధనంజయః.
ఇతి స్మ కురవః సర్వే విమృశంతః పృథక్ పృథక్
న చ వ్యవసీతుం కించిదుత్తరం శక్నువంతి తే.

ఛన్నం తథా తం సత్రేణ పాండవం ప్రేక్ష్యభారత
దుర్యోధన ఉవాచేదం సైనికాన్ రథసత్తమాన్.
అర్జునో నానుదేవో వా రామః ప్రద్యుమ్న ఏనవా
తేహినః ప్రతిసంయాతుం సంగ్రామేనచశక్నుయః
అన్యోనా క్షీబరూపేణయాద్యాగచ్ఛేద్గవాంపదం
అర్చయిత్వా శరైస్తీక్ష్ణైః పాతయిష్యామి భూతలే.

కథమేకతరస్తేషాం సమస్తా యోధయేత్ కురూన్
అర్జునో నేతి చేత్యేనం న వ్యవస్యంతి తే పునః.
ఇతిస్మకురవః సర్వే మంత్రయంతో మహారథాః

ఏకైకవీరుడుగారాగలశక్తి అర్జునునికే ఉంది. విరట
నగరంలో ఇప్పు డెవ్వరూలేరు. ఆ రాకుమారుడు
నగరరక్షణలో ఉండి ఉంటాడు. శాల్యచాపల్యం
వల్ల వాడే ఈ యుద్ధరంగానికి వచ్చిఉంటాడు.
అంతేగాని వీరుడే కాదు. మారువేషంలో ఉన్న
అర్జునుని సారథిగా ఉంచుకొని వీడు సమరానికి
సన్నద్ధుడై వచ్చాడు. రణభూమిలో మనలనుచూచి
భయపడి పరుగెత్తుతున్నాడు. వానిని పట్టితేవడా
నికి అర్జునుడు వెన్నాడుతున్నాడు - అని వారిలో
వారు విమర్శించుకొనగారు.

అప్పుడు దుర్యోధనుడు తన సైనికులవైపు తిరిగి
కృష్ణ బలరామ ప్రద్యుమ్న అర్జునాదులలో ఏ
ఒక్కరూ యుద్ధభూమిలో మనతో సములు కారు.
అటువంటప్పుడు నపుంసకరూపంతో వచ్చే ఈ
వ్యక్తి మనల నేమీ చేయలేడు. నా వాడిలాగా

దృఢవేధి మహాసత్వః శక్రకల్మషరాక్రమః.

అద్యగచ్ఛతి యే యోధుం సర్వంసంశయంతంబలం
న చాప్యన్యంసరంతత్ర వ్యవస్యంతిధనంజయాత్
ఉత్తరం తు ప్రధావంతమభిద్రుత్య ధనంజయః
గత్వా పదశతం మార్గం కేశపక్షే పరామృశత్
సోఽర్జునేన పరామృప్తః పర్యదేవయదార్తవత్
బహుళం కృపణం నైవ విరాలస్య సుతస్తదా.
శృణుయాస్త్యం హికళ్యాణి బృహన్నలేనుమధ్యమే
నివర్తయ రథం క్షీప్రం జీవన్ భద్రాణి పశ్యతి.
శాతకుంభస్య శుద్ధస్య శతం నిష్ఠా దదామి తే
మణీనష్టా చ వైడూర్యాన్ హేమబద్ధాన్ మహా
ప్రభాన్.

హేమదండప్రతిచ్ఛన్నం రథంయక్తంచనువ్రతైః
మత్తాంశ్చ దశ మాతంగాన్ ముంచ మాం
త్వం బృహన్నలే.

లతో వానిని పడగొడతాను చూడండి. ఒక్కడూ
వచ్చి ఈ కురుసేనావాహినిని ఏం చేద్దా మను
కున్నాడో - అని గర్జించాడు.

కారవులకూ వారి సైనికులకూ వచ్చేవాడు
అర్జునుడే ననే అనుమానం తగ్గిపోలేదు. ఇంద్ర
సమ పరాక్రమోపేతుడైన అర్జునుడు వచ్చేవాడే
ఎనక్లైతే మనకు ప్రాణాలమీద ఆశ లేదు - అని
కొందరు నిశ్చయించుకొన్నారు.

అర్జునుడు శత పదాలు పరుగుపరుగున పోయి
ఉత్తరుని పట్టుకొని నిలబెట్టగా ఉత్తరుడు దీనపద
నుడై-బృహన్నల-నామాట విను. రథం వెనకకు
త్రిప్పు. బ్రతికిఉంటే ముందైనా సుఖాలు పొంద
వచ్చు. నీకు మారు సువర్ణముద్రికలు ఇస్తాను.
వైడూర్యాలతోనిండిన గువర్ణభూషణాలు ఎనిమిది
ఇస్తాను. మంచి గుర్రాలతో ఓక రథం ఇస్తాను.

ఏవమాదీని వాక్యాని విలపంతమచేతనం
ప్రహస్యపురుషవ్యాఘ్రోరభస్యాంతికమానయత్
అథై నమబ్రవీత్ పార్థో భయార్తం నష్టచేతనం
యది నోత్సహసే యోద్ధం శత్రుభిః శత్రుకర్షణ
ఏహిమేత్వం హయాన్యచ్చ యుధ్యమానస్య
శత్రుభిః.

ప్రయాప్యేతద్ రథానీకం మద్బాహుబలరక్షితః
అప్రభవ్యతమంఘోరంగుప్తం వీరైర్మహారథైః.
మాభై స్త్వంరాజపుత్రాగ్ర్యక్షత్రియోఽసిపరంతప
కథం పురుషశార్దూల శత్రుమధ్యే విషీదసి.

అహంవైకురుభిర్యోత్యే విజేష్యామిచ తేపశూన్
ప్రవిశ్యేతద్ రథానీకమప్రభవ్యం దురాసదం.
యంతాభవనరశ్శేష్ యోత్యేహంకురుభిఃసహ
ఏవం బ్రువాణోబీభత్సు ర్వైరాటిమపరాజితః
సమాశ్వాస్య ముహూర్తం తముత్తరం భరతర్షభ.
తత ఏనం విచేష్టంతమకామం భయపీడితం
రథమారోపయామాస పార్థః ప్రహరతాం వరః.
గాండీవం పునరాదాతుముపాయాత్ తాం
శమింప్రతి
ఉత్తరంస సమాశ్వాస్య కృత్వా యంతారమర్జునః.

ముప్పది తొమ్మిదవ అధ్యాయం

తం దృష్ట్వా క్లీబవేషేణ రథస్థం నరపుంగవం
శమీమభిముఖంయంతం రథమారోప్యచోత్తరం
భీష్మద్రోణముఖాస్తత కురవో రథిసత్తమాః
విత్రస్తమనసః సర్వే ధనంజయకృతాద్భయాత్.

రెండు మత్తేభాలు ఇస్తాను. నన్ను వదిలెయ్యి-అని
విలపిస్తూ ఉత్తరుడు స్తబ్ధుడైపోయాడు. అర్జునుడు
వానిని అతికష్టంమీద రథందగ్గరకు తీసికొనివచ్చి-
రాకుమారా-నీకు యుద్ధంమీద ఆశక్తి లేకపోతే
నేనే యుద్ధం చేస్తాను. నీకేమీ భయంలేదు. నాకు
సారథివై రథాన్ని నడుపు. నువ్వు క్షత్రియుడవు.
పురుషసింహుడవు. శత్రుసంతాపకరుడవు. నువ్వే
ఇలా విలపించడం ఉచితం కాదు. నేను ఈ మహా

తానవేక్ష్యహతోత్సాహానుత్పాతానపిచాద్భుతాన్
గురుఃశస్త్రభృతాంశ్రేష్ఠో భారద్వాజోభ్యభావత
చండాశ్చవాతాఃసంవాంతియాతాఃశర్కరవర్షిణః
భస్మ వర్ణప్రకాశేన తమసా సంవృతం నభః.

రథికులతో పోరునలిపి వారిని ఓడించి మన గోవు
లను మరలిస్తాను - అని రెండు గడియలకాలం
అర్జునుడు ఉత్తరునకు ఉత్సాహం కల్పించడానికి
ప్రయత్నించాడు.

యుద్ధ విముఖుడై భయచిత్తంతో ఉన్న ఉత్త
రుని రథంమీద ఆసీనునిచేసి తన గాండీవం
తెచ్చుకోవడానికి శమీవృక్షం చేరాడు.

ముప్పది తొమ్మిదవ అధ్యాయం

నపుంసక రూపంలో ఉన్న అర్జునుడు రథం
మీద ఉత్తరుని కుర్చోబెట్టుకొని శమీవృక్షం
వైపు వెళ్లడం భీష్మ ద్రోణాదు లందరూ ఏషీం

చారు. వారందరూ ఆ నపుంసకుడు అర్జునుడే అని
శంకించి భయభ్రాంతు లాతున్నారు.
అప్పుడు, వారిని ఉద్దేశించి ద్రోణాచార్యుడు -

యోగవల్లాశ్చ జలదాం దృశ్యం తేఽద్భుతదర్శనాః
నిఃసరంతి చ కోశేభ్యః శస్త్రాణి వివిధాని చ.

శివాశ్చ వినదంత్యేతా దీప్తాయాం దిశిదారుణాః
హయాశ్చాశ్రుణాః ముంచంతి ధ్వజాః కంపత్య
కంపితాః.

యోదృశాన్యత్రయాపాణి సందృశ్యంతేబహూనిచ
యత్రా భవంత స్త్రిమంతు సాధ్వసం సముపస్థితం.

రక్షధ్వమపిచాత్మానం పూర్వాధ్వం వాహినీమపి
వైశం చ ప్రతీక్ష్యధ్వం రక్షధ్వం చాపి గోధనం.

ఏష వీరో మహేష్వాసః సర్వశత్రుభృతాం వరః
ఆగతః క్లిబవేషేణ పార్థో నాస్త్యత్ర సంశయః.

సదీజ లంకేశ నారీకేతు

ర్షగాహ్వయో నామ సగారిసూనుః

ఏషోంగనావేషధరః కిరీటీ

జత్వాసయం నేష్యతి చాద్యగావః.

స ఏష పార్థో విక్రాంతః సవ్యసాచీ పరంతపః
నాయుధేన నివర్తేత సర్వైరపి సురాసురైః.

క్షేశితశ్చ వనే శూరో వాసనేనాపి శిక్షితః
అమర్షవశమాపన్నో వాసప్రతిమో యుధి

నేహస్య ప్రతియోధారమహం పశ్యామి కౌరవాః
మహాదేవోఽపిపార్థేన శూయతే యుధి శోషితః
కిరాతవేషప్రచ్యక్తో గిరౌ హిమవతిప్రభుః.

సదాభవాన్ ఫల్గుణస్య గురైరస్మాన్ వికత్తసే
న చార్జునః కళాపూర్ణో మమ దుర్యోధనస్య చ.

యద్యేష పార్థో రాధేయ కృతంకార్యంభవేన్మమ
జ్ఞాతాః పునశ్చరిష్యంతిద్వాదశాబ్దావశాంపతే.

అదుగో ప్రచండవాయువు రేగుతోంది. కారు
మబ్బులతో ఆకాశం నిండుతోంది. ఎన్నో ఉత్పా
తాలు గోచరిస్తున్నాయి. కటికిచీకట్లు జగత్తంతా
వ్యాపిస్తున్నాయి. దిశాంతాలలో అగ్ని ప్రజ్వలి
స్తోంది. గ్రద్దలు భయంకరంగా విరావిస్తున్నాయి.
ఉత్తమాశ్వాలు తలలు వంచి కన్నీరు కారుస్తు
న్నాయి. అకారణంగా రథాలు కంపిస్తున్నాయి.
ఇవన్నీ ప్రమాదనూచనలే. మీ రందరూ ఈ
సంగ్రామంలో ప్రాణరక్షణకు తగు ప్రయత్నాలు
చేసుకోండి. నపుంసక వేషంలోఉన్న ఆ ధనుర్ధారి
అర్జునుడే. సందేహం లేదు. అని భీష్మునివైపు తిరిగి
గాంగేయ-ఇంద్రనందనుడైన కిరీటీ స్త్రీవేషంతో
ఇక్కడకు వస్తున్నాడు. మనలను జయించి ఈ
గోవులను తరలించుకు పోతాడు. సవ్యసాచిని ఎది

రించగల శూరుడు దేవదానవ రాక్షసులలో లేడు.
దేవేంద్రునివద్ద అత్రువిద్యాభ్యాసం చేసినవాడు ఆ
మహావీరుడు. వానితో సమమైన యోధుడు నాకు
కనిపించడు. దుర్యోధనుని ప్రాణరక్షణవిషయంలో
తగిన శ్రద్ధ వహించండి. హిమాలయాలమీద
కిరాతరూపంలో ఉన్న పరమశివుని మెప్పించిన
యోధాగ్రేసరుడు సవ్యసాచి - అన్నాడు.

ఆచార్య - మీ రెప్పుడూ మా ముందు అర్జు
నుని గుణగణాలనే కీర్తిస్తూఉంటారు. నాతో కాని
దుర్యోధనునితో కాని నాడు నిలబడలేడు. మూలో
పోడశాంశంకూడా. వానికి పరాక్రమం లేదు. ఈ
విషయాన్ని మీరు గుర్తించడం లేదు - అని కర్ణు
డనగా దుర్యోధనుడు - రాధేయ - వచ్చెడివాడు
ఫల్గుణుడైతే మన కోరిక సేర వేరెట్లే. మల్లీ

అదైష కశ్చిదేవాన్యః స్త్రీబవేషేణ మానవః
శత్రైశేనం సునిశితైః చాతయిష్యామి భూతలే.

తస్మిన్ బ్రువతి తద్వాక్యం ఛార్తరాష్ట్రే పరంతప
భీష్మోద్గోణఃకృహోదాణిఃపారుషంతదపూజయన్.

నలుబదియవ అధ్యాయం

తాం శమీముపసంగమ్యపార్థో వైరాటిమబ్రవీత్
సుకుమారం సమాజ్ఞాయ సంగ్రామే నాతికోవిదం.
సమాదిప్తోమయాక్షీప్రం ధనూంవ్యవహగోత్తర
నేమానిహిత్యదీయాని సోఘం శవ్యంతి మే బలం
భారంచాపి గురుంవోఘం కుంజరంవాప్రమర్ద్యశుం
మమ వా బాహువిక్షేపం శత్రూనిహ విజేష్యతః
నైభిః కామమలం కర్తుం కర్మవైజయకం త్వహ
అతినూత్నాణి హ్రస్వాని సర్వాణి చ మృదూని చ
అయుధాని మహాబాహో తనైతాని పరంతప
తస్మాద్ భూమింజయారోహ శమీమేతాంపలాశినీం
అస్యాంహిపాండుపుత్రాణాంధనూంపినిహితాన్యత

యుధిష్ఠిరస్య భీమస్య భీభత్సోర్వమయోస్తథా
ధ్వజాః శరాశ్చ సూరాణాం దివ్యాని కవచాని చ
అత్ర చైతన్మహావీర్యం ధనుః పార్థస్య గాండివం.
ఏకం శతసహస్రేణ సమీకృతం రాష్ట్రసర్వసం
వ్యాయామసహమత్సర్థం తృణరాజసమంమహత్
సర్వాయుధమహామాత్రం శత్రుసంబాధకారకం
సువర్ణవికృతం దివ్యం శ్లేష్మమాయతమవ్రణం.
అలంభారంగురుంవోఘం దారుణం చారుదర్శనం
తాదృశాన్వేవ సర్వాణి బలవంతి దృఢాని చ
యుధిష్ఠిరస్య భీమస్య భీభత్సోర్వమయోస్తథా.

పాండవులు పన్నెండు సంవత్సరాలు అరణ్యవాసం
చేయాలి. కాక వాడెవడో నపుంసకుడే ఐతే

మనము అవలీలగా వానిని జయించగలము -
అన్నాడు.

నలుబదియవ అధ్యాయం

అర్జునుడు ఉత్తరకుమారసహితుడై శమీ
వృక్షం సమీపించాడు. అక్కడ రథ మాపి -
రాకుమారా-త్వరగా ఈ వృక్షాన్ని ఎక్కి - అక్కడ
ఉన్న నా ధనస్సు తీసుకురా. నీ బాణాసనం నా
బాహుబలానికి చాలదు. అధిక భారాన్ని నీ ధనస్సు
భరించలేదు. వీరమత్తేభాలను వేధించడానికి అది
ఉపయోగపడదు. శత్రుసంహారసమయంలో నా
బాహువిక్షేపం ఈ ధనస్సు భరించలేదు. నీ అస్త్ర

శస్త్రాలు కోమల సూక్ష్మాలు. ఈ ధనస్సుతో నేను
విజయం సాధించలేను.

ఈ శమీవృక్షం మీద పాండవుల అస్త్రశస్త్రాలూ
ధ్వజకవచాలూ ఉన్నాయి. లక్ష ధనస్సులతో
సమమైన అర్జునుని గాండివం అక్కడే ఉంది. పాండ
వాయుధాలు విజయశ్రీసముపేతాలు. అవి అరి
భయంకరాలు. నయనమనోహరాలు - అన్నాడు.

ఆంధ్ర మహాభారతము

విరాటపర్వము

వ్యాఖ్యాత:

శ్రీ పురాణపండరామమూర్తి

ఎడిటర్:

పి. యస్. ప్రకాశ దీక్షితులు

విషయ సూచి

శమీకంసుండి ఆయుధాలు దింపుట	129-132
పాండవ పరిచయం	133-140
కౌరవుల రణయోధ్ర	141-192
కౌరవ పరాజయం - గోవుల తరలింపు	193-202
రాజధానీ ప్రవేశం	203-210
ఉత్తరా కల్యాణం	212-214

మహాభారత ప్రచారక సంఘము

కార్యదర్శి :

జి. సిహెచ్. వెంకటస్వామి

కోశాధికారి :

మాజేటి గోవిందరాజులు

నారాయణం నమస్తుత్య నరంచైవ నరోత్తమమ్

దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతోజయ ముదీరయేత్॥

భీష్మద్రోణకృపాది ధన్వనిక రాభీలంబు దుర్యోధన । గ్రీష్మాదిత్యపలుప్రతాప విసరాకీర్ణంబు శస్త్రాస్త్రజా
లోష్టస్ఫూరచతుర్విధబలాశ్వుగ్రంబుదగ్రస్వజాఽచ్చిష్టత్వాఽలితంబు పై న్యమిది యే జేరంగ శక్తుండనే.

వి రా ట ప ర్య ము

న లు ట ది ట క ట వ అ ధ్యా యం

అస్మిన్ స్పృశే కిలోద్బంధం శరీరమితి సః శ్రుతం
తదహం రాజపుత్రః సన్ స్పృశేయం పాణినాఽథం
వై వంవిధంమయాయు క్తమాలబ్ధంక్షేత్రయోనినా
మహతా రాజపుత్రేణ మంత్రయజ్ఞవిదా సతా.
స్పృష్టవంతం శరీరం మాం శవహామహివాశుచిం
కథంవావ్యవహార్యం వైకుర్విధా స్త్వం బృహన్నలే
వ్యవహార్యశ్చ రాజేంద్ర శుచిశ్చైవ భవిష్యసి
ధనూంష్యేతానిమాతై స్త్వం శరీరంనాత్రవిద్యతే
దాయాదం మత్స్యరాజస్యకులేజాతం మనస్వినాం
త్వాంకథం నిందితంకర్మ కారయేయం నృపాత్మజ

బృహన్నలా-ఈ శమీవృక్షంమీద ఒక శవం
బంధింపబడి ఉన్నదని నేను విన్నాను. రాజపుత్రు
డనూ క్షేత్రముడనూ ఐన నేను దానిని ముట్టుకోను.
వేది వేదాంగా లభ్యంపించిన రాజకుమారుడు అప
విత్రమైన పదార్థాలను స్పృశించకూడదు గదా.
శవహామకుడికి ఏ అపవిత్రత సిద్ధిస్తుందో శవాన్ని
స్పృశించిన వానికికూడా అదే ప్రాప్తిస్తుంది - అని
ఉత్తరుడు సందేహచిత్తంతో నిలబడగా-ఉత్తరా!
నువ్వు భయపడకు. అక్కడ నా ధనస్సు ఉంది.

ఏవముక్తః స పార్థేన రథాత్ ప్రసక్తంద్య కుండలీ
ఆరురోహ శమీవృక్షం వైరాటిరవశస్తదా.

తమస్వశాసచ్ఛ్రుష్టు రథే తిష్ఠన్ ధనంజయః
అవరోపయవృక్షాగ్రాద్ ధనూంష్యేతానిమాచిరం

పరివేష్టనమేతేహం క్షేత్రం చైవ వ్యసానుద
సోఽపహృత్య మహాద్వాణి ధనూంషిపృథువక్షసాం
పరివేష్టనప్రతాణి విముచ్య సముపాసయత్.

తథా సంనానానాన్యేహం పరిముచ్య సమంతతః
అపశ్యద్ గాండివం తత్ర చతుర్భిరవరైస్తహ.

అది శవంగాదు. నీ పవిత్రత చెడదు. ఉత్తమ
వంశసంజాతుడవుసదాచారసంపన్నుడవు. మత్స్య
రాజపుత్రుడవు. ఐన నీచేత నింద్యకార్యాలు
నేను చేయిస్తానా - అని కిరీటి పలకగా ఉత్తరుడు
రథందిగిశమీవృక్షం అధిగోహించాడు. అర్జునుడు
ఆలసించక గాండివం త్వరగా తెమ్మని మిగిలిన
ఆయుధాలను మామూలుగానే కట్టి ఉంచునీ
ఆదేశించాడు.

తేమాంవిముచ్యమానానాం ధనుషామర్కవర్చసాం
వినిశ్చేరుః ప్రభా దివ్యా గ్రహాణాముదయేష్యవ.
సతేమాం రూపమాలోక్య భోగినామివజ్యంభతాం

హృష్టరోమా భయోద్విగ్నః క్షణేన సమపద్యత.
సంస్పృశ్య తాని చాపాని భానుమంతి బృహంతిచ
వైరాటిరర్జునం రాజన్నిదం వచనమబ్రవీత్.

స లు బ ది రె ం డ వ అ ధ్యాయం

బిందవో జాతరూపస్య శతం యస్మిన్ నిపాతితాః
సహస్రకోటి సావర్ణాః కస్యైతద్ ధనురుత్తమం.
వారణాయత్ర సావర్ణాః పృష్ఠే భాసంతి దంశితాః
సుసార్వగుసుగ్రహం చైవ కస్యైతద్ ధనురుత్తమం
తపనీయస్య శుద్ధస్య షష్టిర్యస్యేంద్రగోపకాః
పృష్ఠే విభక్తాః శోభంతే కస్యైతద్ ధనురుత్తమం
సూర్యాయత్రచసావర్ణాశ్చయో భాసంతిదంశితాః
తేజసా ప్రజ్వలంతో హి కస్యైతద్ ధనురుత్తమం
శలభాయత్ర సావర్ణాస్తపనీయవిభూషితాః
సువర్ణమణిచిత్రం చ కస్యైతద్ ధనురుత్తమం.

ఇమే చ కస్య నారాచాః సహస్రా లోమవాహినః
సమంతాత్ కలధాతాగ్రా ఉపాసంగే హిరణ్యయే
విపాశాఃపృథవః కస్య గ్రాధృప్తాః శిలాశితాః
హారిద్రవర్ణాః సుముఖాః పీతాఃసర్వాయునాః శరాః
కన్యాయమసితశ్చాపః పంచశార్దూలక్షణః
వరాహాక్షర్ణ న్యామిశ్రాశరాన్ ధారయతే దశ.
కస్యేమే పృథవో దీర్ఘాశ్చంద్రబింబార్ధదర్శనాః
శతాని సప్త తిష్ఠంతి నారాచా రుధిరాశనాః
కస్యేమే శుకపత్రాభైః పూర్వైరర్థైః సువాససః
ఉత్తరైరాయస్తైః పీతైర్వేనుపుభైః శిలాశితైః.

శమీపత్రాచ్ఛాదితమైన ఆయుధసంచయంలో
సూర్యసమ కాంతితో వెలిగే ఐదు ధనుస్సులు
ఉత్తరుని కంటపడ్డాయి. ప్రచండ గ్రీష్మభాను

దీప్తులతో ఉన్న గాంధీవం ఉత్తరునకు భయం
కలిగించింది. విహ్వలచిత్తుడైనాడు ఉత్తరుడు.

స లు బ ది రె ం డ వ అ ధ్యాయం

శతకోటి సువర్ణ పుష్పాలంకృతిమైన ఈ
ఉత్తమ ధనుస్సు ఏ వీరాగ్రేసరునిది బృహన్నలా.
ఇది ఎంతో సుందరంగా ఉంది. దీని పీఠం హేమ
ద్యుతు లీనుతోంది దీనిఅంచులు పరమరణేయంగా
ఉన్నాయి. పృష్ఠభాగం సువర్ణమయమై హరి
తారుణ కాంతులతో శోభిస్తోంది. మధ్యభాగం
దృఢంగాఉంది. సువర్ణమయసూర్యచిహ్నచిత్రయం
తో మిరుమిట్లు గాలుపుతోంది. మణులతో సువర్ణ
భూషిత మినాలతో ఈ ధనుస్సు వెలుగు

తోంది. ఇది ఎవరినో. బంగారు నీరుపూసి బాణ
సహస్రంతో నిండిఉన్న ఈ బాణాసనం ఎవరిదో.
గ్రద్ధరైక్కులు కట్టబడ్డ స్థూలవండంతో కూడిన
పదునైన ఈ నాడిబాణా లెవరివో. ఇవి సువర్ణ
భ్రాంతిని కలిగిస్తున్నాయి

అయిదు సింహాలుగల ఈధనుస్సు ఎవరిది. దీని
నాసిక వరాహాక్షర్ణాకృతిలో ఉంది. దీనినుండి ఏక
కాలంలో పదిబాణాలు విడువవచ్చు. ఇక్కడే ఏడు

గురుభారసహా దివ్యః శాత్రవాణాం భయంకరః
కన్యాయం సాయకో దీర్ఘః శిలీపుష్టః శిలీముఖః.
వై యాఘ్రకోశే నిహితో హేమచిహ్నోదురానదః
సుఫలశ్చిత్రకోశశ్చ కింకిణీసాయకో మహాన్.
కన్య హేమత్సరుద్దివ్యః ఖడ్గః పరమనిర్మలః
కన్యాయం విమలః ఖడ్గో గవ్యే కోశే సమర్పితః.
హేమత్సరురనాధృష్ట్యై వైషభ్యో భారనాధనః
కన్య సాంచనభే కోశే సాయకో హేమవిగ్రహః.

ప్రమాణరూపసంపన్నః పీఠ ఆకాశసౌనిధః
కన్య హేమమయే కోశే సుతప్తే చావకప్రభే.
నిశ్చ్రించోఽయం గుగుః పీఠః సాయకః పరనిర్వణః
కన్యాయమసితః ఖడ్గో హేమబిందుభిరావృతః.
ఆశీవిషసమస్పర్శః పరకాయప్రభేదనః
గురుభారసహా దివ్యః సపత్నానాం భయప్రదః.
నిర్దిశస్వ యథాతత్త్వం మయా పృష్టా బృహన్నలే
విస్మయోమేషకోశాలోద్భవ్యాసర్వమిదం మహత్

న లు బ ది మూ డ వ అ ధ్యాయం

యన్మాం పూర్వమహాపుచ్ఛః శత్రుసేనాపహారిణం
గాంఢీవమేతత్ పార్థస్య లోకేషు విదితం ధనుః.
సర్వాయుధమహామాత్రం శాతకుంభపరిష్కృతం
ఏతత్ తదజ్ఞునస్యాసీద్ గాంఢీవం పరమాయుధం
వందల అర్థచంద్రాకృతిగలశాసా లున్నాయి. ఇవి
శత్రు గుధిరపాన సమర్థాలు ఇవి ఎవరివి?

ఇదిగో పూర్వార్థం చిలుకవన్నెతో ఉత్త
రార్థం సువర్ణ కాంతితో అలరాకో రెక్కలు కట్టబట్ట
లోహనిర్మిత శాసాలకట్ట ఎవరిది?

శిలీముఖపృష్టాలుగల ఈ ఖడ్గ మెవ్వరిది? వ్యాఘ్ర
కోశాలతో తయారుచేయబడిన ఒరలో ఉన్న ఈ
బంగారుపిడిగల సువర్ణ చిత్రాలంకిత ఖడ్గ మెవ్వరిది?

నిషధ దేశ నిర్మితమైన గోచర్మంలో ఉన్న ఈ

యత్ తచ్చతసహస్రేణ సమ్మితం రాష్ట్రవర్ధనం
యేన దేవా మనుష్యాంశ్చ పార్థోవిజయతేమృధే
చిత్రముచ్చాచనైర్వర్ణైః శ్లక్షణ్ణమాయతమవ్రణం
దేవదానవగంధర్వైః పూజితం శాశ్వతీః సయాః.
నిర్మల ఖడ్గ మెవ్వరిది. పంచనఖచర్మ నిర్మిత
మైన ఒరలో ఉన్న నిలికాంతులీనే ఈ ఖడ్గ మెవ్వ
రిది? అగ్ని సమద్యుతులీనుచూ మూడు అంగుళాల
వెడల్పుతో సువర్ణ బిందులాంకితమై సర్వస్పర్శ
సద్భవమైన ఈ ఖడ్గ మెవ్వరిది? బృహన్నలా ఈ
శస్త్రాస్త్రాలు చూస్తూంటే నాకు భయం వేస్తోంది.
నే సడిగిన ప్రశ్న లన్నింటికీ సమాధాన మియ్యి -
అన్నాడు ఉత్తరుడు.

న లు బ ది మూ డ వ అ ధ్యాయం

రాజనాండనా! నీ ప్రశ్నకు సమాధానమిస్తు
న్నాను విను. నువ్వు మొట్టమొదట చూసిన
ధనుస్సు ఉన్నదే - అది గాంఢీవం. అది కాల
స్వరూపిణి. ఎప్పుడూ అజ్ఞునిని హస్తాలలోనే ఉం
టుంది ఆ ధనుస్సు లక్ష సామాన్య ధనుస్సులతో

సమ్మమైంది. దేవ మానవ సంగ్రామాలలో అది
అజ్ఞునిని కెంతో ఉపయోగిస్తుంది. విజయుని విజ
యాల కదే మూలవిర్భాస్య దేవదానవగంధర్వులు
దాన్ని చిరకాలం అర్చించి పూజించారు. ఈ
గాంఢీవాన్ని బ్రహ్మ వెయ్యిసంవత్సరాలూ ప్రజా

ఏతద్ వర్షసహస్రంతుబ్రహ్మ పూర్వమధారయత్
తతోఽసంతరమేవాథ ప్రజాపతిరధారయత్.

త్రీణి పంచశతం వైవ శక్రోఽశీతి చ పంచ చ
సోమః పంచశతం రాజా తథైవ వరుణః శతం
పార్థః పంచ చ వష్టిం చ వహ్నిశ్చేవైతవాహనః.
మహావీర్యం మహాదివ్యమేతత్ తద్ ధనురుత్తమం
ఏతత్ పార్థమనుప్రాప్తం వరుణాచ్ఛరుదర్శనం.
పూజితం సురమస్త్రైశ్చ బిభర్తి పరమం వపుః
సుసార్కవ్యం భీమసేనస్య జాతరూప్రగహం ధనుః
యేన పార్థోఽజయత్ కృతాస్మిం దితం ప్రాచీం

పరంతపః.

ఇంద్రగోపకచిత్రం చ యదేతచ్ఛారుదర్శనం
రాజ్ఞో యధిష్ఠిరస్యైతద్ వైరాటే ధనురుత్తమం.
మార్యాయస్మింస్తుసావర్తాః ప్రకాశం తేప్రకాశినః
తేజసా ప్రజ్వలంతో వై నకులస్యైతిదాయుధం.
శలభా యత్ర సావర్తాప్రపదీయవిచిత్రితాః
ఏతన్నాదీసుతస్యాపి సహదేవస్య కార్ముకం.
యే త్విమే ఘోరసంకాశాః సహస్రాలోమవాహినః
ఏతేఽర్జునస్య వైరాటే శరాః సర్వవిహాపమాః.
ఏతే జ్వలంతః సంగ్రామే తేజసా శీఘ్రగామినః

పతి అయిదు వందల మూడు సంవత్సరాలూ
ఇంద్రుడు ఎన్నఁదై అయిదు సంవత్సరాలూ సోముడు
అయిదు వందల సంవత్సరాలూ వరుణుడు నూరు
సంవత్సరాలూ ధరించారు. అర్జునుడు దీనిని అర్థవై
అయిదు సంవత్సరాలు ధరిస్తాడు. ఇది వరుణుడత్రం.

దేవ మానవ పూజితమైన ఆ రెండవధనుస్సు
భీమసేనునిది. దాని మధ్యభాగం సువర్ణ వినిర్మితం.
ఆ ధనుస్సుతోనే భీముడు తూర్పు దిక్కును జయిం
చాడు. సువర్ణమృతలతో ప్రకాశించే ధనుస్సు నకు
లునిది. సువర్ణఖచితమై చిలుకరంగుతో ప్రకాశించే
ధనుస్సు సహదేవునిది. ఖడ్గంతో సమానమైన
వాడిగలిగి సర్వవిప్రభావంగల బాణాలు అర్జును

భవంతి వీరస్యాత్యయ్య పూర్వహతః సమరే రిపునా
యే చేమే పృథవో దీర్ఘాశ్చండబింబార్థదర్శనాః
ఏతే భీమస్య నిశితా రిపుక్షయశరాః శరాః.

హరిద్రవర్ణా యే త్వేతే హేమపుంఖాః శిలాశితాః
నకులస్య కలాపోఽయం పంచశార్దులలక్షణః.

యేనాసౌ వ్యజయత్ కృతాస్మిం ప్రతీచీం

దిశమౌహవే

కలాపో హేమ తస్మాసీన్నాదీపుత్రస్య ధీమతః.
యే త్విమే నిశితాః పీతాః పృథవో దీర్ఘవాససః
హేమపుంఖాస్త్రపర్వాణో రాజ్ఞా ఏతే మహాశరాః.
యస్త్యయం నాయకో దీర్ఘః శిలీపుత్రః శిలీముఖః
అర్జునస్యైవ సంగ్రామే గురుభారసహో దృఢః.
వైయ్యఘనేశః సుమహా భీమసేనస్య నాయకః
గురుభారసహో దివ్యః శాత్రవాణాం భయంకరః
సుఫలశ్చిత్రకోశశ్చ హేమత్పురుషుత్తమః
నిశ్చింతః కౌరవస్యైవ ధర్మరాజస్య ధీమతః.
యస్తు పాంచనభో కోశే నిహితశ్చిత్రయోధనే
నకులస్యైవ నిశ్చింతో గురుభారసహో దృఢః.
యస్త్యయం విపులః ఖడ్గో గవ్యే కోశే సమర్పితః
సహదేవస్య విధ్వేనం సర్వభారసహం దృఢం.

నివి. అర్థచంద్రాకృతిగల బాణాలు భీమసేనునివి.
పంచసింహ చిహ్నితమైన ధనుస్సుతోనే నకులుడు
పశ్చిమ దిక్కును జయించాడు. సూర్య సమతేజం
గల ఆ బాణాలు సహదేవునివి. మూడు కణుపులు
కలిగి సుదీర్ఘమై శిలీముఖపృష్ఠాలతో వెలిగే ఆ
సువర్ణ వినిర్మిత ధనుస్సు ధర్మజునిది. ఆ ఖడ్గం
అర్జునునిది. పులిచర్మపు టారలోఉన్న కత్తి భీము
నిది. మూడంగుళాలు వెడల్పుఉన్న ఖడ్గం ధర్మ
రాజుది. పంచనఖచర్మ నిర్మితమైన ఒరలోఉన్న
ఆ కత్తి నకులునిది. గోచర్మంలోఉన్న కత్తి సహ
దేవునిది - అని ముగించాడు అర్జునుడు.

నలుబది నాలుగవ అధ్యాయం

సువర్ణవిక్రతానీమాన్యాయధాని మహాత్మనాం
రుచిరాణి ప్రకాశంతే పార్థానామాశుకారిణాం.

కృష్ణు స్విదర్జునః పార్థః కౌరవ్యో వా యుధిష్ఠిరః
నకులః సహదేవశ్చ భీమసేనశ్చ పాండవః.

సర్వ ఏవ మహాత్మానః సర్వామిత్రవిनाశనాః
రాజ్యమత్యైః పరాకీర్య న శ్రూయంతే కథంచన.

ద్రౌపదీ క్వ చ పాంచాలీ స్త్రీరత్నమితి విశ్రుత్యా
జితానత్యైస్తదా కృష్ణా తానేవాన్వగమద్ వనం.

అహమస్మ్యర్జునః పార్థః సఖాస్తానో యుధిష్ఠిరః
బల్లవో భీమసేనస్తు పితు స్తే రసపాచకః.

అశ్వబంధోఽథ నకులః సహదేవస్తు గౌకులే

సైరంధ్రీంద్రౌపదీంవిద్ధి యత్కృతే కీచకాహతాః

దశ పార్థస్య నామాని యాని పూర్వం శ్రుతానిమే
ప్రబ్రూయాస్తాని యది మే శ్రద్ధధ్యాం సర్వమేవతే.

నలుబది నాలుగవ అధ్యాయం

బృహన్నలా - ఆ నీరాగ్రేసరులు ఆయుధా
లన్నీ ఇక్కడవెట్టి ఎక్కడకు వెళ్లారు. కపట
ద్యూతంలో రాజ్యసర్వస్వంకోలుబోయి ఎక్కడ ఏ
ఇక్కట్లు పడుతున్నానో? పాంచాల రాజపుత్రి ఏ
క్లేశాలు అనుభవిస్తోందో? అని ఉత్తరుడు ప్రశ్నిం
చగా బృహన్నల - రాజకుమారా! నేనే అర్జును
డను. మీ రాజధానంలో ఉన్న కంకభట్టే ధర్మ
రాజు. వల్లవుడు భీముడు. గ్రంధికుడు నకులుడు.
తంఠిపాలుడు సహదేవుడు. సైరంధ్రీ ద్రౌపది.
ఆమెవలసనే కీచకుడు యమపురికి బోయాడు -
అనగా ఉత్తరుడు తనకు సమ్మతం కలగక అర్జును
నికి కల పది పేరులూ చెప్పినట్టే వాని మూలలు
విశ్వసిస్తా నన్నాడు.

హంత తేహం సమాచక్షేదశనామానియానిమే
వైరాటే శ్రుణుతానిత్వం యానిపూర్వంశ్రుతానితే.

ఏకాగ్రమానసో భూత్వా శ్రుణుసర్వంసమాహితః

అర్జునః ఫాల్గుణో జిష్ణుః కిరీటీ శ్వేతవాహనః

బీభత్సుర్విజయః కృష్ణః సవ్యసాచీ ధనంజయః.

కేనాసి విజయో నామ కేనాసి శ్వేతవాహనః

కిరీటీ నామ కేనాసి సవ్యసాచీ కథం భవాన్.

అర్జునః ఫాల్గుణో జిష్ణుః కృష్ణో బీభత్సురేవ చ

ధనంజయశ్చ కేనాసి బ్రూహి తన్మమ తత్వతః.

శ్రుతా మే తస్య వీరస్య కేవలా నామహేతవః

తత్సర్వం యదిమేబ్రూయాః శ్రద్ధధ్యాంసర్వమేవతే

సర్వాష్టనపదాన్విత్వా విత్తమాదాయ కేవలం

మధ్యేధనస్య తిష్ఠామి తేనాహుర్మాం ధనంజయం

ఉత్తరా - నావధానంగా విను. అర్జున ఫల్గుణ
జిష్ణు కిరీటీ శ్వేతవాహన బీభత్స విజయ కృష్ణ
సవ్యసాచి ధనంజయ - ఈపదీ నాపేర్లు - అని అర్జు
నుడుచెప్పగా ఆపేర్లకు కారణాలు చెప్పమన్నాడు.
రాకుమారా-నేను ఈ భూమండలమంతా జయించి
రాజులనుండి ధనరాసులు కప్పంగా గ్రహించడం
వల్ల ధనంజయుడ నయ్యాను. సమరభూమిలో
పరాజయం లేకుండా చరించడంవల్ల విజయుడ
నయ్యాను. శ్వేతాశ్వాలుపూనిచ్చిన దివ్య రథం
మీద చరించడంవల్ల శ్వేతవాహనుడనీ, ఉత్తర
ఫల్గుణీనక్షత్రదినసాన జన్మించినందువల్ల ఫల్గుణుడ
ననీ, రాక్షస సంహార సమయంలో ఇంద్రునిచేత
కిరీట బహూకృతి పొందడంవల్ల కిరీటిననీ, ఉభయ

అభిప్రయమిసంగ్రామే యదహంయుద్ధదుర్మదాన్
 నాజిత్వా వినివర్తామి తేన మాం విజయం విదుః.
 క్షేత్రాః కాంచనసంనాహా రథే యుజ్యంతి మే హయాః
 సంగ్రామేయుధ్యమానస్య తేనాహంక్షేత్రవాహనః.
 ఉత్తరాభ్యాంఘట్టణీభ్యాంనక్షత్రాభ్యామహందివా
 జాతో హిమవతః పృష్ఠే తేనమాం పాల్గుణంవిదుః.
 పురా శక్రేణ మే దత్తం యుధ్యతో దానవర్షభైః
 కిరీటంమూర్ధ్నిసూర్యాభం తేనాహుర్మాంకిరీటినం
 న కుర్యాం కర్మ బీభత్సం యుధ్యమానః కథంచన
 తేన దేవమనుష్యేషు బీభత్సురితి విశ్రుతః.
 ఉభా మే దక్షిణౌ పాణీ గాండివస్య వికర్షణే
 తేన దేవమనుష్యేషు సవ్యసాచీతి మాం విదుః.
 పృథివ్యాంచతురంతాయాం వర్ణోమేదుర్లభఃసమః
 కరోమి కర్మ శుక్లం చ తస్మాన్మాచుష్టనం విదుః.
 అహం దురాపో దుర్ధన్వో దనుసః పాకశాసనిః

తేన దేవమనుష్యేషు జిహ్నుర్మామాస్మి విశ్రుతః.
 కృష్ణ ఇత్యేవ దశమం నామ చక్రే పితా మమ
 కృష్ణావదాతస్య తతః ప్రియత్వాద్ బాలకస్య వై
 తతః స పార్థం వైరాటిరభ్యవదయదంతికాత్
 అహం భూమింజయో నామ నామ్నాహమపి
 చోత్తరః.

దిప్త్యా త్వాం పార్థ పశ్యామి స్వాగతం తేదనంజయ
 లోహితాక్ష మహాబాహూ నాగరాజకరోపమ.
 యదజ్ఞానాదనోచం త్వాం ఉంతుమర్హసి తస్మామ
 యత స్వయాకృతంపూర్వంచిత్రంకర్మసుదుష్కరం
 అతో భయం వ్యతీతం మే ప్రీతిశ్చపరమాత్మయి.
 దాసోఽహం తేభవిష్యామి వశ్యమమానుకంపయా
 యా ప్రతిజ్ఞా కృతా పూర్వం తవ సారధ్యకర్మణి.
 మనఃస్వాస్థ్యం చ మే జాతం జాతం భాగ్యం చ మే
 మహత్.

హస్తాలతో బాణాలు విడువగలగడంవల్ల సవ్యసాచి
 ననీ, పరిశుద్ధ కర్మాచరణంవల్ల అద్భుత దేహ
 కాంతివల్ల అర్జునుడననీ, శత్రు సంతాప సంహార
 కారుడను కావడంచేత జిహ్నుడననీ, శ్వామివర్ణుడను
 కావడంచేత కృష్ణుడననీ, సమరభూమిలో భయా
 నకకార్యా లాచరించడంచేత బీభత్సుడననీ పిలువ
 బడుతున్నాను - అని చెప్పగా ఉత్తరుడు సవ్యసాచి
 పాదాలనుస్పృశించి - మహావీరా - నన్ను ఉత్తరు
 డనీ భూమింజయుడనీ లోకులు పిలుస్తారు. నీ
 దర్శనంవల్ల నాకు సర్వసుఖాలూ చేకూరుతాయి.

అరుణ నేత్రద్వయంతో మత్తకరికర సదృశహస్తా
 లతో అలరారే నీ పరాక్రమాన్ని నేను వర్ణించ
 లేను. ఇతఃపూర్వం నే నేనో అనుచిత ప్రసంగాలు
 చేసాను. నన్ను ఉమించండి. ఇప్పుడు నా కే
 భయమూ లేదు. ఇదివరలో ఎన్నో అద్భుతాలు
 చేసినవారు మీరు. నేను మీ దాసుడను. నన్ను
 మన్నించండి. స్వస్థచిత్తంతో మిమ్ము సేవిస్తాను.
 ఇంతకు ముందే మీకు సారథిగా ఉండడానికి ఒప్పు
 కున్నాను. ఇప్పు డాకార్యం సంతోషంతో నెర
 వేరుస్తాను - అని పరిపరి విధాల కీర్తించాడు.

నలుబది ఐదవ అధ్యాయం

అస్థాయ దుచిరం వీర రథం సారథినా మయా
కతమం యాస్య సేఽనీకముక్తో యాస్యామ్యహం
త్వయా.
ప్రీతోఽస్మి పురుషవ్యాఘ్ర స భయం విద్యతే తవ
సర్వానుదామి తే శత్రూన్ రణే రణవిశారదః.
స్వస్థోభవ మహాబాహో పశ్యమాం శత్రుభిః సహ
యుధ్యమానం విమదేఽస్మి కుర్యాం
భైరవం మహత్.

ఏతాన్ సర్వానుపాసంగాక్షిప్తం బహ్నిహి మే రథే
ఏకం చాహర విస్త్రింశం జాతరూపపరిష్కృతం.
అర్జునస్య వచః శ్రుత్వా త్వరావానుత్తరస్థదా
అరుసన్యా యథాన్ గృహ్యశీఘ్రేణావాతరత్ తతః.
అహంవైకుంభిర్యోత్యామ్యవజేమ్యామితేపహాన్
సంకల్పపక్షివిక్షేపం బాహుప్రాకారతో రణం.

త్రిదండతూణసంబాధమనేక స్వజసంకులం
జ్యోతేపణం గ్రోధకృతం నేమినిదగుండుభి
నగరం తే మయా గుప్తం రథోపస్థం భవిష్యతి.
అధిష్ఠితో మయా సంఖ్యే రథో గాంధీవధన్వనా
అజేయః శత్రుసైన్యానాం వైరాచేన్యేతుతేభయం.
బిభేషి నాహమేతేషాం జానామిత్వాం ధ్విరంయుభి
కేశవేనాపి సంగ్రామే సాక్షాదింద్రేణ వా సమం.
ఇదం తు చింతయన్నేనం పరిముహ్యమి కేసలం
నిశ్చయం చాపి దుర్జేధా స గచ్ఛామి కథంచన.
ఏవం యుక్తాంగరూపస్య లక్షణైః నూచితస్య చ
కేన కర్మవిపాకేన శ్లేబత్వమిదమాగతం.
మన్యే త్వాం స్థిబవేషేణ చరంతం శూలపాణినం
గంధర్వరాజప్రతిమం దేవం వాపి శతశక్రసుం.

నలుబది ఐదవ అధ్యాయం

మహావీరుడా - నీ ఆజ్ఞానుసారం రథం నడుపు
తాను. ఇప్పుడు మనం ఏదిక్కుగా పోవాలో
చెప్పండి - అని ఉత్తరుడు ప్రశ్నించగా పురుష
సింహా! నీభయరాహిత్యంచూస్తే నాకు సంతోషం
కలుగుతోంది. స్వస్థచిత్తంతో నా పరాక్రమం
చూద్దవుగాని. నువు కూడా యుద్ధకుశలుడవేకదా
ఆ వృక్షంమీది నా ఖడ్గమూ గాంధీవమూ బాణాన
సమూ తీసికొని త్వరగా రా - అని అర్జును డనగా
ఉత్తరుడు - ఉత్తర క్షణంలో గాంధీవ బాణాననా
లతో దిగి వచ్చాడు.

ఉత్తర కుమారా - నేను కౌరవసేనావాహి
నితో సమరం సాగిస్తూఉన్నప్పుడు నువ్వు గోగణా
లను మరలించు. ఈరథోపరిభాగం నగర సదృశంగా

నిన్ను రక్షిస్తుంది. దీని పార్శ్వాలు ప్రతోళికల
ప్రక్కనున్న గృహాలవలె నాభుజాలు నగర ద్వార
ప్రాకార తోరణాలవలె నిన్ను రక్షిస్తాయి. దీని
మీద త్రిదండ తూణీరాలు ఎవరికీ ప్రవేశార్హత
నివ్వవు. నగరంలోని పతాకాలంకారాలవలె ఈ
రథాలంకారాలు శోభిస్తున్నాయి. నా ధనుష్టం
కారమే భేరి భాంకార మాతుంది. రథనేమినిస్వ
నాలే మంగళతూర్య ఘోషాలాతాయి. గాంధీవం
ధరించి నేను నిలబడితే నా ఎదుట నిలువగల వీరుడు
లేడు. ఇంక నువ్వుభయపడకు - అని అర్జును డనగా
ఉత్తరుడు - పార్థా - నాకింక ఏ భయమూ లేదు.
నువ్వు. కృష్ణునితో ఇంద్రునితో సమమైనవీరుడవని
నే నెరుగుదును. నాబుద్ధి వక్రించడంవల్ల సక్ర

ఊర్వశీశాపసంభూతం కైబ్యం మాం సముపస్థితం
పురాహమాజ్ఞయాభ్రాతుర్ద్యేషస్యాస్మి సురాలయం
ప్రాప్తవానుర్వశీ దృష్ట్యా సుధర్మాయాం మయాతదా
స్మృతిసంతీ పరమం రూపం బిభ్రతి వజ్రసంనిధౌ.
అశ్వంస్తామని మిషం కూటస్థామన్వయస్య మే
రాత్రౌ సమాగతౌ మహ్యాం శయోనం

రంశుమిచ్ఛయా.

అహం తామభివాద్యైవ మాత్మసత్త్వానిమాచరిం
సా న మామపశ్యత్ క్రుద్ధా శిఖింధీర్త్వం భవేతితి.
శ్రుత్వా తిమింద్రో మామూహ మాభైష్ట్యం

పార్థ పండతః

ఉపకారో భవేత్ శుభ్యమజ్ఞాతిననశౌ పురా.
ఇతీంద్రో మామనుగ్రహ్య తితిః ప్రేషితవాక్వృశా
తదిదం సమనుస్తాప్తం వ్రతం తీర్ణం మయాసఘ.
భ్రాతుర్నియోగాజ్జ్యేష్ఠస్య సంవత్సరమిదం వ్రతం
మంగా నిన్ను గుర్తించ లేకపోయాను. అందుకు
విచారిస్తున్నాను. సర్వాంగస్ఫూర్తితో సర్వశుభ
లక్షణ లక్ష్మీతుడవై అలరాచీ సేతు ఈ సపుంసక
స్థితి ఎందుకు కల్గిందా అని విచారిస్తున్నాను. నిన్ను
చూస్తూంటే గంధర్వాధీశుడూ, అమరేంద్రుడూ,
శూలపాణీ నాకు గుర్రుకు వస్తున్నాడు. వారివలెనే
నేను నిన్ను గౌరవిస్తాను. అని ఉత్తరుడు తన మనో
భావం ప్రకటించాడు

ఉత్తరా-ఊర్వశీశాపకారణంగా నా కీ రూపం
సిద్ధించింది. ఆ కథ చెబుతాను నీను - మా అగ్ర
జని ఆదేశానుసారం నేను చేబలోకం వెళ్ళాను.
సుధర్మసభామధ్యంలో ఉద్వేగిత స్మృత్యుంచేయడం
చూసాను. మా వంశ సీక మూలమాత్మస్థానీయు
రాలైన ఆమెను తడేకదృష్టితో వీక్షించడంవల్ల
ఆమె నాయందు అనురాగం కల్గించుకొని

చరామి వ్రతచర్యం చ సత్యమేతద్ బ్రవీమి తే-
నాస్మి క్షీణోమహాబాహోపరవాన్ ధర్మసంయుతః.
సమాప్తవ్రతము తీర్ణం విద్ధిమాం త్వం నృపాత్మజ.
పరమోఽనుగ్రహో మేఽద్య యతేస్తరో-

న మే వృధా

న హీదృశాః క్షీణరూపా భవంతి శు సగోత్తమ.
సహాయనానస్మి రనే యధ్యేయనుమదైరవి
సాధ్వసం హి ప్రణవ్యం మే కిం కనోమి బ్రవీహిమే.
అహంహిసంగృహీష్యామి హయాన్ శత్రు

ర హరుజాన్

శిష్యో హ్యస్మి సారధ్యే తీర్థతః పురుషవృధ.
గారుగో నానుదేవస్య యథా శక్త్య మాతలిః
తథా మాం విద్ధి సారధ్యే శిష్యేతిం నరపుంగవ.
యస్యయాతేన వశ్యంతి భూమాక్షీప్తం పదంపదం
దక్షిణం యోధురంయుక్తః సుగ్రీవపద్మజోహయః.

అర్థరాత్రి నాదగ్గరకువచ్చి నన్ను కోరింది. నేను
తిరస్కరించాను. మాత్మదేవిగా ఆమెను భావించి
గౌరవించడంవల్ల నాపై అగ్రహంజో సపుంసకు
డవు కమ్మని శపించింది. అది తెలిసి ఇంద్రుడు
అజ్ఞాతనాసనమయంలో ఊర్వశీశాపం నరంగా
ఉపకరిస్తుందని ధైర్యం చెప్పాడు. ఇంద్రుని
అనుగ్రహ విశేషంవల్ల నేనీ రూపంతో అజ్ఞాత
వాసం పూర్తిచేసాను. అంతేకాని నేను సపుంసకు
డను కాను. అగ్రజడైన ధర్మజని అజ్ఞానుసారం
ధర్మపరిపాలనదీక్ష సాగిస్తున్నాను. అజ్ఞాతనాస
నవ్రత సమయం పరిసమాప్తమైంది. నా కిష్టుడు
సపుంసకత్వ విముక్తి కలిగింది - అన్నాడు.

కాంతేయా-నేను నీ అనుగ్రహానికి పాత్రుడనై
సర్వవిషయాలూ గ్రహించాను. నా సందేహాల్ని
తీరిపోయాయి. నీ సహాయంతో దేవతలనై నా

యోఽయం ధురం ధుర్యవరో వామాం

వహతి శోభనః

తం మన్యే మేఘపుష్పస్య జవేన సదృశంహయం.

యోఽయం కాంచనసంనాహః పార్శ్వివహతిశోభనః

సమం శైబ్యస్య తం మన్యే జవేన బలవత్తరం.

యోఽయం వహతి మే పార్శ్విదక్షిణామభిరః స్థితః

బలాహకాదపి మతః స జవే వీర్యవత్తరః.

త్వామేనాయం రథో వోఽఘం సంక్రామేత్స్వతి

ధన్వినం

త్వంచేమంరథమాస్థాయయోద్ధమహ్నోమహో మమ

తతోవిముచ్యబాహుభ్యాం వలయాని సవీర్యవాక్

చిత్రేకాంచనసంనాహే ప్రత్యముంచతేతదాతలే.

కృష్ణాభంగిమతః కేశాన్ శ్వేతేనోద్గ్రభ్యవాసనా

అథాసా ప్రాంగుభో భూత్వా శుచిః ప్రయత

మానసః

జయించగలను. మరణభయం నాకు అణుమాత్ర

మైనా లేదు. నా గురువులు సారధ్యంలోగూడా

నాకు మంచి శిక్షణ ఇచ్చారు. సంగరరంగ

భూమిలో వివిధగతులతో నేను రథం నడుపుతాను.

మాతలి దారుకులను తలపుకు తేగల సారధ్య

సామర్థ్యం నాకు ఉంది. ఈ రథానికి దక్షిణభాగాన

ఉన్న అశ్వం భూమిపై కాలు మోపడంకూడా

ఇతరులు గుర్తించలేనంత వేగంగా పోగలదు. ఇది

సుగ్రీవజాతికి చెందినదని అశ్వశాస్త్రజ్ఞు లంటు

న్నారు. ఈ వామపార్శ్వన ఉన్న అశ్వం కృష్ణుని

మేఘపుష్పాశ్వంతో సమమైంది. వెనుకభాగంలో

ఉన్న రెండు అశ్వాలు శైబ్యవలాహకాలను

ఋంచిన వేగంతో పోగలవు. వీరాధివీరులు అధిరో

హించడానికి యోగ్యమైన రథ మిది. మీరు

అభిదధ్యా మహాబాహుః సర్వాస్త్రాణి రథోత్తమే.

ఉచ్యత్స పార్థం సర్వాణి ప్రాంజలీని సృపాత్కృజం

ఇమే స్మ పరమోదారాః కింకరాః పాండునందన.

ప్రణిపత్య తతః పార్థః సమూలభ్య చ పాణినా

సర్వాణి మానసానీహ భవతేత్యభ్యభాషత.

ప్రతిగృహ్య తతోఽస్త్రాణిప్రహృష్టవదనోఽభవత్

అభిజ్యం తరసా కృత్వాగాంఢీవంవ్యాఘ్రీవధనుః.

తస్య విశిష్టమాణస్య ధనుషోఽభూన్మహాధ్వనిః

యథా శైలస్య మహతః శైలేనైవావజఘ్నతః.

స నిర్ఘాతోఽభవద్ భూభిద్ దిక్ష

వాయుర్వౌ భృశం

పసాత మహతీ చోల్లా దిశో న ప్రచకాశితే

ప్రథాంతధ్వజంఖం తదాసీత్ ప్రకంపితమహాద్రుమం.

తం శబ్దం కురవోఽజానక విస్ఫులిమశనేరివ

యదర్జునోధనుః శ్రేష్ఠంబాహుభ్యామ్యావద్ రథే.

రథికులై యుద్ధ సన్నద్ధులు కండి - అన్నాడు

ఉత్తరుడు.

అర్జునుడు కంచక కంచణాది నారీజనోచితాలం

కారాలు విడిచి తన కవచం ధరించాడు. సుదీర్ఘ

కేశచాశం స్వేతవస్త్రంతో బంధించి పూర్వాభి

ముఖంగా రథారోహణంచేసి ఆసీనుడై ఏకాగ్ర

చిత్తంతో శస్త్రాస్త్రాలను స్మరించగా ఆ దివ్యాస్త్రాలు

స్వస్వరూపాలతో సాక్షాత్కరించి - పాండురాజ

నందనా-నేడు మేము నీ వశవర్తులమై చరిస్తాము-

అని పలకగా అర్జునుడు వాటికి ప్రణతు లర్పించి-

మీరందరూ నా అంతరంగంలో అధిపసించండి-

అని ప్రార్థించాడు.

సర్వాస్త్రవశేభాతహృదయుడైన సవ్యసాచి

ప్రసన్నచిత్తుడై గాంఢీవం ధరించి నారి సంధించి

ఏక స్త్రం పాండవశ్రేష్ఠ బహునేతాన్

మహారథాన్

కథం జేష్యసి సంగ్రామే సర్వశస్త్రాస్త్రపారగా
అసహాయోఽసికాంతేయ ససహాయశ్చకారవాః
అత ఏవ మహాబాహో భీత స్తిష్ఠామి తేఽగ్రతః.
ఉవాచ పాథో మాభైషీః ప్రహస్యస్వనవత్ తదా
యుధ్యమానస్య మేవీర గంధర్వైః సుమహాబలైః
సహాయో ఘోషయాత్రాయాం కస్తదాఽఽనీత్
సఖా మమ.

తథా ప్రతిషయే తస్మిన్ దేవదానవసంకులే

ఖాండవేయుధ్యమానస్య కస్తదాఽఽనీత్

సఖా మమ.

నివాతకవచైః సార్థం పౌలోమైశ్చ మహాబలైః
యుధ్యతో దేవరాజాథే కః సహాయస్తదాభవత్.
స్వయంవరే తు పాంచాల్యరాజభిః సహసంయుగే
యుధ్యతో బహుభిస్తాత కః సహాయస్తదాభవత్.
ఉపజీవ్యగురుం గ్రోణం శక్రం వైశ్రవణం యమం
వరుణం పావకం చైవ కృపం కృష్ణంచ మాధవం.
పినాకపాణినం చైవ కథమేతాన్ న యోధయే
రథంనాహయమేశీఘ్రం వ్యేతుతే మానసోఽద్వరః.

తంకారంచేసేసిరికి రెండు భూధరాలు ధీకొన్నట్లు
భయానకశబ్దం బయలుదేరిభూమండలాన్నిదద్దరిల్ల
చేసింది. ప్రచండవాయువు రేగి ఆకాశము ధూళి
ధూసరితమై అంధకారబంధుర మైంది. పుంఖాను
పుంఖంగా ఉల్కలు పడ్డాయి. మహావృక్షాలు
సమూలంగా నేల కూలాయి. శత్రు సేన లోని
ధ్వజాలు అకారణంగా కంపించాయి. ఆ ధ్వని
ప్రావృణ్మేఘగర్జనగా వినిపించగా కొరవులు విస్తు
పోయి చూడసాగారు.

పాండురాజనందనా - శస్త్రాస్త్రవేత్తలైన ఈ
కురువీరు లందరినీ మీరు ఏకాకిగా జయించ
గలరా? వారికి అపారమైన సైన్యంకూడా ఉన్నదే!
ఈ స్థితి చూస్తూంటే నాకు కొంత భయం కలుగు
తోంది - అని ఉత్తరు డనగా, అర్జునుడు

నవ్వుతూ - ఉత్తరా నువ్వేమీ భయపడకు.
ఘోషయాత్రా సమయంలో ఇతర సహాయం
అపేక్షించకుండా నేనొక్కడనే గంధర్వులను
జయించాను. ఖాండవనన దహననేళ దేవదానవు
లను ఒంటరిగానే జయించాను. దేవేంద్రునికి
లోంగని నివాతకవచ కాలకేయులను ఏకాకిగా
సంహరించాను. ద్రౌపదీస్వయంవర సమయంలో
నానాదేశాధీశులనూ ఓడించిననాడు నా కెవరి
సహాయమూ లేదు. కృప ద్రోణ కృష్ణ శంకరాదు
లనూ దిక్పాలకులనూ ఆశ్రయించి వారి అను
గ్రహంపొందిన నేను ఈకొరవ యోధులతో
యుద్ధం చెయ్యలేకపోలేను. రథం పోనియ్యి. ఏమీ
భయపడకు - అనగా ఉత్తరుడు భయరహితుడై
నిలబడ్డాడు.

నలుబది ఆఱవ అధ్యాయం

ఉత్తరంసారధిం కృత్వాశమింకృత్వాప్రదక్షిణం
ఆయుధంసర్వమాదాయప్రయయా పాండవృధః.
ధ్వజం సింహం రథాత్ తస్మాదపనీయమహారధః
ప్రణిధాయ శమిమూలే ప్రాయాదుత్తరసారధిః.
దైవీం మాయాం రథే యుక్తాం విహితాం

విశ్వకర్మణా

కాంచనం సింహలాంగలం ధ్వజం వానరలక్షణం.
మనసా చింతయామాస ప్రసాదం పావకస్య చ
స చ తచ్చింతితం జ్ఞాత్వా ధ్వజే భూతాస్య
దేశయత్.

సపతాకం విచిత్రాంగం సోపానంగం మహాబలం
ఖాత్ పశాత రథేతూర్ణం దివ్యరూప మనోరమం.
రథంతమాగతం దృష్ట్వా దక్షిణంప్రాకరోత్తదా
రథమాస్థాయబీభత్సుః కౌంతేయః శ్వేతవాహనః
బద్ధగోధాంగుళిత్రాణః ప్రగృహీతశరసనః.

తతః ప్రాయాదుదీచీం చ కపిప్రసరకేతనః.

స్వననంతం మహాశంఖం బలవానరిమృగ్దనః
ప్రాధమద్ బలమాస్థాయ ద్విషతాంతోమహర్షణం
శశాంకరూపం బీభత్సుః ప్రాధ్మాపయదరిందమః
శంఖశబ్దోఽస్యసోఽత్యర్థం శ్రూయతే కాల
మేఘవత్.

తస్య శంఖస్య శబ్దేన ధనుషో నిస్వనేన చ
వానరస్య చ నాదేన రథనేమిస్వనేన చ.

జంగమస్య భయం ఘోరమకరోత్ పాకశాసనిః
తతస్తే జవనా ధుర్యా జానుభ్యామగమన్మహీం
ఉత్తరశ్చాపి సంక్రస్తౌ రథోపథ ఉపావిశత్.

సంస్థాప్య చాశ్వాక్ కౌంతేయః సముద్యమ్య చ
రశ్మిభిః.

ఉత్తరం చ పరివృజ్య సమాశ్వాసయదర్జునః.

నలుబది ఆఱవ అధ్యాయం

అర్జునుడు అస్త్రశస్త్రాలు గ్రహించి శమి
వృక్షానికి ప్రదక్షిణనమస్కారాలుచేసి రథంమీద
ఉన్న సింహలాంఛితపతాకం తీసివేసి అగ్ని దేవతా
దత్తరూప, విశ్వకర్మవినిర్మితమూ ఐన దివ్యపతా
కం ప్రతిష్ఠించాడు. తేజోమయుడైన హనుమం
తుడు దీర్ఘవాలంతో దానిమీదప్రకాశిస్తున్నాడు.
ప్రదక్షిణ పూర్వకంగా రథాన్ని నడిపి గోచర్య
నిర్మితమైన అంగుళిత్రాణాలు బంధించుకొని కపి
ధ్వజశోభితమైన రథాన్ని ఉత్తర దిశగా పోనిమ్మ
న్నాడుఅర్జునుడు. దేవదత్తంపూరించాడు దేవేంద్ర
మూనుడు చిత్రప్రతిమలయారు శత్రుసైనికులు. వర్షా
మేఘగర్జాసదృశమైన ఆ దేవదత్తధ్వని శత్రువుల

హృదయాలను కంపింపచేసింది. గాండీవధనుస్థం
కారమూ దేవదత్తశంఖధ్వనమూ అంజనేయ
సింహనాదమూ ఏకమై ప్రళయకాల మేఘ గర్జన
వలె కాగా భూమండలం స్థావరజంగమాత్మిక
ప్రాణికోటిలో భయకంపితమైంది. దేవదత్తధ్వనికి
ఉత్తరుని రథాశ్వాలు మోకాళ్ళమీద నాలి
పోయాయి. ఉత్తరుడు సారథిస్థానంనుండి రథిక
పీఠానికివాలాడు. కౌంతేయుడు కళ్ళాలు పట్టి
గుర్రాలను నిలబెట్టి ఉత్తరుని లేవనెత్తి హృదయ
మార కొగలించుకొని — రాజకుమారశిరోమణీ
నువ్వుభయపడకు; పురుషసింహుడవై చరించు.
శత్రుమధ్యంలో నిలిచి రాజవంశీయులు బేజారు

మాత్రైస్తవ్యరాజపుత్రగ్ర్యక్షత్రియోఽసిపరంతప
కథం సు పురుషవ్యాఘ్ర శత్రుమధ్యే విషీదసి.
శ్రుతాస్తే శంఖశబ్దాశ్చ భేరిశబ్దాశ్చ పుష్కలాః
కుంజరాణాం చ నదతాం పూర్వాధానీకేషు తిష్ఠతాం
స త్వం కథమిహానేన శంఖశబ్దేన భీషితః.
వివర్ణరూపో విత్రస్తః పురుషః ప్రాకృతో యథా.
శ్రుతా మే శంఖశబ్దాశ్చ భేరిశబ్దాశ్చ పుష్కలాః
కుంజరాణాం నినదతాం పూర్వాధానీకేషు తిష్ఠతాం
నై వంవిధః శంఖశబ్దః పురా జాతు మయాశ్రుతః.
ధ్వజస్యచాపిరూపం మే దృష్టపూర్వం సమీదృశం
ధనుషశ్చైవ నిర్ఘోషః శ్రుతపూర్వో నమేక్ష్యచిత్
అస్య శంఖస్య శబ్దేన ధనుషో నిస్వనేన చ.
అమానుషాణాం శబ్దేన భూతానాంధ్వజవాసినాం
రథస్య చ నినాదేన మనో ముహ్యతి మే భృశం.
వ్యాకులాశ్చ దిశః సర్వాహృదయం వ్యథతీవ మే
పడకూడదు. యుద్ధభూమిలో ఎన్నోమారులు
ఇటువంటి శంఖధ్వనాలు వినిపిస్తాయి. గజ
ఘ్రింకారాలు దూసుకువస్తాయి. ఈశంఖనాదానికే
భయపడితే యుద్ధభూమిలో ఏలానిలబడగలవో—
అని పార్థుడుప్రశ్నించగా—ఏరళిగోమణి, ఎన్నో
యుద్ధాలలో శంఖధ్వనాలు రణభేరినాదాలూ
గజఘ్రింకారాలూ విన్నాను. కాని ఇంతటి భయా
నక శబ్దం ఎప్పుడూ వినలేదు. ఇటువంటి రథ
ధ్వజమూ చూడలేదు. ఇంత భయానకంగా
ధనుష్ఠంకారము ఎప్పుడూ నాచెవికి సోకలేదు. ఈ
ధ్వజమధిష్ఠించిన వానరుని భయంకరశబ్దం చాలా
విచిత్రంగా ఉంది. ధ్వజచిహ్నాలు గర్జించడం
నేను వినలేదు కనలేదు. దిగ్విదిగంతాలను
దద్దరిల్లిచేసే ఈ నాదాలు నన్ను కంపింపజేస్తు
న్నాయి. నీ కపితనకాంతులు దిశాంతాలను

ధ్వజేన పీహితాః సర్వా దిశో స ప్రతిభాంతి మే—
గాండీవస్య చ శబ్దేన కర్ణా మే బధిరీకృతౌ.
స ముహూర్తం ప్రయాతం తు పార్థో వైరాటి
మబ్రవీత్.
ఏకాంతం రథమాస్థాయపద్భ్యంత్యమవపీడయన్
దృఢం చ రశ్మన్ సంయచ్ఛ శంఖం ధౌస్యా
మ్యహం పునః.
తలః శంఖముపాధ్యాసీద్ దారయన్నివ పర్వతాన్
గుహా గిరిణాం చ తదా దిశః శైలాం స్తతైవ చ
ఉత్తరశ్చాపి సంలీనో రథోఽపఘ్న ఉపావిశత్.
తస్య శంఖస్య శబ్దేన రథనేమిస్వనేన చ
గాండీవస్య చ ఘోషేణ పృథివీ సమకంపత
తం సమాశ్వాసయామాస పునరేవ ధనంజయః.
యథా రథస్య నిర్ఘోషో యథా మేఘ ఉదీర్యతే
కంపతేచ యథా భూమిరైషోఽన్యఃసవ్యసాచినః
ప్రకాశింపజేస్తున్నాయి. ఆ కాంతిలో నాకు
దిక్కులు కనిపించడం లేదు. నీ ధనుష్ఠంకారంలో
నాచెవులు శ్రవణశక్తిని కోల్పోయాయి — అని
రెండుఘడియ లాగాడు.
అప్పుడు అర్జునుడు — రాజనందనా—నువ్వు నీ
పాదాలనుబంధించుకొని స్థిరాసనంమీద కూర్చో
కళ్ళాలు బిగించిపట్టుకో. మళ్ళీ శంఖం పూరి
స్తున్నాను—అని దేవదత్తం పూరించాడు. ఉత్త
రుడు భయంతో రథాంతర్భాగంలోకి వచ్చేసాడు.
అర్జునుడు మరొకమారు ఉత్తరునికి ధైర్యం పురి
కొలిపాడు.
ఆశంఖధ్వనీ, ధనుష్ఠంకారమూ, రథనేమినిస్వ
నమూ ఆకర్ణించి ఆచార్యద్రోణుడు కురుసేనవైపు
తిరిగి — మహావీరులారా అర్జునుడు వస్తున్నాడు.

శస్త్రాణి సప్రకాశంతే సప్రహృద్యంతి వాజినః
అగ్నయశ్చ సభాసంతే సమిధాస్తన్న శోభనం.
ప్రత్యాదిత్యంచనఃసర్వే మృగా ఘోరప్రవాదినః
ధ్వజేషు చ నిలియంతే వాయసాస్తన్న శోభనం.
శకునాశ్చాపసవ్యా నో వేదయంతి మహద్భయం
గోమాయురేష సేనాయాం రుద౯ మధ్యేనధావతి
అనాహతశ్చనిష్కాంతోమహద్ వేదయతేభయం
భవతాం ణోమకూపాణి ప్రహస్తాన్యుపలక్ష్మయే
ధ్రువంవినాశోయుద్ధేన క్షత్రియాణాం ప్రదృశ్యతే
జ్యోతీంషి సప్రకాశంతే దారుణా మృగపక్షిణః

సలుబది ఏడవ అధ్యాయం

అథ దుర్యోధనో రాజః సమరే భీష్మమబ్రవీత్.
ద్రోణం చ రథశార్దూలం కృపంచ సుమహారథం.
ఉక్తో²యమర్థఆచార్యా మయాకర్ణేన చాసకృత్
మన శస్త్రాస్త్రాల తేజం నశించింది. గుర్రాల జవ
సత్వాలుతగ్గాయి. అగ్నిజ్వలించండం మానేసాడు.
ఇవన్నీ మనకు అశుభన్నే సూచిస్తున్నాయి. మన
పశువులు సూర్యునివేపు చూస్తూ భయంతో పోరు
తున్నాయి. మన రథ పతాకలమీద కాకులు
వాలుతున్నాయి పక్షిలు ఆభాగానపోసూ భయం
కరంగా కూస్తున్నాయి. నక్కలు సేనామధ్యం
లోకి వచ్చి అరుస్తున్నాయి. మీ శరీరాలు కంపిస్తు
న్నాయి. ఈ లక్షణాలన్నీ చూస్తూంటే ఏదో
వినాశసంతప్పదనిపిస్తోంది. తేజోమండలాలుకాంతి
విహీనా తోతున్నాయి. మృగపక్షి సంఘాలు
దారుణా ధ్వనులు చేస్తున్నాయి. ఇవన్నీ క్షత్రియ

ఉత్వాతావివిధాఘోరాదృశ్యంతే క్షత్రనాశనాః.
విశేషత ఇహాస్మాకం నిమిత్తాని వినాశనే
ఉల్కాభిశ్చ ప్రదీప్తాభిరాభ్యతే పుతనా తవ
వాహనాన్యప్రహృష్టాని రుదంతీవ విశాంపతే.
ఉపాసతే చ సైన్యాని గృధ్రాస్తవ సమంతతః
తప్స్యసే వాహినీం దృష్త్వా పార్థశాణ ప్రవీడితాం
పరాభూతా చ వఃసేనా నకశ్చిద్ యోధునిచ్చతి
వివర్ణముఖ భూయిష్ఠాః సర్వే యోధా విచేతసః
గాఃసంప్రస్థాప్యతిష్ఠామోహ్యూధానీకాఃప్రహారిణాః.

పునరేవ ప్రవత్స్యామి నహి శృన్వామి తం బ్రువన్
పరాభూతైర్హి వస్తవ్యం తైశ్చ ద్వాదశవత్సరాన్
వనే జనపదే జ్ఞాతైరేష ఏన పహోహి నః.

వీరులకు ఉపప్రదవాలను సూచించేలక్షణాలే. దుర్యో
ధనా — మన సేనలపై విపరీతంగా ఉల్కలు పడు
తున్నాయి. నీ గజాశ్వబలాలు తలలువంచి ఏడుస్తు
న్నాయి. మన సేనలకు నలువంకలా గ్రద్దలు
కూర్చున్నాయి. సవ్యసాచిశరవహ్నానికి భయపడి నీ
పైనికులు యుద్ధవిముఖు తోతున్నారు. చిత్రప్రతి
మలవలె ఎలా ఉన్నారో చూడు. ఒక్కరి ముఖం
లోనూ ఉత్సాహం లేదు. అందుచేత ముందుగా
గోగణాలను హస్తీపురివైపు నడిపించి మన సేనా
రక్షణకు పూహనిర్మాణం చేసుకొని అప్రమత్తు
లమై నిలబడాలి — అన్నాడు.

సలుబది ఏడవ అధ్యాయం

ద్రోణుని ప్రసంగం ఆకర్షించి దుర్యోధనుడు
కురుగురువృద్ధుల నవలోకిస్తూ—మహారథికులారా

కర్ణుడూ నేనూ కూడా మీకు ఎన్నోమారులు ఈ
విషయమై చెప్పి ఉన్నాము. అదే మళ్లీ చెపు

తేమాంస తాపన్నిర్వృత్తం వర్తతేతుత్రయోదశం
అజ్ఞాతవాసో బీభత్సురధాస్మాభిః సమాగతః.

అనివృత్తేతు నిర్వాసే యది బీభత్సురాగతః
పునర్ద్వాదశ వర్షాణి వసే వత్స్యంతి పాండవాః.

లోబాద్వాతేనజానీయరస్మాన్ వామోహావిశత్
హీనాతిరిక్తమేతేమాం భీష్మో వేదితుమ్హతి.

అర్థానాం చ పునర్వైధే నిత్యం భవతి సంశయః

అన్యథా చింతిణోహ్యధః పునర్భవతి సోఽన్యథా
ఉత్తరం మార్గమాణానాం మత్స్యనాం చ

యుయుత్సజాం

యది బీభత్సురాయాతస్తదా కస్యాపరాధ్నుమః.

తున్నాను. జూదంగో ఒడినవారు పన్నెండేళ్లు
అరణ్యవాసం ఒక యేడజ్ఞాతవాసం సాగించాలని
నిర్ణయించుకున్నాము. ఇప్పుడా అజ్ఞాతవాసం పరి
సమాప్తి కాకుండానే అర్జునుడు మనతో యుద్ధా
నికి సన్నద్ధుడౌతున్నాడు. ఇప్పుడు మన మర్జునుని
గుర్తించాముకనక పాండవులు మళ్ళీ పన్నెండు
సంవత్సరాలు అరణ్యాలలో చరించాలి. రాజ్య
లోభంతో వీరు తమ ప్రతిజ్ఞను విస్మరించారు
మనతో యుద్ధం చేయాలనే ఊహ వీరిని
మోహపరవశులను చేసింది. వీరు మళ్ళీ మహా
ప్రమాదంలో పడిపోయారు. ఇప్పుడు పదమూడో
సంవత్సరం గతించిందో లేదో భీష్మాచార్యులవారు
నిశ్చేషించాలి.

మనము మత్స్యదేశ ఉత్తరభూములలో ఉండే
గోవులను హరించడానికి వచ్చాము. అవసరమైతే
ఆ దేశ సేనలతో యుద్ధం చెయ్యాలనుకున్నాం.
అంతేగాని పాండవులమీద దాడిచెయ్యాలని
మనం రాలేదు. ఈమాతృస్థులు బలదర్పితులై

త్రిగర్తానాం వయం హేతోర్మత్స్యాన్

యోగ్ధుమహాగతాః

మత్స్యనాం విప్రకారాంస్తే

బహూనస్మానకీర్తయన్.

తేమాం భయాభిభూతానాం తదస్మాభిః ప్రతిస్రుతం
ప్రథమం తైర్గ్రహీతవ్యం మత్స్యనాం గోధనం

మహత్

సస్తమ్యామపరాష్టే వైతథా తైస్తు సమాహితం.

అప్తఃశ్యాం పునరస్మాభిరాదిత్యస్యోదయం ప్రతి

ఇమాగావోగ్రహీతవ్యా గతేమత్స్యగవాంపదం.

తేనాగాశ్చానయిష్యంతి యదినాస్యఃపరాజితాః

అస్తాన్ వాహ్యుపసంధాయ కురుగృత్యేస్యసంగతం

త్రిగర్తునివై అనేక అత్యాచారాలు జరిపి హిం

సించినట్లు మనతో చెప్పకున్నాడు. త్రిగర్తుడు

మనమిత్రుడు. వానికి ఉపకారం చేదామనే ఉద్దే

శంతో అభయమిచ్చి వచ్చాడు. మన నిర్ణయాను

సారం త్రిగర్తుడు సప్రసాదాడు మత్స్యదేశ దక్షిణ

దిగ్భాగంలో ఉన్న గోవులను వారిస్తాడు. అప్తమి

నాటి నూగోదయానికి మనము ఈ గోవులను

గ్రహించాము. త్రిగర్తుడు మత్స్యగోగణాలను

హరించిన విషయం తెలిసి విరటుడు సేనా

సహిశుడై నానిని వెంటాడతాడు. త్రిగర్తుడు

పరాజితుడైతే విరటుడు మనమీదికి యుద్ధానికి

వస్తాడు. అలా అయినా విరటుడు ఈ రాత్రికిగాని

రాలేడు ఈవచ్చేవాడు విరటసేనలో మహా

యోధుడేనా కావలి లేదా విరటుడై నా నాని

తరపున అర్జునుడైనా ఎవరైనా కావచ్చు. మనము

త్రిగర్తునకు చేసిన వాగ్దానం ప్రకారం వచ్చే

వానిని ఎదిరించి యుద్ధం చేసితీరాలి. ఈ విషయం

తెలిసి కూడా మహారథికులైన భీష్మ ద్రోణ కృప

అథవా తానపహాయ మతోన్య జానపదైస్సహ
సర్వయా సేనయా సార్థం సంవృతో భీమరూపయా
ఆయాతః కేవలం రాత్రిమస్మాన్ యోధుమిహగతః
తేషామేవ మహావీర్యః కశ్చిదేష పురస్సరః
అస్మాక్ జేతుమిహాయాతో మతోన్య వాసి స్వయం
భవేత్.

యద్యేష రాజామత్స్యనాం యదివీధస్సురాగతః
సర్వైశ్చోద్ధవ్యసూభిరితి నః సమయః కృతః.
అథ కస్మాత్ స్థితా హ్యేతే గగ్గేషు రథస త్తమాః
భీష్మో ద్రోణః కృపశ్చైవ వికణ్ఠో ద్రాచిరేవ చ.
సంభ్రాంతమనసస్సర్వే కాశేహ్యస్మిన్ మహారథాః
నాన్యత్ర యథాన్భియోఽస్తి తథాఽన్త్యా
(ప్రశస్తియతాం.

వికణ్ఠ అత్వత్థామాదులు భయభ్రాంతచిత్తులై
చిత్రప్రతిమలలై రథాలమీద కూర్చొనడం
ఉచితంగా లేదు. యుద్ధంకంటే మనకులాభదాయక
మైనది లేదు. మనకు అనుకూల సమయ మిది.
సానుకూల విధానం ఆలోచించండి. వజ్రపాణియై
ఇంద్రుడువచ్చినా పాశేహస్తుడై యముడు వచ్చినా
మనము వెనుదిరుగము మనసుండి వారు గోవులు
మరలించలేరు. ఏమైనా గోగణాలు హస్తినా
పురం చేరవలసిందే. ప్రాణరక్షణార్థం అడవులలోకి
పారిపోయినవాడుకూడా నాశాణాలకు గురికాక
తప్పదు. పలాయనంపంపించే పదాతులు ప్రాణాలతో
జీవించలేరు. ఆశ్వికదళం మాత్రం పలాయన
సమయంలో బ్రతకడానికి ఎంత అవకాశముందో
మరణించడానికి అంత అవకాశముంది - అని
తీవ్రంగా అన్నాడు.

మహారాజా ! ధనురాచార్యుడైన ద్రోణుని
వాక్యానుసారం నడిస్తే జయలక్ష్మి మనలనే

ఆచ్ఛిన్నే గోధనేఽస్మాకమపి దేవేన వజ్రణా
యమేన వాపి సంగ్రామే కోహస్తివపురన్వజేత్.
శనైరేభిః ప్రణవన్నానాం భగ్నానాం గహనే వనే
కోహి జీవేత్ పదాతీనాం భవేనశ్వేషు సంశయః
దుర్యోధనచచః శ్రుత్వా రాధేయ ప్రబ్రవిత్ చచః
ఆచార్యం పృథతః కృత్వా తథానితిర్విధీయతాం.
జానాతి హి మతం తేషామితస్తానయతిహ నః
అన్జకే చాస్య సంప్రీతిమధికాముహూతయే
తథాహి దృష్ట్వావీధస్సుముపాయాంతం ప్రశంసతి
యథా సేనా ఏ భజ్యేత తథా నితిర్విధీయతాం.
హ్వసితం హ్యుపశృన్వానే గ్రోణేనవ్యం విఘట్టితం
అదేశికా మహారథ్యే క్రిష్ణే శ్శ్రమవశం గతాః
యథా న విభ్రమేత్ సేనా తథా నితిర్విధీయతాం.

నరిస్తుంది. ఆయన పాండవ పక్షపాతంతో ప్రసం
గిస్తూ మనకు భయం కలిగిస్తున్నాడు. అన్జనునిపై
ఆచార్యునికి అపారమైన అభిమానం. అందు
చేతనే అభినందనగీతాలు ఆలా పిస్తున్నాడు.
ఆయన ప్రసంగంపై మన సైనికులు విరుత్సాహ
పూరితులు కాకుండా చూచుకోవలసిన శాస్త్రత
మనమీద ఉంది. తదనురూపమైన విధానం
మన మనలందించాలి. అలా కాక ఈ యుద్ధంలో
గ్రోణాచార్యులే ముందు నిలిస్తే అన్జన రిధిభావనం
వింటూనే ఆయన మన సైనికులలో భీతిని
రేకెత్తిస్తాడు. అప్పుడు మన సేనలు కంపించి
చలించిపోతాయి.

ఇప్పుడు మనము పగడేశంలో అరణ్య
సుభ్యంగో ఉన్నాము. క్రిష్ణము ప్రారంభ
మవుతోంది. ఇది శత్రుస్థానం. ఈ విషయాలు
మన సేనలకు తెలిస్తే వారు భయభీతులౌతారు.
ఆచార్యద్రోణులకు పాండవపక్షపాతం అధికం.

ఇష్టా హి పాండవా నిత్యమాచార్యస్య విశేషతః
ఆనయన్నపరార్థాశ్చ కథ్యతే స్మ స్వయం తథా.
అశ్వానాం ప్రాప్తిం శ్రుత్వాకః ప్రశంసాపరోధవేత్
స్థానే వాపి ప్రజంతో వా సదా ప్రేమంతి వాజినః
సదా చ వాయవో వాంతి నిత్యం వర్షతి వాసవః
సనయిత్తో శ్చ నిర్ఘోషః శ్రూయతే బహుశస్త్రధా.
కిమత్ర కార్యం పార్థస్య కథం వా స ప్రశస్యతే
అన్యత్ర కామాద్ ద్వేషాద్ వా గోపాదస్మాను
కేవలాత్.

ఆచార్యా వై కారుణికాః ప్రాజ్ఞాశ్చ సాపదర్శినః
వై తే మహాభయే ప్రాప్తే సంప్రప్తవ్యాః కథంచన.
ప్రాసాదేషు విచిత్రేషు గోష్ఠీషు పవనేషు చ

స్వార్థచిత్తులైన పాండవులు స్వకార్యసిద్ధ్యర్థమే
ద్రోణాచార్యులను మీదగ్గర ఉంచారు. గుర్రాలు
సకిలిస్తూన్నంత మాత్రం చేత శత్రువును ప్రశం
సించేవా డుంటాడా? సకిలించడం అశ్వానికి
సహజుత్తణం. అది గ్రహించక ఆ సకిలింపులు
రోదనంగా భావించి ఈయన భీతి రేకొల్పు
తున్నాడు. వాయువువీస్తూంటే మేఘాలుగర్జిస్తూంటే
భయపడటం దేనికి? కదలిక గాలికి ఉత్తణం; గర్జన
మేఘులత్తణం. వర్షప్రదానం ఇంద్రుని ధర్మం.
ఈ ప్రాకృతికవిషయాలను అపశకునాలుగా భావించ
డంలో అర్థం లేదు. వైగా వీటితో అర్జు నాగ
మనానికి సంబంధ మేమిటో తెలియదు. అర్జునుని
వై వాత్సల్యం మనపై ద్వేషం ఈ ఆచార్యునికి
నేడు క్రొత్తగాదు. ఆచార్యపీఠం అధిష్ఠించేవారు
ధీయుతులూ, పాపదూరులూ, దయాపరులూ, ఐ
ఉండాలి. అసాయ సమయంలో సముచితమైన
సలహాలివ్వాలి. అంతేగాని ఇటువంటి ప్రసంగాలు
చెయ్యకూడదు. అంతఃపురాలలో ఆలయాలలో

కథా విచిత్రాః కుర్వాణాః పండితాస్తత్రశోధనాః—
బహున్యాశ్చర్యరూపాణి కుర్వాణా జనసంసది
ఇజ్యాస్తే చోపసంఘానే పండితాస్తత్ర శోధనాః.
పరేషాం వివరజ్ఞానే మనుష్యచరితేషు చ
హస్త్యశ్వరథచర్యాసు ఖగోష్టాజావికర్మణి.
గోధనేషు వ్రతోలీషు వరద్వారముఖేషు చ
అన్నసంసారదోషేషు పండితాస్తత్ర శోధనాః.
పండితాః పృథ్వీః కృత్వా పరేషాంగుణవాదినః
విధీయతాం తథా సీతిర్యథా వధ్యో భవేత్ పరః.
గావశ్చ సంప్రతిష్ఠాప్య సేనాం పూర్వాప్యసమంతతః
ఆరతుశ్చ విధీయంతాం యత్ర యోత్యామహే
పర్వా.

అభ్యంతరమందిరాలలో సభలలో గోష్ఠులలో
పాల్గొని వివేచన చేశూర్పడం పండితుల ఉత్తణం.
వారికి యజ్ఞయోగాదులూ చిత్రకథలూ ప్రీతికరాలు.
ఇతరుల గుణదోషాన్వేషణలో దినచర్యాప్రబో
ధంలో రథ గజ తురగాది వాహన యానాలకు
ముహూర్తం నిర్ణయించడంలో ఉష్ణఖర అజాది
జంతువుల గుణదోషాలు నిర్ణయించడంలో వాటి
చికిత్సావిషయంలో గో ధన రక్షణ సంగ్రహాలలో
గృహద్వారాలంకరణలో నూతన భోజనాలలో
అన్నాదులలోపడిన కేశ కీటక దోషపరిహార
విషయంలో పండితులతో ప్రస్తావించాలి. అప్పుడే
వారిమాటకు విలువఉంటుంది. శత్రుగుణగణాలను
ప్రశంసించే పండితులను వెనుక వెనుకగా
ఉంచాలి. లేకపోతే జయాన్ని సాధించలేము
ఇప్పుడు మనం గోగణాలను సేనామధ్యంలో ఉంచి
పూర్వానిర్మాణం చెయ్యాలి. అప్పుడుగాని శత్రు
వును ఎదుర్కోలేము.— అని కర్ణుడు తన ప్రసం
గాన్ని ఇంకా కొనసాగిస్తున్నాడు.

నలుబది ఎనిమిదవ అధ్యాయం

ఋషానాయకృతా భీతా సంత్రస్తానివ లక్షయే
 శియుర్ధమనసశ్చైవ సర్వాంతైవానవస్థితాః.
 మద్యేషరాజమత్యానాం యదిభీతస్సరాగతః
 అహమావారయిష్యామి వేలేవ మకరాలయం.

మమ చాప్రప్రయుక్తానాం శరాణాం సతపర్వణాం
 రావృత్తిగచ్ఛతాం తేషాం సర్వాణామివసగృతాం
 సుక్ష్మపుంభాః సుతీక్ష్ణా గ్రా ముక్తాహస్తతామయా
 చాచ్ఛదయంతు శరాః సార్థం శలభా ఇవ పాదపం.
 శరాణాం పుంభసక్తానాం మార్వాభిహతయా

దృశం

శ్రూయతాంతలయోః శబ్దోభ్యోరహతయోరివ.
 సమాహితో హి భీతస్సర్వర్వాణ్యప్తేచ పంచచ
 చాతీన్నహశ్చయుద్ధేఽస్త్రిమయి సంప్రహరిష్యతి

పాత్రీభూతశ్చకాంతేయో బ్రాహ్మణోగుణవానివ
 శరాఘాన్ ప్రతిగృహ్లాంతు మయాముక్తాః సహస్రశః
 ఏష చైవ మహేష్వాసస్త్రిపు లోకేషు విశ్రుతః
 అహం చాపి సరశ్శేష్ఠాదర్జునాన్నాసరః క్వచిత్.
 ఇతశ్చేతశ్చ నిర్ముక్తైః కాంచనైర్దాధ్రివాజితైః
 దృశ్యతామద్యవై వ్యోమ ఖిద్యోతైరివసంవృతం.
 అద్యాహమృణమక్షయ్యం పురావాచాప్రతిస్రవం
 ధార్తరాష్ట్రాయ దాస్యామి నిహత్యసమ రేఽర్జునః
 అంతరాచ్ఛద్యమానానాం పుంభానాం

వ్యతిశీర్యతాం

శలభానామివాకాశే ప్రచారః సంప్రదృశ్యతాం.
 ఇంద్రదాశనిసమస్పర్శైర్మహేంద్రసమతేజసం
 అర్జయిష్యామ్యహం పార్థముల్కాభిరీన కుంజరం.

నలుబది ఎనిమిదవ అధ్యాయం

దుర్యోధన మహారాజా - మన పై న్యంలోని
 వీరు లందరూ భయకంపితచిత్తులై యుద్ధవిముఖులు
 గా గోచరిస్తున్నారు. ఇప్పుడు నేనొక్కడనే
 చెలియలకట్టలా నిలిచి వచ్చే వానిని ఎదిరిస్తాను.
 నేను విడిచే బాణాలు ఎదిరిని నిలబడనివ్వవు.
 ఘోరకాకోరివిషసదృశాలైన నా బాణాలెన్నడూ
 వృథాపోవు. శలభాలు మొక్కలను ఆచ్ఛాదించి
 నట్లు నా బాణాలు ఈ అర్జునుని కప్పివేస్తాయి.
 భేరిద్వయం మ్రోగినట్లు నా ధనుస్సు ఝంకారం
 చేస్తూంటే నిలబడగల వీరు డెవడు? పదమూడు
 సంవత్సరాలనుండి తపోనిష్ఠలో ఉన్నాడు అర్జు
 నుడు. ఈ నాడు నాతో సరదాపడి యుద్ధానికి
 వస్తే ప్రయోజన మేమిటి? గుణవంతుడైన

బ్రాహ్మణునివలె నే నా అర్జునుని గౌరవిస్తాను.
 అంతే. నేను విడిచే బాణాలను ప్రతిగ్రహించి
 అనుభవించగలకు. త్రిలోక విఖ్యాతి పొందిన
 అర్జున మహారథికునికి నేనేమీ తీసిపోను. ఈరోజున
 ఉభయ పక్షాల నుండి వెలువడే బాణాలతో
 ఆకాశం సక్షత్రకాంతితో ప్రకాశిస్తుంది. నా
 ప్రతిజ్ఞను నెరవేర్చుకొని ఈ నాడు అర్జునుని
 సంహరించి దుర్యోధనముణవిముక్తి పొందుతాను.
 ఉల్కాపీడితమైన మత్తేభంవలె నా బాణాలతో
 అర్జునుడు వ్యధపడతాడు. అతిరథుడూ శస్త్రాస్త్ర
 విదుడూ ఐన అర్జునసర్పం ఈ కర్ణగరుడునిచేత
 నేడు పీడింపబడకతప్పదు. ఖడ్గ శక్తి బాణ రూప
 మైన ఇంద్రనాలతో ప్రజ్వలించే అర్జునాన్ని కర్ణ

రథాదతిరథం శూరం సర్వశత్రుభృతాం వరం
 వివశం పార్థమాదాస్యే గరుత్మానివ పన్నగం.
 తనుగ్నిమివ దుర్ధర్షమసిశక్తిశరేంధనం
 పాండవాగ్నిమహందీప్తం ప్రవహంతమివాహితం
 అశ్వవేగపురోహతో రథాఘస్తనయిత్తుమాన్
 శరధారో మహామేఘః శమయిష్యామి పాండవం.
 మత్కారుక్మవినిర్ముక్తః పార్థమాశీవిపోషమాః
 శరాః సమభిసర్పంతు వల్గీకమివ పన్నగాః.
 సుతేజనై రుక్మపుంశైః సుధాతైర్మృతపర్వభిః
 ఆచితం పశ్య కౌంతేయం కర్ణికారైరివాచలం.
 జామదగ్వాన్యస్మయా హ్యస్త్రయిత్ ప్రాప్తమృషీ
 సత్రమాత్

తదుపాశ్రిత్య వీర్యం చ యుధ్యేయమపి వాసవం.
 ధ్వజాగ్రే వానర స్తిష్ఠా భల్లీన నిహతో మయా
 అద్యైవపతతాం భూమా వినదన్ భైరవాకరవాక్
 శత్రోర్మయా విపన్నానాం భూతానాం ధ్వజ
 వాసినాం

దిశః ప్రతిష్ఠమానానామస్తు శబ్దో దివంగమః.
 అద్య దుర్యోధనస్యాహం శల్యం హృది చిరస్థితం
 సమూలముద్ధరిష్యామి బీభత్సంపాతయన్ రథాత్.
 హతాశ్వం విరథం పార్థం పౌరుషే పర్యవస్థితం
 నిఃశ్వసంతం యథానాగమద్యపశ్యంతు కౌరవాః.
 కామం గచ్ఛంతు కురవో ధనమాదాయ కేవలం
 రథేషువాపి తిష్ఠంతో యుద్ధంపశ్యంతు మామకం.

మేఘాలతో చల్లారుతుంది. నారధనేమినిస్వనం
 మేఘగర్జనగా అశ్వసంచారమే వాయువేగంగా
 బాణాలే వర్షధారగా అర్జునాగ్నిని ఆర్పుతాను.
 పుట్టిలోకిపోయే నాగసర్పాలవలె నా బాణాలు
 అర్జునునిశరీరంలో ప్రవేశిస్తాయి. స్వేతపుష్పాచ్ఛా
 దితమైన ఉన్నత పర్వతశిఖరంలాగా సువర్ణ
 బాణాలు అర్జున శరీరాన్ని కప్పి వేస్తాయి.
 మునిశ్రేష్ఠుడూ పరమగురువూ అయిన పరశు
 రాముని వల్ల నేను గ్రహించిన దివ్యాస్త్రాల సహాయంతో ఇంద్రుని గూడా జయించగలను.

మహారాజా-అర్జున రథధ్వజాగ్రంలో వసించి

సింహగర్జనలు చేసే వానరం నాబాణధాటికి మర
 ణించి నేల గులుతుంది. దానిమీది భూతగణా
 లన్నీ హాహా రవాలతో దిశాంతాలకు పోతాయి.
 నీకు హృదయశల్యంగా ఉన్న అర్జున కంటకాన్ని
 నేడే ఊడవెరుకుతాను. అర్జున పౌరుషానికి ఉప
 యుక్తమైన రథాశ్వాలు నేడు నేలకూలతాయి.
 నేనొక్కడనే ఈమనులన్నీ చేయగలను. తక్కుం
 గల కౌరవయోధు లందరూ గోవులను తరలించు
 కొని హస్తిపురికి పోయినా పోవచ్చును లేదా
 ఇక్కడ ఉండి నా అస్త్రకౌశలం వీక్షించవచ్చు-
 అన్నాడు కర్ణుడు.

నలుబది తొమ్మిదవ అధ్యాయం

సదైవ తన రాధేయ యొద్దే కృతరా మతిః
నాథతానాం ప్రకృతిం వేత్సి నానుబంధమ చేక్ష సే
మాయాహిబహవఃసంతి శాస్త్రమాశ్రిత్యచింతితాః
తేహంయుద్ధం తు పాపిష్ఠం వేదయంతి పురావిదః.
దేశకాలేన సంయుక్తం యుద్ధం విజయదం భవేత్
హీనకాలం తదేవేహ ఫలం స లభతే పునః.
దేశే కాలే చ విక్రాంతం కల్యాణాయ విధీయతే
ఆనుకూల్యేన కార్యాణామంతరం సంవిధీయతే
భారం హి రథకారస్య న వ్యవస్యంతి పండితాః
పరిచింత్య తు పార్థేన సంనిపాతో న సః క్షమాః.
ఏకః కురూనభ్యగచ్ఛ దేశశ్చాగ్నిమతర్చయత్
ఏకశ్చ పంచవర్షాణి బ్రహ్మచర్యమధారయత్

ఏకః సుభద్రామారోప్యద్వైరథే కృమాహ్వయత్.
ఏకః కిరాతరూపేణ స్థితం కుద్రమయోధయత్
అస్మిన్నేవవనేపార్థో హృతాంకృష్ణామవాజయత్.
ఏకశ్చ పంచ వర్షాణి శక్రాదస్త్రాణ్యశేక్షత
ఏకః సోమమరింజిత్యా కురూగామకరోద్యశః
ఏకో గంధర్వరాజానం చిత్రసేనమరిందమః
విజగ్యే తరసా సంఖ్యే సేనాం ప్రాప్యసుదుర్జయాయం.
తథా నివృత్తకవచాః కాలఖంబాశ్చ దానవాః
దైవతైరప్యవధ్యాస్తే ఏకేన యధి పాతితాః.
ఏకేన హి త్వయా కర్ణ కిం నామేహ కృతంపు రా
ఏకైకేన యథా తేహం భూమిపాలా వశేకృతాః.
ఇంద్రోఽపి హి న పార్థేన సంయుగేయోద్ధమర్హతి

నలుబది తొమ్మిదవ అధ్యాయం

రాధేయా - సంగ్రామ విషయంలో నీ బుద్ధి
ఎప్పుడూ క్రూరంగానే చరిస్తోంది. విషయం
యొక్క యధార్థజ్ఞానశక్తి నీకు లేదు. ఏ కార్యం
వల్ల ఏ పరిణామం వస్తుందో ఊహించే శక్తి కూడా
నీకు లేదు. అనేక శాస్త్రాలు అవలోకించి శస్త్రాస్త్ర
విషయమర్థాలు నేను గ్రహించాను. ఏ శాస్త్ర
మైనా సమరం పాపపూర్ణమైన కర్మ అని చెప్పు
తోంది. దేశకాలాలను గుర్తించి యుద్ధంచేసినట్లైతే
విజయలక్ష్మి పరిస్తుందని శాస్త్రజ్ఞులు ఘోషి
స్తున్నారు. సర్వకార్యపాఫల్యానికి అదే మంచి
విధానం. సూతునిమీద విశ్వాసముంచి వానిమాట
ప్రకారం నడిచే రథికుడు విజయం సాధించలేదు.

అలాగే చించి చూస్తే అర్జునునితో యుద్ధం మా
కెవరికీ ఉచితంగా కనిపించటం లేదు. ఏ కాకియై
ఉత్తర కురుభూములను జయించిన మహావీరుడు.
దేవదానవులను నిరోధించి అగ్నికి ఖాండవవనం

ఆతిథ్యమిచ్చిన శూరుడు. అటువంటివాడు మనల
నందరనూ జయించగలడు. బ్రహ్మచర్యవ్రత
నియమాలను పాలించినవాడు. యాదవవీరులను
జయించి సుభద్రను కొని వచ్చిన యోధుడు.
శ్రీకృష్ణుని ద్వంద్వయుద్ధానికి ఆహ్వానించినవాడు.
కిరాతరూపంతో ఉన్న శంకరునితో పోరాడిన
వాడు. వనవాసవేళ జయద్రథుని ఓడించినవాడు.
స్వర్గలోకం వెళ్ళి బ్రహ్మచర్య దీక్షతో ఎదు
సంవత్సరాలు అక్కడ ఉండి అస్త్రశస్త్రమర్థాలు
గ్రహించినవాడు. ఘోషయాత్రలో గంధర్వులను
జయించి కురువంశ ప్రతిష్ఠను కాపాడినవాడు.
దేవతాగణాలకు అసాధ్యులైన నివాతకవచ కాల
కేయూదులను ఒంటరిగా సంహరించినవాడు.

రాధేయా - ఎన్నడైనా నీవు ఒంటరిగా ఏ
కార్యమైనా సాధించావేమో ఇప్పుడు చెప్పు.
ఏకైకవీరులుగా పోయి పాండవులు నాలుగు

యస్తేనాశంసతేయోద్ధుం కర్తవ్యం తస్య భేషజం.
 ఆశీవిషస్య క్రుద్ధస్య పాణిముద్రస్య దక్షిణం
 అపముచ్చ ప్రదేశిన్యా దంష్ట్రమాదాతుమిచ్ఛసి.
 అభవాకుంజరం మత్తమేక ఏవ చరన్ వనే
 అనంకుశం సమూరుహ్య నగరం గంతుమిచ్ఛసి.
 సమిద్ధం పావకం చైవ ఘృతమేదోవసాహుతం
 ఘృతాక్షశ్చీరవానా స్వంమధ్యేనో త్తస్తుమిచ్ఛసి.
 ఆత్మానం కః సముదృఢ్య కంఠే బద్ధ్వామహాశిలాం
 సముద్రంతర తేదోర్యాం తత్ర కింనామహువం.
 అకృతాశ్రుః కృతాశ్రుంవై బలవంతంసుదుర్బలః
 తాదృశంకర్ణయఃపార్థంయోద్ధమిచ్ఛేత్ సదుర్గుతిః
 అస్మాభిర్వైష నికృతో వర్షాణాం శ్రయోదశ

దిక్కు లూ జయించివచ్చారు. సంగ్రామరంగంలో
 అమరేంద్రుడు కూడా అర్జునుని ముందు నిలబడ
 లేడు. అటువంటి అర్జునుని జయిస్తా నని నువ్వు
 ప్రలాపిస్తున్నావు. క్రోధపూరితమైన నీ మనస్సు
 ముందువెనుకలు ఆ లో చించ లేకపోతోంది.
 కాకోలివిషభరితమైన సర్పముఖంలో చెయ్యి పెట్టి
 దాని దంతాలను లెక్కపెట్టడం ఎటువంటిదో
 నువ్వు చెయ్యబోయేవని అటువంటిదే. అంకుశ
 రహితంగా మదోన్మత్తగజాన్ని అధిగోహించి
 దానిని అరణ్యమధ్యంనుండి నగరానికి తరలించ
 దానికి చేసే ప్రయత్నంపంటిది నీ యత్నం. శరీర
 మంతా నెయ్యి పూసుకొని నేతితో తడిపినబట్టలు
 కట్టుకొని అగ్నిహోత్రంలో దూకి వైకి రావడానికి
 యత్నించడం వంటిదే నీ ఊహ. కాష్టా చేతులూ
 బంధించుకొని బండరాయిమెడకుగట్టుకొనిసముద్ర
 తీరగానికి ప్రయత్నించడం కంటే మూర్ఖత్వం
 లేదు. శస్త్రాస్త్రజ్ఞానశూన్యడైనదుర్బలుడు ధను
 రాచార్యుని ఎదుర్కోవడం ఎటువంటిదో నువ్వు
 అర్జునునిపై తిరగబడటమూ అంతే. కపటబాష

సింహః పాశవినిర్ముక్తో న సః శేషం కరిష్యతి.
 ఏకాంతే పార్థమాసీనం కూపేఽగ్నిమివ సంవృతం.
 అజ్ఞానాదభ్యవస్కంద్యస్తాప్తః స్తోభయముత్తమం.
 సహ యథ్యామహేపార్థమాగతం యుద్ధదుర్మదం
 సైన్యాస్తిమంతుసంనద్ధా పూర్వాహానికాః ప్రహారిణః
 ద్రోణోదుర్యోధనోభీష్మో భవాన్ ద్రాణిస్తథావయం
 సర్వేయుధ్యామహేపార్థంకర్ణమాసాహసంకృధాః.
 వయం వ్యవసితం పార్థం నజ్రపాణిమివోద్యతం
 పక్షధాఃప్రతియుధ్యేమ తిష్ఠేమ యది సంహతాః
 పూర్వాహానికాని సైన్యాని యత్రాః పరమధన్వినః
 యుధ్యామహేఽర్జునంసంభ్యే దానవాఇవవాసవం

జాలతో వారిని పదమూడు సంవత్సరాలు అరణ్య
 అజ్ఞాతవాసాల పాలు చేసాము. ప్రతిజ్ఞాబద్ధులై
 చరించి బంధవిముక్తులైన వారు కట్లు తెంచుకున్న
 కుశితసింహాలవలె మనల నెందుకు సంహరించరు.
 ఇంత కాలమూ వారు నివురు కప్పిన నిప్పులా
 ఉన్నారు. ఇప్పు డది ప్రజ్వలిస్తూంటే మనము
 మోహపశులమై పోతున్నాము. ఒకేఒక ఉపాయ
 మున్నది. మన మందరం కలిసి అర్జునుని ఎదిరించి
 నిలబడాలి. అంతేగాని అజ్ఞానంతో దుస్సాహసం
 చేస్తే నువ్వు వృథాశ్రమ పడవలసివస్తుంది. భీష్మ
 ద్రోణాది వీరు లందరనీ సహాయంగా ఉంచుకొని
 అర్జునుని ఎదిరిద్దాము. మన యూధంలోని ఆరు
 గురు మహాకవిధులు కంటే అర్జునుడు మిన్న.
 దృఢసంకల్పంతో పార్థుడు నిలిస్తే ఈ ఆరుగురూ
 ఏకమైనావానిని ఏం చెయ్యలేరు. అందుచేత ఉత్తమ
 పూర్వానిర్మాణం చేసి దానవ సంఘాలు ఇంద్రుని
 ఎదిరించినట్లు మనం అర్జునునిపై తిరగబడాలి - అని
 కృపాచార్యుడు తన అభిప్రాయం ప్రకటించాడు.

ఏ బ ది య వ అ ధ్యాయం

స తావజ్జితా గావో స చ సీమాంతరం గతాః
స హస్తినపురం ప్రాప్తా స్తం చ కిర్ణ వికథితే.
సంగ్రామాంశ్చబహుజ్జిత్యా లభ్యా చవిపులంధనం
విజిత్య చ పరాంసేనాం నాహుఃకించస పౌరుషం.
దహత్యగ్నిరవాక్యస్తు తూష్టీం భాతి దివాకరః
తూష్టీంధారయ తేలోకాన్ పసుధాసచరాచరాన్.
చాతుర్వ్యస్య స్కర్మాశి విహితాని స్వయంభువా
ధనం ధైర్యధగంతవ్యం యచ్చ కుర్వన్ నదుష్యతి.
అగ్నిత్యబ్రాహ్మణోవేదాః యాజయేత్ యజేతీవా
క్షత్రియోధనురా శిత్యయజేచ్ఛైవనయాజయేత్
వైశ్యోఽధిగమ్యపితౄని బహుకర్మాశి కారయేత్
శూద్రఃశుశ్రూషణంకుర్యాత్ తిషువర్ణేషు నిత్యశః

వందనాయోగవిధిభిర్వైతసీం వృత్తిచూఢితః
వర్తమానా యథాశాస్త్రం ప్రాప్య చాపి
మహీమిమాం
సత్కుర్వంతి మహాభాగా గురూన్ సుపగుణావపి.
ప్రాప్య ద్యూతేన కోరాజ్యం క్షత్రియస్తోమ్యుమ్నాతి
తిథా స్మశంసదూర్ఘైః ధూర్వాష్ట్రైర్విఘ్నైః
తిథాగమ్య విత్తాని కో వికథేన్ విచక్షణః
నిశ్చింత్యచ నా యోగైశ్చైతంపికోయథా.
కశిమన్ ద్వైరళం యుధం యుక్తైస్త్రిభువంశదుం
నఃలంసహ దేవంవా ధనుయేహంత్యయూహృతం.
యుధిష్ఠిరో జిహ్వా కిస్త్రిక్ బీమశ్చ బలిరాం మః
ఇంద్ర పథం వ్యయాశ్మిన్ సంగ్రామేనిజ్జితంపురా.

ఏ బ ది య వ అ ధ్యాయం

రాధేయా - మన మీ గోవులను జయించ
లేదు. మత్స్యదేశ సరిహద్దులను ఇంకా దాటనే
లేదు. హస్తిపురికి చేరలేదు. ఈస్థితిలో ఎందుకీ
వ్యర్థప్రసంగాలు. వీరులూ విద్వాంసులూ ఐన
మహాపురుషులు ఘోరసంగ్రామాలలోవిజయాలు
సాధించినా కిస్మిన్లును నిర్మూలించినా ఇటువంటి
ప్రసంగాలు చెయ్యరు. ప్రాపంచికవస్తుజాలాన్ని
నిమేషకాలంలో భస్మీకరణం చేయగల అగ్ని
కానీ ఈ భువనధననాన్ని తనకాంతితో ఉద్ధీరింప
చేసి సూక్ష్మమగానీ చరాచరభూతకోటిని భరించే
పృథ్విగానీ ఆత్మస్తుతిచేసుకోవడం మనం వినలేదు.
ఏసత్కర్మాచరణవల్ల దోషాలు నశించి సుఖాలు
ప్రాప్తిస్తాయో ఆయాకర్మలను విధి నిర్ణయించి
ఉన్నాడు. బ్రాహ్మణులు వేదాధ్యయనం చేసి
యజ్ఞకర్మలు నిర్వర్తించుకొంటూ నిర్వర్తింప

చెయ్యాలి. క్షత్రియులు ఆయుధధరులై ధనం సేక
రించి యాగాదులు నిర్వర్తించాలి. అంతేగానీ అది
నిర్వహింపచేసే బాధ్యత వారికి లేదు. వైశ్యులు
కృషి నాణిజ్యాలతో ధనార్జనచేసి బ్రాహ్మణుల
చేత విధ్యుక్తి కిర్మలు నిర్వర్తింప చేసుకోవాలి.
నాల్గవజాతినాన సేవాగర్హణో అగ్రశ్రేణీవారిని
సేవించాలి. ఉత్తమ ఘృతులు శాస్త్రవిధి ననుస
రించి భూమండలం జయించి దర్పరహితులై
పెద్దలను గౌరవిస్తూ సత్కరించి జీవించాలి. ఇది
సనాతనధర్మనిషయం.
కర్ణా - అన్యాయంగావారిరాజ్యంహరించారు.
గుణశ్రేష్ఠులైన పెద్దలను తిరస్కరిస్తున్నారు.
ద్యూతక్రీడలో సాధించిన రాజ్యం హృదయానికి
శాంతినివ్వడం అసంభవం. ఏనా ఇటువంటి అను
చితకార్యాలే ఈ ధార్తరాష్ట్రునికి తృప్తి కల్గిస్తు

తక్కువకతమద్ యుద్ధంయస్మిన్ కృష్ణాజితాత్వయా
ఏకవస్త్రా సభాం నీతా దుష్టకర్మన్ రజస్వలా.

మూలమేషాం మహాత్ కృత్యం సారాధీ

చందనం యథా

కర్మకారయథాఃసూత తత్రకిం విదురోఽబ్రవీత్.

యథాశక్తి మనుష్యాణాం శమమూలకయామహే

అన్యేషామపి సత్త్వానామపి కీట పిపీలికైః

ద్రాపద్యాః సంపరిక్షేతనక్షంతుంపాండవోఽర్హతి

క్షయాయ ధార్తరాష్ట్రాణాం ప్రాదుర్భూతో

ధనంజయః

త్వంపునఃపండితోభూత్వాచాచంవక్త్రమిహేచ్ఛసి

వైరాంతకరణో జిష్ణుర్న నః శేవం కరిష్యతి

న్నాయి. నాని క్రూరస్వాభావమే దీనికి మూల

కారణం. వేటకాడు క్రూరబుద్ధికో కపటోపా

యంతో జీవనం సాగిస్తూంటే దానిని ప్రశంసించ

లేము - అని అశ్వత్థామ తీవ్రంగా పలికి దుగ్యో

ధనునివైపు తిరిగి - మహారాజా! కపటద్యూతం

సాగించి పాండవరాజ్యలక్ష్మిని హరించిన నీవు

వారిలో ఏ ఒక్కరినైనా ఎప్పుడైనా యుద్ధంలో

జయించావా? నకుల సహదేవులనైనా కనీసం

ద్వంద్వయుద్ధంలో కూడా సువ్రు జయించలేవు.

ధర్మజభీమాన్యు లేనాడైనా నీచేతులలో పరాజితు

లయ్యారా? ఏ యుద్ధం లో సువ్రు ద్రాపదిని

జయించావు? రజస్వలావస్థలో ఏకవస్త్రయైన

యాజ్ఞసేనిని కురుసభామధ్యంలోకి ఈడ్చుకొని

రాగల అధికారాన్ని నీకిచ్చిన సంగ్రామ మేమి-

అని ఎన్నివారిని కన్నులతో కర్ణునివైపు తిరిగి-

నూతపుత్రా - ధనాశతో చందన పృథ్వీన్ని

సమూలంగా నరికినట్లు కపటద్యూతంతో, ద్రాపదీ

మానభంగయత్నంతో పాండవ వీరనాశనానికి

వైష దేవాన్ స గంధర్వాన్ నాసురాన్ స చ

రాక్షసాన్

భయాదిహ స యుధ్యేత కుంతీపుత్రో ధనంజయః.

యం యమేహోఽతిసంగ్రుధః సంగ్రామే నిపతిష్యతి

వృక్షం గరుత్మాన్ వేగేన వినిహత్య తమేష్యతి.

త్వత్తో విశిష్టం వీర్యేణ ధనుష్యమరరాట్రుమం

వాసుదేవసమం యుద్ధే తంపార్థకోనపూజయేత్.

దేవం దైవేన యుధ్యేత మానుషేణ చ మానుషం

అస్త్రం వ్యస్త్రేణయో హన్యాత్ కోఽర్హతేనసమః

పునాన్.

పుత్రాదనంతరం శిష్య ఇతి ధర్మవిదో వినుః

ఏతేనాపి నిమిత్తేన సియో ద్రోణస్య పాండవః.

నీవు ప్రయత్నించావు. పాండవులను మీ దాసు

లుగా చేసుకోవడానికి మీరు ప్రయత్నించిననాడు

మహామంత్రి విదురుకు ఏమన్నావో స్మృతిలో

ఉందా? గుర్తుతెచ్చుకోండి. కురువంశ నాశ

నానికిది నాంది-అన్నా దాయన. మనుష్యుడేకాదు

ప్రతిజీవీ తనశక్తిపై ఎంత విశ్వాసమున్నా సహన

శక్తిని విడిచిపెట్టడు. ద్రాపదీమానభంగయత్న

సమయంలో పాండవుల సహనం ఎంతగాఉన్నదో

గుర్తు ఉంచుకోండి.

కారణ సహారాధమే అర్జునుడు ప్రభవించాను-

అని తెలియక సువ్య విజ్ఞునివలె ప్రసంగిస్తున్నావు.

శత్రు నిశ్చేపంకానిదే అర్జునవైరాగ్ని చల్లారడు.

దేవదానవ గంధర్వరాక్షస గణాలలో ఎవరు

ఎదురు వచ్చినా యుద్ధభూమిలో అర్జునుడు వెను

దిరుగడు. గరుత్మాంతుని పక్షవేగానికి కూలిపోయే

మహాపృథ్వీలవలె అర్జున క్రోధతీవ్రతలో ఈమహా

రథికులందరూ నశిస్తారు.

యథా త్వమకరోద్ధ్యత మింద్రప్రస్థం యథా 22

హరః.

యథా 22 నైషీః సఖాం కృష్ణాం తథా యుధ్యస్య
పాండవం.

అయం తే మా తులః ప్రాజ్ఞ త్త్రధర్మస్యకోవిదః
దుర్ద్యతదేవీ గాంధారః శకునియ్యధ్యతామిహ.
నామోన్మీపతిగాండివం నకృతం ద్వాపరం న చ
జ్వలతోనిశితా బాణాంస్తాంస్తాన్మీపతి గాండివం
న హి గాండివ నిర్ముక్తా గార్ధ్రపతాః సుతేజనాః
నాంతరేవ్యనతిష్ఠంతే గిరిణామపి దారణాః.

రాధానందనా శౌర్యంలో పరాక్రమంలో
అర్జునుడు నీకంటె ఎన్నోరెట్లు శ్రేష్ఠుడు. ధను
ర్విద్యలో ఇంద్రసముడు. యుద్ధభూమిలో వాసు
దేవునితో ఉపమింపదగ్గవాడు. అటువంటి మహా
వీరుని ప్రశంసించడానికి ఎవరికీ అభ్యంతరం ఉండ
కూడదు. దేవతలతో దేవయుద్ధమూ మానవు
లతో మానవోచితయుద్ధమూ సాగించగల శస్త్రాస్త్ర
విద్యాకౌశలం అర్జునునిసామ్రు అని నీ వెరుగుదువు.
పుత్రుని అనంతరం శిష్యుడు ప్రియతముడైనవాడు
గనకనే అర్జునుడు ద్రోణాచార్యునికి అత్యంత
ప్రియుడయ్యాడు. అందుచేత అర్జున ప్రశంసలో
అనౌచిత్య మేమీ లేదు. అని దుర్యోధనుని వేపు
తిరిగి మహారాజా-కపటద్యూతంలో ఇంద్రప్రస్థం
హరించారు. కురుసభాయుద్ధంలో ద్రౌపదిని
పరాభవించారు. ఇప్పుడు అర్జునునితో యుద్ధానికి
సిద్ధంగా ఉండండి. మీరు అన్యాయాలు సాగించే
టప్పుడు మా అవసరంలేకపోయింది. ఈయుద్ధంలో
కూడ మా సహాయాన్ని అపేక్షించకండి. మా
మీద ఆశపెట్టుకొన్న ప్రయోజనం లేదు. మీ

అంతకః పననో మృత్యుస్తథాగ్నిర్వడవాముఖః.

కుర్యురేతే కృచిచ్ఛేషం న తు క్రుష్ణోధనంజయః.

యథా సఖాయాం ద్యూతం త్వం మాతులేన
సహానిరోః.

తథా యుధ్యస్య సంగ్రామే సాబలేన సురక్షితః.

యుధ్యంతాం కామతోయోధా నాహం యోతేస్య

ధనంజయం.

మన్వోస్య హ్యస్మాభిరామోఽహ్యోయద్యాగచ్ఛేద్

గవాం పదం.

మేనచూమ శకుని మహామేధావి. రాజ్యశంక్రజ్ఞుడు.

కపటద్యూతవిద్యాకుశలుడైన ఆ మామయే ఈ

యుద్ధంలో నీకు విజయం ప్రసాదించగలడు. కృత,

త్రేతా, ద్వాపర నామాంకితమైన పాచికలను

విడువదు గాండివం. భీకరవిహగ్నిజ్వాలలను క్రక్రే

వాడి బాణాలవర్షమే కురిపిస్తుంది. ఆ బాణవర్షం

పర్వతాలనైనా నేలమట్టంచెయ్యగలదని మరిచి

పోకండి. శత్రువుల గుండెలలో తూట్టుకొట్టి చీల్చే

వరకూ ఆ బాణాలకు వాడి తగ్గదు. యమ నాయు

మృత్యు బడబానలాదులు అన్ని ఏకమైనా ఈ

వస్తుబాలాన్ని ఏకం చెయ్యలేక పోవచ్చునేమో

కాని అర్జునుడు ఆగ్రహిస్తే మాత్రం ఈ దృశ్య

మాన వస్తుజగత్తంతా నశిస్తుంది.

మన పై న్యంలోని యోధులందరూ యుద్ధానికి

సిద్ధంగా ఉంటే నాకేమీ అభ్యంతరంలేదు. నేను

మాత్రం వానితో యుద్ధంచెయ్యను. ఈగోగణాల

కోసం మత్స్యభూపతితో యుద్ధం చెయ్యడానికి

నేను సిద్ధంగా ఉన్నాను. అంతే - అని అశ్వథామ

మానం వహించాడు.

ఏ బ ది ఒ క ట వ అ ధ్యాయం

సాధు పశ్యతి వై ద్రాణిః కృపః సాధ్వసుపశ్యతి.
కర్ణస్తు త్తతధర్మేణ కేవలం యోగ్య మిచ్ఛతి.
ఆచార్యో నాభినత్తవ్యః పుగుషేణ విజానగా
దేశకాతౌ తు సంప్రేప్య యోధవ్యమితి మే మతిః
యస్యసూర్యసమాః పంచసత్వాఃస్యఃప్రహారిణః
కథమభ్యుదయే తేషాం స ప్రముహ్యేతి పండితః.
స్వాధ్యే సర్వే విముహ్యంతి యేఽపి ధర్మవిచోదనాః
తస్మాద్ రాజ్కృపవీమ్యేష నాన్యం తేయదిగోచరే.
కర్ణోహియదవోచత్ త్వాంతేజః సంజననాయాత్
ఆచార్యపుత్రఃక్షమతాంమహాత్ కార్యముపస్థితం
నాయం కాలో విగోధస్య కౌంతేయే సముపస్థితే
క్షంతవ్యం భవతా సర్వమాచార్యేణ కృపేణచ.

భవతాం హి కృతాశ్రుత్వం యథాఽఽదిత్యే
ప్రభాతధా
యథా చంద్రమసో లక్ష్మీః సర్వధానాపకృష్యతే.
ఏవం భవత్సు బ్రాహ్మణ్యం బ్రహ్మశ్రుతం
చ ప్రతిష్ఠితం
చత్వార ఏకతో వేదాః త్వాత్రమేకేన దృశ్యతే.
వైతత్ సమాస్తముభయం కస్మింశ్చిదనుశ్రుతుమ
అన్యత్ర భారతాచార్యాత్ సమత్రాదితి మే మతిః.
వేదాంతాశ్చ పురాణాని ఇతిహాసం పునాతసం
జామదగ్న్యమృతేరాజన్ కో బ్రోణాధికోభవేత్.
బ్రహ్మశ్రుతంచైవ దేవాశ్చ వైతదన్యత్ర దృశ్యతే
ఆచార్యపుత్రః క్షమతాం నాయంకాలో విభేదనే.

ఏ బ ది ఒ క ట వ అ ధ్యాయం

ద్రోణుః కృపాచార్యులు అశ్వత్థామా
తమ తమ అభిమతాలను అభివ్యక్తికరించడంతో
భీష్మాచార్యుడు తన కర్తవ్యాన్ని నిర్వర్తించే
సంకల్పంతో ప్రసంగిస్తున్నాడు.

దుర్యోధనా ! కృపాచార్యుఁడూ అశ్వత్థామా
వాస్తవమే చెప్పారు. కర్ణుని ప్రసంగం మాత్రం
సక్రమంగా ఉన్నట్లు కనిపించదు. క్షత్రియధర్మ
దృష్ట్యా యుద్ధం చెయ్యాలనే రాధేయుడు చెప్పు
తున్నాడు. అది న్యాయసంగతం కాదు. మరొక
విషయం - గురుతిరస్కారం విజ్ఞలక్షణం గాదు.
దేశకాలానుసారమే సమరం సాగించడం నాకు
ఉచితమని అనిపిస్తోంది. సూర్యసమ తేజస్కులైన
శత్రువీరులు పరాక్రమిస్తూంటే చిత్రవిభ్రాంతి
కలగడంలో ఆశ్చర్యమేమీ లేదు. స్వార్థపరత్వం

ధర్మతత్పరతనూ విజ్ఞానాన్ని సమ్మోహింప
చేస్తుంది.

నీ అభిమత మంగీకరిస్తే ఒక్క-విషయం చెబుదా
మనుకుంటున్నాను. కర్ణప్రబోధం నీకు ఉత్సాహ
తేజాలను కల్పించవచ్చు. కాని ఇప్పుడు నీకు
హితవు చెప్పినవాడు అశ్వత్థామ. అది సరే. అలా
ఉంచు. ఈ ఉపద్రవసమయంలో వారితో విగోధం
ఏమాత్రం మంచిదిగాదు. అట్లునుడు ప్రత్యర్థియై
యుద్ధానికి వస్తున్నాడు. పూజ్యులైన కృపగ్రోణులు
సర్వాపరాధాలనూ ఓమించాలి. సూర్యకాంతి
అక్షీణంగా చంద్రునిలో ప్రతిఫలించేటట్లు మీ
అశ్రువిద్యాపాలనం అక్షయమైంది - అని కృప
ద్రోణులవైపు తిరిగి ఆర్యా! మీలో బ్రహ్మత్వమూ
బ్రహ్మశ్రుతమూ మూర్ఖభవించి ఉన్నాయి

సర్వే సహత్య యుధ్యామః పాకశాసనిమాగతం
బలస్య వ్యసనాసేహ యాన్యుక్తాని మసీషిభిః
ముఖ్యోభేదోహి తేషాంతు పాపిష్ఠోవిదుషాంమతః.

వైవ న్యాయ్యమిదం వాచ్యమస్మాకం పురుషర్షభ
కిం తు రోషవరీతేన గురుణా భాషితా గుణాః.

శత్రోరపి గుణా గ్రాహ్య దోషా వాచ్యా గురోరపి
సర్వధా సర్వయత్నేన పుత్రేశిష్యే హితంవదేత్.

ఆచార్య ఏవ తమతాం శాంతిరత్ర విధాయతాం
అభిద్యమానే తు గురౌ తద్ వృత్తంపాకారితం.

ఒకరిలో వేదవిజ్ఞానమూ మరొకరిలో త్రితీయ
ధర్మమూ గోచరిస్తున్నాయి. ఇంతటి ప్రతిభా
వంతులనుగూర్చి నేను వినలేదు కనలేదు. భరత
వంశానికి ఆచార్యవీరం అధిష్ఠించిన కృష్ణద్రోణులను
బ్రహ్మక్షత్రబలాలు సన్నిర్విపొంది ఉన్నాయి.
వేదవేదాంగాలలో - పురాణేతిహాసాలలో కీర్తింప
బడిన మా పరమగురువైన జమదగ్నినందనుడైన
పరశురాముడు వినా ఇతరు లెవరూ ద్రోణాచా
ర్యుని మించలేరు. ఆచార్యపుత్రులైన అశ్వత్థామ
కూడా ప్రస్తుతం ఓరిమి వహించాలి. ఇది విశే
దాలకు సమయంగాదు. సంగ్రామవేళ స్పర్థలు
పైన్యనాశనహేతువులు - అని భీష్ముడు మృదు
వుగా ప్రపంగించాడు.

భీష్మచార్యా - న్యాయసంగతమైన మా
ప్రపంగాలను నిందాయుతాలుగా భావించకండి.
అస్త్రాచార్యుడైన ద్రోణుడు పాండవులకు కలిగిన
క్షేత్రాలను స్మరించి ఆవేదనతో అర్జునుని గుణ
గణాలను కీర్తించాడేకాని మరొకదృష్టితోమాత్రం
కాదు. శత్రువైనంతలో గుణవంతుని కీర్తించ

తతో దుర్యోధనో ద్రోణం తమయామాసభారత
సహ కర్ణేన భీష్మేణ కృపేణ చ మహాత్మనా.
యదేతత్ ప్రథమం వాక్యం భీష్మః శాంత

సహోబ్రవీత్

తేనైవాహం ప్రసన్నో వై నీతిరత్ర విధీయతాం.
యథా దుర్యోధనం పార్థో నోపసర్వతి సంగరే
సాహసాద్ యది వా మోహాత్ తథా నీతి

ర్విధీయతాం

వనవాసే హ్యనిర్వృత్తే దర్శయేన్న ధనంజయః
ధనంచాలభమానోఽత్ర నాద్యతత్ తంతుశ్చుర్వతి

కుండా ఉండగలమా. దోషయుతుడైన గురువుని
నిందించడానికికూడా సంగోచించకూడదే !
ఆత్మజునికి అంతేవాసికీ ఆచార్యుడు హితవే
ప్రబోధిస్తాడు-అని అశ్వత్థామ అనగా - దుర్యోధ
నాదులు లేచి ఆచార్యా - తమించి శాంతిహృద
యంతో కార్య నిర్వహణకు ఉపక్రమించండి.
మా మాటలు మీకు బాధకలిగిస్తే వాటిని విస్మ
రించి మమ్ము ననుగ్రహించండి - అని ద్రోణుని
అర్థించాడు.

అనంతరం దుర్యోధన కర్ణ భీష్మదులండరూ
ద్రోణాచార్యుని సమీపించి త్తమాభిక్షనర్థించారు.
అప్పుడు ద్రోణుడులేచి - గాంగేయుని ప్రసంగం
మాకు సంతోషం కలిగించింది. ఇక మన అద్య
తన కర్తవ్యం వినండి. అర్జునుడు ఏవిధంగానూ
దుర్యోధనుని సమీపించకుండా చూసుకోవాలి.
ఇప్పుడు ఒక్కటిమాత్రం మరిచిపోకండి. అజ్ఞాత
వాస కాలం పరిసమాప్తి కాకుండా అర్జునుడు
బయలుపడడు. అది సరే. వారు వచ్చి గోధనాన్ని
విడిపించుకోకపోతే వారికి త్తమాభిక్ష లేదు. కురు

యథా నాయం సమాయంజ్యోద్ ధార్తరాష్ట్రాః
కథంచన
సచసేనాః పరాజయ్యాత్ తథానీతిర్విధీయతాం.

ఉక్తం దుర్యోధనేనాపి పురస్తాద్ వాక్యమిదృశం
తదనుస్మృత్య గాంగేయ యథావద్ వక్తుమన్వసి.

ఏ బ ది రెం డ వ అ ధ్యాయం

కలాఃకాష్ఠాశ్చయుజ్యంతంముసూత్రాశ్చదినిచ
అథసూత్రాశ్చమాసాశ్చ సక్షతాణి గహస్తధా.
బుతవశ్యాసి యుజ్యంతే తథా సంవత్సరా అసి
ఏనం కాలవిభాగేన కాలవక్రం ప్రవర్తతే.
తేషాం కాలాతిరేకేణ జ్యోతిషాంచవ్యతిక్రమాత్
పంచమే పంచమే పక్షే ద్వామాసానుపజాయతే.
ఏమామభ్యధికా మాసాః పంచ చ ద్వాదశశక్షపాః
త్రయోదశానాం వర్షాణామితి మే వర్తతే మతిః.
సర్వం యథావచ్చరితం యద్ యదేభిః ప్రతిశ్రుతం
ఏవమేవత్ ధ్రువం జ్ఞాత్వా తతో బీభత్సురాగతః.
సేనకు కౌరవజ్యేష్ఠునికీ ఏ ప్రమాదమూ లేకుండా
మన మిప్పుడు ప్రవర్తించాలి. ఏ తే అజ్ఞానవాసం
పరిసమాప్తం కాలేదేమోనని దుర్యోధనుడు ఒక

సర్వే చైవ మహాత్మానః సర్వే ధర్మాగ్ధకోవిదాః
ఏనాం యుద్ధిష్ఠిరో రాజా కస్మాద్ ధర్మేపరా
ధ్నుయః.
అలుభ్యావైవకాంతేయాః కృతనంతశ్చ గుప్తరం
స చాపి కేవలం రాజ్యమిచ్ఛేయస్తేనుపాయశః.
తదైవ తే హి విక్రాంతమిషుః కౌరవనందనాః
ధర్మపాశవిబధ్ధాస్తు న చేలుః క్షత్రియవ్రతాత్.
యచ్ఛాస్తృత ఇతి ఖ్యాయాద్ యః స గచ్ఛేత్
పరాభవం
వృణుయర్మరణం పార్థా నాస్తృతశ్చ కథంచన.
సందేహం వెలిబుచ్చాడు. ఆ విషయమై భీష్మా
చార్యులే నిర్ణయంచయ్యాలి - అవి ద్రోణు ఓ తన
ప్రసంగం ముగించాడు.

ఏ బ ది రెం డ వ అ ధ్యాయం

క్రథ కాష్ఠ ముహూర్త దిన పక్ష మాస
ఋతు సంవత్సరభేదంతో కాలం విభజింపబడింది.
కాల గమనంలో పక్షమాసాల హెచ్చుతగ్గులు
జ్యోతిషశాస్త్రానుసారం పరిగణిస్తే ఇలా కనిపి
స్తుంది. ప్రతి రెండున్నర సంవత్సరాలకీ ఒక
అధికమాసం వస్తుంది. అలా లెక్కిస్తే పదమూడు
సంవత్సరాలూ గతించగా అయిన మాసాల పం
డ్రెండు గోళాలు అధికంగా వడిచాయి. పాండవులు
తమ ప్రతిజ్ఞను సక్రమంగానే నిర్వర్తించారు. ఈ
విషయాలన్నీ తెలుసుకు గనకనే అర్జునుడు ఇలా

వస్తున్నాడు. పాండవులందరూ సజ్జనులు. వారిలో
ధర్మజుడు మహావిజ్ఞుడు. ధర్మశత్పురుడైన పాండ
వాగ్రజుడు అధర్మకార్యాచరిణుడు అనుమతించడు.
పాండవులు తపోదీక్షితులు. లోభరహితులు. అను
చితంగా అధర్మంగా రాజ్యలక్ష్మిని చేపట్టడానికి
వారు ప్రయత్నించరు. అవక్రపరాక్రమోపేతులై
విక్రమించి తౌత్రితేజం ప్రదర్శిస్తారు. అర్జునుడు
అసత్యవాదికాడు. అసత్యానికి అర్జునుడే ఒడిగడితే
వానికి అపజయమే సిద్ధిస్తుంది. వారు ముక్తాహా
రాలు ధరిస్తారేగాని అసత్యాన్ని ధరించరు.

ప్రాప్తకాలేతుప్రాప్తస్య నోత్పన్నజేయర్షర్షభాః
అపి వజ్రభృతాగుప్తం తథావీర్యాహిపాండవాః.
ప్రతియుధ్యేషు సమరే సర్వశస్త్రభృతాం నరం
తస్మాద్ యదత్ర కళ్యాణం లోకే సద్భిరనుష్ఠితం
తత్ సంవిధీయతాం శీఘ్రం

మా వో వ్యాధోఽభ్యగాత్ పరం.

సహి పశ్యామి సంగ్రామే కదాచిదపి కౌరవ
ఏకాంతసిద్ధిం రాజేంద్ర సంప్రాప్త్య ధనంజయః.
సంప్రసృతైశుసంగ్రామేభానాభానాజయోజయో
అవశ్యమేకం స్పృశో దృష్టమేతదసంశయం.
తస్మాద్ యుద్ధోచితంకర్మ కర్మనాధర్మసంహితం
క్రియతామాశు రాజేంద్ర సంప్రాప్త్యధనంజయః
ఏకోఽపి సమరే పాథః పృథివీం నిర్దహేచ్ఛరైః
భ్రాతృభిస్సహితస్తాత కిం పునః కౌరవాన్ రణే
తస్మాత్ సంధం కురుశ్రేష్ఠ కురుష్వయదిమన్యసే.
సమయ మాసన్నమైతే ఇంద్రు డెదురువచ్చినా
తమ రాజ్యభాగం విడిచిపెట్టరు.

శస్త్రాస్త్రవేత్తలలో అగ్రేసరుడైన అర్జునుడు
మనకు ఎదురు వస్తున్నాడు. కనుక ఈ గోధనం
శత్రుహస్తగతం గాకుండా మనం చూసుకోవాలి.
యుద్ధసమయంలో విజయం ఏవయోన్ని సరిస్తుం
దనేది నేనిదిలినలో ఎప్పుడూ నిర్ణయించలేదు.
కాని ఒక్కటిమాత్రం చెప్పగలను. అర్జునుడు
విజయలక్ష్మిని సరించి తీరతాడు. జయోజయాలూ
ఎలా ఉన్నా ఇప్పుడు యుద్ధం చెయ్యకతప్పదు.
అదుగో అర్జునుడు వస్తున్నాడు. అవసర కార్య
క్రమం పూర్తిచెయ్యి. లేదా వారి రాజ్యభాగం
వారికిచ్చి సంధికి సిద్ధపడు. ఏదైనా త్వరితగా నిర్ణ
యించు. వాడు వచ్చేస్తున్నాడు. ఏదైకీవీరుడుగా
నిలిచి ఈ భూమండలాన్ని దగ్ధంచేయగల వీరుడు

నాహం రాజ్యం ప్రదాస్యామి పాండవానాం

పితామహ

యుద్దేపచారికంయత్ శు తచ్ఛీఘ్రంప్రవిధీయతాం
అత్ర యా మామికా బుద్ధిః శూరయతాం

యది గోచతే

సవ్యధాహి మయాశ్రేయో వక్తవ్యంకురునందన.
క్షీఘ్రం బలచతుర్భాగం గృహ్య గచ్ఛ పురంప్రతి
తతోఽపరశ్చతుర్భాగో గాఃసమూదాయగచ్ఛతు.
వయంచాశేనపైస్యస్యప్రతియోత్యామపాండవం
అహం ద్రోణశ్చ క్షిణ్ణశ్చ అశ్వత్థామా కృపస్తథా
ప్రతియోత్యామబీభత్సుమాగతంశృతనిశ్చయం
మత్స్యం వా పునరాయాతమాగతం వాశత్రక్రతుం
అహమావరయిష్యామి వేలేప మకరాలయం.
తద్వాక్యంకురుచేతేహంభీష్మతోక్తంమహాత్మనా
తథా హి కృతవాన్ రాజా కౌరవాణామనంతరం.

వాడు. నాగా ఆలోచించుకో - అని భీష్ముడు
అనగా - పితామహ - పాండవులకు రాజ్యమిచ్చే
ప్రసక్తే లేనప్పుడు సంధి ప్రస్తావన దేనికి? యుద్ధా
వసర కార్యాలు సాగుతాయి - అని దుర్యోధను
డనగా - కురునందనా - నేను నీ మంచినీ కోరి
చెప్పుకున్నాను. ఈ పైస్యంలో నాల్గవభాగాన్ని
హస్తిచుకి పంపెయ్యి - మరొక భాగాన్ని గో
సంపదను హస్తినాపురానికి చేర్చి ఏర్పాటులో
ఉంచు. శేష పైస్యంలో మనం అర్జునుని ఎదు
గొక్కవాలి. నేనూ కర్ణ కృప ద్రోణ అశ్వత్థా
మలూ అర్జునునితో యుద్ధం చెయ్యడానికి సిద్ధంగా
ఉన్నాం. మత్స్యనదీంద్రుడు వచ్చినా నే నెదు
రొకని నిలబెట్టగలను - అని భీష్ము డనడంతో
దుర్యోధనాదులందరూ ఆనందించారు.

భీష్మః ప్రస్థాప్య రాజానం గోధనం తదనంతరం
సేనాముఖ్యాన్ వ్యవస్థాప్య పూహితుం
సంప్రచక్రమే.

ఆచార్య మధ్యే తిష్ఠ త్వమశ్వత్థామాతు సవ్యతః
కృపః శారద్యతోధీమాన్ పార్శ్వంరక్షతుదక్షిణం.

అగ్రతః సూతపుత్రస్తు కర్ణ సిష్ఠతు దంశితః
అహం సర్వస్య పైస్యస్య పశ్చాత్ స్థాస్యామి
చాలయన్.

సర్వే మహారథాఃశూరామహేష్వాసామహాబలాః
యుద్ధంతు పాండవశ్రేష్ఠమాగతం
యత్నతో యుధి.

అశేద్యం సర్వపైన్యానాం పూహ్య పూహం
కురూ త్రమః

వజ్రగర్భం వ్రీహిముఖమర్ధచక్రాంతమండలం,
తస్య పూహస్య పశ్చాద్ధే భీష్మశ్చాప్తో
ద్యతాయుధః
సావర్ణం తాలముచ్చిత్య రథే తిష్ఠన్నశోభత.

ఏ బ ది మూ డ వ అ ధ్యాయం

తథా పూర్వార్థేష్యసీకేషు కౌరవేయేషు భారత
ఉపాయాదర్శనస్తూర్ణం రథభూషేణ నాదయన్.
దదృశుస్తే ధ్వజాగ్రం వై శుశ్రువుశ్చమహాస్వనం
దోధూయమానస్య భృశం గాండీవస్య చ నిస్వనం

గోగణాలను రాజధానికి చేర్చి ఏర్పాటు
పూర్తిచేసి దుర్యోధనుడు భీష్ముని సమీపించి
పూహరచన సాగించమన్నాడు.

భీష్ముడు సేనలనూ ద్రోణునీ అవలోకించి -
ఆచార్య - మీరు సేనామధ్యంలో ఉండండి.
అశ్వత్థామ వామపార్శ్వంలో ఉంటాడు. కృపా
చాత్యుడు దక్షిణ పార్శ్వాన్ని రక్షిస్తాడు. కవచ
ధారియై కిర్ణుడు సేనాగ్రభాగంలో ఉంటాడు.
వెనుక నే నుండి అందఁలనూ రక్షిస్తాను. యోధు

తతస్తు సర్వమాలోక్య ద్రోణో వచనమబ్రవీత్
మహారథమనుప్రాప్తం దృష్ట్వా గాండీవధన్వినం.
ఏతద్ ధ్వజాగ్రం పార్థస్య దూరతః సంప్రకాశతే
ఏష ఘోషః స రథజో నోరవీతి చ వానరః.

లందరూ అర్జునుని ఎదిరించి పోరుతారు - అని
పలికి భీష్ముడు వజ్రగర్భ వ్రీహిముఖ అర్ధ
చక్రాంత మండల పూహలతో సేనలను నిల
బెట్టాడు. ఇన్ని పూహాలకూ వెనుక కవచధారియై
సువర్ణతాళధ్వజ శోభితమైన రథంమీద కురు
వృద్ధుడు శోభిస్తున్నాడు - అని వైశంపాయనుడు
జనమేజయునికి ఉత్తర గోగ్రహణవేళ జరిగిన
యుద్ధాన్ని వర్ణించడానికి ఉద్యుక్తుడవుతున్నాడు.

ఏ బ ది మూ డ వ అ ధ్యాయం

జి స మే జయ మహారాజా ఈ ప్రకారంగా
పూహ నిర్మాణం చేసి కౌరవసేన నిలబెట్టగా
ద్విగంతాలలో ప్రతిష్ఠిస్తూ అర్జునరథధ్వానం

వారిని సమీపిస్తోంది. ఆ రథ పతాకం మీద
లాంఛనం కూడా వారికి గోచరిస్తోంది. దాని
శయంకర విరావంతో అర్జున గాండీవ ధనుష్టం

ఏష తిష్ఠన్ రథశ్రేష్ఠే రథే చ రథినాం వరః
ఉత్కర్షతి ధనుఃశ్రేష్ఠం గాంధీవముశనిస్వనం.
ఇహా చ బాణా సహితౌ పాదయోర్గౌ వ్యవస్థితౌ
అపరా చాప్యతిక్రాంతౌ కల్లా సంస్పృశ్యమేశరౌ.
నిరుష్య హి వనే వాసం కృత్వా కర్మాతిమానుషం
అభివాద యతే పార్థః శ్రోత్రే చ పరిమృచ్ఛతి.
చిరదృష్టోఽయమస్తాభిః ప్రజ్ఞావాన్ బాంధవప్రియః
అతీవ జ్వలిహోలఃస్మృతి పాండుపుత్రో ధనంజయః.
రథి శరీ చారుతలీ నిమంగీ

శంఖ పతాకీ కవచీ కిరీటీ

ఖడ్గీ చ ధన్వీ చ విభాతి పార్థః

శిఖీ వృతః స్రుగ్భరివాజ్యసిక్తః.

కారము కురుసేనను వికలపరుస్తోంది. గాంధీవి సమీపిస్తున్నాడు. అప్పుడు ద్రోణుడు అందరిని తిలకిస్తూ అంటున్నాడు.

అదుగో అర్జునరథధ్వజం ఎంతగా ప్రకాశిస్తోందో దూరంనుండే చూడండి. ఆ రథ ధ్వజం ఆలకించండి. పతాకంమీది వాసరుని సింహనాదం కూడా వి న ం డి. ఆ రథంమీద కూర్చున్న మహారథికుడు పార్థుడే - అదుగో వానిచేతిలోని గాంధీవం. వజ్రశ్వనులను పరిహసిస్తూ అది ఎలా మ్రోగుతోందో వినండి. ఇవిగో అప్పుడే రెండు బాణాలు నా పాదాలముందుకు వచ్చి పడ్డాయి. మరొక రెండు బాణాలు నా శ్రవణ పుటాల ప్రక్కగా పోయాయి. ఇంతకాలమూ అరణ్యాలలో తిప్పుకుంటున్న అమానుష శక్తులను సాధించిన అర్జునుడు ఈనాడు మన ఎదుటకు వస్తున్నాడు. ఆచార్యులమీద ఉండే ఆదరగౌరవాలు ప్రదర్శించడానికి ముందుగా నా పాదాలమీదకు నమస్కార బాణాలు విడిచాడు. యుద్ధానికి అనుజ్ఞ

తమదూరముపాయాంతం దృష్ట్యాపాండవమర్జునం నారయః ప్రేక్షీతుం శేకు స్తపంతంహియథారవిం స తం దృష్ట్యా రథానీకం పార్థః సారథిమబ్రవీత్ ఇషుపాతేచ సేనాయా హయానాంయచ్చసారథే యావత్ సమీక్షే సై న్యేఽస్మిన్ క్వాసా
కురుకులాధమః.

సర్వానేతాననాదృత్య దృష్ట్యా తమతిమానినం తస్య మూర్ఛి పతిష్యామి తత ఏతే పరాజితాః. ఏష వ్యవస్థితో ద్రోణో ద్రాణిశ్చ తదనంతం భీష్మః కృపశ్చ కర్ణశ్చ మహేష్వాసాఃసమాగతాః రాజానంనాత్రపశ్యామి గాః సమాదాయ గచ్ఛతి దక్షిణం మార్గమాస్థాయ శంకే జీవపరాయణః.

కోరుతూ నాకిర్ర రంధ్రాలమీదుగా రెండు బాణాలు పోనిచ్చాడు. సోదర బంధుమిత్రుల శ్రేయస్సునే సదా కాక్షించే అర్జునుడు ఎంతకాలానికి కనిపించాడు. పాండురాజనందనుడైన ధనంజయుడు దివ్య శోభామయ కాంతులతో ఎలా ప్రకాశిస్తున్నాడో చూడండి. ధనంజయుడు బాణ శరాసన ఖడ్గ శంఖ హస్తాడై కవచధారియై రథారూఢుడై వస్తున్నాడు. ఈ సాధన సామగ్రియే యజ్ఞావనర వస్తు సముదాయంగా ప్రజ్వలితాగ్నిహోత్రునివలె ఎంతగా విరాజిల్లుతున్నాడో చూడండి - అని అభినందించాడు.

గ్రీష్మభానునివలె ప్రచండ ద్యుతులతో వెలిగే అర్జునుడు సమీపించేకొద్దీ వారలువైపు చూడ లేక పోయారు. రథిశవరులతో నిండిన కురుసేనా వాహినిని సమీపించి అర్జునమహారథికుడు తన సారథియైన ఉత్తరునివైపు తిరిగి - సారథి ఎంత దూరంలో మనమోగితే మన బాణాలు కరవ సేనను తాళగలవో అంత దూరంలో మన

ఉత్సృజైతద్ రథానీకం గచ్ఛయత్ర సుయోధనః
తత్రైవయోతేస్యవైరాటే నాస్తియుద్ధం నిరామిషం
తంజత్వా వినివర్తిష్యే గాః సమాదామవై పునః
ఏవముక్తః సవైరాటిగ్నయా సంయమ్యయత్నతః
నియమ్యచ తతో రశ్మీన్ యత్ర తే కురుపుంగవాః
అచోదయత్ తతో వాహాన్ యత్రదుర్యోధనోగతః
ఉత్సృజ్య రథమంశం తు ప్రయాతే శ్వేతవాహనే
సాభిప్రాయం విదిత్వా చ కృపా వచనమబ్రవీత్.
వైషాంతరేణ రాజానం బీభత్సుః స్థాతుమిచ్ఛతి
తస్య పార్థి గ్రహేష్యామో జవేనాభిప్రయాన్యతః

రథాన్ని ఆపుచెయ్యి. ఈ కురుసేనలో దుర్యోధను
డెక్కడున్నాడో కనుపించటంలేదు. దురభిమాని
యైన దుర్యోధనుడు కనిపిస్తే నేను వానిమీదనే
అస్త్రం ప్రయోగిస్తాను. దుర్యోధనుడు పరాజితు
డైతే వీరందరూ ఓడినట్లే. అదుగో అక్కడ
ఆచార్య ద్రోణులు నిలబడ్డారు. వారి వెనుకనే
అశ్వశ్రామ ఉన్నాడు. ఇంకా ఆపైన భీష్మపితా
మహుడు కనుపిస్తున్నాడు - ఇదుగో ఈ ప్రక్క
కృపాచార్యులు అటు కన్లుడు. ఈ మహారథికు
లందరూ యుద్ధోన్ముఖులై వచ్చారు. వీరిలో దుర్యో
ధనుడు కనిపించడంలేదు. బహుశః ఆ కౌరవ
జ్యేష్ఠుడు ప్రాణరక్షణవృత్తితో దక్షిణదిశగా పోయి
ఉంటాడు. ఏనా ఈ రథికులందరినీ విడిచి మన
రథం దుర్యోధనుడున్నవైపు పోనియ్యి. నేను
వాడితోనే యుద్ధం చెయ్యాలి. వీరందరితో
యుద్ధ మనవసరం. గాంధారేయుని ఓడించి మన
గోగణాలను మరలించుకుపోదాము - అన్నాడు.

ఉత్తరుడు మహారథికులవైపు తీవ్రవేగంతో
పోయే అశ్వాలను అతిప్రయత్నంమీద నిలిపి

న హ్యేనమతిసంక్రుద్ధమేకో యుధ్యేత సంయుగే
అన్యో దేవాత్ సహస్రాక్షాత్ కృష్ణాద్ వా
దేవకీసుతాత్

ఆచార్యాచ్చ సపుత్రాద్ వా

భారద్వాజానన్దహారథాత్.

కిం నో గావః కరిష్యంతి ధనం వా విపులం తథా
దుర్యోధనః పార్థజలే పురా నౌరివ మజ్జతి.

తదైవ గత్వా బీభత్సుర్నామ విశ్రావ్యచాత్యనః
శలభైరివ తాం సేనాం శరైః శీఘ్రమనాకిరత్.

అర్జునుని ఆహ్వానుసారం దుర్యోధను డున్నవైపు
రథాన్ని నడపడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాడు.

అర్జునుడు రథాన్ని ప్రక్కకు మళ్లించడం
చూసి కృపాచార్యుడుదగ్గరవారితో అంటున్నాడు.

పార్థుడు దుర్యోధనునికోసం వెడుతున్నాడు.
మనం వేగంగా వెళ్ళి వానిని వెనుదిరిప్పాలి.
పార్థుడు తీవ్రకోధంతో ఉన్నాడు. ఇప్పుడు
వానితో దేవేంద్రుడో దేవకీందనుడో ద్రోణుడో
పోరాడాలేగాని ఇతరులెవ్వరూ వానిముందు నిల
బడలేరు. ఈ గోధనం మనం తెచ్చిన లాభ మేమి?
ఈ దుర్యోధనుడు అర్జునసాగరంలో శిథిలనౌకలా
మునిగిపోవడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాడు. అదుగో
అప్పుడే అర్జునుడు దుర్యోధనుని సమీపించాడు.
ఉచ్చైశ్వరంతో తనపేరు చెప్పి టుడతలదండువలె
కౌరవసేనమీద బాణవర్షం కురిపిస్తున్నాడు.
అర్జున కరవిముక్తబాణాలతో భూమ్యాకాశాలు
నిండిపోయాయి. మన సేనలకు మన్నా మన్నా
కానరావడంలేదు. ఆ బాణఘాతాలతో మనపైని
కులు నేలకూలుతున్నారు. కాని విచేతస్కులు

కీర్యమాణాః శర్కామైస్తు యోధాస్తేపాథచోదితైః
 నాపశ్యన్నావృతాంభూమిం నాంతరిక్షంచపత్రిభిః
 తేషామూపతతాం యుద్ధే నాపయానేభవన్మతిః
 శీఘ్రత్వమేవ పాథస్య పూజయంతి స్మ చేతసా.

తతః శంఖం ప్రదధ్నాన ద్విషతాం లోమహర్షణం
 విసాఘర్య చ ధనుఃశ్రేష్ఠం ధ్వజే

భూతాన్యచోదయత్.

తస్య శంఖస్య శబ్దేన రథనేమిస్యనేన చ
 గాంఢీనస్య చ ఘోషేణ పృథివీ సమకంపత.

అమానుషాణాం భూతానాం తేషాం చ

ధ్వజవాసినాం

ఊర్ధ్వం పుచ్చాఞ్ విధున్వానా రేభమాణాః

సమంతతః

గావః ప్రతిస్యన రంత దిశమూస్థాయ దక్షిణం.

ఏ బ ది నా లు గ వ అ ధ్యాయం

స శత్రుసేనాం తరసా ప్రణద్య

గాస్తా విజిత్యాధ ధనుర్ధరాగ్ర్యః

దుర్యోధనాయాభిముఖం ప్రయాతో

భూయో రణం సోఽభిచిక్ష్ణమాణః.

కావటంచేదు, వారు అంతరాంతరాలలో అర్జునుని
 అభినందిస్తున్నారు. అప్పుడు అర్జునుడు పాంచజన్యం
 పూరించాడు. అది శాత్రువులకు రోమాంచం కలి
 గించింది. ధనుష్టంకారంచేసి తన ధ్వజంమీద
 ఉన్న భూతగణాలను సింహనాదం చెయ్యమని
 ప్రేరేపించాడు. శంఖనాదమూ, గాంఢీవజ్రానినాద

గోఘు ప్రయాతాసు జవేన మత్స్యాన్

కిరీటినం శృతకార్యం చ మత్స్వా

దుర్యోధనాయాభిముఖం ప్రయీతం

కురుప్రవీరాః సహనా నిపేతుః.

మూ, భూతగణకోలాహలమూ, రథసస్యనమూ,
 నాలుగువైపులనుండి వచ్చి కురుసేనను కంపింప
 చేసాయి. ఆ సమయంలో గోవులు తోకల
 వైకెత్తి అంభారవాలతో దక్షిణదిశాముఖంగా
 పరుగుతీశాయి.

ఏ బ ది నా లు గ వ అ ధ్యాయం

ఈ విధంగా పైనికులను సమ్మోహపరచి
 గోగణాలను రక్షించి తరలించి యుద్ధ కుతూహ
 లుడైన అర్జునుడు తిరిగి దుర్యోధనునివైపు నడి
 చాడు. గోవులు విరాటనగరంవైపు పోయే సమ
 యంలో అర్జునుడు దుర్యోధనునిమీదికి నడవడం
 గ్రహించిన కౌరవపేరు లండరూ ఒక్కసారిగా
 అర్జునునివైపు వచ్చారు. వారి అసంఖ్యాక సేనా
 బలం విచిత్రవ్యూహ బంధితమై ఉంది. ఆ సేన

లను ఉత్తరునకు చూపిస్తూ అర్జునుడు - రాజనం
 దనా - సువర్ణద్యుతులీనే నా స్వేతాశ్వాలను ఈ
 మార్గంగుండా దుర్యోధనునివైపు వేగంగా నడి
 పించు. ఏనుగు ఏనుగుతో తలపడడానికి ప్రయ
 త్నించేట్లు ఈ సూతపుత్రుడు నాతో యుద్ధానికి
 ఎంత కుతూహల పడుతున్నాడో చూశావా?
 వీడు దుర్యోధనుని ఆశ్రయించి తీవ్ర దర్పితుడై
 ఉన్నాడు. వీనిఉత్సాహపుపొంగు చూద్దాం నడు.

తేమామనీకాని బహూని గాథం

పూర్వాని దృష్ట్యా బహుశధ్వజాని
మత్స్యస్య పుత్రం ద్విషతాం నిహంతా
వైరాటిమామంత్ర్య తతోఽభ్యువాచ
ఏతేన తూర్ణం ప్రతిపాదయేమాన్
శ్వేతానహయాన్ కాంచనరశ్మియోక్తాన్
జవేన సర్వేణ కురు ప్రయత్న
మాసాదయేహం కురుసింహవృందం.

గజో గజేనేవ మయా దురాత్మా
యోద్ధుం సమాకాంక్షితి సూతపుత్రః
తమేవ మాం ప్రాప్య రాజపుత్ర
కుశ్యోధనాపాశ్రయజాతదర్శం.
స తైర్వైమైర్వాతజవైర్బృహద్భిః
పుత్రో విరాటస్య సువర్ణకక్షైః
వృధ్వంసయత్ తద్ రథినామనీకం
తతోఽవహత్ పాండవమాజమధ్యే.
తం చిత్రసేనో విశిఖైర్విపాతైః
సంగ్రాహజచ్ఛత్రుసహో జయశ్చ
ప్రత్యుద్యయరాభరతమాపతంతం
మహారథాః కర్ణమభీష్పమానాః.

సర్వాంగాలంకృతాలూ సర్వృక్షణ సంప
న్నాలూ వాయుసమవేగ శక్తియుతాలూ ఐన
రథాశ్వాలను ఉత్తరుడు తీవ్రవేగంతో నడిపి కురు
సేనా మధ్యంలో నిలబెట్టాడు. చిత్రసేన సంగ్రామ
జిత్తు శత్రుసహ ఆదిగాగల మహారథికులు కర్ణనికి
ఏవిధమైన ప్రమాదమూ కలగకుండా చూసే
ఉద్దేశంతో అర్జునుని చుట్టుముట్టి విపాత నామక
బాణాలు వర్షించసాగాడు. అర్జునుని క్రోధం
హెచ్చింది. ఆ తీవ్రక్రోధంతో అర్జునబాణాన్ని
కొరవసేనావనాన్ని దగ్ధంచెయ్యడం మొదలు

తతః స తేహం పురుషప్రవీరః

శరాసనార్చిః శరవేగతాపః
వ్రాతం రథానామదహత్ సమన్య
ర్వనం యథాగ్నిః కురుపుంగవానాం.
తస్మింస్తు యుద్ధే తుములే ప్రవృత్తే
పార్థం వికర్ణోఽతిరథం రథేన
విపాతవర్షేణ కురుప్రవీరో
భీమేన భీమానుజాచూససాద.
తతో వికర్ణస్య ధనుర్విశృప్య
జాంబూనదాగ్ర్యోపచితిం దృఢజ్వలం
అపాతయత్ తం ధ్వజమస్య మధ్య
చ్ఛిన్నధ్వజః సోఽప్యపయూజ్యవేన.
తం శాత్రవాణాం గణబాధితారం
కర్మాణి కుర్వంతమమానుషాణి
శత్రుంతపః పార్థమమృత్యుమాణః
సమార్దయచ్ఛరవర్షేణ పార్థం.
స తేన రాజ్ఞాతిరథేన విధ్తో
విగాహమానో ధ్వజసిం కురూణాం
శత్రుంతపం పంచభిరాశు విధ్వా
తతోఽస్య సూతం దశభిర్జహూన.

పెట్టింది. మహారథికుల రథాలన్నీ భస్మం అవుతు
న్నాయి. ఆ సమయంలో వికర్ణుడు విపాత బాణా
లను విరివిగా వర్షిస్తూ అర్జునునిమీదికి దూసుకు
వచ్చాడు. అర్జునుడు సువర్ణమయబాణాలతో విక
ర్ణుని ధనుస్సును ఖండించి వానిపతాకం ముక్కలు
చేసాడు. వికర్ణుడు పలాయనం పరించాడు. అది
చూసి శత్రుంతపవీరుడు అర్జునునిమీదికి వచ్చి
తన బాణాలతో అర్జునుని వేధించసాగాడు. అప్పు
డర్జునుడు ఐదు బాణాలతో వానిని వేధించి బాణ
దశకంతో సారథిని యమసదనానికి పంపాడు.

తతః స విద్ధో భరతర్షభేణ బాణేన
 బాణేన గాత్రావరణాతిగేన
 గతాసురాజౌ నిపతాత భూమా
 నగో నగాగ్రానివ వాతరుగ్జ్ఞః.

నరర్షభాస్తేన నరర్షభేణ
 వీరా రణే వీరతరేణ భగ్నః
 చకంపిరే వాతనశేన కాలే
 ప్రకంపితానీవ మహావనాని.

మాతాస్తు పాథేన నరప్రవీరా
 గతానవోర్వాంసుషుపుః సువేమాః
 వసుప్రదా వాసవత్యువీర్యాః
 పరాజితా వాసవజేన సంఖ్యే.

సువర్ణకార్ణాయనర్మనధౌ
 నాగా యథా హైమవతాః ప్రవృద్ధాః
 తథా స శత్రూన్ సమరే వినిఘ్నన్
 గాంధీవధన్వా పురుషప్రవీరః.

అర్జునుని వాడి బాణాలు ప్రతియోధుని కవచాన్ని
 భేదించి శరీరాన్ని చీల్చాయి. శత్రుంతపుడు
 రథంనుండి నేల గూలాడు.

ఆ సమయంలో అర్జునుని ద్వారా నేల కూలిన
 మహావీరులందరూ వేషభూషణాలతో ప్రాణ
 సూన్యులై భూమిపై శయనిస్తున్నారు. మహా
 దాతలూ ఇంద్రసమ పరాక్రమోపేతులైన వీరు
 లందరూ ఇంద్రనందనుని చేతిలో పరాజితు లౌ
 తున్నారు. వారిలో సువర్ణకవచధారులుకొందరూ
 లోహబద్ధాంగుశ్చిత్రాణులు కొందరూ ఉన్నారు.
 హిమవన్నగ ప్రాంతాలలో విహరించే మత్తే
 భాలవలె కనిపించే మహావీరు లెందరో అక్కడ
 భూ శయనం చేస్తున్నారు.

చచార సంఖ్యే విదిశో దిశశ్చ
 దమాన్నివాగ్నిర్వసమాతపాంతే
 ప్రక్షీర్ణపర్ణాని యథా వసంతే
 విశాతయత్వా పవనోఽంబుదాంశ్చ.

తథా సపత్నాన్ వికిరన్ కిరీటీ
 చచార సంఖ్యేఽతిరథో రథేన
 శోణాశ్వనాహస్య హయాన్ నిహత్య
 వైకర్తనప్రాతురదీనసత్యః
 ఏకేన సంగ్రామజితః శరేణ
 శిరో జహారాధ కిరీటమాలీ.

తస్మిన్ హతే బ్రాతరి సూతపుత్రో
 వైకర్తనో వీర్యమధాదదానః
 ప్రగృహ్య దంతావిన నాగరాజౌ
 మహర్షభం శీఘ్ర ఇవాభ్యధావత్.

స పాండవం ద్వాదశభిః పృష్ఠత్రై
 ర్వైకర్తనః శీఘ్రమథో జఘాన
 వివ్యాధ గాత్రేషు హయాంశ్చ సర్వాన్
 విరాటపుత్రం చ కరే నిజశ్ఘ్న.

గ్రీష్మాతపం అరణ్యాన్ని చుట్టుముట్టినట్లు సవ్య
 సాచి కౌరవసేనా వసం లో విహరిస్తూ దగ్ధం
 చేస్తున్నాడు. వసంతం జీర్ణప్రతాలను రాల్చి
 మేఘాలను చిన్నాభిన్నం చేసేట్లు అర్జున వసం
 తుడు రణారణ్యభూమిలోని కౌరవవీర తరుశాఖ
 లను ఖండించి నేల గూలుస్తున్నాడు! ఏమాత్రం
 చలించకుండా అర్జునుడు పరాక్రమిస్తున్నాడు.
 అనుభాశ్వాలను పూన్చిన రథంమీద తను నెది
 రింప వచ్చిన సంగ్రామ జిత్తుయొక్క రథాశ్వాలను
 నేలకూల్చి శిరస్సును దేహంనుండి వేరుచేశాడు.
 తన సోదరుడైన సంగ్రామజిత్తు పార్థుని హస్తాల
 లో నిహతుడు కావడంచూసి కర్ణుడు కుపితుడై
 తీవ్రవేగంతో అర్జునునిమీదికి వచ్చాడు. పరివ్రత

తమావతంతం సహసా కీరీటీ

వైకర్తనం వై తరసాభివత్య

(ప్రగృహ్య వేగం న్యవతజ్జవేన

నాగం గరుత్మానిన చిత్రపక్షః

తావుత్తమా సర్వసమగ్రరాణాం

మహాబలౌ సర్వసపత్నసాహౌ

కర్ణస్య పాథస్య నిశమ్య యుద్ధం

దిదృక్షమాణః కురవోఽభితస్తుః.

స పాండవస్తూర్ణముద్గ్రణోపః

కృతాగసం కర్ణముదీక్ష్య హర్షాత్

క్షణేన సాశ్వం సరథం ససారథి

మంత్రగఢే ఘోరశరాఘవృష్ట్యా.

తతః సునిధాః సరథాః ననాగా

యోధా వినేకుర్భరత్నభాణాం

అంతర్హితాభీష్టముఖాః సహాశ్వాః

కీరీటినా కీర్ణరథాః పృషత్తైః.

శిఖరాన్ని ధీశానే ఏనుగువలె వృషభంమీదికి లఘించే పులివలె ఉన్నాడు కర్ణుడు.

కర్ణుడు వస్తూనే పన్నెండు బాణాలు విడిచి గుర్రాలను వేధించి ఉత్తరుని హస్తాలమీదకు బాణాలు విడిచాడు. కర్ణాంజనులు వీరశ్రేష్ఠులు. బలిష్ఠులు. మహాదనుర్ధరులైన కర్ణాంజనులు పరస్పర యుద్ధం సాగిస్తూంటే కొరవవీరులందరూ కుతూహలచిత్తులై అటే చూడసాగారు. అర్జునుడు నాగసర్పంమీదికి లఘించే గరుడపక్షివలె కర్ణుని మీదికి వస్తున్నాడు. అర్జునుని ట్రోధాగ్ని ప్రవృత్తి లించ సాగింది. హస్తోత్సాహంతో భయంకర బాణాలు విడిచి కొద్ది క్షణాలలో అశ్వాలనూ సారథినీ వేధించి కర్ణుని నిరోధించాడు. కొరవ వేసలోని రథ గజ బలాలు హాహరవాలు చేయ

స చాపి తానర్జునబాహుముక్తా

స్ఫురాస్ఫురామైః ప్రతిహత్య వీరః

తస్థౌ మహత్తా సధనుః సబాణః

సవిస్ఫులింగోఽగ్నిరివాశు కర్ణః.

తత స్త్యభూద్ వై తళతాళశబ్దః

సశంఖభేరిపణవప్రణాదః

ప్రవేక్ష్యేడితత్యాతలనిస్వనం తం

వైకర్తనం పూజయతాం కురూణాం.

ఉద్ధూతలాంగూలమహాపతాక

ధ్వజోత్తమాంసాకులభీషణాంతం

గాండివనిర్హృదకృతప్రణాదం

కీరీటినం ప్రేత్య ననాద కర్ణః.

స చాపివైకర్తనమర్దయిత్వా

సాశ్వం సమాతం సరథం పృషత్తైః

తమావన్న ప్రసభం కీరీటీ

పితామహం ద్రోణకృపౌ చ దృష్ట్వా.

సాగాయి. అర్జునుని బాణాలు భీష్మాది మహోరథికు లందరినీ కప్పివేసి అదృశ్యం చేశాయి. కర్ణుడు నాడి బాణాలు విడుస్తూ అర్జునుడు విడిచే బాణాలను దారిలోనే ఖండిస్తున్నాడు. ఆ సమయంలో కర్ణుడు విస్ఫులింగాలతో నిండిన అగ్ని వలె ప్రకాశిస్తున్నాడు. అనవరత ధనుష్పంకారంతో అర్జునుని వేధిస్తూంటే కొరవవీరు లందరూ శంఖభేరివినాదాలతో కర్ణునకు ఉత్సాహం పురి కొల్పసాగారు. అది విని అర్జునుడు శంఖనాదం చేశాడు. పతాకంమీది వానరుడూ, పరివేష్టిత భూతగణాలూ సింహభైరవనాదాలు చేస్తూంటే వజ్రధ్వనిసదృశంగా గాండివం శబ్దిస్తూంటే కర్ణుడునిర్విరామ సింహనాదం ప్రారంభించాడు. అర్జునుడు పుంఖానుపుంఖంగా బాణాలు విడిచి

స చాపి సార్థం బహుభిః పృష్టతైః
 ద్వైకర్తవో మేఘ ఇవాభ్యవర్షత్
 తథైవ కర్ణం చ కీరీటమాలీ
 సంఘాదయామాస శితైః పృష్టతైః.
 శయోః సుతీర్ణాః సృజతోః శరాఘ్నాః
 మహాశరాఘ్నాస్త్రవివర్ధనే రణే
 రథే విలగ్నావివ చంద్రనూర్యా
 ఘనాంతరేణానుదదర్శ లోకః.
 అధాశుకారీ చతురో హయాంశ్చ
 వివ్యాధ కణ్ఠో నిశితైః కీరీటినః
 త్రిభిశ్చ యంతార మమృష్యమాణో
 వివ్యాధ తూర్ణం త్రిభిరస్య కేతుం.
 తతోఽభివిధ్ధః సమరావమర్దీ
 ప్రబోధితః సింహ ఇవ ప్రసుప్తః
 గాంఢీవధన్వా ఋషభః కురూణా
 మజిహ్వగైః కర్ణమియాయ జిహ్వుః.

శరాస్త్రవృష్ట్యా నిహతో మహాత్మా
 ప్రాదుశ్చకారాతి మనుష్యకర్మ
 ప్రాచ్ఛాదయత్ కర్ణరథం పృష్టతైః
 గ్లోకానిమాన్ సూర్య ఇవాంశుజాలైః.
 స హ స్తినే వాభిహతో గజేంద్రః
 ప్రగృహ్య భల్లాన్ నిశితాన్ నిపంగాత్
 ఆ కర్ణపూర్ణం చ ధనుర్వికృప్య
 వివ్యాధ గోత్రేచ్ఛధ సూతపుత్రం.
 అధాస్య బాహుగుశిరోలలాటం
 గ్రీవాం వరాంగాని పరావమర్దీ
 శితైశ్చ బాణైర్ముధి నిర్విభేద
 గాంఢీవముక్తైరశనిప్రకాతైః.
 స పార్థముక్తైర్ముభిః ప్రబునోఽ
 గజో గజేనేవ జితస్తరస్వీ
 విహాయ సంగ్రామశిరః ప్రయాతో
 నైకర్తనః పాండవశాణతప్తః.

కర్ణుని సారథినీ అశ్వాలనూ హింసించాడు కర్ణుడు
 భీష్మ ద్రోణ కృపాచార్యులవైపు చూస్తూం
 డగా అర్జునుడు అకస్మాత్తుగా వానిపై బాణవర్షం
 కురిపించాడు. కర్ణుడు మేఘుమాలలవలె బాణాలు
 వదులుతున్నాడు. అర్జునుడు నిర్విరామంగా
 బాణాలు విడుస్తూనే ఉన్నాడు. మేఘునివిర్మక్త
 సూర్యచంద్రులవలె ఆ మహారథికులిద్దరూ ప్రకా
 శిస్తున్నారు. అర్జునపరాక్రమానికి కర్ణుడు తట్టుకో
 లేకపోయాడు. ప్రవాహ వేగంతో బాణాలు

విడిచి అర్జునుని గుర్రాలనూ సారథినీ వేధించి
 ధ్వజం ఛిన్నంచేశాడు. నిద్రలేచిన సింహంవలె
 అర్జునుడు కుపితుడై కర్ణుని పీషించసాగాడు.
 సూర్యుడు కిరణసమూహంతో ప్రపంచాన్ని
 ఆచ్ఛాదించేట్లు అర్జునుడు బాణజాలంతో
 కర్ణుని రథాన్ని కప్పివేసాడు. ఆకర్ణాంతం ధనుస్సు
 లాగి బాణాలు విడిచి కర్ణుని సర్వావయవాలలో
 తూట్లుకొట్టాడు. దెబ్బతిన్న ఏనుగులూ కర్ణుడు
 యుద్ధభూమి విడిచి పోయాడు.

ఏ బది అయిదవ అధ్యాయం

అపయాతేతు రాధేయే దుర్యోధన పురోగమాః
 అనీకేన యథాస్వేన శనైరార్చంత పాండవం.
 బహుధా తస్య సైన్యస్య పూర్వస్యాపతతః శనైః
 అధారయత వేగం స వేలేవ తు మహోదధేః.
 తతః ప్రహస్య బీభత్సుః కౌంతేయః శ్వేతవాహనః
 దివ్యమస్త్రం పశుర్వాణః ప్రత్యాయాద్ రథసత్త్విమః
 యథా రశ్మిభిరాదిత్యః ప్రచ్ఛాదయతి మేదినిం
 తథా గాంధీవనిర్భుక్షైః శనైః పార్థో దిశో దశ.
 పరథానాంనాచాశ్వానాంసగజానాంస వర్మణాం
 అనివిధ్యం శితైర్బాహైరాసీద్ధ్యం గుళమంతగం.
 దివ్యయోగాచ్చ పార్థస్య హయానాముత్తరస్య చ
 శిఖాశిల్పపవన్న త్వదస్త్రాణాం చ పరిక్రమాత్
 వీర్యవత్సవం ద్రుతం చాగ్ర్యం దృష్ట్వా జ్ఞాన్తేర
 పూజయత్.

కాలాగ్నిమివ బీభత్సుం నిర్వహంతమివ ప్రజాః
 నారయః ప్రేక్షీతుం శేఖర్జ్వలంతమివ పావకం.
 తాని గ్రస్తాన్యనీకాని కేజరన్తుసమార్గజైః
 శైలం ప్రతి బలాభ్రాణి వ్యాప్తానీవారగ్రశ్మిభిః.
 అశోకానాం వనానీవచ్ఛన్నాని బహుశః శుభైః
 కేజః పార్థశనైస్తత్ర తదా సైన్యాని భారత.
 ప్రజోఽన్తుసశనైః శీర్ణం శుప్త్యశ్చుష్మం హిరణ్యం
 చ్చత్రాణి చ పతాకాశ్చ భేదధార సదాగతిః.
 స్వబలత్రాసనాత్ త్రస్తాః పరిపేతుర్దిశో దశ
 రథాంగ దేశానాదాయ పార్థచ్ఛిన్నయగహయాః
 కర్ణకక్షివిమానేషు అంతరోష్ఠేషు చైవ హ
 మర్మఖడ్గేషు చాహత్యాపాతయత్ సమరే గజాన్.

ఏ బది అయిదవ అధ్యాయం

తర్ణుడు పలాయనం పఠించడంతో దుర్యోధనాది కౌరవయోధు లందిరూ అర్జునునిచుట్టు ముట్టారు ఆ సముద్రాన్ని అర్జున బాణాలనే చెలియలకట్ట మీదికిరాకుండా నిలబెట్టింది. దివ్యాస్త్రాలు విడిచి దశదిశలనూ నిరోధించాడు అర్జునుడు. చతురంగబలాలలో అర్జునబాణం తగలని ప్రాణి లేదు. అర్జునయుద్ధకౌశలమూ, ఉత్తర సారధ్యమూ శత్రుసేనకు ప్రశంసాయోగ్యంగా గోచరించింది. ప్రళయకాలాగ్నిలా ఉన్న అర్జునునినైపు నారు కన్నెత్తి చూడలేకపోతున్నారు. అర్జునుని బాణాలు గజబలాన్ని నానావిధాలా హింసించి నేల కూలుస్తున్నాయి. సంవర్తకాగ్ని చరాచరజగత్తునూ భస్మంచేసేటట్లు కౌంతేయుని బాణాలు కౌరవ

సేనను దగ్ధంచేస్తున్నాయి. అర్జునగాంధీవధ్వజము దుర్యోధనుని గుండెలో భయం కలిగించింది. అప్పటికే వారి రథబలం ఊణించి పోయింది. అసమర్థులను వధించటం ఉచితంకాదని అర్జును డాగగా ఆ సైనికులు అర్జునుని మీదిమీదికి రాసాగారు. తనవైపు వచ్చేవా రందరినీ ఉత్తరక్షిణంలో యమసదనానికి పంపుతున్నాడు పార్థుడు. శేషుడు సాగరంలో విహరించినట్లు అర్జునుడు శత్రువాహినిలో చరిస్తున్నాడు.

అర్జునుని బాణాలు పోయినంతదూరమూ వాని మార్గం సుగమ మూతోంది. కౌరవసేన శక్తి నశించింది. శాత్రవవనం అర్జునప్రచండవాయువుతో ఛిన్నాభిన్నమైంది. సూర్యుడు అస్తాచలం

కారవాగ్రజానాం తు శరీరైర్గతచేతసాం
క్షణేన సంవృతా భూమిర్మైరివ సభస్థలం.
యుగాంతసమయే సర్వం యథా స్థావరజంగమం
కాలః క్షయమశేషేణ దహత్యగశిఖః శిఖీ
తద్వత్ పాథో మహారాజ దదాహసమరేరిపూర్ణ.
తతః సర్వాప్రతేజోభిధమయో నిస్వనేన చ
శబ్దేనామానుమానాం చ భూతానాంధ్వజవాసినాం
భైరవం శబ్దమశ్రుధం వానరస్య చ కుగ్రస్యః.
వైవారిపాచ్య బీభత్సుస్త్రిన్ దాగ్యోధనే వనే
భయముత్పాదయామాస బలవాఃరిమగ్ధనః.
రథశక్తిమమ తాణాం ప్రాగేవ నిపతన్భువి
సోఽపయాత్ సహసా పశ్చాత్ సహసాచాచ్య
భ్యుపేయివాన్.

శరవ్రాటైః సుతీష్టాట్రైః సమాదిష్టైః ఖగైరివ
అన్జనస్త్తు ఖమావ్రదే లోహితప్రాశవైః ఖగైః.
అత్ర మధ్యే యధార్కస్య రక్కయస్త్రిగ్గతేజసః
దిశాసు చ తథా రాజన్నసంఖ్యాతాః శరాస్తదా.
పశ్యదేవానతం శేకూ రథమభ్యసితం పరే
అలభ్యఃపునరక్షైస్సురధాత్ సోఽతి ప్రసాదయేత్.
తే శరా ద్విట్శరీరేషు యదైవ న ససజ్జరే
ద్విష్టికేషు బీభత్సోర్న ససజ్జే రథస్తదా.
స తద్ విక్షోభయామాస హ్యరాతిబలమంజసా

చేనున్నాడు. అన్జనుడు తన పరాక్రమాన్ని
ఇంకా సాగిస్తూనే ఉన్నాడు. డెబ్బైమూడు బాణా
లతో ద్రోణుని పదింటిలో దుస్సహసుని ఎనిమిదిం
టిలో అశ్వత్థామనూ పన్నెండు బాణాలతో
దుశ్శాసనుని మూడు బాణాలతో కృపుని అరవై
బాణాలతో భీష్ముని నూరు బాణాలతో దుర్యోధ
నుని కర్ణినామక అస్త్రంతో కర్ణుని వేధించి,
కర్ణుని రథాశ్వాలనూ సారధిని యమపురికి అతిథు

లనంతభోగో భుజగః క్రీడన్నివ మహార్ణవే.
అస్యతో నిత్యమత్యర్థం సర్వపేవాతిగస్తథా
అశ్రుతః శ్రూయతే భూతైర్ధనర్హిమః కిరీటినః.
సంతతాస్త్రత మాతంగా బాహైరల్యాతరాంతరే
సంవృతాస్తేన దృశ్యంతే మేఘా ఇవ గభస్త్రిభిః.
దిశోఽనుభ్రమతః సర్వాః సవ్యవక్షిణమస్యతః
సతతం దృశ్యతే యుద్ధే సాయకాసంజమండలం.
పతిలత్యరూపేషు యథా చక్షూంషి న కదాచన
నాలక్ష్యేషు శరాః పేతుస్తథా గాండీవధన్వనః.
మార్కో గజసహస్రస్య యుగంధో గచ్ఛతో వనే
యథా భవేత్ తథా జజ్ఞే రథమూర్ధః కిరీటినః.
నూనం పార్థజయైశ్చిత్వాన్యకః సర్వామరైస్సహ
హంత్యస్తానిత్యమస్యంతి పార్థేన నిహతాః పరే.
ఘ్నంతిమత్యర్థమహితాన్ విజయం తత్ర మేనిరే
కాలమన్జనరూపేణ సంహరింతమివ ప్రజాః.
కురుసేనాశరీరాణి పార్థేనైవాహతాస్యపి
సేదాః పార్థహతానీవ పార్థకర్మాన్మృతాసనాత్.
ఓషధీనాం శిరాంసీవద్విషాన్పుష్పాణిసోఽన్వయాత్
అవనేశుః కురూణాం హి వీర్యాణ్యన్జనజాద్
భయాత్.

అన్జనానిలభిన్నాని వనాస్యన్జనవిద్విషాం
చక్రగ్లోహితధారాభిర్ధరణీం లోహితాంతరాం.

లుగా పంపాడు. అప్పుడు ఉత్తరుడు పరమ
సంతోషంతో - మహారథకుడా! ఇప్పుడు నువ
రథం ఎటుపోనివ్వమన్నావు అని ప్రశ్నించగా
అన్జనుడు - ఉత్తరా! నీలపతాకంతో ఎరగుర్తా
లతో అలరారే కృపా చా ర్యుని రథంవైపు
పోనియ్యి. ఇదిగో అన్నదాడు లండరికి ఆరాధ్యు
డైన ద్రోణాచార్యుడు ఆసువర్ణమయకమండలు
చిహ్నితపతాకంతో ఉన్నదే వారి రథం. దానికి

లోహితేన సమాయుక్తైః పాంసుభిః పవనోద్ధృతైః
బభూవుర్లోహితాస్త్రత భృశనూదిశ్యశక్తయః.
సార్కం ఖం తక్షణేనానీత్ సంధ్యామూమిన

లోహితం

అప్యస్తం ప్రాప్య సూర్యోఽపి నివర్తేత నపాంశవః
తాన్ సర్వాన్ సమరేశూగః పాగుషే సమనస్థితాః
దినైరప్తైరచింత్యాత్మా సర్వానాగ్ధృన్
ధనుర్ధరాః.

స తు ద్రోణం తిసప్తత్యా త్సరప్రాణం
సమూర్చయత్

దుఃసహం దశభిర్బాహైర్ద్రాశిసుప్తభిరేవ చ.
దుశ్శాసనం ద్వాదశభిః కృపం శారద్యతం త్రిభిః
భీష్మం శాంతవనం షష్ట్య రాజానం చ శతేన హ
కర్ణం చ కర్ణినా కర్ణే వివ్యాధ పరవీరహా.
తస్మిన్ విధే మహేష్వాసే కర్ణే సర్వాస్త్రకోవిదే
హతాశ్వసూతే విరథే తతోఽనికమధద్యత్.

తత్ ప్రథగ్నం బలందృష్ట్వా పార్థుః జస్థిశంపునః
అభిప్రాయం సమాజ్ఞాయ వై రాటిరదమబ్రవీత్.

అస్థాయ నుచిరం జిహ్వే రథం సారథినా మయా
కతమం యాస్య సేఽనికముక్తో యాస్యామ్యహం
త్వయా.

లోహితాశ్వమరిష్టం యం వై యాఘ్రమనుపశ్యసి
నీలాం పతాకామాశ్రిత్య రథే తిష్ఠంతముత్తర.

ప్రదిక్షణంచేసి ముందుకు సాగనియ్యి. అది సనా
తన యుద్ధ ధర్మం. ఇచార్య ద్రోణులు ముందుగా
నాపై బాణం విడిచి అప్పుడు నేను విసుప్తాను.
బాణ చిహ్నం కితద్వజంతో ఉన్న రథమే అశ్వ
త్తామది. ఆయనకూడా మనకు పూజ్యులే. ఆ నాగ
ద్వజమే దుర్యోధనునిది. మన రథాన్ని ఇన్నిటి
ముందుగానూ పోనియ్యి. శీఘ్రవేగంతో అస్తా)

కృపాస్వైతదనీకాగ్ర్యం ప్రాపయస్వైతదేన మాం
ఏతస్య దగ్ధయిష్యామి శీఘ్రాస్త్రం దృఢధన్వినః.
ధ్వజే కమండలుర్యస్య శాతకంభమయః శుభః
ఆచార్య ఏష హి ద్రోణః సర్వశస్త్రభృతాం వరః.
సదా మమైష మాన్యస్తు సర్వశస్త్రభృతామపి
సుప్రసన్నం మహావీరం కురుమ్యైవం ప్రదక్షిణం.
అత్రైవ వావగోహైనమేష ధగ్ధః సనాతనః
యది మే ప్రథమం ద్రోణః శరీరే ప్రహరిష్యతి
తతోఽస్య ప్రహరిష్యామి నాస్య కోహో భవేదితి.

అస్యావిదూరే హి ధనుర్ధ్వజగ్రే యస్య దృశ్యతే
ఆచార్యస్వైష పుష్కో వై అశ్వశ్శాయామహారథః
సదా మమైష మాన్యస్తు సర్వశస్త్రభృతామపి
ఏతస్య త్వం రథం ప్రాప్య నివర్తేహః పునఃపునః.

య ఏష శు రథానీకే సువర్ణకవచాన్మతః
సేనాగ్రేణ తృతీయేన న్యానహార్యేణ తిష్ఠతి.

యస్యనాగో ధ్వజగ్రేఽపా మేమకేతనసంవృతః
ధృతరాష్ట్రశ్శూః శ్రీరూప రాజా సుయోధనః
ఏతస్యాభిముఖా వీర రథం పరరథారుజం

ప్రాపయస్వైష రాజాహిప్రమాధీ యుద్ధగుర్మదః.
ఏష ద్రోణస్య శిష్యాణాం శీఘ్రాస్త్రే ప్రథమోమతః
ఏతస్య దగ్ధయిష్యామి శీఘ్రాస్త్ర విపులం రణే
నాగకటౌ శు గుచిరా ధ్వజగ్రే యస్య తిష్ఠతి

లను విడిచే కళలో శిక్షణ గలవిన ద్రోణాచార్యుని
ముందు ఉన్నాడు కొశలం ప్రవర్తించాలి నాగ
కటాంతమైన ధ్వజాగ్రంకల రథం కన్ఠనిదని నీ
వెరుగుదువు. వాడు ని రం త రం మనయందు
స్పర్ధతోనే ఉంటాడు. నీలవర్ణశోభిత నక్షత్ర
పంచకంతో అలరారే పతాకంగల రథంమీద
విశాలమైన ధనుస్సుతో ఉపవిష్టుడై సూర్య ముద్రా

మన నైకర్తనః కర్ణో విదితః పూర్వమేవ తే.
 ఏతస్య రథమాస్తాయ రాధేయస్య దురాత్మనః
 యస్తోభవేధాః సంగ్రామే స్పృధతేహివదామయా.
 యస్తు నీలానుసారేణ పంచతారేణ కేతునా
 హస్తావాపీ బృహద్ధన్వా రథే తిష్ఠతి వీర్యవాన్.
 యస్య తారాకృచిత్రోఽసౌ ధ్వజో రథవరే స్థితః
 యస్యైతత్ పాండురం చక్రతం విమలం
 మూర్ధ్ని తిష్ఠతి.
 మహతో రథవంశస్య నానాధ్వజపతాకినః
 బలాహకాగ్రే సూర్యో వా య ఏవప్రముఖేభిః

హైమంచంద్రార్కసంకాశం కవచయశ్యదృశ్యతే
 జాతరూపశిరస్త్రాణం హస్తస్తాపయతీవ మే.
 ఏష శాంతనవో భీష్మః సర్వేషాం నః పితామహః
 రాజశ్రీయాభివృద్ధశ్చ సుయోధనవశామగః.
 పశ్యాదేష ప్రయాతవ్యో న మే విఘ్నకరోభవేత్
 ఏతేన యుధ్యమానస్య యత్తః సంయుచ్చ మే
 హయాన్.
 తనోభ్యనహదన్యగ్రో నై రాటిః సన్యసాచినం
 యత్రాత్మికుత్ కృపా రాజన్ యాత్స్యమానో
 ధనంజయం.

ఏ బ ది ఆట వ అ ధ్యాయం

తాన్యనీకాన్యదృశ్యంత కురూణా ముగ్రధన్వినాం
 సంసర్పంకే యథా మేఘా ఘర్జంతే
 మందమారుతాః.
 శోభితుడై శ్వేతచ్ఛత్ర లాంఛనుడై సే నాగ్ర
 భాగంలో మేఘమండలంమందు సూర్యునివలె
 ప్రకాశిస్తూ సూర్యచంద్ర ముదిత కవచంకో
 సునర్ణ శిరస్త్రాణంతో న య న సునోహరంగా
 గోచరించే ఆ పురుష పుంగవుడే మా పితామహులు

అభ్యశే వాజినస్తంభః సమారుఢాః ప్రహరీణః
 భీమరూపాశ్చ మాతంగాస్తామరాంకుశనోదితాః
 మహామాత్రైః సమారుఢా విచిత్రకవచోజ్వలాః.
 డైన భీష్ముడు, ఈయనతో యుద్ధం జరిగేటప్పుడు
 నీవు సావధాన చిత్తంతో గుర్రాలను నడపాలి -
 అనగా ఉత్తరుడు సావధానచిత్తుడై నిర్భయంగా
 రథాన్ని కృపాచార్యునివైపు సాగిస్తున్నాడు.

ఏ బ ది ఆట వ అ ధ్యాయం

ఉత్తరుడు రథం కృపాచార్యునివైపు సాగిస్తు
 న్నాడు. అదిచూసి కౌరవ వీరులందరూ వర్ష
 ప్రారంభవేళ మేఘాలవలె నెమ్మది నెమ్మదిగా
 అట్టనునివైపు రాసాగారు. అంకుశశోమరాధ్య
 యుధాలు విడువడానికి సన్నద్ధులౌతున్నారు. ఆ
 సంగ్రామం చూడ్డానికి దేవతాసహితుడై
 ఇంద్రుడూ మరుద్దళాలూ విశ్వేదేవతలూ

అశ్వినీకుమారులూ యక్ష గంధర్వ నాగగణాలూ
 విమానచారులై విచ్చేసారు. అట్టన కృపాచార్యుల
 మధ్య సంగ్రామం వారందరికీ విధ్రమం కలిగి
 స్తోంది ఇంద్రుని నిరూపించుకొనే గంధర్వ
 రాక్షససర్పగణాలతోపాటు పితృమహర్షి గణాలూ
 వసుమాన బలాత్ సుప్రతర్దన అష్టక శిబియయాతి
 నహుః గయ మను కురు రఘు భాను సగరనలాది

తతః శక్రః సురగణైః సమారుహ్య సుదర్శనం
వహోపాయాత్ తదా రాజా విశ్వశ్యే
మరుతాంగణైః.

తద్ దేవయక్షగంధర్వహోరగసమాకులం
శుశుభేభ్రవినిర్మూక్తం గ్రహాణామివ మండలం.
అస్త్రాణాం చ బలం తేహం మానుషేషు
ప్రయుంజతాం

తచ్చ భీమం వహద్దయద్ధం కృపార్జునసమాగమే
ద్రిష్టుమభ్యాగతా దేవాః స్వవిమానైః పృథక్
పృథక్

శతం శతసహస్రాణాం యత్ర స్థూణా హిరణ్మయీ
మణిరత్నవయీ చాన్యా ప్రసాదంత్యధారయత్
తతః కామగమం దివ్యం సర్వరత్నవిభూషితం
విమానం దేవరాజస్య శుశుభే భేవగం తదా.
తత్ర దేవాస్త్రయస్త్రింశత్ టిష్ఠంతి సహవాసవాః
గంధర్వా రాక్షసాః సర్వాః పితరశ్చ మహర్షిభిః.
తథా రాజా వసుమనా బలాః సుప్రతర్దనః
అప్రకశ్చ శిబిజైచైవ యయాతిర్నహఃపో గయః.
మనుఃపూర్వ రిఘుర్భానుః కృశాశ్వః సగరో నలః
విమానే దేవరాజస్య సమదృశ్యంతే సుప్రభాః.
అగ్నేరీశస్య సోమస్య వరుణస్య ప్రజాపతేః

రాక్షసులందరూ గోచరిస్తున్నారు. దిక్పాలకులూ
గంధర్వులూ వేరువేరు విమానాలమీద విహరి
స్తుంటే వసంత విశిఖిత సుమ సౌరభాలు వ్యాపి
స్తున్నాయి.

భూమిమీద ధూళి సన్నగిల్లింది. వాయువు

తథా ధాతుర్విధాతుశ్చ కుబేరస్య యమస్య చ.
అలంబుషోగ్రసేనానాం గంధర్వస్య చ తుంబురోః
యథామానం యథోద్దేశం విమానాని చకాశిరే
సర్వదేవనికాయాశ్చ సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః
అర్జునస్య కురూణాంచ ద్రిష్టుం యుద్ధముపాగతాః.
దివ్యానాం సర్వచూల్యానాం గంధః పుణ్యోఽథ
సర్వశః

ప్రససార వసంతాగ్రే వనానామివ భారత.
తత్ర రత్నాని దేవానాం సమదృశ్యంతే తిష్ఠతాం
ఆతపత్రాణి వాసాంసి ప్రజశ్చ వ్యజనాని చ.
ఉపాశామ్యద్ రజో భౌమం సర్వం వ్యాప్తం
మరీచిభిః

దివ్యగంధానుసదాయ వాయుర్యోధానసేవత.
ప్రభాసితమివాకాశం చిత్రరూపమలంకృతం
సంపతద్భిఃస్థితైశ్చాపి నానారత్నవిభాసితైః.
విమానైర్వివిధైశ్చిత్రైరుపాసీతైః సురోత్తమైః
వజ్రభృచ్చుశుభేతత్ర విమానస్తైః సురైర్వృతః.
బిభ్రన్మాలాం మహాతేజాఃపద్మోత్పలసమాయుతాం
విప్రేక్ష్యమాణో బహుభిర్నాత్మవ్యృత్
సుమహాహవం.

సుగంధాలను వీస్తోంది. దేవవిమానాలు చిత్ర
విచిత్ర వర్ణాలతో ప్రకాశిస్తున్నాయి. మహా తేజ
శ్చాలి ఇంద్రుడు పద్మోత్పలమాలాలంకృతుడై
భాసిస్తున్నాడు. అర్జునుడు సాగించే యుద్ధం ఎంత
సేపు చూసినా ఇంద్రునికి తనివితీరటం లేదు.

ఏ బ ది ఏ డ వ అ ధ్యాయం

దృష్ట్యా పూర్ణానానీకాని కురూణాం కురునందన
తత్ర వైరాటిమామృత్యు పాథో వచనమబ్రవీత్.
జాంబూనదమయీ వేదీ ధ్వజేయస్య ప్రదృశ్యతే
తస్య దక్షిణతో యాహి కృపః శారద్యతోయతః
ధనంజయనచః శ్రుత్వా వైరాటి స్వరితస్తతః
హయాన్ రజతసంకాశాన్

హేమభాంజానచోదయత్.

ఆనుపూర్వాత్ తు తత్ సర్వమాస్థాయ
జవము త్తమం
ప్రాహిణోచ్చంద్ర సంకాశాన్ కుటితానిచ

తాన్ హయాన్.

స గత్వా కురుసేనాయాః సమీపం హయకోవిడః
పునరావర్తయామాస తాన్ హయాన్

వాతరంహసః.

ప్రదక్షిణముపావృత్య మండలం సవ్యమేన చ
కురూన్ సమ్మోహయామాస మత్యో యానేన
తత్త్వవీత్.

కృపస్య రథమాస్థాయ వైరాటిగతుతోభయః
ప్రదక్షిణముపావృత్య తస్మా తస్మాగ్రతో బలీ.
తతోఽస్త్రసః శంఖవరం దేనదస్త్రం మహారసం
ప్రదక్ష్య బలమాస్థాయ నామ విశ్రావ్యచాత్మనః
తస్య శబ్దో మహానాసీద్ ధన్యుమానస్య జిష్ణునా
తథా వీర్యవతా సంద్యే యస్యోనీవ దీర్ఘతః.
పూజయాంచక్రే శంఖం కురవః సహస్రేనికాః
అర్జునేన తథా ధ్యానః శతధా యశ్చదీర్ఘతే.
దినమావృత్య శబ్దస్తు నివృత్యః శుశ్రువే ఘనః
సృష్టో హఘవతా వ్రజః ప్రవతీనిన యస్వతే.
ఏతస్మిన్నంతరే వీరో బలవీర్యసమన్వితః
అర్జునం ప్రతి సరిభ్యః కృపః పరిమదాజ్ఞయః.
అమృత్యమాణస్తం శబ్దం కృపః శారద్యతస్తదా
అర్జునం ప్రతి సరిభ్యో యుద్ధాథీ స మహారథః
మహోదధిజమాదాయ దక్ష్యా వేగేన వీర్యవాన్.
స తు శబ్దేన లోకాంక్రీనావృత్య రథినాం వరః
ధనురాదాయ సుమహజ్జ్యశబ్దమకరోత్ తదా.

ఏ బ ది ఏ డ వ అ ధ్యాయం

ఉత్తరా - సువర్ణవేదికతో శోభించే పతాకం
గల కృపాచార్యుని రథంపై పే మన రథం నడి
పించు - అని అర్జును డనగా ఉత్తరుడు అటే నడి
పిస్తున్నాడు. కురుసేనను సమీపించి ఒక్కసారిగా
గుర్రాలను అడలించి సేనాపూర్ణానికి ప్రదక్షిణం
చేసి మండలవృత్తిలోని వామభాగంపైపు రథం
సాగిస్తూంటే ప్రతిపక్షవీరులకు అది ఎవరినైపు
వస్త్రాందో అవగాహన కాలేదు. ఉత్తరుని లక్ష్య

ప్రకారం రథం కృపాచార్యుని సమీపించి నిల
బడింది.

అర్జునుడు తన ప్రవర చెప్పి దేవదత్తం పూరిం
చాడు. ఆ శంఖధ్వనానికి ప్రతిధ్వనం చేశారు
కొరివ వీరులు. బలపరాక్రమ సంపన్నుడైన కృపా
చార్యుడు అర్జున శంఖనాదం విని కు పి తు డై
ప్రతిగా తన శంఖం పూరించాడు. శరత్కాల
మేఘాలవలె అర్జున కృపాచార్యు లుభయలూ

తౌ రథా సూర్యసంకాశౌ యోత్స్యమానౌ

మహాబలా

శారదావిప జీమూతౌ వ్యోచేతాం వ్యవస్థితౌ.

తతః శారద్యశస్త్రాణాం పార్థం దశభిరాశునైః

వివ్యాధ పరవీరఘ్నం నిశితైర్మర్మశేదిభిః.

పార్థోఽపివిశ్రుతం లోకే గాంధీనం పరమాయుధం

వికృప్య చిత్తేష బహూన్ నారాచాన్ మర్మశేదినః

తాః ప్రాప్తాన్ పితౄర్బలైర్నారాచాన్

ర క్తభోజనాః

కృపశ్చిచ్ఛద పార్థస్య శతశోఽథ సహస్రశః.

తతః పార్థస్త్వ సంక్రుధశ్చిత్రా మాగ్ధాః

ప్రదర్శయన్

దిశః సంఘాదయన్ బాణైః ప్రదిశశ్చ మహారథః

ఏకచ్ఛాయమివాకాశమకరోత్ సర్వతః ప్రభుః.

ప్రాచ్ఛానయదమేయాత్మా పార్థః శరశత్రైః కృపం

స శరైర్దైత్యః క్రుధః శితైర్గిషిభోషమైః.

తూర్ణం దశసహస్రేణ పార్థమప్రతిహాదసం

అర్దయత్వా మహాత్మానం ననర్ద సమనే కృపః.

బాణవర్షం ప్రాసరింభించారు. అర్జునుడు విడిచే

బాణాలను ఆచార్యుడు మాగ్ధంలోకి ఖండిస్తు

న్నాడు. అర్జునుడు చిత్రవిదితంగా బాణాలు

విడుస్తున్నాడు. అవి ఆకాశాన్ని ఆనరించగా

చీకట్లు కమ్ముకొన్నాయి. అగ్ని శిఖలవలె పీడించే

కృపాచార్యునికి మరీ రోషం కలిగించాయి.

అర్జునుడు నాలుగు వాడి బాణాలు విడిచి కృపుని

గుర్రాలను నొప్పించాడు. ఆ దెబ్బలకు తట్టుకో

లేక అవి గజబిడ పడ్డాయి. కృపాచార్యుడు స్థాన

చలితు డయ్యాడు. అది గమనించి గురుకారవార్ధం

అర్జునుడు బాణాలను విడవకుండా నిలబడ్డాడు.

తతః కనకపర్యత్పాస్త్రాన్ దీర్ఘః సంసతపర్వభిః

త్వరణ గాంధీననిర్ముక్తైర్జ్వలస్తప్య వాజినః.

చతుర్భిశ్చతుర స్త్రీత్వైర్విద్యత్ పరమేషుభిః

తే హయా నిశితైర్పావైర్జ్వలద్భిరివ పన్నునైః

ఉత్పేతుః సహసా సర్వే కృపః స్థానాదథాచ్యవత్

చ్యుతంతు గౌతమం స్థానాత్ సమీక్ష్యకురునందనః

నావిధ్యత్ పరవీరఘ్నో రక్షమాణోఽస్యకౌరవం

స తు లభ్యా ఘనః స్థానం గౌతమః సన్యసాచినం

వివ్యాధ దశభిర్పావైర్జ్వలైః కంకప్రభిః.

తతః పార్థో ధనుస్తస్య భల్లేన నిశితేన హ

చిచ్ఛదైకేన భూయశ్చ హస్తావాపమధాహరత్.

అథాప్య కవచం బాణైర్నిశితైర్మర్మశేదిభిః

వ్యధమన్న చ పార్థోఽస్య శరీరమవపీడయత్.

తస్య నిర్ముచ్యమానస్య కవచాత్ కాయ ఆబభౌ

సమయే ముచ్యమానస్య సర్వస్వేన తనుర్యథా.

ఛిన్నే ధనుషి పాథేన సోఽన్యదాదాయ కార్ముకం

చకార గౌతమః సజ్యం తదమృశమివాభవత్.

కృపాచార్యుడు కొంత సేపటికి స్వస్థానం చేరుకుని

అర్జునునిపై నిశితశరాలు విడువసాగాడు. అర్జు

నుడు మూడు భల్లాలతో ఆచార్యుని ధనుస్సు

తుత్తువీయలు చేసాడు. క వ చ ం ఛేదించాడు.

కురుసం విడిచిన హములా ఉన్న కృపాచార్యుడు

ఉత్తరక్షణంగా మరో ధనుస్సు చేపట్టి యుద్ధో

న్ముఖు డయ్యేసరికే అదికూడా పార్థబాణంతో

ఛేరింపబడింది. ఈ విధంగా ఎన్నో ధనుస్సులు

ఛిన్నాభిన్నమయ్యాయి. అయినా కృపుడు పట్టు

వీడక మరొక ధనుస్సు చేపట్టి బల్లనామకాస్త్రాలు

ప్రయోగిస్తూనే ఉన్నాడు. అర్జునుడు కుపితుడై

స తదవ్యస్య కౌంతేయశ్చిచ్ఛేద సతపర్వణా
ఏవమన్యాని చాపాని బహూని కృతహస్తసత్
శారద్యతస్య చిచ్ఛేద పాండవః పరవీరహా.
సచ్చిన్నధనూరదాయ రథశక్తిం ప్రతాపనాన్
ప్రాహణోత్ పాండుపుత్రాయ ప్రదీప్తామశనిమివ.
తామన్జనస్తదా-2-యాంతీం శక్తిం

హేమవిభూషితాం

వియద్గతాం మహాల్మాభాం చిచ్ఛేద దశభిఃశరైః.
సావతద్ దశధా చ్చిన్నా భూమా పార్థేవధీమతా
యుగపచ్చైవ భద్రైస్తతః సజ్యధనుః కృపః.
తనూశు నిశితైః పార్థం బిభేద దశభిః శరైః
తతః పార్థో మహాతేజా విశిఖానగ్నితేజసః
చిత్తేప సమరే క్రుద్ధస్త్రయోదశ శిలాశితాన్.
అధాస్య యుగమేకేన చతుర్భుత్పమో హయూన్
వృషేన చ శిరః కాయాచ్ఛరేణ రథసారథేః.

(తిభిస్త్రీవేణం సమరే ద్వాభ్యానుక్షం మహారథః
ద్వాదశేన తు భల్లేన చక్రార్థ్య ధ్వజం తదా.
తతో వజ్రవికాశేన ఫాల్గుః ప్రహసన్నివ
త్రయోదశేనేంద్రసముః కృపం వక్షస్యనిధ్యత.
సచ్చిన్నధన్వా విరథో హతాశ్వో హతనారథిః
గదాపాశిరవస్తుత్య తూర్ణం చిత్తేప తాం గదా.
సా చ ముక్తా గదా గురీవ కృపేణ సుపరిష్కృతా
అన్జనేన శరైరున్నా ప్రతిమార్గమధాగమత్.
తం శు యోధాః పరిప్పంతః శారద్యతమమర్షణం
సర్వతః సమరే పార్థం శరవర్షైరవాకిరన్.
తతో విరాటస్య సుతః సవ్యచూచ్యత్య వాజినః
యమకం మండలం కృత్వా తాన్ యోధాన్
ప్రత్యవారయత్.

తతః కృపముసానాయ విరథం తే నర్హభాః
అపజస్క్రూహవేగాః కుంతీపుత్రాద్ ధనంజయూత్

పదమూడు వాడి బాణాలు విడిచాడు. మరొక
బాణంతో రథయుగ్యాలనూ మరొక నాలుగు
బాణాలతో గుర్రాలనూ ఆరుబాణాలతో సారథిని
చూర్ణంచేసి మూడు బాణాలతో వేణురండాన్ని
పన్నెండు భల్లాలతో ధ్వజాన్ని పదమూడు
బాణాలతో కృపుని వక్షస్థలాన్ని ఛేదించి భేదించి
వేదించి పార్థుడు నిలబడగా కృపాచార్యుడు అవి
చలిత చిత్తంతో గదాధారియై అన్జనుని మీదికి
రాసాగాడు. అర్జునుడు ఆ సువర్ణమయ గదా

దండాన్నిచూడ చూర్ణంచేశాడు. పరిస్థితి విష
మించగా కౌరవ సైనికులందరూ సర్వతోముఖంగా
అన్జనునిమీద సర్వవిధ ఆయుధాలూ విడువ
సాగారు. అది గమించి ఉత్తగుడు మండల
యమకరీతిలో రథం నడిపి సైనికుల దిగ్భ్రాంతు
లను చేసాడు. కౌరవ వీరులకు బాణాలు ఎటు విద
లాలో తెలియడంలేదు. రథానుధహీనుడైన
కృపాచార్యుడు రణభూమి విడిచిపెట్టాడు.

ఏ బ ది ఎ ని మి ద వ అ ధ్యాయం

కృపేఽపనీతే ద్రోణస్తు ప్రగృహ్య సశరం ధనుః
అభ్యుదవనాభృవ్యః శోణాశ్వః శ్వేతవాహనం
సతుర్గురభందృష్ట్యాగురుమాయాంతమంతికాత్
అర్జున్ జయతాం శ్రేష్ఠ ఉత్తరం వాక్యమబ్రవీత్
యత్రైషా కాంచనీ వేదీ ధ్వజేయస్య ప్రకాశతే
ఉచ్చితా ప్రవలే దండే పతాకాభిరలంకృతా
అత్ర మాం పహుభిః తే ద్రోణానికాయ సారథే
అశ్వాః శోణాః ప్రకాశంతే

బృహంతశ్చారువాహినః

స్నిగ్ధవిద్రుమసంకాశాస్త్రామ్రాస్యాః పియదర్శనాః
యక్తా రథవలే యస్య సర్వశీఘ్రపిశారదాః.
దీప్తబహుర్మహాజేజా బిరూపసమన్వితః
సర్వలోకేషువిక్రాంతో భారద్వాజఃప్రతాపవాన్
బుద్ధ్యా తుల్యోహ్యుశసనా బృహస్పతిసమోనయే
వేదాస్తథైవ చ త్వాలో బ్రహ్మచర్యం తథైవచ.
ససంహరాణి సర్వాణి దివ్యాన్యస్త్రాణి మారిష
ధనుర్వేదశ్చ కాన్త్యైవయస్మిన్ నిత్యం ప్రతిష్ఠితః.

ఏ బ ది ఎ ని మి ద వ అ ధ్యాయం

అరుణవర్ణశోభితాశ్వసజ్జత రథారూఢుడై
విహరించే ద్రోణాచార్యులు రంగభూమిలో
అడుగు పెట్టాడు. అదిచూసి అర్జునుడు ఉత్తరుని
వైపు తిరిగి - సారథీ - నీకు సుభమగుగాక. ఆ
హేమవేదికతో అలరారే పతాకంగల రథంవైపు
పోనియ్యి. అక్కడే మహాతేజస్సంపన్నుడూ బల
పరాక్రమోపేతుడూ శుక్రసమధీమంతుడూ బృహ
స్పతిసదృశ సీతి శాస్త్రజ్ఞుడూ వేదవేదాంగ
విదుడూ విద్యాస్త్రసంపన్నుడూ ఎన ద్రోణాచా
ర్యులు ఉన్నారు. ఆయన తమూశీలుడు. సరళ

తమూ డమశ్చ సత్యం చ ఆనృశంస్యమథార్జవం
ఏతేచాన్యేచబహవో యస్మిన్ నిత్యం ద్విజేగుణాః
తేనాహం యోధుమిచ్ఛామి మహాభాగేన సంయుగే
తస్మాత్ తం ప్రాపయాచార్యో షీఘ్రముత్తర
వాహయ.

అర్జునేనై పముక్షీస్తు నై రాట్నోమభూషణాన్
చోడయామాస తానశ్వాన్ భారిద్వాజరథింగ్రహతి.
తమాపతంతి వేగేన పాండవం రథినాం వరం
ద్రోణాఃప్రత్యుద్యయాపాద్ధింవత్క్రీమత్తమింద్యం.
తతః ప్రధాన్యయచ్చం ఖం భేరితతనినాదినం
ప్రచుక్ష్యథే బలం సర్వమదూభయ ఇవ సాగరః.
అథ శోణాన్ సనశ్వాన్స్తాన్ హంసవన్తైర్గ్రహోజవైః.
మిశితాక్ సమరేదృష్ట్యాన్యస్యయంత రణేనరాః.
తౌ రథౌ వీర్యసంపన్నౌదృష్ట్యా సంగ్రామమూర్ధని
ఆచార్యశిష్యావజ్జితౌ కృతవిద్యా మనస్వినౌ.
సమాశ్రిన్వే తదాన్యోన్యం ద్రోపాపార్థౌ మహాబలా
దృష్ట్యాప్రాకంపతముహుర్భరతానాగమహద్బలం.

కోమల సత్యస్వభావుడు. జితేంద్రియుడు. పూజ్య
డైన గురుపాదునితో యుద్ధం చెయ్యాలని నాకు
కుతూహలంగా ఉంది. మన రథం శీఘ్రంగా
పోనియ్యి - అని ఆదేశించగా ఉత్తరుడు మరు
క్షణంలో రథాన్ని ద్రోణసమక్షంలో నిలబెట్టాడు.

నూరు భేరిలు మ్రోగుతున్నట్లు ద్రోణుడు
శంఖం పూరించాడు. అర్జున ద్రోణుల మధ్య పోరు
ప్రారంభమైంది. కురువీరులందరూ ఆశ్చర్యచకి
తులై తిలకిస్తున్నారు. గురుశిష్యులు భయలూ
భయానకసంగ్రామం సాగిస్తూంటే సైనికులు

హర్షయు కృష్ణతః పార్థః ప్రహసన్నివ వీర్యచాన్
రథం రథేన ద్రోణస్య సమాసాద్య మహారథః.

అభిసాద్య మహాబహుః సామపూర్వమిదం వచః
ఉవాచ శ్లోక్షయూ వాచా కౌంతేయః పరవీరహా.

ఉషితాః స్తో వనే వాసం ప్రతికర్క చిక్కివః
కోపం న్వాసి నః కర్తుం సదా సమరదుర్జయ.

అహంతుప్రహృతేహర్షంప్రహరిష్యామి తేనఘ
ఇతి మే వర్తతే బుద్ధిస్తద్ భవాన్ కర్తుమర్హతి.

తతోఽస్మై ప్రాహిణోద్ ద్రోణః శరాసథికవింశతిం
అప్రాప్తంఽస్మై సతాన్ పార్థశ్చిచ్ఛేదకృతహస్తవత్

తణః శరసహస్రేణ రథం పార్థస్య వీర్యవాన్
అనాకిరత్ తతో ద్రోణః శీఘ్రమస్త్రం విదర్శయన్

హయాంశ్చ రజతప్రఖ్యాన్ కంకపత్రైః శిలాశిత్రైః
అవాకిరద మేయాత్మా పార్థం సంకోపయన్నివ.

ఏవం ప్రవృత్తే యుద్ధం భారద్వాజకీరీటినోః
సమం విముంచతో సంఖ్యే విశిఖాన్ దీప్తతేజసః.

తాపుభౌ ఖ్యాతకర్మాణాపుభౌ వాయుసమా జవే
ఉభౌ దివ్యాస్త్రువినుమాపుభావు త్రమతేజసా

భయభీత చిత్తులై నిలబడ్డారు. అర్జునుడు తన
రథాన్ని ద్రోణునికి ప్రదక్షిణంగా త్రిప్పి నమస్కరించి

ఇంచిత వదనంకో - ఆచార్యా - రణ
భూమిలో మిమ్ము జయించడం సామాన్యవిషయం

గాదు. చిరకాలం వనవాసంచేసి ప్రతికారదృష్టితో
ఈనాడు వచ్చాను. మీరు మాపై ఆగ్రహించడం

ఉచితం కాదు. నేను మీపై బాణం విడవడానికి
ముందు మీరు నాపై బాణం విడవాలి.

అప్పుడు కాని నేను మిమ్మెదిరించను - అని మృదు
వుగా అన్నాడు.

ద్రోణుడు ఇరవై బాణాలు విడిచాడు. ధను

క్షిపంతో శరజాలని మోహయామాసత్పురూషాన్.
వ్యస్తయంతతతో యోధాయేతత్త్రాసన్ సమాగతాః

శరాన్ విస్ఫుజతోస్తుర్ధ్వం సాఘసాధ్విశ్యపూజయన్
ద్రోణం హి సమరే కోఽన్యో యోధుఃపుత్రి

ఫాల్గునాత్

రాద్రఃక్షత్రియధర్మోఽయంగురునాయుడయుధ్యత
ఇత్యబ్రువన్తనాస్తత్ర సంగ్రామశిరసి స్థితాః.

వీరా తావభిసంరథౌ సంనికృప్తే మహాభుజౌ
ఛాదయేతాం శరవ్రాతై రన్యన్యమపరాజితౌ.

విస్ఫుర్య సుమహచ్ఛాపం హేమపుష్పం దురాసదం
భారద్వాజోఽథ సంక్రుద్ధః ఫాల్గుణం ప్రత్యనిధ్యత.

స సాయకమ్మయైర్జ్వలైరబ్జువన్య రథం ప్రతి
భానుమద్భిః శిలాధౌతైర్భానోరాచ్ఛాపయత్

క్ర. భాం.

పార్థం చ సుమహాబాహుగృహవేగైర్మహాధః
వివ్యాధ నిశితైర్భాజై శ్రేఘ్నో వృష్టివహ్వశం.

తత్రైవ దివ్యం గాంధీవం ధనురాదాయ సాంజవః
శత్రుఘ్నం వేగవాన్ హృష్టి భారిసాధనము త్రిమం

విసర్జ్య శరాంశ్చిత్రాన్ సువర్ణవికృతాన్ బహూన్
ష్కృణౌ పండితుడైన అర్జునుడు మార్గ మన్నిం

లోనే వాటిని ఖండించగా ద్రోణుడు పుంఖాను
పుంఖంగా బాణాలు వదలడం మొదలు పెట్టాడు.

గురుశిష్యులిద్దరూ తేజోమయ బాణవర్షం కురిపి
స్తున్నారు. ఆ దృశ్యాన్ని తిలకిస్తూ సైనికులం

దరూ అభినందనగీతా లాలాపింప సాగారు. ఈ
క్షత్రియధర్మం ఎంత విచిత్రమైనది. గురుశిష్య

బాంధవ్యాన్ని గూడా పరిగణింపనివ్వదుగా -
అని కొందరంటూంటే ద్రోణాచార్యునితో అర్జు

నుడువినా సంగ్రామరంగంలో నిలబడగలవా
డెవ్వడు. అని కొందరు ప్రశంసిస్తున్నారు. ఆమాధ

నాశయన్ శరవర్షాణి భారద్వాజస్య వీర్యవాన్
 తూర్ణం చాపవివిష్ణుకై సదమ్భతమివాధవత్.
 స రథేన చరన్ పార్థః ప్రేక్షణీయో ధనంజయః
 యుగపద్ దక్ష సర్వాసు సర్వతోఽస్త్రాగ్రా
 దర్శయత్.

ఏకచ్ఛాయ మివాకాశం బాణైశ్చక్రే సమంతతః
 నాదృశ్యత తదా ద్రోణో సీహరేణేవ సంవృతః.
 తస్యాభవత్ తదా రూపం సంవృతస్య శరోః త్రమైః
 బాజ్వ్యామానస్య తదా పర్వతస్యేవ సర్వశః.
 దృష్ట్వా తు పార్థస్య రణే శరైః స్వరథమావృతం
 స విస్ఫార్య ధనుఃక్రేష్టం మేఘస్తవితనిస్సం
 అగ్నిచక్రోపమంఘోరం వ్యకర్షత్ పరమాయుధం
 వ్యశాతయచ్ఛరాంతాంస్తు ద్రోణః సమితిశోధనః.
 మహానభాత్ తతః శబ్దోవంశానామిదవహ్నతాం
 కాంబూనదమయైః పుంఖైశ్చిత్రచాపనిగ్దతైః
 ప్రాచ్ఛాదయదమేయాత్తా దిశఃసూర్యవృచప్రభాం
 తతః కనకపుంభానాం శరాణాం సతతర్యణాం

మేఘాలు పర్వత శిఖరాలపై వర్షించేటట్లు
 ద్రోణుని బాణాలు అర్జునుని రథంమీదకు ప్రవ
 హిస్తున్నాయి. గాండ్లీని చిత్రాశిచిత్రబాణాలతో
 ద్రోణుని శరవర్షాన్ని నిరోధిస్తున్నాడు. అర్జున
 బాణవర్షతుమారంలో ద్రోణుడు ఉదృశ్యుడయ్యాడు.
 అప్పుడు ద్రోణుని దేహం ప్రజ్వలిస్తూన్న
 పర్వతంలా ఉంది ద్రోణుడు మేఘ గర్జనలు చేసే
 అగ్ని చక్ర సదృశమైన భయంకరాయుధాన్ని
 విడిచాడు. మందులూన్న వెనురు డొంకల
 భయంకర శబ్దాలతో అది బయలుదేరింది.
 ద్రోణుని బాణాలు ఆకాశాన్ని ప్రకాశవంతం
 చేస్తున్నాయి. అవన్నీ విశువీధిలో ఏక బాణంగా
 గోచరిస్తున్నాయి. గురుశిష్యులు విడిచే సువర్ణ

విఘ్నచ్ఛరాణాం వియతి దృశ్యం తే బహవోనజాః
 ద్రోణస్య పుంఖసక్తాశ్చ ప్రభవంతః శరాసనాత్
 ఏకో దీప్తు ఇనాదృశ్యదాకాశే సంహతః శరః.
 ఏవం తోస్వర్ణవికృతాన్ విముంచంతోమహాశరాన్
 ఆకాశం సంవృతం వీరావుల్కాభిరివ చక్రతుః.
 శరాస్తయోస్తు విబభుః కంకబర్హిణవాససః
 పంక్త్యః శరదిస్వస్థానాం హంసానాంచరితామివ.
 యుద్ధం సమభవత్ తత్ర సుసంరభం మహాత్మనోః
 ద్రోణసాండవయో గ్లోరం వృత్రనాసవయోరివ.
 తే గజావివ చాసాద్య విమాణాస్తైః పరస్పరం
 శరైః పూర్ణాయతోశ్చస్పృష్టైరన్యోవ్యుభిజఘ్నుతుః
 తౌ న్యనాహరతాం యుద్ధే సంగత్థౌ రణశోభినౌ
 ఉదీరయంతౌ సమరే దిన్యాన్యస్తాణి భాగశః.
 అథ త్యాచారముఖ్యేన శరాన్ స్పృష్టాన్చిలాశితాన్
 న్యవారయచ్ఛిత్రైరాబ్రవైరర్జునో జయతాం వరః.
 దర్శయన్ వీక్షి మాణానామస్త్రముగ్రపరాక్రమః
 ఇమభిస్తూర్ణమాకాశం బహుభిశ్చ సమావృణోత్
 భూమిత బాణాలు ఆకాశంలో చరిస్తూంటే
 ఉల్కలవలె గోచరిస్తున్నాయి శరత్కాలంలో
 విహరించే రాజహంసలవలె అవి కనపడుతున్నాయి.
 ఆచార్య ద్రోణుని ఆగ్రహం ఇనుచుడించింది.
 వారి మధ్య యుద్ధం ఇంద్రవృతాసుర యుద్ధం
 వలె భయంకర రూపం దాల్చింది. దిన్యాస్త్రాలు
 నడుస్తున్నాయి. ధర్మబద్ధంగా పోగు సానుతోంది
 ఉభయలూ అస్త్రనిద్యావైపునూ ప్రదర్శిస్తు
 న్నారు. పరస్పర మారణోన్ముక్తులై గోచరి
 స్తున్న అర్జునునిలో గురుభావమూ ద్రోణునిలో
 శిష్యవాత్సల్యమూ ఒక మూల మనలుకూనే
 ఉన్నాయి. క్రోధోద్రిక్తులై దేవదానవసంగ్రామం
 తలపుకు వచ్చేటట్లు పోరాడుతున్నారు. ద్రోణుడు

జహుసంతం నరవ్యాఘ్రముద్బవం తిగ్మతేజసం
ఆచార్యముఖ్యః సమరే ద్రోణః శత్రుభృతాంవరః
అన్బునేన సహక్రీడచ్ఛరైః సంనతపర్వభిః.
దిన్యాన్యస్త్రాణి వన్దంతం తస్మిన్ వై తుముగో రణే
అస్త్రైరస్త్రాణి సంవార్య ఘాల్మణం సమయోధయో
తయో రాసీత్ సంప్రహారః

క్రుద్ధయోర్నరసింహయోః
అమర్షిణోస్తదాన్యోన్యం దేవదానవయోరివ.
ఐంద్రం వాయవ్యమూగ్నేయమస్తమస్త్రేణ

పాండవః ద్రోణేన ముక్తమాశ్రమం తు గ్రసతి స్థు పునః పునః.

ఏవంశూకామహేష్వాసా విసృజంతే శితాస్ఫరాన్
ఏకచ్ఛాయం చక్రతుస్తావాకాశం శరవృష్టిభిః.

తత్రాన్బుకేన ముక్తానాం పతతాం వై శరీరీషు
పర్వతేష్వివ వజ్రాణాం శరాణాం త్రూయతేస్వనః
తతో నాగా రథాలైస్స వాజినశ్చ విశాంపతే
శోణితాక్తా వ్యదృశ్యంత పుష్పితా ఇవ కింశుకాః.

జానుభిశ్చ సకేయూరైర్విచిత్రైశ్చ మహారథైః
సువర్ణచిత్రైః కవచైర్వృజైశ్చ వినిపాతితైః.

విడిచే ఇంద్ర, వాయు, ఆగ్నేయాస్త్రాలను
అన్బునుడు ప్రశస్తిస్త్రాలతో ఛేదిస్తున్నాడు ఆకాశ
మంధకారబంధుర మైంది. పర్యతాలమీద
వద్రీఘాతాలవలె కురునైవికులమీద అన్బునుచి
బాణాలుఁడి బాధిస్తున్నాయి. రథికులూ గజాశ్వ
బలాలవారూ ఆ గాణఘాతాలతో శరీరాలు
తూల్లుపడగా వికసిత పలాశవృక్షాలవలె భాసి
స్తున్నారు

ఆ యుద్ధంలో అన్బునుచి హస్తాలలో ఎందరో
మహావీరులు నేల గూలారు. రథికులు భూమిమీద

యోధైశ్చ నిహతైస్తత్ర పార్థజాణప్రవీడితైః.
బలమాసీత్ సముద్భాంతం ద్రోణాన్బునసమాగమే
విధున్వానౌ తు తౌ తత్ర ధనుషీ భారసాధనే
ఆచ్ఛాదియేతామన్యోన్యం తతక్షతురధేషుభిః.

తయోః సమభవద్ యుద్ధం శుములం భరశర్వభ
ద్రోణకౌంతేయయోస్త్రైః బలినాసవయోరివ.

అథ పూర్ణాయనోశ్చస్మైః శరైః సంనతపర్వభిః
వ్యదాగయేతామన్యోన్యం ప్రాణన్యతే ప్రవర్తితే
అధాంతరిక్షే నాదోఽభూద్ ద్రోణం శత్ర

ప్రశంసతాం దుష్కరం కృతవాక్ ద్రోణో
యదన్బునమయోధయత్.

ప్రమాధినం మహావీర్యం శృఙ్గముష్టిం దురాసదం
జేతారం దేవదైత్యానాం సర్వేషాంచమహారథం
ఆవిభ్రమంచ శిశౌంచ లాఘవం దూరపాశిణాం
పార్థస్య సమరేదృష్ట్వా ద్రోణస్యాభూచ్చుచిస్మయః.

అథ గాంఢీనమున్యన్య దిన్యం ధనురమర్షణః
విచక్ష్ణ రణే పార్థో శాశుభ్యాం భరశర్వభ.

పడ్డారు. మరెందరో వేషభూషాలంకారశూన్య
లయ్యారు. ద్రోణాన్బునుల మధ్య పోరు తీవ్రంగా
సాగుతూనే ఉంది. ఆకర్ణాంతం ఎక్కువైన
ధనుస్సులనుండి బాణాలు విగంశరం వెలువడు
తూనే ఉన్నాయి. గగనవీరుల్లో చరిస్తూ ఆ
అదృశ్యాన్ని తిలకించే అమర వీరులు ద్రోణా
చార్యుని అభినందిస్తూ తమలోతామలాభాషించు
కొంటున్నారు.

ఈ ద్రోణాచార్యుడు ఇంతవరకూ అన్బునుచి
పోరాడుతూ నిలబడేఉన్నాడు. ఇది సామాన్య

తస్య బాణమయం వర్షం శలభానామివాయతిం
దృష్త్వా తేవిస్మితాః సర్వే సాధుసాధ్విత్యపూజయన్.
న చ బాణాంతరే వాయురస్య శక్నోతి సర్పిశుం
అనిశం సందధానస్య శరానుత్సృజత స్తథా.

దదర్శ నాంతరం కిశ్చిత్ పార్థస్యాదదతోఽపి చ
తథా శీఘ్రాస్త్రయుద్ధే తు వర్తమానే సుదారుణే
శీఘ్రం శీఘ్రతరం పార్థః శరానన్యానుదీరయత్.

తతః శతసహస్రాణి శరాణాం సతపర్వణాం
యగతీ ప్రావతంస్తత ద్రోణస్య రథమంతికాత్

కీర్యమాణే తదా ద్రోణే శరైర్దాండివ ధన్వనా
హాహాకారో మహనాసీత్ పైన్యానాంభరత్నభ.
పాండవస్యశీఘ్రాస్త్రం మఘవాప్రత్యపూజయత్

గంధర్వాప్సరసశ్చైవ యే చ తత్ర సమాగతాః
తతో వృందేన మహతా రథానాం రథయాధవః
ఆచార్యపుత్రః సహసా పాండవం పర్యవారయత్
అశ్వత్థామాతు తత్కర్మ హృదయేన మహాత్మనః.
పూజయామాస పార్థస్య కోపం చాస్యాకరోద్
భృశం.

స మన్యువశమాపన్నః పార్థమభ్యుద్రవద్ రణే
కిరన్చరిసహస్రాణి పర్జన్య ఇవ వృష్టిమాన్.

ఆవృత్య తు మహాబాహుర్యతో ద్రాణిస్తతో
హయాన్

అంతరం ప్రవదా పార్థో ద్రోణస్య వ్యసనితమం.

స తు లభ్యాంతరం తూర్ణసుపాయాజ్జననైర్నయైః
చ్ఛిన్నవర్మధ్వజః శూరో నికృతః పరమేశుభిః.

విషయంగాదు. స్వశత్రు సంహార సమర్థుడైన
అర్జునుని పరాక్రమం చూస్తూంటే ఈ వీరు
హాహాడే దేవదానవులను హరించగలడేమో
వనిపిస్తోంది.

అనాడు అస్త్రశస్త్రవిద్యాలాఘవంతో అర్జు
నుడు సాగించే సమరం ద్రోణునికే ఆశ్చర్యం కలి
గించింది. కొంతసేపు ఏకహస్తుడై పోరాడి రెండు
చేతులతోనూ బాణప్రయోగం చెయ్యసాగాడు.
మిడతలదంశులా గాండివంనుండి బాణాలు వెడు
వడుతుంటే మహారథికులందరూ అర్జునుని హస్త
లాఘవం ప్రశంసించసాగారు. నిర్విరామంగా
విడిచే ఆ బాణాల సందులనుండి నా యువు

కూడా ప్రవేశించలేకపోతోంది. ఒక్క ట్టెంబలో
లక్ష బాణాలు ద్రోణరథంపైకి వచ్చాయి. కొరవ
పైనికు లందరూ హా హారాలు చేశారు.
ఆ సన్నివేశం ఇంద్రాదు లందరికీ సంతోషజనక
మైంది.

అంతలో అశ్వత్థామ రథసేనా సమూహంతో
అర్జునుని చుట్టుముట్టాడు. పరిపరివిధాల పార్థుని అభి
నందిస్తూ కోధవశీభూతుడై శ్రావణ మేఘాలవలె
బాణవర్షం అర్జునునిపై కురిపించసాగాడు. ద్రోణు
నుకి అవకాశమిస్తూ అర్జునుడు అశ్వత్థామవైపు
తిరిగాడు. కవచధ్వజ రహితుడైన ద్రోణుడు ఆ
అవకాశంలో రథం వెనుకకు మళ్ళించాడు.

ఏదిది తొమ్మిదవ అధ్యాయం

తతో ద్రాణిర్గ్రహారాజ ప్రయయావర్జనం రణే
తం పార్థః ప్రతిజగ్రాహ వాయువేగమివోద్ధతం.

శరణాలేన మహతా వర్షమాణమివాంబుదం

తయోద్దేవాసురసముః సంనిపాతో మహానభూత్
కిరతోః శరణాలాని వృత్రవాసవయోరివ.

న స్మ సూర్యస్తదా భారీ న చ వారి సమీరణః
శరణాలావృతే వ్యోమ్ని ఛాయాభూతే సమంతతః
మహాంశ్చటచటాశ్చక్షో యోధయోర్వాన్య

మానయోః

దహ్యతామివ వేణానామాసీత్ పరపురంజయ.

హయాసన్యాస్తనః సర్వాన్ కృతవాసల్పజీవితాః
తే రాజాః సప్రజానంతదిశంకాంచనమోహితాః.

తతో ద్రాణిర్గ్రహావీర్యః పార్థస్య విచరివ్యతః

వివరంమాక్షిమాలోక్యజ్ఞానంచచ్చేదక్షరేణ హ
తదన్యాపూజయన్ దేవాః కర్మ

దృష్ట్వాతిమానుషం.

ద్రోణో భీష్మశ్చ కర్ణశ్చ కృపశ్చైవ మహారథాః
పాథు సాధ్వీతి భాషంతోఽపూజయన్ కర్మ

తస్య తత్.

తతో ద్రాణిర్గ్రహః శ్రేష్ఠమపకృవ్య రథర్షభం
పునరేవాహనత్ పార్థం హృదయే కంకిప్రతిభిః.

తతః పార్థోమహాబాహుః పృహస్యస్వనవత్ తదా
యోజయామాస నవయా మార్వాన్య

గాంధీవమోజసా.

తతోఽర్థచంద్రమావృత్య తేన పార్థః సమాగమత్
వారణసేన మత్తేన మత్తో వారిణయాభవః.

ఏదిది తొమ్మిదవ అధ్యాయం

రంగభూమిలో అశ్వత్థామ విహరిస్తూంటే అర్జు
నుడు ప్రవేశించి శరవర్షంతో సమాధానమిస్తు
న్నాడు. ఉభయలూ వర్షభారలవలె తీవ్రతరాలు
విడుస్తున్నారు. దేవాసుర సంగ్రామ సదృశంగా
వారు పోరుతున్నారు. ఇంద్ర వృత్రాసుర సంగ్రా
మోపమంగా వారి మధ్య పోరు నాగుతోంది. ఆ
బాణాలతో గగనవీధి నిండిపోయి సూర్యకాంతికి
వాయు ప్రసారానికి తావు లేకుండా పోయింది.
వెదుళ్ళు బద్దలౌతూన్నట్లు చిటపట ధ్వనులు రేగు
తున్నాయి. అశ్వత్థామయొక్క రథాశ్వాలను
అర్జునుడు సమ్రోహింప చేయడంతో అవి
దిక్కులు తోచక నిలబడిపోయాయి. మరొకవంక
అర్జునుడు చూస్తూండగా అశ్వత్థామ ఊరనామ

శాస్త్రంతో అర్జునుని నారి ఛేదించాడు. ఆ
అద్భుతకార్యం చూసి దేవతలు పరిపరి విధాల
అభినందించారు. భీష్మ ద్రోణ కృప కణ్ణాదులు
కూడా అశ్వత్థామయొక్క కౌశలాన్ని ప్రశంసిం
చారు. ఆ ఉత్సాహంతో అశ్వత్థామ అర్జునుని
వక్షిస్థలంమీదికి వాడి నారాచాలు విడువగా
అర్జునుడు నవ్వుతూ గాంధీవానికి మరొకనారిని
సంధించి వాటిని మార్గంలో ఖండించాడు.
బాణాలు ప్రయోగించడంలో ఆకర్ణాంతం ఆకర్ణిం
చడంవల్ల గాంధీవం అర్థచంద్రాకృతి పొందు
తోంది. కౌరవ సైనికులు విస్మయచకితులై
చూస్తూనే ఉన్నారు. మత్తేభాలవలె ఘోర

తతః ప్రవవృత్తే యుద్ధం పృథివ్యాశ్చేదనీరయోః
రణమధ్యే ద్వయోరేవం సుమహాల్లోమహర్షణం.
తౌ వీరా దదృశుః సర్వే కురవోవిస్మయాన్వితాః
యుద్ధమానౌ మహావీర్యాయూథపావినసంగతౌ.
తౌ సమాజఘ్నతుర్వీరానన్యోన్యం పురుషర్షభౌ
శరైరాశీవిమాకారైర్జ్వలద్భిగివ పన్నయైః.
అక్షయ్యావిశునీ దివ్యౌ పాండవస్య మహాత్మనః
తేన పార్థో రణే మూకస్తప్తా గిరిరివాచయః.
అశ్వత్థామః పునర్బాహః క్షీప్రమభ్యస్యతోరణే
జగ్ముఃపరిక్షయంతూర్ణ మభూత్ తేనాధికోఽర్జునః.
తతః కర్ణో మహాచాపం వికృష్యాభ్యధికం తదా

అవాక్షిపత్ తతః శబ్దోహహాకారోమహానభూత్.
తతశ్చక్షుర్దధే పార్థో యత్ర విస్ఫూర్యతే ధనుః
దదర్శ తత్ర రాధేయం తస్య కోపో వ్యవర్ధత
స రోషవశమాపన్నః కర్ణమేవ జఘాంసయా
తమైశ్చ త వివృత్తాభ్యా నేత్రాభ్యాంకురుపుంగవః.
తథా తు విముఖే పార్థే ద్రోణపుత్రస్య సాయకాన్
త్వరితాః పురుషా రాజన్నపాజహ్రుః సహస్రశః
ఉత్సృజ్య చ మహాబాహుద్దోణపుత్రంధనంజయః
అభిదుద్రావ సహసా కర్ణమేవ సపత్నజిత
తమభిద్రుత్య కౌంతేయః క్రోధసంరక్తలోచనః
కామయన్ ద్వైరథం తేనయుద్ధంవచనమబ్రవీత్.

అరువదియవ అధ్యాయం

కర్ణ యత్ తే సభామధ్యే బహు నాచా వికత్థితం
న మే యుధి సమోఽస్తీతి తదిదం సముపస్థితం.
సోఽద్య కర్ణమయాసార్థంవ్యవహృత్యమహామృధే
జ్ఞాన్యస్యబలమాత్మానం న చాన్యానవమంస్యసే.

అవోచః పరుషా వావో ధర్మముత్సృజ్య కేవలం
ఇదం శు దుష్కరం మచ్యే యదిదం తే చిక్కితం.
యత్ త్వయాకథితంపూర్వంమామనాసాద్యకించన
తదద్య కురు రాధేయ కురుమధ్యే మయా సహ.

నాగాలవలె అశ్వత్థామాన్జనులు, పోరు సాగిస్తూనే
ఉన్నారు.

చేస్తూ వస్తున్నాడు ఆ శబ్దం వచ్చేవైపు దృష్టి
సారించి అర్జునుడు కుపితుడై చూసి దృష్టి మర
లించే సరికి అశ్వత్థామ రథంలో బాణసహస్రం
చేరింది. అశ్వత్థామను అక్కడే విడిచి కౌంతే
యుడు కర్ణునివై పే నడిచాడు కర్ణునివై పు వచ్చే
సవ్యసాచి కళ్లలో విస్ఫులింగాలు మెరుస్తున్నాయి

అర్జునుని బాణాసనంలో అక్షయతూణీర
ద్వయం ఉండడంవల్ల అవిచలచిత్తుడై నిల
బడ్డాడు. అశ్వత్థామ బాణాసనంలో శరాలు నిండు
కున్నాయి ఆ సమయానికి కర్ణుడు ధనుష్టంకారం

అరువదియవ అధ్యాయం

కర్ణార్జునులు :

కర్ణ - కురుసభాభవనంలో ఆనాడు నువ్వు
అత్మప్రశంస చేసుకుంటూ సమరభూమిలో నీతో
సమంగా పోరాడగల వీరుడు లేడన్నావే ? ఆ

విషయం ఋజువు కావలసిన అవసరం ఇప్పుడు
వచ్చింది. ఈసంగ్రామంలో నీ శక్తిదౌర్బల్యాన్ని
గుర్తింపజేసి ఇక ముందే న్నడూ ఇటువంటి
ప్రసంగాలకు అవకాశం లేకుండా చేస్తాను ధర్మ

యత్ సభాయాం స పాంచాలీం క్షి శక్యమానాం
దురాత్మభిః

దృష్టవానసి తస్యాద్య ఫలమాపుహి కేవలం.

ధర్మపాశనిబద్ధేన యన్మయా మర్షితం పురా

తస్య రాధేయ కోపస్య విజయం పశ్య మే మృధే

వనే ద్వాదశ న్నాణి యాని సోధాని దుర్మితే

తస్యాద్య ప్రతికోపస్య ఫలం ప్రాపుహి సంప్రతి.

ఏహి కర్ణ మయా సార్థం ప్రతియుధ్యస్వ సంగరే

ప్రేక్షకాః కురవః సర్వే భవంతు తవ పైనికాః.

బ్రవీషి నాచా యత్ సార్థ కర్మణాతత్ సమాచర

అతిశేతే హి తే వాక్యం కర్తృతత్ ప్రథితంభువి.

యత్ త్వయా మర్షితంపూర్వంతదశక్తేనమర్షితం

ఇహో గృహ్ణీసుహే సార్థ తవ దృష్ట్యాపరాక్రమం.

భంగం వాటిల్లే రీతిగా అనుచిత ప్రసంగాలు

ఎన్నో చేశావు కాని ఆలా ప్రసంగించే అకార్యం

నేను చెయ్యలేను నీ ప్రసంగాలు వాల్లుపోకుండా

ఉండాలంటే ఈనాడు నాతో పోరి నీమాట నిల

బెట్టుకో సభాభవనంలో పాంచాలరాజపుత్రిని

అవనూనిస్తూంటే చూస్తూ ఊరుకున్న దానికి

ఫలాన్ని ఇప్పుడు అనుభవిస్తారు. ధర్మబద్ధులమై

ఆనాడు వాటిని సహించవలసి వచ్చింది. నీ పాప

ఫలం నా విజయ రూపంలో ప్రకటిస్తున్నాను.

పన్నెండు సంవత్సరాల అరణ్యవాస క్షేత్రానికి

ప్రతీకారం తీసుకునే అవకాశం చిక్కినప్పుడు

నువ్వు నా ముందుకు వచ్చావు మన సంగ్రా

మాన్ని నీ సేనాసమూహంతోపాటు కురువీరులు

కూడా తిలకిస్తారు - అని అర్జునుడు పరిహాసకోధ

పూర్వకంగా పలకగా కర్ణుడు సమాధాన మిస్తు

న్నాడు.

ధర్మపాశనిబద్ధేన యత్ త్వయా మర్షితం పురా

తతైవ బద్ధమాత్మానమబద్ధమివ మన్యసే

యది తావద్వనే వాసో యథోక్తశ్చరిత స్త్వయా

తత త్వం ధర్మాగ్రవిత్ క్షిప్తః స మయా

యోధుమిచ్ఛసి.

యది శక్రః స్వయం సార్థ యుధ్యతేతనకారణాత్

తథాపి న వ్యథా కాచిన్మ మస్యాద్విక్రమిష్యతః.

అయం కౌంతేయ కామస్తే నచిరాత్ సముపస్థితః

యోత్స్యసే హి మయాసార్థమద్యద్రక్ష్యసిమేబలం

ఇదానీమేవ తానత్ త్వమపగూహో రణాన్మమ

తేన జీవసి రాధేయ నిహత స్త్వచుజస్తన.

భ్రాతరం ఘాతయిత్వా క స్త్యక్త్వా రణశిశుశ్చ కః

త్వదన్యఃకఃపుమాన్సత్యుబ్రూయా దేవన్యవస్థితః

కౌంతేయా-వ్యర్థ ప్రసంగాలనల్ల ప్రయోజనం

లేదు. నీ శక్తిని ప్రదర్శించు సమయ మిది ఇది

వరలో మీరు సహించిన క్షేత్రాలకు కారణం అస

మర్థతగానే మేం భావించాము నువ్వు అన్నట్లు

ధర్మపథ బంధితులై మీరు ఈ క్షేత్రాలను సహిం

చినట్లైతే ఇప్పుడూ ఆలానే ఉండవలసింది. కాని

నువ్వు ధర్మపాశ విముక్తుడవై వచ్చావు మీ

నియమానుసారం మీరు వ న వా స ర పూర్తి

చేశాను. ఇప్పుడు ఆ స్మృతిగాధతో నాతో

యుద్ధానికి వస్తున్నావు ఇప్పుడు నీతో ఇంద్రుడు

వచ్చినా నాముందు నిలబడలేడు. నేటివరకూ

నా బల పరాక్రమాలను ప్రదర్శించే అవకాశం

లభించలేదు. ఇప్పుడది ప్రత్యక్షంగా చూద్దావు

కాని-అని కర్ణుడు సమాధానమివ్వగా - రాధేయ

నువ్వు నా చేతులనుండి వెలువడే బాణాలకు తట్టుకో

లేక వెనుదిరిగిపోయి కొన్ని క్షణాలుకూడా అవ

ఇది కర్ణం బ్రువన్నేవ బీభత్సరసరాజతః
అభ్యయాద్ విస్ఫుజన్ బాణాకాయావరణభేదినః
బ్రతిజగ్రాహ తం కర్ణః ప్రియమాణో మహారథః
మహతా శరవర్షేణ వర్షమాణమివాంబుదం.
ఉత్పేయః శరజాలాని ఘోరరూపాణి సర్వశః
అవిభ్యదశ్వాన్ బాహ్వశ్చ హస్తావాపం

పృథక్ పృథక్.

పోఽమృత్యుమాణః కర్ణస్య నిషంగస్యావలంబనం
చిచ్ఛేద నిశితాక్రేణ శరేణ సతపర్వణా.
ఉపసంగాదుపదాయ కర్ణో బాణానధాపరాకా
వివ్యాధ పాండవం హస్తే తస్య ముష్టిరశీర్యత.
తతః పాఠో మహాబాహుః కర్ణస్య ధనురచ్ఛినత్

ప శక్తిం ప్రాహిణోత్ తస్యైతాంపాథోవ్యధమచ్ఛరైః
తతోఽనుపేతుర్బహవో రాధేయస్య పదానుగాః
తాంశ్చ గాంఢీవనిర్దుకైః ప్రాహిణోద్ యమసాదనం
తతోఽన్యశ్శాస్త్రసృరైస్తీత్యైర్బీభత్సరభారసాధనైః
అకర్ణముక్తైరవధీత్ తే హతాః ప్రాపతకాభువి.

అథాపరేణ బాణేన జ్వలితేన మహాబహు
వివ్యాధ కర్ణం కాంతేయస్తీత్యేనోరసి వీర్యవాణా.
తస్య భిత్వా తనుత్రాణం కాయమభ్యగమన్చరః
తతః స తమసాఽఽవిష్టో స స్మకించిత్ ప్రజక్షవాన్
స గాధవేదనో హిత్వా రణం ప్రాయాదుదన్తుఖః
తతోఽర్జున ఉదక్రోశదు త్రరశ్చ మహారథః.

లేదు. అలా తిరిగి వెళ్ళడం వల్లనే నువ్వు బ్రతికి
పోయావు. నీ సోదరుడు మరణించిన విషయం
జ్ఞాపకంలేదా? నీ సోదరుడు మరణిస్తూంటే రణాగ్ర
భూమిని విడిచిపోయి ఇప్పుడు వచ్చి ఈలా ప్రసం
గించడం నీ వొక్కడికే తగును - అని అర్జునుడు
అట్టహాసం చేశాడు.

ఇలా మాట్లాడుతూనే కర్ణుని కవచాన్ని ఛేదించే
బాణాలను విడుస్తూ అర్జునుడు ముందుకు సాగాడు.
కర్ణుడు దారిలోనే వాటిని ఖండించాడు. అంతలో
కర్ణార్జునులమధ్య ఘోరయుద్ధం ప్రారంభమైంది.
అర్జునుడు కర్ణుని రథాన్ని నిరోధించాడు. కర్ణుని
అంగుళిత్రాణాలను ఛేదించాడు. కర్ణుడు వాడి

బాణాలను అర్జునుని చేతులమీదికి వదిలాడు. అర్జు
నుడు కర్ణుని ధనుస్సు ఖండించాడు. కర్ణుడు శక్తి
విడిచాడు. దానిని ఖండించాడు. అంతలో కర్ణుని
సహాయార్థం ఎందరో సైనికులు వచ్చారు. వారం
దరూ ఉత్తరక్షణంలోనే గాంఢీవ వినుర్ముక్త
శరాలతో యమపురికి చేరుకున్నారు.

తీవ్రక్రోధంతో అర్జునుడు నిశితశరాలు విడిచి
కర్ణరథాశ్వాలను నేల కూల్చి ప్రజ్వలితాగ్ని
సదృశ బాణాలతో కర్ణుని కవచాన్ని ఛేదించి ఉర
మును గాయపరచగా కర్ణుడు మూర్ఛితుడయ్యాడు.
కర్ణునిరథం వెనుదిరిగింది. ఉత్తరార్జునులు సింహ
నాదాలు చేశారు.

అరువది ఒకటవ అధ్యాయం

తతో వై కర్తనం జత్వా పార్థవై రాటిమబ్రవీత్
 వీతన్యాం ప్రాపయానీకం యత్ర తాలోహిరణ్మయః
 అత్ర శాంతనవో భీష్మో రథేఽస్మాకం పితామహః
 కాంక్షమాణో మయా యుద్ధం తిష్ఠత్యమరదర్శనః
 అథ సైన్యం మహద్దృష్ట్యోరధనాగహయాకులం
 అబ్రవీదుత్తరః పార్థమపవిధః శరైర్భృశం
 నాహం శత్యౌమి వీరేహ నియంతుం తే

హయోత్తమా

విషీదంతి మమ ప్రాణా మనో విహ్వలతీన మే.
 అస్త్రాణామివ దివ్యానాం ప్రభావః సంప్రయజ్యతాం
 త్వయా చ కురుభిశ్చైవ ద్రవంతీవ దిశో దిశే.
 గౌరవేన మూర్ఛిభిశ్చాహం వసానుధిరమేదనాం
 ద్వైశ్చభూగం మనో మేఽగ్రతః ప్రవేశ్యసి.

అరువది ఒకటవ అధ్యాయం

దుష్కరిన పరాభవం.

త్రస్తృణు పరాజన్తుడై వెనుతిరిగడంతో అర్జు
 నుడు తన రథాన్ని కురుసేనానీకంవైపు నడిపమని
 చెబుతూ తాళివృక్ష చిహ్నాత్మకమైన పతాకం కని
 పించే దిగ్భ్రాంతిని రథంవైపు తన రథం పోనివ్వు
 న్నాడు. దానిమీద భీష్ముడున్నాడనీ ఆయన
 తనతో యుద్ధం చెయ్యాలనే కుతూహలంతో
 ఉన్నాడనీ అనగానే ఉత్తరుడు రథగజపదాతు
 లతో సంకులమై ఉన్న రథభూమిని తిలకించి -
 అర్జునా - నీ ఉత్తమాశ్వాలను నడిపే శక్తి నాలో
 సన్నగిలింది. నా మనస్సు వికలమౌతోంది. కురు
 ప్రముఖులూ నువ్వు విడిచే దివ్యాస్త్రాలు దశ
 దిశలనూ ద్రవంపడేస్తున్నాయి. అది చూస్తూంటే

అదృష్టపూర్వః సూరాణాం మయా సంఖ్యే
 సమాగమః

గదాపాతేన మహతా శంఖానాం నిస్పనేన చ.
 సింహనాదైశ్చ సూరాణాం గజానాం

బృంహిత్వైస్తథా

గాండ్సనశబ్దేన భృశమశనిప్రతిమేన చ
 శ్రుతిః స్మృతిశ్చ మే వీర ప్రణామ మూఢచేతనః
 అలాతచక్రప్రతిమం మండలం సతతం త్వయా
 వ్యాప్తిప్యమాణం సమరే గాండ్సవం చ ప్రక్షాతా
 దృష్టిః ప్రచలితా వీర హృదయం దీర్ఘతీవ మే.
 వపుశోఽగ్రం తవ రణే క్రుద్ధసేవ పినాకినః
 వ్యాయచ్చుతి ప్రవ భుజం దృష్త్వా భీష్మ భవశ్యసి.
 నాదదానంసంధానం సముంచంతి శరోత్తమాన్
 త్వామహం సంప్రవేశ్యామి వశ్యింశుసి న చేతనః.

నా మనస్సు సమ్మోహితి మౌతోంది. ఇంతటి
 యోధవరుని ఇదివర కెప్పుడూ చూడనేలేదు -
 భయంకర శంఖానాదాలు శృతి కలుపుతున్నాయి.
 వారి భయంకర గదాఘాతాలూ మత్తేభబృంహి
 తలూ లయ కలుపుతూంటే నీ గాండ్సవ ధనుష్టం
 కారం నా శ్రవణాలను బధిరీభూతం చేస్తూ స్మరణ
 శక్తిని హరిస్తోంది. నీ గాండ్సవం నిరంతరం ధ్వని
 స్తూనే ఉంది. దాని నుండి వెలువడే బాణాలు
 మండలాకారంలో సాగుతూంటే నా కన్నులు
 మిరుమిట్లు గొల్పుతున్నాయి. గుండె నీరైపో
 తోంది. క్రోధోద్రిక్తుడైన రుద్రునివలె నీ శరీరం
 నన్ను భయపెడుతోంది. బాణాలు విడవడానికి నీ

అవసీదంతి మే ప్రాణా భూరియం చలతీవ చ
 స చ ప్రతోదం రశ్మింశ్చ సంయంతుం శక్తిరస్తిమే.
 మూఢైః స్తంభయాత్మానం త్వయాపి నరపుంగవ
 అత్యద్భుతాని కర్మాణి కృతాని రణమూర్ధని.
 రాజపుత్రోఽసి భద్రంతే కులేమాశ్చస్య విశ్రుతే
 జాత స్త్వం శత్రుదమనే నావసీదితుమ్హసి.
 ధృతిం కృత్వా సువిపులాం రాజపుత్ర రథేమమ
 యుధ్యమానస్య సమరే హయాన్ సంయచ్ఛ
 శత్రుహన్.

ఏవముక్త్వా మహాబాహుర్వైరాటిం నరసత్తమః
 అజ్ఞునో రథినాం శ్రేష్ఠ ఉత్తరం వాక్యమబ్రవీత్.
 సేనాగ్రమాశు భీష్మస్య ప్రాపయస్వైతదేవనూం
 ఆచ్ఛేత్వామృహమేతస్య ధనుర్జ్వామపి చాహనే.
 అన్యంతం దివ్యమస్త్రం నూం చిత్రమద్య నిశామయ
 శతప్రదామి వాయాంతీం స్తనయతోఽరివాంబరే.

భుజాలు కదులుతూంటే నా శరీరం కంపించి
 పోతోంది. నువ్వు బాణం తియ్యడం సంధించడం
 విడిచిపెట్టడం నేను చూడలేనంత వేగంగా జరుగు
 తున్నాయి. ఈ భూమి కంపిస్తోందేమో ననే
 భయంగా ఉంది. మరణభీతితో ఉన్న నేను ఈ
 గుర్రాలను నడపలేను - అని ఉత్తరుడు జవాబి
 వ్వగా - ఉత్తరా - ధైర్యం చిక్కపట్టుకో. నువ్వు
 రాజపుత్రుడవు. భీకరసంగ్రామంలో సేనాముఖం
 లో నిలబడి మహావీరుల పరాక్రమం దర్శించే
 భాగ్యం నీకు లభించింది. విశ్వవిఖ్యాతమైన
 మత్స్యవంశంలో జన్మించిన నువ్వు శాత్రవ వీర
 మారణ హోమం జరుగుతూంటే ఏమాత్రం భయ
 పడకూడదు. సర్వశత్రుసంహారసమర్థుడవైననువ్వు
 స్థిర చిత్తంతో గుర్రాలను నడుపు. నీ కేమీ
 భయంలేదు - అని ఆశ్వాసిస్తూ ఉత్తరుని కింకా

సువర్ణపుష్పం గాండీపం ద్రక్ష్యంతి కురవో మమ
 దక్షిణేనాథ వామేన కతరేణ స్విదస్యతి.
 ఇతి నూం సంగతాః సర్వే తర్కయిష్యంతి శత్రవః
 శోణిణోదాంతభావర్తూం నాగనక్రాండురత్వయాం
 నదీం ప్రస్థందయుష్యామి పరలోకప్రసాహినీం.
 వాణిపాదశిరః పృష్ఠబాహుశాఖానిరంతరం
 వసం కురూణాం ఛేత్వాస్యమిశత్రైః సంసతపర్వభిః
 జయతిః కౌరవీం సేనామేకస్య మమ ధన్వినః
 శతం మార్గా భవిష్యంతి పానకస్యేవ కాననే.
 మయా చక్రమివావిధ్ధం పైన్యం ద్రక్ష్యసి కేవలం
 ఇవ్వస్త్రే శిక్షీతం చిత్రమహం దర్శయి తాస్మి తే.
 అసంభ్రాంతో రథే తిష్ఠ సమేషు విషమేషు చ
 దివమావృత్యతిష్ఠంతం గిరింభింద్యాం స్థుప్రతిభిః.
 అహమింద్రస్యవచనాతోనంగ్రామేభ్యహంపురా
 పోలోమాన్ కాలఖంజాంశ్చ సమాప్రాణి శతానిచ.
 ధైర్యం చెప్పే ఊహతో అర్జునుడు చూట్టాడు
 తున్నాడు.

సారథీ - నువ్వు నిర్భయంగా మన రథాన్ని
 భీష్మచార్యులవైపు పోనియ్యి. ఇప్పుడు ఆయన
 చేతిలో ఉన్న వింటి నారిని ఛేదిస్తాను చూడు
 నేను విడిచే దిగ్భాస్ట్రాలు మబ్బులలోనుండి వెలు
 వడే మెరుపులవలె ఎలా బయలుదేరుతాయో
 వీక్షించు. ఈ కురువీరు లందరూ నే నే చేతితో
 బాణాలు విడుస్తున్నానో గుర్తుపట్టలేక విస్మితులై
 చూస్తారు. ఊర్ధ్వలోకాలవైపు పోయే ఈ సేనా
 వాహినిని ఏలా ముగించి రక్తమయం చేస్తానో
 చూద్దువుగాని. ఆ రక్తప్రసాహంలో ఏనుగులే
 మొసల్లుగా, రథాలే ఆవర్తలుగా కనపడతాయి.
 ఈ కౌరవారణ్యాన్ని ఏలా ఛేదిస్తానో పరికించు.
 దావాసలం అరణ్యాలలో వ్యాపించేటట్లు నీ నీ

అహమింద్రాద్ దృఢాం ముష్టిం బ్రహ్మణః
 కృతహస్తతాం
 ప్రగాఢే శుములం చిత్రమితి విధి ప్రజాపతేః.
 అహం పారే సముద్రస్య హిరణ్యపురవాసిహం
 జిత్వా ముష్టిం సహస్రాణి రథిహముగ్రధన్వినాం.
 శీర్యమాణాని కూలాని ప్రవృద్ధే నేవ నారీణా
 మచూకురూఃకాంవృందానిపాత్యమానానిపశ్యవై .
 ధ్వజవృక్షం పత్తిశృణం రథసింహాగణాయతం
 వనచూదీపయిష్యామి కురూణామస్త్రుతేజసా.
 తానహం రథసిద్ధేభ్యః శరైః సంనతపగ్వభిః
 యత్తాన్ సర్వానతిబలాన్ యోత్స్య
 మానానవస్థితాన్
 ఏకః సంకలయిష్యామి వజ్రపాణినిహురాన్.
 దౌద్రం రుద్రదహంహ్యస్త్రంనారుణంవరుణాదపి
 అస్త్రమాగ్నేయమగ్నేశ్చ వాయవ్యం
 మాతరిశ్వనః

కౌరవవనంబొద వివారిస్తాను. ఈ పైనికులను
 వేధిస్తూంటే చక్రాకృతిలో నీ దృష్టిని ప్రసరించి
 చూద్దువుగాని. ధనుర్విద్యలో నాకు గల విచిత్ర
 కౌశలం నీ కిప్పుడు చూపిస్తాను. నువ్వు స్థిర
 చిత్తంతో నిశ్చల స్థితిలో కూర్చుని రథాన్ని
 నడుపు. ఇదివరలో ఇంద్రుని ఆజ్ఞానుసారం
 పోలోమ, కాలఖంజాది రాక్షస సహస్రాలను
 సంహరించాను. నేను బాణం చేపట్టినప్పుడు నా
 పిడికిలి సమరభూమిలో ఉన్న ఇంద్రుని పిడికిలి
 వలెనూ, బాణచాలనం విధాత శరసంచాలనం
 వలెనూ నడుస్తుంది. ఇదివరలో సముద్రాంతర
 వాసులైన హిరణ్యపుర దానవులను అరవై వేల
 మందిని సంహరించాను. మహావేగంతో వచ్చేచది

వజ్రాదీని తథాస్త్రాణి శక్రాదహమనా ప్రహన్.
 ధార్తరాష్ట్రవనం ఘోరం నరసింహాభిరక్షితం
 అహముత్పలయిష్యామి వైరాతీవ్యశుశేభయం
 ఏవ మాశ్వాసితస్తేన వై గాటిః సన్యాచచిహ
 వ్యవాగాహన్ రథానీకం భీమ భీష్మాభిరక్షితం.
 తమాయాంతం మహాబాహుం జగీషంతం రణే
 కురూన్
 అభ్యవారయదవ్యగ్రః సూరకర్తాఽపగానుతః.
 తస్య జిష్ణురుపావృశ్య ధ్వజం మూలాదహశయత్
 వికృప్య కిలఘోతాస్త్రైః స విధైః ప్రాహసద్ భువి.
 తం చిత్రమాల్యాభరణాః కృశివిద్యా మనస్విః
 ఆగచ్ఛన్ భీమధన్వానం చత్వారిశ్చ మహాబలాః.
 దుశ్శాసనో వికర్ణశ్చ దుస్సహోఽథ విచిత్రతః
 ఆగత్య భీమధన్వానం బీభత్సుం పర్యవారయన్.
 దుశ్శాసనస్తు భల్లేన విధ్వా వైరాటముత్తరం
 ద్వితీయేనాదుజం వీరః ప్రత్యవిధగత్ స్తనాంతరే.

తీరభూములను కోసిపారేపేల్లు నేని కౌరవ
 వీరు లందరినీ సంహరిస్తాను.

పతాకాలే వృక్షాలుగా, పదానులే శృణులతా
 గుల్మాలుగా, రథాలే సింహాలుగా ఉన్న ఈ కౌర
 వారణ్యాన్ని నా శస్త్రాస్త్ర దానాలంతో భస్మం
 చేస్తాను. ఎడమస్త్రుడై ఇంద్రుడు రాక్షసానీకాన్ని
 సంహరించినట్లు నేనొక్కడనే ఈ శాస్త్రవసమూ
 హాన్ని హరించగలను. నావద్ద కౌరవ వారుణ
 ఆగ్నేయ వాయువ్యాది దివ్యాస్త్రా లున్నాయి.
 ఇంద్రుని వజ్రాస్త్రము ఉంది. ఇవన్నీ వారివద్దనే
 శిక్షణపొంది గ్రహించాను నువ్వు నిర్భయంగా
 ఉండు - అని ధైర్యం పురికొల్పగా ఉత్తరుడు
 భీష్మునివై పురథం పోనిచ్చాడు.

తస్య జష్టురుపావృత్య పృథుధారేణ కార్ముకం
చకర్త గార్భిప్రతేణ జాతరూపపరిష్కృతం.
అత్రైవంపంచభిఃపశ్యాత్ ప్రత్యవిధ్యత్ ప్రనాంతరే
హింసయాతో రణం హి త్యా పార్థబాణప్రసీడితః.
తం వికర్ణః శరైస్తేన్ద్రైర్గ్రహప్రత్రైజహ్నుః
వివ్యాధ పరవీరఘ్నముష్టనం ధృతరాష్ట్రజః.
తతస్తమపి కౌంతేయః శరేణానతపర్వణా
లలాటైభ్యహనత్ శూర్ణంసవిధఃప్రాపతద్రథాత్

తతః పార్థమభిద్రుత్య దుస్సహః సవింశతిః
అవాకిరచ్ఛరైస్తేన్ద్రైః పరీపుర్భాతరం రణే.
తావృథాగార్భిప్రతాభ్యాంనిశితాభ్యాంధనంజయః
విధ్వాయుగపదవ్యగ్రస్తయోర్వాహనసూదయత్
తౌహతాశ్వౌవిభిన్నాంగౌ ధృతరాష్ట్రజావృథౌ
అభిపత్య రథైరవ్యైరపసితౌ పదానుగైః.
సర్వా దిశశ్చాభ్యుపతద్ బీభత్సురపరాజితః
కిరీటమాలీ కౌంతేయో లబ్ధలక్ష్మీ మహాబలః.

అ రు వ ది రెం డ వ ల ఛ యం

అధసంగమ్య సశ్వే తే కౌరవాణాం మహారథాః
అర్జునసహితాయత్రాః ప్రత్యముధ్యంత బాగత.
స నాయకమయైర్జ్ఞానైః సర్వశిష్టాన్ మహారథాన్
ప్రాచ్ఛాదయదమేయాత్మా కిహ శేనేపస్విణాన్
వైమతూనే అర్జునుడు భీష్మపతాకాన్ని పడ
గొట్టాడు. అంతలో దుశ్శాసన, దుస్సహ, వికర్ణ
వింశతి ప్రముఖులు అర్జునుని టాదికి వచ్చారు.
దుశ్శాసనుడు నిశితభల్లంతో ఉత్తరుని వేధించి
మరొకభల్లం అర్జునుని రొమ్మటాదికి విసిరాడు.
ఉత్తరక్షణంలో అర్జునుడు దుశ్శాసనుని సువర్ణ
మయధనుస్సును ఖండించి మరొక ఐదుబాణాలు
వాని రొమ్మన నాటగా దుశ్శాసనుడు భీతుడై
రణభూమి విడిచి పోయాడు.

నదిద్భిశ్చ మహానానైస్తేషమాన్దైశ్చ నాజభిః
భేరిశంఖనినాదైశ్చ స శబ్దస్తుములోఽభవత్.
నగాశ్వకాచూర్ణ నిర్భిద్య తాహని కవచాని చ
పార్థస్య తరజాలాని వినిష్పేతుః సహస్రశః.

వికర్ణుడు అర్జునుని ఎదుర్కొగా, వాని లలాటం
మీద కిరీటి నాడిబాణాలు విడవడంతో వికర్ణుడు
రథంచుండి గిగిగి తిరిగి పడ్డాడు. వింశతి, దుస్స
హుడు పరమక్రోధంతో ఎదుర్కొనరాగా అర్జు
నుడు రెండు క్రూర నారాచాలు విడిచి వారి
రథాశ్వాలను సంహరించగా సేవకులు మరొక
రెండు రథాలమీద వారిని తరలించుకు పోయారు.
అర్జునుడు వీరవిహంగం చేస్తున్నాడు.

అ రు వ ది రెం డ వ అ ఛ యం

కౌరవసేనలోని యోధులందరూ ఒకే చోట
చేరి అర్జునుని ఎదిరించడానికి సన్నద్ధులయ్యారు.
ఆత్మబలసంపన్నుడైన అర్జునుడు సర్వతోముఖంగా
వచ్చే బాణాలను ఖండిస్తూ తన బాణాలతో

వారి నందరినీ ఆచ్ఛాదించాడు. ఏనుగులు
ఘీంకరించాయి. హియాలు హేపించాయి. ఏనుగులు
శంఖనాదాలు చేసారు. రణభూమి కోలాహలంతో
నిండిపోయింది. అర్జునుని నిశిత శరాలు లోహ

త్వరమాణః శరాసస్యన్ పాండవః ప్రబభౌ రణే
 మధ్యందినగతోఽర్చిష్టాస్పరదీవ దివాకరః,
 ఉషష్టవంతి వితస్తాః ధేభ్యో రథనస్తథా
 సాదినశ్చాశ్వప్రస్థేభ్యో భూమా నైవ పదాతయః
 శరైః సంభద్యమానానాంకవచానాం మహాత్మనాం
 తామ్రరాజితహానాం ప్రాదురాసీన్మహాస్వనః.
 ఛన్నమాయోధనం సర్వం శరీరైర్గణచేతనాం
 గజాశ్వసాదినాం తత్ర శితబాణా త్రజీవితైః.
 రథోఽస్థాభిపతితైరాస్త్రతా మానవైర్మహీ
 ప్రవృత్త్యతీవ సంగ్రామే చాపహస్తో ధనంజయః.
 శ్రుత్వా గాంధీవనిర్ఘోషం విస్ఫుల్జితమివాశనేః
 త్రస్తానిసర్వసైన్యాని వ్యసాగచ్ఛన్మహాహవాత్
 కుండలోష్టివధారీణి జాతరూప్యసజస్తథా
 పతితాని స్మ దృశ్యంతే శిరాంసి రణమూర్ధని.
 విశిఖోన్మథితైర్గ్రాత్రైర్బాహుభిశ్చ సకారుక్తైః
 సహస్తాభరితైశ్చాచలైః ప్రచ్ఛన్నా భాతి మేదినీ
 శిరసాం పాత్యమానానామంతరా నిశితైః శరైః
 అశ్వవృష్టిరివాకాశాదభవద్ భరత్వభ.
 దర్శయిత్వా తథాఽఽత్మానం శౌద్రం
 రుద్రపరాక్రమః

అవరుద్ధోఽచరత్ పార్థో వహ్నిణి త్రిదశాని చ
 శ్రోధాగ్నిముత్సృజన్వీరో ధాత్తరాష్ట్రేషుపాండవః
 తస్య తద్దహతఃసైన్యం దృష్ట్వా చైవపరాక్రమం
 సర్వే శాంతిపరా యోధా ధాత్తరాష్ట్రస్యపశ్యతః.
 విత్రాసయిత్వా తత్ సైన్యం ద్రావయిత్వా
 మహారథాన్

అర్జునో జయతాం శ్రేష్ఠః పర్యవర్తత భారత.
 ప్రావర్తయన్నదీంఘోరాం శోణితోదాంతరంగిణీం
 అస్థితైవాలసంబాధాం యుగాంతే కాలనిర్మితాం.
 శరచాఽష్టవాం ఘోరాం కేశశైవలశాద్యలాం
 తనుష్కోష్ఠీవసంబాధాం నాగకూర్మమహద్విపాం
 మేగోవసాస్మక్ ప్రవహం మహాభయవివర్ధినీం
 శౌద్రరూపాం మహాభీమాం శ్వాపదైరభినాదితాం
 తీక్ష్ణశస్త్రమహాగ్రాహం క్రవ్యాదగణసేవితాం
 ముక్తాహార్యోర్మిలిలాం చిత్రాలంకారబుద్బుదాం.
 శరసంఘమహావర్తం నాగనక్రాం దురత్యయాం
 మహారథమహద్విపాం శంఖదుందుభినిస్సనాం
 చకార చ తదా పార్థో నదీం దుస్తరశోణితాం.
 ఆదదానస్య హి శరాణ్ సంధాయ చ విముంచతః
 వికర్షతశ్చ గాంధీవం న కశ్చిద్ దదృశే జనః.

కవచాలను ఛేదిస్తున్నాయి. అశ్వాలను హరిస్తున్నాయి. శరత్కాల మధ్యాహ్న ప్రచండ భానునివలె అర్జునుడు వెలుగుతూ బాణిరణాలను ప్రసరింప చేయగా ఆ వేగానికి తట్టుకోలేక పదాతులు రథికులు నేల కూలుతున్నారు. నేల గూలిన చతురంగ బలాలతో రణభూమి నిండిపోయింది. శిలాఖండాలవలె శత్రువీరుల మస్తకాలు భూపతిన మాతున్నాయి. ధాత్తరాష్ట్రశతమీద పరాక్రమించే అర్జునుని చూసి భయపడి సైనికు

లందరూ గుట్టుగా దుర్యోధనుని వెనుకకు చల్లగా తప్పకొన్నారు. రక్త తరంగాలతో ఎముకల నాచుతో రణభూమి నిండిపోయింది. ప్రళయమే ప్రత్యక్షంగా గోచరిస్తోంది. అర్జునుని ధనుర్బాణాలు భయంకరంగా గోచరిస్తున్నాయి. వాని శస్త్రాలు భయానకగ్రాహాలవలె ఉన్నాయి. శంఖ జ్యోనినాదమే సాగరఘోషగా ఉంది. తీవ్ర వేగంతో అర్జునుడు బాణాలు విడుస్తున్నాడు.

అరువది మూడవ అధ్యాయం

తతో దుర్యోధనః కర్ణో దుశ్శాసనవివంశతీ
ద్రోణశ్చ సహ పుత్రేణ కృపశ్చాపి మహారథః.
పునర్యయుశ్చ సంరథౌ ధనంజయజిఘాంసవః
విస్సారయంతశ్చాసాని బలవంతి దృఢాని చ.
తా విక్రీర్ణపతాకేన రథేనాదిత్యవర్చసా

ప్రత్యుద్యయోమహారాజ సమంతాద్ వానరధ్వజః
తతః కృపశ్చ కర్ణశ్చ ద్రోణశ్చ రథినాం వరః
తం మహాస్త్రైర్మహావీర్యం పరివార్య ధనంజయం.
శరాఘ్నాః సమ్యగస్యంతో జీమూతాఞ్జవవాన్ని కాః
వవద్దుః శరవర్షాణి పాతయంతో ధనంజయం.
ఇమభిర్బహుభిస్తూర్ణం సమరే లోమవాహిభిః
అమారాత్ పర్యవధాప్య

పూరయామాసురాదృతాః.

తథా లైరవకీర్ణస్య దివ్యైరరస్త్రైః సమంతతః
న తస్య ద్వ్యంగుళమపి వివృతం సంప్రదృశ్యతే.

తతః ప్రహస్య బీభత్సుర్దివ్యమైంద్రం మహారథః
అశ్రుమాదిత్యసంకాశం గాండీవే సమయోజయత్
శరరశ్మిరివాదిత్యః ప్రతప్తే సమరే బలీ
కిరీటమాలీ కాంతేయః సర్వాః ప్రాచ్ఛాదయత్
కురూన్.

యథా బలహకే విద్యుత్ పావకో వా శిలోచ్ఛయే
తథా గాండీవమభవద్దింద్రాయుధమివానశం.
యథా వర్షతి పర్జన్యే విద్యుద్ విభ్రాజతే దివి
ద్యోతయంతీ దిశః సర్వాః పృథివీం చ సమంతతః
తథా దశ దిశః సర్వాః పతద్గాండీవమావృణోత్
నాగాశ్చ రథినః సర్వే ముముక్షుస్తత్ర భారత.
సర్వే శాంతిపరా యోధాః స్వచిత్తాని న తేభిరే
సంగ్రామే విముఖాః సర్వే యోధాస్తే హతచేతసః.
ఏవం సర్వాణి నైన్యాని భగ్నాని భరత్ర్షభ
వ్యద్రవంత దిశః సర్వా నిరశాని స్వజీవితే.

అరువది మూడవ అధ్యాయం

దుర్యోధన దుశ్శాసన కర్ణవివంశతీ అశ్వ
త్థామ కృప ద్రోణాది మహారథికులందరూ అర్జున
సంహారోద్యుక్తులై ముందుకు వచ్చారు. కపిధ్వజ
శోభతో సూర్యసమ తేజస్వీయై అర్జునుడు
వారితో సమంగా పోరు సాగించడానికి ఉద్యుక్తుడు
కాగా కృప కర్ణ ద్రోణులు తమ దృఢ ధనుస్సులు
సారించారు. శ్రావణ మేఘాలవలె వారు బాణ
వర్షం కురిపిస్తున్నారు. వారు విడిచే దివ్యాస్త్రాలు
అర్జునుని దేహంమీద అంగుళాన్నికూడా విడిచి
పెట్టకుండా వేధిస్తున్నాయి.

అర్జునుడు ఇంద్రాశ్రుం సంధించి వారి నంద

రనూ నిరోధించాడు. మేఘ మండలంలోని విద్యు
ల్లతవలె పర్వతంమీది ప్రజ్వలితాగ్నిశిఖవలె
అర్జునుని చేతిలోని గాండీవం ప్రకాశించుతోంది.
వానవేళ మెరుపులు భూమిని దిగంతాలనూ
ప్రకాశింపచేసేటట్లు బాణవర్ష వేళ అర్జునుని
గాండీవం విశ్వాన్నంతనీ ఆచ్ఛాదించింది. ఆ సమ
యంలో రథికులు గజబలం పదాతులూ సమ్మో
హితు లయ్యారు. యుద్ధవిముఖులైన యోధు
లందరూ మూకీవహించి హతోత్సాహులై చెల్లా
చెదలై పోయారు.

అరువది నాలుగవ అధ్యాయం

తతః శాంతనవో భీష్మో భరతానాం పితామహః
 నధ్యమానేషు యోధేషు ధనంజయముపాద్రవత్.
 ప్రకృప్య కార్ముకశ్రేష్ఠం జాతరూపపరిష్కృతం
 శరానాదాయతీష్ఠాగ్రాన్ మర్మభేదాః ప్రమాధినః
 పాంశురేణాతప్రతేణ ధ్రియమాణేన మూర్ధని
 శుశుభే స సరవ్యాఘో గిరిఃసూర్యోదయేయథా.
 ప్రచ్ఛాయ శంఖం గాంగేయో ధార్తరాష్ట్రాః

(ప్రహర్షయత్

ప్రదక్షిణముపావృత్య బీభత్సుం సమవారయత్.
 తముదీక్ష్య సమాయాంతం కాంతేయః పరవీరహః
 ప్రత్యగృహ్లాత్ ప్రహృష్టాత్తా ధారాధరమివాచలః
 తతో భీష్మః శరానస్తా ధ్వజే పార్థస్య వీర్యవాన్
 సమూర్చయన్మహావేగాన్పవనమానానివోరగాః.
 తే ధ్వజం పాంశుపుత్రస్య సమాసాద్య పతత్రిణః
 జ్వలంతంకపిమాజస్సుర్ధ్వజాగ్రనిలయాంశ్చ తాన్
 తతో భల్లేన మహతా పృథుధారేణ పాండవః
 చ్ఛత్రం చిచ్ఛేద భీష్మస్య తూర్ణం తదపతదుభివి.

ధ్వజంవైవాస్యకాంతేయః శరైరభ్యహసద్భృశం
 శీఘ్రకృద్ రథవాహంశ్చ తథోభా పార్థిసారథీ.

అమృష్యమాణస్తద్ భీష్మో జానన్నపి సపాండవం
 దివ్యేనాస్త్రేణ మహతా ధనంజయమవాకిరత్.

తథైవ పాండవో భీష్మే దివ్యమస్త్రముదీరయన్
 ప్రత్యగృహ్లాదమేయాత్మా మహామేఘమివాచలః.
 తయోస్తదభవద్ యుద్ధం తుములం లోమహర్షణం
 భీష్మస్య సహ పాథేన బలివాసవయోరివ.

వైక్షింత కురవః సర్వే యోధాశ్చ సహస్రైరికాః
 భల్లైర్బలాః సమాగమ్య భీష్మపాండవయోర్యుధి
 లంగిరిక్షే వ్యరాజిత ఖిద్యోతాః ప్రావృషీవ హి
 అగ్నిచక్రమివావిధ్ధం నవ్యదక్షిణమస్యతః

గాండీనమథవద్ రాజా పార్థస్య స్పృశతః శరాః.

తతః సంఛాదయామాస భీష్మం శరశత్రైః శిత్రైః

పర్వతం వారిధారాభిశ్చాదయన్నివ తోయదః.

తాంసవేలామివోద్భూతాం శరవృష్టింసముత్థితాం

వృధమత్సాయకైర్భీష్మః పాండవంసమవారయత్

అరువది నాలుగవ అధ్యాయం

కుసుమీరులందరూ పరాభూతులు కావడంతో
 పైనికులు నిహతు లవుతూ ఉండడంతో భీష్మా
 చార్యులు తీవ్రవశితుడై ఉదయకాల సూర్యునివలె
 ప్రకాశిస్తూ శంఖనాదం చేసేసరికి ధార్తరాష్ట్ర
 లందరికీ సంతోషం కలిగింది. తీవ్ర వేగంతో
 వచ్చే భీష్మాచార్యునిచూసి అర్జునుడు అవిచల
 చిత్తంతో ప్రసన్నవదనుడై నిలబడ్డాడు. భీష్మా
 చార్యుడు అర్జునుని ధ్వజాగ్రం మీదికి ఎనిమిది
 వాడిబాణాలు వదలగా అని ధ్వజంమీది వాసరుని

దాని నాశ్రయించి ఉన్న భూతగణాలనూ
 తీవ్రంగా వేధించాయి. అర్జునుడు విశాల భల్లాలు
 విడిచి భీష్ముని ఛత్రాన్ని రథాశ్వాలనూ పార్శ్వ
 రక్షకులనూ సారథిని పడగొట్టి వేధించాడు.
 భీష్ముడు దివ్యాస్త్రాలు ప్రయోగిస్తూంటే అర్జునుడు
 ప్రత్యస్త్రాలు ప్రయోగిస్తూ ముందుకు పోతున్నాడు.
 కౌరవయోధు లందరూ తా తా మనుమల
 సంగ్రామం తిలకిస్తున్నారు. వారు విడిచే బాణాలు
 ఆకాశంలో మెరుపుల్లా మెరుస్తున్నాయి. అర్జు

తతస్తాని నికృత్తాని శరణాలాని భాగశః
సముచే చ వ్యకీర్యంత పాల్గుణస్య రథం ప్రతి.
తతః కనకపుంభానాం శరవృష్టిం సముత్థితాం
పాండవస్య రథాత్ తుర్జం శలభానామివామృతం
వ్యధమత్ తాం పునస్తస్య భీష్మః శరశఃశైశ్చైః
తతస్తే కురవః సర్వే సాధుసాధ్వీతి చాబ్రువన్
దుష్కరం కృతవాన్ భీష్మో యదర్జునమయోధయత్
బలవాంస్తరుణో దక్షః క్షీప్రకారీ ధనంజయః
కోఽన్యః సమర్థః పార్థస్య వేగంధారయతుం రణే
ఋతే శాంతనవాద్ భీష్మాత్ కృష్ణాద్వా

దేవకీసుతాత్

ఆచార్యప్రవరాద్వాపి భారద్వాజానృహబలాత్
అస్త్రైరస్త్రాణి సంవార్య క్రీడంతౌ భరత్క్షణౌ
చక్షూంషి సర్వభూతానాం మోహయంతౌ

మహాబలా.

ప్రాజాపత్యం తథైవైంద్రమాగ్నేయం

కౌద్రదారుణం

కౌబేరం వారుణంచైవ యామ్యంవాయవ్యమేవచ
ప్రయంజనౌ మహాత్మానౌ సమరే తౌ విచేరతుః.
విస్మితాన్యథ భూతాని తౌ దృష్ట్వా సంయుగేతదా
నుని గాంధీవం అగ్నిచక్రంలా మెరుస్తోంది.
దానినుండి వెలుపడే బాణాలు భీష్ముని కదల
నివ్వడంలేదు. భీష్ముడు వాటిని నిరోధించి అర్జున
పరాక్రమాన్ని కుంతిరపసుస్తాంటే అర్జునుడు
మరింత వేగంతో బాణాలు విడుస్తున్నాడు.
భీష్ముని పరాక్రమాన్ని కొరవయోధులు అభినం
దిస్తూ నిలబడ్డారు. బలయావ్వన సంపన్నుడైన
అర్జునుని బాణధాటికి భీష్ముడో ద్రోణుడో
కృష్ణుడో నిలబడలేకాని ఇతరులకు సాధ్యంకాదు.
భీష్ముర్జునులు ప్రయోగించుకొంటూ విహరి

సాధుపార్థమహాబాహూ సాధుభీష్మేతిచాబ్రువన్.
నాయం యుక్తో మనుష్యేషు యోఽయం

సందృశ్య తే మహాన్

మహాస్త్రాణాం సంప్రయోగః సమరేభీష్మపార్థయోః
ఏవం సర్వాస్త్రవిదుషోరస్త్రయుద్ధమవర్తత
అస్త్రయుద్ధే తు నిర్వృత్తే శరయుద్ధమవర్తత.

అథ జష్ణురుపావృత్య క్షురధారేణ కార్ముకం
చక్ర భీష్మస్య తదా జాతరూపఃపిష్కృతం.

నిమేషాంతరమాతేణ భీష్మోఽన్యత్ కార్ముకంరణే
సమాదాయ మహాబాహుః సజ్యంచక్రేమహారథః
శరాంశ్చసుబహూన్ క్రుద్ధోమునూచాశుభనంజయే

అర్జునోఽపి శరాంస్త్రీష్టాన్ భీష్మాయ నిశితాన్
బహూన్

చిక్షేప సుమహాతేజాస్తథా భీష్మశ్చ పాండవే.
తయోర్నివ్యాస్త్రవిదుషోరస్యతోర్నిశితాస్పృశాన్

ని విశేషస్తదా రాజన్లక్ష్మితే స్మ మహాత్మనోః.
అథావృణోద్ దశ దిశః శరైరతిరథస్తదా

కిరీటమాలీ కౌంతేయః శూరః శాంతనవస్తథా.
అతీవ పాండవో భీష్మం భీష్మశ్చాపతీవ పాండవం

బభూవ తస్మిన్ సంగ్రామే రాజన్లోకే తదద్యుతం.
స్తాంటే సర్వప్రాణికోటి వారిని విస్మయ చకిత

దృక్కులతో వీక్షిస్తోంది. భీష్ముర్జునులు సాగించే
సమరం మానవాతీతంగా నడుస్తోంది. కొంతసేపు

దివ్యాస్త్రాలతో సాగించి బాణయుద్ధం ఆరంభిం
చారు. అర్జునుడు అసిధారా సదృశమైన బాణం

విడిచి భీష్మధనుస్సు ఖండించాడు. భీష్ముడు
మరొక ధనుస్సు గ్రహించి అర్జునునిపై పుంఖాను

పుంఖంగ బాణాలు విడుస్తున్నాడు. ఉభయులూ
హస్తలాఘవం ప్రదర్శించగా వారిమధ్య బాణాలు

నాట్యం చేస్తున్నాయి. అర్జునుడు విడిచేబాణాలు

పాండవేన హతాః శూరా భీష్మస్య రథరక్షిణః
 శేరతే స్మ తదారాజన్ కాంతేయన్యాభితో రథం.
 తతో గాండీవనిర్ముక్తా నిరమిత్రం చిత్తీర్షవః
 ఆగచ్ఛన్ పుంఖసంశ్లిష్టాః శ్వేతవాహసపత్రిణః.
 నిష్పతంతో రథాత్ తస్య ధౌతా హైరణ్యవాససః
 ఆకాశే సమదృశ్యంత హంసానామివ పంక్తయః.
 తస్య తద్ దివ్యమస్త్రం హి విగాఢం చిత్రమస్యతః
 ప్రేక్షంతే స్మాంతరిక్షీస్థాః సర్వే దేవాః సవాసవాః
 తందృష్ట్వా పరమప్రీతో గంధర్వాశ్చిత్రమమృతం
 శశంస దేవరాజాయ చిత్రసేనః ప్రతాపవాన్.
 పశ్యేమాన్ పార్థనిర్ముక్తాన్ సంసక్తానివ గచ్ఛతః
 చిత్రరూపమిదం జిహ్వాద్వివృతమమరీచ్యతః.
 నేదం మనుష్యాః సందభ్యుర్మహీదం తేషువిద్యతే
 పౌరాణానాం మహాస్త్రాణాం విచిత్రో-యం
 సమాగమః.
 ఆదవానస్య హి శరాన్ సంధాయ చ విముంచతః
 వికర్షతశ్చ గాండీవం నాంతరం సమదృశ్యత.

దశదిశలనూ ఆచ్ఛాదించాయి. అంతలో భీష్ముని
 రథచక్రరక్షలు అర్జున బాణ నిహతులై నేల
 గూలారు. ఇంద్రుడులందరూ అర్జునుని అస్త్ర
 విద్యా పాటవాన్ని వేసోళ్ళ కొనియాడుతున్నారు
 గంధర్వాధీశుడైన చిత్ర సేనుడు ధనుర్విద్యా
 వైపుణ్యాన్ని పరిపరివిధాల ప్రశంసిస్తున్నాడు.
 అన్యజనదుర్లభమైన విధానంలో వారు పోరు సాగి
 స్తున్నారు. అమ్మలపాడిలో నుండి బాణం
 తియ్యడం సంధించడం కిడిచెప్పడం ఎవ్వరూ
 వీక్షించలేనంత వేగం గా జరుగుతున్నాయి.
 మాధ్యందినగ్రీష్మభానువివత ప్రజ్వలించే అర్జు

మధ్యందినగతం సూర్యం ప్రతపంతిమివాంబరే
 నాశకువంత సైన్యాని పాండవం ప్రతి వీక్షిశుం.
 తతైవ భీష్మం గాం గేయం ద్రష్టుం నోత్సహతేజసః
 ఉభౌ విశ్రుతకర్మాణావుభౌ తీవ్రపరాక్రమా
 ఉభౌ సదృశకర్మాణావుభౌ యథి సుదుర్జయా.
 ఇత్యుక్తో దేవరాజస్తు పార్థభీష్మసమాగమం
 పూజయామాన్ దివ్యేన పుష్పపక్షేణ భారత.
 తతః శాంతనవోభీష్మో వామంపార్శ్వమతాడయో
 పశ్యతః ప్రతిసంధాయ విధ్యతః సన్యసాచినః.
 తతః ప్రహస్య బీభత్సుః పృథుధారేణ కార్ముకిం
 చిచ్ఛేద గార్ధ్రప్రతేణ భీష్మస్యాదిత్యతేజసః.
 అదైనం దశభిర్బాణైః ప్రత్యివిధ్యో స్తనాంతరే
 యతమానంపరాక్రాంతం కుంతీపుత్రోధనంజయః.
 స పీడితో మహాబాహుగ్ధృహిత్యా రిధకూటరం
 గాం గేయో యుద్ధదుర్ధర్మ స్తస్మా దీర్ఘమివాంతరం.
 తం వినంజ్ఞమహావాహ సంయంతా రిధవాజినాం
 ఉపదేశమనుస్మృత్య రక్షిమాణో మహారథం.

నుని కురువీరులు కన్నెత్తి చూడలేకపోతున్నాడు.
 భీష్మచార్మ్యలు కూడా తాదృశంగానే ప్రకా
 శిస్తూ పరాక్రమిస్తున్నాడు.
 ఇంద్రుడు పూలవాన కురిపిస్తున్నాడు. చిత్ర
 సేనుడు అభినందన గీతాలు ఆలాపిస్తూనే ఉన్నాడు.
 అంతలో భీష్ముడు అర్జునుని వామభాగాన్ని
 నేధించాడు. అర్జునుడు చిరునగవుతో భీష్ముని
 నున్నును ఛేదించాడు. భీష్ముడు నిశ్చేష్టుడై
 నిలబడగా వాడిబాణంతో వాని రొమ్ముపై
 కొట్టాడు. అచేతనుడై భీష్ముడు రిధమూడ
 వాలాడు. సారథి రథాన్ని ప్రక్కకు మరలించాడు.

అ రు వ ది అ యి ద వ అ ధ్యాయం

భీష్మే తు సంగ్రామశిరో విహాయ
 పలాయమానే భృతగాష్ట్రపుత్రః
 ఉత్సృజ్య కేతుం వినదన్ మహాత్మా
 ధనుర్విగృహ్యోజ్జ్వలమాససాద.
 స భీమధన్వాసముదగ్రవీర్యం
 ధనంజయం శత్రుగణే చరంతం
 ఆకర్ణపూర్ణాయతవోదితేన
 వివ్యాధ భల్లేన లలాటమధ్యే.
 స తేన బాణేన సమర్పితేన
 జాంబూనదాగ్రేణ సుసంహితేన
 రరాజ రాజన్ మహానీయకర్మా
 యథైకపర్యా రుచిరైకశృంగః.
 అథాస్య బాణేన విదారితస్య
 ప్రాదుర్భూభావాస్సృగజప్రముష్ణం
 స తస్య జాంబూనదపుంఖచిత్తో
 భిత్వా లలాటం సువిరాజతే స్మ

దుర్యోధనశ్చాపి తముగ్రతేజః
 పార్థశ్చ దుర్యోధనమేవీరః
 అన్యోస్యమాజౌ పురుషప్రవీరా
 సమా సమాజగ్మతురాజమీధౌ.
 తతః ప్రభిన్నేన మహాగజేన
 మహీధరాభేన పునర్వికర్ణః
 రథైశ్చతుర్విర్గజపాదరత్నైః
 కుంతీసుతం జన్ఘమథాభ్యధావత్.
 తమాపతంతం త్వరితం గజేంద్రం
 ధనంజయః కుంభవిభాగమధ్యే
 ఆకర్ణపూర్ణేన మహాయసేన
 బాణేన వివ్యాధ మహాజవేన.
 పార్థేన సృప్తః స తు గార్ధాప్రత
 ఆపుంఖదేశాత్ ప్రవివేశ నాగం
 విదార్య శైలప్రవరం ప్రకాశం
 యథాశనిః పర్వతమింద్రసృప్తః.

అ రు వ ది అ యి ద వ అ ధ్యాయం

సంగ్రామరంగ ముఖంనుండి బీష్మరథం వెను
 దిరగడంతో దుర్యోధనుడు తన రథాన్ని అట్ట
 నుని వైపు నడిపించాడు. భయంకర పరాక్రమ
 ధీరుడైన అట్టనుడు వీరవిహారం చేస్తూంటే
 దుర్యోధనుడు ఆకర్ణాంతం బాణం లాగి అట్టనుని
 లలాటంమీద పొట్టాడు. రమణీయ శిఖరాగ్ర
 భాసిమైన పర్వతంవలె ఆ బాణంతో అట్టనుడు
 శోభిస్తున్నాడు. వాని వదననీమనుండి వేడినెత్తురు
 ప్రవిస్తోంది. దుర్యోధనాస్త్రముల మధ్య తీవ్రయుద్ధ
 మారంభమైంది. ఒక మదమస్తేభంమీద విక

ర్ణుడు బయలుదేరి అట్టనుని ఎదుర్కొన్నాడు.
 వాని వెంట నలుగురు మహారథికులు కూడా
 ఉన్నారు. అది చూచి అట్టనుడు ఆకర్ణాంతం
 ధనుస్సులాగి లోహమయబాణాలతో మత్తేభ
 కుంభస్థలం భేదించాడు. వజ్రఘాతం పొందిన
 పర్వతంవలె నేల గూలింది. వికర్ణుడు భయభీతుడై
 ఎనిమిది వందల అడుగుల దూరంలో ఉన్న వివిం
 శతి గథంమీదకి వెళ్ళిపోయాడు. అట్టనుడు తీవ్ర
 క్రోధంతో దుర్యోధనుని పక్షస్థలంమీదికి వాడి
 బాణాలు విడిచి అక్కడకు చేరిన ప్రముఖ యోధు

శరవ్రతస్త్రః స శు నాగరాజః

ప్రవేషితాంగో వ్యధితాంతరాత్మా
సంసీదమానో నిపపాత మహ్యం

వజ్రహతం శృంగమివాచలస్య.

నిపాతితే దంతివరే పృథివ్యాం

త్రాసాద్ వికర్ణః సహసావతీర్య

తూర్ణం పదాన్యప్తశతాని గత్వా

విమితే తేః స్వందనమాదురోహ.

నిహత్య నాగం తు శరేణ తేన

వజ్రోపమేనాద్రిచరాంబుదాభం

తథావిధేనైవ శరేణ పాఠో

దుర్యోధనం వత్ససి నిర్విభేద.

తతో గజే రాజవి చైవ భిన్నే

భగ్నే వికణ్ఠే చ సపాదరత్నే

గాంఢీవముక్తైర్విశిఖైః ప్రణున్నా

స్తే యోధముఖ్యాః సహసాపజగ్మ్యః.

దృష్ట్యైవ పాథేన హతం చ నాగం

యోధాంశ్చ సర్వాన్ ద్రవణో నిశమ్య

రథం సమావృత్య కురుప్రవీరో

రణాత్ ప్రదుద్రావ యతో న పార్థః.

నందరినీ శరపరంపరలతో వేధించగా నా రం

దరూ దుర్యోధన సహితులై అస్థులుని కంటికి

కనిపించకుండా పారిపోయారు దుర్యోధనుడు

అద్భుతబాణఘాతాలకు తట్టుకోలేక రక్తం కక్కు

కుంటూ పారిపోతుంటే అస్థులుడు పరమోత్సా

హంతో వానిచే తరుమునూ - ధార్తరాష్ట్రుని

వెన్నుబాపి పారిపోతున్నావా. నంత ప్రతిష్ఠను

కళంకపరుస్తూ భీరుడవై పలాయనంపొందున్నావా!

ఈనాటి నీ అకృత్యాన్ని ఏ రాజభేరుడు అభి

నందించలేడు. నిన్ను చూసి ఎవరూ సూర్య

తం భీమరూపం త్వరితం ద్రవంతం

దుర్యోధనం శత్రుసహోఽభిషంగాత్

ప్రాసోఢాయద్ యోధుమనాః కిరీటీ

బాణేన విధ్ధం రుధిరం వమంతం.

విహాయ కీర్తిం విపులం యశశ్చ

యుద్ధాత్ పరావృత్య పలాయసే కిం

న తేఽద్య తూర్యాణి సమాహతాని

తద్దైవ రాజ్యాదవనోపితస్య.

యుధిష్ఠిరస్యాస్మి నిదేశకారి

పార్థస్తూతీయో యుధి సంస్థితోఽస్మి

తదర్థమావృత్య ముఖం ప్రయచ్ఛ

నరేంద్రవృత్తం సృగ ధార్తరాష్ట్ర.

మోఘం తవేదం భువి నామధేయం

దుర్యోధనేతీహ కృతం పురస్తాత్

న సీహ దుర్యోధనతా తవాస్తి

పలాయమానస్య రణం విహాయ.

న తే పురస్తాదథ పృథ్వీ వా

పశ్యామి దుర్యోధన రక్షితారం

అపేహి యుద్ధాత్ పురుషప్రవీర

ప్రాణాన్ప్రియాంపాండవతోఽన్యరక్ష.

నాదాలు చెయ్యరు. నివల్లి రాజ్యభ్రష్టుడైన

ధర్మజుని ఆదేశానుసారం చేసికొన యుద్ధానికి

నిలబడి ఉన్నావా. మహారాజులయొక్క ఆచార

వ్యవహారాలు నువ్వు విస్మరించి చరిస్తూ సముఖం

కూడా చూపలేక పలాయనం పొందడం చాలా

జోరసీమను. భీమరూపం నా మధేయం

గిరితో వృద్ధిపొందింది. ఆ పేరు సకింక తగదు,

సీమిందనవెనుక నిన్ను రక్షించేవానే లేదు.

పారిపోయి ప్రాణగతిని చేసుకో - అన్నాడు.

అ రు వ ది ఆ ట వ అ ధ్యాయం

అహూయమాశ్చ స తేన సంఖ్యే
 మహాత్మనా వై ధృతరాష్ట్రపుత్రః
 నివర్తితస్తస్య గిరాంకుశేన
 మహాగజో మత్ర ఇవాంకుశేన.
 సోఽన్యువ్యమాణో వచసాభిమృష్టో
 మహారథేనాతిరథస్తరస్వీ
 పర్యావవర్తాథ రథేన వీరో
 భోగీ యథా పాదతలాభిమృష్టః.
 తం ప్రేక్ష్య కర్ణః పరివర్తమానం
 నివర్త్య సంస్తభ్య చ విద్ధగాత్రం
 దుర్యోధనస్యోత్తరతోఽభ్యగచ్ఛత్
 పార్థం నృవీరో యుధి హేమమాలీ.
 భీష్మస్తతః శాంతావో వివృత్య
 హిరణ్యకేతు స్వరయాభివంగీ
 దుర్యోధనం శశ్చిమతోఽభ్యరత్
 పార్థాన్మహాబాహురథిశ్చధన్వా.

(దోణః కృపత్యైవ వివింశతిశ్చ
 దుశ్శాసనత్యైవ వివృత్య శీఘ్రం
 సర్వే పురస్తాద్ వితతోరుచావా
 దుర్యోధనార్థం త్యరితాఽభ్యుపేయః-
 స తాన్యనీకాని నివర్తమానా
 న్యాయోక్త్య పూర్ణాఘనిభాని పార్థః
 హంసో యథా మేఘమివాఽతంతం
 ధనంజయః ప్రత్యపతత్ తరస్వీ.
 తే సర్వతః సంపరివార్య పార్థ
 మస్త్రాణి దివ్యాని సమాదదానాః
 వవర్షురభ్యేత్య శరైః సమంతా
 స్తేఘా యథా భూధరమంబువర్జైః.
 తతోఽస్త్రమస్త్రేణ నివార్య తేషాం
 గాంఢీవధన్వా కురుపుంగవానాం
 సమ్మోహనం శత్రుసహోఽన్యదస్త్రం
 ప్రాదుశ్చకారైంద్రిపారణీయం.

అ రు వ ది ఆ ట వ అ ధ్యాయం

మత్తేభాన్ని అంకుశం వేధించినట్లు దుర్యోధనుని అర్జునుని వాక్యాలు తీవ్రంగా వేధించసాగాయి. అర్జునుని తిరస్కార వాక్యాలు ఇంకా అగలేదు. మానధనుడైన దుర్యోధనుడు ఆ మాటల నులుకులు సహించలేక తన రథాన్ని మల్ల నెక్కి త్రిప్పాడు. అదిచూసి కర్ణుడు కొంత కోలుకొని దుర్యోధనునికి సహకరించే సంకల్పంతో ఉత్తరదిక్కు నుండి వచ్చి అర్జునుని తాకాడు. భిష్మచార్యుడు కూడా అంతలోనే వెలివి తెచ్చుకొని నారి సారిని విచ్చిమ ముఖంగా వచ్చి

దుర్యోధనుని రక్షణకార్యక్రమంలో నిమగ్నుడయ్యాడు. అనంతరం దోణ కృప వివింశతి దుశ్శాసనాదులు చృఢధనుర్ధరులై మంక దిక్కు నుండి దుర్యోధన రథాదీక్షితులై వచ్చారు. మేఘాలను చెల్లాచెదురు చేసి సూర్య తేజంతో ధనంజయుడు తనపై విరుచుకుపడే కౌరవ యోధాంబుదాలను వేధించసాగాడు. నలుదిక్కుల నుండి కౌరవవీరులు అర్జునపర్వశంపై బాణ వర్షం కురిపిస్తున్నారు. గాంఢీవి అస్త్రజాలం విడుస్తూ కౌరవ పూర్వహాన్ని భేదించి అన్యజన

తతో దిశశ్చానుదిశో వివృత్య

శరైః సుధానైర్నిశితైః సుపత్రైః

గాంధీవఘోషేణ మనాంసి వేషాం

మహాబలః ప్రవృథయాంచకార.

తతః పునర్భీమవరం ప్రగృహ్య

దోర్భ్యాం మహాశంఖముదారఘోషం

వ్యనాదయో స ప్రదిశో దిశః ఖం

భవం చ పాఠో ద్విషతాం నిహంతా.

తే శంఖనాదేన కురుప్రవీరాః

సమ్మోహితాః పార్థసమీరితేన

ఉత్సృజ్య చావాని దురాసదాని

సర్వే తదా శాంతిపరా బభూవుః.

తథా విసంజ్ఞేషు చ తేషు పార్థః

స్మృత్వా చ వాక్యాని తథోత్తరాయాః

నిర్వాహి మధ్యదితి మత్స్యపుత్ర

మువాచ యావత్ కురవో విసంజ్ఞాః.

ఆచార్యశారద్యతయోః సుశుక్లే

కర్ణస్య పీతం రుచిరం చ వత్త్రం

దుస్సాధ్యమైన సమ్మోహనాస్త్రం ప్రయోగించాడు. ఉత్తరక్షణలోనే నిశితబాణాలతో దశదిశలనూ ఆచ్ఛాదించి గాంధీవధనుష్టంకారం చేసి కౌరవ యోధుల హృదయాలను దద్దరిల్లచేసాడు. జఙ్ఘదూరం వ్యాపించే శంఖధ్వనంతో దిశాంతాలనూ ప్రతిధ్వనింపచేస్తూ విహరిస్తూంటే కురుసేన సమూలంగా ఆయుధాలు విసర్జించి మూర్ఛాగతు లయ్యారు కురువీర సేనావాహిని సమ్మూర్ఛితులు కావడంతో అర్జునునికి ఉత్తర కోరిక స్పృతికి వచ్చింది. తక్షణం ఉత్తరునివైపు తిరిగి ఇలా అన్నాడు.

ద్రాణేశ్వ రాజ్యశ్చ తక్షణేన నీతే

వస్త్రే సమాదత్స్వ సరప్రవీర.

భీష్మస్య సంజ్ఞాం తు తక్షణేన మన్యే

జానాతి సోఽస్త్రప్రతిఘాతమేవః

ఏతస్య వాహాన్ కురు సవ్యతస్త్రస్య

మేవం హి యాతవ్యమమూఢసగృహైః.

రశ్మీన్ సముత్సృజ్య తతో మహాత్మా

రథాదవస్థిత్య విరాటపుత్రః

వస్త్రాణ్యుపాదాయ మహారథానాం

తూర్ణం పునః స్వం రథమూరురోహ.

తతోఽన్వశాసచ్చతురః సదశ్వాన్

పుత్రో విరాటస్య హిరణ్యకేతుః

తే తద్ వ్యతీయధ్వజివామనీకం

శ్వేతావహంతోఽద్భుతమాజమధ్యాత్.

తథానుయంతం పురుషప్రవీరం

భీష్మః శరైరభ్యహనత్ తరస్వీ

స చాపి భీష్మస్య హయాన్ నిహత్య

విన్యాస పాఠో దశభిః పృషత్కైః.

రాజనందనా - వీరందరూ అచేతనులై పడి ఉన్నారు. వైతన్యం వీరికి వచ్చేలోగానే మనపని మనం పూర్తిచేసుకోవాలి. అదిగో ఆ శ్వేతవత్త్ర శోభితులైన ఆచార్యులే కృపద్రోణులు. వీరవస్త్రాలంకృతుడైనవాడే కర్ణుడు. నీలి వస్త్రాలతో శోభించే ఆ ఉభయులూ దుర్యోధనాశ్వత్థాములు. త్వరగా వెళ్ళి వారి శిరోలాంఛనాలను హరించు. భీష్మునివైపు మాత్రం పోకు. ఆ కురువృద్ధునికి ఈ సమ్మోహనాస్త్రం ఉపసంహారం తెలుసు. అందుచేత మనరథం ఆపి ఆయనకు వామభాగం గుండా పోనిచ్చి మన పని మనం పూర్తి చేసుకో

తతోఁజ్జనో భీష్మమహాస్య యుద్ధే
 విధ్వాప్య యంతారమరిష్టధన్వా
 తథా విముక్తో రథవృందమధ్యా
 న్నేఘం విదార్యేవ సహస్రశ్శిః.
 లభ్యా హి సంజ్ఞాం తు కురుప్రవీరాః.
 పార్థం నిరీక్ష్యౌథ సురేంద్రకల్పం
 రణే విముక్తం స్థితమేకమాజౌ
 స ధార్తరాష్ట్రస్తస్వరితం బభాషే.
 ఆయం కథం నై భవతో విముక్త
 ప్రథా ప్రమథ్నిత యథానముచ్చేత్
 తమబ్రవీచ్ఛాంతనవః ప్రహస్య
 క్వ తే గతా బుద్ధిరభూత్ క్వ వీర్యం.
 శాంతిం పరాం ప్రాప్య యదా స్థితోఽభూ
 రుత్సృజ్య బాణాంశ్చ ధనుర్విచిత్రం
 స త్వేష బీభత్సరలం సృశంసం
 కర్తుం న పావేఽస్య మనో విశిష్టం.

వారి - అన విని ఉత్తరుడు రథం దిగిపోయి వారి
 ఉష్ణీమాలను హరించి తెచ్చాడు. అర్జునుని రథం
 విరటనగరంవైపు బయలు దేరింది - భీష్ము డది
 గ్రహించి తీవ్రవేగంతో బాణాలు విడిచి అర్జునుని
 వేధించసాగాడు. అర్జునుడు భీష్ముని గుర్రాలను
 సంహరించి బాణదశకంతో భీష్మునిసూడా వేధించి
 నారధిని గాయపరచి ప్రకాశిస్తూ నిలబడ్డాడు.
 అంతలో కురువీరులందరూ చైతన్యం పొందారు.

అప్పుడు దుర్యోధనుడు భీష్ముని సమీపించి -
 తాతా నీ హస్తాలకుండి ఏడు ఎలా తప్పించుకో
 గలిగాడు! అని ప్రశ్నించగా దుర్యోధనా -
 మీరందరూ ఆయుధాలు విసర్జించినప్పుడు మీ

త్రైలోక్యహేతోర్మ జహేత్ స్వధర్మం
 సర్వే న తస్మాన్నిహతా రణేఽస్మిన్
 ఓఘం కురున్ యాహి కురుప్రవీర
 విజిత్య గాశ్చ ప్రతియాతు పార్థః
 మా తే స్వరోఽర్థో నిపతేత మోహాత్
 తత్ సంవిధాతవ్యమరిష్టబంధం.
 దుర్యోధనస్తస్య తు తన్నిశమ్య
 పితామహస్యాస్తిహితం వచోఽథ
 అతీతకామో యుధి సోఽత్యమర్షీం
 రాజా వినిఃశ్వస్య బభూవ తూష్ణీం.
 తద్ భీష్మవాక్యం హిరిమిత్వ సర్వే
 ధనంజయాగ్నిం చ వివర్థమానం
 నివర్తనాయైవ మనో నిదఘ్న
 దుర్యోధనం తే పరిరక్షమాణాః.
 తాః ప్రస్థితాః ప్రీతమనాః స పార్థో
 ధనంజయః ప్రేక్ష్య కురుప్రవీరాన్
 అభాషమాణోఽనునయం ముహూర్తం
 వచోఽబ్రవీత్ సంపరిహృత్య భూయః.

పరాక్రమమూ బుద్ధికుశలత ఏమయ్యాయి. అర్జు
 నుడు దయారహితుడై పాపాచారపరాయణుడై
 ఎన్నడూ చరించలేదు. త్రై లో క్యా ధి ప త్యం
 వచ్చినా వాడు ధర్మచ్యుతుడు కాడు. కనుకనే
 మిమ్ము సంహరించకుండా విడిచిపెట్టాడు. వాడు
 గోవులను తరలించుకుపోతున్నాడు. నువ్వు త్వరగా
 హస్తిపురి చేరడం మంచిది. నామాల ప్రకారం
 నడిస్తే నీకు మేలు కలుగుతుంది - అని చెప్పగా
 దుర్యోధనుడు నేడి నిట్టూర్పులు విడుస్తూ యుద్ధ
 విముఖు డయ్యాడు - అక్కడి యోధులందరూ
 భీష్ముని హితవచనం శ్రేయస్కరంగా భావిం
 చారు. కురువీరు లందరూ వెనుదిరగడంతో

పితామహం శాంతనవం చ వృధం
 ద్రోణం గురుం చ ప్రణివృత్తమూర్ధా
 ద్రాణిం కృపం చైవ కురూంశ్చ మాన్యా
 స్ఫురైరివిశ్రైరభివాద్య చైవ.
 దుర్యోధనస్యోత్తమ రత్నచిత్రం
 చిచ్ఛేద పార్థో ముకుటం శరేణ
 ఆమంత్రిత్య ఏరాంశ్చ తిష్ఠైవ మాన్యాన్
 గాంధీవ ఘోషేణ వినాద్య లోకాన్.
 స దేవదత్తం సహసా వినాద్య
 విదార్య ఏరోద్విష్మతాం మనూసి

ధ్వజేన సర్వాసభిభూయ శశూన్
 సహేమమాలేన విరాజమానః
 దృష్ట్వా ప్రయాతాంస్తు కురూన్ కిరీటీ
 హృష్టోఽబవీత్తత్ర స మత్స్యపుత్రం
 ఆవర్తయాశ్వాన్ పశవో జతాస్తే
 యాతాః పరే యాహిపురం ప్రహృష్టః.
 దేవాస్తు దృష్ట్వా మహదద్భుతం తద్
 యుద్ధం కురూణాం సహ ఘల్లినేన
 జగ్గుర్యథాస్యం భవనం ప్రతీతాః
 పార్థస్య కర్మాణి విచింతయంతః.

అరువది ఏడవ అధ్యాయం

తతో విజత్య సంగ్రామే కురూన్ స వృషభేక్షణః
 సమానయామాస తదా విరాటస్య ధనం మహత్.
 గతేషు చ ప్రభగ్నేషు ధార్తరాష్ట్రేషు సర్వతః
 వనాన్నిష్ఠమ్య గహనాద్ బహవః కురుపైనికాః.
 అర్జునుడు సంతోషచిత్తుడై రెండు ఘడియలు అను
 నయ వాక్యాలు పలికి భీష్మ ద్రోణులకు శిరః
 ప్రణామంచేసి వారితో కొంతసేపు భాషించి
 శృపాశ్వత్థామాదిప్రముఖులకు నమస్కార బాణాలు
 వదలి దుర్యోధనుని శిరస్సుమీది రత్న ఖచిత
 కిరీటాన్ని పడగొట్టి ధనుష్టంకారంచేసి దేవదత్తం
 పూరించి శత్రుహృదయాలను గజ గజ లాడించి
 సువర్ణ మాలామండితపతాక శోభితమైన రథం
 మీద విజయశ్రీ సముపేతుడై శోభిస్తున్నాడు.

భయాత్ సంత్రస్తమనసః సమాజగ్నుస్తతస్తతః
 ముక్తకేశాస్త్యవృశ్యంత స్థితాః స్రాంజలయస్తదా.
 క్షిప్తిపాసాపరిశ్రాంతా విజేతస్థా విచేతసః
 ఊచుః ప్రణమ్య సంగ్రాతాః పార్థ కిం కరవామ తే.
 కౌరవులు హస్తపురిచైపు తిరిగారు.

ఉత్తరా - మన రథం వెనక్కి త్రిప్పు. శత్రు
 వులు పారిపోయారు. మన సోధనం మనకు చేకూ
 రింది - సంతోషంతో నగరప్రవేశం చేద్దాము.
 అంతవరకూ ఆకాశంమీద విహరిస్తూన్న దేవ
 తలు అర్జునుని హస్తలాఘవాన్ని అస్త్ర శస్త్ర
 విద్యా కౌశలాన్ని కొనియాడుతూ తమ తమ
 వాసాలకు పోయారు.

అరువది ఏడవ అధ్యాయం

విరాట నగర ప్రవేశం
 కురు యోధులను ఓడించి గో గణాలను
 మరలించి అర్జునుడు విరాటనగరం వైపు వస్తు
 న్నాడు. అంతకుముందు జరిగిన ఘోర సంగ్రామ

సమయంలో అర్జునుని పరాక్రమానికి భయపడి
 పారిపోయిన పైనికలందరూ యుద్ధ విరామం
 గ్రహించి అర్జునుని సమీపించారు. అప్పటికీ వారి
 హృదయాలు భయంతో కంపిస్తూనే ఉన్నాయి.

ప్రాణాసంతర్కనోయాతాఁ ప్రయాచిన్యామహే
వయం చార్జున తే దాసా హ్యనురత్యై

హ్యనాయకాః,
అనాథాఁ దుఃఖితాఁ దీనాన్

కృత్యా వృద్ధాన్ పరాజితాన్
స్యస్తశస్త్రాన్ నిరాశాంశ్చ

నాహం హన్ద్వి కృతాంజలిః.
స్వస్తి వ్రజత వో భద్రం న ఛేతవ్యం కథంచన

నాహమారాన్జిహంసామిభృతమాశ్వాసయామివః
తస్య తామభయాం వాచం శ్రుత్వా యోధాః

సమాగతాః
ఆయుః క్షీరియశోదాభిస్తమాశీర్భిరనందయన్.

తతోఽర్జునం నగమివ ప్రభిన్న
ముత్సృజ్య శస్త్రాన్ వివివర్తమానం

అనయవాలు విచలిస్తూ ఉన్నాయి, భయాందో
ళిత హృదయాలై చేతులు జోడించి-కొంతేమీ-

మమ్ము నీ సేవలో నియోగించుకొని మాకు
అభయమియ్యి. అనాథులమైన మేము మిమ్ము

సేవిస్తూ జీవిస్తాము - అని దీనంగా అర్థించారు.
పైనికులారా - దుఃఖితులూ దుర్బలులూ

అనాథులూ వృద్ధులూ ప్రేమలూ ఆయుధ రహి
తులూ నిరాశోపహతులూ శరణాగతులూ ఐన

వారిని సంహరించే ఉద్దేశం నాకెప్పుడూ లేదు.
మీకు నావల్ల ఏ భయమూలేదు. నిర్భయంగా

మీరందరూ మీ గృహాలకు వెళ్లండి మీ మీద
నాకు అపారమైన విశ్వాస ముంది. మీకు మేలు

కలుగుతుంది పొమ్మని అర్జునుడనగా వారిలోని
ప్రముఖయోధు లందరూ అర్జునుని యశస్సునూ

ఆయుర్వృద్ధిని వాంఛిస్తూ వెళ్లిపోయారు.

విరాటరాష్ట్రాభిముఖం ప్రయాతం
నాశక్తువంస్తం కురవోఽభియాతుం.

తతః స తన్వేష్టుమివావతంతం
విద్రావ్య పార్థః కురుస్సైన్యవృందం

మత్స్యస్య పుత్రం ద్విషతాం నిహంతా
వచోఽబ్రవీత్ సంపరిభ్య భూయః.

పితుః సకాశే తవ తాత సర్వే
వసంతి పార్థా విదితం తవైవ

తా మా ప్రశంసేర్నగరం ప్రవిశ్య
భీతః ప్రణశ్యేద్ధి స మత్స్యిరాజః.

మయా జితా సా ధ్వజానీ కురూణాం
మయా చ గావో విజితా ద్విషదభ్యః

పితుః సకాశం నగరం ప్రవిశ్య
త్వమాత్మనః కర్మ కృతం బ్రవీహి.

మదధారాజులతోపేరిమైన మత్తేభంనలె అర్జు
నుడు విరటనగరంలో ప్రవేశం చేస్తూ ఉత్తరుని

హృదయపూర్వకంగా ఆలింగనం చేసుకొని -
పూజ్యుడా - నీ పితృగృహంలో పాండవ సోద

రుల మందరమూ ఉంటూన్న విషయం ఇప్పటికి
నీకొక్కడికే తెలుసు. అయితే రాజధాని చేరగానే

ఈవిషయమై నువ్వు హితండ్రితో ప్రసంగించడం
గాని పాండవులను ప్రశంసిస్తూ భాషించడంగాని

చెయ్యకూడ దని మరిచిపోకు. నగరం ప్రవే
శించగానే కురుయోధు లందరినీ నువ్వే ఓడించి

నట్లు ప్రకటించు. గో గణాలను నీ శక్తితోనే
తరలించినట్లు వివరించి చెప్పు. అలా కాక మా

విషయమై ఏమాత్రం నువ్వు ప్రసంగించినా మీ
తండ్రి భయచిత్తుడై మరణిస్తాడు. అనగా ఉత్త

రుడు - సత్యసాచీ - నువ్వు ప్రదర్శించిన పరాక్రమం

యత్ తే కృతం కర్మ న పాగణీయం

తత్కర్మ కర్తుం నమ నాస్తి శక్తిః

స త్వాం ప్రసన్నోమి పితుః సకాశే

యావన్న మాం వక్ష్యసి సవ్యసాచిన్.

స శత్రుసేనామవజిత్య జిహ్వు

రాచ్ఛిన్య సర్వం చ ధనం కురుభ్యః

శ్రౌశానమాగత్య పునః శమీం తా

మభ్యేత్య తిస్థా శరవిత్తాంగః.

తతః స పన్నాప్రతిమో మహాకపిః

సహైవ భూతైర్దివముత్పతత

తద్దైవ మాయా విహితా బహువ

ధ్వజం చ పై హం యుయుతే రభేపునః

విధాయ తిచ్ఛాయుధమాజినధ్వజం

కురూత్తమానామిషుధిః శరాంస్తథా

ప్రాయాత్ స మశోన్య నగరం ప్రహృష్టః

కిరీటినా సారిధినా మహాగ్నినా.

పార్థస్థ కృత్వా పరమార్థకర్మ

నిహత్స్య శ సూక్ ద్వివృతానిరంతా

అన్యజన దుర్లభమైంది నా జీవితంలో నెప్పడూ అలా చరించలేదు. ఐతే నువ్వు అజ్ఞాపించేవిరకూ నేను నా తండ్రితో మీ విషయమై మాట్లాడను - అన్నాడు.

రథం శ్రౌశానభూమిలోని శమీవృక్షాన్ని చేరింది. అట్లును రథ పతాకంమీద చరించే వానరుడూ అన్యభూతగణాలూ దానిని విడిచి వెళ్ళిపోయాయి. అప్పుడట్లును రథం మీద సింహాధ్వజం నిలబెట్టాడు. ఆయుధాలను యధా పూర్వం వలె శమీవృక్షంపై ఉంచి రథం నగరం వైపు పోనిచ్చారు. దారిలో అట్లునుకు తిరిగి బృహన్నలవేషం ధరించి సారిధి స్థానంలో

చకార వేణీ చ తద్దైవ భూయో

జగ్రాహ రశ్మీన్ పునరుత్తరస్య

వివేశ హృష్టో నగరం మహామనా

బృహన్నలారూపముచేత్య సారిధిః.

తనో నిర్మతాః కురవః ప్రభగ్నా వశమాస్థితాః.

హస్తినాపురముద్దిశ్య సర్వే దీనా యయుస్తదా.

సంధానముపసంగమ్య ఫాల్గుణో వాక్యమబ్రవీత్

రాజపుత్ర ప్రత్యవేక్ష సమానీతాని సర్వశః

గోకులాని మహాబాహో వీర గోపాలకైః సహ.

తనోఽపరాష్ట్రే యాస్యామో విరాటనగరంప్రతి

ఆశ్వాస్య పాయుత్యా చ పరిస్థాప్య చ వాజినః.

గచ్ఛంతు త్వరితాశ్చామే గోపాలాః

(ప్రేషితా స్వయా

సగతే సియమాఖ్యాతుంభూషయంతు చ తేజయం

అథోత్తర స్వరమాణః స మాతా

నాజ్ఞాపయద్ వచనాత్ ఫాల్గుణస్య

ఆచక్షధ్వం విజయం పార్థివస్య

భగ్నాః పరే విజితాశ్చాపి గావః.

కూర్చుని నగరం చేరుతూ - రాజనందనా - మన గోధనమంతా వచ్చేసింది. చూడు. మనం ఇప్పుడు ఈ గుర్రాలకు దప్పి తీర్చి స్నానం చేయించి సాయంకాలానికి నగరంలో ప్రవేశిద్దాము. మన గోగణాలు ముందుగా నగరం చేరి విజయవార్త ప్రకటిస్తాయి. మనం నగరంలో అడుగు పెట్టేవేళ సీ విజయ ధ్యానాలు విని పిస్తాయి - అన్నాడు.

బృహన్నల వాక్యానుసారం ఉత్తరుడు తన సేవకులకు ఆజ్ఞలిచ్చి దూతను పిలిచి మహారాజును విజయలక్ష్మి నరించినదనీ శత్రువులు పలాయితు

ఇశ్యేవం తౌ భారతమశ్శ్యవీచౌ

సమ్యంత్ర్య సంగమ్య తతః శమీంతాం

అశ్యేత్య భూయో విజయేన తృప్తా

పుత్రస్త్రిప్తమారోపయతాం స్వభాండం.

స శత్రుసేనామభిభూయ సర్వా

మాచ్ఛిక్య సర్వం చ ధనం కురుభ్యః

వైరాటిరాయాన్మగరం ప్రతితో

బృహన్నలాసారధినా ప్రవీరః

అరువది ఎనిమిదవ అధ్యాయం

ధనం చాపీ విజత్యాశు విరాటో వాహినీపతిః

వివేశ సగరం హృష్టశ్చతుర్భిః పాండవైః సహ.

జిత్వాత్రిగర్తాన్సంగ్రామే గాత్రైనాదాయసర్వశః

అశోభత మహారాజ సహపార్థః శ్రియా వృతః.

తమాససగతం వీరం సుహృదాం హర్ష వర్ధనం

ఉపానాంచక్రిరే సర్వే సహ పార్థైః పరంతపాః.

ఉపతథ్యః ప్రకృతయః సమస్తా బ్రాహ్మణైః సహ

సభాజితః ససైస్త్వప్ర ప్రతినంద్యాభ మతస్యరాట్.

విసర్జయామాస తదా ద్విజాంశ్చ ప్రకృతీస్తథా

తథాసరాజా మత్స్యానాం విరాటోవాహినీపతిః.

లయారనీ రాజనందనుడు తిరిగి వస్తున్నాడని

చెప్పమన్నాడు.

భరత మర్ష్య వంశ వీరకుమారు లిద్దరూ

విజయొల్లసిత హృదయాలతో నమ్మడిగా రాజ

ఉత్తరం పరిప్రవచ్చ క్య యాత ఇతి చాబ్రవీత్

ఆచఖ్యస్తస్య తత్సర్వం స్త్రియఃకన్యాశ్చవేశ్మని.

అంతఃపురచరాత్రైవ కురుభిర్లోధనం హృతం

విశేతుమభిసంరబ్ధ ఏక ఏవాతిసాహసాత్

బృహన్నలసహాయశ్చ నిగ్రతః పృథివీం జయః

ఉపయాతానతిరథాన్ భీష్మం శాంతనవం కృపం

కర్ణందుర్యోధనంద్రోణంక్రోణపుత్రంచషడ్రథాన్

రాజా విరాటోఽథ భృశాభితప్తః

శ్రుత్వా సుతం త్వేకరథేన యాతం

బృహన్నలాసారధిమాజివర్ధనం

ప్రోవాచ సర్వానథ మంత్రీముఖ్యాన్.

ధాని వైపు సాగుతున్నారు - అని వైశంపాయ

నుడు సగరవ్యవహారాలు వినిపించడానికి ఉద్యుక్తు

డయాడు.

అరువది ఎనిమిదవ అధ్యాయం

జనమేజయ మహారాజా,

విరాటరాజు దక్షిణదిశగా వచ్చిన త్రిగర్తుని

ఓడించి అటు తరలింపబడిన గోధనాలను మర

లించుకొని వచ్చాడని విన్నావుగదా. విజయ

హర్షంకో పాండవసహితుడై వచ్చి సింహాసనానీ

నుడై ఉండగా వీరులూ శూరులూ వానిసేవార్థం

వచ్చి నిలబడ్డారు. విప్ర సహిత ప్రజానీకం తమ

మహారాజును తనివీటిర అభినందించి స్తుతించారు.

ప్రశంసా పరితృప్తుడై మహారాజు అంతఃపురం

చేరి ఉత్తరరాకుమారుని విషయమై ప్రశ్నించగా

వారు యావద్వృత్తాంతమూ నివేదించారు.

మహారధికులూ, వీర శ్రేష్ఠులూ ధనుర్వేద

వేత్తలూ అయిన భీష్మ ద్రోణ కృప కర్ణ దుర్యో

ధనాని మహాశూరు లందరినీ ఎదిరించడానికి

సర్వభా కురవస్తే హి యే చాన్యే వసుధాధిపాః
త్రిగర్తాన్ నిఃసృతాస్సృత్వా నస్థాస్యంతికదాచన.
తస్మాద్ గచ్ఛంతు మే యోధా బలేన

మహతా వృతాః

ఉత్తరస్య పరీచ్ఛాన్ధం యే త్రిగర్తైరవికృతాః.

హయాంశ్చ నాగాంశ్చ రథాంశ్చ శ్రీఘ్నం
పదాతినగఘాంశ్చ తతః ప్రహరాన్
ప్రస్థాపయామాన సుతస్య హేతో

ర్విచిత్రశస్త్రాధరణోపపన్నాన్.

ఏవంసరాజా మత్స్యానాం విరాటోవాహినీపతిః
వ్యాదిదేశాధతాం క్షిప్రం వాహినీంచకుంగిణీం.

కుమారమాశు జానీత యది జీవతి వా న వా
యస్యయంతా గతఃమంథో మన్యేహం ననజీవతి.

తమబ్రవీత్ ధర్మరాజో విహస్య

విరాటరాజం తు భృశాభిశంతం

బృహన్నలా సారథిశ్చేన్నరేంద్ర

పరే న నేష్యంతి తవాద్య గాస్తాః.

బృహన్నల సారథ్యంలో ఉత్తరుడు వెల్లాడని పనే
సరికి విరటుని వదనం వెలవె బోయింది.

మంత్రులవైపు తిరిగి తక్షణం మన సేనలను
రాకుమారుని రక్షాగర్థం పంపండి; వచ్చినవారు
కొరవులైనా మరెవరైనా సరే మన యోధు
లందరూ వెళ్లవలసిందే- అని చతురంగ బలాలనూ
ఆదేశాలు ఇవ్వచున్నాడు. విరటుడు తన కుమారు
డింకా బ్రతికి ఉంటాడనే ఆశలో లేడు. నవుంస
కుని సారథ్యంలో వెళ్ళిన రథికుడు కొరవ పీరుల
చేతులలోనుండి బయటపడలేడని నిశ్చయించుకొ
న్నాడు. విరటుని దుఃఖం గమనించి చిరునవ్వుతో
ధర్మరాజు - భూపాలా! సారథిగా బృహన్నలే

సర్వాన్ మహీపాన్ సహితాన్ కురూంశ్చ

తత్తైవ దేవాసురసిద్ధయక్షాన్

అలం విజేతుం సమరే సుతస్తే

స్వనుష్ఠితః సారథిగా హి తేన.

అనోష్ఠ్యేణ ప్రహితా దూతాస్తే శ్రీఘ్నగామినః

విరాటనగరం ప్రాప్య విజయం సమనేదయన్.

రాజ్య స్తోసర్వమాచఖ్యౌ మంత్రీవిజయముత్తమం

పరాజయంకురుకాం చాప్యసాయాంతంతథోత్తరం

సర్వా వినిష్ఠితా గావః కురవశ్చ పరాజితాః

ఉత్తిరః సహ సూతేన కుశలీ చ పరంతపః.

దిప్త్యా వినిష్ఠితా గావః కురవశ్చ పలాయితాః

నాద్యుతం త్వేవ మన్యేహం యత్ తే

పుష్కోజయత్ కురూన్.

ధ్రువ ఏవ జయస్తస్య యస్య యంతా బృహన్నలా

దేవేంద్రసారథిశ్చైవ మాతలిర్లఘ్నుర్నిఃక్రమః

కృష్ణస్య సారథిశ్చైవ న బృహన్నలయా సహా.

తథో విరాటో నృపతిః సంప్రహృష్టతనూగుహః

శ్రుత్వా స విజయం తస్య కుమారస్యామితోదశః.

వెళ్ళిఉన్నట్టే సువ్వు నిర్భయంగా ఉండవచ్చు;

శత్రువులు మన గోధనాలను హరించుకొని

పోలేరు. ఉత్తరుని శ్రేయోభిలాషియైన సారథి

వానికి సేలే కలుగచేస్తాడు. కొరవులేకాదు నానా

దేశాధీశులూ ఎదురు వచ్చినా దేవ దానన

యక్షగంధర్వులు అట్టు నిలిచినా ఉత్తరునికి ఏ

ప్రమాదమూలేదు - అని పలుకుతుండగా ఉత్త

రుడు పంపిన చూత వచ్చి విజయవార్త ప్రక

టించాడు. మంత్రులు మహారాజుకు వార్త నివే

దించారు. బృహన్నలాసహితుడై ఉత్తరుడు

గోధనాలతో నగరం చేరుతున్నాడని వినిపించ

గానే ధర్మరాజు - మహారాజా! సంతోషప్రపద

అచ్చాదయిత్వా మాతాంస్తాన్ మంత్రిణం

సోఽభ్యుచోదయత్

రాజనూర్ధ్వాక్రియంతాం మేవతాకాభిరలంకృతాః
పుష్పేపహరైరర్చ్యంతాం దేవతాశ్చాపి సర్వశః
కుమారా యోధముఖ్యాశ్చ గణికాశ్చ

స్వలంకృతాః

వాదిత్రాణిచ సర్వాణి ప్రత్యుద్ధ్యాంతు సుతంమమ
ఘంటావాక్ మానవః శీఘ్రం మత్తమారుహ్య
వారణం

శృంగాలకేఘ సర్వేఘ ఆభ్యాతు విజయం మమ
ఉత్తరా చ కుమారీభిర్బ్రహ్మిణిః పరివారితా
శృంగారవేషాభరణా ప్రత్యుద్ధ్యాతు సుతం మమ.

శ్రుత్వా చేదం వచనం పార్థివస్య

సర్వం పురం స్వస్తికపాణిభూతం

భేర్యశ్చ తూర్వాణి చ వారిజాశ్చ

వేషైః పరార్థైః ప్రనుదాః శుభాశ్చ.

తథైవ నూతైః సహ మాగధైశ్చ

నాందీనాన్యాః పణవాస్తూర్యనాన్యాః

మైన వార్త వినిపించింది. రాకుమారుడు కొరపు
లను ఓడించి విజయంతో వస్తున్నాడు. బృహ
న్నల సారధ్యంలో అపజయం ఉండదు ఇంద్ర
సాధిమైన మాతలికంటె కృష్ణరథచోదకుడైన
దారుకునికంటె బృహన్నల ఘనుడు - అన్నాడు.

విజయవార్తను తెచ్చిన దూతకు విరటుడు
రత్నభూషణాలంకారాలు బహూకరించి - మంత్రి
లారా - రాజవీరు లన్నీ విజయపతాకాలతో
అలంకరించండి. దేవాయతనాలలో పూజలు జరి
పించండి కుమారుని స్వాగతంకోసం సాలంకృత
వేశ్యలనూ సాయుధ యోధులనూ వీరకుమారు
లనూ ఎదురు పంపండి. గజరాజుమీద ఘంటా

పురాద్ విరాటస్య మహాబలస్య

ప్రత్యుద్ధయః పుత్రమనంతరీర్యం.

ప్రథావ్య సేనాంకన్యాశ్చ గణికాశ్చస్వలంకృతాః
మత్స్యరాజో మహాస్తాభః ప్రహృష్ట ఇదమబ్రవీత్

అహానాహర సైరంధ్రి శంకద్యూతం ప్రవర్తతాం

తం తథావాదినం దృష్ట్వా పాండవః ప్రత్యభాషత

న దేవితస్యం హృష్టేన కితవేనేతి నః శ్రుతం

తం త్వమద్య ముదా యుక్తం నాహం

దేవితముత్సహే

ప్రియం తు తే చిక్షిహ్మి వర్తతాం యది మన్యసే

స్త్రియో గావో హిరణ్యం చ యచ్ఛాన్యద్ వసు

కించన

న మే కించిత్ త్వయా రక్ష్యమంతరేణాపి దేవితం.

కిం తే ద్యూతేన రాజేంద్ర బహుకోషేణమానద

దేవనేఽసహనోనామాస్తస్మాత్ తత్ పరివర్జయేత్

శ్రుతస్తే యదివాదృప్తః పాండవేయో యుధిష్ఠిరః

స రాష్ట్రం సుమహత్ స్థీరం భ్రాతృంశ్చ

త్రిదశోపమాన్.

నినాదంతో నగరశృంగాలకాలలో విజయవార్త
ప్రకటించండి. ఉత్తరా రాకుమారి సర్వాంగాలం
కృత శోభనాంగులైన రాజకన్యలతో ఎదురు
వెల్లాలి - అని ఆహ్వానించాడు.

విరటుని ఆజ్ఞానుసారం దివ్యభూషణ శోభితాం
గులై కినునీయ కామినీమణులు యావన్వనవసంత
ప్రదుర్భాతులైన కన్యకామణులూ వందిమాగధ
సూతబృందాలవారూ పురవాసులూ మంగళ
వస్తు సుభారాలతో పణవ తూర్య భేరీ మృదంగ
శంఖనాదాలతో ఉత్తరునికి ఎదురు వెల్లారు. వారి
వెంట పై నకులూ వారి వెనుక వారాంగనలూ
నడుస్తున్నారు.

రాజ్యం హరితవాన్ సర్వం తస్మాద్ ద్యూతం

న రోచయే

నిఃసంశయం స కిరతః పశ్యాత్ తప్యతి పాండవః
వివిధానాం చ రత్నానాం ధనానాంచ పరాజయే
అస్మిన్ క్షీణివినాశశ్చ నాకృరుష్యమనంతరం.
అవిశ్వాస్యం బుధైర్నిత్యమేకాహం ద్రవ్యనాశనం
అధనా మన్యసే రాజన్ దీవ్యామ యది రోచతే.

ప్రసర్తమాద్యతేషు మత్స్యఃపాండవమబ్రవీత్
పశ్య పుత్రేణ మే యుద్ధే తాదృశాః కురవోఽతాః
తతోఽబ్రవీన్నహంతా స ఏనం రాజా యుద్ధిస్థిరః
బృహన్నలాయస్యయంతా కింధంసన జయేద్ యుధి
ఇత్యుక్తఃకుపితో రాజా మత్స్యఃపాండవమబ్రవీత్
సమం పుత్రేణ మే వంశం బ్రహ్మబంధోఽశంససి
వాచ్యావాచ్యం సజానిషే నూనంమామపమన్యసే
భీష్మక్రోణముఖాన్ సర్వాన్ కస్మాన్ననవిజేష్యతి

సైరంధ్రీ - పాచికలు తిసుకురా, కంకా -
ద్యూతం ప్రారంభిద్దామా - అని విరులు డనగా,
ధర్మరాజు - మహారాజా పరమ సంశోష
చిత్తంతో ఉన్నవానితో ద్యూతక్రీడ సాగించ
రాదని విన్నాను. ఇప్పుడు మీరు ఆనంద తరం
గాలలో తేలియాడుతున్నాను. ఏనా మీరు మరీ
కుతూహలంగా ఉంటే ఆట ప్రారంభించవచ్చు -
అన్నాడు.

ఈ ద్యూతమే లేకపోతే నాకు ఈ స్త్రీ సువర్ణ
గోధనాలు అనవసరం - అని విరులుడు సమా
ధాన మివ్వగా - మహారాజా ద్యూతం బహు
దోషయుతమైనది. అందుచేతనే ఈ క్రీడ మంచిది
గాదన్నారు. మీరు ఇంతః పూర్వం ధర్మరాజును
చూసి ఉండకపోయినా వానిపేరు వినే ఉంటారు.
అయిన సస్యశ్యామలమైన రాజ్యాన్ని దేననకు

వయస్యత్వాత్తుతే బ్రహ్మన్నపరాధమిమంక్ష మే
నేదృశం తు పునర్వాచ్యం యది జీవితమిచ్ఛసి.

యత్ర ద్రోణస్తథా భీష్మో ద్రోణైస్త్రిస్త్రిసః
దుర్యోధనశ్చ రాజేంద్రస్తథాన్యే చ మహారథాః
మగుర్దక్షైః పరివృతః సాక్షాదపి మరుత్పతిః

కోఽన్యో బృహన్నలాయూస్తాన్ ప్రతియుధ్యేతి
సంగతాన్.

యస్య గాఢుబలే శుల్యో న భూతో న భవిష్యతి
అతీవ సమగం దృష్ట్వా హర్షో యస్యోఽజాయతే.

యోఽజయో సంగతాన్ సర్వాన్

గమరాసు మానవాన్

తాదృశేన సహాయేన కస్మాన్ స న విజేష్యతే
బహుశః ప్రతిష్ఠిగ్ధోఽసి న చ నాదం నియచ్ఛసి
నియంతాచేన్నవిద్యేతి న కశ్చిద్భగ్నమౌచ రీతో
తేజస్వలై న సోదరులనూ ద్యూతంతోనే గుడి
పోయాడు. అది విన్ననాటినుంచీ నాకు దీనిమీద
వైముఖ్యం పుడుతోంది సర్వ ధనరత్నాలూ
కోల్పోయిన ధర్మరాజు నిజంగా ఇప్పుడు పశ్చా
త్తాప పడుతూ ఉంటాడు. జూదరుల ప్రసంగాలతో
ఉచితానుచితాలు ఉండవు. హిమవన్నగ సదృశ
ధనరాశులు క్షణంలో పోతాయి అందుచేతనే
విద్వాంసులు జూదరులను విద్వేషించరు. ఏనా
ఘోషిస్తుడు ద్యూత క్రీడయే వాంఛనీయుమైతే
నా కేమీ అభ్యంతరం లేదన్నాడు.

ఆట ప్రారంభమైంది. కొంత సాగాక విరులుడు
సంతోషంతో - కంకా చూసావా. మా ఉత్త
రుడు కౌరవ వీరులను జయించి ఎచ్చాడు - అని
అనగా, భూపాలా బృహన్నల సారథ్యంలో ఏ
రథిగుడూ ఓటమి ఎరుగడు - అని ధర్మరాజు

తతః ప్రకుపితో రాజా తమక్షేణాహనద్ భృశం
ముఖే యుగ్మిరం కోపాన్నైవమిత్యేవ భర్త్యయన్
బలవత్ ప్రతివిధస్య నస్తః శోణితమావహత్
తదస్త్రాస్త్రం మహింపార్థః పాణిభ్యాం ప్రత్యగృహ్లాత్
అవైక్షత్ స ధర్మాత్తా ద్రాపదీం పార్శ్వతఃస్థితాం
సా జ్ఞాత్వా తమభిప్రాయం భర్తృశ్చిత్తవశానగా.
పాత్రం గృహీత్వా సావర్ణం జలపూర్ణమనిదితా
తచ్ఛోణితం ప్రత్యగృహ్లాద్ యన్ ప్రసుస్తాననస్తతః,
అథోత్తరః శుభైర్గంధైర్భాత్యైశ్చ వివిధైస్తథా
అవకీర్యమాణః సంహృష్టో నగరం పైర్నరమాగతః
సభాజ్యమానః పౌరైశ్చ స్త్రీభిర్జానపదైస్తథా
ఆసాద్య భవనద్వారం పిత్రే సంప్రత్యవేదయత్.
తతో ద్వాష్ట్రః ప్రవిశ్యైవ విరాటమిదమబ్రవీత్
బృహన్నలాసహాయశ్చ పుత్రోద్వాయస్తతఃస్థితః
తతో హృష్టో మత్స్యరాజః క్షత్తరమిదమబ్రవీత్
సమాధానమచ్ఛాడు. విరటునికి ఆగ్రహం కలిగి -
బ్రాహ్మణాధమా - ఒక నపుంసకుని విరటరాజు
పుత్రునితో సమంగా ప్రశంసించడానికి నీకు
నో రెల్లా నచ్చింది. ఏం మాట్లాడాలో నీకు తెలి
యడం లేదు. మహారాజును అవమానించాలని
భావిస్తున్నావు భీష్మ ద్రోణాది వీరులను నా
కొడుకు జయించలేడా? మనమైత్రీ కారణంగా
నిన్నిప్పుడు ఓమిస్తున్నాను. జీవితంమీద ఆశ
ఉంటే ఇంకెప్పుడూ ఇటువంటి ప్రసంగ చెయ్యక-
అన్నాడు.

ఆచార్య ద్రోణుడూ అశ్వత్థామూ కృపాచూ
కృపూ దుర్యోధనుడూ గాంగేయుడూ యుద్ధ
సన్నాహంచేసి వచ్చినప్పుడు దేవేంద్రుడు గూడా
వారినుందు నిలబడలేడు. ఒక్క బృహన్నల
మాత్రమే అందుకు సమర్థుడు. దేవాసుర సిద్ధ

ప్రవేశ్యతాముభాతూర్ణందర్శనేపురహంతయోః.
క్షత్తరం కురురాజస్త్వ శనైః కర్ణ ఉపాజపత్
ఉత్తరః ప్రవిశత్స్వేకో న ప్రవేశ్యా బృహన్నలా.
ఏతస్య హి మహాబాహూ ప్రతమేతత్ సమాహితం
యో మమాంగే వ్రణం కుర్యాచ్ఛోణితం నాపి
దర్శయేత్.

అన్యత్రసంగ్రామగతాన్నసజీవేకథంచన[శోణితం
నమృష్యాద్యుశ్చసంకృష్టోమాందృష్ట్యాశుస
విరాటమిహ సామాత్యం హన్యాత్ సబలవాహనం
తతోరాజ్ఞః సుతోజ్యేష్ఠః ప్రావితత్ పృథివీంజయః
సోఽభివాద్య పితుః పాదా కంకం చాఘ్రపతిష్ఠత్.
తతో దుధిరసంయుక్తమనేకాగ్రమనాగసం
భూమావాసీనమేకాం తేపైర్గ్రాహ్యప్రత్యుపస్థితం.
తతః పవచ్చ పితరం త్వరమాణ ఇవోత్తరః
కేనాయంతాడితోరాజ్ఞ కేనాపా మిదంకృతం.

సంఘాలు ఒక్కసారి వచ్చిపడినా ఓడించగల
బృహన్నల సారధ్యంలో ఉత్తరుడు విజయం
సాధించడంలో ఆశ్చర్యం లేదు - అని ధర్మరాజు
యథాపూర్వం ప్రసంగించగా - విరటుడు ఆగ్ర
హోదగ్గుడై - కంకా - ఎన్ని విధాల చెప్పినా
నువ్వు నోరు ముయ్యడంలేదు. శాసించే ప్రభువు
లేకపోతే ప్రజలు ధర్మచూర్గాన నడవలేరు. అని
అంటూ విరటుడు తన చేతిలోని పాచికలు ధర్మ
జుని ముఖంమీదికి విసిరి - ఇంక ఆ ప్రసంగంలేకు
అన్నాడు.

ఆ పాచికలు గట్టిగా తగలడంవల్ల ధర్మజుని
ముక్కునుండి రక్తం స్రవించబోతుంటే ప్రక్క
నున్న ద్రాపదివైపు చూడగా ఆమె తన స్వామి
అభిప్రాయం గ్రహించి సువర్ణపాత్రతో జలం
తెచ్చి ధర్మజుని ముక్కువద్ద ఉంచింది.

మయాయం తాడితో జహ్మో నచాప్యేతావద్వత్తి
ప్రశస్యమానే యచ్ఛూరే త్వయిషంఘప్రశంసతి.
అకార్యం తేకృతం రాజా ఓప్రమేనప్రసాద్యతాం
మా త్వాం బ్రహ్మవిషం ఘోరం సమూలనిహ
నిర్దహేత్.

స పుత్రస్య వచః శ్రుత్వా విరాటో రాష్ట్రనగ్ధః
ఓమయామానకౌంఠేయం భస్తచ్చన్నమివానలం.
ఓమయంతం తు రాజానం పాండవః ప్రత్యభావత
చిరం యాంతమిదం రాజన్ నమన్యర్విద్యతేమమ.
యదిహ్యేతత్ పతేద్ భూమారుధిరంమచునస్తతః
సరాష్ట్రస్త్వం మహారాజ విసశ్యేధా న సంశయః.
న దూషయామి తే రాజన్ యద్ వై

హన్యాదదూషకం

బలవంతం ప్రభుం రాజా ఓప్రం దారుణ

మాఘ్నయాత్.

అదే సమయానికి ఉత్తరుడు నగరంలో ప్రవేశించాడు. పూల జల్లులు కురుస్తున్నాయి. సుగంధ సౌరభాలు వీస్తున్నాయి. పౌరులూ సుందరీ మణులూ స్వాగతమిచ్చి రాజద్వారం చేరగానే వాని రాకను మహారాజుకు నివేదించగా మత్స్య నరపాలుడు బృహన్నలనూ ఉత్తరునీ త్వరగా లోపల ప్రవేశపెట్టమని అంటూండగా ధర్మరాజు-ముందుగా ఉత్తరుని రప్పించ మన్నాడు. యుద్ధ భూమిలో వినా మరెక్కడానూ కంకుని శరీరంమీద దెబ్బ తగిలినా, రక్తం ప్రవించినా బృహన్నల జీవించడు. కనుక బృహన్నలారహితంగానే ఉత్తరుని రప్పించమన్నాడు.

ఉత్తరుడు లోపలకు వచ్చి శిరస్సునంచి చేతులుజోడించి కంకునివైపు తిరిగి వానితిప్పి గమనించి - మహారాజా వీనివై ఈ అత్యాచారం

శోణితే తు వ్యతిక్రాంతే ప్రవివేశ బృహన్నలా
అభివాద్య విరాటం తు కంకం చాఘ్నఃపతిస్తత.
యమయిత్వా తు కౌరవ్యం రణాదుత్తరమాగతం
ప్రశశంస తతో మత్స్యః శ్రుణ్వతః సవ్యసాచినః
త్వయా దాయాదవానస్మి కైకేయీనందివగ్ధన
త్వయా మే సదృశః పుత్రో న భూతో న భవిష్యతి.
పదం పదసహస్రేణ యశ్చైర్కనావరాఘ్నయాత్
తేన కన్ఠేన తే తాత కథమానీత్ సమాగమః.
మనుష్యలోకే సకలే యస్య తుల్యో న విద్యతే
తేన భీష్మేణ తే తాత కథమానీత్ సమాగమః.
ఆచార్యోవృష్ణివీరాణాం కౌరవాణాంచయోద్విజః
సర్వశ్రీతస్య చాచార్యః సర్వశస్త్రభృతాం పరః
తేన ద్రోణేన తే తాత కథమానీత్ సమాగమః.
ఆచార్యపుత్రో యః శూరః సర్వశస్త్రభృతామపి
అశ్వత్థామేతి విఖ్యాతస్తేనానీత్ సంగరః కథం

జరిపిన పాపి ఎవరు? అని ప్రశ్నించగా - నేనే -
వీడిందుకు అన్లుడే. నేను నీ శౌర్యాన్ని ప్రశంసిస్తూంటే నీ డా నపుంసకుని కీర్తిస్తున్నాడు - అని సమాధాన మివ్వగా - ప్రభూ - చాలా అనుచితం చేశారు బ్రాహ్మణుని క్రోధనిషం జక చేతరాలను భస్మం చేస్తుందని మరిచిపోకున్నాను - అని ఉత్తరుడన విని విరలుడు కౌంఠేయగ్రజుని సమీపించి ఓచూభిక్ష నర్థించగా యుగ్ధికుకు - మహారాజా - నేను ఓమామయ జీవితమే సాగిస్తున్నాను. నీ మీద నాకేమీ కోపం లేదు. నా రక్తబిందువు భూమిమీద పడ్డట్లైతే నీ రాజ్యం భస్మమై పోతుంది ఇతరులకు హాని కలిగించకుండా ఉండడం ఎంతో మంచిది - అన్నాడు

ధర్మజుని ముక్కునుండి రక్తం ప్రవించడం తగ్గింది. అప్పుడు బృహన్నల రాజ సభలో

రణేయం ప్రేక్ష్య సీదంతి హృతస్వా వణిజోయథా
కృపేణ తేన తే తాత కథమాసీత్ సమాగమః.
పర్వతం యోభివిధ్యేత రాజపుత్రో మహేషుభిః
దుర్యోధనేన తే తాత కథమాసీత్ సమాగమః.
అపగాఢాద్విషంతోమేసుభోవాతోభివాతిమాం

యస్త్యం ధనమథాజైషీః కురుభిర్గ్రస్తమాహవే.
తేహంభయాభిపన్నానాం సర్వేమాంబలశాలినాం
నూనంప్రకాల్యతాన్సర్వాంస్త్యాయుధినరక్షభ
ఆచ్ఛిన్నంగోధసంసర్వం శార్దూలేనామిషంయథా.

అరువది తొమ్మిదవ అధ్యాయం

స మయా నిర్జితా గావో స మయా నిర్జితాః పరే
కృశం తత్ సకలం తేన దేవపుత్రేణ కేనచిత్.
సహాభీతింధ్రవంతంమాం దేవపుత్రోన్యనర్తయన్
స చాతిష్ఠద్ రథోపస్థే వజ్రసంహాననో యవా.
తేన తా నిర్జితా గావః కురవశ్చ పరాజితాః
తస్యోత్కర్షవీరస్య స మయా తాత తత్కృతం.
సహి శారద్వ్యణింధ్రోణం ద్రోణపుత్రించమడ్రథాన్
నూనిపుత్రం చ భీష్మం చ చకారవిముఖాన్పురైః.
ప్రవేశించి విరటునికీ ధర్మరాజుకీ ప్రణామాలు
అర్పించాడు. విరటుడు అర్జునుడు విలేటల్లుగా
ఉత్తరని ప్రశంసిస్తూ పరిపరివిధాల వానిలక్షణాలను
శ్లాఘిస్తూ శీష్మ కర్ణాదులను ఏవిధంగా జయించా
వని రాజకుమారుని ఇలా ప్రశ్నించాడు.

ద్రోణశ్వత్థామాది ఆచార్య శ్రేష్ఠులనూ

అరువది తొమ్మిదవ అధ్యాయం

ముహూరాజా - శత్రువులను జయించి గోవు
లను మరలించినది నేనుకాదు, ఒక దేవకుమారుడు
నాకు సహకరించి యుద్ధవిముఖతతోనున్న నన్ను
ఉత్తేజపరిచి తానే రథకుడై వారందరినీ ఓడిం
చాడు. భీష్మ ద్రోణ కృపాదులందరినీ ఆ దేవ
కుమారుడే వేధించి పారగ్రోలాడు, వాడు దుర్యో
ధనునివైపుచూస్తూ - ధార్తరాష్ట్రా - నీప్రాణా

దుర్యోధనం విశిర్ణం సనాగమివ యూధపం
ప్రభగ్నమబ్రవీద్ భీతం రాజపుత్రం మహాబలః.
స హస్సినపురే త్రాణం తవ పశ్యామి కించన
వ్యాయామేన పరీప్సస్వ జీవితం కౌరవాత్మజ.
నమోత్యనేపలాయంస్త్యంరాజన్ యుద్ధేమనఃకురు
పుధివీం భోత్యనేజిత్యాహతోవాస్త్వర్గమాప్స్యసి.
సనివృత్తోనరవ్యాఘ్రో ముంచకావజ్రనిభాన్పురాన్
సచివైః సంవృతో రాజా రథే నాగ ఇన శ్వసన్.
కౌరవవీరు లందరినీ ఏవిధంగా యుద్ధంలో నిల
బెట్టావు.

ఇప్పుడు నా కెంతో సంతోషంగా ఉంది,
వారందరినీ ఓడించి గోగణాలను తరలించుకొని
వచ్చావు - అని అభినందించాడు.

లను రక్షించేవాడు హస్తినాపురంలో ఒక్కడూ
లేడు. కనక దేశాంతరంబోయి ప్రాణరక్షణమార్గం
చూసుకో. విజయభోగమో వీరమరణమో
చూసుకో. ఆ మాటలు అనగా దుర్యోధనుడు
వేడి నిట్టూర్పులు విడుస్తూ నా వెంటనున్న దివ్య
పురుషునిపై గాఢవర్ణం కురిపించాడు నా రథికుడు
సింహ సమ పరాక్రమంతో ఏకమించి వారిని.

తందృష్ట్యాగోమహర్షోఽభూదూరుకంపశ్చమారిష
స తత్ర సింహసంకాశమసీకం వ్యధమచ్ఛరైః

తత్ ప్రణుద్య రథాసీకం సింహసంహసనో యువా
కురూంస్తాః ప్రహసన్ రాజన్ సంస్థితాః
హృతవాససః.

ఏకేన తేన ఏకేణ వృడధాః పరినిర్జితాః
శార్దూలేనేవ మత్తేన యథా వనచరా మృగాః.
కస్య స ఏరో మహాబాహుద్దేవపుత్రో మహాయశాః
యో మే ధనమథాజైష్ఠీల్ కురుభిర్గస్తమాహవే.
ఇచ్ఛామి తమహం ద్రష్టుమర్పితం చ మహాబలం
యేన మే త్వం చ గావశ్చ రక్షితా దేవసూనునా.

వేధించాడు. వృకైక ఏరుడుగానే పోరాడి వారంద
రినీ జయించాడు - అని ఉత్తరు డనగా విరటుడు-
నాయనా- ఆ దివ్యపురుషు డేడి? నిన్ను రక్షించిన
ఆ మహాశుని సముచితంగా సత్కరించాలని
కుతూహలపడుతున్నానని ఉత్సుకతతో లేచాడు.
ఆయన అక్కడే అదృశ్యమయ్యాడనీ నేడో రేపో
ఇక్కడ ప్రత్యక్షం కావచ్చుననీ భావిస్తున్నాననీ
సమాధానమిచ్చాడు.

అంతర్ధానం గతస్తత్ర దేవపుత్రో మహాబలః
స తు శ్లో వా పరశ్లో వా మన్యేప్రాదుర్భవిష్యతి.
ఏవమాఖ్యామూనంతుచ్ఛన్నంస్తతేణపాండవం
వసంతం తత్ర నాజ్ఞాసీద్ విరాటో వాహినీపతిః.
తతః పాగ్ధోఽభ్యనుజ్ఞాతో విరాటేన మహాత్మనా
ప్రదదౌ తాని వాసాంసి విరాటదుహితుః స్వయం.
ఉత్తరా తు మహాద్వాణి వివిధాని నవాని చ
ప్రతిగృహ్యభవత్ ప్రితా తాని వాసాంసి భామిని.
మంత్రయిత్వాతు కాంతేయ ఉత్తరేణమహాత్మనా
ఇతికర్తవ్యతాం సర్వాం రాజన్ పాథే యుధిష్ఠిరే.
తతస్తథా తద్ వ్యధధాద్ యథాశక్ పురుషర్షభ
సహపుత్రేణ మత్స్యస్య ప్రహృష్టా భరతర్షభాః

ఉత్తరుని సాంకేతిక ప్రసంగం విరటునికి ఏమీ
అర్థంకాలేదు.
బృహన్నల ఉత్తరను సమీపించి తాను తెచ్చిన
మహారథికుల ఉష్ణిహలను బొమ్మ పొత్తికలుగా
బహుకరించాడు. ఉత్తర పరమసంతోషంతో ఆ
వస్త్రాలను తిలకించసాగింది. అనంతరం అర్జునుడు
ఉత్తరుని వెంటబెట్టుకొని ధర్మరాజుని సమీపించి
అనంతర కర్తవ్యం గురించి ఆలోచించి ఒక నిశ్చ
యానికి వచ్చాడు.

డ బ్బది య వ అ ధ్యాయం

తత స్తుతీయే దివసే భ్రాతరః పంచ పాండవాః
 స్నాతాః శుక్లాంబరధరాః సమయే చరితవ్రతాః
 యుధిష్ఠిరం పురస్కృత్య సర్వాధరణభూషితాః
 ద్వారిమత్రాయథానాగా భ్రాజమానామహారథాః
 విరాటస్య సభాం గత్వా భూమిపాలాసనేవ్యథ
 నిషేదుః పావకప్రభాః సర్వేధిష్ఠ్యేష్వివాగ్నయః.
 తేషు తత్రోపవిష్టేషు విరాటః పృథివీపతిః
 ఆజగామ సభాం కర్తుం రాజకార్యాణి సర్వశః.
 శ్రీమతః పాండవాన్ దృష్ట్వా జ్వలతః పావకానివ
 ముహూర్తమివ చ ధ్యాయత్వా సరోమః పృథివీపతిః
 అథ మతోన్యైబ్రవీత్ కంకం దేవరూపమివస్థితం
 మరుద్గణైరుహసీనం త్రిదశనామివేశ్వరం.
 స కిలాత్మైతివాపస్త్యం సభాస్థానో మయా వృతః

అథ రాజాసనే కస్మాదుపవిష్టస్త్వలంకృతః
 పరిహసేప్పయా వాక్యం విరాటస్య నిశమ్య తత్
 స్మయమానోఽర్జునో రాజన్నిదం వచనమబ్రవీత్.
 ఇంద్రన్యాధాసనం రాజన్నయమానోఽఘమర్హతి
 బ్రహ్మణ్యః శ్రుతవాంస్త్యాగీ యజ్ఞశీలోదృఢవ్రతః
 ఏష విగ్రహవాన్ ధర్మ ఏష వీర్యవతాం వరః
 ఏష బుద్ధ్యాధిరో లోకే తపసాం చ పరాయణం.
 ఏషోఽశ్రుం వివిధం వేత్తి త్రైలోక్యే సచరాచరే
 న చైవాస్యః పుమాన్ వేత్తి న వేత్స్యతికదాచన
 న దేవా నాసురాః కేచిన్న మనుష్యా నరాక్షసాః
 గంధర్వయక్షప్రవరాః సకిన్నరమహారగాః.
 దీర్ఘదర్శి మహాతేజాః పౌరజానపదప్రియః
 పాండవానామతిరథో యజ్ఞధర్మపరో వశీ.

డ బ్బది య వ అ ధ్యాయం

ఉ త్తరాపరిణయము

మూడు రోజులు గడిచాయి. నాలుగవరోజు
 ప్రాతఃకాలంలో తేదీ పరిశుభ్రస్నాతులై రాజు
 చిత వేషభూషాలంకృతులై పాండవులు విరట
 రాజ సభాభవనంవైపు వస్తున్నారు. ఆ సమ
 యంలో రాజసింహద్వారంలో ఉండే మత్తేభాల
 వలె ఉన్నారు. ధర్మరాజు ముందు నడుస్తూ
 ఉన్నాడు. మిగిలిన నలుగురూ అనుసరించి వచ్చి
 భూమిశులకొరకు నిద్దేశించబడ్డ ఆసనాలను అధి
 ష్ఠించారు.

విరటుడు సభా భవనంలో అడుగుపెడుతూ
 ప్రజ్వలితాగ్నిశిఖా సదృశంగా మరుద్గణ సేవిత
 ఇంద్రోపమంగా వెలిగే కంకభట్టునుచూసి రెండు

ఘడియలకాలం ఆలోచించి నిశ్చేష్టుడై నిలబడి -
 కంకా - నాతో ద్యూతక్రీడ సాగించడానికి ఈ
 సభలో పారిషదుడవైన నువ్వు మహారాజు అధి
 ష్ఠించే సింహాసనంమీద కూర్చోవడంలో నీ
 ఆంతర్య మేమిటి ? అని ప్రశ్నించాడు.

అది విని అర్జునుడు చిరునవ్వు నవ్వుతూ -
 మహారాజా - బ్రాహ్మణభక్తుడూ శస్త్రాస్త్ర
 విదుడూ త్యాగశీలుడూ దృఢచిత్తుడూ నియమ
 వ్రత పరాయణుడూ ఐన ఈ మహాపురుషుడు
 ఇంద్ర సింహాసనంలో అర్థభాగం అధిష్ఠించడానికి
 అర్హుడు. ఆయినప్పుడు నీ సింహాసనం ఏమయం
 వేరే చెప్పాలా-ఈ పరాక్రమోపేతుడు మూర్తిభ
 వించిన ధర్మమూర్తి. తపస్సునే ఆశ్రయంగా

మహర్షి కల్ప రాజ్నిః సర్వలోకేషు విశ్రుతః
బలవాన్ ధృతిమాన్ దక్షః సత్యవాదీజితేంద్రియః
ధన్వంత్ర్య సంచయైశ్చైవ శక్రవైశ్రణోపమః.

యథా మనుర్మహాతేజా లోకానాం పరిరక్షితా
ఏవమేష మహాతేజః ప్రజానుగహకారకః.

అయం కురూణామృషభో ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః
అస్యకీర్తిః స్థితా లోకే సూర్యస్యేవోద్యతః ప్రభా
సంసరంతి దితః సర్వా యశసోఽస్య ఇవాంశవః
ఉదితస్యేవ సూర్యస్య తేజసోఽనుగభస్తమః.

ఏనం దశసహస్రాణి కుంజరాణాం తరస్వినాం
అన్వయుః పృథ్వీ రాజన్ యావదధ్యావసత్

కురూన్.

చేసుకొని జీవించేవారిలో పరమశ్రేష్ఠుడు. దివ్యాస్త్ర
సంచాలనంలో ఈయనకు సాటివచ్చేవారే లేరు.
దేవాసుర గంధర్వ యక్ష రాక్షస కిన్నర నాగ
గణాలలో కూడా ఈయనతో సమమైన అస్త్ర
విద్యాజ్ఞానం కలవారు లేరు. ఈ మహాతేజస్సంప
న్నుని దూరదృష్టి సర్వప్రజాదర పాత్రమైనది.
యజ్ఞధర్మానుష్ఠానసంలగ్నమనస్కుడై ఇంద్రియ
సంయమనంతో చరించే ఈ మహాపురుషుడే
పాండవవీరులలో అతిరథుడు. మహర్షితుల్యుడు
రాజ్నిశ్రేష్ఠుడు. విశ్వ విఖ్యాతుడు. బలిష్ఠుడు.
ధీయుతుడు. సర్వకార్యచతురుడు. సత్యవ్రతపరా
యణుడు. ధనసంగ్రహాలలో ఇంద్ర కుబేర సముడు
ఈ చతుర్దశ భువనాలనూ మనువు రక్షించేటట్లు
ఈ మహారాజు ప్రజానికాన్ని రక్షిస్తూ ఉంటాడు.
కురువంశ శ్రేష్ఠుడైన ధర్మరాజే ఈ మహాపురు
షుడు. ఉదయారుణోచలతో సూర్యభగవానుడు
ప్రపంచాన్ని కాంతిమయం చేసేటట్లు ఈ

త్రింశదేనం సహస్రాణి రథాః కాంచనమాలినః
సదశ్వైరుపసంపన్నాః పృథ్వీనుయయుస్తదా
ఏనమృష్టశతాః సూతాః సుమృష్టమణికుండలాః
అబ్రువన్ మాగధైః సార్థం పురా శక్రమివ్వయః
ఏనం నిత్యముపాసంత కురవః కింకరా యథా
సర్వే చ రాజన్ రాజానో ధనేశ్వరమివామరాః.
ఏషసర్వాన్ మహీపాలాన్ కరదాన్సమకారయత్
వైశ్యానివ మహాభాగో వివశాన్ స్వవశానపి.
అష్టాశీతసహస్రాణి స్నాతకానాం మహాత్మనాం
ఉపజీవంతి రాజానమేనం సుచరిత్రవతం.

ఏష పృథ్వాననాథాంశ్చ పంగూసంధాంశ్చ
మానవాన్

పుత్రవత్ పాలయామాస ప్రజాధర్మేణ వై విభుః.

మహారాజుకీర్తి లోకమంతా విస్తరించింది. ఈ
మహీపాలుని యశశ్చంద్రికాధవళ శీతల కిరణాలు
దశదిశలనూ చల్లపరుస్తున్నాయి.

మత్స్యదేశ మహీపాలా - ఈయన కురు
దేశంలో ఉన్నప్పుడు వీరి వెంట పదివేల ఏనుగులూ
మూడువేల సువర్ణరథాలూ సాగేవి. దేవలోకం
లో మహర్షిగణాలు ఇంద్రుని స్తుతించేటట్లు
కురుదేశంలో మణికుండలాలంకృతశీర్షులైన ఎని
మిదివందలమంది వందిమాగధులు వీరి గుణగణా
లను కీర్తించేవారు. దేవగణాలు ఆ కుబేరుని
ఆస్థానంలో సేవాభావంతో నిలిచేటట్లు నానా
దేశాధీశులూ కారవప్రభువులు వీరి ఎదుట నిలబడే
వారు. వారందరూ వినయభావంతో కప్పు కట్టే
వారు. ఎన్నడైతేలమంది స్నాతకులు వీరి పోష
ణలో ఉండేవారు. బధిర పం గ్వంధ వృద్ధులందరినీ
కన్నబిడ్డలవలె చూసేవారు. కోప రహితుడై

ఏష ధర్మే దమే చైవ శ్రోధే చాపి జితవ్రతః
మహాప్రసాదో బ్రహ్మణ్యః సత్యవాదీ చ పార్థివః
శ్రీఘ్రం తాపేన చైతస్య తప్యతే స సుయోధనః
సగణః సహ కర్ణేన సౌబలేనాపి వా విభుః.

స శక్యంతే హ్యస్య గుణాః ప్రసంఖ్యాతుం సరేశ్వర
ఏష ధర్మపరో నిత్యమానృతంసత్స పాండవః.
ఏవం యుక్తో మహారాజః పాండవః పార్థివర్షభః
కథం నార్హతి రాజార్హనూనసం పృథివీపతే.

డ బ్బది ఒ క ట వ అ ధ్యాయం

యద్యేష రాజా కౌరవ్యః కుంతీపుత్రో యుధిష్ఠిరః
కతమోఽస్యార్జునో భ్రాతా భీమశ్చ కతమో బలీ.
నకులో సహదేవో వా ద్రౌపదీ వా యశస్వినీ
యదాద్యుతజితాః పార్థానప్రాజ్ఞాయంతేః క్విచిత్
య ఏష బల్లవో బ్రూతే సూదస్తవ సరాధిప
ఏష భీమో మహారాజ భీమవేగపరాక్రమః.
ఏష శ్రోధపశాక హత్వా పర్వతే గంధమాదనే
సౌగంధికాని దివ్యాని కృష్ణార్థే సముపహరత్.
గంధర్వ ఏష వై హంతా కీచకానాం దురాత్మనాం
దయాద్రోహృదయుడై బ్రాహ్మణభక్తితో సత్య
వ్రత నియమంతో ఉండేవాడు. ఈ మహారాజు
కుపితుడై తే కర్ణశకునిసహితుడైన దుర్యోధనుడు
సంతప్తుడై పోతాడు. ధర్మపరాయణుడూ రాజ

వ్యాఘ్రానృతౌన్ వరాహాంశ్చ హతవాన్ స్త్రీపురే తవ
హిడింబం చ బకం చైవ కిరీటం చ జటాసురం
హత్వా నిమగ్నం బకం చక్రేఽరణ్యం సర్వతః సుఖం
యశ్చాసీదశ్వబంధస్తే నకులోఽయం పరిపతః
గోసంఖ్యః సహదేవశ్చ మాద్రీపుత్రౌ మహారథౌ.
శృంగారవేషభరణౌ రూపవంతౌ యశస్వినౌ
మహారథసహస్రాణాం సమర్థౌ భరత్సభౌ.
ఏషా పద్మపలాశాక్షీ సుమధ్యా చారుహసిని
స్సైరంగ్రీ ద్రౌపది రాజన్ యస్యాథేకీచక హతాః.
శిరోమణీ పాండవగ్రజుడూ ఐన యుధిష్ఠిర మహా
రాజ రాజోచితాసనాన్ని అధిష్ఠించడానికి ఎందు
చేత అర్హుడుకాదో ఆలోచించి చెప్పండి -
అన్నాడు.

డ బ్బది ఒ క ట వ అ ధ్యాయం

కురు కుల శిరోభూషణమైన ధర్మ రాజే
ఈయన ఐనట్లైతే అర్జునుడేడి భీముడేడి నకుల సహ
దేవ ద్రౌపదులు ఏరి. కపటద్యుత పరాజితు
లైన నాటినుండి వారి జాడలే తెలియడంలేదు -
అని విరటు డనగా మహారాజా - నీ పాశాలలో
వల్లవనామతో సంచరిస్తూన్నవాడే భీముడు.
అ త డే గంధమాదనపర్వతంమీద శ్రోదవశ
నామక రాక్షసగణాలను నిర్జించి సౌగంధిక కమ

లాలు తెచ్చి ద్రౌపది కిచ్చాడు. దురాత్ముడైన
కీచకుని సంహరించిన గంధర్వుడు భీముడే. నీ
అంతఃపురంలో వ్యాఘ్రభల్లూకాలతో ప్రత్యక్ష
పోరాటం సాగించినవాడూ అతడే. హిడింబ, బక,
కిమ్మీర, జటాసురాదులను సంహరించి మాకు
సుఖశాంతులు కలిగించిన భీముడే వల్లవుడు. నీ
అశ్వశాలలో అధ్యక్షుడుగా ఉన్నవాడు నకులుడు.
గోగణాలను పాలించేవాడు సహదేవుడు. వారు

అర్జునోఽహం మహారాజవ్యక్తం తే శ్రోత్రమాగతః
భీమాదవరజః పార్థో యమాభ్యాంచాపి పూర్వజః.
ఉపితాః స్తోమహారాజ సుఖం తవ నివేశనే
అజ్ఞాతవాసముపితా గర్భవాస ఇవ ప్రజాః.
యదార్జునేన తే వీరాః కథితాః పంచపాండవాః
తదార్జునస్య వైరాటిః కథయామాస విక్రమం.
పునరేవ చ తాన్ పార్థాన్ దర్శయామాస చోత్తరః.
య ఏష జాంబూనదశుద్ధగౌర

తసుర్మహా సింహ ఇవ ప్రవృద్ధః
ప్రచండఘోణః పృథుదీర్ఘనేత్ర
స్తామ్రాయతాక్షః కురురాజ ఏషః.
అయం పునర్మత్తగజేంద్రగామీ

ప్రతప్తచామికరశుద్ధగౌరః
పృథ్వీయతాంసో గురుదీర్ఘశాహు
ర్వ్యకోదరః పశ్యత పశ్యతైనం.
యస్త్యేవ పార్శ్వేఽస్య మహాధనుష్కా
శ్యామో యువావరణయూధపోషమః

ఇరువురూ మహావీరులు. సుందరాకారులు. కీర్తిసంపన్నులు. యుద్ధభూమిలో రథికిసహస్రాన్ని ఎదిరించి నిలబడగల ధీరులు. నవవిశిష్ట కమలదళ విశాల లోచనాలతో తనుమధ్యంతో నిరంతర శుచి స్మితంతో అలరాలే ఈ సైరంద్రీ ద్రావది. నేనే అర్జునుడను. భీమునికంటె చిన్నవాడనూ, కుల సహాదేవులకంటె పెద్దవాడనూ.

మహారాజా - గర్భస్థుడైన శిశువువలె నీ రాజ్యంలో మేము అజ్ఞాతవాసకాలం సుఖంగా పూర్తి చేసుకున్నాము - అని అర్జునుడు ముగించాడు. అప్పుడు ఉత్తరుడులేచి - మహారాజా - నిర్మల జాంబూనదకాంతులతో గౌరవర్ణంతో అలరాలే దేహకాంతి గల ఆ విశాల తామ్ర

సింహాన్నతాంసో గజరాజగామీ

పద్మాయతాక్షోఽర్జున ఏష వీరః.

రాజ్ఞః సమాపే పురుషోత్తమా తు

యమావిమా విష్ణుమహేంద్రకల్పా

మనుష్యలోకే సకలే సమోఽస్తి

యయోర్న రూపేన బలేన శీలే.

ఆభ్యాం తు పార్శ్వే కనకోత్తమాంగీ

యైషా ప్రభా మూర్తిమతీన గౌరీ

నీలోత్పలా భా సుగ దేవతేవ

కృష్ణా స్థితా మూర్తిమతీన లక్ష్మీః.

ఏవం నివేద్య తాన్ పార్థాన్ పాండవాన్

పంచభూషణేః

తతోఽర్జునస్య వైరాటిః కథయామాస విక్రమం.

అయం సద్విషతాం హంతా మృగాణామివ కేసరీ

అచరద్ రథవృందేషు నిఘ్నంతాంస్తాన్

వర్షా రథాన్.

లోచనుడే యధిష్ఠితుడు. తప్తసువర్ణదీప్తితో గౌర వర్ణంతో మత్తేభంవలె వెలిగే ఆ విశాలభుజుడే భీమసేనుడు. శ్యామవర్ణంతో సింహస్కంధంతో పెద్దదళనేత్రాలతో గజయూధపతివలె గోచరించే ఆ మహావీరుడే అర్జునుడు. ధర్మజుని సమీపంలో ఇంద్రోపేంద్రులవలె ప్రకాశించేవారే నకులసహాదేవులు. కులశీల బల సంపత్తులలో వారికి వారే నాటి. వారి పార్శ్వభాగాన ఉన్న ఆ తేజస్వినియే ద్రావది. విశుద్ధహేమకాంతితో ఆమె దేహం ఏలా అలరారుతోందో చూడండి. రూపు దాల్చిన లక్ష్మీదేవివలె మూర్తీభవించిన గౌరీవలె ప్రకాశించే ఆమెయే పాండవ పట్నమహిషి.

అనేన విగ్ధో మాతంగో మహానేకేషుగా హః
సువర్ణకక్షః సంగ్రామే దంతాభ్యామగమన్మహీం.
అనేన విజితా గావో జితాశ్చ కురవో యుధి
అస్య శంఖప్రాదేన కర్ణా మే బధిరీకృతౌ.
తస్యతస్యచనంశ్రుత్వా మత్స్యరాజఃప్రతాపవాన్
ఉత్తరం ప్రత్యువాచేదమభివనో యుధిష్ఠిరే.
ప్రసాదనం పాండవస్య ప్రాప్తకాలం హి రోచతే
ఉత్తరాం చ ప్రయచ్ఛామి పార్థాయ యదిమన్యసే
ఆర్యాః పూజ్యాశ్చ మాన్యాశ్చ పాప్తకాలం చ
మే మతం
పూజ్యంతాం పూజనార్హాశ్చ మహాభాగాశ్చ
పాండవాః.

అహం ఖల్వపి సంగ్రామే శత్రుణాం వశమాగతః
మోక్షితో భీమసేనేన గావశ్చాపి జితాస్తథా.
ఏతేహం బాహువీర్యేణ అస్మాకం విజయోమృధే
ఏవం సర్వేసహమాత్యాః కుంతీపుత్రంయుధిష్ఠిరం
ప్రసాదయామోభద్రం తే సానుజంపాండవర్షభం.

మహారాజా - వన్యమృగాలను సింహం సంహరించేట్లు కౌరవసేనాసమూహాన్ని నిర్భయంగా చీల్చిచండాడినవాడు ఈ మహావీరుడు. ఈ గాండీవి ధనుస్సునుండి వెలువడిన ఒక్క బాణం వికర్ణుని ముహగజాన్ని నేల కూల్చింది. వీని శంఖభ్రావన మా చెవులను బధిరీభూతం చేసింది - అని ఉత్తరుడు అర్జునపరాక్రమాన్ని కీర్తించగా విరాటుడు - నాయనా - ఇప్పుడు మనం పాండవులను ప్రసన్నులను చేసుకోవలసిన సమయం ఆసన్నమైంది. మన ఉత్తరను అర్జునున కిచ్చి వివాహం చేయాలని నేను అనుకొంటున్నాను. అనగా ఉత్తరుడు పాండవులను సర్వవిధాలా పూజించడం తమకు యోగ్యమనీ అందుకు అర్హులననీ చెప్పగా

యదస్మాభిరజానద్భిః కించిదుక్తో సరాధిపః
క్షుంతుమర్హతి తతో సర్వం ధర్మాత్మా హ్యేష
పాండవః.

తతో విరాటః పరమాభితుష్టః
సమేత్య రాజా సమయం చకార
రాజ్యం చ సర్వం వినసర్జ తస్మై
సదండకోశం సపురం మహాత్మా.

పాండవాంశ్చ తతః సర్వా మత్స్యరాజః
ప్రతాపవాన్
ధనంజయంపురస్కృత్య దిప్త్యాదిప్త్యేతి చాబ్రవీత్
సముపాహూయ మూర్ధానం సంశ్లిష్య చ పునః పునః
యుధిష్ఠిరం చ భీమం చ మాద్రిపుత్రే చ పాండవౌ
నాతృవ్యద్ దర్శనే తేహం విరాటో వాహినీపతిః
స ప్రీయమాణో రాజానం యుధిష్ఠిరమథాబ్రవీత్
దిప్త్యా భవంతః సంప్రాప్తాః సర్వే కుశలినో వనాత్
దిప్త్యాసంచాలితం కృచ్ఛ్రముజ్జాతంవై దురాత్మభిః

వి రా టు డు దక్షిణగోగ్రహణంతుండి తనను భీముడు రక్షించినందుకు తగిన విధంగా వారిని సత్కరించాలి. అజ్ఞానవశులమై మనం జరిపిన అనుచిత ప్రసంగాలను తమించవలసిందని ధర్మరాజును అర్థించాలి - అని పలికి కుమారసహతుడై ధర్మజుని సహిపించి - తన సర్వసంపదలనూ వానికి సమర్పిస్తూ పారి దర్శనం తమ అదృష్టంవల్లనే లభించిందనీ శరీరవిధాల ప్రస్తుతిస్తూ అందరినీ గాఢాలింగనం చేసుకున్నాడు.

శుహాపురుషా - పన్నెండు సంవత్సరాలు అరణ్యవాసమూ ఒక సంవత్సరము అజ్ఞాతవాసమూ ఏ ప్రమాదమూ లేకుండా సాగిండు కొన్నాడు. సారాజ్య సర్వస్వమూ ధర్మరాజుకు

ఇదం చ రాజ్యం పార్థాయ యచ్ఛాస్యదపికించన
ప్రతిగృహ్ణాంతు తత్ సర్వం పాండవా అవిశంకయా
ఉత్తరాం ప్రతిగృహ్ణాంతు సవ్యసాచీ ధనంజయః
అయం మ్యాపయికో భర్తా తస్యాఃపురుషసత్త్వమః
ఏవముక్తో ధర్మరాజః పార్థమైక్షిద్ ధనంజయం

ఈక్షితశ్చార్జున్ భ్రాత్ర మత్స్యం వచనమబ్రవీత్
ప్రతిగృహ్ణామ్యహంరాజన్ స్నుహందుహితరంతవ
య క్తశ్చావాం హి సంబంధో

మత్స్యభారతయోరపి.

డ బ్బ ది రెం డ వ అ ద్వా యం

కిమర్థం పాండవశ్రేష్ఠ భార్యాం దుహితరం మమ
ప్రతిగ్రహీతుం నేమాం త్వం మయా

దత్తామిహేచ్ఛసి.

అంతఃపురేహముషితః సదా పశ్యేత్ సుతాంతవ
రహస్యం చ ప్రకాశం చ విశ్వస్తా పితృనస్మయి.
ప్రయో బహుతమశ్వాసం సర్వకో గీతకోవిదః
ఆచార్యవచ్చ మాం నిత్యం మన్యతేదుహితాతవ
వయఃస్థయా తయా రాజన్ సహ సంవత్సరోపితః

సమర్పిస్తున్నాను. ధనంజయునికి నా కుమార్తె
యైన ఉత్తరను వధువుగా ఇస్తున్నాను - అని
విరాటు డనగా ధర్మజుని సంకేతానుసారం అర్జు
నుడు లేచి - మహారాజా తమ కుమార్తెను నేను

అతిశంకా భవేత్ స్థానే తవ లోకస్య నా విభో.
తస్మాన్నిమంత్రయేహం తే దుహితాం మనుజాధిప
శుద్ధో జితేంద్రియో దాంతస్తస్యాః శుద్ధిః కృతా
మయా.

స్నుమాయందుహిశుర్వాపి పుత్రేచాత్మనినాపునః
అత్ర శంకాం న పశ్యామి తేన శుద్ధిర్భవిష్యతి.
అభిశాపాదహం భీతో మిథ్యానాదాక్ పరంతప
స్నుమార్థము త్తరాంరాజన్ ప్రతిగృహ్ణామి తే సుతాం.

మా ఇంటి కోడలుగా స్వీకరిస్తున్నాను. మత్స్య
భారత పంచాలమధ్య ఈ విధమైన సంబంధ
బాంధవ్యాలుండడం చాలా అవసరం-అన్నాడు.

డ బ్బ ది రెం డ వ అ ద్వా యం

అర్జునుని మాటలువిని విరటుడు కొంతసేపు
ఆలోచించి - అర్జునా - నేను నా కుమార్తెను
నీకు భార్యగా ఇస్తానంటూంటే నువ్వు అభ్యం
తరం ఎందుకు పలుకుతున్నావో నాకు అర్థం
కావడం లేదు - అని చెప్పగా - మహారాజా - నే
నింతకాలమూ మీ అంతఃపురంలో ఉంటూ
అందిరివలెనే ఆమెనుకూడా పుత్రికాభావంతో
చూసేను. ఆమెకూడా నన్ను పితృస్థానంలోనే
ఉంచి నేవించేది. నాకు నాట్యంతోచాటు గాన

విద్యలోకూడా కొశలం ఉండడంచేత ఆమెకు
నామీద అధికమైన ఆదరం ఉండేది. ఆమె
ఎప్పుడూ నన్ను గురువుగానే భావించి ఆరాధిం
చేది. ఆమె యుక్తవయస్కురాలైన అనంతరం
సంవత్సరంపాటు ఆమెకు నేను గురువుగా ఉండి
ఈనాడు నేను వివాహానికి అంగీకరిస్తే లోకులు
పరిపరివిధాల శంకించడంలో ఆశ్చర్యకరమైన
పనిలేదు. ఐతే నా కోడలుగా ఆమెను గ్రహించ
డంవల్ల నా సౌశీల్యాన్ని జితేంద్రియత్వాన్ని

స్వప్రీయో వాసుదేవస్య సాక్షాద్ దేవశిశుర్యథా
దయితశ్చక్రహస్తస్య సర్వాస్త్రేషు చ కోవిదః.
అభిమన్యుర్మహాబాహుః పుత్రో మమ విశాంపతే
జామాతా తవ యుక్తో వై భర్తా చ దుహితుస్తవ.
ఉపపన్నం కురుశ్రేష్ఠే కుంతీపుత్ర ధనంజయే
య ఏవం ధర్మనిత్యశ్చ జాతజ్ఞానశ్చ సాంధవః.
యత్ కృత్యం ముస్య సేవార్థ క్రియతాం తదనంతరం
సర్వే కామాః సమృద్ధా మే సంబంధీ యస్య

మేఽర్జునః.

ఏవం బ్రువతి రాజేంద్రే కుంతీపుత్రో యుధిష్ఠిరః
అన్వశానత్ స సంయోగం సమయే

మత్స్యపార్థయోః,

తతో మిత్రేషు సర్వేషు వాసుదేవం చ భారత
ప్రేమయామాస కాంతేయో విరాటశ్చ మహీపతిః
తశ్చక్రయోదశేషే వప్నే నివృత్తే పంచపాండవాః
ఉపస్థవ్యం విరాటస్య సమపద్యంత సర్వశః.
అభిమన్యుం చ భీష్మపురానినాయ జనార్దనం
ఆసత్ప్రేభ్యోఽపి దాశార్హణానయామాసపాండవః.

లోకులు విశ్వసించగలరు. పుత్రవధువుకీ పుత్రి
కకూ విశేషభేదం లేదు. అలాకాక నేనే ఆమెను
పత్నిగా గ్రహించినట్లైతే ఇతఃపూర్వమే మా
ఉధయలమధ్య కలుషిత వ్యాపార మేదో సాగి
ఉంటుందని లోకులు నిశ్చయించుకొంటారు.
వాసుదేవుని మేనల్లుడైన నా కుమారుడుగూడా
అస్త్రవిద్యా కుశలుడే. ఈ ఉత్తరకు వాడు
అర్హుడు - అని అర్జునుడు చెప్పగా విరాటుడు
పాండవుల ధర్మపరాయణతకు ప్రశంసిస్తూ -
ధర్మజునితో సంప్రదించి వారివారి బంధుమిత్రు
లకు ఆహ్వానాలు పంపాడు.

పాండవులు ఉపస్థావ్యం చేరారు. అర్జునుడు

కాశిరాజశ్చ త్రైబ్యశ్చ ప్రీయమాణో యుధిష్ఠిరే
అక్షోహిణీభ్యాం సహితావాగతో పృథివీపతి.

అక్షోహిణ్యా చ సహితో యజ్ఞ సేనో మహాబలః
ద్రౌపద్యాశ్చ సుతా వీరాః శిఖండిచాపరాజతః.
దృష్టద్యుముశ్చ దుర్ధర్షః సర్వశస్త్రభృతాం వరః
సమస్తాక్షోహిణీపాలా యజ్ఞానో భూరిదక్షిణాః
వేదావభృథసంపన్నాః సర్వే శూరాస్తమత్యజః.
తానాగతానభిప్రేక్ష్య మతోన్యధర్మభృతాం వరః
పూజయామాస విధివతో సభృత్యబలవాహనాన్.

ప్రీతోఽభవద్ దుహితరం దత్త్వా తామభిమన్యవే
తతః ప్రత్యుపయాతేషు పార్థివేషు తతస్తతః.

తత్రాగమద్ వాసుదేవో వనమాలీ హలాయుధః
కృతవర్మా చ హర్దికోఽయుయుధానశ్చ సాత్యకిః.
అనాధృష్టిస్తథాక్రూరః సాంబో నిశర ఏవ చ
అభిమన్యుముపాదాయ సహ మాత్రా పరంతపాః.
ఇంద్రసేనాదయశ్చైవ రథైస్తైః సుసమాహితైః
ఆయుయః సహితాః సర్వే పరిసంవత్సరోషితాః.

దాశార్హణంశీయులకూ వాసుదేవునికీ అభిమన్యు
నికీ ప్రత్యేకంగా పిలుపులు పంపించాడు.

ధర్మజుని ఆహ్వానాలు అందగానే కాశిరాజు
త్రైబ్యుడూ అక్షోహిణీసేనతో ఉపస్థావ్యంచేరారు.
ద్రుపదమహారాజు కూడా ఒక అక్షోహిణీ సేనను
వెంటబెట్టుకొని బయలుదేరాడు. ఆయన వెంట
ఉపపాండవులు అయిదుగురూ శిఖండి ధృష్టద్యు
ముడూ అనుసరించారు. వీరేగాక మరెందరో
రాజులు అక్షోహిణీల సేనలతో పాండవులయందు
ప్రీతి గౌరవాలు ప్రకటిస్తూ వచ్చారు. వచ్చిన
వారందరికీ విరాటుడు సముచిత సత్కారాలు
జరుపుతున్నాడు. విరటుని మర్యాదలు పొంది

దశనాగసహస్రాణి హయానాం ద్విగుణం తథా
 రథానామయతంపూర్ణంనియుతం చ పదాతినాం.
 పృష్ఠ్యంధకాశ్చ బహవో భోజాశ్చ పరమజాతః
 అన్యయుర్యప్తిశార్దూలంవాసు జేమంమహాద్యుతం.
 పారిబర్హందజాకృష్ణః పాండవానామహాత్మనాం
 స్త్రియో రత్యాని వాసాంసి పృథక్ పృథగ నేకశః.
 తతో వివాహో విధివద్ వప్యధేమత్స్యపార్థయోః
 తతః శంఖాశ్చ భేర్యశ్చ గోముఖాడంబరాస్తథా.
 పార్థైః సంయుజ్యమానస్య నేదుర్మత్స్యస్య వేత్తని
 భక్ష్యాన్మభోజ్యసానాని ప్రభూతాన్యభ్య

హారయన్.

గాయనాభ్యానశీలాశ్చ నటవై తాళికాస్తథా
 స్తువంతిస్తానుపాతిష్ఠా మాతాశ్చ సహ మాగధైః.
 సుదేష్టాం చ పురస్కృత్య మతాన్వనాం చ
 వరస్త్రియః

రాజులందరూ విశ్రాంతి తీసుకొంటున్నారు. ఆ
 సమయంలో కృష్ణుడూ బలరాముడూ కృతవర్మ
 సాత్యకి అక్రూర, సాంబ, నితకప్రభృతి యాదవు
 లందరూ సుభద్రాదామిమన్యుల సహితులై విచ్చే
 శారు. అజ్ఞాతవాస వత్సరమంతా ద్వారకలో
 ఉన్న ఇంద్రసేనాది సారథులు రథాలను సర్వ
 సామగ్రిలతో నింపి తెచ్చారు. శ్రీకృష్ణునివెంట
 పదివేల ఏనుగులూ ఇరవై వేల గుర్రాలూ పదివేల
 రథాలూ పదిలక్షల కాలబలమూ వచ్చింది. వృష్ణి
 అంధక భోజవంశీయులందరూ అక్కడకు చేరారు.
 రత్న స్త్రీ సముదాయాలను కృష్ణుడు పాండవుల
 కివ్వడంతో వివాహ ప్రయత్నాలు ప్రారంభ
 మయ్యాయి. విరటుడు మంగళ వాయిద్యాలు
 మ్రోయింపించాడు. స్నానసానభోజనభాజనాలకు
 ఏర్పాట్లు జరుగుతున్నాయి. గీత వాద్య నృత్య

ఆజగ్మశ్చారుసర్వాంగ్యః సుమృష్టమణీకుండలాః.
 వర్ణోత్పన్నాస్తా నార్యో రూపవత్సఃస్వలంకృతాః
 సర్వాశ్చాభ్యభవన్ కృష్ణారూపేణయశసాశ్రియా.
 పరివార్యో త్రరాం తాస్త్ర రాజపుత్రీమలంకృతాం
 సుతామివ మహేంద్రస్య పురస్కృత్యోపతస్థితే.
 తాం ప్రత్యగృహ్లాత్ కాంతేయః సుతస్యాధే

ధనంజయః

సాధద్రస్యావవద్యాంగీం విరాటతనయాం తదా.
 తత్రతాతిష్ఠన్మహారాజో రూపమంద్రస్యధారయన్
 స్నుమా తాంప్రతిజగ్రాహ కుంతీపుత్రోయధిష్ఠితః.
 ప్రతిగృహ్యచ తాంపార్థః పురస్కృత్యజనార్దనం
 వివాహంకారయామాస సాధద్రస్య మహాత్మనః.
 తస్మైస్తప్తసహస్రాణి హయానాం వాతరంహసాం
 ద్వీచ నాగశతేషుఖ్యే ప్రాదాద్ బహుభసంతదా.

గోవులు సాగుతున్నాయి. వందిమాగధ సూతులు
 పాండవగుణగానం చేస్తున్నారు.

సుదేష్టపురోగాములై విరటుని రాణివాసంవా
 రందరూ మణిమయకుండలాలంకృతభూషణలతో
 ద్రౌపదీ మందిరానికి వచ్చారు. ద్రౌపదీనిసర్గ
 సౌందర్యమూ యశఃకాంతి వచ్చినవారి భూషణ
 ద్యుతులను పరిహసిస్తున్నాయి.

ఆ శుభముహూర్తంలో దివ్యవస్త్ర భూషణా
 లంకృతయై ఉత్తరా రాకుమారి రాజపరివారంతో
 అక్కడకు విజయం చేసింది. మహేంద్ర పుత్రి
 యైన జయంతివలె ప్రకాశించే ఉత్తరను పుత్ర
 వధువుగా అర్జునుడు పరిగ్రహించాడు. ధర్మరాజు
 తన ఆమోదాన్ని తెలిపాడు. కృష్ణుడు పాణిగ్రహణ
 మహోత్సవం జరిపించాడు. విరటుడు బ్రాహ్మణు

శ్రుత్వాసమ్యక్ సమిధాగ్నిమర్చయిత్వాద్విజన్తనః
బాహ్యం బలం చ కోశంచ సర్వమాత్మానమేవచ.
ఏతే వివాహే తు తదా ధర్మపుత్రో యుధిష్ఠిరః
బ్రాహ్మణేభ్యోదదావిత్రం యదుపాహరదమ్యతః.
గోసహస్రాణి రత్నాని వస్త్రాణి వివిధాని చ

భూషణాని చ ముఖ్యాని యానాని కయనాని చ.
భోజనాని చ హృద్యాని పానాని వివిధాని చ
తన్మహోత్సవసంకాశం హృష్టపుష్టజనాయతం
నగరం మత్స్యరాజస్య శుశుభే భరతర్షభ.

లను అర్థించి ప్రజ్వలితాగ్నిలో విధ్యుక్త హోమ
కర్మలు పూర్తిచేయించాడు.

విరటుడు ఏడువేల గుర్రాలనూ రెండువందల
ఏనుగులనూ అమూల్యధనరాశులనూ వరుసకు
కాసులుగా ఇచ్చాడు. తన సర్వస్వాన్ని
పాండవుల సేవకు అర్పించాడు. నిర్విఘ్నంగా
వివాహం పరిసమాప్తమైంది. కృష్ణుడు తెచ్చిన

ధనరాశులను ధర్మరాజు బ్రాహ్మణులకు దానం
చేశాడు. వేలకొద్దీ గోవులూ రత్నాలూ వస్త్రాలూ
భూషణాలూ వాహన కయ్యా భోజనసామగ్రిలూ
పాన పాత్రలూ కూడా అర్పించాడు. సహస్రాధిక
సంఖ్యలలో నిండిన మానవుల మహోత్సాహ
సంరంభాలతో ఉపస్థావ్యం సంతోషనగరంలా
భాసిస్తోంది.

విరాట పర్వం సంపూర్ణం.

శ్రవణ మహిమా

శ్రుత్వాతుచరితంపుణ్యం పాండవానామహత్తనాం
సాధివ్యాధిభయంతేహం జాయతేపుణ్యకర్మణాం.
దుర్గతేస్తరణే తేహమాయతం తరణం భవేత్
సుభిక్షంక్షేమమారోగ్యంపుణ్యవృద్ధిఃప్రజాయతే.
సర్వసాహని నశ్యంతి జాయంతే సర్వసంపదః
ఏకాకీ విజయేచ్ఛత్రాస్సృత్యాహ్లాణకర్మచ.
ఈతయః సంప్రణశ్యంతి న వియోగఃప్రియే జనే.
శ్రుత్వా వైరాటకం పర్వ వాసాంసి వివిధాని చ
హిరణ్యం ధాన్యంగావశ్పదద్యాద్ విత్తానుసారతః.
ప్రీతయే దేవతానాం వైదద్యాద్ వైద్విజముఖ్యకే
వాచకే తు సుసంతుష్టే తుష్టాఃస్యఃసర్వదేవతాః.
బ్రాహ్మణాన్ భోజయేచ్ఛక్త్యాపాయసైసర్పిషాసితైః
ఏవంశ్రుతేచవై రాటే సమ్యక్ ఫలమవాప్నుయాత్

పుణ్యత్కలైన పాండవుల ఈ పవిత్రచరిత్రను
విన్నా పఠించినా ఆధి వ్యాధి భయాలూ క్లేశాలూ
నశించిపోతాయి. అర్జునుని చరిత్ర స్మరించిన
మాత్రాన సర్వసాహలూ నశించి ఆయురారోగ్య
భోగభాగ్యాలతో ప్రజలు సుభిక్షంగా ఉంటారు.
ఈతిబాధలు నశిస్తాయి. భక్తియుతంగా విరాట
పర్వం విని వస్త్రాభరణాదులు విప్రులకు దానమిచ్చి,
షడ్రసోపేతమైన భోజనాలతో, సంతృప్తిపరచిన
శ్రోతలకు ఉత్తమఫలం ప్రాప్తిస్తుంది.

ఓం రత్నత్

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

